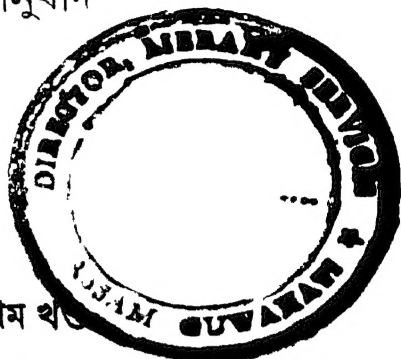

মহৰ্ষি বেদব্যাসৰ

মহাভাৰত

মৰ্মানুবাদ

প্ৰথম খণ্ড

আদিপৰ্ব, সভাপৰ্ব, বনপৰ্ব, বিৰাটপৰ্ব

মহেন্দ্ৰ বৰা

ষ্টুডেন্টছ্ বুক্

কলেজ ছোস্টেল বোড
গুৱাহাটী-৭৮১০০১, অসম

MAHĀBHĀRAT, Part I : a brief Assamese translation of the original classic, done by Dr. Mahendra Bora, Ex-President of the Asom Sahitya Sabha and Sahitya-rathi Bezbaroa Professor, Dibrugarh University, Pin 786 004 ; published by Sri Narendra Ch. Dutta, Students' Stores, College Hostel Road, Guwahati—781 001. First edition ; October 1989. Price Rs 50.00 only.

প্ৰকাশক :

শ্ৰীমহেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ দত্ত

গুৱাহাটী-৭৮১ ০০১

কলেজ হোষ্টেল ৰোড

গুৱাহাটী—৭৮১ ০০১

প্ৰথম ভাঙৰণ :

জন্মী পূৰ্ণিমা : ১৯১১ শক

মূল্য : ৫০.০০ টকা মাথোন

মুদ্ৰক :

শ্ৰীবীৰেন্দ্ৰমোহন বসাক

সাবদা প্ৰেছ

১০, ড: কাৰ্ত্তিক বোস ষ্ট্ৰীট

কাৰ্জিকতা-৭০০ ০০১

যিজনাক সেৱা কৰি উঠাৰ পাচতে
 মোক ভাহানি কৈছিল
 ‘পাৰা যদি মোক এখন মহাভাৰত আনি দিবাচোন’
 আৰু মই দিছিলোঁও
 তাৰে দুটা-এটা পৰাধিয়ায় যিজনে নিতৌ পঢ়িছিল—
 সেই মোৰ শাহু-আই
 স্বৰ্গীয়া ইন্দুবালা দাস

আৰু

যিজনৰ জীৱন মহাভাৰতৰ মহানদীৰ দৰেই
 অচঞ্চল অথচ বহুমান
 সেই মোৰ শাহু-দেউতা
 স্বৰ্গীয়া বীৰেন্দ্ৰমোহন দাস
 দায়োগৰাকীৰ পৱিত্ৰ স্মৃতিত

পদূলিমুখ

মহৰ্ষি কৃষ্ণৰূপায়ন বেদব্যাসৰ ‘মহাভাৰত’ ভাৰতীয় চিৰায়ত সাহিত্যৰ এটি সোণৰ দেউল। এই মহাগ্ৰন্থখনৰ এটি সহজপাঠ্য অসমীয়া চমু ভাঙনিৰ প্ৰয়োজন বহুদিনৰ পৰাই অনুভৱ কৰি আহিছোঁ। গ্ৰন্থখনৰ বিস্তাৰিত অনুবাদ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে কোন-কাহানিবাই যোগান ধৰি থৈছে। ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাবোৰত সিখনৰ বহু বিভিন্ন ৰূপান্তৰ উভৈনদীকৈ আছে। সিবিলাক সামৰিবৰ জোখাৰে আমাৰ সময় আৰু সামৰ্থ্য দুয়োটাৰে নাটনি। লক্ষ্য কৰিছোঁ, সম্প্ৰতি ‘দৰ্শন’ৰ মাধ্যমত ধাৰাবাহিক ৰূপত প্ৰচাৰিত ‘মহাভাৰত’খনৰ মূল আধাৰ ‘ভাণ্ডাৰকৰ ওৰিয়েণ্টেল ৰিচাৰ্ছ ইনষ্টিটিউট’ৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত অতি নিৰ্ভৰযোগ্য পাঠ হোৱা সৰ্বোৎকৃষ্ট জনপ্ৰিয়তা-আৰ্জনৰ প্ৰয়োজনত সিখনতো ‘ভাগৱত পুৰাণ’ৰ অনেক স্তম্ভ ৰূপকথা-লোককথা সোমাই পৰিছে।

বৰ্তমান পদূলিখনৰ জঁকাটো বহু আগতেই আঁচি লৈছিলোঁ। সেইমতে কিছুদূৰ আগবাঢ়িও গৈছিলোঁ। মাজখিনিতে ঘূৰ্ণেধৰা স্বান্ধ্যৰ আমনিয়ে আগচি ধৰিলে; আগবাঢ়িব নোৱৰা হৈ পৰিলোঁ। অসম চিকিৎসা মহাবিদ্যালয়ৰ অধ্যক্ষ ডাঃ হৰিপ্ৰসাদ বৰুৱাদেৱে সেয়া আঁৰ নোহোৱাকৈ বাতি দিলে। আকৌ কাপ-মৈলামৰ ওচৰ চাপিলোঁ। ইয়াত কাহিনী আৰু কথাভাগৰ গোটেইখিনি মূলৰ গা’ত আঁঠুজুয়েই কৰিছোঁ, গুৰুত্ব নিৰ্বাখি ঠায়ে ঠায়ে ‘পখীসৱ উৰয় যেন পখা অনুসাৰে’কৈ সম্পূৰ্ণ আক্ষৰিক অনুবাদো কৰিছোঁ, ঠায়ে ঠায়ে আকৌ মূল কাহিনীৰ লগত থাকোঁ-নেথাকোঁকৈহে সম্পৰ্কৰ লাহী সূতাত ওলমি থকা অনেক কথা কটা-ছিঙাও কৰিছোঁ, আৰু বৰ বেচি অলৌকিকতাৰ আভাস থকা কথাবোৰো এৰোঁ বুলি এৰি থৈ গৈছোঁ। আৰু এষাৰ কথা, ‘মহাভাৰত’ত এনে বহু আখ্যান আৰু ঘটনা আছে, যিবোৰৰ বৰ্ণনা বহু সময়ত শ্ৰীলতা-অশ্ৰীলতাৰ সীমা-মুৰিয়ালৰ বুলি ক’ব পাৰি। ‘মহাভাৰত’ বুলিজেই নিশ্চয়কৈ গাৰুৰ তলত লুকুৱাই পঢ়া কিতাপ নহয়। সেইকাৰণেই, কম-বয়সীয়া পাঠক-পাঠিকাই পঢ়ি থকা দেখা পালে অভিভাৱক-

অভিভাৱিকা অপ্ৰস্তুত হোৱাৰ সম্ভাৱনা থকা কথাবোৰৰ অপ্ৰাসংগিক যিখিনি, সেইখিনি বাদ দি গৈছোঁ আৰু প্ৰাসংগিক যিখিনি, সেইখিনিও অলপ চিকুণাই লৈহে আমাৰ ভাষাৰ চৰ্কেলৈ আনিছোঁ। সেইবুলি এই মৰ্মনীবাদ চেমনীয়া বয়সৰ পাঠক-পাঠিকাসকলক চকুৰ আগত থৈ যুগ্মত কৰা নাই। যুগ্মত কৰিছোঁ, যুঁধিষ্ঠিৰে যাক ‘মহাজন’ বুলি কৈছে সেই ‘লোকসমবায়’ অৰ্থৰ সহজ-সৰল জীৱন-পথৰ পথিক আমাৰ গাঁও-ভূঁইৰ মানুহখিনিক চকুৰ আগত থৈ। কাৰণ, সেই ‘লোকসমবায়’ৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিপুল জনতা হেজাৰ বছৰৰ ভাৰতীয় সমাজ-জীৱনৰ বিবেক-প্ৰহৰী। মাজে মাজে সেইসকলৰ প্ৰয়োজন হয়, ‘মহাভাৰত’ৰ এখন হাত-পুথি। সেইকাৰণেই, এই মৰ্মনীবাদত কেৱল আখ্যান-উপাখ্যানবোৰকে সামৰি নীতিকথাৰ গাৰিৰবোৰ আওকাণ কৰি এৰি থৈ যোৱা নাই। বৰং, সিবিলাককো যুগোন্তীৰ্ণ জ্ঞানৰ ভাণ্ডাৰ বুলি ভাবি তাৰ পৰা টোমে টোমে কঠিয়া বান্ধি আনিছোঁ। আমাৰ ধাৰণা, ‘মহাভাৰত’ কেৱল এখন মহাকাব্য নহয়, ই এক বিৰাট বিশ্ববিদ্যালয়—আবহমান কালৰ চিৰন্তন নালন্দা।

এই মৰ্মনীবাদ প্ৰস্তুত কৰোঁতে মই তিনিখন ‘মহাভাৰত’ৰ পৰা বিস্তৰ দক্ষিণ্য গ্ৰহণ কৰিছোঁ। তাৰে এখন হ’ল, পণ্ডানন তৰ্কবল্লভৰ দ্বাৰা সম্পাদিত নীলকণ্ঠৰ টীকাসহ সংস্কৃত ‘মহাভাৰতম্’খন। ডিমাই কোৱাটো গঢ়ৰ কাকতত সৰু চানেকিৰ পাইকা আখৰত ছপা কৰা ২,১৪৬ পৃষ্ঠাৰ এই বিয়াগোম পুথিখন মই কোন-কাহানিবাই সংগ্ৰহ কৰিছিলোঁ মাথোন দুটকামান ভাঙি—এজন ডাঙৰ পণ্ডিতৰ ঘৰৰ পৰা। সিখনত ছপা আখৰত লিখা দামটো আছিল ‘দশমুদ্গামতম্’ (মাথোন দহ টকা)। আৰু সিখনৰ প্ৰকাশন-তাৰিখটো আছে, ‘শকাব্দাঃ ১৮৩০’ (ইংৰাজী ১৯১৮ চন)। য’তে সিখনৰ সংস্কৃত ভাষাৰ কেঁকুৰি ভাঙিবলৈ অক্ষম হৈছোঁ, ত’তে ‘পশ্চিমবংগ নিৰক্ষৰতা দূৰীকৰণ সমিতি’ৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত পাঁচ খণ্ড-জোৰা কালীপ্ৰসন্ন সিংহৰ বাংলা অনুবাদখনৰ ওচৰ চাপিছোঁ। সিখনৰ অল্প পৰিমাণৰ পাদটীকা অতি মূল্যবান। সিখনৰ যোগান ধৰিছে, মোৰ অন্তৰংগ বন্ধু ক্ৰীকৈলাস শৰ্মাই। মুৰ্জালৈকে কৈ থ’ব খুজিছোঁ, কথাবস্তু চপাবৰ আহিঁটো লৈছোঁ, বাংলা সাহিত্যৰ বাঁহবল

নামেৰে খ্যাত যশস্বী লেখক ৰাজশেখৰ বসুৰ ‘মহাভাৰত’ৰ সাবান্দবাদখনৰ পৰা। বাকীখিনিৰ অন্তৰালত আছে তাহানি আমি পঢ়িবলৈ পোৱা মহেশচন্দ্র কটকীৰ ‘মহাভাৰতৰ মোঁ-বিচনী’, তাৰান্যথ বৰপুজাৰীৰ ‘মহাভাৰতৰ বহুঘৰা’ আৰু মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ ‘মোঁ-মহাভাৰত’ৰ নজ্জহা-নপমা সোঁৱৰণী।

প্ৰকাশনৰ স্ববিধাৰ কাৰণে এই পুথিৰ এছোৱা বান্ধি উলিওৱা হ’ল। শেষৰ খণ্ডটোত তথ্য-তথ্যৰ কথাৰে ‘উত্তৰণ’ গাঁথি দিয়াৰ আশা পুহি থৈছোঁ। পাচৰ খণ্ডটোৰ ছপা-কাম চলি আছে। হয়তো এই পুথি দুই খণ্ডতে শেষ হ’ব; ন’হলেবা তিনি খণ্ড। সময়েহে ক’বগৈ। ছপাকামৰ তত্ত্বাৱধান লৈছে, আহিঁ-কাকত নিভুলকৈ চাই দিছে শ্ৰীমান চন্দ্ৰজ্যোতি চুতীয়াই। তেওঁৰ খাটনি চাই শলাগ লোৱাৰ ভাষা মোৰ নাই।

বহুতৰ ওচৰতে মই ঋণী। পাণ্ডুলিপিৰ কাৰণে পুৰণি ডায়েৰীৰ যোগান ধৰাৰ পৰা ভাল নিজৰি-কাপৰ নাটনি পুৰ কৰালৈকে অনেকজনে অনেক সহায় কৰি দিছে। অন্যান্য বহুতো আমনি লগা অথচ খৰকৈ কৰি দিবলগীয়া কামত সহায় কৰি দিছে মোৰ ল’ৰাৰ বন্ধু শ্ৰীমান হিমাদ্ৰি দত্তই। এই মৰ্মান্দবাদৰ প্ৰথম পাঠিকা মোৰ সবুজনী ছোৱালী শ্ৰীমতী স্বপ্নমিতা বৰা। তাই সমালোচিকাও—শব্দটো বাৰু শব্দখ নৈ। ভুল হওক, শব্দখ হওক,—সেইটো ভূমিকা তায়েই লৈ দিছে।

জীৱন ফুকন নগৰ,

ডিব্ৰুগড়-৭৮৬০০৪

অক্টোবৰ ৩, ১৯৮৯

২২/১০/৮৯

মহাভারত

ঃ আদি পৰ্ব :

॥ প্ৰস্তাৱনা ॥

অভিমন্যু আৰু উত্তৰাৰ পদে মহাৰাজ পৰীক্ষিত এদিন মংগা কৰিবলৈ ওলাই গৈছিল। তেওঁ ককাদেউতাক অৰ্জুনৰ দৰেই মহাবীৰ আৰু ধনুৰ্ধৰ আছিল। হাবিৰ মাজত তেওঁ এটা হৰিণা পহু বাণবিন্ধ কৰি উঠি, পলৰীয়া হৰিণাটোৰ পিচে পিচে খেদি যাবলৈ ধৰিলে। এইদৰে গৈ থাকোঁতে তেওঁ শমীক নামৰ এগৰাকী মূনিক দেখা পালে। ভাগবদ্ভা পৰীক্ষিতে মূনিকগৰাকীক দেখা পাই, সিজনাৰ হৰিণা পহুৰ জীৱন সংৰক্ষ কৰেইটোমান কথা সুধিলে। মূনিয়ে একো উত্তৰ নিদিলে। কাৰণ, সিজনাই ভোতিয়া মৌনব্ৰত অৱলম্বন কৰি আছিল। মূনিয়ে তেওঁৰ প্ৰশ্নৰ একো উত্তৰ নিদিয়া দেখি মহাৰাজ পৰীক্ষিতৰ বৰ খং উঠিল। তেওঁ ওচৰতে এটা মৰা সাপ পৰি থকা দেখি, সেই সাপটো ধনুৰ আগেৰে তুলি আনি মূনিৰ ভিত্তিত পিন্ধাই দিলে। মূনিয়ে তেওঁক একো নক'লে; খাঙা নকৰিলে। বজা তেওঁৰ কাৰেঙলৈ উভতি আহিল।

শমীক মূনিৰ শূংগী নামেৰে এগৰাকী অতি খঙাল পুতেক আছিল। ঘটনাটো ঘটিবৰ সময়ত তেওঁ তেওঁৰ আচাৰ্যৰ ঘৰলৈ গৈছিল। আচাৰ্যৰ ঘৰৰ পৰা উভতি আহোঁতে, বাটতে তেওঁ কুশ নামৰ এজন বন্ধুৰ মূখে পিতাকৰ অপমানৰ কথা শুনিবলৈ পালে। লগে লগে শূংগী খঙত জৱাল-পকি উঠি বজা পৰীক্ষিতক অভিশাপ দিলে : “যি মোৰ নিৰপৰাধী পিতাৰ ভিত্তিত মৰা সাপ আঁৰি থৈ গৈছে, তেওঁক সাত বাতিৰ ভিত্তিতে মহাবিন্ধৰ ভক্ষক নাগে খুঁটি মাৰিব।”

কথাটো গম পাই শমীকে তেওঁৰ শিষ্য গোবিন্দক বজাৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিলে। গদুৰৰ আৱেশ অনুসাৰি গোবিন্দে বজাক জনালেগৈ : “মহাৰাজ, মৌনব্ৰতী শমীক মূনিৰ ভিত্তিত আপুনি মৰা সাপ আঁৰি থৈ আহিছে। তেখেতে আপোনাৰ অপৰাধ কমা কৰিছে। কিন্তু, তেখেতৰ পুতেক শূংগীয়ে আপোনাক কমা কৰা নাই। তেওঁ আপোনাক অভিশাপ

দিকে, অহা সাদিনৰ ভিতৰত আপোনাক তক্ষকে দংশন কৰিব। গতিকে, আপুনি আত্মবন্ধৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰক।”

ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ মন্ত্ৰণা শুনি, বজা পৰীক্ষিতে লৰালৰিকৈ এটা মাথোন খুটাৰ ওপৰত ভৰ দি আলাসতে থকা কাৰেং এটা সজাই লৈ তাতে বাস কৰিবলৈ ল’লে। চাৰিওপিনে তেওঁক অনেক বেজ-কঁববাজ আৰু পালি-পহৰীয়াই আগুৰি থাকিল। কিন্তু, হ’বলগীয়া দুঘণ্টাৰ পৰা তেওঁ বন্ধা নপৰিল।

তেওঁক বন্ধা কৰিবৰ কাৰণে কাশ্যপ নামৰ এগৰাকী ব্ৰাহ্মণ তেওঁৰ ওচৰলৈ আহিছিল। আনপিনে, তক্ষকো এগৰাকী বৃন্দ ব্ৰাহ্মণৰ বৈশেৰে বজাৰ কাৰেঙৰ অভিমুখে আহক। কাশ্যপৰ খোজবোৰ অতি ‘খৰ’ যেন দেখি তক্ষকে তেওঁক সোধিলে, “ইমান লৰা-ধপৰাকৈ আপুনি নো কোন-পিনলৈ ওলাইছে?” কাশ্যপে উত্তৰ দিলে, “আজি তক্ষক নাগে মহাবাজ পৰীক্ষিতক দংশন কৰাৰ কথা। মই মোৰ গৰুৰ কুপাত সৰ্প দংশনৰ বিষ় নষ্ট কৰিব পাৰোঁ। গতিকে, মই তেওঁক আৰোগ্য কৰিম বুলি মহাবাজৰ ওচৰলৈকে ওলাইছোঁ।” তক্ষকে ভেঁটিয়া নিজ-পৰিচয় দি ক’লে, “ময়েই তক্ষক। এতিয়া মই বাৰু এই বৰগছ জোপাত দংশন কৰোঁ। আপোনাৰ মন্ত্ৰশক্তিৰে গছজোপা জীয়াই তোলাক।”

লগে লগে তক্ষকে বাটৰ দাঁতিৰ এজোপা বৰগছৰ গাত খোট মাৰি দিলে। গছজোপাত যেন কোনোবাই একুৰা জুইহে জ্বলাই দিলে। মূহূৰ্ত্ততে গছজোপা পুৰি ভস্ম হৈ গ’ল। কাশ্যপেও তেওঁৰ মন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰিলে। লগে লগে ছাই-ভস্মৰ মাজৰ পৰা এজোপা নতুন গছ ঠন খৰি উঠিল। লাহে লাহে গছজোপাত নতুন কুঁহিপাত বিৰিঙি উঠিল। তাৰ পাচত, কেউপিনে ঠাল-ঠেঙালিবোৰ বিয়পি পৰিল।

তক্ষকে ভেঁটিয়া কাশ্যপক সোধিলে, “জপোৱা, আপুনি বাৰু কিহৰ প্ৰাৰ্থী হৈ বজাৰ ওচৰলৈ বাৰু খুজিছে? আপুনি তেওঁক জীয়াই ফুৰিব পাৰিব নে নাই, মোৰ সন্দেহ। কাৰণ, ব্ৰাহ্মণৰ অভিশাপত তেওঁৰ আয়ুস শেষ হৈছে। যি কি নহওক বজাই আপোনাক বিহানখিনি ধন-সোণ দিব

বুজি অনুমান কৰিছে, মই বাবু ডাঙৰকৈয়ো সবহ ধন-সোণ আপোনাক দিম। আপুনি মাথোন উজ্জীত যাওকৈগৈ।”

কাশ্যপে ভেঁতয়া ধ্যান কৰি জ্ঞানিব পাৰিলে, তক্ষকৰ কথাখিনি আথৰে আথৰে সঁচা—পৰীক্ষিতৰ আয়ুস শেষ হৈছে। দীৰ্ঘকৈ, তেওঁ তক্ষকৰ পৰা আশানুৰূপ ধন-সোণ লৈ উজ্জীত গ’ল। ডাৰ পাচত, তক্ষকে কেইটামান নাগক তপস্বীৰ বেশ ধৰি বজ্জাৰ ওচৰলৈ যাবলৈ ক’লে। বজ্জাক দেখা কৰি তেওঁলোকে এপাচি ফল-মূল উপহাৰ দিলে। বজ্জা পৰীক্ষিতে সেই উপহাৰ গ্ৰহণ কৰি তপস্বীবেশী নাগকেইজনক বিদায় দিলে। গধূলিপৰত তেওঁ ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ সৈতে একেলগে জলপান খাবলৈ লৈ তাৰে এটা ফল হাতত তুলি ল’লে। ফলটোত একা-মোৰ মাৰি উঠিয়েই তেওঁ দেখা পালে, ফলৰ ভিতৰত এটা ডামববণীয়া পোক; চকু হাল ডাৰ কিচকিচীয়া ক’লা। বজ্জাই ভেঁতয়া ডাঙৰীয়া-সকলক ক’লে, “বোঁল মাৰ গৈছে। মোৰ ভয় লগা নাই; দৰেখা লগা নাই। শংগীৰ অভিশাপেই ফলিয়াওক—এই পোকটোৱে ঘেন তক্ষকৰ বৰূপ ধৰি মোক দংশন কৰে।” এই বুজি কৈ বজ্জাই সেই পোকটো ডিঙিৰ ওচৰলৈ নিলে আৰু হাঁহিবলৈ ধৰিলে।

লগে লগে পোক হৈ থকা তক্ষকে নিজৰ মৰ্ত্য ধৰিলে আৰু বজ্জাৰ গাটো একালৰ পৰা মেৰিয়াই আনিলে। তাৰ পাচত, ভয়ানক গৰ্জন কৰি তক্ষকে বজ্জাক দংশন কৰিলে। বিষৰ জুইত বজ্জাৰ কাৰেং পোহৰ হৈ উঠিল। অৱশেষত, বজ্জা ঢলি পৰিল।

পৰীক্ষিতৰ মৃত্যুৰ পাচত তেওঁৰ পুত্ৰ জন্মেজয় ৰাজপাটত বহিল। জন্মেজয় বজ্জাই সময়ত তক্ষকৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিলে। তেওঁ পুৰোহিতসকলক সন্নিবেশ, “আপোনাসকলে এনে কিবা ক্ৰিয়া জানে নেকি, যাৰ সহায়ত তক্ষকক সৰংশে জুইত পেলাই মাৰিব পাৰি?” পুৰোহিতসকলে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, সৰ্পসম্ব নামৰ এক মহামৰ্জ আনুমান কৰিলে, কামটো কৰিব পাৰি। আমি সেই মহামৰ্জৰ বিৰুদ্ধে অনুমান জানো।”

অৱশেষত, সেই মহামৰ্জ প্ৰতিবন্ধৰ বাবে খৰাব কৰা হ’ল।

সপ'সন্ম নামৰ সেই মহাযজ্ঞ দিনে-নিশাই অন্তৰ্স্থিত হ'বলৈ ধৰিলে । মন্ত্ৰৰ আত্মানন্ত হেজাৰ হেজাৰ নাগ চপলিয়াই আহি যজ্ঞৰ জুইত জাহ গ'ল । আত্মীকৰ হস্তক্ষেপত নমৰাকৈ থাকিল মাথোন তক্ষক ।

জন্মেজয়ৰ এই সপ'সন্মত ব্যাসৰ শিষ্য বৈশম্পায়নে প্ৰত্যেকদিনা মহাভাৰত পাঠ কৰি শুনাইছিল । প্ৰোতাসকলৰ মাজত এগৰাকী আছিল, বোমহৰ্ণৰ পুত্ৰ সৌতি । এওঁৰ আচল নাম আছিল, উগ্ৰপ্ৰবা ।

এবাৰ মহৰ্ষি শৌনকে নৈমিষাৰণ্যত বাৰ্নিক যজ্ঞ কৰি থাকোঁতে, সেই যজ্ঞস্থলীত সৌতিৰ আগমন ঘটিল । সকলোৰে অনুরোধক্ৰমে সৌতিয়ে বৈশম্পায়নৰ মূখত শুনিবলৈ পোৱা মহাভাৰতকথা আকৌ ক'বলৈ লৈছিল ।

সৌতিয়ে মহাভাৰতকথা এইদৰে আৰম্ভ কৰিছিল, “কেইবাগৰাকীও কবিয়ে এই ইতিহাস অতীতত কৈ থৈ গৈছে, এতিয়া আন কিছুমান কবিয়ে ক'বলৈ লৈছে, আৰু ভৱিষ্যতেও আন বহুতো কবিয়ে ক'ব । ব্যাসদেৱে এই মহাভাৰত চমুকৈয়ো কৈছিল, বহুলায়ো কৈছিল । এই মহাগ্ৰন্থ ব্ৰাহ্মণসকলে বিভিন্ন ধৰণেৰে পাঠ কৰে—কোনোবাই একেবাৰে আদিৰ পৰা, কোনোবাই আত্মীকৰ উপাখ্যানৰ পৰা আৰম্ভ কৰি, আৰু কোনোবাই উপৰিচৰৰ আখ্যানৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ।”

। পূৰ্বপুৰুষৰ কথা ।

শৌনকে ক'লে, “বোপা সৌতি, সপ'সন্মত কামৰ ফাকে ফাকে ব্যাস-শিষ্য বৈশম্পায়নে প্ৰত্যেকদিনা যি মহাভাৰত পাঠ কৰি শুনাইছিল, সেয়া আমি তোমাৰ মূখৰ পৰা শুনিব খুজিছোঁ ।” সৌতিয়ে ভেটিয়া ক'লে, “জন্মেজয়ৰ অনুরোধক্ৰমে ব্যাসদেৱৰ আদেশত সিন্ধুনাৰ শিষ্য বৈশম্পায়নে যি মহাভাৰতকথা শুনাইছিল, সেয়া মই কওঁ—আপোনাসকলে শুনক ।”

—চোঁদ ৰাজ্যত উপৰিচৰ বহু নামৰ পুৰুষসকল ওপজা এখন ৰজাই ৰাজত্ব কৰিছিল । ময়ূৰ দেৱৰাজ ইন্দুই তেওঁক সৰ্বা হুঁলি লৈছিল । দেৱৰাজে বশুৰ উপাৰ্জকনম্বৰূপে তেওঁক এখন কটিকমাণ্ডৰ সজা

আকাশীজাহাজ, কেতিয়াও জঁয় নপৰা পদ্ম ফুলৰ এৰাৰ বৈজয়ন্তী মাল্য, আৰু এপাত ধুনীয়া ঘাঠি দিছিল। উপৰিচৰেও নিৰুন্নীয়াৰ্কে ভেঙিয়াৰ কালৰ বছৰৰ প্ৰথম মাহ আৰোপত উলহ্মালহটক ইন্দুপূজা পাতিছিল। পূজাৰ শেষত সেই ঘাঠিপাত নানা ব্ৰগন্ধ ফুলেৰে সজাই-মোঁজ কাৰেঙৰ আগ-চোতালত পুতি থোৱা হৈছিল। ঘাঠিপাতৰ নম্বৰ কথা হৈছিল, ইন্দুধ্বজ। তাকে দেখি আন আন বজাসকলেও সেইদৰে ইন্দুপূজাৰ উৎসৱ পালন কৰিবলৈ লৈছিল। উপৰিচৰ বজাই মাজে মাজে আকাশী-জাহাজখনত উঠি আকাশতে ফুৰা-চকা কৰিছিল। সেইকাৰণেই ডেওঁ উপৰিচৰ নাম পাইছিল।

উপৰিচৰ বজাৰ পাচজন পুতেক আছিল। সময়ত পাচজন পুতেকৰ প্ৰত্যেকেই একোখন ৰাজ্যৰ ৰজা হৈ নিজৰ বৰীয়াৰ্কে একোটা ৰাজবংশৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল।

উপৰিচৰ ৰজাৰ ৰাজধানীৰ কাৰোদি বৈ গৈছিল, শ্ৰুতিমন্তী নদী। কোলাহল নামৰ এক পৰ্বতে সেই নদীৰ গৰ্ভত এটি পদ্ম আৰু এটি কন্যাৰ জন্ম দিছিল। উপৰিচৰে সেই পদ্মগৰাকীক ডেওঁৰ ৰাজ্যৰ সেনাপতি পাতিছিল; আৰু কন্যাগৰাকীক পাতিছিল, ডেওঁৰ ৰাজৰাণী। এদিন মংগা কৰিবলৈ যাওঁতে হঠাৎ বনৰ মাজতে ডেওঁৰ ৰাজৰাণী গিৰিকালৈ মনত পৰিল। লগে লগে ডেওঁৰ গাব পৰা এমুঠি জীৱন-কঠিয়া খহি পৰিল। ডেওঁ সেইখিনি চপাই-মোঁজ এটা শেন চৰাইক ৰাজৰাণী গিৰিকাৰ গুচলৈ পাচিলে।

কিন্তু, যাওঁতে সেই শেন চৰাইটোৰ লগত আন এটা শেন চৰাইৰ যুঁজ-বাগৰ লাগিল। দুয়োটাৰে খপিয়াখপিত জীৱন-কঠিয়ামুঠি তলোদি বৈ যোৱা যমুনা নদীৰ পানীলৈ সাৰি পৰিল। সেই সময়ত অগ্নিকা নামৰ এগৰাকী অপ্সৰী যমুনাৰ পানীত মাছ এজনী হৈ সঁতুৰি ফুৰিছিল। মাছজনীয়ে কঠিয়ামুঠি দেখি খাই থ'লে। সময়ত মাছজনী এজন মাছ-মৰীয়াৰ জালত পৰিল। সেই চহকী মাছমৰীয়াজন সকলোৰোৰ মাছ-মৰীয়াৰ মদুখিয়াল আছিল। সেইকাৰণে, ডেওঁক সকলোৱে ৰজা হওক-নহওক ৰীতিৰজা বুলি জানিছিল। মাছজনীৰ পেট কাটিয়েই ডেওঁ

দেখা পালে, ভিতৰত এহাল কেঁচুৱা ল'ৰা-ছোৱালী। লগে লগে আকাশলৈ উৰা মাৰি গঢ়ি গ'ল, এগৰাকী শাপমুক্তা অম্বসৰী।

ধীৰবৰজাই ল'ৰা-ছোৱালীহালক কোলাত লৈ বজাৰ ওচৰত ভেঁটিলগৈ। বজা উপৰিচৰে ক'লে, “ছোৱালীজনী তোমাৰ লগতে থাকক।” ল'ৰাটি বজাই নিজে পোহপাল দিবলৈ কাৰেঙতে বাথিলে। সময়ত তেওঁ এগৰাকী ধাৰ্মিক বজা বালি জনাজাত হৈছিলগৈ।

ছোৱালীজনীৰ নাম থোৱা হ'ল, সত্যৱতী। আকৌ, তেওঁক যিহেতু এজন মাছমৰীয়া লোকে ভোজনীয়াকৈ লৈছিল, সেইবাবে তেওঁৰ আন এটা নাম ৰখা হৈছিল, মংস্যগন্ধা। এদিন তেওঁ অকলশৰীয়াকৈ ঘমনাৰ পানীত এখন নাও বাই আছিল। এনেতে সেইপিনেদি তীৰ্থ-ভ্ৰমণৰ পৰা উলটি অহা পৰাশৰ মূনি যাওকহি। মুনিয়ে সত্যৱতীক দেখি স্মৰিলে, “হেৰা ৰূপৱতী, এই নাওখনৰ গৰাকী কোন? তেওঁ ক'লে গৈছে?” সত্যৱতীয়ে উত্তৰ দিলে, “এইখন মোৰ পিতা ধীৰবৰজাৰ নাও। তেখেতৰ কোনো পুত্ৰ-সন্তান নথকা কাৰণে ময়েই মানুহ-দনুহ পাৰ কৰি দিয়াৰ ভাৰ লৈছোঁ।” পৰাশৰে ভেঁটিয়া সত্যৱতীক ক'লে, তেওঁক সিপাৰত থৈ আহিব লাগে। নাৱত উঠি কিছুদূৰ যোৱাৰ পাচতে পৰাশৰে তেওঁক ক'লে, “স্বামী, মই তোমাৰ দ্বাৰাই মোৰ বংশধৰ পুত্ৰ-কামনা কৰিছোঁ। তুমি মোৰ প্ৰাৰ্থনা পূৰণ কৰা।” সত্যৱতীয়ে উত্তৰ দিলে, “ভগৱান, মূৰ্খাল আকাশৰ তলত মই আপোনাৰ কামনা কেনেকৈ পূৰণ কৰোঁ? পৰপাৰৰ ঋষিসকলে আমাক দেখা নেপাব জানো?” পৰাশৰে ভেঁটিয়া তেওঁৰ মন্দ্ৰৰ বলৰে চাৰিওপিনে এজাক কুঁৱলীৰ সন্টি কৰিলে। কুঁৱলীৰ মাজত নাওখন ঢাক খাই পৰিল। সত্যৱতীয়ে অৱশেষত লাজ-লাজকৈ ক'লে, “মই মোৰ পিতাৰ চকুত এতিয়াও কুমাৰী হৈয়েই আছোঁ। মোৰ কন্যাভাৱ দৰ্শিত হোৱাৰ পিচত মই কেনেকৈ পিতাৰ স্নানাম্ৰি হ'ম?” পৰাশৰে ভেঁটিয়া তেওঁক ক'লে, “মোৰ প্ৰিয়কাৰ্য কৰাৰ বাবে ইয়াৰ পাচতো তুমি কুমাৰী হৈয়েই ৰ'বা।” পৰাশৰৰ বৰত মংস্যগন্ধাৰ দেহ স্নগন্ধিময় হৈ পৰিল। তাৰ কলত, তেওঁৰ আন এটা নাম বজজননা হৈ পৰিল—গন্ধৱতী। সিমানেই নহয়, বহুতে তেওঁৰ আৰু এটা নাম

থৈছিল। তেওঁৰ গাৰ গোন্ধটো হেনো এক যোজন আভৰৰ পৰা পোৱা গৈছিল ; সেয়ে তেওঁ যোজনগন্ধা।

সময়ত সত্যৱতীৰ এটি পুত্ৰ-সন্তান জন্ম হ'ল। পৰাশৰ মূনিৰ কালৰ পৰা জন্ম হোৱা এই ল'ৰাটিৰ নাম খোৱা হৈছিল, কৃষ্ণ। যমুনাৰ মাজুলীত জন্ম হোৱা বাবে তেওঁৰ উপনাম আছিল, বৈশ্যায়ন। বয়স হ'লত, কৃষ্ণ বৈশ্যায়নে মাকৰ অনুমতি লৈ ভপস্যা কৰিবলৈ ল'লে। ভপস্যাত সিদ্ধিলাভ কৰি উঠি তেওঁ বেদৰ কথোৰি চাৰিভাগত ভগাই ব্যাস উপাধি লাভ কৰিলে। তেওঁ যথেষ্ট যত্ন লৈ পুত্ৰক শূদ্র আৰু বৈশ্যপায়নকে মধ্য কৰি শিষ্যসকলক চাৰিওখন বেদ আৰু মহাভাৰত অধ্যয়ন কৰোৱালে। এইসকলেই পাচৰ কালত মহাভাৰতৰ সাহিত্য-বিলাক ভিন ভিন ধৰণেৰে প্ৰকাশ কৰিছিল।

॥ কচ আৰু দেৱশানী ॥

জন্মজয়ৰ অনুৰোধক্ৰমে বৈশ্যপায়নে কুৰুৰংশৰ নানা কাহিনী আদি সময়ৰ পৰা এইদৰে কৈছিল।

—কুৰুৰ পুত্ৰ দক্ষ প্ৰজাপতি। তেওঁৰ কোনো পুত্ৰ-সন্তান নাছিল। গতিকে, তেওঁ পণ্ডাশ্ৰমী কন্যাকেই পুত্ৰ বুলি ভাবি লৈ নিজকে সন্তান দিছিল। জ্যেষ্ঠা কন্যাগৰাকীৰ নাম আছিল, অৰ্দ্ধিত। অৰ্দ্ধিতৰ পৰাই পুৰুষৰ পাচত পুৰুষকৈ একোজনৰ জন্ম হৈছিল : অৰ্দ্ধিতৰ পুত্ৰ বিশ্বস্বান, বিশ্বস্বানৰ পুত্ৰ মনু, মনুৰ পুত্ৰ ইলা, ইলাৰ পুত্ৰ পুৰুষোত্তম, পুৰুষোত্তমৰ পুত্ৰ অয়ন, অয়নৰ পুত্ৰ নহুষ, নহুষৰ পুত্ৰ যম।—এইদৰে। যমাত্মে দেৱশানী আৰু শম্ভু, পাণিগ্ৰহণ কৰিছিল।

স্বৰ্গ, মৰ্ত্য আৰু পাতাল—ভিনিওলোকৰ ঐশ্বৰ্য্যলাভৰ বিষয়টোকে লৈ দেৱতামণ্ডলী আৰু অসুৰবিলাকৰ মাজত বিবাদ বাঢ়িছিল। দেৱতাসকলে বৃহস্পতিক পুৰোহিতৰ পদত বৰণ কৰিলে ; আৰু অসুৰবিলাকে পুৰোহিত পাউলে, অগ্নিচাৰ্যক। দেৱগৰাকী ঋতুৰ মাজত আপৰে পৰা অবিয়ৰ্ণীৰ আছিল। দেৱাসুৰৰ যুদ্ধত সেই অবিয়ৰ্ণীৰ বাঢ়ি

আছিল। যদ্ব্যত দেৱতাসকলে বিবোৰ অসুখক নিধন কৰিছিল, শূক্ৰাচাৰ্যই তেওঁৰ মন্ত্ৰৰ বলেৰে সিহোৰক আকৌ জীয়াই তুলিছিল। বৃহস্পতিয়ে সঞ্জীৱনী মন্ত্ৰ নৈজানিছিল; গতিকে দেৱতাসকলৰ সৈন্য-সংখ্যা টুটি আহিছিল।

উপায় বিচাৰি নেপাই, দেৱতাসকল বৃহস্পতিৰ পত্নী কচৰ ওচৰ চাপিল। তেওঁলোকে কচক ক'লে, “বোপা, তুমি অসুখপতি বৃষপৰ্বাৰ ওচৰলৈ যোৱা। তাতে তুমি শূক্ৰাচাৰ্যক লগ পাবা। তেওঁৰ মৰমৰ জীয়াৰী দেৱয়ানীক যদি তুমি সন্তুষ্ট কৰিব পাবা, তেনেহ'লে তুমি অতি সহজে মৃতসঞ্জীৱনী বিদ্যা শিকি আহিব পাৰিবা।”

কচে দেৱতাসকলৰ উপদেশ মানি শূক্ৰাচাৰ্যক লগ ধৰিলেগৈ। তেওঁ শূক্ৰাচাৰ্যক ক'লে, “মই অংগিৰা ঋষিৰ নাতি, বৃহস্পতিৰ ল'ৰা। মোক আপুনি শিষ্য কৰি ল'ব লাগে। মই আপোনাৰ ওচৰত এহেজাৰ বছৰ থাকিবলৈ সাজু।” শূক্ৰাচাৰ্য কচৰ প্ৰস্তাৱত মান্তি হ'ল। গৰু, আৰু গৰু কন্যাৰ সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰি কচে ব্ৰহ্মচৰ্য্য পালন কৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ পাটগান্ধৰু দেৱয়ানীক নাচ-গান দেখুৱাই আৰু ফল-ফুলৰ স্বেগান ধৰি তুষ্ট কৰিবলৈ লাগিল। দেৱয়ানীয়েও ধুনীয়া ডেকা কচৰ নাচ-গান চাই তেওঁৰ পৰিচৰ্যা কৰাত মন দিলে। মাজে মাজে নিজান ঠাইত বহি তেৱোঁ কচক গান গাই শুনাবলৈ নেপাহৰিলে।

এইদৰে পাঁচ শ বছৰ উকলি গ'ল। ইতিমধ্যে অশ্বৰাবিলাকে কচৰ আচল উদ্দেশ্যৰ উমান পাবলৈ ধৰিলে। গতিকে, এদিন কচে তেওঁৰ গৰুৰ গৰুবোৰ চৰাই থাকোঁতে, তেওঁক অশ্বৰাবোৰে টুকুৰাটুকুৰাকৈ কাটি তেওঁৰ মণ্ডহ এজাক কুকুৰক খুৱালে। গধূলি কচ উভতি নহা দেখি দেৱয়ানীয়ে প্ৰমাদ গণিলে। তেওঁ তেতিয়া পিতাকক ক'লে, “পিতা, আপোনাৰ হোম-যজ্ঞ শেষ হৈছে, বেছি লাহ দিছে আৰু গৰুজাকো গোহালিলে উভতি আহিছে। তথাপি দেখোন কচক দেখিবলৈ পোৱা নাই। নিশ্চয় তেওঁ জীয়াই থকা নাই; ক'ববাত কিবা বিপদ ঘটিছে। কিন্তু আপোনাক নিশ্চয়কৈ কৈছোঁ, পিতা। কচৰ অবিহনে মোৱো জীয়াই নেথাকোঁ।” জীয়েকৰ কথা শুনি শূক্ৰাচাৰ্যই তেতিয়া সঞ্জীৱনী বিদ্যা

প্ৰয়োগ কৰি কচক আহ্বান কৰিলে। লগে লগে কুকুৰবোৰৰ পেট ফাল ওলাই অহা মঙহৰ ৰূপবোৰ একেলগ হৈ কচ আকৌ জী উঠিল। কচে দেৱযানীক সকলো কথা ভাঙি-পাতি ক'লে।

তাৰ কিছুদিনৰ পাচত অসুখবোৰে আকৌ এবাৰ কচক হত্যা কৰিছিল। সেইবাবো শত্ৰুচাৰ্যই তেওঁক ধনাই জীয়াই তুলিলে। অৱশেষত অসুখবোৰে তেওঁক আকৌ জীয়াই তোলাৰ বাট বন্ধ কৰি হত্যা কৰাৰ উপায় এটা ভাবি উলিয়ালে। এইবাৰ সিহঁতে কচৰ মৰা শ-টো পুৰি তাৰ ছাইখিনি সুৰাৰ লগত মিহলাই সেই সুৰা শত্ৰুচাৰ্যকেই খুৱালে। কচৰ সন্ধান নেপাই দেৱযানীয়ে কান্দিবলৈ ধৰিলে। পিতৃক শত্ৰুচাৰ্যই সাম্বনা দি ক'লে, “অসুখহঁতে বেচেৰাক বাৰে বাৰে হত্যা কৰিছে। আমি কি কৰিব পাৰো? তুমি শোক নকৰিবা।” দেৱযানীয়ে তেতিয়া কান্দি কান্দি ক'লে, “পিতা, বৃহস্পতি পুত্ৰ কচ মোৰ অতি প্ৰিয়। গতিকে, মই তেওঁৰ অনঙ্গমন কৰিম।”

শত্ৰুচাৰ্যই তেতিয়া আকৌ আগৰ লেখীয়াকৈ কচক আহ্বান কৰিলে। কচে সেই আহ্বানৰ সঁহাৰি জনাই গৰুৰ পেটৰ ভিতৰৰ পৰা মাত লগালে, “ভগৱান, প্ৰসন্ন হওক; মোৰ সেৱা লওক। মোক আপুনি আপোনাৰ পুত্ৰ বুলি ধৰক। সিহঁতে মোক ভ্ৰম কৰি সেই ভ্ৰম সুৰাৰ লগত মিহলাই আপোনাকেই খুৱাইছে।” শত্ৰুচাৰ্যই দেৱযানীক ক'লে, “এতিয়া মই কি কৰোঁ, কোৱা। মোৰ উদৰ বিদীৰ্ণ নকৰাকৈ কচৰ প্ৰাণদান অসম্ভৱ। আকৌ তাকে কৰিলে, মোৰ মৃত্যু ঘটিব।” দেৱযানীয়ে উত্তৰ দিলে, “আপুনি আৰু কচ—দুয়োৰে কাকোৱেই মই এৰিব নোৱাৰোঁ। দুয়োজন বাচি থাকিলেহে মই বাচি থাকিম।” শত্ৰুই তেতিয়া মাত লগালে, “বৃহস্পতিৰ পুত্ৰ, শুন। তুমি সিদ্ধিলাভ কৰিছা। যদি তুমি কচৰ ৰূপত ইন্দ্ৰ নোহোৱা, তেনেহ'লে তোমাক বৰ দিছোঁ, তুমি মোৰ সজীৱনী বিদ্যা লাভ কৰা। বোপা, তুমি মোৰ উদৰৰ পৰা ওলাই আহি মোক যেন সেই বিদ্যা প্ৰয়োগ কৰি জীয়াই তোলা। তোমাক অশ্লীৰ্ষ কৰিছোঁ, গৰুৰ পৰা বিদ্যা লাভ কৰি তোমাৰ ধৰ্মবন্দি যেন আঁঠু হৈ থাকক।”

কচ আৰু শূক্ৰাচাৰ্য দ্বয়ো পুনৰ্জীৱন পালে। কচে তাৰ পাচত শূক্ৰাচাৰ্যক এইদৰে ক'লে, “আপুনি বিদ্যাৱান শিষ্যৰ কাণত বিদ্যামৃত দান কৰিছে। আপোনাক মই মোৰ পিতা-মাতা দ্বয়োজন বদলি ভাবি লৈছোঁ।” শূক্ৰাচাৰ্যই তেতিয়া গাটো জোকাৰি উঠি স্তৰাৰ প্ৰতি এই অভিশাপ দিলে, “এতিয়াৰ পৰা যদি কোনোবা ব্ৰাহ্মণহীন ব্ৰাহ্মণে মোহৰ বশৱৰ্তী হৈ স্তৰাপান কৰে, তেনেহ'লে সি অধৰমী ব্ৰহ্মহত্যা-কাৰীৰ লেখীয়া পাপীৰ লেখত পৰিব।” তাৰ পাচত তেওঁ অশ্বৰাবিলাকলৈ চাই ক'লে, “তোমালোক অতি নিৰোধ। কচ এতিয়া সঞ্জীৱনী বিদ্যা শিকি মোৰ দৰেই প্ৰভাৱশালী হৈ উঠিল। তেওঁ মোৰ লগতেই থাকিব।”

এহেজাৰ বছৰ পাৰ হ'লত, কচ স্বৰ্গলোকলৈ উভতি যাবৰ বাবে সাজ হ'ল। দেৱযানীয়ে ছেগ চাই তেওঁক ক'লে, “অংগিৰাৰ পোন্ধ্ৰ, তুমি বহুতো গুণেৰে অলংকৃত। তোমাৰ পিতা বৃহস্পতি মোৰ বাবে অতি মাননীয়। মই সদায় তোমাৰ পৰিচৰ্যা কৰি আহিছোঁ। এতিয়া তোমাৰ শিক্ষা সম্পূৰ্ণ হৈছে। মই তোমাক প্ৰাণৰ্জিৰ ভালপাওঁ। তুমি মোক বিবাহ কৰি কৃতার্থ কৰাঁ।” কচে উত্তৰ দিলে, “আইদেউ, তুমি মোৰ গুৰুপত্নী। তোমাৰ পিতাৰ নিচিনাকৈয়ে তুমি মোৰ পুজয়িত্ৰী। গভিকে, তুমি সেই কথা মন্থলৈ নানিবা।” দেৱযানীয়ে তেতিয়া ক'লে, “তুমি মোৰ পিতাৰ গুৰুপুত্ৰৰ পুত্ৰ—মোৰ পিতাৰ পুত্ৰ নোহোৱা। তুমিও মোৰ পুজাৰ পাঠ। অশ্বৰাবিলাকে তোমাক কেইবাবাৰো বধ কৰিছিল। তেতিয়াৰ পৰাই তোমাৰ প্ৰতি মোৰ অনুৰাগ উপজি উপজি বঢ়িছে। তুমি নজনা নহয়, তোমালৈ মোৰ ভক্তি বাৰুকৈয়ে আছে। গভিকে, তুমি মোক বিনাদোষতে প্ৰত্যাখ্যান নকৰিবা।”

কচে এইবোৰ উত্তৰ দিলে, “খং নকৰিবা, দেৱযানী! তুমি মোৰ চকুত গুৰুভকৈয়ো অধিক। ধৰ্মত: তুমি মোৰ ভনীটিয়েই। কাৰণ, তোমাৰ য'ত উৎপত্তি, সেই একেটা দেহতে ময়ো বাস কৰিছিলোঁ। গভিকে, তুমি এনেকুৱা কথা নক'বা। ইমানদিন ধৰি তোমালোকৰ ঘৰত বৰ স্বৰ্গেৰে বাস কৰিলোঁ। এতিয়া মোক যাবলৈ অনুৰতি দিয়া। আশীৰ্বাদ কৰিবা, বাটত বাটে কোনো অপায়-অমংগল নকট। মাজে-

সময়ে ধৰ্মৰ বাটৰ পৰা নিপিছলটাক মোক হুঁহুৰিবা। মোৰ গদুৰদেৱৰ সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰিবলৈ নেপাহৰিবা।”

দেৱযানীয়ে ক’লে, “কচ, তুমি মোৰ প্ৰাৰ্থনা প্ৰত্যাখ্যান কৰিলা। মই তোমাক শাপ দিছোঁ, তোমাৰ বিদ্যা ফলৱতী নহ’ব।” কচে ভেঁড়িয়া ক’লে, “তুমি মোৰ গদুৰ পদৱী। তদুপৰি মোৰ গদুৰেও সন্মতি জনোৱা নাই। সেয়েহে মই তোমাৰ প্ৰাৰ্থনা প্ৰত্যাখ্যান কৰিছোঁ। এয়া ধৰ্মসংগত কথা। তথাপি, তুমি মোক কামনাৰ বশ হৈ মিছাকৈয়ে অভিশাপ দিলা। ময়ো তোমাক অভিশাপ দিছোঁ, তোমাবো কামনা ফলৱতী নহয়। কোনো ঋষিপুত্ৰই তোমাক বিবাহ নকৰে। তুমি শাপ দিছা, মোৰ বিদ্যা নিষ্ফল হ’ব। সেয়া বাৰু তোমাৰ কথামতেই হ’ব। কিন্তু, মই যাক সেই বিদ্যা দান কৰিম, তেওঁৰ বিদ্যা নিশ্চয়কৈ ফলৱতী হ’ব।” এইবুলি কৈয়েই কচে ইন্দ্রলোকৰ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে।

॥ দেৱযানী আৰু শৰ্মিষ্ঠা ॥

কচ উৰ্ভাতি যোৱাত দেৱতাসকল আনন্দত উৰিল উঠিল। তেওঁলোকৰ কেইবাজনেও কচৰ পৰা সঞ্জীৱনী বিদ্যা শিকি-বুজি ল’লে। তাৰ পাচত, দেৱৰাজ ইন্দ্রই অশ্বৰবিলাকৰ বিবৰূপে যুদ্ধ-যাত্ৰা কৰিলে। যাওঁতে বাটত ইন্দ্রৰ চকুত পৰিল, কিছূমান ছোৱালীয়ে এটা সৰোবৰৰ পানীত নামি উমলি আছে। তেওঁলোকৰ কাপোৰ-কানিবোৰ পাৰৰ মাটিত ভাগে ভাগে পৰি আছে। ইন্দ্রৰ অলপ ধেমালি কৰিবৰ মন গ’ল। তৎক্ষণাত্তেওঁ বায়ুৰ ৰূপ ধৰি সেই কাপোৰ-কানিবোৰ খেলিমেলি কৰি মিহলাই পেলালে আৰু নিজৰ বাটেৰে গঢ়ি গ’লগৈ।

ছোৱালীকেইজনীৰ মাজত অশ্বৰৰাজ বৃষপৰাৰ জীয়েক শৰ্মিষ্ঠাও আছিল। পানীৰ পৰা উঠি আহি তেওঁ ভুলতে দেৱযানীৰ কাপোৰসাজ পিন্ধিলে। অলপ পাচতে যোঁড়িয়া দেৱযানীও পানীৰ পৰা উঠি আহিল, ভেঁড়িয়া শৰ্মিষ্ঠাৰ গাত নিজৰ কাপোৰসাজ দেখি তেওঁ খঙত টিঙিৰি-ভুলা হৈ উঠিল। দেৱযানীয়ে খঙৰ ভয়কত ক’লে, “হেৰ’ অশ্বৰী, আমাক

যবৰ শিচৰ ছোৱালী হৈ তই মোৰ গাৰ কাপোৰাকিয় পিন্ধিল ? ভোৰ আচাৰ-বিচাৰ একো নাই ; কাপোৰসাজ হুৱা কৰিল কিয় ?” শৰ্মিষ্ঠাবো খং উঠিল। বজাৰ ছোৱালী শৰ্মিষ্ঠাই মূখ পাতি ধৰিলে, “হেৰ’, ইমানটো ফুৰ্চনি কিয় ? ভোৰ পিতাৰৰ দেখোন মোৰ পিতাৰ ওচৰত আঠ লওঁতেই যায়। মনত ৰাখিব, তই হাত-পাতোঁতাৰ ছোৱালী ; আৰু মই উত্তেনদীকৈ দিওঁতাৰ ছোৱালী।”

তাৰ পাচত, দেৱোজনীৰে কাপোৰসাজ লৈ কঢ়-আঞ্জোৰা লাগিল। অৱশেষত, শৰ্মিষ্ঠাই দেৱযানীক ঠেলা মাৰি ওচৰতে থকা কুৰং এটাতে পেলাই থৈ গঢ়ি গ’ল।

সেই সময়তে মংগয়ালৈ অহা বজা যযাতি পানী বিচাৰি সেই কুৰংটোৰ ওচৰ চাপিছিল। ঘোঁৰাৰ পিঠিত উঠি থকা বজাই কুৰংটোৰ ভিতৰলৈ চাই মন কৰিলে, গোটেই কুৰংটো যেন একুৰা জুয়েহে পোহৰাই থৈছে। ভালকৈ চাই দেখিলে, জুই নহয়—এজনী ছোৱালী ! দেৱযানীয়ে এককাল পানীৰ মাজৰ পৰাই বজাক নিজৰ চিনাকি দি ক’লে, “আপোনাকো ধৰ্মপ্ৰাণ, বীৰ্যবান আৰু শান্ত প্ৰকৃতিৰ কোনোবা ডাঙৰ মানুহ যেন লাগিছে। আপুনি মোৰ সোঁ হাতখন ধৰি মোক ওপৰলৈ তুলি নিয়ক।” দেৱযানীক উদ্ধাৰ কৰি বজা যযাতি আকৌ ঘোঁৰাৰ পিঠিত উঠি ৰাজধানীলৈ উভতি গ’ল।

আনদিনে, দেৱযানীৰ এজনী লিগৰীৰ মূখত ষটনাটো শব্দনি পিতাক শব্দাচাৰ্য লবালবিকৈ সেই ঠাইত ওলালিহি। জীয়েকক সাৱটি ধৰি তেওঁ দেৱযানীক সাস্থনা দিলে, “মোৰ ধাৰণা, তুমি ক’ববাত কিয়া পাপ কৰিছিল, তাৰে প্ৰাৰ্শ্চন্ত হ’ল।” দেৱযানীয়ে উত্তৰ দিলে, “পিভা, এয়া মোৰ প্ৰাৰ্শ্চন্ত হ’বও পাৰে, নহ’বও পাৰে। কিন্তু, মই শৰ্মিষ্ঠাৰ গা বিন্ধি যোৱা কথাৰ কেনেকৈ পাহৰোঁ। তই মোক বজা চকু দেখুৱাই এইদৰে কৈ থৈ গৈছে, মই হেনো হাত-পাতোঁতাৰ ছোৱালী ; আৰু তই উত্তেনদীকৈ দিওঁতাৰ ছোৱালী। আকৌ, মোৰ পিতাই হেনো তাইৰ পিতাকৰ ওচৰত আঠ লওঁতেই যায়। শৰ্মিষ্ঠাৰ কথা যদি সঁচা হয়, তেন্তেহ’লে মই তাইৰ ওচৰত মূৰ দোৱাম। নহ’লে, তইক শব্দাই

নেৰো।” শূক্ৰাচাৰ্যই ভেতিয়া ক’লে, “ভূমিয়ে তেনেকুৱা কোনো চাটুকাৰ হাত-পাতেতিৰ ছোৱালী নোহোৱা, সেই কথা সকলোৱে জানে। বৃষপৰ্বায়ে জানে, ইন্দ্ৰয়ো জানে, আৰু যথাক্ৰিয়ও জানে। ভাল মানুহৰ বাবে নিজৰ গুণবৰ্ণনা কষ্টকৰ। সেইকাৰণে, মই সেইবোৰ একো নকওঁ। দেৱযানী, এতিয়া উঠা; আমাৰ ফালৰ পৰা নিৰ্বোধক ক্ৰমা কৰি যাবলৈ যাওঁগৈ। মনত ৰাখিবা, ক্ৰমা সাধুলোকৰ চ্ৰেষ্ঠ গুণ। যিজনে ক্ৰমাৰ সহায়ত খণ্ডৰ জুই শান্ত কৰিব পাৰে, তেওঁ গোটেইখন জগত জয় কৰিব পাৰে।” দেৱযানীয়ে উত্তৰ দিলে, “পিভা, মই সেইবোৰ কথা জানো। কিন্তু, পণ্ডিতসকলে আৰু এবাৰ কথা কৈ গৈছে : নীচ লোকৰ ওচৰত অপমানিত হোৱাতকৈ মৰণেই ভাল। তবোৱালৰ যা সময়ত শূক্ৰাই যায়, কিন্তু কথাৰ যা নুশূকায়।”

দেৱযানীৰ কথা শুনি শূক্ৰাচাৰ্যৰো খং উঠি আহিল। তেওঁ অম্বৰ-ৰাজ বৃষপৰ্বৰ ওচৰলৈ গৈ ক’লে, “মহাৰাজ, মোৰ কথা শুনক। পাপৰ ফল ততালিকে দেখা পোৱা নেযায়; কিন্তু যি বাৰে বাৰে পাপ কৰে, সি সমূল্যে নিপাত যায়। মোৰ নিপাপ ধৰ্মজ্ঞ শিষ্য কচক আপুনি কেইবাবাৰো অন্যায়কৈ হত্যা কৰাইছে। এতিয়া আপোনাৰ কন্যাই মোৰ কন্যাক অনেক কটু কথা কৈ হাবিৰ মাজৰ ক’ব এটাত তেঁলা মাৰি পেলাই থৈ আহিছে। গতিকে আমি আৰু আপোনাৰ ৰাজ্যত বাস নকৰোঁ বুলি খাটা কৰিছোঁ।” বৃষপৰ্বই ভেতিয়া উত্তৰ দিলে, “যদি মোৰ উচৰ্চনিত কোনোবাই কচৰ ওপৰত হাত তুলিছিল, নাইবা শৰ্মিষ্ঠাই দেৱযানীক কটু কথা শুনাইছিল, ভেতিয়া হ’লে মোৰ যেন কোনো গতি নহয়। আপুনি প্রসন্ন হওক। আপোনাক নিশ্চয়কৈ কৈছোঁ, আপুনি আমাৰ পৰা বিদায় লৈ গ’টচি গ’লে, আমি সাগৰত জাঁপ দি মৰিমগৈ।” শূক্ৰাচাৰ্যই সেই কথা শুনি ক’লে, “কিন্তু, দেৱযানী মোৰ আতি মৰমৰ। তাইৰ লগত মই সহিব নোৱাৰোঁ। আপোনালোকে তাইক সন্তুষ্ট কৰক।”

বৃষপৰ্বই ভেতিয়া ডা-ডাঙৰীয়াসকলক লগত লৈ দেৱযানীৰ ওচৰ পালেগৈ। দেৱযানীৰ ভৰিত ধৰি বৃষপৰ্বই খাটনি ধৰিলে, “দেৱযানী, তুমি প্রসন্ন হোৱা। তুমি কিহকে কৈবা, তাকে দিম বুলি মই কথা

দিছোঁ।” দেৱযানীয়ে উত্তৰ দিলে, “বাবু, সেয়ে হওক। শৰ্মিষ্ঠা ভাইব এহেজাৰজনী লিগিৰীৰ সৈতে মোৰ আলম্বা লিগিৰী হ’ব লাগিব; আৰু পিতাই যেতিয়া মোক বিয়া দিব, তেতিয়াও সিহঁত মোৰ লগতে যৌতুক হৈ যাব লাগিব।” শ্ৰদ্ধাচাৰ্যৰ খং মাৰ নিয়াবলৈ পিতাকৰ কথা মানি শৰ্মিষ্ঠাই সেই কঠোৰ শাস্তি গ্ৰহণ কৰিলে।

তাৰ বহুত দিনৰ পাচত এদিন দেৱযানীয়ে বাকী এহেজাৰ লিগিৰীৰ সৈতে ঘাই-লিগিৰী শৰ্মিষ্ঠাক লগত লৈ বননিত ঘূৰি ফুৰিছিল। এনে সময়তে মৃগয়ালৈ অহা বজা যযাতি সেই খিনিতে ওলালহি। বজাৰ চকুত পৰিল, এজনী ধুনীয়া ছোৱালী মূৰত এমোকাৰা হাঁহিলৈ বননিত বাহি আছে আৰু ওচৰতে আৰু এজনী তেওঁতকৈয়ো ধুনীয়া ছোৱালীয়ে তেওঁৰ হাত-ভৰি পিঠিক আছে। বজা যযাতি তেওঁলোকৰ ওচৰ চাপি গ’ল। যযাতিৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত দেৱযানীয়ে নিজৰ আৰু শৰ্মিষ্ঠাৰ চিনাকি দিলে। যযাতিয়ে আকৌ শ্বৰিলে, “মই অলপ আচৰিত হৈছোঁ। অম্বৰ-বাজৰ কন্যা কেনেকৈ আপোনাৰ পৰিচাৰিকা হ’বলৈ পাৰে। তেওঁৰ নিচিনা ধুনীয়া মই আগতে কেতিয়াও দেখা নাই। সঁচা কথা ক’বলৈ হ’লে, আপুনি যদিও সমানে ৰূপৱতী, তথাপি যেন তেওঁৰ ৰূপে আপোনাৰ ৰূপকো চেৰাই গৈছে। গোটেই ঘটনাটো মোৰ চকুত সাঁথৰ যেন লাগিছে।” দেৱযানীয়ে সন্মিধান দিলে, “সকলো দৈৱৰ লিখন। সেইকাৰণেই, তেওঁ মোৰ লিগিৰী হ’বলগীয়া হৈছে। আপোনাৰ কথা-বতৰা শুনি, বেশ-ভূষা দেখি, আপোনাক কোনোবা বজা যেন লাগিছে। আপুনি বাবু কোন?” যযাতিয়ে ভেঁড়িয়া নিজৰ চিনাকি দি যাবলৈ ওলাল।

দেৱযানীয়ে ক’লে, “শৰ্মিষ্ঠা আৰু এই গোটেইজাক লিগিৰীৰ সৈতে মই আপোনাৰ শৰণ লৈছোঁ; আপুনি মোৰ স্বামী আৰু সখা হওক।” যযাতিয়ে উত্তৰ দিলে, “স্বন্দৰী, মই আপোনাৰ যোগ্য নহওঁ। আপোনাৰ পিতাই ক্ৰিয় বজাক নিশ্চয় কন্যা দান নকৰে।” দেৱযানীয়ে ক’লে, “জ্ঞান আৰু ক্ৰিয় একেটা চোৰে নহ’লেও দুটা লগৰীয়া চোৰ নৃশি। ভদ্ৰপৰি, আপুনি কোন কাৰ্য্যনিবাহী মোৰ সোঁ হাতখন খামুচি বাক বোলে ‘পাপিৰূপ’, সেয়া কৰি থৈছে। ময়ো আপোনাকে পান্ডৱৰণ কৰি

থৈছোঁ।” এইবুলি কৈয়েই দেৱযানীয়ে পিডাকক মাতি আনিভেগৈ। তাৰ পাচত, যথাতক সম্ভৱত বাখি ক’লে, “পিডা, এখেতেই সেই বজা যথাত, যিজনো মোৰ পাণিগ্ৰহণ কৰি মোক কৰংটোৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিছিল। আপোনাক প্ৰণাম কৰিছোঁ, এতিয়া আপুনি মোক এখেতৰ হাতত সপ্ৰদান কৰক। মই আন কোনো পতি বৰণ নকৰোঁ।”

শূক্ৰাচাৰ্যই ক’লে, “প্ৰেমে ধৰ্মাধৰ্মলৈ বাট নৈচায়। সেয়ে তুমি বজা যথাতক বৰণ কৰিছা। কচৰ অভিষাপত কোনো ঋষিপুত্ৰৰ লগতো তোমাৰ বিবাহ নহয়। শূনা যথাত, মই তোমাক এই কন্যা দান কৰিলো। এওঁক তুমি তোমাৰ বাণী কৰি ল’বা। মোৰ আশীৰ্বাদত তোমাক বৰ্ণসংকৰৰ পাপে নোচোৱে। বৰষপৰাৰ কন্যা শৰ্মিষ্ঠাক তুমি সম্মানে বাখিবা; কিন্তু তেওঁক তোমাৰ শোৱনি-কোঠালৈ নেমোতিবা।”

দেৱযানী, শৰ্মিষ্ঠা আৰু লিগিৰীবিলাকক লৈ যথাত তেওঁৰ ৰাজধানীলৈ উভতি গ’ল। দেৱযানীৰ লগত আলচ-বিলাচ কৰি তেওঁৰ অশোক বনৰ ওচৰতে শৰ্মিষ্ঠা থাকিবলৈ এটা স্ককীয়া ঘৰ সাজি দিলে। ৰাজভ’ৰালৰ পৰা শৰ্মিষ্ঠা আৰু এহেজাৰ লিগিৰীৰ জোখাবে ভাত-কাপোৰৰ নিয়মীয়া যোগান ধৰাবো ব্যৱস্থা কৰি দিলে।

কিছুদিন যোৱাৰ পাচত দেৱযানীৰ এটি ল’ৰা উপজিল। তাকে দৌখ শৰ্মিষ্ঠাই ভাবিবলৈ ধৰিলে—‘মই মিছাকৈয়ে গাভৰু হ’লোঁ; মোৰ স্বামী বুলিবলৈ কোনো নাই। ময়ো দেৱযানীৰ লেখীয়াকৈ নিজেই পতি বৰণ কৰি ল’ব লাগিব।’

এদিনাখন বজা যথাত চহৰ কৰি কৰোঁতে হঠাতে অশোক বনত ওলালহি। শৰ্মিষ্ঠাই অতি আদৰ-সাদৰকৈ বজাক অভ্যর্থনা জনালে। ছেগ বজি শৰ্মিষ্ঠাই হাতজোৰকৈ ক’লে, “মহাৰাজ, আপুনি মোৰ জীৱনৰ সকলো কথাই জানে। মোৰ ঘোঁৱন, মোৰ নাৰীধ—সকলো অখলে থাকিলে ওলাইছে। সময় উকিল নো-বাওঁতেই আপুনি মোক পত্নীৰূপে ব্যৱহাৰ কৰক।” যথাতয়ে উত্তৰ দিলে, “মই জানো, সকলো কালৰ পৰাই তুমি আনিপিত। কিন্তু শূক্ৰাচাৰ্যই মোক নিষেধ কৰি থৈছে, মই

যেন তোমাৰ লগত শোৱনি-কোঠাৰ সৰ্ব্বস্ব গঢ়ি নোতোলোঁ।” শৰ্মিষ্ঠাই ভেঁতিয়া শাস্ত্ৰৰ বচন মাতি ক’লে, “মহাৰাজ, ধেমেলীয়া কথাৰ মাজত, ভিবোতাৰ মনোৰঞ্জনত, বিয়াৰ সময়ত, প্ৰাণৰ সংশয়ত আৰু সকলো ছেৰ-ওৱাৰ সম্ভাৱনাত—এই পাঁচোটো অৱস্থাত আঁসে মাতিলে পাপ নহয়।”

যথাতিয়ে ক’লে, “কিন্তু মই যদি এজন বজ্জা হৈ মিছা কথা কওঁ, ভেঁতিয়া মোৰ প্ৰজাবোৰো মোৰ বাটকেই লৈ মিছলীয়া হোৱাৰ পাপত বিনষ্ট হ’ব।” শৰ্মিষ্ঠাই ভেঁতিয়া আন এটা যুক্তি দাঙি ধৰিলে, “সখীৰ স্বামী মানে নিজৰো স্বামীৰ তুল্য। দেৱযানীক বিয়া কৰি আপুনি মোৰো স্বামী হৈ পৰিছে। পুত্ৰহীনা হ’বলগীয়া পাপৰ পৰা আপুনি মোক বক্ষা কৰক। আপোনাৰ প্ৰাসাদত মই পুত্ৰস্বতী হৈ ধৰ্মত থাকিবলৈ বিচাৰিছোঁ।”

যথাতিয়ে তাৰ পাচত শৰ্মিষ্ঠাৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰিলে।

॥ স্বস্বাতিৰ জন্ম ॥

যথাসময়ত শৰ্মিষ্ঠাৰ এটি দেৱকুমাৰৰ লেখীয়া ধনীয়া ল’ৰা উপজিল। দেৱযানীয়ে স্বধিলে, “কামনাৰ বশন্তী হৈ তই এয়া কি পাপ কৰিলি?” শৰ্মিষ্ঠাই ভেঁতিয়া ক’লে, “এগৰাকী বেদজ্ঞ ঋষি মোৰ গুচৰলৈ আহিছিল। সিজনাৰ বৰলাভ কৰিয়েই মোৰ ল’ৰা উপজিছে। মই একো অন্যায় কৰা নাই।” দেৱযানীয়ে স্বধিলে, “সেই ব্ৰাহ্মণৰ নাম কি? তেওঁ কোন বংশৰ, কোন গোত্ৰৰ ব্ৰাহ্মণ?” শৰ্মিষ্ঠাই উত্তৰ দিলে, “সেইবোৰ মই স্বধিবলৈ নহ’ল। তেওঁ ভপস্যাৰ ভেজ্জেৰে সূৰ্যৰ নিচিনাকৈ দীপ্তিমান হৈ আহিছিল। আন কথা স্বধিবলৈ মোৰ সাহসেই নকুলালে।” দেৱযানীয়ে ক’লে, “তই যদি সঁচাসঁচিকৈয়ে কোনোবা বংশজ্ঞেষ্ঠ ব্ৰাহ্মণৰ ফালৰ পৰাই পুত্ৰলাভ কৰিছ, মোৰ ভেনেহ’লে তক কৰিবলৈ একো নাই।”

সময় যোৱাৰ লগে লগে দেৱযানীৰ যত আৰু জুৰ’ল নামেৰে দুটি পুত্ৰ হ’ল। আৰু, শৰ্মিষ্ঠাৰ দুহুৱা, জন্ম আৰু পুৰুষ নামেৰে তিনিটি পুত্ৰ উপজিল। এদিন দেৱযানীয়ে স্বধাতিৰ লগত অশোক বনত কুৰি কদবৌতে দেখা পালে, তিনিটা দেৱকুমাৰৰ লেখীয়া তিনিটা ধনীয়া ল’ৰাই

একেজগে উমলি আছে। দেৱধানীয়ে ল'বাকেইটিৰ ওচৰ চাপি স্মিধিলে, “বোপাহু”ত, ভোমালোকৰ নাম কি? ভোমালোক কোম বংশৰ? কাৰ ল'বা?” ল'বাকেইটিয়ে যথাকি আৰু শৰ্ম'স্তাৰ পিনলৈ আঙুলিয়াই দেখুৱাই ক'লে, “এয়া আমাৰ পিতা; আৰু এয়া আমাৰ আই।” এই-বুলি কৈয়েই তেওঁলোক বজাৰ ওচৰ চাপি গ'ল। কিন্তু দেৱধানী লগত থকাত যথাকি তেওঁলোকক মৰম-চেনেহ একো নেদেখুৱালে। গতিকে, চকু চলচলীয়া কৰি তেওঁলোক শৰ্ম'স্তাৰ ওচৰলৈ গ'ল। ইপিনে দেৱধানী খঙত চিঁড়িৰি-তুলা হৈ উঠিল। শৰ্ম'স্তাৰ পিনলৈ চাই দেৱধানীয়ে ক'লে, “হে'ৰ' অসুৰৰ জীয়েক, অসুৰৰ স্বভাৱ এতিয়াও এবিধ নোৱাৰিলি। তই যে এনেকুৱা কাম কৰিলি, মোলৈ ভোৰ ভয়-স্বাস্তি নাই নেকি?” শৰ্ম'স্তাই উত্তৰ দিলে, “ওঁ-হো, ভোমালৈ মোৰ ভয় নাই। কাৰণ, মই ন্যায় আৰু ধৰ্ম অনুসৰিয়েই চলিছোঁ। এই বাজৰিক ভূমি যেতিয়া পতিৰূপে বৰণ কৰিছিলো, ময়ো তেতিয়া সিজনাৰ পতিৰূপে বৰণ কৰিছিলোঁ। যিজন মোৰ সখীৰ পতি, সিজনা মোৰো পতি—এয়েই ধৰ্ম'ৰ নিয়ম।”

দেৱধানীয়ে লগে লগে যথাকিলৈ চাই ক'লে, “মহাৰাজ, আপুনি মোৰ অপ্ৰিয় কাম কৰিছে। গতিকে, মই আৰু আপোনাৰ লগত নেথাকোঁ।” এইবুলি কৈয়েই তেওঁ তাৰ পৰা উচাট মাৰি উৰুপি উৰুপি গঢ়ি গ'ল। বজাও তেওঁৰ পিচে পিচে থাকিলে লাগিল। সোনে পোনে শূদ্ধাচাৰ্যৰ ওচৰলৈ গৈ দেৱধানীয়ে এইবাবে ক'লে, “পিতা, অধৰ্ম'ৰ লগত ধৰ্ম'ই হাব মানিছে। নীচ ওপৰলৈ উঠিছে, শৰ্ম'স্তাই মোক নেওচি গৈছে। বজা ব্যাভিয়ে তাইৰ গৰ্ভত তিনিটা পুতেকৰ জন্ম দিছে; আৰু মোৰ এনে দৰ্ভাগ্য যে, মোৰ মাথোন দুটি পুত্ৰ। সকলোৱে এখেতক ধৰ্ম'জ বুলিয়েই জানে। অথচ, এখেতে মোৰ মৰ্যাদাক ছেদ কৰিছে।”

খা উঠি শূদ্ধাচাৰ্যই আশ্বাসপ দিলে, “মহাৰাজ, তুমি ধৰ্ম'জ হৈয়ো অধৰ্ম কৰিছা। মোৰ উপদেশলৈ কাণ নিমিয়া। গতিকে, দৰ্ভাগ্য জৰাই তোমাক আক্ৰমণ কৰিব।” সেই উল্লকৰ আশ্বাসপৰ পৰা বজা কৰিবলৈ কৰ্মাভয়ে সৈতাপুৰু শূদ্ধাচাৰ্যৰ ওচৰত বহুত কাহুতি-বিবৰ্তি কৰিলে।

শুভ্ৰাচাৰ্যই ক'লে, “মোৰ কথা কোঁতয়াও নকলিওৱাকৈ নেথাকে। তথাপি বাৰু ভোমাক এইখিনি সকাহ দিছোঁ, ইচ্ছা কৰিলে তুমি ভোমাৰ জৰা অৰ্থাৎ বাৰ্ধক্য আনক দিব পাৰিবা।” যথাতথ্যে হুৰ্দ্দানিয়াহ কাঢ়ি ক'লে, “আপুনি অনন্মতি দিয়ক, মোৰ পদুৱাবলাকৰ ভিতৰত যিজনে তেওঁৰ যৌৱন মোৰ জৰাৰ লগত সলাবলৈ মান্তি হ'ব, তেওঁকেই মই যেন মোৰ ৰাজ্য দিব পাৰোঁ। তেওঁ যেন কীৰ্ত্তিমান হ'ব পাৰে।” শুভ্ৰাচাৰ্যই ক'লে, “বাৰু, সেয়ে হ'ব।”

যথাতথ্যে ৰাজধানীলৈ উভতি গ'ল। তেওঁ পোনতে বৰ পদুৱাক যদুক মান্তি আনি ক'লে, “বোপা, মই শুভ্ৰৰ অভিলাপত অকালতে জৰাগ্ৰস্ত হৈছো। কিন্তু মোৰ যৌৱনৰ ভোগ-বাসনা পলোৱাই নাই। মোৰ বাৰ্ধক্য ভোমাৰ গালৈ লৈ সলনিত তুমি মোক ভোমাৰ যৌৱনটো দিয়া। এহেজাৰ বছৰৰ পাচত মই ভোমাক ভোমাৰ যৌৱন ওভোতাই দিম।” যদুৱে উত্তৰ দিলে, “বাৰ্ধক্যৰ কষ্ট বহুত। মোৰ দাড়ি-চুলি গোটেইবোৰ পৰি বগা হৈ পৰিব, গাৰ ছালবোৰ সোঁতোৰা সোঁতোৰ হৈ ওলমি পৰিব, শৰীৰত শক্তি বুলিবলৈ একো নেথাকিব আৰু মোৰ ডেকা লগৰীয়াবোৰে মোক নেওচা দিবলৈ ল'ব। আপোনাৰ আৰু কেইবাজনো বেচি মৰমৰ পদুৱ আছে; তেওঁলোককে কৈ চাওক।” যথাতথ্যে তেতিয়া ক'লে, “মোৰে ভেজ-মঙহৰ ভাৰেৰে গঢ় লৈ উঠিও তই যেতিয়া মোৰ অন্দ্ৰবোধ নেবাৰ্খাল, তেতিয়া তোৰ সন্তান মোৰ ৰাজ্যৰ অধিকাৰী হ'ব নোৱাৰিব।”

তাৰ পাচত, যথাতথ্যে এজন এজনকৈ তুৰ্ৱস্ব, দ্ৰুহ্য আৰু অনন্মক মান্তি আনি একেটা অন্দ্ৰবোধকে কৰিলে। কিন্তু কোনেও তেওঁৰ বাৰ্ধক্যৰ সলনি নিজৰ যৌৱন দিবলৈ মান্তি নহ'ল। গতিকে, যথাতথ্যে প্ৰত্যেককে এজন এজনকৈ এইদৰে অভিলাপ দিলে—তুৰ্ৱস্বৰ বংশলোপ হ'ব আৰু তেওঁ য়েচ্ছ জাতিৰহে ৰজা হ'ব; দ্ৰুহ্যৰ কোনো মনোবাঞ্ছা পূৰণ নহয় আৰু তেওঁ অতি দৃগ্‌ম দেশলৈ গৈ ভেজ উপাধি লৈ বাস কৰিবলগীয়া হ'ব; অনন্ম জৰাগ্ৰস্ত হ'ব, তেওঁৰ প্ৰতিটো সন্তান যৌৱনত ভৰি দিয়কৈ মৰিব আৰু তেওঁ কোনো হোম-ৰক্ষা আদি কৰি পদুণ আৰ্জ'নৰ স্বযোগ নেপাব।

যথাতথ্যে ন্দ্ৰমলীয়া পদুৱকে পদুৱে পিছাকৰ প্ৰথমটো শব্দনি উঠিয়েই

ক'লে, “মহাৰাজ, মই আপোনাৰ আদেশ পালন কৰিম। মোৰ যৌৱনটো লৈ আপুনি সকলো সুখ ভোগ কৰি লওক। আপুনি আপোনাৰ বাৰ্ধক্যৰ কষ্ট মোক দিয়ক।” যযাতিয়ে পৰম প্ৰীতি লাভ কৰি ক'লে, “বোপা, তোমাৰ ৰাজ্যত সকলো প্ৰজাই সকলো দিশতে সমৃদ্ধি লাভ কৰিব—মই তোমাক এই বৰ দিছোঁ।”

পুৰুষৰ দেহৰ যৌৱন লাভ কৰি যযাতিয়ে সকলোবিধ ভোগৰ বাসনা পূৰণ কৰি ল'বলৈ ধৰিলে। এহেজাৰ বছৰ পাৰ হৈ যোৱাৰ পাচত তেওঁ পুৰুষক ক'লে, “বোপা, মই তোমাৰ পৰা ধাৰলৈ লোৱা যৌৱনেৰে ভোগৰ পাত্ৰ ওপচাই ল'লোঁ। মই বৃদ্ধিৰ পাৰিছোঁ, কাম্য বস্তুৰ উপভোগেৰে কামনাৰ চোক কোঁতয়াও নহুটে; ঘি'উচলা জুইৰ লেখীয়াতকৈ সি আৰু বেচি চৰিবলৈহে লয়। পৃথিৱীত যিমানবোৰ ধান, ঘে'হু, সোণ, পশু আৰু ভিৰোতা আছে, তাৰে এজনকে নাটে। গতিকে, বিষয়-বাসনাৰ তৃষ্ণা ত্যাগ কৰাই উচিত।”

তাৰ পাচত, যযাতিয়ে আকৌ ক'লে, “বোপা পুৰুষ, মই বৰ সন্তোষ লাভিলোঁ। তুমি তোমাৰ যৌৱন ওভোতাই লোৱা। লগতে মোৰ ৰাজ্যখনো তুমি লোৱা।” কথাষাৰ শূনি ৰাজসভাৰ ব্ৰাহ্মণসকলে ক'লে, “মহাৰাজ, যদি আপোনাৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ, শূদ্ধাচাৰ্যৰ নাতি আৰু দেৱযানীৰ আপোন সন্তান। তেওঁৰ পাচতো আৰু তিনিজন পুত্ৰ বৰ্তমান থাকোঁতে, সকলোকে চেৰাই গৈ কনিষ্ঠজনক ৰাজ্য দিবলৈ কিয় ওলাইছে!” যযাতিয়ে তেতিয়া সকলো কথা ভাঙি-পাতি কৈ উঠি শেষত ক'লে, “বাকী আটাইকেয়োটা পুত্ৰই মোৰ অনৰবোধ নেবাখিলে; মাথোন পুৰুষেহে বাখিলে। শূদ্ধাচাৰ্যই বৰ দি থোৱা আছে, মোৰ অনঙ্গত পুত্ৰইহে মোৰ ৰাজ্য পাব।” সকলো কথা শূনি ব্ৰাহ্মণসকলে ৰজাৰ মনোনয়ন অননুমোদন কৰিলে। প্ৰজায়ে বং মনেৰে সেই সিদ্ধান্ত মানি ল'লে।

পুৰুষক ৰাজ্যজাৰ সঁতাই দি যযাতি বনলৈ ওলাল। বনবাসী হৈ কিছুদিন কটোৱাৰ পাচত তেওঁ স্তবলোক পালেগৈ। তাতে কথাৰ স্মৃতি তেওঁ এদিন দেৱৰাজ ইন্দ্ৰৰ আগত অহংকাৰ কৰি ক'লে, “দেৱতা, মানুহ, গন্ধৰ্ব আৰু ঋষিসকলৰ মাজতো এনে কোনো নাই, যি তপস্যা

মোৰ সমান হ'ব পাৰে।” স্বৰলোকত এনেবোৰ ক্ষেপজ্ঞহী কথা অচল। গতিকে, দেৱৰাজ ইন্দুই তেওঁক স্বৰ্গৰ পৰা বহিষ্কাৰ কৰিলে। যথাক্ষৰ্গৰ পৰা খহি পৰিল যদিও পুত্ৰৰ পৃথিৱীৰ মাটিত নপৰিলহি; মাজ-আকাশৰ ডাৱৰ দেশতে বৈ গ'ল। তাতে তেওঁ কিছুদিন আন চাৰিজন ৰাজ্যৰ্গৰ লগত ধৰ্ম-চৰ্চা কৰিলে। সেই পুণ্যৰ ফলতে তেওঁ আকৌ স্বৰ্গলোক পালেগৈ।

॥ দৃশ্যন্ত-শকুন্তলা ॥

পুত্ৰৰ বংশত দৃশ্যন্ত নামৰ এজন ৰজা উপজিছিল। তেওঁ অসাধাৰণ ক্ষমতাশালী ৰজা আছিল। তেওঁৰ দুজন পুত্ৰ—লক্ষণৰ ফালৰ পৰা জন্মেজয় আৰু শকুন্তলাৰ ফালৰ পৰা ভৰত।

এদিন ৰজা দৃশ্যন্তই লগত বহু সৈন্য-সামন্ত লৈ মৃগয়া কৰিবলৈ গৈছিল। অৱশেষত বাট হেৰুৱাই পিয়াহে-ভাগৰে তেওঁ অকলশৰীয়াকৈ এখন উপবনত ওলালগৈ। সেই উপবনখন চালে চকুৰোৱা ভালেমান ফুলেৰে দোঁ খাই থকা গছ-গছনি আৰু চৰাই-চিৰিকতিৰ স্তূহুৰিৰে ওপচ খাই আছিল। ৰজাৰ চকুত পৰিল সমুখত মালিনী নদীৰ পাৰত কন্দৰ্ব মূৰ্দ্ধিৰ আশ্ৰম; আৰু সেই আশ্ৰমত নানা ধৰণৰ বনৰীয়া জন্তুৱে পোহ মানি একেলগে ঘৰি ফুৰিছে।

ৰজাই তেওঁৰ গা-বখীয়া কেইজনক বাহিৰতে থৈ আশ্ৰমৰ ভিতৰলৈ খোজ দিলে। ৰজাই দেখিলে, চাৰিওপিনে নিজজাল পৰিৱেশত কোনোবাই বেদ পাঠ কৰি আছে, কোনোবাই মন দি শূৰ্দ্ধি আছে আৰু কিছুমানে শাস্ত্ৰৰ আলোচনা কৰিছে। মহৰ্ষি কন্দৰ্ব দেখা নেপাই ৰজা তেওঁৰ কুটিৰ দ্বাৰদলিত থিয় দিলেগৈ। ৰজাৰ মাত শূৰ্দ্ধি ভিতৰৰ পৰা এগৰাকী সাক্ষাৎ লখিমীৰ দৰে ধুনীয়া অথচ ভূপৰ্ব্বীৰ সাজ-পাৰ পিন্ধা গাভৰু ওলাই আহিল। ৰজাক তেওঁ আদৰ্শ জনালোহি। তাৰ পাচত, শ্ৰোতৃৱৰ্গ মাতেৰে ক'লে, “আশূৰ্দ্ধি অলপ ব'ব লাগিব। কাৰণ পিতৃৰ কল ছিটি আনিবলৈ ওলাই গৈছে।”

বজ্জাই সেই বপহীগৰাকীক নন্দৰি নোহাবিলে, “আপুনি কোন ? আপুনি কাৰ কন্যা ? ইয়ালৈ কেনেকৈ আহিল ?” বপহীয়ে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ মই ভগৱান কন্বৰ কন্যা।” বজ্জাই ক’লে, “সেয়া কেনেকৈ হ’ব পাৰে, মই বুজিব পৰা নাই। কাৰণ, ভগৱান কন্বৰ জানো এগৰাকী সন্তোষী তপস্বী নহয় ?” বপহীয়ে ভেতিয়া উত্তৰ দিলে, “ভগৱান কন্বৰ এদিন এগৰাকী ঋষিক মোৰ জন্মকাহিনী কৈছিল আৰু মই আঁৰ পৰা সেই কাহিনী শুনিছিলোঁ। মই বাৰু যেনেকৈ শুনিছিলোঁ, আপোনাক কওঁ — শুনক।

—বহুদিনৰ আগতে বিশ্বামিত্ৰ এবাৰ ঘোৰ তপস্যাত নিমগ্ন হৈছিল। তাকে দেখি দেৱৰাজ ইন্দ্রই ভয় খালে। দেৱৰাজে বিশ্বামিত্ৰৰ তপস্যাত্তাণ্ডবলৈ স্বৰ্গৰ নতৰ্কাই মেনকাক পঠিয়াই দিলে। মেনকাই আহি বিশ্বামিত্ৰক প্ৰণাম কৰি নতৰ্কাই পোহাৰ মেলিলে। তেনেকুৱাতে এচাটি বতাহে তেওঁৰ গাৰ কাপোৰ-কাৰি উৰুৱাই লৈ গ’ল। স্বৰ্গৰ বপহী মেনকাৰ সৌন্দৰ্য দেখি বিশ্বামিত্ৰ ভোল গ’ল; তেওঁৰ তপস্যা ভংগ হ’ল। মেনকাক তেওঁ আকোৱালি ধৰিলে। মেনকাৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি হ’ল। তেওঁ গন্তৱতী হ’ল। এটি কন্যা জন্ম হ’লত, তাইক মালিনী নদীৰ পাৰত পেলাই থৈ মেনকা পুনৰ স্বৰ্গলৈ উভতি গ’ল। বাঘ-ভালুকৰে ভবা সেই নিজান বনত কে’চুৱাটিক কেইটামান চৰায়ে আৱৰি ধৰিলেহি। মহৰ্ষি কন্বৰই গা ধুবলৈ আহি কে’চুৱাটিক দেখা পালে। সিজনাই কে’চুৱাটিক আলফুলকৈ বুটলি আনি নিজৰ ছোৱালীৰ দৰে তুলি-তালি ডাঙৰ কৰিলে। শকুন্ত অৰ্থাৎ চৰায়ে বহি আছিল বাবেই কে’চুৱাটিক নাম ধোৱা হ’ল, শকুন্তলা। ময়েই সেই শকুন্তলা। শাস্ত্ৰমতে শৰীৰদাতা, প্ৰাণদাতা আৰু অমৃতদাতা পিতা বুলি কোৱা হয়। মহাৰাজ, গতিকে মোক মহৰ্ষি কন্বৰ কন্যা বুলি জানি থওক।”

দৰ্শ্যন্তই ক’লে, “শকুন্তলা, তোমাৰ কাহিনী শুনি বুজিলোঁ, তুমি দৰাচৰতে এগৰাকী ৰাজকুঁৱৰী। তোমাক মই মোৰ ভাৰ্য্যা হিচাপে ল’ব বুজিলোঁ। সোণৰ গলপতা, সোণৰ ক’ৰিয়া, নানা দেশৰ পৰা অনা মণি-মুকুতা, নানা ধৰণৰ কাপোৰ-কাৰি, মন-পহুৰ ছালৰ দাঁলচা আৰু মোৰ

গোটেইখন ৰাজ্য—সকলোখিনি তুমি পাবা। মাথোন তুমি মোৰ ভাৰ্যা হোৱা। তুমি মোক গান্ধৰ্ব ৰীতিৰে বিবাহ কৰা। শাস্ত্ৰমতে, এই ধৰণৰ বিবাহেই সকলো বিবাহৰ শ্ৰেষ্ঠ।”

শকুন্তলাই ক’লে, “আপুনি অলপ বাট চাওক। মোৰ পিতা উভতি আহিলেই মোক নিশ্চয় আপোনাৰ হাতত সপ্ৰদান কৰিব। সিজনাই মোৰ গৰাকী আৰু পৰম দেৱতা। সিজনাক নজানোৱাকৈ অধৰ্ম কৰি মই পাণ্ড-বৰণ কৰিব নোৱাৰোঁ।” দৃব্যন্তাই তেতিয়া ক’লে, “শাস্ত্ৰমতে, তুমি নিজেই নিজক দান কৰিব পাৰা। ক্ষত্ৰিয়ৰ বাবে গান্ধৰ্ব বা ৰাক্ষস বিবাহ অথবা দয়োটাৰে মিহলি বিবাহ ধৰ্মসংগত। গতিকে, গান্ধৰ্ব ৰীতিৰেই বিবাহ কৰি তুমি মোৰ ভাৰ্যা হোৱাত আপত্তি নকৰিবা।”

এইবাৰ শকুন্তলাই ক’লে, “যদি সেয়ে ধৰ্মৰ নিৰ্দেশ হয়, মোৰ আপত্তি নাই। কিন্তু তাৰ আগতে আপুনি এটা অংগীকাৰ কৰিব লাগিব। মোৰ পুত্ৰক আপুনি যৱৰাজ পাতিব আৰু আপোনাৰ পাচত তেওঁৱেই ৰাজ্যৰ অধিকাৰী হ’ব বুলি অংগীকাৰ কৰক।” দৃব্যন্তাই ততালিকে উত্তৰ দিলে, “তুমি যেনেকৈ কৈছা, তেনেকৈয়ে হ’ব।”

মনৰ কামনা পূৰ হোৱাৰ পাচত দৃব্যন্তাই শকুন্তলাক কেইকুৰাবোৰ জনালে, “মই তোমাক নিবৰ কাৰণে চতুৰংগ সেনাৰ বাহিনী এটা পঠামগৈ। তুমি তেওঁলোকৰ লগতে ৰাজধানীলৈ যাবা।” এইদৰে প্ৰতিশ্ৰুতি দি উঠি তেওঁ বিদায় ল’লে। ওৰোটো বাট তেওঁ চিন্তা কৰি গ’ল, উভতি আহি মহৰ্ষি ক’বই বা কি বোলে।

আনফালে, মহৰ্ষি ক’ব যোঁজিয়া আশ্ৰমলৈ উভতি আহিল, শকুন্তলাই লাজতে তেওঁক আগবঢ়াই নিবলৈ দেখা নিদিলোহি। কথাষাৰ আখজা পাই মহৰ্ষিয়ে এবাৰ ধ্যান কৰি ল’লে। দিব্যদৃষ্টিৰে তেওঁ সকলো কথা জানি উঠি বৰ আনন্দ পালে। তেওঁ শকুন্তলাক মাতৃ দি ক’লে, “আই শকুন্তলা, তুমি মোৰ অনৰ্হিত নোলোৱাকৈয়ে আজি যি কাম কৰিছা, তাত তোমাৰ ধৰ্মহানি হোৱা নাই। ক্ষত্ৰিয়ৰ বাবে গান্ধৰ্ব বিবাহেই সকলো বিবাহৰ শ্ৰেষ্ঠ। তোমাৰ স্বামী দৃব্যন্ত ধৰ্মাত্মা আৰু সৰ্বগুণী পুৰুষ। তোমাৰ যি পুত্ৰ হ’ব, তেওঁ সাগৰৰ পানীয়ে ঘেঁৰ খোৱা এই গোটেইখন

পাখিলীৰ বজা হ'ব।" শকুন্তলাই জবালবটক ওলাই আহি মহৰ্ষিৰ হাতৰ পৰা ফলৰ জোঁলোঙাটো ল'লে। তাৰ পাচত, এলোটা পানী আনি ভৰি দখন পথালি দিলে। মহৰ্ষিৰ জগৰ পলালত শকুন্তলাই লাজ-লাজকৈ ক'লে, "মোৰ অপৰাধ ক্ষমা কৰক, বজা দ্ৰব্যস্বত্ব মই ছেজ্জাই পতিবৰণ কৰিছোঁ। আপুনি সপাৰিষদ সেই বজা দ্ৰব্যস্বত্ব প্ৰতি অনঙ্গ কৰক। "শকুন্তলাৰ প্ৰাৰ্থনা শুনি মহৰ্ষি ক'বলৈ এইদৰে বৰ দিলে, পদবংশৰ সকলোৱেই ধৰ্মপ্ৰাণ হ'ব। তেওঁলোকৰ কোনোৱেই কৌতুহ্যও ৰাজ্যচ্যুত হ'ব নালাগে।"

যথাসময়ত শকুন্তলাৰ এটি অতি সুন্দৰ পুত্ৰ-সন্তান জন্ম হ'ল। ল'ৰাটো দেখাত যেনেকৈ ধুনীয়া আছিল, গাৰ বল আৰু মগজুৰ বুদ্ধি-বুদ্ধিও তেনেকৈ গাজত লগা বিধৰ আছিল। ক'বৰ আশ্ৰমতে ল'ৰাটি ডাঙৰ-দীঘল হ'বলৈ লাগিল। দূৰছৰ বয়সতে ল'ৰাটিয়ে আশ্ৰমৰ পোহনীয়া বাঘ, সিংহ আৰু হাতীৰ পোৱালিবোৰক বশ মনাইছিল। তাকে দেখি আশ্ৰমৰ সকলোৱে ল'ৰাটিৰ নাম থৈছিল, সৰ্বদমন। সৰ্বদমনৰ অসাধাৰণ বল-বিক্ৰম দেখি এদিন মহৰ্ষি ক'বলৈ ক'লে, "এওঁৰ যুৱৰাজ হ'বৰ সময় হ'লহি। গতিকে, এওঁক পিতাকৰ ওচৰলৈ পঠোৱা উচিত যেন পাইছোঁ।" তাৰ পাচত, আশ্ৰমৰ শিষ্যসকলক মাতি আনি তেওঁ ক'লে, "ছোৱালী বৰ বেচি দিন পিতাকৰ ঘৰত থাকিলে, মানুহে নিন্দা কৰিবলৈ লয়। সুনাম, চৰিত্ৰ আৰু ধৰ্ম নষ্ট হোৱাবো উন্নয় থাকে। গতিকে, তোমালোকৰ দৃজনমানে শকুন্তলাক আৰু তেওঁৰ ল'ৰাটিক বজা দ্ৰব্যস্বত্ব ওচৰত থৈ আহাগৈ।"

শকুন্তলাক বজাৰ কাৰেঙত সন্মুখাই থৈয়েই লগত যোৱা শিষ্যকেইজন আশ্ৰমলৈ উভতি গ'ল। শকুন্তলাই বজাক অভিবাদন জনাই উঠি ক'লে, "মহাৰাজ, এইটি আপোনাৰ ল'ৰা—মোৰ গৰ্ভত উপজিছে। ক'বৰ আশ্ৰমত আপুনি যি অংগীকাৰ কৰিছিল, সেয়া সদুৱাই এওঁক এতিয়া যুৱৰাজ পাতক।" অতীতৰ কথা মনত পৰা সৰ্বো বজাই উত্তৰ দিলে, "ক'তা, মোৰ দেখোন তেনেকুৱা একো কথা মনত পৰা নাই। তুমিয়েই বা কোন? তপস্বিনীৰ সাজ পিন্ধি তুমি দেখিছো বাবুকেয়ে

দৃষ্টো তিৰোতা । তোমাক মই কেতিয়া লগ পাইছো ? তোমাৰ লগত মোৰ কোনোদিনা ধৰ্ম, অৰ্থ বা কামৰ সৰ্ব্ব্বন্ধ ঘটা নাই । চলাহী কথা ক'ব নাজাগে । তুমি যাব পাৰা ।”

লাজ আৰু অপমানত শকুন্তলা মুৰ্ছা যাবৰ উপক্ৰম হ'ল । তেওঁ থব লাগিল । খঙত চকুহাল বঙা হৈ উঠিল আৰু ওঁঠ দুটা ক'পিবলৈ ধৰিলে । তাৰ পাচত শান্ত হৈ শকুন্তলাই ক'লে, “মহাৰাজ, সকলো কথা মনত পৰা সত্ত্বেও আপুনি কিয় প্ৰাকৃতজনৰ নিচিনাকৈ আঁঠে মাতিছে যে আপোনাৰ একো কথা মনত নাই ? আপুনি সঁচা কথা কওক । মিছা কথা কৈ নিজকে অপমান নকৰিব । আজি মই আপোনাৰ ওচৰত ন্যায়া প্ৰাপ্য কিবিধ আহিছোঁ । মোৰ কথা নুশুনিলে আপোনাৰ মস্তক শতধা বিদীৰ্ণ হৈ পৰিব । মোৰ নিজৰ কাৰণে মই একো কিচৰা নাই । কিন্তু এই ল'ৰাটি আপোনাৰ তেজ-মণ্ডহৰ থোপাৰে গঢ় লৈ উঠা নিজৰ সন্তান । এওঁক আপুনি বঞ্চনা কৰিব নোৱাৰে ।”

দৃশ্যস্তুই গহীন-গভীৰকৈ ক'বলৈ ধৰিলে, “তোমাৰ গৰ্ভত মোৰ সন্তান কেনেকৈ উপজিব পাৰে ? মই একো বুজা নাই ; একো কথা মোৰ মনতো পৰা নাই । আচল কথাটো কওঁ, শুন । মিছা কথা কোৱাটো তিৰোতাৰ স্বভাৱেই । তোমাৰ মাতৃ মেনকা দেখাদেখিকৈয়ে অসতী আৰু পাৰাণী । তোমাৰ পিতা ব্ৰহ্মপুত্ৰলোভী বিৰামিত্ৰ কামৰূপ আৰু নিৰ্দয় । তুমি নিজেও সন্তাৰ লেখীয়াকৈ কথা কৈছা । দৃষ্টো তাপসী, তুমি সোনকালে ইয়াৰ পৰা আঁতৰ হোৱা ।” এনে গজনা শূনি শকুন্তলাই শেষ-উত্তৰ দিলে, “মোৰ মাতৃ মেনকা দেৱ-দেৱীসকলৰ লেখত পৰে । মহাৰাজ, আপুনি মাটিত ভৰি থৈ খোজকাঢ়ে । মই আকাশত ভৰি থৈ খোজকাঢ়ো । ইচ্ছা কৰিলেই মই দেৱৰাজ ইন্দ্ৰ আৰু অন্যান্য দেৱতা-সকলৰ ঘৰলৈ যাব পাৰোঁ । যিজন নিজে দৰ্জুন, তেওঁ সজ্জনকো দৰ্জুন বুজিয়েই ক'ব খোজে । ইয়াতকৈ হাঁহি উঠা কথা একোৱেই নাই । আপুনি মিছা কথাৰ ভক্ত । গতিকে, আপোনাৰ লগত মোৰ পুনৰ্মিলন অসম্ভৱ । শুনক মহাৰাজ দৃশ্যস্তু, আপোনাৰ কোনো সহায় নোহোৱাকৈয়ো মোৰ পুৰ সঙ্গৰবা পৃথিৱীৰ অধিপতি হ'ব—হিমালয়ৰ পৰা

সাগৰভীৰলৈকে সকলোৱেই তেওঁৰ শাসন মানি ল'ব। এইবুলি কৈয়েই শকুন্তলা তাৰ পৰা গৰ্হাচি যাবলৈ ওলাল।

এনেতে দৃষ্যস্তৰ কাণত পৰিল এক আকাশ-বাণী : “শকুন্তলাই সঁচা কথাকেই কৈছে, তুমিয়েই তেওঁৰ পুত্ৰৰ পিতৃ। তুমি তেওঁক পোহপাল দিবা। তেওঁ ভৰত নামেৰে খ্যাত হওক।”

ৰজাই তেতিয়া ৰাজসভাৰ সকলোকে ক'লে, “আপোনাসকলে স্বয়ং দেৱদত্তৰ মূখে সকলো শুনিলে। মই নিজেও এই ল'ৰাটিক ঘোৰেই পুত্ৰ বুলি জানো। জানোচা মাথোন শকুন্তলাৰ কথা শুনি তেওঁক পুত্ৰ বুলি গ্ৰহণ কৰিলে সকলোৱে দোষ দিয়ে ! সেই ভয়তে মই স্বীকাৰ কৰা নাছিলোঁ।”

ত ৰ পাচত দৃষ্যস্তই তেওঁৰ পুত্ৰ ভৰত আৰু ভাৰ্যা শকুন্তলাক আনন্দেৰে সান্নিধ্য দিছিলগৈ। তেওঁ শকুন্তলাক সান্তনা দি ক'লে, “দেৱী, তোমাৰ সত্যি যাতে সন্দেহৰ অন্তীত হৈ ৰয়, সেইবাবেই মই তোমাক এইদৰে ব্যৱহাৰ কৰিছিলোঁ। তাকে নকৰা হ'লে, মানুহে ভাবিলেহে তেনে যে আমাৰ মাজত কিবা অসৎ সংবন্ধ গঢ় লৈ উঠিছিল। মই কোন কাহানিবাই কৈ থৈছোঁ, এই পুত্ৰকেই মোৰ ৰাজ্য দিম। যি কি নহওক, খঙৰ ভয়কত তুমি মোক যিবোৰ টান কথা শুনাইছিল্লা, সেয়া মই ক্ষমা কৰিলোঁ।” অৱশ্যে, শকুন্তলাকো যে তেওঁ ইচ্ছা কৰিয়েই নক'ব-লগীয়া বহুত কথা কৈ মনত বেজাৰ দিছিল, তাৰ বাবে ক্ষমা খোজাৰ কথা তেওঁৰ মনত নপৰিল।

॥ শান্তিনু আৰু গংগা ॥

দৃষ্যস্ত-শকুন্তলাৰ পুত্ৰ ভৰত যেতিয়া ৰাজপাটত বহিল, তেতিয়া তেওঁ চক্ৰৱৰ্তী-ৰজা হ'বলৈ মন মেলিলে। বহু দেশ জয় কৰি আৰু বহু শত অশ্বমেধ যজ্ঞ পাতি তেওঁ মনৰ আশা পূৰণ কৰিলে। তেওঁৰ বংশৰ এজন ৰজাৰ নাম আছিল, হস্তী। তেওঁকেই হস্তিনাপুৰ নগৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। হস্তীৰ চাৰি পুত্ৰৰ ভিতৰত আৰ্হি ৰজা হৈছিল, কৰু। তেওঁ য'ত উপাস্যা কৰিছিল, সেই ঠাইজোখৰ পূৰ্বতে সমস্তপক্ষ বুলি

জনাৰাজত আছিল। তেওঁৰ নামেৰেই সমস্তপঞ্চকৰ নতুন নাম হ'ল, কদৰ্ভক্ৰেয়। কদৰ্ভৰ সাত পুত্ৰৰ ভাটিয়াই আহি এই বংশৰ যিজন বজাৰ নাম পোৱা যায়, তেওঁ হ'ল প্ৰতীপ। তেওঁৰেই পুত্ৰ বজা শাস্তনু।

শাস্তনুৰ জন্ম-কাহিনী পৰম বহস্যময়। মহাভিষ নামেৰে ইক্ষ্বাকু বংশৰ এজন বজা আছিল। তেওঁ ভালেমান যজ্ঞ কৰি, সেই পুণ্যৰ ফলত স্বৰ্গৰ দেৱতাসকলৰ লগৰীয়া হৈ উঠিছিল। এদিন তেওঁ আন কেইবাজনো দেৱতাৰ সৈতে লগ লাগি ব্ৰহ্মাৰ ওচৰলৈ গৈছিল। সেই সময়ত নদীপ্ৰেষ্ঠা গংগাও তাতে আছিল। ইঠাং বতাহৰ কোবত গংগাৰ গাত থকা জিলজিলীয়া পাতল কাপোৰখন খহি পৰিল। দেৱতাকেইজনে তললৈ মূৰ কৰিলে। কিন্তু মহাভিষে গংগাৰ অনিন্দ্য সৌন্দৰ্য পান কৰিবলৈ ধৰিলে। মহাভিষৰ নিলাজ ব্যৱহাৰত অসন্তুষ্ট হৈ ব্ৰহ্মাই শাপ দি ক'লে, “তুমি পৃথিৱীত জন্মগ্ৰহণ কৰাগৈ। পাচত স্বৰ্গলৈ উভতি আহিবা।” মহাভিষে খিৰাং কৰিলে, তেওঁ বজা প্ৰতীপৰ পুত্ৰ হৈ জন্মগ্ৰহণ কৰিব।

উভতি আহোঁতে গংগায়ো মহাভিষেকৰ ৰূপ-গুণৰ কথা বাটে বাটে ভাবি আহিছিল। বাটেতে দেখা পালে, উম্মহতীয়াকৈ বহু নামেৰে জনাজাত আঠজন দেৱতা নিথৰ হৈ পৰি আছে। তেওঁলোকৰ সেই অৱস্থা কেনেকৈ হ'বলৈ পালে, গংগাই সুধিলে। তেওঁলোকে উত্তৰ দিলে, “অতি সামান্য অপৰাধতে বশিষ্ঠই আমাক শাপ দিছে, আমি যেন মানুহৰ ৰূপ লৈ জন্ম হওঁগৈ। কিন্তু আমি কোনো মানুহীৰ গৰ্ভত বাস কৰি জন্ম হ'ব খোজা নাই। আপুনিয়েই আমাক পুত্ৰৰূপে জন্ম দিয়ক। আমি থিৰ কৰিছোঁ, প্ৰতীপৰ পুত্ৰ শাস্তনুৱেই আমাৰ পিতা হ'ব। ওপজাৰ লগে লগে আপুনি আমাক নৈত উঠুৱাই থৈ আহিব। সেয়ে হ'লে, আমি মুক্তি পাম।” গংগাই উত্তৰ দিলে, “বাৰ, তোমালোকৰ কথা মানিলোঁ। কিন্তু, মোৰো এষাৰ কথা তোমালোকে মানিব লাগিব। মোৰ এজন পুত্ৰ জীয়াই থাকিব লাগিব, যাতে শাস্তনুৰ লগত মোৰ সংস্কৃতি নিষ্কল নহয়।” বহুকেইজনে ক'লে, “আপোনাৰ কথাই হ'ব। আমি প্ৰত্যেকেই আমাৰ গুণ-গৰিহাৰ আঠ জগৰ একোজনকৈ এজনক

দান দিম। সেইখিনিৰ সৈতে আমাৰ মাজৰ বিজ্ঞান জীয়াই থাকিব, তেওঁ আপোনাৰ যশ যাউতিব্দগীয়া কৰিব। আমাৰ জ্ঞান এবাৰ কথা হ'ল, তেওঁ নিঃসন্তান হৈ ব'ব।”

তাৰ পাচত, বজ্জা প্ৰতীপে এদিন গংগাৰ পাৰত বহি জপ কৰি আছিল। এনেতে গংগাই এগৰাকী পৰম ৰূপৱতীৰ বেশ লৈ পানীৰ মাজৰ পৰা উঠি আহি প্ৰতীপৰ কোলাত বহি ল'লোঁহি। বজ্জাই তেওঁক সোধিলে, “আইটি, তোমাক কি লাগে?” গংগাই উত্তৰ দিলে, “হে কুৰুশ্ৰেষ্ঠ, মই আপোনাকেই বিচাৰিছোঁ। আপুনি মোক গ্ৰহণ কৰক।” বজ্জাই তেতিয়া ক'লে, “তুমি মোৰ যাওঁ কৰঙনত নবাহি, সোঁ কৰঙনত বহিলাহি। সেয়া পুত্ৰ, কন্যা আৰু পুত্ৰবধূৰেহে স্থান। গতিকে, মোৰ যোঁতয়া পুত্ৰ সন্তান উপজিব, তেতিয়া তোমাক বাৰু মোৰ বোৱাৰী কৰি আনিম।” গংগা সন্তুষ্ট হৈ উভতি গ'ল।

আনপিনে, যথাসময়ত শাপগ্ৰস্ত মহাভিষে বজ্জা প্ৰতীপৰ পুত্ৰৰূপে জন্মগ্ৰহণ কৰিলে। তেওঁৰ নাম শান্তনু ৰখা হ'ল। কাৰণ, তেওঁ কোনোবা জৰাগত মানুহক হাতেৰে স্পৰ্শ কৰিলেই মানুহগৰাকীৰ জৰাদুখ আঁতৰ হৈছিল, সিজনে যৌৱন ওভোতাই পাইছিল। শান্তনুৱে যোঁতয়া ডেকা বয়সত ভাৰ দিলোঁহি, বজ্জা প্ৰতীপে এদিন তেওঁক ক'লে, “তোমাৰ কাৰণে কোন কাহানিবাই এগৰাকী ৰূপৱতী কন্যা মোৰ ওচৰ চাপিছিল। এতিয়া তেওঁ যদি কেঁতিয়াবা তোমাৰ ওচৰলৈ আহি পুত্ৰ কামনা কৰোঁহি, তুমি তেওঁৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰিবা। তুমি তেওঁৰ পৰিচয় নিবিচাৰিবা আৰু তেওঁৰ কোনো কামতেই বাধা নিদিবা।” শান্তনুৱে পিতাকৰ উপদেশ পালন কৰিব বদলি প্ৰতিজ্ঞাতি দিয়াৰ পাচত বজ্জা প্ৰতীপে তেওঁক ৰাজ্যভাৰ গ'তাই দিলে আৰু নিজে বাণপ্ৰস্থী হৈ বনলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

শান্তনুৱে এদিন গংগাৰ পাৰত জুৰ লৈ ছুবোতে এগৰাকী অতি সুন্দৰী ৰমণী দেখা পালে। ৰূপমুগ্ধ শান্তনুৱে তেওঁক সোধিলে, “কোন তুমি? দেৱী নে দানৱী, অসুৰী নে মানৱী? তুমি বাৰু মোৰ মহিষী হ'বা নে?” গংগাই উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, মই এটা চৰ্তত আপোনাৰ মহিষী হ'ব পাৰোঁ। ভাল হওক বেয়া হওক, আপুনি মোৰ কোনো

কামতেই বাধা দিব নোৱাৰিব। তেমেৰুৱা কিবা কৰিলেই মই আপোনাৰ ওচৰৰ পৰা বিদায় ল'ম।" শাস্তনুৱে সেই চৰ্ত মানি লৈ তেওঁক নিজৰ মহিষী কৰি ল'লে।

শাস্তনুৰ দিনবোৰ সৰুখোৰেই অতিবাহিত হ'বলৈ ধৰিলে মাথোন তেওঁৰ এটা দুখ। এটি এটিকৈ তেওঁৰ কেইবাটিও পুত্ৰসন্তান উপজিল। কিন্তু ওপজাৰ লগে লগে তেওঁৰ মহিষীয়ে সেই পুত্ৰক নৈৰ পানীত উটুৱাই থৈ আহেগৈ। সিমানেই নহয়, কটা ঘা'ত চেঙা-তেল মাৰি কয়, "এয়া আপোনাৰ এটি ভাল কাম কৰি দিলোঁ।" শাস্তনুৱে মনে মনে চকু-লোটাে কৈ যদিও ফুটাই একো নকয়। অবশেষত, তেওঁলোকৰ অন্তিম পুত্ৰ জন্ম হ'ল। মহিষীয়ে আগৰ কেইবাৰৰ দৰেই নতুনকৈ ওপজা কেঁচুৱাটোক নৈত পেলাই থৈ আহিবলৈ ওলাই আহিল। শাস্তনুৱে আগচি ধৰিলে, "পুত্ৰঘাতিনী, তুমি কোন? বাবে বাবে তুমি কিয় এইদৰে মহাপাপ কৰিছা? এইবাৰ নিবস্ত হোৱা।" মহিষীয়ে উত্তৰ দিলে, "আপুনি যদি এই পুত্ৰক ৰাখিব খুজিছে, ৰাখক। কিন্তু মোৰ লগত আপোনাৰ সৰ্বস্বৰো ওৰ পৰিল।" তাৰ পাচত তেওঁ সকলো কথা ভাঙি-পাতি ক'লে। শাস্তনুৱে তেতিয়াহে জানিলে, তেওঁৰ মহিষীয়েই গংগা আৰু তেওঁৰ প্ৰতিজন পুত্ৰই একোগৰাকী বসু।

গংগাই কৈ যাবলৈ ধৰিলে, "এদিন পুত্ৰ আদি অন্তৰ্দুৱে সন্মেলন পৰ্বতৰ কাষত থকা বশিষ্ঠ ঋষিৰ তপোবনত হুঁবলৈ আহিছিল। বশিষ্ঠৰ নন্দিনী নামৰ এজনী কামধেনু আছিল। কামধেনুজনীৰ অনেক গুণ। যেনে তাইৰ গাখীৰ খায়, সেয়ে শ্বিৰ-যোৱন হৈ হেজাৰ বছৰ জীয়াই থাকিবলৈ পায়। কথাষাৰ শূনি দ্ৰব্য নামৰ বসুগৰাকীৰ পত্নীয়ে জেউৰ ধৰিলে, 'পুত্ৰস্বীত মোৰ এজনী সখী আছে। বজা উশীনৰৰ জীয়েক সেই সখীগৰাকীৰ নাম, জিতৱতী। তাইৰ বপলাৱণ্যৰ কথা গোটেইখনতে জনাজাত। মই এই কামধেনুজনী তাইক উপহাৰ দিব খুজিছোঁ। আপোনাসকলে তাৰ ব্যৱস্থা কৰি দিয়ক।' পত্নীৰ অনুরোধ পেলাব নোৱাৰি, দ্ৰব্য আৰু অন্যান্য বসুসকলে নন্দিনীক হৰণ কৰি নিলে। আশ্রমলৈ উভতি আহি নন্দিনীক নেদেখি বশিষ্ঠ ৰাউল হৈ

উঠিল। দিব্যদৃষ্টিৰে সকলো জটনা জানিব পাৰি বশিষ্ঠই বসুসকলক শাপ দিলে, “যিবিলাকে মোৰ কামধেনু চৰুকে নিছে, সিহঁত মানুহ হৈ জন্মিব।” বসুসকলে নান্দনিক ওভোভাই দি বশিষ্ঠৰ ওচৰত ক্ৰমা বিচাৰিলেহি। বশিষ্ঠই তেতিয়া ক্ৰমা কৰি ক’লে, “মোৰ কথা অথলে নেযায়। যি কি নহওক, তোমালোক সকলোৱেই এজন এজনকৈ প্ৰত্যেক বছৰতে শাপমুক্ত হ’বা। কিন্তু ঘাই-জপৰীয়া দনু-বসু নিজৰ কৰ্মৰ ফলত বহুত দিন পৃথিৱীত থাকিব লাগিব। তেওঁ ধাৰ্মিক, সবিশাস্ত-বিশাৰদ, পিতাৰ হিতৈষী আৰু চিৰন্তন ব্ৰহ্মচাৰী হ’ব।”

অৱশেষত গংগাই জনালে, “মহাবাজ, এই অভিশপ্ত বসুসকলৰ অনুরোধ মতেই তেওঁলোকৰ প্ৰত্যেককে এজন এজনকৈ নদীত জলাঞ্জলি দিছিলোঁ। মাথোন এই অষ্টম পুত্ৰ—যিজন দবাচলতে দনু-বসু—বহুদিন ধৰি পৃথিৱীত জীয়াই থাকিব। অনেক পুণ্য অৰ্জন কৰি শেষত তেওঁ আকৌ স্বৰ্গলোকলৈ উভতি যাব।” এই বুলি কৈয়েই সেই অষ্টম পুত্ৰক কোলাত লৈ গংগা চকুৰ আগতে অদৃশ্য হৈ পৰিল।

। সত্যৱতী-কথা আৰু ভীষ্ম ॥

শান্তনু তেওঁৰ ৰাজধানী হস্তিনাপুৰলৈ উভতি গ’ল। মনৰ দুখত তেওঁ ভালেমান দিন ৰাজকাৰ্যত বহু গৈয়েই কটাইছিল। তেওঁৰ গুণ-গৰিমা আৰু কৃতিত্বৰ উমান পাই সকলোবোৰ ৰজাই গোটে খাই তেওঁক সন্মতি পদত অধিষ্ঠিত কৰিছিল। তথাপি, তেওঁক মাজে মাজে পুত্ৰ শোকে আঘনি নকৰাকৈ নাছিল।

এদিন তেওঁ মৃগয়া কৰিবলৈ গৈ গংগাৰ পাৰত ওলালহি। তাতে তেওঁৰ চকুত পৰিল, এটা সবুজ ল’ৰাই হাতত ধনু-কাঁড় লৈ গোটেখন গংগা শৰবৰ্ণেৰে ছাটি পেলাইছে। শান্তনুক দেখা পায়েই তেওঁক মায়াৰে মোহিত কৰি ল’কাটি অদৃশ্য হৈ পৰিল। শান্তনুৰ ভৌতিয়া নিজৰ পুত্ৰবোৰলৈ মনত পৰিল। লগে লগে তেওঁ গংগাক আকুল কণ্ঠেৰে আহ্বান কৰি বিনতি জনালে, “গংগা, এবাৰ জ্বাৰ হোক মোৰ পুত্ৰৰ

মুদ্রখন চাবলৈ দিয়া।” অলপ পাচতে পুত্ৰৰ হাত ধৰি গংগা পানীৰ তলিৰ পৰা উঠি আহিল। গংগাই মাঙ দিলে, “মহাৰাজ, এয়া মোৰ অন্তিম গৰ্ভজাত পুত্ৰ। ইমান দিন ধৰি মই এওঁক তুলি-তালি ডাঙৰ কৰিলোঁ। এওঁ বশিষ্ঠৰ ওচৰত বেদ অধ্যয়ন কৰিছে। শত্ৰু আৰু বৃহস্পতিয়ে যিমানবোৰ শাস্ত্ৰ জানে, জামদগ্ন্যই যিমানবোৰ অস্ত্ৰ জানে, এওঁ সেই সকলোখিনি জানে। এতিয়া আপুনি আপোনাৰ পুত্ৰক নিজৰ কাৰেঙলৈ লৈ যাওক।”

পুতেকক লগত লৈ শাস্ত্ৰ অনুশীলন মনেৰে ৰাজধানীলৈ উভতিল। “শাস্ত্ৰানুৱে ৰাজকোঁৱৰৰ নাম ধ’লে, দেৱৱত। সোনকালেই ৰাজকোঁৱৰ দেৱৱত ৰাজ্যৰ সকলোৰে প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ উঠিল।

চাৰি বছৰ পাচৰ কথা। শাস্ত্ৰ অনুশীলন বন্দনাৰ পাৰত কৰিবলৈ গৈছিল। হঠাৎ এটা অতি ধনীয়া গোন্ধ তেওঁৰ নাকত লাগিল। তেওঁ সেই গোন্ধটোৰ পম খেদি যাবলৈ ধৰিলে। শেষত তেওঁ দেৱকন্যাৰ লেখীয়া এগৰাকী অতি ধনীয়া ছোৱালীক লগ পালেগৈ। ৰজাই তেওঁক তেওঁৰ পৰিচয় স্মিলিত তেওঁ জনালে, “মই ধীৰবৰজাৰ কন্যা। পিতাৰ আদেশত যাত্ৰীসকলক মই নাৱেৰে ইপাৰ-সিপাৰ কৰি দিয়াৰ কাম লৈছোঁ।”

শাস্ত্ৰানুৱে তেওঁৰ তলতীয়া ধীৰবৰজাৰ ওচৰ চাপি জীয়েকক তেওঁৰ নিজলৈ বিচাৰিলে। ধীৰবৰজাই উত্তৰ দিলে, “আপুনি যদি মোৰ কন্যাক আপোনাৰ ধৰ্মপত্নী কৰি ল’ব খুজিছে, মোৰ একো আপত্তি নাই। মাথোন আপুনি প্ৰতিজ্ঞা দিব লাগিব যে তেওঁৰ গৰ্ভজাত পুত্ৰহে আপোনাৰ ৰাজসিংহাসনৰ উত্তৰাধিকাৰী হ’ব।”

দেৱৱতৰ অধিকাৰ নেওচি তেনেকুৱা প্ৰতিজ্ঞা দিয়াটো শাস্ত্ৰানুৱ পক্ষে সম্ভৱ নহ’ল। গতিকে, তেওঁ বিকল মনোৰথ হৈ ৰাজধানীলৈ উভতি আহিল। পিতাকক চিন্তিত যেন দেখি দেৱৱতে এদিন তেওঁক স্মিলিলে, “মহাৰাজ, ৰাজ্যৰ সকলোপিনে মংগল। অকল, আপুনি সদায় ইমান চিন্তাকুল হৈ থকাৰ কাৰণ কি? আপুনি আজিকালি ঘোঁৰাত উঠি ক’বা-চকা কৰিবলৈয়ো নোলায়। আপুনি দেখোন শত্ৰুই-বান্দাই মাজিন হৈ আহিছে। আপোনাৰ কিয়া যোগ হৈছে নৌকি?” শাস্ত্ৰানুৱে

উত্তৰ দিলে, “বোপা, মোৰ বংশ বঢ়ালকৈ য়াখনে তুমিয়েই আছা। তুমি দিনে-নিশাই অস্তুৰ্চা কৰিয়েই কটোৱা। যদি কেনেবাৰে তোমাৰ কিবা অমংগল ঘটে, তেতিয়া দেখোন মোৰ বংশ লোপ পাব। তুমি মোৰ বাবে শতপুত্ৰৰো অধিক। সেইবাবে মই বংশবৃদ্ধিৰ উদ্দেশ্যেৰে আকৌ বিবাহ কৰাৰো পক্ষপাতী নহওঁ। মোৰ তেনেকুৱা ইচ্ছাও নাই। মাথোন তোমাৰ মংগল হওক, এয়েই মোৰ কামনা। কিন্তু বেদভঙ্গকলৰ সিদ্ধান্ত হ’ল, পুত্ৰ নথকা আৰু এটিমাত্ৰ পুত্ৰ থকা—দুয়োটা একে ধৰণৰ কথা। এইবোৰ কথা লৈয়েই ভাবি-গুনি একো ওৰ নেপাওঁ। চিন্তাই মোক জ্বৰুলা যে কৰিছে, এইষাৰ স’চা কথা।”

দেৱৱত বৃন্দ ঘাই-মন্ত্ৰীৰ ওচৰ চাপিল। ঘাই-মন্ত্ৰীক দেৱৱতে হাঁহিলে, “আপুনি ভাঙি-পাতি ক’ব লাগে, পিতাৰ মনত কিহৰ দুখ।” তেওঁ ভেটিয়া উৰহী গছৰ ওৰ দিলে, বজাই ধীবৰবজাৰ কন্যাক বিয়া কৰাব খোজে। কথাষাৰ গম পায়েই, লগত পাত্ৰ-মন্ত্ৰী লৈ দেৱৱত নিজেই ধীবৰবজাৰ ওচৰলৈ গ’ল। দেৱৱতে ধীবৰবজাক প্ৰাৰ্থনা জনালে, তেওঁৰ কন্যাক পিতাক শাস্তনলৈ বিয়া দিব লাগে। ধীবৰবজাই উত্তৰ দিলে, “ইয়াতকৈ আনন্দৰ কথা একোৱেই হ’ব নোৱাৰে। মোৰ কন্যা সত্যৱতীৰ বাবে শাস্তন অতি উপযুক্ত পাত্ৰ। কিন্তু এষাৰ সব্দ কথাৰ কাৰণে পিচ-হুঁহুকিবলগীয়া হয়। জানোচা কোঁতয়াৰা সত্যৱতীৰ কালৰ পৰা পুত্ৰ সন্তান উপজিলে, সিবিলাকৰ লগত তোমাৰ কিবা খৰিয়াল লাগে। বজাৰ ল’ৰা বঢ়াললেই তেনেকুৱা কাজিয়া-খৰিয়াল লাগেই। আনহাতে, মই মোৰ নাতি-পুতিৰ কল্যাণৰ কথা নভৰাকৈয়ো পৰা নাই।”

দেৱৱতে ভেটিয়া ধীবৰবজাক অভয় দি ক’লে, “তেনেহ’লে মই প্ৰতিজ্ঞা কৰিছোঁ, শুনক। মই কোঁতয়াও পিতাৰ সিংহাসন দাবী নকৰোঁ। আপোনাৰ কন্যাৰ গৰ্ভত যি পুত্ৰ উপজিব, তেওঁ বা তেওঁলোকেই পিতাৰ ৰাজ্যৰ ৰাজ্য পাব।”

ধীবৰবজাই ভেটিয়া দেৱৱতৰ অনেক প্ৰশংসা কৰি ক’লে, “তোমাৰ ভ্যাগৰ কুসন্না নাই। তুমিয়েই বজা শাস্তনৰ একমাত্ৰ অৱলম্বন। কোঁতয়াৰ পৰা তুমি মোৰ কন্যাৰো অভিভাৱক হৈ পৰিলা। গতিকে,

ভূমিয়েই মোৰ কন্যাক সম্প্ৰদান কৰিব পাৰা। তথাপি কন্যাৰ পিতা হিচাপে আৰু কেইটামান কথা ক'ব খুজিছোঁ। অৱশ্যে, সেইবোৰ কথা ক'বলৈ গৈ মোৰ লাজ নলগাকৈ থকা নাই। তথাপি ক'বলৈ লৈছোঁ। তোমাৰ প্ৰতিজ্ঞা অলব-অচৰ। কিন্তু, তোমাৰ যি পুত্ৰ উপজিব, তেওঁ-লৈহে মোৰ ভয় লাগিছে। সিহঁতৰ আগত মোৰ নাতি-পুত্ৰিবোৰ জানো ভৰ্তিৱ পাৰিব?" দেৱৱতে সেইটো সমস্যাৰো সমাধান কৰি উদ্ভৱ দিলে, "মই পোনতেই সিংহাসনৰ লোভ ত্যাগ কৰিছোঁ। এতিয়া আৰু এটা প্ৰতিজ্ঞা কৰিলোঁ, মোৰ কোনো পুত্ৰই নোপাৰ্জ। আজিৰ পৰা মই চিৰন্তন ব্ৰহ্মচৰ্য পালন কৰিম। মই বিয়া-বাৰু নকৰাওঁ। মোৰ পুত্ৰ নেথাকিলেও মই অক্ষয় স্বৰ্গ লাভ কৰিম।"

দেৱতাসকলে দেৱৱতৰ প্ৰতিজ্ঞা শুনি আকাশৰ পৰা ঘনে ঘনে পদ্প-বৰ্ষি কৰিবলৈ ধৰিলে। সেইদিন ধৰি তেওঁ ভীষ্ম বুলি এটা নতুন নামেৰে জনাজাত হৈ পৰিল। ধীৰবৰজায়ে একেধাৰ কথাবে মনৰ উলাহ প্ৰকাশ কৰিলে, "মই সত্যৱতীক দান কৰিছোঁ।" ভীষ্মই তেতিয়া সত্যৱতীৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে, 'আই, আপুনি মোৰ বথত উঠক। আমি এতিয়া নিজৰ ঘৰলৈ যাওঁ।"

হস্তিনাপুৰলৈ আহি ভীষ্মই পিতাক শান্তনুৰূপ সকলো কথা ভাঙি-পাতি ক'লে। সকলো পাত্ৰ-মন্ত্ৰী আৰু প্ৰজাই তেওঁৰ গুণ বৰ্ণনা ক'লে, "স'চাকৈয়ে এওঁ ভীষ্ম, যিজনে ভীষণ দঃসাধ্য সাধন কৰে!" ৰজা শান্তনুৱে তেওঁৰ পুত্ৰক বৰ দি ক'লে, "হে নিপাপ, তোমাৰ মৃত্যু তোমাক ইচ্ছাৰ অধীন হৈ ৰ'ব। ভূমি যিমান দিনলৈকে জীয়াই থাকিব খোজা, সিমান দিনলৈকে মৃত্যুৱে তোমাক স্পৰ্শ নকৰে।"

। চিত্ৰাংগদ আৰু বিচিত্ৰবীৰ্য ।

সত্যৱতীৰ ফালৰ পৰা শান্তনুৰ দাঁটি পুত্ৰ জন্ম হ'ল। ডাঙৰজন চিত্ৰাংগদ, সবুজন বিচিত্ৰবীৰ্য। চিত্ৰাংগদ জন্মকৈ ডেকা হ'বলৈ নৌ-পাওঁতেই শান্তনু স্বৰ্গী হ'ল। সত্যৱতীৰ সন্মতি লৈ ককায়েক ভীষ্মই

চিহ্নাংগদক পিতাকৰ সিংহাসনত বহুৱালে। চিহ্নাংগদে কেইবাখনো
ৰাজ্য জয় কৰি পিতাকৰ ৰাজ্যৰ সীমা যথেষ্ট বৃদ্ধি কৰিলে। এনে
সময়তে গন্ধৰ্বৰাজ চিহ্নাংগদে তেওঁক প্ৰত্যাখ্যান জনালে, “তোমাৰ আৰু
মোৰ দূয়োৰে একেটা নাম। এনে কথা হ’ব নোৱাৰে। গতিকে, তুমি
তোমাৰ নামটো সলনি কৰা। নহ’লে, মোৰ লগত যুদ্ধ কৰি প্ৰাণ
ৰক্ষা কৰা।”

দূয়োৰো মাজত কুৰুক্ষেত্ৰৰ পথাৰত প্ৰবল যুদ্ধ লাগিল। অৱশেষত,
কুৰুবংশী চিহ্নাংগদ গন্ধৰ্বৰাজ চিহ্নাংগদৰ হাতত নিহত হ’ল। ভায়েক
বিচিত্ৰবীৰ্য তেতিয়াও চেমনীয়া ল’ৰা হৈয়েই আছিল। সত্যৱতীৰ সন্মতি
লৈ ককায়েক ভীষ্মই বিচিত্ৰবীৰ্যকেই ৰাজসিংহাসনত থাপি নিজৰ প্ৰতিজ্ঞা
ৰাখিলে। বিচিত্ৰবীৰ্য যেতিয়া ডেকা হ’ল, তেতিয়া ভীষ্মই তেওঁক বিয়া-
বাৰু কৰাই দিয়াৰ কথা চিন্তা কৰিলে।

এনে সময়তে বাতৰি আহিল, কাশীৰাজে তেওঁৰ তিনিজনী কন্যা—
অম্বা, অম্বিকা আৰু অম্বালিকাৰ স্বয়ম্বৰ পাতিছে। সত্যৱতীৰ অনুমতি
লৈ ভীষ্ম সেই স্বয়ম্বৰ-সভাত ওলালগৈ। সেই সভালৈ বহু দেশৰ বহু ৰজা
আৰু ৰাজকোঁৱৰ আহিছিল। প্ৰত্যেকেই যেতিয়া এজন এজনকৈ নিজৰ
চিনাকি দিবলৈ উঠিল, তেতিয়া অকলশৰীয়া বৃদ্ধ ভীষ্ময়ো আপোন
চিনাকি দিলে। লগে লগে সভাৰ সকলোৱে হাঁহিবলৈ ধৰিলে। দুই-
এজনে ইতিকিং কৰি স্নিধিয়েই পেলালে, বঢ়াই তেওঁৰ প্ৰতিজ্ঞা ভাঙিবলৈ
ওলাইছে নেকি ?

ভীষ্ম ৰজাবিলাকৰ অশিষ্ট ব্যৱহাৰ দেখি খঙত জ্বলি-পাকি উঠিল।
অৱশেষত, তেওঁ তিনিওজনী কন্যা থপিয়াই আনি নিজৰ বখত
তুলিলেহি। তাৰ পাচত, গুৰু-গম্ভীৰ মাতেৰে তেওঁ ক’বলৈ ধৰিলে,
“ৰজা-ৰাজকোঁৱৰসকলে মোৰ কথা শুনি লওক। বহু ধৰণৰ বিবাহ
প্ৰচলিত। শাস্ত্ৰমতে, যি কোনো স্বয়ম্বৰ-সভাত সকলো প্ৰতিদ্বন্দ্বীকে
পৰাভূত কৰি কন্যা হৰণ কৰাটোৱেই ক্ষত্ৰিয়সকলৰ কাৰণে শ্ৰেষ্ঠ পদ্ধতি।
মই এই কন্যাকেইগৰাকীক কাঢ়ি নিছোঁ। যদি তোমালোকৰ শক্তি আছে,
ভেনেহ’লে মোৰ লগত যুদ্ধ দিয়া।” সেই কথা শুনি ৰজা-ৰাজকোঁৱৰ-

সকলে খঙত ওঠ কামুৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁলোকে লৰালৰিকৈ অলংকাৰ-পাতি সোলোকাই ঢাল-ভৰোৱাল লৈ বথত উঠি ভীষ্মক খেদি গ'ল। সকলোবোৰ অসু-শস্ত্ৰত নিপুণ ভীষ্মই হেঁচাবঙে সিবিলাকক পৰাজিত কৰিলে। সকলোবোৰ তেওঁৰ আগত তিষ্ঠিব নোৱাৰি উভতি যাবলৈ ধৰিলে। মাথোন মহাৰথ শাল্বৰাজে তেওঁৰ পাচে পাচে খেদা মাৰি যাবলৈ নেৰিলে। কিন্তু, তেওঁ ভীষ্মৰ হাতত পৰাজিত হ'ল। তেওঁৰ বথৰ সাৰথি আৰু ঘোঁৰাকেইটাই ভীষ্মৰ শৰাঘাতত মৃত্যু বৰণ কৰিলে। অৱশেষত, শাল্বৰাজে উভতি গ'ল। ভীষ্মই হাঁহি হাঁহি তিনিওজনী কন্যাকেই নিজৰ ভনীয়েকৰ দৰে আদৰ-সাদৰকৈ হস্তিনাপুৰৰ পিনে লৈ গ'ল।

ভায়েক বিচিহ্নবীৰ্যৰ সৈতে তিনিওটি কন্যাৰ বিয়া পাতিবলৈ যো-জা কৰা দেখি, জ্যেষ্ঠা অম্বাই এদিন ভীষ্মক লাজ-মান কাতি কৰি থৈ ক'লে, “স্বয়ংস্বৰ-সভাত মই শাল্বৰাজকেই বৰণ কৰিলোহে”তেন। তেওঁ মোকেই বিচাৰিছিল। পিতাৰো সন্মতি আছিল। অধিক একো নকওঁ। আপুনি ধৰ্মজ্ঞ। গতিকে, ধৰ্মমতে যিটো উচিত, তাকেই নিশ্চয় কৰিব।” ভীষ্মই সেই কথা শুনি হাস্তগতকলৰ লগত আলোচনা কৰিলে। তেওঁলোকৰ মন্ত্ৰণা লৈ ভীষ্মই অম্বাক শাল্বৰাজৰ ওচৰলৈ পঠাই দিলে। তাৰ পাচত, মহা সমাৰোহেৰে অম্বিকা আৰু অম্বালিকাৰ লগত বিচিহ্নবীৰ্যৰ বিয়া পাতি দিলে।

বিচিহ্নবীৰ্যই দ্ৰুপদগৰাকী স্ত্ৰীদৰী পত্নীক লৈ কেইবছৰমান পৰম আনন্দেৰে কটালে। সাত বছৰ স্নেহ-সন্তোষে কটোৱাৰ পাচত তেওঁক যক্ষ্মাৰোগে আক্ৰমণ কৰিলেহি। বন্ধু-বান্ধৱ আৰু চিকিৎসকসকলে তেওঁৰ নিৰাময়ৰ কাৰণে বহু যত্ন কৰিলে। কিন্তু দিনৰ শেষত যিদৰে বোলিটো পশ্চিম দিগন্তত মাৰ যায়, সেইদৰে তেওঁৰ জীৱন-বোলিটোও মৃত্যুৰ দিগন্তলৈ খহি পৰিল।

॥ শ্রুতবাৰ্দ্ধি, পাণ্ডু আৰু বিদূৰৰ জন্ম ॥

স্বাভাৱিকতে, বিচিহ্নবীৰ্যৰ মৃত্যুত সত্যৱতী শোক-সাগৰত বহু গৈছিল। দুয়োজনী বোৱাবীয়েকক সান্ধনা দিবলৈয়ো তেওঁৰ ভাষা নাছিল। অৱশেষত, তেওঁ ভীষ্মৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে, “তোমাৰ পিতা বজ্জা শান্তনুৰ পিণ্ড আৰু বংশ জোপ পাবলৈ লৈছে। সেয়া বক্ষা কৰাৰ ভাৰ এতিয়া তোমাৰ ওপৰতেই পৰিছে। ধৰ্মৰ নিৰ্দেশ আৰু পূৰ্ব-পূৰ্বৰ বীৰিত তুমি বজ্জাকৈ জানা। গতিকে, মোৰ আদেশত তুমি বংশবক্ষাৰ প্ৰয়োজনত তোমাৰ দুই ভাইবোৱাৰীৰ গৰ্ভত সন্তান উৎপাদন কৰা। নহ'লে তুমি নিজে বিয়া-বাৰু কৰি সন্তানৰ পিতা হ'বৰ চেষ্টা কৰা। কোনোটোৱেই নকৰিলে, তোমাৰ পূৰ্বপূৰ্বসকল নৰকত জাহ্ন যাব লাগিব।”

ভীষ্মই তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “আই, মই সকলো এৰিব পাৰোঁ; কিন্তু মোৰ প্ৰতিজ্ঞাৰ কথা এৰিব নোৱাৰোঁ। শান্তনু বজ্জাৰ বংশ ক্ষত্ৰিয় ধৰ্ম অনুসৰি যেনেকৈ বক্ষা কৰিব পাৰি, তাৰ উপায় কওঁ; শুনক। অতীত কালত জামদগ্ন্য পৰশুৰামে যেতিয়া পৃথিৱী নিষ্ক্ৰিয় কৰিছিল, তেতিয়া ক্ষত্ৰিয় বিধৱাসকলে ব্ৰাহ্মণ পূৰ্বৰ নিয়োগ কৰিয়েই সন্তান উৎপাদন কৰাই লৈছিল। কাৰণ, বেদৰ বিধানমতে, ভেৰোনীয়া বাপেকৰ সন্তানৰ ওপৰত কোনো অধিকাৰ নাথাকে। গতিকে, ধন দি কোনোবা গুণবান ব্ৰাহ্মণক এওঁলোকৰ গৰ্ভত সন্তান উৎপাদনৰ কামত নিয়োগ কৰক।”

সত্যৱতীয়ে তেতিয়া লাজ-মান কাতি কৰি নিজৰ অতীত জীৱনৰ কাহিনী ধোৰতে ক'লে। তাৰ পাচত, প্ৰস্তাৱ কৰিলে, “মোৰ কুমাৰী কালতে মোৰ যি পুত্ৰ উপজিছিল, তেওঁৰ নাম দ্বৈপায়ন। তেওঁ মহাযোগী, মহাবীৰ আৰু চাৰি বেদ ভাগ কৰি ব্যাস উপাধি পাইছে। তেওঁৰ গাৰ বৰণটো ক'লা আৰু সেইবাবে তেওঁৰ আন এটা নাম কৃষ্ণ। মোৰ এই পুত্ৰগৰাকী উপজিয়েই পিতাক পৰাশৰ মৰ্দ্দিনৰ লগত গ'লগৈ। যাবৰ সময়ত মোক কৈ থৈ গৈছিল, প্ৰয়োজন হ'লে মই তেওঁক স্মৰণ কৰিলেই দেখা দিবাহি। বোপা ভীষ্ম, মই যদি এতিয়া তেওঁক মাতি আনো, তুমি

কেনেকদূৰা দেখা ? তুমি আৰু মই দুয়ো অনুৰোধ কৰিলে, তেওঁ নিশ্চয় আমাৰ প্ৰাৰ্থনা পূৰণ কৰিব।”

প্ৰত্যাহ্বাণে ভীষ্মই সমৰ্থন কৰিলে সত্যৱতীয়ে ব্যাসক স্মৰণ কৰিলে। ব্যাসে লৰালৰিকৈ আহি মাতৃৰ সমুখত দেখা দিলেহি। সত্যৱতীয়ে তেওঁৰ প্ৰথম যৌৱনৰ সন্তান ব্যাসক অতি আদৰ-সাদৰ কৰি অভাৰ্থনা জনালে। ব্যাসে তেতিয়া তেওঁক হঠাৎ স্মৰণ কৰাৰ কাৰণ স্মৰিলে, তেতিয়া সত্যৱতীয়ে সকলো কথা ভাঙি-পাতি ক’লে। ব্যাসে উত্তৰ দিলে, “আই, বেৱল ধৰ্মপালনৰ উদ্দেশ্যে মই আপোনাৰ আদেশ পালন কৰিম। এতিয়া মোৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি দুয়োজনা ৰাণীয়ে এবছৰ ব্ৰত পালন কৰি শৰ্চি হৈ লওক। তাৰ পাচতহে তেওঁলোক মোৰ ওচৰলৈ আহিব।” মাক সত্যৱতীয়ে তেতিয়া ক’লে, “অৰাজক ৰাজ্যত বৰষুণ নহয়। বৰষুণ নহ’লে দেৱতাসকলৰ উদ্দেশ্যে যাগ-যজ্ঞ কৰাৰ কথা প্ৰজাই পাহৰি থাকে। গতিকে, দুয়োজনী ৰাণী যাতে সোনকালে গৰ্ভৱতী হয়, তাৰ ব্যৱস্থা কৰা।” ব্যাসে সন্মতি প্ৰকাশ কৰি জনালে, “আপুনি যেনে ভাল দেখে, তেনে মতেই হ’ব। কিন্তু, তেওঁলোকে জানোচা মোৰ দেহৰ কৰ্ম্মৰূপ, উৎকট গোক্ৰ আৰু কদৰ্য পৰিধান সহ্য কৰিবলৈ টান পায়—সেইটোৱেই মোৰ ভয়।”

সত্যৱতীয়ে ভালেমান বৰ্জনি দি কোনোৰকমে বোৱাৰীয়েক অশ্বিকাক তেওঁৰ শোৱনি-কোঠালৈ পঠিয়াব পাৰিলে। ব্যাস যেতিয়া সেই অসংখ্য চাকিৰ পোহৰে ধুই থোৱা কোঠাটোত সোমালহি, অশ্বিকা উচপ খাই উঠিল। আঁউসী নিশাৰ আকাশৰ দৰে ক’লা গাৰ ৰং, জ্বলি থকা চাকিৰ দৰে চাট মাৰি ধৰা এহাল চকু, মৃদুগাৱৰণীয়া এগচ জটা আৰু একোচা দাড়িৰে সৈতে ব্যাসৰ মূৰ্তিটো দেখি অশ্বিকাই ভয়ত চকু দুটা মূৰ্ছি দিলে। সেই অৱস্থাতে দুয়োৰো মিলন ঘটিল। অৱশেষত ব্যাস যেতিয়া বাহিৰলৈ ওলাই আহিল, সত্যৱতীয়ে তেতিয়া ভৱিষ্যদ্বাণী ব্যাসক স্মৰিলে, অশ্বিকাৰ কেনে ধৰণৰ ৰাজকোঁৱৰ উপস্থিতি। ব্যাসে উত্তৰ দিলে, “এওঁ এনে ৰাজকোঁৱৰৰ জন্ম দিব, যিজন অযুত ছাত্ৰীৰ দৰে বলবান, অসাধাৰণ বিজ্ঞান আৰু শস্ত্ৰপুত্ৰৰ জনক হ’ব; মাথোন মাকৰ দোষত

জন্মান্ত হ'ব।" সত্যৱতীয়ে ভেতিয়া ক'লে, "অশ্ব বজ্জা ক'ব কথৰ গৌৰৱৰ লগত থাপ নেখাব। গতিকে, সোনকালেই অশ্বালিকাকো এটি পুত্ৰ দান কৰিবাঁহি।" ব্যাস মান্তি হৈ নিজৰ ঠাইলৈ উভতি গ'লগৈ।

অলপ দিনৰ পাচতে ব্যাস আকৌ ওলালহি। এইবাৰ তেওঁ আগৰ বাৰৰ দৰেই আনগৰাকী ভাইবোৱাৰী অশ্বালিকাৰ শোৱনি-কোঠাত সোমাল। অশ্বালিকায়ো ব্যাসৰ মৰ্ত্তি দেখি অশ্বিকাৰ দৰেই একে ধৰণেৰে ভয় খাই উঠিল। তেওঁ সতৰ্ক হৈ চকুহাল মেলি থাকিল যদিও, ভয়ত তেওঁৰ গোটেই গাৰ ৰং চেঁচা হোৱা তেজ্জৰে শেঁতা-হালধীয়া হৈ পৰিল। সেই অৱস্থাতে দূয়োবো মিলন ঘটিল। ব্যাস বাহিৰলৈ ওলাই আহিলত, এইবোৰো সত্যৱতীয়ে ব্যাসক সুধিলে, অশ্বালিকাৰ ফালৰ ৰাজকোঁৱৰজন কেনে ধৰণৰ হ'ব। ব্যাসে উত্তৰ দিলে, "এওঁ এনে ৰাজকোঁৱৰৰ জন্ম দিব, যিজন অতি বিদ্বান, যশস্বী আৰু পশুপুত্ৰৰ পিতা হ'ব।"

সত্যৱতীয়ে মুখখন আমোলাই পেলালে। ব্যাসক তেওঁ অনুৰোধ জনালে, অন্ততঃ আকৌ এবাৰ ভাল দিন-বাৰ চাই দেখা দিবহি লাগে আৰু সেইবাৰ কোনোবাজনৰী বোৱাৰীয়েকক এটি সৰ্বাগম্ভস্বৰ পুত্ৰ দান কৰিব লাগে। ব্যাস মান্তি হৈ উভতি গ'ল।

যথাসময়ত অশ্বিকাৰ এটি অশ্ব পুত্ৰ আৰু অশ্বালিকাৰ এটা পাণ্ডু-বৰ্ণ পুত্ৰ জন্ম হ'ল। তেওঁলোকৰ নাম ৰখা হ'ল ধৃতবান্ট আৰু পাণ্ডু। তাৰ কিছুদিনৰ পাচতে ব্যাস ওলালহি। সত্যৱতীয়ে এইবাৰ ডাঙৰ বোৱাৰীয়েক অশ্বিকাক পাচিলে। অশ্বিকাই এজনী লিগিৰীৰ সহায় ল'লে। নিজৰ সলনি তাইকে সজাই-পৰাই শোৱনি-কোঠালৈ পঠালে। লিগিৰীজনীৰ অভ্যর্থনা আৰু পৰিচৰ্যাত পৰম তুষ্ট হৈ ব্যাসে তেওঁক বৰ দি ক'লে, "ইয়াৰ পাচত তুমি কাৰো দাসী হৈ থাকিব নালাগে। তোমাৰ পুত্ৰ সাক্ষাৎ ধৰ্ম আৰু পৰম বুদ্ধিমান হ'ব।"

লিগিৰীৰ গৰ্ভত জন্ম লোৱা ধৃতবান্ট আৰু পাণ্ডুৰ এই ভায়ে-কজনেই বিদ্বৰ। তেওঁ দৰাচলতে মান্ডব্য মূনিৰ অভিধাপিত মানুহ হৈ জন্ম লোৱা স্বয়ং ধৰ্ম।

মান্ডব্য মূনি এগৰাকী মহান তপস্বী আছিল। সেইবাবেই, ধৰ্মই

তেওঁৰ অভিলাষৰ পৰা বন্ধা পাব নোৱাৰিলে। এদিন মৌনৱত ধৰি উৰ্ব্বাহা হৈ মাণ্ডব্য তেওঁৰ তপস্যাত মগ্ন হৈ আছিল। এনেতে কেইটোমান চোৰ নগৰ-প্ৰহৰীৰ খেদাত তৰ্ণি নৈপাই মাণ্ডব্যৰ আগ্ৰমত সোমালিহ। প্ৰহৰীবিলাকে মূৰ্নিক শিবিলাকৰ কথা স্মিিলে। মৌনৱত-ধৰী মূৰ্নি মনে মনে থাকিল। কিন্তু, প্ৰহৰীবিলাকে যেতিয়া চোৰ-কেইটোক ধৰিলেগৈ, সিহঁতৰ হাতত চৰকৈ অনা বস্তুখিনি নৈপালে। অৱশেষত, বিচাৰ-খেচাৰ লৈ গোটেইখিনি বস্তু আগ্ৰমৰ ভিতৰতে পালে। গতিকে, প্ৰহৰীবিলাকে চোৰকেইটাৰ লগতে মাণ্ডব্যকো একেলগে সাঙুৰি লৈ বজাৰ ওচৰ পোৱালেগৈ। ৰাজত্বাত যেতিয়া বজাই বিচাৰ ল'লে, মাণ্ডবাই তেতিয়াও একো নৈমাতিলে। গতিকে, চোৰকেইটাৰ লগতে মাণ্ডব্যকো বজাই শূলত দিয়াৰ শাস্তি বিহিলে।

যেতিয়া আটাইকেয়োজনকে শূলত বহুওৱা হ'ল, চোৰকেইটা ততালিকে মৰিল। মাণ্ডব্য কিন্তু জী থাকিল। তেওঁ শূলৰ ওপৰত বহিও তপস্যা কৰিয়েই থাকিল। কেইদিনমানৰ পাচত কথাষাৰ ৰজাৰ কাণত পৰিলগৈ। ৰজাই নিজে আহি তেওঁৰ ওচৰত ক্ষমা খুজিলে। ৰজাৰ আদেশত চাওদা বিলাকে মাণ্ডব্যক শূলৰ পৰা নমাই আনিবৰ বাবে অনেক চেষ্টা কৰিলে। অৱশেষত হাব মানি, সিহঁতে শূলডালৰ ওলাই থকাখিনি গুৰিতে কাটি পেলালে। গতিকে, শূলডালৰ এছোৱা তেওঁৰ গাৰ ভিতৰতে ব'ল। সেইদৰেই অশেষ কষ্ট খাই মাণ্ডব্য মূৰ্নিয়ে তপস্যা কৰি জীৱন কটাবলৈ ধৰিলে। তেওঁ ভাবি-গুণি বিচাৰি নৈপালে, তেওঁৰ সেই কষ্টকৰ জীৱন কিহৰ কৰ্মফল! শেষত, ধৰ্মৰ ওচৰলৈ গৈ কথাষাৰ স্মিলে।

ধৰ্মই মাণ্ডব্য মূৰ্নিক জনালে, “চেঙেলীয়া হৈ থাকোঁতেই আপুনি এটা জিঞা ধৰি আনি, তাক খৰিকা এডালেৰে শূলত দি বং চাইছিল। আপোনাৰ এই কষ্ট সেই কৰ্মৰে ফল।” মাণ্ডবাই তেতিয়া ক'লে, “ধৰ্মৰাজ, আপুনি লঘু পাপত গুৰু শাস্তি বিহিলে। আজিৰ পৰা মই এটা কথাৰ গড় বাঁধ দিলোঁ, ঠেথ্য বছৰ বয়সলৈকে মানুহে নজনা-নজুনাকৈ কিবা পাপ কৰিলে, তাৰ বাবে তেওঁ কোনো শাস্তি ভুগিব

নালাগে। আব্দ শুনক, আপুনি ব্ৰাহ্মণবধৰ লেখীয়া ডাঙৰ পাপ কৰিছে। গতিকে, মই শাপ দিলোঁ, আপুনি দাসীৰ গৰ্ভত জন্ম লৈ পাপৰ প্ৰায়শ্চিত্ত কৰিব লাগিব।”

॥ গান্ধাৰী, কুন্তী আৰু অৰ্জী ॥

ভীষ্মই ধৃতৰাষ্ট্ৰ, পাণ্ডু আৰু বিদূৰ— এই তিনিওজন ভীতিজ্ঞাককে নিজৰ পুতেকৰ নিচিনাকৈ পঢ়াই-শুনাই আৰু শিকাই-বুজাই ডাঙৰ-দীঘল কৰিলে। ধৃতৰাষ্ট্ৰ অসাধাৰণ বলবান, পাণ্ডু অসামান্য ধনধৰ আৰু বিদূৰ অদ্বিতীয় ধৰ্মপৰায়ণ হৈ উঠিল। ধৃতৰাষ্ট্ৰ যিহেতু জন্মান্থ আৰু বিদূৰ যিহেতু দাসীপুত্ৰ আছিল, সেইবাবে পাণ্ডুকেই ৰাজপাটত বহুওৱা হ’ল।

বিদূৰৰ লগত আলোচনা কৰি পোনতে ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ বিয়া পতাৰ আয়োজন কৰা হ’ল। ইতিমধ্যে, ভীষ্মই গম পালে যে গান্ধাৰৰাজ সুবলৰ কন্যা গান্ধাৰীয়ে সদাশিৱক সন্তুষ্ট কৰি বৰ লাভ কৰিছে, তেওঁৰ শতপুত্ৰ জন্মিব। কথাষাৰ শুনি ভীষ্মই সুবলৰ কন্যা গান্ধাৰীকেই ধৃতৰাষ্ট্ৰই বিয়া কৰাই অনাৰ কথা চিন্তা কৰিলে। বংশৰ খ্যাতিৰ কথা ভাবি সুবলে অশ্ব হ’লেও ধৃতৰাষ্ট্ৰক জোঁৱাই পতাৰ কথাত বিশেষ কুণ্ঠা নকৰিলে। গান্ধাৰীয়ে তেওঁৰ হ’বলগীয়া স্বামী অশ্ব বদলি জানি নিজেও চকুৰ আগত এডোখৰ কাপোৰৰ পটি পিন্ধিবলৈ ল’লে, যাতে জীৱনে-মৰণে তেওঁ স্বামীৰ দৰুত দৰুখী হৈ থাকিব পাৰে। এনেকৈয়ে ধৃতৰাষ্ট্ৰই এগৰাকী সতীক জীৱনৰ লগৰী হিচাপে বিচাৰি পালে।

তাৰ পাচত, পাণ্ডুৰ বিয়াৰ আয়োজন চলিল। ভীষ্ম আৰু বিদূৰে বজা কুন্তীভোজৰ তোলনীয়া জীয়েক কুন্তীক পাণ্ডুলৈ অনাৰ কথা চিন্তা কৰিলে। কুন্তী দৰাচলতে বসুদেৱৰ পিতাক শ্বৰৰ কন্যা আছিল। ভেটিয়া তেওঁৰ নাম আছিল, পৃথা। সেই সূত্ৰেই পৃথা বা কুন্তী গ্ৰীকৃষ্ণৰ পেছাইয়েক আছিল। সন্তানহীন কুন্তীভোজে কুন্তীক সন্দৰ্ভকৈ শিষ্কা-দীক্ষা দি ডাঙৰ-দীঘল কৰিছিল। এদিন দুবাসা খাৰি তেওঁলোকৰ

আলহী হ'লহি। দৰ্বাসা ঋষি কদম্বীৰ সেৱা-শুদ্ৰুঘাত পৰম সন্তুষ্ট হ'ল। দৰ্বাসাই তেওঁক এটা মন্ত্ৰ শিকাই উঠি বৰ দিলে, 'তুমি এই মন্ত্ৰটো পঢ়ি যি দেৱতাকে আহ্বান কৰা, তেওঁৰ প্ৰসাদতে তুমি একোজন পুত্ৰ লাভ কৰিবা।' দৰ্বাসাই বিদায় লোৱাৰ পাচত, কদম্বীয়ে সেই মন্ত্ৰটোৰ গুণাগুণ পৰীক্ষা কৰি চাব খুজিলে। তাকে কৰিবলৈ লৈ তেওঁ সূৰ্যদেৱতাক আহ্বান কৰি মন্ত্ৰটো পঢ়িলে। লগে লগে সূৰ্য তেওঁৰ সমুখত ওলালহি। সূৰ্যই স্নিগ্ধলৈ, "তুমি কি বিচাৰিছা, কোৱা।" কদম্বীয়ে দৰ্বাসা ঋষিৰ বৰৰ কথা ভাঙি-পাতি কৈ দেৱতাগৰাকীৰ ওচৰত ক্ষমা বিচাৰিলে। সূৰ্যই তেতিয়া ক'লে, "মহৰ্ষিৰ বৰ অথলে নেযায়। তুমি মোৰ পৰা এটি পুত্ৰ লাভ কৰিবা। ভয়ৰ কোনো কাৰণ নাই, তুমি কুমাৰী হৈয়েই ৰ'বা।"

কিছুদিনৰ পাচত কদম্বীৰ কুমাৰী কালতে এটি ধুনীয়া পুত্ৰ-শিশু জন্ম হ'ল। অপযশৰ ভয়ত কদম্বীয়ে সেই শিশুটো এটা মাটিৰ চৰত ভৰাই নৈত উটুৱাই থৈ আহিলগৈ। সূত বংশৰ এজন সদাচাৰী লোক অধিবথ আৰু তেওঁৰ পত্নী ৰাধাই সেই শিশুটো পাই বৰ স্নিগ্ধ হ'ল। কাৰণ, তেওঁলোক অপুত্ৰক আছিল। তেওঁলোকে শিশুটোৰ নাম থ'লে, বসুধেণ।

বসুধেণৰ জন্মৰে পৰা বুদ্ধত এটা অলৌকিক কবচ আৰু কাণত এজোৰ সমানে অলৌকিক ক'ৰিয়া আছিল। সময়ত তেওঁ এজন মহাবীৰ আৰু দানবীৰ হৈ উঠিল। ডেকা বয়সত বসুধেণে দেৱৰাজ ইন্দুৰ প্ৰভাষণত পৰি তেওঁৰ নিজৰ দেহৰ পৰা অলৌকিক কবচটো কাটি আৰু ক'ৰিয়া-জোৰ সোলোকাই দেৱৰাজক দান দিবলৈয়ো পিচ-হোঁহকা নাছিল। তেতিয়াৰে পৰা বসুধেণৰ আন দুটা নাম বৈকৰ্তন আৰু কৰ্ণ প্ৰসিদ্ধ হৈ পৰিছিল।

যি কি নহওক, বিয়াৰ আগতে কদম্বীৰ গৰ্ভত কৰ্ণ জন্ম হোৱাৰ কথা কোনেও নেজানিছিল। কদম্বীৰ বয়স হৈ অহাত ৰজা কন্ডিভোজ্ঞে তেওঁৰ স্বয়ম্বৰ পাতিলে। স্বয়ম্বৰ-সভাত কদম্বীয়ে প্ৰতাপী ৰজা পাণ্ডুৰ ডিঙিতে মাল্য পিন্ধাই তেওঁক বৰণ কৰিলে।

বজা বুলিলেই এজনী কঁৱৰীয়ে নাটে। সেইকাৰণে, ভীষ্মই পাণ্ডৱ আৰু এখন বিয়া পতাৰ কথা চিন্তা কৰিলে। তেওঁ গম পালে যে, মদ্ৰ দেশৰ বজা শল্যৰ এজনী ধনীয়া ভনীয়েক আছে। ভীষ্মই শল্যৰ ওচৰলৈ গৈ প্ৰস্তাৱ দিলে, ভনীয়েক মাদ্ৰীক পাণ্ডুলৈ বিয়া দিব লাগে। মদ্ৰৰাজ শল্যই তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “ইয়াতকৈ সন্তোষৰ কথা একো হ’ব নোৱাৰে। কিন্তু, আমাৰ বংশত এটা নিয়ম চলি আহিছে। সেই নিয়মটোৰ কথা আপুনি জানে। ভাল হওক বেয়া হওক, আমি সেই নিয়মটো লৰচৰ কৰিব নোখোজোঁ।”

ভীষ্মই জানিছিল, বাহ্লীক বংশত দৰাঘৰৰ পৰা কন্যামূল্য বুলি কন্যাঘৰক কিছু মূল্যবান বস্তুৰে এটা শকত ধৰণৰ জোৰোণ দিয়াৰ নিয়ম চলি আহিছিল। গতিকে, ভীষ্মই উত্তৰ দিলে, “আপুনি উত্তম কথাই কৈছে। কুলধৰ্ম পালন কৰাত কোনো দোষ নাই।” এইবুলি কৈ আহি কেইদিনমানৰ পাচতে শল্যলৈ ভালেমান মণি-মুকুতা আৰু সোণ-ৰূপ, কেইটামান হাতী, ঘোঁৰা আৰু বথ, এভাৰ কাপোৰ-কাৰি আৰু অলংকাৰৰ সৈতে পঠোৱা হ’ল। এইদৰেই পাণ্ডৱ লগত মাদ্ৰীৰ বিবাহ সম্পন্ন হ’ল।

বিদ্ৰৱৰ বিয়াখনো বিদ্ৰৱৰ উপযোগীকৈ পতা হ’ল। দেৱক বজাৰ এগৰাকী শূদ্ৰা পত্নীৰ গৰ্ভত এজন ৰাক্ষসৰ ফালৰ পৰা এটি ধনীয়া কন্যা উৎপত্তিছিল। সেই কন্যাটিৰ লগতে বিদ্ৰৱৰ বিবাহ সম্পন্ন কৰা হ’ল।

মাদ্ৰীৰ লগত বিয়াৰ তেৰ দিনৰ পাচতে পাণ্ডু সৈন্য-সামন্ত লৈ দিগ্বিজয় কৰিবলৈ ওলাল। যথাসময়ত মগধ, মিথিলা আৰু কাশী আদি বহুতো ৰাজ্য জয় কৰি পাণ্ডু হস্তিনাপুৰলৈ উভতি আহিল। লুণ্ঠন কৰি অনা আৰু কৰ্ত্তালীয়া হোৱা ৰজাবিলাকে দিয়া অশেষ ধন-সোণেৰে তেওঁৰ ৰাজভঁৰাল চহকী হ’ল। এইদৰেই বজা শান্তনু আৰু ভৰতৰ পাচত ক্ৰমে য়ান হৈ অহা কুৰু বংশৰ খ্যাতি আকৌ প্ৰতিষ্ঠিত হ’ল।

চিহ্নায়ুধ, নিধংগী, পাশী, বংশাবক, দ্বন্দ্বমা, দ্বন্দ্বহ, সোমকীৰ্ত্ত, অনন্দব, দ্বন্দ্বসুধ, সত্যাসুধ, জ্বাসুধ, সদ, সুবাক, উত্তম, উত্তমেন, দ্বন্দ্ববাজক, অপবাজিত, কন্দুশায়ী, বিশালাক্ষ, দ্বন্দ্বধব, দ্বন্দ্বহ, সুহৃদ, বাতবেগ, সুবর্চ, আদিভাতকেতু, বহ্মাশী, নাগদন্ত, অগ্ন্যায়ী, কবচী, কখন, কন্দী, ধনুর্ধ্ব, উগ্র, ভীমবথ, বীৰবাহন, অলোলপ, অভয়, অনাধ্বা, কন্দুভেদী, বিধাবী, চিহ্নকন্দল, প্রমথ, প্রমাথী, দীর্ঘবোমা, দীর্ঘবাহন, ব্যাঘ্ৰেব, কনকধ্বজ, কন্দুশী আব, বিবজা। এওঁলোক প্ৰত্যেকেই একোজন অতিবথ, যুদ্ধবিদ্যাবিশাৰদ আৰু শাস্ত্ৰজ্ঞ বীৰ বুলি জনাজাত হৈ পৰিছিল।

এওঁলোকৰ ভিতৰত জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ দুর্যোধন ভীমৰ লগত একেদিনাই জন্ম হৈছিল। দুর্যোধন ওপজাৰ লগে লগে নানা অমংগলীয়া লক্ষণ দেখা গৈছিল। চাৰিওপানে কাউৰীয়ে বমলিয়াইছিল, শিয়ালে হোৱা দিছিল আৰু শগুণে টেটাইছিল। সিমানেই নহয়, দুর্যোধনে নিজেও কেঁচুৱাৰ দৰে কন্দাৰ সলনি গাধৰ নিচিনাকৈ চীহিয়াবলৈ লাগিছিল। ধৃতৰাষ্ট্ৰই এই আচহুৱা কোঢ়াল শূনি ভয় খাই ভীম আৰু বিদূৰকে মন্থ্য কৰি সভাসদসকলক মাতি সুধিবলৈ ধৰিলে, “আমাৰ বংশৰ জ্যেষ্ঠ ৰাজকোঁৱৰ হিচাপে যুধিষ্ঠিৰ ৰাজপাটত উঠাটো খাতাং। কিন্তু তেওঁৰ পাচত মোৰ এই পুত্ৰজনে ৰাজপাটত উঠিবলৈ পাব নে বাৰ?” স্বাক্ষণ-সকলে আৰু বিদূৰে উত্তৰ দিলে, “আমাৰ ধাৰণা হৈছে, আপোনাৰ এই পুত্ৰই নিশ্চয় বংশ নাশ কৰিব। কাৰণ, চাৰিওপানে আটাইবোৰ অমংগলৰ লক্ষণ ফুটি উঠিছে। গতিকে, এওঁক বিসৰ্জন দিয়াই আপোনাৰ বংশ-পৰিয়ালৰ আৰু গোটেই জগতখনৰ বাবে মংগলকৰ।” তেওঁলোকে শাস্ত্ৰৰ কোনো আওৰাই শূন্যলৈ, “এজনক ত্যাগ কৰিলে যদি বংশ ৰক্ষা পৰে, নিশ্চয়কৈ সেয়াই কৰিবা। যদি বংশ-পৰিয়াল ত্যাগ কৰিলে গাও ৰক্ষা পৰে, তেনেহ’লে সেয়া কৰাই উচিত। আকৌ, গাও ত্যাগ কৰিলে যদি দেশ ৰক্ষা পৰে, তেনেহ’লে তাকে কৰাই বিধেয়। যদি গোটেইখন জগত বিসৰ্জন দিলে আপুনি ৰক্ষা পৰে, তেনেহ’লে তাকে কৰাই সমুচিত।” ধৃতৰাষ্ট্ৰই সন্তানৰ প্ৰতি মৰমৰ বন্দী হৈ কাৰো কথাৰে কাণ নিদিিলে।

দৰ্যোধনৰ জন্মৰ পাচত এমাহৰ ভিতৰতে বাকী নিৰামৰ্শজন ভায়েকৰো অগা-পিচাকৈ জন্ম ঘটিছিল। অৱশেষত, এগৰাকী ভনীয়েকৰো জন্ম হৈছিল। তেওঁৰ নাম থোৱা হৈছিল, দংশলা। এওঁৰ জন্ম-কাহিনীও যথেষ্ট ৰহস্যময়। ব্যাসে যেতিয়া গান্ধাৰীয়ে পোৱা মণ্ডহৰ থোপাটো এশ ভাগত ভগাই ঘিঁউৰ কলহত ভৰাবলৈ লৈছিল, ঠিক তেতিয়াই গান্ধাৰীৰ মনত এটা স্বপ্নই ভূমুকিয়াই গৈছিলহি—‘এশ পুত্ৰৰ লগতে যদি এজনী ছোৱালীয়েও জন্ম ল’লেহে’তেন! সেয়ে হ’লে, ছোৱালীৰ ফালৰ পৰাও নাতি-পুতিৰ পিণ্ড-তৰ্পণ লাভ কৰি তেওঁ আৰু তেওঁৰ স্বামী স্বৰ্গ-লোকলৈ যাব পাৰিলেহে’তেন।’ এনেকুৱাতে ব্যাসে মন কৰিলে, লিগিৰীজনীয়ে অনা এশটা কলহে মণ্ডহৰ গোটেইখিনি থোপা নাটিলেগৈ—কেনেবাকৈ এভাগ মণ্ডহ সবহ হ’ল। ব্যাসে হাঁহি এটা মাৰি ক’লে, “তুমি চিন্তা নকৰিবা। এভাগ মণ্ডহ এনেয়ে সবহ হৈছে। এইটো ভাগৰ পৰা তোমাৰ এজনী কন্যাও উপজিব। তাইৰ ফালৰ নাতি-পুতিৰ পিণ্ড-তৰ্পণ পায়ৈ তোমালোক দুয়ো স্বৰ্গলোকলৈ যাব পাৰিবা।” এইবুলি কৈয়েই তেওঁ লিগিৰীজনীক আৰু এটা ঘিঁউৰে চপচপীয়া হৈ থকা কলহ আনিবলৈ ক’লে। ককায়েকহঁতৰ দৰেই দংশলাও এটা কলহৰ পৰা সময়ৰ মৰকত জন্ম হ’ল। দংশলা যেতিয়া গাভৰু হ’ল, তেতিয়া তেওঁক সিদ্ধ দেশৰ ৰজা জয়দ্রথলৈ বিয়া দিয়া হ’ল।

গান্ধাৰীৰ ফালৰ পৰা জন্ম হোৱা এই এশ এটি পুত্ৰ-কন্যাৰ উপৰিও ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ আৰু এগৰাকী পুত্ৰ আছিল। তেওঁৰ নাম দৰ্যোধনৰ প্ৰথমজন ভায়েকৰ সৈতে একে—যদুৎশ্ব। গান্ধাৰী যেতিয়া গৰ্ভৱতী অৱস্থাত ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি ফুৰিছিল, তেতিয়া এগৰাকী বৈশ্যবৰ্ণৰ লিগিৰীয়ে অন্ধ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ লাচনি-পাচনি কৰি দিছিল। এওঁলোক দুয়োৰো মিলনৰ ফলতে যদুৎশ্বৰ জন্ম হৈছিল। পাচত কদৰ্শক্ৰেয় যদুধৰ সময়ত এওঁ পাণ্ডৱৰ ফলীয়া হৈ কৌৰৱসকলৰ বিপক্ষে যুদ্ধ কৰিছিল।

॥ পৰ্ব-পীণ্ডৰ জন্মকথা ॥

ভেঁটিয়ালৈকে মহাবাজ পাণ্ডুৰ কোনো সন্তান-সন্ততি হোৱা নাই। এদিনাখন মৃগয়া কৰিবলৈ গৈ হাবিৰ মাজত ভেঁও এহাল হৰিণা-হৰিণীলৈ এপাট কাড় মাৰি পঠিয়ালে। হৰিণাটো আৰু হৰিণীজনী ভেঁটিয়া জগতখনক পাহৰি একাকৰ হৈ পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ মাজত বন্ধ গৈ আছিল। পাণ্ডুৰ হাতৰ কাড়পাটে প্ৰবন্ধ-হৰিণাটো শালি পেলালে। মাটিত বাগৰি পৰিয়েই সি মাত লগালে, “কোনো জ্ঞানী মানুহে এনেকুৱা কাম নকৰে। আনকি, কাম আৰু ক্ৰোধৰ বশৱৰ্তী মৰ্খ আৰু পাপীবিলাকেও এনেকুৱা নশংস কাম কৰিবলৈ কুঠা বোধ কৰে। মহাবাজ, মই আচলতে কিম্বদন্তি মূৰ্খ। পুত্ৰৰ কামনা কৰি হৰিণাৰ বংশ ধৰি মই মোৰ পত্নীৰ লগত মিলিত হৈছিলোঁ। আপুনি হয়তো নেজানিছিল, মই যে এজন ৰাক্ষস। সেইকাৰণে, আপোনাৰ কোনো ৰক্ষা হত্যাৰ পাপ নেলাগে। কিন্তু, মই আপোনাক শাপ দিছোঁ—আপুনি যেতিয়াই আপোনাৰ পত্নীৰ লগত মিলিত হ’ব, তেতিয়াই আপোনাৰ মৃত্যু ঘটিব।”

শাপগ্ৰস্ত পাণ্ডুৱে চিন্তা কৰি দেখিলে, তেওঁৰ পক্ষে সংসাৰ ত্যাগ কৰি সন্ন্যাসী হৈ জীৱনৰ বাকীকেইটা দিন কটাই দিয়াটোৱেই একমাত্ৰ উপায়। গৃহস্থাশ্ৰমত সোমাই থাকি সন্তান-সন্ততিয়েই যদি জন্ম দিব নোৱাৰে, তেনেহ’লে গৃহস্থ হৈ থকাৰ পৰা কি লাভ? সকলো ভাবি-চিন্তি তেওঁ থিৰাং কৰিলে, তেওঁ আৰু ৰাজধানীলৈ উভতি নোযায়; সেই হাবিখনতে থাকি তপস্যা কৰি কাল কটাব। কথাষাৰ কুন্তী আৰু মাত্ৰীক কোৱাৰ লগে লগে তেওঁলোকে ক’লে, “তেনেহ’লে আমিও উভতি নোযাওঁ। আমি আপোনাৰ ধৰ্মপত্নী। গতিকে, আমাক লগত লৈয়েই আপুনি তপস্যা কৰি দিন কটালে একো হানি নহয়। আমি আপোনাৰ আজপৈচান ধৰিম আৰু বাকীখিনি সময় তপস্যা কৰি কটাম। আমি আপোনাৰ দৰেই সধৰ্মী হৈ থাকিম বুলি প্ৰতিশ্ৰুতি দিছোঁ।” ইয়াৰ পাচত তেওঁলোক তিনিওজন সন্ন্যাসী-সন্ন্যাসিনী হৈ পৰিল।

পাণ্ডুৱে তেওঁৰ পত্নী দুগৰাকীক লৈ হিমালয় পৰ্বতৰ ফাললৈ যাত্ৰা কৰিলে। নাগশত পাৰ হৈ চৈৱৰথ পালেগৈ। ভাৰ পাচত এখন এখনকৈ-

কালকুট, গন্ধমাদন পৰ্বত, ইন্দ্রদ্যুম্ন সৰোবৰ আৰু হংসকুট ইত্যাদি কোনেও সচৰাচৰ ভৰিৰে গচকি নোপোৱা ঠাইবোৰ পালেগৈ। অল্পশেষত, হংসকুট পাৰ হৈ শতশৃংগ পৰ্বত পালেগৈ; আৰু তাতে স্তল পাই পাণ্ডু কঠোৰ তপস্যাত বহিল। তাতে কেইবাজনো ঋষিৰ লগত তেওঁৰ বন্ধুতা ঘটিল। এদিন সেই ঋষিসকলৰ মন্ত্ৰত শূন্যবলৈ পালে, সেইদিনা ব্ৰহ্মলোকত এখন মহাসভা বহিব আৰু ঋষিসকলো তালৈ যাব। পাণ্ডুৱে খাটনি ধৰিলে, তেওঁকো লগত নিব লাগে। ঋষিসকলে উত্তৰ দিলে, “সেয়া অতি দূৰ্গম ঠাই। আপুনি যাব পাৰিলেও, এই ৰাজপুত্ৰী দূৰ্গৰাকী কোনোমতেই যাব নোৱাৰিব। গতিকে, আপুনি নোযোৱাটোৱেই মংগল।”

পাণ্ডুৱে তেতিয়া হুৰ্মুনিয়াহ কাঢ়ি ক’লে, “মই এতিয়ালৈকে অপূৰ্ণক। স্বৰ্গৰ দূৰাৰ মোৰ কাৰণে বন্ধ। সেয়েহে আপোনালোকৰ লগতে যাবলৈ ওলাইছিলোঁ। মই যাগ-যজ্ঞ কৰি, বেদ-পাঠ আৰু তপস্যা কৰি, আৰু অহিংসা নীতি খামুচি ধৰি মানুহ-জীৱনৰ ঋণৰ পৰা মুৰ্দ্ধন হৈছোঁ। কিন্তু পুত্ৰৰ জন্ম দি, শ্রাদ্ধ-তপণৰ উপায় উলিয়াই পিতৃপুৰুষৰ ঋণৰ পৰা মুৰ্দ্ধন হ’ব পৰা নাই। আপোনাসকলে মোক এটা উপায় দিয়ক।” ভৱিষ্যদ্বাণী ঋষিসকলে তেতিয়া ক’লে, “আমি দিব্য-চক্ৰে দেখিবলৈ পাইছোঁ, আপুনি কেইবাজনো দেৱতুল্য পুত্ৰৰ পিতা হ’ব।”

পাণ্ডুৰ উল্লাহে নধৰা হ’ল। তেওঁ অলপ নিজানত বহি কুতূহল ক’লে, “এতিয়া তুমি পুত্ৰ লাভৰ বাবে চেষ্টা কৰিব লাগিব। আপদৰ কালত পুত্ৰ কেইবাটাও নিয়মেৰে পাব পাৰি। সমান জাতি বা শ্ৰেষ্ঠ জাতিৰ কাৰোবাক নিয়োগ কৰি নাইবা দেৱৰক নিয়োগ কৰি পুত্ৰ পোৱাটোৱেই উত্তম উপায়। গতিকে, মই তোমাক অনুৰূপ দিছোঁ, ইয়াৰে যি কোনো এটা উপায় গ্ৰহণ কৰা।” কুতূহলে তেতিয়া ক’লে, “মই শূন্যছোঁ, ৰজা ব্ৰাহ্মিতাম্ব হেনো মৰাৰ পাচতো তেওঁৰ পত্নী ভগ্না মৃত স্বামীৰ লগত মিলিত হৈ পুত্ৰৱতী হ’ব পাৰিছিল। গতিকে, আপোনাৰ তপস্যাৰ বলেৰে আপুনিও জানো মোৰ সম্বত মানস পুত্ৰৰ সন্ধান কৰিব নোৱাৰে?” পাণ্ডুৱে উত্তৰ দিলে, “ৰজা ব্ৰাহ্মিতাম্বৰ লগত

মোৰ ভুলনা নকৰিবা। সিগৰাকী দেৱভূজ্য মহৰ্ষি আছিল। সিজনৰ পক্ষে যিটো সম্ভৱ আছিল, সেয়া মোৰ পক্ষে সম্ভৱ নহয়। পূৰ্বণি কালত নাৰী চৰাই-চিৰিকাঁড়ৰ দৰেই স্বাধীন আছিল। হিমালয়ৰ উত্তৰ দিশৰ ৰাজ্যবোৰত এতিয়াও সেই নিয়মেই চলি আছে। আমাৰ ইয়াত বেলেগ নিয়ম কেনেকৈ চলিবলৈ ল'লে, সেয়া কওঁ—শুনো।”

এইবুলি কৈ উঠি উশাহ সলাই লৈ পাণ্ডৱে ক'লে, ‘উন্মাজক নামেৰে এগৰাকী মহৰ্ষি আছিল। তেওঁৰ পুত্ৰ শ্বেতকেতু। এদিন শ্বেতকেতুৰ সমুখতে আন এগৰাকী ৰাজ্ঞীয়ে তেওঁৰ মাকক টানি লৈ গ'ল। শ্বেতকেতুৱে দেখিলে, তেওঁৰ পিতাকৰ গাতেই নেলাগিল। বৰ পিতাকে এইদৰেহে ক'লে, ‘খং কৰিবলৈ একো নাই; পশু-পক্ষীৰ লেখীয়াকৈ নাৰীও স্বাধীন।’ শ্বেতকেতুৱে ভেতিয়াই নতুন নিয়ম বাৰ্খিলে ‘আজিৰ পৰা যি নাৰীয়ে স্বামীৰ বাহিৰে অন্য কোনোবা পুৰুষৰ ওচৰত পুত্ৰ-কন্যা প্ৰাৰ্থনা কৰিব, আৰু যি পুৰুষে পতিব্ৰতা পত্নী থাকোঁতেও অন্য নাৰীত আসক্তি প্ৰকাশ কৰিব, সেই উজ্জয়েই মহাপাপীৰ লেখত পৰিব। আকোঁ, পুত্ৰলাভৰ কামনাৰে স্বামীয়ে কাৰোবাক নিয়োগ কৰিলে, যদি কোনোবা পত্নীয়ে স্বামীৰ আদেশ লংঘন কৰে, তেৱোঁ পৰম পাতকিনী হ'ব।’ কদুতী, তুমি নজনা নহয়—মোৰ পিতায়ো যে আমাক জন্ম দিবৰ কাৰণে মহৰ্ষি ব্যাসৰ আশ্ৰয় লৈছিল। গতিকে, তুমি শৰ্চি হৈ মোৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰা।”

কদুতীয়ে ভেতিয়া তেওঁ দৰ্ভাসা খাবৰ পৰা লাভ কৰা বৰৰ কথা ভাঙিপাতি ক'লে। কদুতীয়ে জনালে, “ইচ্ছা কৰিলে মই মন্ত্ৰৰ সহায়ত কোনোবা দেৱতাকো আস্থান কৰিব পাৰোঁ। আপুনি অনুমতি দিলে, মই সেই কাম কৰিবলৈ সাজু আছোঁ।” পাণ্ডৱে অতি বৰ মনেৰে সেই অনুমতি দিলে আৰু ক'লে, “পোনতে তুমি ধৰ্মকেই আস্থান কৰা। কাৰণ, তেওঁ দেৱতাসকলৰ মাজত আটাইতকৈ পুণ্যবান।”

স্বামীৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰি কদুতী ধৰ্মৰ কালৰ পৰা গভীৰভাৱে হ'ল। যথাসময়ত এটি পুত্ৰ-শিশুৰ জন্ম হ'ল। তেওঁৰ জন্মৰ সময়ত আকাশ-বলী শব্দে গ'ল, “এই শিশু শ্ৰেষ্ঠতম ধাৰ্মিক,

পৰম সত্যবাদী আৰু পৃথিৱীপতি হ'ব। এওঁৰ নাম যুধিষ্ঠিৰ ৰাখা।”

তাৰ পাচত, পাণ্ডুৰ ইচ্ছাত কনুতীয়ে এজন এজনকৈ পৰম প্ৰতাপ-শালী দেৱতা বান্ধু আৰু দেৱৰাজ ইন্দ্ৰক আহ্বান কৰিলে। তেওঁলোকৰ ফালৰ পৰা কনুতীয়ে ভীম আৰু অজুৰ্ন নামেৰে আৰু দুজন পুত্ৰ লাভ কৰিলে। ভীম জন্ম হোৱাৰ অলপ পাচতে ওচৰৰ হাবিখনৰ পৰা বাঘৰ গোজৰণি শব্দনা গৈছিল। কনুতীয়ে ভয় খাই লৰা মাৰিব খোজোঁতে কোলাৰ পৰা ভীম ছিটিকি পৰিল; কিন্তু ভীমৰ একোৱেই নহ'ল। বৰং তেওঁ য'ত উকৰি পৰিলগৈ, সেই শিলটোহে ভাগি চৰমাৰ হ'ল। ঠিক সেই সময়তে হস্তিনাপুৰত দূৰ্যোধনৰো জন্মলাভ হৈছিল। আকৌ, অজুৰ্ন যোঁতয়া উপজিছিল, তেতিয়া আকাশত দেৱতাসকলে দুৰ্দণ্ডিৰ বজাইছিল।

যি কি নহওক, এওঁলোক জন্ম হোৱাৰ পাচত পাণ্ডুৱে খাটনি ধৰা সৰ্বেণ্ড কনুতীয়ে বাবে বাবে গৰ্ভধাৰণ কৰিবলৈ অসম্মতি প্ৰকাশ কৰিলে। মাদ্ৰীয়ে ছেগ চাই পাণ্ডুক কনুতীৰিলে, “মহাৰাজ, কথাষাৰ মই নিজে তেখেতক ক'বলৈ সাহস গোটাব পৰা নাই। হেজাৰ হওক, মই তেখেতক সঁতনি। গতিকে, আপুনি ক'লে তেখেতে ৰাখিব; মোকো তেখেতে পুত্ৰস্বতী কৰক।” পাণ্ডুৱে সেই মতে অনুৰোধ কৰিলত, কনুতীয়ে মাদ্ৰীক মন্ত্ৰটো শিকাই দিলে। কনুতীয়ে ক'লে, “এই মন্ত্ৰটো আওৰাই যি কোনো এজন দেৱতাক আহ্বান কৰিবা। সিন্ধনাৰ পৰাই তুমি উপযুক্ত পুত্ৰ লাভ কৰিবা।”

মাদ্ৰীয়ে উলাহতে এজনৰ সলনি দুজন দেৱতাক একেলগে মাতিিলে। দেৱতা দুজন হ'ল, দূৰ্যোজন অশ্বিনীকুমাৰ। গতিকে, সময়ত মাদ্ৰীক দুজন য'জা পুত্ৰ একেলগে উপজিল। তেওঁলোক ওপজোঁতেও আকাশ-বাণী হ'ল, “এওঁলোক দুয়ো পৰম ৰূপবান, গুণবান আৰু খ্যাতিমান হ'ব। এওঁলোকৰ নাম নকুল আৰু সহদেৱ বুলি জনাজাত হওক।”

তাৰ পাচতো মাদ্ৰীয়ে আকৌ এবাৰ কনুতীৰ ওচৰ ল'পাইছিল। কিন্তু, কনুতীয়ে তেওঁৰ অনুৰোধ নেবাখি ক'লে, “তুমি একেলগে দুজন

দেহতাক কিয় মাতিছিল। তেনেকুৱা দিম্বাস নথকাজনক মই মস্ত দিবলৈ টান পাওঁ।” মাদ্ৰী মনে মনে ব’ল।

এদিন পাণ্ডু আৰু অকলশৰীয়া মাদ্ৰী পাণ্ডলীয়া হাবিব মাজত কৰি আছিল। তেতিয়া বসন্ত কাল। আম আৰু পলাশৰ গছবোৰ ফুলি উঠিছে। চৰাই-চিৰিকতিবোৰে স্নহ-বিয়াই-গুণগুণাই হাবিখন মৰ্ষিত কৰি তুলিছে। তাৰ মাজত মাদ্ৰীৰ ব-প-শোভাই পাণ্ডুৰ মনত কামনাৰ টো জগাই তুলিলে। পাণ্ডুৱে মাদ্ৰীক সৱাটি ধৰিব খুজিলে। মাদ্ৰীয়ে তেওঁক বাধা দিলে। তথাপি, পাণ্ডুৱে নেমানিলে। তেওঁ মৃগবন্দী মৰ্দ্দনৰ অভিশাপৰ কথা পাহৰি গ’ল। অৱশেষত, তেওঁ মাদ্ৰীক জোৰকৈ সৱাটি ধৰিলে। লগে লগে পাণ্ডুৰ মৃত্যু ঘটিল। মাদ্ৰীয়ে স্বামীৰ মৃতদেহটোকে সৱাটি ধৰি আত’নাদ কৰি উঠিল।

মাদ্ৰী আৰু পাণ্ডুক সেই অৱস্থাত দেখি কদম্বীয়ে পোনতে মাদ্ৰীক ভৎসনা কৰিছিল, “মই ইমান সতৰ্ক হৈ তেখেতৰ আলপৈচান ধৰোঁ। আৰু তুমি মূহুৰ্ত্ততে এনেকুৱা কাম কৰি পেলালা। তেখেতক এইদৰে প্রলোভিত কৰি তুলিবলৈ তোমাক কিহে পাইছিল?” মাদ্ৰীয়ে নিজৰ নিৰ্দোষিতাৰ কথা সকলোখিনি ভাঙি-পাতি ক’লে। অৱশেষত, কদম্বী পতিয়ন গ’ল। তাৰ পাচত কদম্বীয়ে ক’লে, “মাদ্ৰী, তুমি মোৰ সন্তান-কেইটাক চাবা। যিহেতু মই তেখেতৰ ডাঙৰ ভাৰ্য্যা, গতিকে মই সহমৃত্যু বৰণ কৰিব খুজিছোঁ।” মাদ্ৰীয়ে উত্তৰ দিলে, “বাইদেউ, তেনে কৰিলে ভুল হ’ব। মোৰ ওচৰত তেখেতৰ কামনা আধৰুৱা হৈবল। গতিকে, সিপুৰীত মোক তেখেতৰ সেই আধৰুৱা কামনা পূৰ কৰিবলৈ দিয়ক। মোৰ ল’ৰাহাজ আপুনিয়েই চাব।”

অৱশেষত, মাদ্ৰীয়েই জয় হ’ল। মাদ্ৰীয়ে সহমৃত্যু বৰণ কৰি স্বামীৰ মৃতদেহটো সৱাটি ধৰি প্রাণত্যাগ কৰিলে। ওচৰে-পাজৰে থকা আন খবিসকলে খিৰা কৰিলে, পাণ্ডু আৰু মাদ্ৰীৰ মৃতদেহ ইতিম্পদুৰলৈ পঠিয়াই দিব লাগিব। লগতে কদম্বী আৰু পঞ্চপাণ্ডুৱকো তালৈকে পঠিয়াই দিয়াবো সিদ্ধান্ত কৰা হ’ল।

॥ হস্তিনাপুৰত পাণ্ডৱসকল ॥

ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ আদেশত বিদূৰেই পাণ্ডু আৰু মাদ্ৰীৰ শেষক্ৰিয়া সমাপন কৰিলে। তেৰ দিনৰ দিনাখন প্ৰাৰ্ধ্য আদি কৰি উঠি সকলোৱে আকৌ নিত্যকৰ্মত মন দিলে। তাৰ মাজতে ব্যাসে সত্যৱতীক লগ ধৰি ক'লে, “আই, সুখৰ দিনবোৰ উকলিল বুলি ধৰি লওক। বহুশ্ৰম পুথিৱীৰ যৌৱন শেষ হৈছে। এতিয়া লাহে লাহে পাপ বাঢ়ি যাব আৰু কৌৰৱ-বিলাকৰ দুনীতিৰ ফলত ধৰ্মকৰ্ম এফালৰ পৰা লোপ পাই আহিব। গতিকে, আপুনি যদি কৰুণাংশৰ ধ্বংস নিজৰ চকুৰে চাবলৈ নিবিচাৰে, তেনেহ'লে আপুনি কোনোবা বনলৈ গৈ যোগ চৰ্চা কৰিবলৈ লওক। তাকে কৰিলে মনোকণ্ট পাবলগীয়া নহয়।” পুৰুষোত্তম ব্যাসৰ উপদেশ সত্যৱতীয়ে অনুমোদন কৰিলে। তেওঁ দূৰয়োজনী বোৱাৰীয়েক অম্বিকা আৰু অম্বালিকাকো তেওঁৰ লগতে বনলৈ লৈ যাবলৈ ক'লে। অৱশেষত, তিনিও একেলগে বানপ্ৰস্থী হ'ল।

আনপিনে, হস্তিনাপুৰলৈ আহি ৰাজ-কাৰেঙৰ সুখ-স্বচ্ছন্দ্যৰ জ্ঞাতি ল'বলৈ পাই পাণ্ডৱসকল সুখী হ'ল। হস্তিনাপুৰত ভাৰি দিয়াৰ সময়ত যুধিষ্ঠিৰৰ বয়স ষোল, ভীমৰ পোন্ধৰ, অৰ্জুনৰ ঠেথা আৰু নকুল-সহদেৱৰ মাথোন তেৰ বছৰ হৈছিল। ইমানদিনে অকলশৰীয়াই আপোন ভাই-বকাই কেইজনৰ মাজতে মাথোন ধূলি-মাকতিৰে ধেমালি কৰি কটোৱাব পাচত এতিয়া ৰজাধৰীয়া ল'ৰাৰ ধেমালি কৰিবলৈ বহুত লগৰীয়া বিচাৰি পালে। লাহে লাহে সকলোৱে উমান পাই আহিল, ভীমৰ গাত আন সকলোবোৰতকৈ বল-শক্তি বেচি। মালযুঁজ, দৌৰ আৰু সাঁতোৰ আদি সকলো বিষয়ৰ অৰিগ্ৰাঅৰিতে ভীমক কোনেও হৰুৱাব নোৱাৰিছিল। মাজে মাজে অৱশ্যে ভীমে সীমা চেৰাই গৈ উৎপতীয়া ধেমালি কৰি দূৰ্বোধনহ'তক আমনি নকৰাকৈয়ো নাছিল। ধেমালি বুলিয়েই কাৰোৱাক হয়তো চুলিকোছাত ধৰি মূৰটো পানীত হেঁচা মাৰি ধৰি ৰং চালে। কেতিয়াবা হয়তো কোনোবা দৰ্জনৰ মূৰ দুটা যুঁজাই কিৰিলি পাৰিলে। এনেবোৰ উৎপতীয়া ধেমালিৰ জ্ঞাতি ল'বলগীয়া হৈ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ পুৰুষোত্তম কেইজন বাবুকেয়ে অতিষ্ঠ হৈ উঠিছিল।

চক্ৰাণ্ড কৰি কাৰোবাৰ অনিন্দিত কৰাত দূৰ্যোধনে ইতিমধ্যে পাক উঠিছিল। ভীমৰ উপত্যীয়া ধেমালিৰ প্ৰতিশোধ ল'বলৈ দূৰ্যোধনে খিৰা কৰি পেলালে। কামটো কোনেও ধৰিব নোৱৰাকৈ কৰিবলৈ গংগা নদীৰ পাৰত প্ৰমাণকোটি নামৰ ঠাই এখনত এটা বিয়োগোম ঘৰ সজালে। ঘৰটোৰ সমুখতে এটা কৃত্ৰিম পুখুৰী খন্দালে; তাৰ ওচৰতে এখন অতি ধুনীয়া ফুলনি পতালে। ঘৰটোৰ নাম খ'লে, 'সাঁজোৰ-খেলুৱৈৰ জিৰণিঘৰ'। পুখুৰীৰ পানীত সাঁতুৰি-মেজি আহি জিৰণি লোৱাৰ আৰু জুড়িত লগাই খোৱা-লোৱা কৰাৰ সকলো ব্যৱস্থা কৰি সেই ঘৰটো অতি লোভনীয়কৈ গঢ়ি তোলা হ'ল। সকলো সম্পূৰ্ণ হ'লত, দূৰ্যোধনে এদিন পাণ্ডৱসকলক তালৈ নিমন্ত্ৰণ জনালে। তেওঁলোকেও অতি উল্লাহেৰে দূৰ্যোধনৰ নিমন্ত্ৰণ বন্ধা কৰিলে।

প্ৰমাণকোটিলৈ গৈ কোঁৱৰ আৰু পাণ্ডৱসকলে অনেক খেল-ধেমালি কৰিলে। ফুলনিত গোটে খাই ইজনে সিজনৰ মুখখন মেজি ধৰি জাড়-মিঠে খুৱাই উঠি বঙতে চাপৰি বজালে। ছেগ বৃদ্ধি এবাৰ দূৰ্যোধনে মিঠেত কালকটে বিহ মিহলি কৰি ভীমক খুৱাই একে নিচিনাকৈ আনন্দ কৰাৰ দেখুৱালে। তাৰ পাচত, তেওঁলোক সকলোৱে গংগাত গা ধুৱলৈগৈ। গা-ধুই উঠি কাপোৰ-কানি সলাবলৈ সকলোবোৰ জিৰণিঘৰত সোমালগৈ। মাথোন মধ্যম পাণ্ডৱ ভীম ভাগবত লালকাল দি গংগাৰ পাৰৰ ঘাঁহিনিতে পৰি ব'ল। লাহে লাহে বিহ-মিহলি মিঠেৰ প্ৰভাৱত ভীম অচেতন হৈ পৰিল। বাকী কেইজন পাণ্ডৱে এই ঘটনাৰ একো উমান নেপালে। তেওঁলোকে জিৰণিঘৰত ভীমক নেদেখিও একো টা কৰিব নোৱাৰিলে। সন্ধ্যালৈ, ভীম চাগৈ কাপোৰ-কানি সলাই উঠিয়েই ৰাজধানীলৈ উভতি গ'লগৈ।

আনপিনে, দূৰ্যোধনে এক টলকত শেষ কামকেৰা কৰি থৈ গ'লহি। ওচৰতে পোৱা কেইডালমান দীঘলীয়া লতা ছাঁঙি আনি অচেতন ভীমৰ হাত-ভৰিৰে কটকটীয়াকৈ বাঁধি পেলালে। তাৰ পাচত, ভীমক ঠেলা মাৰি গংগাৰ বুকুত পেলাই থৈ জিৰণিঘৰলৈ উভতি আহিল। সোনকালেই অচেতন ভীমৰ দেহাটো গংগাৰ ভাঁজ পাই স্বৰ্গপথেৰে সৰাকি নাগলোকত

ওলালগৈ। চাৰিওপিনৰ পৰা বিষধৰ নাগবিলাকে আহি ভীমক আগুৱি ধৰিলে। তাৰ পাচত, নাগবিলাকে ভীমৰ অচেতন দেহটোকে খুঁটি খুঁটি ভহিলং কৰিলে। ভীমৰ কাৰণে দেয়েই ঔষধৰ কাম দিলে। সাপৰ কামোৰৰ বিষত কালকটৰ বিষ ক্ষয় পাবলৈ ধৰিলে। কাৰণ, প্ৰতিটো কামোৰতে সাপে ভেজৰ লগতে ভীমৰ দেহৰ পৰা কালকটৰ বিষ শূন্য হৈছিল।

অৱশেষত, ভীমে তেওঁৰ চেতনা ঘূৰাই পালে। চেতনা পায়ৈ ভীমে ফণা ধৰি থকা সাপবিলাকক এফালৰ পৰা বধ কৰি নিবলৈ ধৰিলে। বাৰ্ভিটো পাই সৰ্পৰাজ বাসুকী ঢপলিয়াই আহিল। ভীমক দেখি সৰ্পৰাজে তেওঁক চিনি পাবলৈ সবহ পৰ নল'লে। সৰ্পৰাজে ভীমক আকোৱালি ধৰি ক'লে, “তুমি মোৰ নাতিবো নাতি। তোমাৰ ককাদেউ-জাৰা বজা কুন্তিভোজ মোৰ নাতি।” তাৰ পাচত, সৰ্পৰাজে নাগবিলাকক আদেশ দিলে—ভীমক কেইকলহমান ধনসোণ দি সুখী কৰিব লাগে। কথাষাৰ শূন্য নাগবিলাকে ক'লে, “ধন-সোণৰ কলহ দিয়াতকৈ আপোনাৰ নাতিবো নাতিক দ্ৰুপ্ৰাপ্য বসায়ন পান কৰিবলৈ দিয়ক।” তাৰ পাচত, সৰ্পৰাজৰ আদেশ পাই নাগবিলাকে ভীমক অমৃততুল্য বসায়নৰ কলহবোৰ দেখুৱাই দিলেগৈ। ভীমে হেঁপাহ পলুৱাই তাৰে আঠ কলহ বসায়ন খালে। বাৰ্ভিটো নাগলোকতে কটাই পাৰ্চাদনা হস্তিনাপুৰলৈ খোজ দিলে।

মাজৰ সময়ছোৱাত বাকী চাৰিওজন পাণ্ডৱ আৰু মাক কুন্তীৰ বাৰুকৈয়ে দুৰ্ভিক্ষ হ'ল। কুন্তীয়ে বিদূৰক ক'লে, “এই অধম খলুৱা দুৰ্যোধনে ভীমৰ কিবা অপকাৰ কৰিলে বুলি মোৰ সন্দেহ হৈছে।” বিদূৰকে কুন্তীক সাস্থনা দি ক'লে, “আপুনি একো ভয় নকৰিব। দুৰ্যোধনে ভীমৰ একো অপকাৰ কৰিব নোৱাৰে। মহাবীৰ ব্যাসদেৱে নিজেই কৈ থৈ গৈছে, আপোনাৰ পুত্ৰসকল দীৰ্ঘায়ু হ'ব। দুৰ্যোধনৰ কথাও মূৰলৈ নানিব। কাৰণ, ক'বহাত গম পালে, সি সকলোৰে অপকাৰ কৰাৰ ক্ষমতা আছে।”

আঠ দিন পাৰ হৈ যোৱাৰ পাচত, গাত নতুনকৈ অমৃত হাতীৰ বল

লৈ মধ্যম পাণ্ডৱ ভীম হস্তিনাপুত্ৰত আকৌ ওলালহি। সকলো কথা শুনাব পাচত যুধিষ্ঠিৰে ক'লে, “এতিয়া কোনেও কাকো একো নক'বা। মাথোন আটায়ে চক্ৰ-কাণ মূৰকলিকৈ ৰাখি চলিব লাগিব।” সকলোৱে সেইমতেই চলিবলৈ ধৰিলে।

ভীমক আকৌ সোঁ-শৰীৰেৰে দেখা পাই দূৰ্যোধনৰ চক্ৰত টোপনি নহা হ'ল। চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলে, ভীমে বাৰু কেনেকৈ কালকূট বিঘো জীণ নিয়াব পাৰিলে!

॥ দ্ৰোণৰ শিক্ষাদান ॥

ৰাজকোঁৱৰসকলক সদায় খেল-ধেমালি আৰু উৰণীয়া কামত লিপ্ত হৈ থকা বুলি গম পাই ধৃতৰাষ্ট্ৰই তেওঁলোকক উপযুক্ত শিক্ষা-দীক্ষা দিয়াবলৈ মন মেলিলে। সেই কামৰ বাবে কুপাচাৰ্যক নিয়োগ কৰা হ'ল। তেওঁ অম্ৰবিদ্যাত যিমান স্নদক্ষ আছিল, বেদ-বেদাংগৰ জ্ঞানত সিমান পাগ'ত নাছিল। তেওঁৰ পিতাক আছিল, মহৰ্ষি গৌতমৰ শিষ্য শৰদ্বান। তেওঁ হেনো জন্মৰ সময়তে হাতত শৰৰ তুণ এটা লৈ পৃথিৱীৰ পোহৰ দেখা পাইছিল; সেইবাবেই তেওঁৰ সেই নাম ৰখা হৈছিল। এবাৰ তেওঁৰ তপস্যাৰ একাগ্ৰতা দেখি স্বয়ং দেৱৰাজ ইন্দ্ৰও ভয়ত ক'পি উঠিছিল। ভয় খাই তেওঁৰ তপস্যা ভাঙিবৰ কাৰণে দেৱৰাজে জ্ঞানপদী নামৰ এগৰাকী অপ্সৰাক পঠিয়াই দিলে। তেওঁৰ নৃত্য-গীতৰ প্ৰভাৱত শৰদ্বানৰ হাতৰ পৰা শৰৰ তুণটো ৰহি পৰিল। লগে লগে সেই তুণটোত তেওঁৰ গাব পৰা দুটোপাল জীৱন-কঠিয়াও সৰি পৰিল। সময়ত তাতে দুটি শিশু ঠন ধৰি উঠিল। ৰজা শান্তনুৱে ম'গয়া কৰিবলৈ আহি শিশু দুটিক পাই কাৰেঙলৈ লৈ গ'ল। তেওঁৰ কুপাতে ডাঙৰ-দীঘল হোৱা পুৰুষ-শিশুটিৰ নাম ৰখা হ'ল, কুপ; আৰু স্ত্ৰী-শিশুটিৰ নাম ৰখা হ'ল, কুপী।

কিছদিনৰ পাচত শৰদ্বানে কুপ আৰু কুপীৰ সকলো কথা গম পালে। লগে লগে তেওঁ ৰাজধানীলৈ আহি কুপ-কুপীক নিজৰ সন্তান

বদলি চিনাকি দিলেহি। আৰু, কিছুদিন হস্তিনাপুৰতে থাকি শবদ্বানে কৃপক ধনুৰ্বিদ্যাত পৰম পাবদশী কৰি তুলিলে। বেদ-বেদাংগৰ জ্ঞানো অলপীয়াকৈ শিকাই উঠি শবদ্বান আকৌ নিজৰ আশ্রমলৈ উভতি গ'ল।

কৃপাৰ বিয়া হ'ল, ভৰদ্বাজ ঋষিৰ পুত্ৰ দ্রোণৰ জগত। কৃপাচাৰ্যৰ জগতে পাচলৈ তেওঁৰো খাত-বাণ্ট আৰু পাণ্ডৱসকলৰ অন্য এগৰাকী নিয়ন্ত্ৰ হৈছিল। দ্রোণাচাৰ্যৰ জন্ম-কাহিনীও কৃপাচাৰ্যৰ জন্ম-কাহিনীৰ দৰেই পৰম বহস্যময়।

এদিন গা ধুই উঠিয়েই ভৰদ্বাজ ঋষিয়ে ঘাতাচী নামৰ এগৰাকী অম্পসক দেখা পালে। এনেতে এজাক বতাহে অম্পসগৰাকীৰ গাৰ কাপোৰখন উৰুৱাই নিলে। ঋষি চপ্পল হৈ উঠিল। তেওঁ তেওঁৰ গাৰ পৰা হঠাৎ সৰি পৰা জীৱন-কঠিয়াখিনি কলহ এটাত সাঁচি থ'লে। কলহটোৰ জোখ আছিল, মূঠতে এক দ্রোণ শস্য থ'ব পৰা এদোণীয়া। সময়ত তাৰ পৰাই জন্মলাভ কৰাৰ কাৰণেই ভৰদ্বাজৰ পুত্ৰগৰাকীৰ নাম খোৱা হৈছিল, দ্রোণ।

দ্রোণক তেওঁৰ পিতাকৰ শিষ্য অগ্নিবেশে অস্ত্ৰবিদ্যাৰ শিক্ষা দিছিল। শিক্ষা সম্পূৰ্ণ হৈ উঠাৰ পাচত অগ্নিবেশে গুৰুপুত্ৰক তেওঁৰ গুৰুৰ পৰা লাভ কৰা ভয়ংকৰ অগ্নিবাণ দান কৰে। এনেতে দ্রোণৰ কাণত পৰিলহি, জন্মদগ্নি ঋষিৰ পুত্ৰ পৰশুৰামে তেওঁৰ সকলো ধন-সম্পত্তি ব্ৰাহ্মণসকলক দান কৰিবলৈ থিৰাং কৰিছে। কথাষাৰ গম পায়েই দ্রোণ পৰশুৰামক ওচৰলৈ গ'ল। কিন্তু দীঘলীয়া বাট খচকি গৈ পাওঁতে দ্রোণৰ পজম হ'ল। পৰশুৰামে দ্রোণৰ আশা-অভিপ্ৰায় জানি উঠি ক'লে, “হে ব্ৰিজবৰ, মই এতিয়া আপোনাক কি দিওঁ, আপুনিয়ৈই কওক। মোৰ সকলো ধন-সোণ ব্ৰাহ্মণসকলক বিলাই শেষ কৰিলোঁ। মোৰ বাহুবলোৰে মই যি পুথিৱী জয় কৰিছিলোঁ, সেয়া মহাৰ্ষি কশ্যপক দিলোঁ। এতিয়া মোক দিবলৈ বাকী আছে মাথোন মোৰ শৰীৰটো আৰু অলপ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ। এই দুপদ বস্ত্ৰৰ ভিতৰত যিটোকে আপুনি বিচাৰিব, মই সেইটোকে দিম। আপুনি কোনটো বিচাৰে, কওক।” দ্রোণে তেতিয়া ক'লে, “মোক তেনেহ'লে আপোনাৰ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰখিনিকে দিয়ক। জগতে সিবিলাক

কেবলৈক প্ৰয়োগ আৰু প্ৰত্যাখ্যাব কৰিব পাৰি, সেই বিদ্যাৰ্থিনও দিয়ক ।”
পৰৱৰ্ত্তমানে দ্ৰোণৰ প্ৰাৰ্থনা পূৰণ কৰিলে ।

ইয়াৰ কিছুদিনৰ পাচতে কৃপাৰ গৰ্ভত দ্ৰোণৰ এটি পুত্ৰ-সন্তান জন্ম হ’ল । তেওঁ জন্ম হওঁতে, ওচৰতে থকা এটা ঘোঁৰাই হ’হীয়াই উঠিছিল । সেইবাবে তেওঁৰ নাম ধোৱা হ’ল অশ্বখামা ।

যি কি নহওক, লাহে লাহে দ্ৰোণৰ জীৱনত ধনৰ নাটনিয়ে দেখা দিলোঁহি । এনেতে তেওঁ গম পালে, তেওঁৰ ধূলি-মাকাতৰে ওমলা দিনৰ বশুদ্ৰ দ্ৰুপদ ৰাজপাটত বহিছে । ওমলি থাকোঁতে দ্ৰুপদে ধেমালিতে কৈছিল, “বুজিছা বশুদ্ৰ মই যেতিয়া ৰজা হ’ম, তেতিয়া গোটেইখন ৰাজ্য আমাৰ দ্ৰয়োজনৰে হ’ব ।” এদিন তেওঁ মন কৰিলে অশ্বখামাই গাখীৰ বুলি দিয়া এবাটি পিঠাগুৰি-মিহালি পানী আঁতৰাই থৈ শুধু গাখীৰৰ কাৰণে জেউৰ ধৰিছে । লগে লগে দ্ৰোণ ৰজা দ্ৰুপদৰ ওচৰলৈ গ’ল । দ্ৰুপদক তেওঁ পূৰ্বণি বশুদ্ৰ বুলি চিনাকি দিলত, ৰজা হৈ পৰা দ্ৰুপদে তেওঁক অকণো আশয় নিদি ক’লে, “হেৰা, তুমি এইবোৰ কি কথা কৈছা ? সমানে সমানেহে বশুদ্ৰ হ’ব পাৰি । পণ্ডিতৰ লগত মূৰ্খৰ, বীৰৰ লগত নপুংসকৰ, ৰজাৰ লগত ভিকহুৰ বশুদ্ৰ হ’ব পাৰে বুলি তুমি ক’ত শুনিলে ? তথাপি বাৰু তুমি কি বিচাৰি আহিলা, কোৱা ।”

দ্ৰুপদৰ কথা শুনি দ্ৰোণ খঙত ক’পিবলৈ ধৰিলে । সময়ত তেওঁ ইয়াৰ উপযুক্ত প্ৰতিশোধ ল’ব বুলি ধিৰা কৰিলে । ঘৰলৈ উভতি আহি তেওঁ কৃপা আৰু অশ্বখামাক লৈ জেঠৈৰিয়ক কৃপাচাৰ্যৰ ওচৰতে আগ্ৰয় লোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিলে । যেনে কথা তেনে কাম । পলম নকৰি দ্ৰোণ সপৰিয়ালে হস্তিনাপুৰলৈ ওলাল ।

এদিন ৰাজকোঁৱৰসকল নগৰৰ বাহিৰলৈ গৈছিল । ভাতে খেল-পথাৰ এখন পাই তেওঁলোকে টাংগুটি খেলিবলৈ ল’লে । কেনেবাকৈ এবাৰ টাংগুটিটো মাৰি পঠিয়াওঁতে ওচৰতে থকা শূকৰান কুঁৱা এটোত পৰিলগৈ । বহুত চেষ্টা কৰিও তেওঁলোকে টাংগুটিটো কুঁৱাৰ ভিতৰৰ পৰা ছলি আনিব নোৱাৰিলে । ওচৰতে এজন ৰাক্ষসে অনদ্ভুতপৰ্য্যাকৈ বজা কৰি আছিল । তেওঁৰ গাটো ক’লা আৰু চুলিকোছা পকা ।

সেই ব্ৰাহ্মণজন আন কোনো নাছিল ; তেওঁ আছিল দ্ৰোণ । কোঁৱৰ-সকল তেওঁক দেখি ওচৰ চাপি গ'ল । দ্ৰোণে হাঁহি এটা মাৰি ক'লে, “তোমালোকো হবলা ক্ষত্ৰিয় ! ভৰত বংশত উপজি সামান্য টাংগুটি এটাকে কুঁৱাৰ ভিতৰৰ পৰা তুলি আনিব নোৱাৰিলা ! ব'লা, তোমালোকেৰ টাংগুটিটো আৰু মোৰ এই আঙঠিটো কুঁৱাৰ ভিতৰৰ পৰা ক'হুৱা বনৰ লাঠিৰে তুলি দেখুৱাও'গৈ । কিন্তু, তোমালোকে তাৰ সলনি মোক এসাজ খুৱাব লাগিব ।” যুধিষ্ঠিৰে মাত লগালে, “এসাজ নালাগে, দসোজৰ জোথাৰে নিতৌ আপোনাক দঢ়াটকৈ সিধা দিম । আপুনি মাথোন আমাক কৌশলটো শিকাই দিয়ক ।”

কুঁৱাটোৰ ওচৰলৈ গৈ দ্ৰোণে ক'হুৱাৰ আগ এটাৰে টাংগুটিটো শালি পেলালে । তাৰ পাচত ইডাল ক'হুৱাৰে সিডাল ক'হুৱা শালি এডাল এডালকৈ কেইবাডালো ক'হুৱা কাঁড়ৰ লেখীয়াটকৈ মাৰি পঠিয়ালে । শেষত ওপৰৰ ক'হুৱাডাল ধৰি গোটেইকেইডাল ক'হুৱা টাংগুটিটোৰে সৈতে তুলি আনিলে । আঙঠিটো কুঁৱাৰ তলিত পেলাই দি ক'হুৱাৰ সলনি কেইবাডালো কাঁড় একে নিচিনাকৈ গুৰুি উঠি ওপৰলৈ তুলি আনি দেখুৱালে । তাৰ পাচত, ৰাজকোঁৱৰসকলে তেওঁৰ চিনাকিটো জ্ঞানিবলৈ বিচৰাত দ্ৰোণে উত্তৰ দিলে, “তোমালোকে যি দেখিলা, সকলোখিনি ভীষ্মক ক'বোঁগৈ । তেওঁৰ পৰাই মোৰ চিনাকিটো পাবা ।”

ৰাজকোঁৱৰসকলৰ মূখত গোটেই কথাখিনি শুনি উঠি ভীষ্মৰ বুকুৰলৈ বাকী নেথাকিল, সেই ব্ৰাহ্মণজন কোন ! ভীষ্মই দ্ৰোণক মাতি পঠিয়ালে । দ্ৰোণ আহিলত, তেওঁক বৰ আদৰ-সাদৰ কৰি বহুৱাই লৈ ক'লে, দ্ৰোণে ৰাজকোঁৱৰসকলৰ অস্থি শিক্ষা দিব লাগে । দ্ৰোণে উত্তৰ দিলে, “কোঁৱৰ-সকলক শিক্ষা দিয়াৰ ভাৰ মই ল'লে, কৃপাচাৰ্যই মোক বেয়া পাব । গতিকে, মোক এমুঠি ধনেই দিয়ক । মই সন্তুষ্ট হৈ গুচি যাম !” ভীষ্মই নেৰিলে, “আপুনি চিন্তা নকৰিব । কৃপাচাৰ্য আৰু আপুনি দুয়োজনে তেওঁলোকক শিক্ষাদান কৰক । আপুনিও তেওঁলোকৰ গুৰু হওক ।” লগে লগে ভীষ্মই দ্ৰোণাচাৰ্যৰ কাৰণে অকীয়াকৈ ঘৰ-দুৱাৰ ঠিক কৰি দিলে ।

দ্রোণাচাৰ্যই ৰাজকোৱৰসকলক অশ্বশিক্ষা দিবলৈ লৈয়েই ক'লে, “তোমা-
লোকক মই উত্তমৰূপে অশ্বশিক্ষা দিম। কিন্তু শিক্ষা শেষ হোৱাৰ পাচত
তোমালোকে মোক মই যি বিচাৰিম, তাকেই দিবা বদলি অংগীকাৰ কৰা।”
কথাষাৰ শূৰ্ণি, দূৰ্যোধন আৰু অন্যান্য ধাতুৰাষ্ট্ৰসকল মনে মনে থাকিল।
তেওঁলোকে অনুমান কৰিব নোৱাৰিলে, দ্রোণাচাৰ্যই তেওঁলোকৰ পৰা
কি বিচাৰিব পাৰে। অজ্ঞানে ততালিকে উত্তৰ দিলে, “গৰুদেৱ, মই
আপোনাৰ অভিলাস নিশ্চয়কৈ পালন কৰিম। মাথোন সময় হ'লে,
আদেশ কৰিব।” অজ্ঞানৰ ফটফটীয়া উত্তৰ পাই দ্রোণাচাৰ্য তেওঁৰ প্ৰতি
পৰম সন্তুষ্ট হ'ল।

চাওঁতে চাওঁতে দ্রোণাচাৰ্যৰ ওচৰত অশ্বশিক্ষা ল'বলৈ আন বহুতো
ৰাজ্যৰ বহুতো ৰাজকোৱৰ চপলিয়াই আহিল। এওঁলোকৰ লগতে
আহিল, সূতপুত্ৰ কৰ্ণ। কৰ্ণই দূৰ্যোধনৰ উচৰ্চনিত প্ৰায়েই অজ্ঞানৰ লগত
ফেৰিয়াফেৰি কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু, অজ্ঞানে একাণপতীয়া হৈ সেইবোৰ
তুচ্ছ কথালৈ মন নকৰি দ্রোণাচাৰ্যৰ ওচৰত অশ্বশিক্ষাৰ পাঠ ল'বলৈ
ধৰিলে। লাহে লাহে তেওঁ গৰুদেৱ দ্রোণাচাৰ্যৰ সমকক্ষ হৈ উঠিল।
পোনতে দ্রোণাচাৰ্যই প্ৰত্যেককে একোপাটকৈ শৰ আৰু একোটাকৈ চিয়াঁ
ডিঙিৰ কলহ দিলে। তেওঁ নিয়ম বান্ধিলে, কলহটোত চপচপীয়াকৈ
পানী ভৰাই উঠাৰ পাচতহে প্ৰত্যেকেই তেওঁৰ ওচৰলৈ আহি শিক্ষা গ্ৰহণ
কৰিব। ইয়াৰ ভিতৰতে দ্রোণে তেওঁৰ পুতেক অশ্বথামাক চিয়াঁ ডিঙিৰ
কলহৰ সলনি এটা বহল মূখৰ কলহ দিছিল, যাতে অশ্বথামাই
আনবোৰতকৈ আগেয়ে পানী ভৰাই তেওঁৰ ওচৰ পাবাহি পাৰে। সেই
হেঁচতে দ্রোণাচাৰ্যই অশ্বথামাক নিতৌ দহই-চাৰিটা কিটিপ আৰু কৌশল
ওপৰাষ্টকৈ শিকাবলৈ লৈছিল। ঘটনাটো অজ্ঞানৰ সজাগ দৃষ্টিৰ পৰা
সাৰি নগ'ল। গতিকে, অজ্ঞানেও সন্ধিৰ বাঁহ বৃদ্ধিৰে কাটিবলৈ ল'লে।
বৰ্ণ-বাণ মাৰি অজ্ঞানে কলহটো চকুৰ পচাৰতে পানীৰে ওপচ খুৱাই
কোনো আহি নো-পাওঁতেই দ্রোণৰ ওচৰ পোৱাহি হ'ল। দ্রোণে মনে
মনে অজ্ঞানৰ উজ্জ্বলীয়া বৃদ্ধিৰ প্ৰশংসা নকৰি নোৱাৰিলে।

এদিন দ্রোণাচাৰ্যই ৰাজকোৱৰসকলৰ ৰাজনীজনীক লগ পাই ক'লে,

“তুমি ভাত-পানী বিলাওঁতে এটা কথা মনত ৰাখিবা। অজ্ঞানে যেন কাহানিও আন্ধাৰত ভাত খাবলগীয়া নহয়। কথাষাৰ অজ্ঞানক ভুলভাৱে নক’বা।” ভেটিয়াৰ পৰা অজ্ঞানক সদায় চাকিৰ সমুখতহে ৰাতিব ভাতসাজ খাবলৈ দিয়া হৈছিল। হঠাৎ এদিন খাই থাকোঁতেই চাকিগছ বতাহ লাগি নমাই থাকিল। অজ্ঞানে কিন্তু আন্ধাৰ বালি ভাত খাবলৈ নেৰিলে। তেওঁ ইয়াৰ ভিতৰতে মন কৰিলে, আন্ধাৰতো তেওঁৰ হাতখন ভাতৰ গৰাহ লৈ আপোনা-আপনি মূখৰ আগলৈকে গৈ আছে। কথাষাৰ মন কৰি অজ্ঞানে আন এটা ডাঙৰ সত্যৰ উমান পালে, অভ্যাস কৰিলে চকুৰে দেখা নোপোৱা লক্ষ্যবস্তুলৈয়ো শৰ এৰি সফল হ’ব পাৰি। লগে লগে ৰাতিৰ আন্ধাৰতো ধনুত কাঁড়জুৰি লক্ষ্যভেদ কৰাৰ অভ্যাস কৰিবলৈ সাজু হ’ল। মাজৰাতি হঠাৎ ধনুৰ টংকাৰ শব্দিয়েই দ্রোণে তৎক্ষণাত বজ্জি পালে, সেয়া অজ্ঞানৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়। লৰালৰিকৈ দ্রোণে আহি অজ্ঞানৰ ওচৰ পালেহি। অজ্ঞানক অতি মৰমেৰে সান্ধিট ধৰি তেওঁ ক’লে “বোপা, তোমাৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধি দেখি মই অতি সন্তুষ্ট হৈছোঁ। মই তোমাৰ আগত শপত খাই কৈছোঁ, এই পৃথিৱীত যাতে তোমাৰ সমান ধনুৰৰ বাঁৰ আন কোনো হ’ব নোৱাৰে, মই তাৰ ব্যৱস্থা কৰিম।”

সেইদিনাৰ পৰা দ্রোণাচাৰ্যই অজ্ঞানক ধনু-কাঁড় যুদ্ধৰ সকলোবোৰ কৌশল আৰু কিটিপ তল তলকৈ শিকাবলৈ লাগিল। হাতী, ঘোঁৰা আৰু ৰথ প্ৰত্যেকতে উঠি লৈ কেনেকৈ ভিন্ ভিন্ ধৰণেৰে যুদ্ধ কৰিব লাগে, তাকো শিকালে। গদাযুদ্ধ, অসিযুদ্ধ, ধনু-কাঁড় আৰু যাঠিৰ যুদ্ধৰ সকলোবোৰ সূক্ষ্মাতিসূক্ষ্ম কৌশলবোৰ শিকাই উঠিছে দ্রোণাচাৰ্য কান্ধ হ’ল।

॥ একলব্যৰ গুৰুদক্ষিণা ॥

দ্রোণাচাৰ্যৰ অসুবিদ্যাত অসীম পাৰ্শ্বভালিৰ কথা শুনিবলৈ পাই দৰ-দৰাস্তৰ পৰা হেজাৰ হেজাৰ ৰাজকোঁৱৰ তেওঁৰ শিষ্য হ’বলৈ চপলিয়াই আহিল। সেইসকল ৰাজকোঁৱৰৰ লগতে এদিন নিষাদৰাজ

হিবণ্যধনুৰ পুত্ৰ একলব্যও হস্তিনাপুৰত ওলালহি। তেওঁক দেখা পাই দ্ৰোণে খাতাং কথা শুনাতে, “মই কোনো অস্পৃশ্য আৰু য়েজু জাতিৰ ল'ৰাক মোৰ শিষ্য হিচাপে নলওঁ।”

দ্ৰোণৰ তেনেকুৱা খাতাং কথা শুনি একলব্যৰ চকুহাল চলাচলীয়া হৈ উঠিল। তেওঁ দ্ৰোণাচাৰ্যৰ ভাৰি বন্ধনত মূৰ থৈ প্ৰণাম কৰি ভাৰ পৰা আঁতৰ হ'ল। তাৰ পাচত, গভীৰ অকণ্ড সোমাই একলব্যই দ্ৰোণাচাৰ্যৰ এটা মাটিৰ মূৰ্তি সাজিলে। সেই মাটিৰ মূৰ্তিটোকে গুৰু বুলি সম্বোধন কৰি একলব্যই আপোন বান্ধিবে অস্ত্ৰবিদ্যাৰ সাধনা কৰিবলৈ ল'লে। সোনকালেই তেওঁ তেওঁৰ সাধনাত সিদ্ধি লাভ কৰি অসাধাৰণ ধনুৰৰ হৈ উঠিল।

এদিন কোৱৰ আৰু পাণ্ডৱসকল দ্ৰোণৰ আদেশত ম'গয়া কৰিবলৈ ওলাল। তেওঁলোকে লগত কেইটামান কুকুৰ আৰু কেইখনমান জাল ঠেল গৈছিল। তাৰে এটা কুকুৰ ডাঠ হাবিত সোমাই একলব্যৰ সম্বোধন ওলালগৈ। কুকুৰটোৱে মলিয়ন কাপোৰ পিন্ধি থকা জটধাৰী আৰু কংকালসাৰ একলব্যক দেখা পায়েই ভুকিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। একলব্যই সেই কুকুৰটোৰ ভুকভুকনি শুনাত পেলাবলৈ আৰু লগতে নিজৰো অস্ত্ৰ-প্ৰয়োগৰ পাৰদৰ্শিতা পৰীক্ষা কৰিবলৈ সাতপাট ক'ড় একেমুঠিয়ে মাৰি পঠিয়ালে। ক'ড় কেইপাটে কুকুৰটোৰ মূৰৰ জাপ দূটা খালি ধৰিলে। মূৰেৰে ভুকিব নোৱৰা হৈ সি দৌৰ মাৰি কোঁৱৰসকলৰ আগত ওলালগৈ। গোটেইখন হাবি চলাথ কৰি তেওঁলোকে আন কাকো লগ নোপালে; মাথোন হাড়েছালে লগা একলব্যকহে দেখা পালে। সম্বোধন তেওঁলোকৰ গুৰু দ্ৰোণাচাৰ্যৰ মাটিৰ মূৰ্তিটো দেখা পাই ৰাজকোঁৱৰসকলে তবধ মানিলে। অৱশেষত, তেওঁলোকে একলব্যক জ্বিলে, “হে বীৰ, আপুনি কোন? আপোনাৰ পিতাই বা কোন?”

একলব্যই তেওঁৰ নিজৰ চিনাকি দি ক'লে, “মই নিষাদৰাজ হিবণ্য-ধনুৰ পুত্ৰ আৰু বিখ্যাত দ্ৰোণাচাৰ্যৰ শিষ্য। মই এই আশ্ৰমত থাকি গুৰুদেৱৰ চৰণত লগত অস্ত্ৰশিক্ষণ অনুশীলন কৰিছোঁ।”

ৰাজকোঁৱৰসকল একলব্যৰ সকলো পৰিচয় লৈ ৰাজধানীলৈ উভতি

গ'ল। তাৰ পাচত, দ্রোণাচাৰ্যৰ ওচৰলৈ গৈ অজ্ঞানৈ অতি বিনয়েৰে ক'লে “গদৰুদেৱ, আপুনি অংগীকাৰ কৰিছিল, মোকেই আপুনি পৃথিৱীৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ ধনুৰ্ধৰ বীৰ কৰি তুলিব। কিন্তু, এতিয়া দেখোন আপোনাৰ আন এজন শিষ্যই মোকো চেৰ পেলাবলৈ লৈছে।” দ্রোণাচাৰ্যই অজ্ঞানৰ অনুরোধ শুনি তবধ মানিলে, তেনেকুৱা অঘটন কেনেকৈ ঘটিব পাৰে! বাকী ৰাজকোঁৱৰসকলৰ মন্থতো একে ধৰণৰ কথা শুনি দ্রোণৰ কোতাহল উপজিল।

অৱশেষত, শিষ্যসকলক লগত লৈ দ্রোণ হাবিৰ মাজ পালেগৈ। একলব্যই তেতিয়াও ধনু-কাঁড়ৰ অনুশীলন কৰি আছিল। লাহে লাহে দ্রোণ একলব্যৰ সমুখত থিয় হ'লগৈ। একলব্যই পোনতে ভাবি পোৱা নাছিল, সেয়া সপোন নে দিঠক। দিঠক বুলি গম পায়েই তেওঁ দ্রোণাচাৰ্যৰ ভৰি দখন চুই প্ৰণাম কৰি উঠি ওচৰতে থৰ হৈ থিয় দি ব'ল। দ্রোণে তেতিয়া একলব্যক ক'লে, “হে বীৰ, তুমি যদি স'চাকৈয়ে মোক গদৰু বুলি ভাবি লৈছা, তেনেহ'লে এতিয়া মোক গদৰুদক্ষিণা দিয়া।” একলব্যই আনন্দমনেৰে উত্তৰ দিলে, “প্ৰভু, আপোনাৰ চৰণত অদেয় একোৱেই নাই। আপুনি মাথোন আদেশ কৰক, গদৰুদক্ষিণা বুলি আপোনাক মই কি দিব লাগে।” দ্রোণে তেতিয়া ক'লে, “হে বীৰ, স'চাকৈয়ে যদি মোৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰি কিবা দিব খুজিছা, তেনেহ'লে মোক তুমি তোমাৰ সোঁ হাতৰ বঢ়া আঙুলিটো কাটি গদৰুদক্ষিণা হিচাপে দিয়া।” গদৰু দ্রোণাচাৰ্যৰ মন্থৰ পৰা এনে নিষ্ঠুৰ বচন শুনিবলৈ পোৱাৰ পাচতো একলব্যৰ হৃদয় নক'পিল। তেওঁ ততালিকে খাপৰ তৰোৱাল উলিয়াই হ'হাঁহি হ'হাঁহি সোঁ হাতৰ বঢ়া আঙুলিটো খাপ মাৰি গদৰিতে কাটি দ্রোণাচাৰ্যৰ হাতত তুলি দিলে। দ্রোণে তেওঁক আশীৰ্বাদ দি বিদায় ল'লে।

তাৰ পাচত, একলব্যই আন এটা আঙুলিৰে গদৰু টানি দোঁখলে, ধনুখনে আগৰ লেখীয়াকৈ ভিৰ ল'ব নোখোজে। অজ্ঞানৰ মনৰ চুকত ঘোপ মাৰি উঠা সন্দেহৰ ডাৱৰডবা মন্থততে আঁতৰি গ'ল। দ্রোণৰ শিষ্য পাই অজ্ঞান আঁতৰি ধনুৰ্ধৰ হৈ উঠিল; ভীম কামান্ধক

সদাধাৰী বাঁৰ হৈ উঠিল ; আৰু যুধিষ্ঠিৰ অসাধাৰণ বথযোগ্য হৈ উঠিল । ঠিক তেনেকৈয়ে, নকুল আৰু সহদেৱো বিচিত্ৰ ধৰণৰ অসিযুদ্ধত অপ্রতিদ্বন্দ্বী হৈ উঠিল । দ্ৰোণৰ নিজ পুত্ৰ অশ্বত্থামাও সকলো ধৰণৰ যুদ্ধতে সমান পাবদৰ্শী হৈ পিতৃগৰুৰ প্ৰচুৰ আনন্দৰ কাৰণ হৈ উঠিল । এওঁলোক সকলোৱেই একোজন অতিবৰ্থী বুলি পৰিগণিত হ'ল । যিজন অকলৈয়েই দহ হেজাৰ বৰ্থীৰ মদ্যমদাৰি হ'ব পাৰে, তেওঁকে মহাবৰ্থী বুলি কোৱা হয় । সেইদৰে, যিজন অকলৈয়েই তেনেকুৱা কেইবাজনো মহাবৰ্থীৰ মদ্যমদাৰি হ'ব পাৰে, তেওঁকে অতিবৰ্থী বুলি কোৱা হয় ।

শিক্ষাদান শেষ হ'লত, দ্ৰোণে তেওঁৰ শিষ্যসকলৰ জ্ঞান পৰীক্ষা কৰিবলৈ থিৰাং কৰিলে । দ্ৰোণে এজন বাঢ়ৈৰ হতুৱাই নীল ৰঙৰ বহণ সনাই এটা কাঠৰ চবাই গঢ়ালে । তাৰ পাচত, সেই কাঠৰ চবাইটো এজোপা গছৰ ডালত থাপি থোৱাৰ দিহা কৰিলে । এইদৰে সকলোখিনি যা যোগাৰ কৰি উঠি দ্ৰোণে ৰাজকোঁৱৰসকলৰ পৰীক্ষা ল'বলৈ তেওঁলোকক মাতি পঠিয়ালে । পোনতে যুধিষ্ঠিৰক ধনু-কাড় লৈ সেই চবাইটোৰ পিনে লক্ষ্য স্থিৰ কৰিবলৈ ক'লে । দ্ৰোণে তেতিয়া স্থিৰিলে, “তুমি কি দেখিছা, কোৱাঁ । তুমি বাৰু মোক আৰু অন্যান্য কোঁৱৰসকলক, গছৰ ডাল-পাত আৰু চবাইটো দেখিছা নে ?” যুধিষ্ঠিৰে যেতিয়া তেওঁ সকলোবোৰ ভালকৈ দেখিছে বুলি ক'লে, তেতিয়া দ্ৰোণে তেওঁক ধনু-কাড় এৰি গঢ়ি যাবলৈ ক'লে । এইদৰে সকলোকেইজন কোঁৱৰকে এজন এজনকৈ দ্ৰোণে একেধাৰ কথাকেই স্থিৰিলে ; আৰু প্ৰত্যেকেই একেটা উত্তৰকে দিলে । গতিকে প্ৰত্যেকেই যুধিষ্ঠিৰৰ দৰে একে ককৰ্ণনা শুনিলে । অৱশেষত, অজ্ঞানক ধনু-কাড় লৈ সেই চবাইটোৰ পিনে চাবলৈ কোৱা হ'ল । দ্ৰোণে তেওঁকো স্থিৰিলে, “তুমি বাৰু মোক আৰু অন্যান্য কোঁৱৰসকলক, গছৰ ডাল-পাত আৰু চবাইটো দেখিছা নে ?” অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “গৰুদেৱ, মই আন একো দেখিবলৈ পোৱা নাই । স্নাত্তন চবাইটোহে দেখিছোঁ ।” দ্ৰোণে তেওঁক নিৰ্বেশ দিলে, “ভালকৈ চাই পোৱাচোন ।” তাৰ পাচত আকৌ স্থিৰিলে,

“কোৱাচোন, বাকীবোৰ দেখিছা নে নাই? তুমি মাথোন চৰাইটোহে দেখিছা নে?” অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “গদ্বদেৱ, এইবোৰ দেখোন চৰাইটোও ভালকৈ দেখিবলৈ পোৱা নাই। মাথোন তাৰ ডিঙিটোহে দেখিছোঁ।” দ্রোণে তেতিয়া আদেশ দিলে, “ভেনেহ’লৈ কাঁড়াল মাৰি চৰাইটো নমাই আনা।” দ্রোণৰ কথাৰ শেষ হওঁতে-নহওঁতেই অজ্ঞানে একেপাট শৰেৰে তাক বগৰাই পেলালে। লগে লগে দ্রোণৰ মূখত হাঁহি বিৰিঙি উঠিল। দূৰ্যোধন আৰু তেওঁৰ ভায়েক কেইজন সঁৰাৰ জ্বলিত পুৰি মৰিবলৈ ধৰিলে।

মাথোন কেইদিনমানহে পাব হৈছিল। অনেকে দ্রোণাচাৰ্যৰ মৰৰ ওপৰোদি এজাক বৰ ডাঙৰ বিপদৰ ধুমুহা পাব হৈ গ’ল। দ্রোণক এদিন গা ধুবলৈ যাওঁতে হঠাৎ এটা ঘৰিয়ালে ধৰিলেহি। তেওঁৰ কৰঙন এটাতে কামোৰ মাৰি ঘৰিয়ালটোৱে তেওঁক দ পানীলৈ টানি নিবলৈ ধৰিলে। অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰহীন দ্রোণে উপায়-বিবন্ধি হৈ শিষ্যসকলক চিঞৰি চিঞৰি মাতিলে। কিন্তু, ইমানজাক বাঁৰ-মহাবীৰ ওচৰতে থকা সত্বেও কোনোও তেওঁক বন্ধা কৰাৰ উপায় বিচাৰি নেপালে। মাথোন অজ্ঞানে মদহত’তে কেইপাটমান শৰ মাৰি ঘৰিয়ালটোক টুকুৰাটুকুৰকৈ কাটি পেলালে। তাৰ মেলা মূখ মেলাভাগেই থাকিল; দ্রোণক সি গিলি পেলাব নোৱাৰিলে। গিলিব পৰা হ’লেও, তাৰ ডিঙিটোৰ সিপাৰে পৰিপাক-যন্ত্ৰটোৱেই নোহোৱা হ’ল। দ্রোণে পানীৰ পৰা উঠি আহি অজ্ঞানক সাৱটি ধৰিলে। তাৰ পাচত, দ্রোণে অজ্ঞানক এপাট অস্ত্ৰ দি ক’লে, “তোমাক এইপাট স্তম্ভশিৰ দিলোঁ। কিন্তু সাৱধান, কোনো মানুহৰ বিৰুদ্ধে ইয়াক যেন প্ৰয়োগ নকৰা। কাৰণ, প্ৰতিবোধ কৰিব নেজানিলে, এই অস্ত্ৰই সমস্ত পৃথিৱী ধ্বংস কৰিব পাৰে। মাথোন অমানুহক দমন কৰিবলগীয়া হ’লেহে এই অস্ত্ৰ প্ৰয়োগ কৰিব।”

৷ নিপুণতাব বাক্যছৱা প্ৰদৰ্শনী ৷

অৱশেষত, এদিন দ্রোণাচাৰ্যই বজা ধৃতবাস্তক তেওঁৰ বাক্যভাঙ কৰালেহি যে, ৰাজকোঁৱকসকলৰ অপৰীক্ষা শেষ হৈছে। সেয়ে, তেওঁ

ৰাজহুৱাকৈ সকলোৰে আগত তেওঁলোকৰ বিচিত্ৰ পাৰদৰ্শিতা প্ৰদৰ্শন কৰাৰ ব্যৱস্থা ল'বলৈ মন মেলিছে। ধৃতবান্ধুই সেই কথা শুনি আঁত আনন্দেৰে অনুমতি দি ক'লে, “আচাৰ্য, আপুনি আঁত মহৎ কাৰ্য সম্পাদন কৰিলে। ময়ো যদি চকু খকা সকলো মানুহৰ দৰে কোঁৱৰসকলৰ বীৰত্ব-পৰাক্ৰম নিজৰ চকুৰে চাই মনৰ হেঁপাহ পলুৱাব পাৰিলোহেঁতেন।”

ধৃতবান্ধুৰ আদেশত আৰু দ্ৰোণৰ নিৰ্দেশত বিদূৰে এজোখৰ ভাল সমান ঠাইত এখন বিয়াগোম খেল-পথাৰ যুগুতাই উলিয়ালে। দিন-বাৰ সঠিককৈ খিব কৰা হ'লত ঢোল পিটাই সকলোকে জ্ঞাননী দিয়া হ'ল, সেই খেল-পথাৰত ৰাজকোঁৱৰসকলে কাহানি তেওঁলোকৰ নিজা নিজা প্ৰতিভা ৰাজহুৱাকৈ প্ৰদৰ্শন কৰিব। নিৰ্দিষ্ট দিনত সকলো প্ৰজা সেই খেল-পথাৰৰ চাৰিওপিনে উবুৰি থাই পৰিলহি। নিৰ্দিষ্ট প্ৰহৰত ভীষ্ম আৰু কৃপাচাৰ্যক সমুখত লৈ বজা ধৃতবান্ধু সেই নিখুঁতকৈ সজাই তোলা খেল-পথাৰৰ সমুখত সজা আচুটীয়া টোলত সোমালহি। তেওঁলোকৰ পিচে পিচে আহিল, গাম্খাৰী আৰু কুন্তীৰ সৈতে কাৰেঙৰ জীয়ৰী-বোৱাৰীসকল। তদুপৰি, চুবুৰীয়া দেশবোৰৰ পৰা নিৰ্মান্দ্ৰত হৈ অহা নানা দৰ্শকৰ সমাগমত চাৰিওপিনে ভোলপাৰ লাগিল। নানা ধৰণৰ চিঞৰ-বাখৰ আৰু হাঁহি-কিৰিলিৰ সৈতে কেউপিনে ৰাজি উঠা ভিন ভিন বাদ্যযন্ত্ৰৰ স্ৰবীয়া কোঢ়াল লগ লাগি সেই জন-সমুদ্ৰত যেন বাসন্তী-জোৱাৰহে উৰালি উঠিল।

অলপ পাচতে, গোটেই মৰেটোতে একোছা পকা চুলি লৈ, গাভ শূৰ বগা কাপোৰ আৰু ডিঙিত এধাৰ মালা পিন্ধি দ্ৰোণাচাৰ্য খেল-পথাৰৰ মাজলৈ সোমাই আহিল। তেওঁৰ কাষতে থিয় হৈ ব'লহি, তেওঁৰ পদ্য জ্বৰখামা। শব্দ মূহুৰ্ত্তত অনুষ্ঠানৰ শব্দ সাকল্য প্ৰাৰ্থনা কৰি বেদ-মন্ত্ৰ পাঠ কৰাৰ পাচত বজা ধৃতবান্ধুই কোঁৱৰসকলৰ দৃয়োজনা গুৰু দ্ৰোণাচাৰ্য আৰু কৃপাচাৰ্যক সোণ-ৰূপৰ চৰু আগবঢ়াই দক্ষিণা দিলে। উৎসৱৰ আবৰ্জণ ঘোষণা কৰাৰ লগে লগে ৰাজকোঁৱৰসকল সাজি-কাছি খেল-পথাৰত থিয় হ'লহি। পোনতে সকলোতকৈ ডাঙৰ বুলি স্বাধীশ্ৰীতৰক তেওঁৰ লক্ষ্মী-কৌল্ল দেখুৱাবলৈ দিয়া হ'ল। স্বাধীশ্ৰীতৰে

এখন বথত উঠি বথ-যুদ্ধৰ কৌশলবোৰ ধনুৰীয়াক দেখুৱালে। তাক পাচত, বাকীসকলৰ কোনোবাই ঘোঁৰা চেকুৰাই দেখুৱালে, কোনোবাই ঢাল-তৰোৱালৰ খেল দেখুৱালে, আৰু কোনোবাই হয়তো ধনু-কাঁড়ৰ খেল দেখুৱালে। ভীম আৰু দূৰ্যোধন দুয়ো একেলগে গদা-যুদ্ধৰ কলা-কৌশল দেখুৱাবলৈ ল'লে। তাকে কৰোঁতে, দুয়োৰো মাজত তথিয়াতথি লাগিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। দৰ্শকসকলৰ মাজতো সেই উত্তেজনাৰ প্ৰভাৱ পৰিল। দৰ্শকসকলৰ এভাগে কুৰুপাতি দূৰ্যোধনক জয়ধ্বনি দিবলৈ ধৰিলে, আৰু আন এভাগে বৃকোদৰ ভীমৰ জয়ধ্বনিৰে পাণ্ডৱৰ ফলীয়া হৈ মৰু পাতি ধৰিলে। চাই থাকোঁতেই খেল-পথাৰৰ পৰিস্থিতি উদ্ভূত হৈ উঠিল। পৰিস্থিতি বিষম যেন দেখি দ্ৰোণাচাৰ্যই অশ্বখামাক আদেশ দিলে, তেওঁলোকৰ উগ্ৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা ভাঙি দিব লাগে। অশ্বখামাই মাজত সোমাই দুয়োকো দূৰ্ফালে আঁতৰাই পঠিয়ালে।

দ্ৰোণে দৰ্শকমণ্ডলীক কিছ্ৰ নিৰ্দেশ আনন্দৰ যোগান ধৰি আকৌ খেল-পথাৰৰ পৰিস্থিতি ঘূৰাই আনিবৰ কাৰণে অজুৰ্নক তেওঁৰ সমৰ-কৌশল দেখুৱাবলৈ মাতিলে। দ্ৰোণে অজুৰ্নক চিনাকি কৰি দি মূৰ্কলিকৈয়ে ক'লে, “এওঁ অজুৰ্ন, মোৰ আটাইতকৈ প্ৰিয় শিষ্য। এওঁ সকলো ধৰণৰ অশ্বৰ ব্যৱহাৰেই অতি নিখুঁতকৈ জানে। এতিয়া আপোনাসকলে মোৰ এই পুত্ৰতুল্য শিষ্যৰ কৃতিত্ব চাওক।” দ্ৰোণৰ মৰুত আপোন শিষ্যৰ এনে উচ্চ প্ৰশংসা শুনিবলৈ পাই দৰ্শকমণ্ডলীৰ আশা আৰু আনন্দ উখলি উঠিল। হঠাৎ চাৰিওপিনে পাব বাগৰা আনন্দৰ কিৰিলি শব্দনি বজা ধৃতবান্টুই কিদৰক ভাব কাৰণ স্মিথিলে। বিদূৰে উত্তৰ দিলে, “এতিয়া অজুৰ্নে তেওঁৰ খেল দেখুৱাব।” ধৃতবান্টুই তেতিয়া ক'লে, “কুন্তীৰ তিনিওজন পুত্ৰৰ গোৰুৱেৰে মই ধন্য মানিছোঁ, পৰম আনন্দ লাভিছোঁ, আৰু নিজকে নিৰাপদ বোধ কৰিছোঁ।”

অজুৰ্নে পোনতে তেওঁৰ ধনুত অগ্নি বাণ জুৰিলে। সেই বাণ নিক্ষেপ কৰাৰ লগে লগে চাৰিওপিনে দপু দপুতকৈ হেজাৰ-অৰ্ধতকুৰা জুই জ্বলি উঠিল। নিমিষতে বৰুণ বাণ মাৰি তেওঁ আকাশৰ পৰা ধাৰালৰ ববৰুণৰ ঢাল নমাই আনিছে। লগে লগে ব্ৰহ্ম-কান্দ খমকি

পৰিল। তাৰ পাচত, তেওঁ বায়ু বাণৰ সহায়ত ভয়ংকৰ ধুমুহা আৰু অনেক বা-মাৰ্জিৰ সৃষ্টি কৰিলে, পৰ্জ্জনা বাণৰ প্ৰভাৱেৰে আকাশত মেঘৰ সমাগম সৃষ্টি কৰিলে, আৰু ভূমিগৰ্ভ বাণেৰে পৃথিৱীৰ গৰ্ভ ফালি জানি জানি পাহাৰৰ সৃষ্টি কৰিলে। অৱশেষত, মায়ানাশী বাণ মাৰি চকুৰ পচাৰতে সেই সকলোবোৰ নোহোৱা কৰি পেলালে। অজ্জুৰ্নৰ এনেবোৰ ধনুৰ্বিদ্যাৰ অপৰ্ব জ্ঞান দৌধ দৰ্শকমণ্ডলীয়ে তেওঁৰ কৃতিত্বৰ শলাগ লৈ জাউৰিয়ে জাউৰিয়ে হাতচাপৰি বজালে। ইয়াৰ পাচত, তেওঁ ধনুৰ্বিদ্যাৰ সূক্ষ্ম পদ্ধতিবোৰ দেখুৱাবলৈ ল'লে। পোনতে এটা পাক-ঘৰিণ লৈ থকা লোহাৰে সজা গাহৰিৰ মূখত একেকোবে পাঁচপাট শৰ সন্মুৱাই দেখুৱালে। তাৰ পাচত, এডাল ছাল যেন লাহী সূতাত ওলমি থকা ম'হৰ শিঙৰ শিঙা এটাৰ মেলাহি মূখখনত এপাট এপাটকৈ একৈশপাট শৰ মাৰি শিঙাটো সৰি নপৰাকৈ থৈ দেখুৱালে। এইদৰে বিচিত্ৰ শৰসন্ধানৰ নানা কৌশল দেখুওৱাৰ পাচত ৰথ-যুদ্ধ আৰু গদা-যুদ্ধৰ কেইবাটাও সূক্ষ্ম কৌশল দেখুৱাই উঠি অজ্জুৰ্ন ক্ষান্ত হ'ল। আচাৰ্য দ্ৰোণে তেতিয়া তেওঁক ক'লে, “এতিয়া তুমি অংগীকাৰ কৰা, ভৱিষ্যতে তুমি মোৰ প্ৰতি-যোগদা হ'বা।” অজ্জুৰ্নে গদুৰ আগত সেইদৰে অংগীকাৰ কৰিলে।

এনেতে এটা প্ৰকাণ্ড বিস্ফোৰণৰ দৰে তজ্জুৰ্ন-গৰ্জ্জুৰ্ন কৰি মহাবীৰ কৰ্ণ খেলপথাৰত সোমালহি। বহুত কবচ আৰু কাণত এযোৰ ক'ৰিয়া পিন্ধি অহা কৰ্ণই দ্ৰোণাচাৰ্য আৰু কৃপাচাৰ্যক মাথোন একোটাকৈ সোৱা জনায়েই সকলোৰে পিনে এবাৰ চাই লৈ ক'লে, “এওঁ যিবোৰ কলা-কৌশল দেখুৱালে, সেই সকলোবোৰ ময়ো দেখুৱাম।” দূয়ো একেগৰাকী মাতৃৰ পুত্ৰ বুলি নেজানি কৰ্ণই অজ্জুৰ্নক ক'লে, “তুমি নেভাবিবা, মাথোন তুমিয়েই এইবোৰ দেখুৱাব পাৰা।” তাৰ পাচত, কৰ্ণই স'চাল'চিকৈয়ে অজ্জুৰ্নে দেখুওৱা প্ৰতিটো অস্ত্ৰ-কৌশল দুনাই যোগান ধৰি দেখুৱালে। কৰ্ণৰ কৃতিত্বত দূৰ্যোধনে পৰম আনন্দ লাভিলে। তেওঁ আগবাঢ়ি আহি কৰ্ণক সৱটি ধৰি ক'লে, “হে মহাবীৰ, তোমাক মই হিয়াভৰা ওলগ ঘাটছোঁ। তুমি তোমাৰ ইচ্ছামতে এই কুৰুৰাজ্য ভোগ কৰা।” কৰ্ণই উত্তৰ দিলে, “মোক ৰাজ্য নালাগে, বহু। মই মাথোন

ভোমাব বন্ধুত্বৰ ভিক্ষাৰী। মোৰ মাথোন এটাই বাসনা, অজ্ঞানৰ লগত
দ্বন্দ্বযুদ্ধ কৰাৰ সুযোগ এটা লাগে।”

কৰ্ণৰ কথা শুনি অজ্ঞানৰ খা উঠিল। তেওঁ পোনপটীয়াকৈ ক’লে,
“শূনা কৰ্ণ, যিবিলাক নমতাকৈয়ে আহে, যিবিলাকে গাত পাৰি কথা কয়,
সিবিলাক এনেয়েই যি নৰকলৈ যায়, মই তোমাক সেই নৰকলৈ এতিয়াই
পঠাম।” কৰ্ণই উত্তৰ দিলে, “এই খেল-পথাৰলৈ অহাৰ অধিকাৰ
প্ৰত্যেকৰে আছে ; অকল তোমাৰেই সেই অধিকাৰ আছে বুলি নেভাবিবা।
দৰ্বেশৰ নিচিনাকৈ তুমি মোক কিয় নিন্দা কৰিছা ? কিবা যদি
ক’বলগীয়াই আছে, খন্দ-কাঁড় তুলি সেই কথা কাঁড়ৰ আগেৰে নোকোৱা
কিয় ? আজি মই গদুৰৰ সমুখতে তোমাৰ মূৰটো কাটিব নোৱাৰোঁ
যদি, ক’বা।” দ্ৰোণৰ অনন্মতি লৈ লগে লগে অজ্ঞান কৰ্ণৰ মুখামুখি
হ’ল। অজ্ঞানৰ পিচে পিচে তেওঁৰ চাৰিওজন ভাতৃও আগবাঢ়ি গ’ল।
আনিপনে, কৰ্ণক সহায় কৰিবলৈ দূৰ্যোধন আৰু তেওঁৰ নিৰামবৈজ্ঞান
ভায়েকো বহু চপৰিয়াই আগবাঢ়ি গ’ল। দেৱৰাজ ইন্দ্ৰ আৰু সূৰ্য্যো
নিজৰ নিজৰ পুত্ৰক চাবলৈ বুলি আকাশত থমকি ব’লহি। অজ্ঞানৰ
মূৰৰ ওপৰত পৰিল, এমুঠি মেঘৰ ছাঁ ; আৰু কৰ্ণৰ মূৰৰ ওপৰত
পৰিল, এজাক ব’দৰ উম। দ্ৰোণ, কৃপাচাৰ্য আৰু ভীষ্ম লৰালৰিকৈ
অজ্ঞানৰ ওচৰ চাপি আহিল। খেল-পথাৰৰ ভিতৰে-বাহিৰে সকলো
মানুহ দূৰভাগত ভাগ হৈ পৰিল। তাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া নাৰী-দৰ্শকসকলৰ
মাজতো ঘটিল।

ইতিমধ্যে কৰ্ণক চিনিব পাৰি কুন্তী মূৰ্ছা গ’ল। বিদূৰৰ আদেশত
লিগিৰীবিলাকে তেওঁৰ চকুৱে-মুখে পানী ছটিয়াবলৈ ধৰিলে। দূৰ্যো
পুত্ৰকে খন্দ-কাঁড় লৈ সাজু হোৱা দেখিবলৈ পাই মূৰ্ছা ভগাৰ পাচতো
কুন্তী জলকা লাগি ব’ল। এনে সময়তে কৃপাচাৰ্যই কৰ্ণক ক’লে,
“তুমি নিশ্চয় জানা, মহাবীৰ অজ্ঞান পাণ্ডু আৰু কুন্তীৰ পুত্ৰ। এওঁ
তোমাৰ লগত দ্বন্দ্বযুদ্ধ কৰিবলৈ সাজু। তাৰ আগতে তোমাৰ পৰিচয়
দিয়া, তুমি কোন বংশৰ সন্তান, তোমাৰ পিতৃ-মাতৃৰ নাম কি, আৰু তুমি
কোন ৰাজবংশৰ ভূষণ ? তাৰ পাচতহে দূৰ্যোধে যুদ্ধ হ’ব পাৰিব।

কাৰণ, কোনো ৰাজপুত্ৰই অজান বংশৰ সন্তানৰ লগত সমানে সমানে যুদ্ধ নকৰে।” কুপাচাৰ্যৰ কথাষাৰ শুনি অত্যন্ত লাজত কৰ্ণৰ মূৰটো বাৰিষাৰ বৰষুণে কোবোৱা পদুম ফুলৰ দৰে দোঁ খাই পৰিল। তেতিয়া নিলাজ দূৰ্যোধনে ক’লে, “গদৰুদেৱ, অজ্ঞান যদি ৰজাৰ বাহিৰে আনৰ লগত যুদ্ধ নকৰে, তেনেহ’লে মই তাৰ প্ৰতিকাৰ কৰি কৰ্ণক এই মূহুৰ্ততে অংগৰাজ্যৰ ৰজা পাতিছোঁ।” কথাষাৰ কৈ উঠিয়েই দূৰ্যোধনে এখন সোণৰ পীৰা অনাই কৰ্ণক বহুৱাই লৈ, ব্ৰাহ্মণ পুৰোহিতৰ হতুৱাই মূৰত ফুল আৰু আঠে ছাঁতিয়াই সেই মূহুৰ্ততে কৰ্ণক অংগৰাজ্যৰ ৰজা পাতি দিলে।

এনে সময়তে কৰ্ণৰ পালনকাৰী পিতা অধিবথ ঘামি-জামি কৰ্ণক কৰ্ণক বাহৰ টোকোনত ভৰ দি খেল-পথাৰলৈ সোমাই আহিল। পিতাকক দেখা পাই তেওঁক সেৱা কৰিবলৈ কৰ্ণ আগবাঢ়ি গ’ল। অধিবথে ভাৰ দখল আৰি কৰি ধৰিলে, যাতে কোনেও তেওঁক কৰ্ণই সেৱা কৰা দৃশ্য দেখিবলৈ নোপায়। অধিবথে চলচলীয়া চকুৰে কৰ্ণক সাৱটি ধৰিলে। ভীমে স্নযোগটো নেৰিলে। তেওঁ কৰ্ণক ইতিকিং কৰি ক’লে, “হেৰা সূতপুত্ৰ, ওপজোঁতেই তুমি অজ্ঞানৰ হাতত মৰিবৰ যোগ্য হৈ অহা নাই। তোমাৰ হাতত অস্ত্ৰই শোভা নাপায়, লেকামৰ জৰীয়েহে শোভা পায়। কুকুৰে যেনেকৈ যজ্ঞৰ প্ৰসাদ চেলোকিৰ নাপায়, তুমিও তেনেকৈ ৰাজ্যৰ ভাগ ভোগ কৰিবলৈ ওলাব নাপায়।” দূৰ্যোধনে তেতিয়া মূখ পাতি ধৰিলে, “ভীম, তোমাৰ মূখত তেনেকুৱা কথা ওলোৱাটো তেনেই অনাচিত। কিয়, দ্ৰোণাচাৰ্য কলহৰ পৰা ওপজা নাই? কুপাচাৰ্য শৰৰ তণৰ পৰা ওপজা নাই? আৰু, তোমালোকৰ জন্ম-কাহিনীও মোৰ জনা আছে। ওপজোঁতেই বুকুত কবচ আৰু কাণত কৰীয়া পিন্ধি অহা কৰ্ণ কেতিয়াও তলখাপৰ বংশত উপজিব নোৱাৰে। মাথোন অংগৰাজ্য কিয়, এওঁ গোটেই পৃথিৱী ভোগ কৰিবৰ যোগ্য। যিবিলাকে আন ধৰণেৰে ভাবি আছে, সিবিলাক শেষ-যুদ্ধৰ কাৰণে সাজু হোৱাটোৱেই ভাল।”

এনেতে লাহ দিয়া ঘোঁৰাটো দিপস্তুত বদৰ গ’ল। দূৰ্যোধনে কৰ্ণৰ

হাতখন ধৰি খেল-পথাৰৰ পৰা সদৰ্পে বিদায় ল'লে। তাৰ পাচত, পাণ্ডৱসকল যাবলৈ ওলাল। দ্রোণ, কৃপাচাৰ্য আৰু ভীষ্মও ঘৰাঘৰি হ'ল। কুন্তীৰ হৃদয় গোপন আনন্দেৰে উপচি উঠিল—তেওঁৰ গাভৰুকালৰ পুত্ৰ কৰ্ণই অংগৰাজ্যৰ বজা হ'বলৈ পাইছে! যদুধিষ্ঠিৰৰ ধাৰণা উপজিল, কৰ্ণৰ সমকক্ষ ধনুৰ্ধৰ পৃথিৱীতে নাই! যদুধিষ্ঠিৰে মনটো অলপ আমোলাই পেলালে।

॥ দ্রোণৰ গুৰুদক্ষিণা-প্ৰাৰ্থনা ॥

কৌৰৱ আৰু পাণ্ডৱ ৰাজকৌৰৱসকলৰ শিক্ষাকাল ওৰ পৰিলত দ্রোণাচাৰ্যই এদিন সকলোবোৰ শিষ্যকে একেলগে মাতি পঠিয়ালে। তেওঁলোক গোট খালত দ্রোণাচাৰ্যই সকলোকে সমুহীয়াকৈ ক'লে, “তোমালোকৰ শিক্ষা সাং হৈছে। এতিয়া মই তোমালোকৰ পৰা গুৰু-দক্ষিণা বিচৰাৰ সময়। মোক ধন-সোণৰ গুৰুদক্ষিণা নালাগে। তোমালোকে যুদ্ধ কৰি পাণ্ডলৰাজ দ্ৰুপদক জয়ন্ত অৱস্থাত ধৰি আনি মোৰ ওচৰত শোধাই দিয়াহি। তাকে কৰিলেই তোমালোকে মোক আটাইতকৈ ডাঙৰ গুৰুদক্ষিণা দিয়া হ'ব।” কথাষাৰ দ্রোণে ক'বলৈহে পালে, তেওঁৰ শিষ্যসকল মাজি-কাছি ওলালেই।

দ্ৰুপদ ৰজাৰ ৰাজধানী আক্ৰমণ কৰাৰ লগে লগে, দ্ৰুপদ আৰু তেওঁৰ ভায়েকসকলে আগভেটি ধৰিলেহি। তাৰ আগতে কৌৰৱ আৰু পাণ্ডৱ-সকলৰ মাজত এটা সামান্য মনান্তৰ ঘটিল। দূৰ্যোধন আৰু কৰ্ণই ফিতাহি মাৰি ক'লে, দ্ৰুপদ ৰজাক ধৰি অনাৰ ভাৰ মাথোন কৌৰৱসকলক দিলেই হ'ব। অজ্ঞানে তেতিয়া দ্রোণাচাৰ্যক ক'লে, “গুৰুদেৱ, আপুনি তেওঁলোকক অকলেই যাবলৈ দিয়ক। আমি নগৰৰ বাহিৰতে চাউনী পাতি বহঁ। তেওঁলোকে নোৱাৰিলেহে আমি যাম। মোৰ বিশ্বাস, তেওঁলোকে আপোনাৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰিব নোৱাৰে।” শেষত সেইটোৱেই ঘটিল। দ্ৰুপদ ৰজাৰ ভায়েক যজ্ঞসেনৰ আগত দূৰ্যোধন আৰু কৰ্ণ তিষ্ঠিব নোৱাৰিলে। যজ্ঞসেনে তেওঁৰ ৰথত উঠি এফালৰ পৰা

কৌৰৱ সেনাবাহিনীক মৰিমূৰে কৰি আনিিলে। স্বয়ং দ্ৰুপদৰ হাতৰ ধনুৱে কৌৰৱসকলৰ ওপৰত কাঁড়-বৰষুণ ঢালিবলৈ ল'লে। তাকে দেখি, ৰাজধানীৰ সাধাৰণ নাগৰিকসকলে, ল'ৰা-বুঢ়া ধেয়ে য'ঙ ধেনেকৈ পাৰে, কৌৰৱসকলক আক্ৰমণ কৰি উশাহ ল'ব নোৱৰা কৰিলে। পাণ্ডুল-সকলৰ প্ৰতি-আক্ৰমণত দূৰ্যোধনৰ সৈন্যবাহিনীয়ে ছত্ৰভংগ দিলে।

তেতিয়া ভীম আৰু অৰ্জুন ওলাল দ্ৰুপদ ৰজাক জীয়াই জীয়াই ধৰি আনিবলৈ। তেওঁলোক দুয়ো যুঁধিষ্ঠিৰক যাবলৈ নিদিলে। নকুল আৰু সহদেৱক ৰখীয়া পাতি যুঁধিষ্ঠিৰক চাউনীতে এৰি থৈ দুয়ো বাঁৰ ৰথত উঠিলগৈ। ভীমে হাতত গদা লৈ পাণ্ডুলৰাজৰ হাতী, ঘোঁৰা আৰু ৰথ ধ্বংস কৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাচত, অৰ্জুনৰ লগত দ্ৰুপদ আৰু তেওঁৰ আন এজন ভায়েক সত্যজিতৰ ভীষণ যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। অৰ্জুনৰ কাঁড়ৰ আঘাতত সত্যজিতৰ ৰথৰ সাৰথি আৰু ঘোঁৰা আটাইবোৰ মৰিল। উপায় নেপাই সত্যজিতে তাৰ পৰা পলাই পৰাং দিলে। তেতিয়া অৰ্জুনে তেওঁৰ কাঁড়-বৰষুণেৰে ৰজা দ্ৰুপদৰ হাতত থকা ধনুধনৰ গুণ্ডাল কাটি পেলালে; তাৰ পাচত, ৰথৰ ওপৰত থকা পতাকাখন ভাঙি পেলালে। লগে লগে ঘোঁৰা আৰু সাৰথিকো শৰবিদ্ধ কৰি লৈ, জাঁপ মাৰি অৰ্জুন দ্ৰুপদৰ ৰথত উঠিলগৈ। পাণ্ডুল সৈন্যবোৰ চাৰিওপিনে পলাবলৈ লাগিল। দ্ৰুপদক ধৰি উঠি অৰ্জুনে ভীমক ক'লে, “সৈন্যবোৰক বধ কৰিব নালাগে। সিহঁতক মিছাকৈয়ে খেদি যাব নালাগে। আচল মানুহজনক মই এয়া বন্দী কৰিছোঁ, চাওক। আমি উভতি যাওঁগৈ, আহক। সোনকালে আমি আমাৰ গুৰুদক্ষিণা দি মুকলি হওঁগৈ।”

এইদৰে ৰজা দ্ৰুপদ আৰু তেওঁৰ মন্ত্ৰীগৰাকীক জীৱন্ত অৱস্থাতে ধৰি আনি অৰ্জুনে কৌৰৱসকলৰ হৈ দ্ৰোণাচাৰ্যক গুৰুদক্ষিণা শোধালোহি। দ্ৰোণৰ মুখত পৰম আনন্দৰ হাঁহি বিৰিঙি উঠিল। বন্দী দ্ৰুপদৰ পিনে চাই দ্ৰোণে ক'লে, “দ্ৰুপদ, মই তোমাৰ সৈন্যবাহিনীক পৰাস্ত কৰি তোমাৰ ৰাজধানী অধিকাৰ কৰিছোঁ। তুমি মোৰ খাল-মাকতিৰে ওমলা দিনৰে বন্দু। পুৰণি বন্দুৰ কথা স্মৃতিৰ তুমি মোক খুজিলেই হ'ল। তোমাক কি লাগে, কোৱাঁ। মই নিদিয়াকৈ নেথাকোঁ।” তাৰ পাচত,

বিদ্ৰুপৰ হাঁহি এটা মাৰি দ্রোণে দ্ৰুপদৰ পুৰণি কথা এঘাৰকে দোহাৰি ক'লে, “সমানে সমানেহে বন্ধু হ'ব পাৰি। পণ্ডিতৰ লগত মৰ্থ'ব, বীৰৰ লগত নপুংসকৰ, বজাৰ লগত ভিকহুৰ বন্ধুত্ব অৱশ্যে অসম্ভৱ।” দ্রোণৰ কথাই দ্ৰুপদৰ কটা ঘা'ত চেঙা তেল দিলে। তেওঁ লাজত মূৰ দোঁৱালে।

অৱশেষত, নিবৰতা ভাঙি দ্রোণে ক'লে, “দ্ৰুপদ, মই বাৰু তোমাক তোমাৰ জীৱন দান দিলোঁ। কাৰণ, মই এক সাধাৰণ ব্ৰাহ্মণ; আৰু ক্ষমাই ব্ৰাহ্মণৰ ধৰ্ম। তদুপৰি, তুমি নোখোজাকৈয়ে মই তোমাক অলপ আগতে জয় কৰি লোৱা ৰাজ্যৰ আধাখিনি দিছোঁ। কেতিয়াবা মন গ'লে তুমি মোক বন্ধু বুলি ভাবিবলৈ তেতিয়া নিশ্চয় টান নেপাবা।” ৰজা দ্ৰুপদে তেতিয়া ক'লে, “তুমি সঁচাকৈয়ে শক্তিমান মহাত্মা। মাথোন তোমাৰ পক্ষেই এনে মহত্বপূৰ্ণ আচৰণ সম্ভৱ। মই তোমাৰ মহত্ব দেখি মুগ্ধ হৈছোঁ। তোমাৰ বন্ধু হৈ থাকিব পৰাটো মোৰেই সৌভাগ্য।” দ্রোণে দ্ৰুপদৰ কথাত সন্তুষ্ট হৈ তেওঁক মৰ্দ্ধি দান কৰিলে।

গংগাৰ দক্ষিণ পাৰত থকা মাকন্দী নগৰ আৰু কাৰ্ণিপল্যপুৰীকে ধৰি চম'ঠভাী পৰ্যন্ত পুৰ্বৰ পাণ্ডাল ৰাজ্যৰ আধাখিনি দ্ৰুপদ ৰজাৰ অধিকাৰতে ৰ'ল। আনহাতে, গংগাৰ উত্তৰ পাৰৰ অহিচ্ছৱ দেশ দ্রোণাচাৰ্যৰ ৰাজ্য হৈ পৰিল। লাজে-অপমানে জৰ্জৰিত দ্ৰুপদ ৰজাই উপযুক্ত পুত্ৰলাভক চেষ্টা কৰিবলৈ ধৰিলে। জানোচা উপযুক্ত পুত্ৰই দ্রোণৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লৈ মনৰ শান্তি ওভোভাই আনি দিব পাৰে।

। জন্তু গৃহদাহ ।

ইয়াৰ পাচত এবছৰ উকলি গ'ল। শত্ৰুদিন চাই ৰজা ধৃতৰাষ্ট্ৰই যদ্যধিপ্তৰক যদুৰাজ পাতিলে। যদ্যধিপ্তৰক ধৈৰ্য, সবলতা আৰু সমদৰ্শিতাই প্ৰজাসাধাৰণৰ মন জয় কৰি আনিবলৈ ধৰিলে। তেওঁলোক সকলোকে মৰ্দ্ধিকৈয়ে ক'বলৈ ধৰিলে, যদ্যধিপ্তৰ ৰাজসিংহাসনত বহাৰ দিনটো যেন সোনকালেই আছে।

বাকী কেইজন পাণ্ডৱৰ ভিতৰত ভীমে বলোৰামৰ ওচৰত অসি-যুদ্ধ, গদা-যুদ্ধ আৰু বথ-যুদ্ধৰ আন ভালেমান কৌশল শিকিবলৈ ল'লে। নকুলে নীতিশাস্ত্ৰ পঢ়িবলৈ লৈ সেই বিষয়ত পৰম পাৰদৰ্শিতা লাভ কৰিলে। সহদেৱে অসি-যুদ্ধৰ বৈচিত্ৰ্য অনুশীলন কৰিবলৈ ল'লে। সেয়ে, তেওঁ 'চিগ্ৰযোধী' বুলি বিখ্যাত হৈ উঠিল। অজ্ঞানে তেওঁৰ পটুতাৰে ৰাজ্যৰ সীমা বৃদ্ধি কৰাত মন দিলে। এইদৰে চাৰিওপিনে পাণ্ডৱসকলৰ বাঢ়ি অহা খ্যাতিৰ কথা শুনিবলৈ পাই আৰু নিজৰ পুত্ৰ-সকলৰ সামান্যতম খ্যাতিৰ কথাও শুনিবলৈ নোপায়াকৈ থাকি, লাহে লাহে ৰজা ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ মনত পাণ্ডৱসকলৰ প্ৰতি ঈৰ্ষাৰ ভাব জাগিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ বাতিও টোপনি নহা হ'ল।

ধৃতৰাষ্ট্ৰই এদিন তেওঁ মন্ত্ৰী কণিকক মাতি পঠিয়ালে। একান্ত গোপন কুঠৰীত তেওঁক কাষত বহুৱাই লৈ ধৃতৰাষ্ট্ৰই সুধিলে, “এতিয়া কি কৰা ভাল? আপুনি মোক পৰামৰ্শ দিয়ক, পাণ্ডৱসকলৰ প্ৰতি কেনে ব্যৱহাৰ কৰা উচিত হ'ব—সম্বন্ধ নে বিগ্ৰহ?” পৰম কুটনীতিজ্ঞ কণিকে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, উপযুক্ত কাল নহালৈকে অমিত্ৰক কলহৰ দৰে কান্ধত কঢ়িয়াই ফুৰিব লাগে। সময়ত সুযোগ আহিলেই তাক শিলৰ ওপৰত আছাৰি পেলাব লাগে। যিজনে এই গধুৰ কামটো কৰিবলৈ ওলায়, তেওঁ সদায় হাঁহিমুখেৰে সকলো কাম কৰি যাব লাগে। কিন্তু আচল উদ্দেশ্যটো অস্তৰৰ ভিতৰত খুৱৰ লেখীয়াকৈ সদায় চোক দি পঢ়ি থ'ব লাগে। নিষ্ঠুৰ কাম নকৰাকৈ বিপদলৈ ঐশ্বৰ্য লাভ কৰিব নোৱাৰি।”

আনপিনে, পাণ্ডৱসকলক সমুদায়তে আতিবাবলৈ দূৰ্যোধন উঠি-পৰি লাগিল। তেওঁ মোমায়েক সুবলৰ পুত্ৰ শকুনি আৰু পৰম বশুৰ কৰ্ণৰ জগত বহি মন্ত্ৰণা কৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁলোকৰ মন্ত্ৰণা শুনি দূৰ্যোধনে পিতাক ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে, “নাগৰিকসকলে আপোনাক আৰু পিতামহ ভীষ্মক নেওচি যুধিষ্ঠিৰকেই ৰজা পাতিবলৈ বিচাৰিছে। আপুনি অন্ধ হোৱাৰ কাৰণেই ৰাজ্যৰ পৰা বঞ্চিত হ'ল। আপোনাৰ সলনি পাণ্ডু ৰাজসিংহাসনত বহিল। কিন্তু, পাণ্ডুৰ পুত্ৰবল্যকেই যদি

এইদৰে পদৰূষে-পদৰূষে ৰাজ্য পাই গৈ থাকে, তেনেহ'লে দেখোন আমাৰ বংশটোৰ কোনোৱেই কেতিয়াও ৰজা হ'বলৈ নোপায়। গতিকে, আপুনি কোশল কৰি পাণ্ডৱবিলাকক বাৰণাসতলৈ আতিবাই পঠিয়াওক। সেয়ে হ'লে, বাকীখিনি কাম কৰিবলৈ টান নহ'ব। আমিও তেতিয়া নিৰাপদে থাকিম।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই উত্তৰ দিলে, “পাণ্ডু যিদৰে প্ৰজাৰ অতি প্ৰিয় আছিল, দেখিছোঁ যদুৰ্ধিষ্ঠৰে সেইদৰে সিবিলাকৰ প্ৰিয় হৈ পৰিছে। তেওঁৰ সহায়-সাৰথিও বহুত। এনেস্থলত, তেওঁক কেনেকৈ আতিবাই পঠিয়াওঁ ? ভীষ্ম, দ্ৰোণ, বিদূৰ আৰু কৃপাচাৰ্যই তেনে কথাত সমৰ্থন নিদিব।” দুৰ্যোধনে উত্তৰ দিলে, “আপুনি ভয় নকৰিব। ধন আৰু সন্মান যাচি মই প্ৰজাসকলৰ মন্থিয়াল সকলোকে বশ কৰি ৰাখিবলৈ পাহৰা নাই। মন্ত্ৰীসকল আৰু ৰাজকোষ আমাৰ হাততেই আছে। ভীষ্মৰ কোনো শঙ্কপাতিতা নাই। অশ্বথামাৰ পৰা কোনো ভয় নাই ; তেওঁ আমাৰ ফলীয়া। দ্ৰোণেও পদুৰ অননুসৰণ কৰিব। কৃপাচাৰ্য্যো ভাগিনীয়েকক নেৰে। বিদূৰ যদিও আমাৰ ধনেৰেই পোহপাল গৈ আছে, তথাপি তেওঁ মনে মনে পাণ্ডৱৰ ফলীয়া বুলি জানো। কিন্তু, অকলেই তেওঁ আমাক বাধা দিব নোৱাৰে। গতিকে, আপুনি আজিয়েই পঞ্চপাণ্ডৱ আৰু কুন্তীক বাৰণাসতলৈ পঠিওৱাৰ যো-জ্ঞা কৰক।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ উপদেশমতে কেইবাজনো মন্ত্ৰী পাণ্ডৱসকলৰ ওচৰলৈ গ'ল। তেওঁলোকে বাৰণাসত নগৰৰ গদগ-গান কৰি উঠি ক'লে, “আপোনা-সকল এবাৰ তালৈ যাওক। বৰ ধুনীয়া ঠাই, বতাহ-পানীও বৰ মনোৰম। অলপতে তাত পশুপতিৰ উৎসৱ হ'ব। সেই উপলক্ষে, তাত বহু মানুহ গোটে খাব। এবাৰ চাই আহকগৈ।” তেওঁলোকৰ কথা শুনি পাণ্ডৱ-সকলৰো তালৈ যাবৰ মন গ'ল। ধৃতৰাষ্ট্ৰই প্ৰস্তাৱটো শুনিয়েই ক'লে, “বাৰণাসত সঁচাকৈয়ে অতি মনোৰম ঠাই বুলি ময়ো শুনিছোঁ। তোমালোক এবাৰ গৈ আহাঁ। পশুপতিৰ উৎসৱ চাই-মেলি নিশ্চয় অতি আনন্দ পাবা। কিছুদিন তাতে কটাই আহাঁগৈ।” যদুৰ্ধিষ্ঠৰে ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ উৎসাহদায়ক কথা শুনি মনে মনে অলপ শংকা অনভৱ কৰিলে। কিন্তু,

তেওঁ অসহায়ৰ দৰে ফুটাই একো নক'লে। অৱশেষত, তেওঁলোক সকলো বাৰণাৱতলৈ যাবৰ কাৰণে সাজু হ'ল।

দুৰ্যোধনৰ মনৰ আনন্দ কোৰোণাৰে চপাব নোৱাৰা হৈ পৰিল। তেওঁ পুৰোচন নামৰ এজন মন্ত্ৰীক মাতি পঠিয়ালে। দুষ্টৰ শিৰোমণি এই মন্ত্ৰীজনক অকলশৰীয়াকৈ দুৰ্যোধনে ক'লে, “তোমাৰ বাহিৰে আনক ক'ব নোৱাৰোঁ। তুমি আজিয়েই বাৰণাৱতলৈ ওলোৱা। ভাল চাই বেগী খবৰৰ বথ লৈ যাবা। গৈ পায়ৈ তাত এটা আটকখনীয়া চাৰি কঠৰীৰ ঘৰ সজাবা। ঘৰটোৰ মূখচ খেৰেৰে দিয়াবা। চাৰিওপিনে খাগৰি গন্ধাখি দেৱাল কৰাবা আৰু তাত মাটিৰ লেও দিওঁতে যিমান পাৰা সিমান ঘিউ, খুনা আৰু লা মিহলাই দিবলৈ ক'বা। ঘৰটোৰ চাৰিওকাষে সহজতে জ্বলি উঠা শূকান কাঠ আৰু তেল-ঘিউ কাৰো চকুত নপৰাকৈ দ'মাই থোৱাবা। ক'বলৈ পাহৰিছোঁ, ঘৰৰ ভিতৰত খুনীয়া বিছনা-পাটি আৰু আসন আদি যোগাব কৰি থ'বা। সেই জতুগৃহত তেওঁলোকক কিছদিন আদৰ-সাদৰ কৰি ৰাখিবা। সময়ত যোঁতয়া তেওঁলোক টোপনি গৈ থাকিব, তেতিয়া তাত জুই দি চিৰদিনলৈ শূৱাই ৰখাৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰিলেই তোমাৰ কাম শেষ হ'ব।”

পুৰোচনে কামটো নিখুঁতকৈ কৰাৰ সকলো ভাৰ লৈ ততালিকে বাৰণাৱতলৈ যাত্ৰা কৰিলে। আনপিনে, বিদূৰে দুৰ্যোধনৰ আলেখ-লেখ চাই তেওঁৰ দুষ্ট অভিসন্ধিৰ উমান পালে। বিদূৰে খিৰাং কৰিলে, পাণ্ডৱক সতৰ্ক কৰি দিব লাগিব। কিন্তু, দুৰ্যোধন আৰু ভায়েকহঁতে বিদূৰৰ পিচ নেৰাই হ'ল।

কেইদিনমানৰ পাচতে পাণ্ডৱসকল বাৰণাৱতলৈ যাবলৈ ওলাল। বিদূৰৰ ওচৰত বিদায় ল'বলৈ যাওঁতে বিদূৰে যুধিষ্ঠিৰক আনে বড়ি নোপোৱাকৈ স্নেহ ভাষাত এইদৰে ক'লে, “যি শত্ৰুৰ অভিসন্ধি জানে, সি বিপদত নপৰে। মানুহ কেৱল লোহাৰে সজা অস্ত্ৰৰ আঘাততে নমৰে। জুয়ে শূকান হাবি পুৰি ছাই কৰিলেও, গাঁতত থকা প্ৰাণীবোৰৰ প্ৰাণহানি কৰিব নোৱাৰে। মানুহে সময়ত কেটেলা পহুৰ লেখীয়াকৈ গাঁতৰ ভিতৰৰ বাটেৰে পলাই গৈ আত্মৰক্ষা কৰিব পাৰে। যি মানুহে আকাশৰ নক্ষত্ৰ

চাই দিশ নিৰ্ণয় কৰিব জানে, তেওঁ বাট নেহেৰুৱায় আৰু আন পিচ-জনকো বাট দেখুৱাই নিশ্চিত মৃত্যুৰ মূখৰ পৰা সৰুৱাব পাৰে।” যদ্যধিষ্ঠিৰে থোৰতে সমিধান দিলে, “বুজিছোঁ।”

কুন্তীয়ে বিদ্ৰৱৰ কথাবোৰ শুনি আছিল যদিও একো ধৰিব পৰা নাছিল। বাটতে কুন্তীয়ে যদ্যধিষ্ঠিৰক স্মিধিলে, “তুমি যে বুজিছা বুজি উত্তৰ দিছিল, বিদ্ৰৱৰ সেই বাণ-বিং কথাকেইবাৰৰ মানে বাৰু কি?” যদ্যধিষ্ঠিৰে ক’লে, “সেয়া তেওঁ স্লেচ্ছ ভাষাত কৈছিল। আমাক হেনো জুইত পুৰি মাৰিব খুজিছে। ঘৰত জুই লাগিলে স্তবংগৰ ভিতৰেদি পলাবলৈ সাজু হৈ থাকিলেই আমি ৰক্ষা পাম। পলাই সাৰিবৰ কাৰণে আগৰে পৰা বাট-ঘাট চিনি ৰাখিবলৈ যেন নেপাহৰোঁ।”

পাণ্ডৱসকল গৈ বাৰণসত পোৱাৰ লগে লগে নগৰখনৰ সকলো মানুহে তেওঁলোকক সংবৰ্ণনা জনালে। যদ্যধিষ্ঠিৰেও তেওঁলোকৰ মৰমৰ সঁহাৰি দি ডাঙৰ-সৰু বিচাৰ নকৰাকৈ বহুতো নাগৰিকৰ ঘৰলৈ গৈ তেওঁলোকৰ ভূ-ভা ল’লে। বাৰণসতত দহ দিন কটোৱাৰ পাচত পুৰোচনে তেওঁলোকক অতি আদৰ-সাদৰকৈ জতুগৃহলৈ লৈ গ’ল। ঘৰৰ ভিতৰত ভৰি দিয়েই যদ্যধিষ্ঠিৰে ঘিউ, ধনা আৰু লা’ৰ গোন্ধ স্পষ্টকৈ পালে। তেওঁ ভীমক কথাষাৰ ক’লে, “ঘৰটো নিপুণ কাৰিকৰে সহজতে জুই লগা বস্তু মিহলাই সাজিছে। পাপী পুৰোচনে আমাক ঘৰৰ ভিতৰতে পুৰি মাৰিব খুজিছে।” ভীমে তেতিয়া ক’লে, “ব’লক, আমি তেনেহ’লে উভতি গৈ আগৰ ঘৰটোতে থাকোঁ।” যদ্যধিষ্ঠিৰে উত্তৰ দিলে, “ওঁ-হো, সেইটো নকৰোঁ। আমি তাক সন্দেহ কৰিছোঁ বুজি গম পালে, সি আমাৰ ক্ষতি কৰিব। ইয়াৰ পৰা আঁতৰি গ’লেই দুৰ্য্যোধনৰ গদগুঘাতকবোৰে আমাক হত্যা কৰিব। গতিকে, ম’গয়া কৰিবলৈ যোৱাৰ ছলেৰে আমি এই ঠাইখনৰ বাট-ঘাট চিনি থওঁ। আমি এই ‘জতুগৃহ’ত—মানে লা’ৰে সজা ঘৰটোত—গাঁত খান্দি মাটিৰ তলত বাস কৰিবলৈ ল’ম। কথাটো কাকো গম পাবলৈ নিদিলেই হ’ল।”

কিছুদিনৰ পাচতে এজন অচিনাকি মানুহে যদ্যধিষ্ঠিৰক গোপনে লগ ধৰিলে। মানুহজনে ক’লে, “মই মহামতি বিদ্ৰৱৰ আদেশত

আপোনাৰ ওচৰলৈ আহিছোঁ। মোক যে তেখেতেই পঠাইছে, তাৰ প্ৰমাণ দি লওঁ। ইয়ালৈ অহাৰ আগতে তেখেতে আপোনাক য়েচ্ছ ভাষাৰে সতৰ্ক কৰি দিছিল বুলি জানো। মোৰ বিশ্বস্ততাৰ প্ৰমাণ স্বৰূপে এইখিনিয়েই নিশ্চয় যথেষ্ট। মই সিদ্ধি খন্দা, স্তবংগ সজা আৰু মাটিৰ ভুলত ঘৰ বন্ধা আদি কাম নিয়াবিকৈ কৰি দিব পাৰোঁ। কোনোবা এটা কৃষ্ণপক্ষৰ চতুৰ্দশী তিথিত ৰাতি পুৰোচনে এই ঘৰৰ দৱাৰত জুই দিব। এতিয়া মই কি কৰি দিব লাগে, কওক।” যদ্যৰ্থিষ্ঠে তেওঁৰ কথা শুনিলে ক’লে, “তুমি আমাৰ খুৰা বিদৱৰ দৰেই আমাৰ শত্ৰুভাৱাংক্ষী। এতিয়া আমাক জুইত জাহ যোৱাৰ পৰা ৰক্ষা কৰা। দূৰ্যোধনৰ আদেশত পুৰোচনে এই ঘৰৰ ভিতৰত ভালেমান অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ লুকুৱাই থৈছেহি। গতিকে, আমি ইয়াৰ পৰা পলাই সাৰিব নোৱাৰোঁ। যান-বাহনো ভালেমান আছে। পলাব খুজিলেই আমাক আধা-বাটতে ধৰিবগৈ। সকলো ভাবি-গুণি চাই প্ৰাণৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰি দিয়া।”

মানুহজনে ঘৰৰ ভিতৰৰ পৰা ওচৰৰ হাবিৰ মাজলৈ এটা দীঘলীয়া স্তবংগ কাটিবলৈ ল’লে। স্তবংগলৈ সোমোৱাৰ বাটত এখন দৱাৰ সাজি মজিয়াৰ লগত ধৰিব নোৱাৰাকৈ লিপিট খুৱাই দিলে। পুৰোচনে ইয়াৰ একো গম নেপালে। সি দৱাৰ-ৰখীয়া হৈ থাকোঁতেই গ’ল। ইয়াৰ ভিতৰতে পাণ্ডৱসকলে নিতৌ মংগলালৈ বুলি গৈ হাবিতলীয়া বাট-পথবোৰ ভুল নলগাকৈ চিনি থ’লে।

এনেকৈয়ে এবছৰ পাৰ হ’ল। পুৰোচনে ভাবি ল’লে, পাণ্ডৱসকল লাহে লাহে সন্দেহশূন্য হৈ আহিছে। কিন্তু, তাৰ সলনি যদ্যৰ্থিষ্ঠে বৰং নিতৌ ভায়েকহঁতক সঁকিয়াবলৈ নেপাহৰা হ’ল, “পুৰোচন জুই দিবলৈ সাজু হৈছে। সাৱধানে থাকিব।” অৱশেষত, এদিন তেওঁ ক’লে, আমি এতিয়া পলাই সৰাৰ ব্যৱস্থা লোৱাহে উচিত হ’ব। পুৰোচনক তাৰ নিজৰ মতে দিন বাছি ল’বলৈ দিব নোৱাৰি। তাক আমিহেই এই ঘৰত জুই দি মাৰিম। পলোৱাৰ সময়ত আমি ঘৰৰ ভিতৰত আন কোনোবা ছ’জনক থৈ যাব পাৰিলেই নিৰাপদে থাকিব পাৰিম।”

সেইদিনাখনেই এইবোৰ গুণাগুণৰ বিষয়ে একো নজনা কৈয়ে কৃতীয়ে

ব্রাহ্মণ-ভোজন কৰাবলৈ লৈছিল। বাতি হোৱাৰ লগে লগে সকলো ব্রাহ্মণ অতিথি গ'লগৈ। ব্রাহ্মণসকলৰ লগতে এগৰাকী নিষাদ তিৰোতা আৰু তেওঁৰ পাঁচোটা পুত্ৰকো আহিছিল। তেওঁলোকে অৱশিষ্ট মদ-মঙহ আৰু ভাতখিনি হেঁপাহ পলুৱাই খালে। গতিকে, যাব নোৱৰা হৈ তেওঁলোকে বাতিটো তাতে কটাই যাবলৈ অনুমতি বিচাৰিলে। যদ্বিধিৰে ততালিকে অনুমতি দি তেওঁলোকক এটা শোৱনি-কোঠা দেখুৱাই দিলে। মদ-মঙহৰ বাগীত তেওঁলোকৰ টোপনি বাৰুকৈয়ে গধুৰ হ'ল। ছেগ বৃদ্ধি ভীমে পুৰোচনৰ শোৱনি-কোঠা আৰু জতুগৃহৰ দূৰাৰত জুই দিলে। তাৰ লগে লগে পঞ্চপাণ্ডৱ আৰু কুন্তী স্বৰ্গগটোত সোমাই পৰিল।

জুই দিয়াৰ লগে লগে জতুগৃহ জ্বলি উঠিল। নিমিষতে জুইৰ লিখাই আকাশ চুলেগৈ। বাতিৰ আকাশ বঙচুৱা হৈ উঠিল। চাৰিওপিনে পোহৰ দেখি নগৰখনৰ বহুতেই ল'ৰি-ঢাপৰি জতুগৃহৰ ওচৰ পালেহি। তেওঁলোকৰ চকুৰ আগতে জতুগৃহ ভস্মীভূত হ'ল। সকলোৱে ক'বলৈ ধৰিলে, “এয়া পাপিষ্ঠ পুৰোচনৰেই কাম। দুৰাচাৰ দূৰ্যোধনৰ আদেশত সি মহাপাপীয়েই পাণ্ডৱসকলক পুৰি মাৰিলে। অশ্ব ধৃতৰাষ্ট্ৰও কম পাপী নহয়। তেওঁৰ অনুমতি পায়েই দূৰ্যোধনে এনে কাম কৰোৱালে।” পুৱাৰ ফাললৈ জুই ভালকৈ নুমাৰাত সকলোৱে ছাইৰ দ'ম আঁতৰাই পাণ্ডৱৰ মৃতদেহকেইটা বিচাৰিলে। স্বৰ্গ খন্দা মানুহজনো ওলালহি। তেওঁ কোনেও গম নোপোৱাকৈ ছাইৰ দ'ম গৰ্চিক-ফেনিক স্বৰ্গগটোৰ মূখখন পুতি পেজালে। ইপিনে কিছুমানে পুৰোচনৰ মৃতদেহটো পাই আটাই পাৰিবলৈ লাগিল, “পাপিষ্ঠটো নিজেই পুৰি মৰিল। ভেকুলীৰ পিঠিত নোম গৰ্জিছিল! বিধাতাই নসহিলে।” এনেতে আন কেইজন-মানে নিষাদ-তিৰোতাগৰাকী আৰু তেওঁৰ পুত্ৰক পাঁচজনৰ মৃতদেহকেইটা দেখা পালে। সকলোৱে ভাবিলে, সেইকেইটা পঞ্চপাণ্ডৱ আৰু কুন্তীৰেই মৃতদেহ।

কোনেও গম নোপালে, তেওঁলোক যি স্বৰ্গপথেৰে পলাই সাৰিল। স্বৰ্গৰ পৰা ওলাই তেওঁলোকে হাবিৰ মাজ পালেগৈ। ওৰোটো বাতি

উজাগৰে থকাৰ পাচত হাবিতলীয়া বাটেৰে তেওঁলোকে খবকৈ খোজ দিব নোৱৰা হ'ল। অৱস্থা বৃদ্ধি মহাবলশালী ভীমে কুন্তীক বোকোচাত তুলি, নকুল আৰু সহদেৱক ডিঙিত ওলোমাই বৃদ্ধৰ দৃশ্যোপিনে লৈ, যদাৰ্হিষ্ঠৰ আৰু অজ্ঞানক দৃশ্যোকাষে থামুচি ধৰি বিজুলী বেগেৰে খোজ দিবলৈ ল'লে। কিছুপৰৰ পাচত তেওঁলোক গংগাৰ পাৰত ওলালগৈ। তাতে বিদূৰৰ এজন বিশ্বস্ত নাৱৰীয়া এখন 'বতাহৰ সকলো ধৰণৰ বেগ সহিব পৰা যশ্ৰয়ন্ত পতাকাশোভিত নাও' বাটত চপাই তেওঁলোকলৈ বৈ আছিল। নাৱৰীয়াজনে তেওঁলোকক সেই নাওখনত তুলি গংগা পাৰ কৰি সিটো পাৰত থৈ আহিলগৈ।

নাওখনৰ পৰা নামিয়েই পাণ্ডৱসকলে আকাশৰ নক্ষত্ৰবোৰ চাই দিশকেইটা বৃদ্ধি ল'লে। তাৰ পাচত, তেওঁলোকে দক্ষিণৰ ফাললৈ খোজ দিলে। মানুহৰ বোঁছ চলাচল নথকা দীঘলীয়া বাট খৰ্চক পাচদিনা গধূলি তেওঁলোক এখন অটব্য হাবিত ওলালগৈ। ভোকে-ভাগৰে সকলোৱে একাজলি পানীৰ কাৰণে হাবাথুৰি খোৱা দেখি ভীমে পানী বিচাৰিবলৈ ধৰিলে। এটা সৰোবৰত তেওঁ নিজৰ গাৰ কাপোৰখনকে তিয়াই পদুমৰ পাত এখিলাত পানী লৈ উভতি আহিল। সকলোৱে কাপোৰখন চেঁপ পানী উলিয়াই একাজলিকৈ খাই পিয়াহ পলুৱালে। সেই আটকীয়া পানীকণকে খাই আটায়ে এঘূমটি শব্দ ল'ব খুজিলে। কিন্তু, ভীমে সকলোকে শব্দলৈ কৈ নিজে চকু নমুন্দাকৈ জাগৰ ৰাতি কটাবলৈ ল'লে।

আনপিনে, হস্তিনাপুৰত সকলোৱে বাতৰি পালে, পঞ্চপাণ্ডৱ চিৰকাললৈ টোপনি গ'ল। ধৃতৰাষ্ট্ৰই এবকলা বিজাপ কৰি দেখুৱালে। তাৰ পাচত, গিয়াতি-কুটুমক লগত লৈ ধৃতৰাষ্ট্ৰই গংগাত ভাইবোৱাৰীয়েক কুন্তী আৰু ভতিজাক পঞ্চপাণ্ডৱৰ নামত শিঙ দি হৃদয়নিয়াহ কঢ়িলে। কান্দ-কাটি বহুতেই অস্থিৰ হ'ল। মাথোন বিদূৰে প্ৰতিটো দৃশ্য উপভোগ কৰিলে। তেওঁ মানুহৰ কপট আচৰণৰ অল্লীল ৰূপটো দেখা পাই নিজেই নিজকে ধিকাৰ নিদিয়াকৈ নোৱাৰিলে।

॥ হিড়িম্ব-নিষ্পন্ন আৰু যতৌৎকৰ্ষৰ জন্ম ॥

পঞ্চপাণ্ডৱ আৰু কুন্তী য'ত শব্দই আছিল, তাৰ অলপ আঁতৰতে এজোপা শাল গছৰ তলত বহুত দিনৰ পৰা এটা ৰাক্ষসে থিত লৈছিলগৈ। তাৰ নাম আছিল, হিড়িম্ব। তাৰ চেহেৰা-পাতিও আছিল ভয়ংকৰ। গাটো বাৰিষা কালৰ আকাশ ছাটি ধৰা মেঘৰ লেখীয়া কিচকিচকৈ ক'লা, চকুহাল যেনবা দূটা পকা অঙঠা, দাঁতকেইটা ওঠ ফালি ওলাই থকা, দাড়ি-চুলিবোৰ ঠৰঙা আৰু ৰঙুৱা, কাণ দুখন গাধৰ কাণৰ লেখীয়া দীঘল আৰু কণী-চানেকীয়া, আৰু কান্ধ দুখন ষাড় গৰুৰ কান্ধৰ নিচিনা দবহা। পাণ্ডৱসকলক দেখি তাৰ বহুত দিন জুৰিত ল'বলৈ নোপোৱা মানুহৰ মঙহ খোৱাৰ হেপাহটো উক দি উঠিল। সি তাৰ ভনীয়েক হিড়িম্বাক ক'লে, “খাবি নেকি মানুহৰ মঙহ? বহুত দিন খোৱাই নাই—মানুহৰ মঙহ! সোকেইটা চা, নিজেই ওলাইছেহি। সিহঁতৰ গোন্ধ পায়ৈ মোৰ জিভাৰ পানী সব-সবকৈ পৰিছে। তই আগবাঢ়ি যাচোন, ঢকা কেইটামান শোধাই সিহঁতক আধা-মৰা কৰি লৈ আহগৈ। তাৰ পাচত, আমি একেলগে ভালকৈ এসাজ খাওঁ।”

ককায়েকৰ কথা শুনাব লগে লগে হিড়িম্বা গিৰিপাকৈ উঠিল। তাই একেজাঁপেই পাণ্ডৱসকল শব্দই থকা ঠাইখিনি পালেগৈ। কিন্তু, ভীমক দেখিয়েই তাই ককায়েকৰ কথাষাৰ পাহৰিলে। তাই ভাবিবলৈ ধৰিলে, এই পাহোৱাল মানুহজনৰ ডিঙিতে যদি তাই মালাধাৰ পিন্ধাই সিজনক তাইৰ গিৰিহঁত পাতি ল'ব পাৰিলেহেঁতেন! তাই তাইৰ মায়াৰ বলৈৰে লৰালৰিকৈ এজনী দীপালিপ্ৰ গাভৰুৰ ৰূপ ধৰি ল'লে। তাৰ পাচত, তাই ভীমৰ ওচৰ চাপিল আৰু লাজকুৰীয়া ছোৱালী এজনীৰ লেখীয়াকৈ ক'লে, “হে মহাবীৰ, আপুনি বাৰু কোন? ক'ৰ পৰা আহিছে এই বনলৈ? আৰু শব্দই থকা এখেতসকল নো কোন? মোৰ কথা শুনক, মই আপোনাৰ পৰা কোনো কথা লুকুৱাব খোজা নাই। এই বনত মোৰ ককাইটি হিড়িম্ব নামৰ এজন ৰাক্ষস আছে। তেওঁ আপোনালোকৰ মঙহেৰে ভোজ পাতিবলৈ মন কৰিছে আৰু মোক তাৰে আগতীয়া দিহা কৰিবলৈ পঠাইছে। মই কিন্তু তেওঁৰ কথা নুশুনো। ইয়াৰ ভিতৰতে

মই আপোনাক স্বামী হিচাপে বৰণ কৰিছোঁ। মোক আপোনাৰ চৰণত
ঠাই দিব লাগে। মই আকাশতো উৰি ফুৰিব পাৰোঁ। আপুনি য'লৈকে
যাব খোজে, ত'লৈকে আপোনাক লৈ যাবলৈ মই সাজু। আপুনি মাথোন
মোৰ লগত ওলাওক।”

হিড়িম্বাৰ কথা শুনি ভীমে বৰ বহইচ পালে। ভীমে উত্তৰ দিলে,
“হেৰা বান্ধুসী, তুমি সেইবোৰ কথা নুদলিয়াবা। মোৰ আইক আৰু
ককাই-ভাই চাৰিজনক বান্ধুসৰ হাতত গ'তাই থৈ মই ক'লৈকো যাব
নোৱাৰোঁ।” হিড়িম্বাই তেতিয়া আকৌ ঠেঙ ধৰি ক'লে, “তেনেহ'লে
তেখেতসকলক জগাই দিয়ক। মই আটাইকেয়োজনকে মোৰ বোকোচাত
ভুলি নিৰাপদ ঠাইলৈ কঢ়িয়াই লৈ যাওঁ।” ভীমে হাঁহ মাৰি ক'লে,
“বান্ধুসী, মই বাৰু তোমাৰ কথাত পতিয়ন গৈছোঁ। কিন্তু, তেওঁলোক
আটাইবোৰ ধুনীয়াকৈ শুই আছে। মই তেওঁলোকৰ চিকুণ টোপনিটো
ভাঙিব নোৱাৰোঁ। আৰু শুনা, বান্ধুস হওক যক্ষ হওক গন্ধৰ্ব হওক,
সকলোবোৰ মোৰ হাতত এটা পিটিকাৰ বন। তুমি গ'লেও যাব পাৰা,
থাকিলেও থাকিব পাৰা, মই কাকো টোপনি গৈ থাকোঁতে আৰ্মনি কৰিব
নোৱাৰোঁ। নহ'লে, তোমাৰ ককায়েকাক স্নাত আনাগৈ; মই তাৰ গতি
লগাই থওঁ।”

ভনীয়েক উভতি যোৱাত পলম হোৱা দেখি ককায়েক হিড়িম্বাই
পান্ডুৱবিলাক থকা ঠাইডোখৰৰ পিনে বেগাবোঁগৈকে খোজ দিলে। ইপিনে
হিড়িম্বাই ভীমক মিনতি জনালে, “আপোনালোক আটাইকেয়োজন মোৰ
পিঠিত উঠক। মই আপোনালোকক নিৰাপদ ঠাইলৈ উৰুৱাই লৈ যাওঁ।
পলম নকৰিব।” ভীমে হাঁহ এটা মাৰি ক'লে, “তুমি ভয় কৰিব
নেলাগে। মানুহ বদলি তুমি মোক উলাই নকৰিবা।” হিড়িম্বাই
সেইখিনি পায়েই দেখিলে, ভনীয়েক হিড়িম্বা সাজি-কাছি তেনেই সুন্দৰী-
জনী হৈ পৰিছে। খঙতে জ্বলি-পকি উঠি সি ভনীয়েকক ক'লে, “কটা
অসভ্য, তোকো শূদাই নেৰোঁ। ইহ'ত কেইটাৰ লগতে তোকো আজি
যমৰ ঘৰলৈ পঠাম।” এই বদলি কৈয়েই সি পান্ডুৱসকলৰ পিনে চোঁচা
ল'লে। তাকে দেখি ভীমে মাত লগালে, “হেৰা বান্ধুস, সেইপিনে যাব

নেলাগে—মোৰ পিনে আহ। আৰু এটা কথা শুন, ভনীয়েৰৰ গা'তো একো দোষ নাই। তাইক কামদেৱৰ শৰে বিস্থছে। বেচেৰীয়ে সেইকাৰণেহে তোৰ কথামতে কাম কৰিব নোৱাৰিলে।”

ভীমৰ কথা শুনি হিড়িম্বাই খেদা মাৰি আহিল। জানোচা বাকী-সকলৰ টোপনি ভাঙে, সেই কথা ভাবি ভীমে তাক আগচি ধৰি অলপ আঁতৰলৈ চোচোৰাই নিলে। তাৰ পাচত, দূয়োৰো ভীষণ মাল-যুঁজ লাগিল। যুঁজৰ দপদপনি কাণত পৰিলত সকলোৰে টোপনি ভাগিল। সাৰ পাই উঠি কুস্তীয়ে ওচৰতে হিড়িম্বাক দেখা পাই সন্ধানিলে, “আইটি, তুমি নো কোন? কোনোবা বনদেৱী, নে স্বৰ্গৰ অপেচৰী?” হিড়িম্বাই নিজৰ চিনাকিটো দি ক'লে, তাই এজনী ৰাক্ষসী—ভীমৰ চেহেৰা-পাতিয়ে তাইৰ মন মৰিছে। এনেতে অজু'নে ভীমক ক'লে, “দাদা, তুমি পলম নকৰিবা। ৰাতি পুৱাবৰ হৈছে। দোকমোকালিৰ সময়ত ৰাক্ষসবোৰৰ বল বাঢ়ে। গতিকে, তাক লৈ উমলি নথকাটোৱেই ভাল।” অজু'নৰ কথাষাৰ শুনিয়েই ভীমে হিড়িম্বাক মূৰৰ ওপৰলৈ তুলি টাকুৰী ঘৰোৱাদি ঘূৰাবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাচত, তাক মাটিত থেকেচা মাৰি পেলাই দিলে। লগে লগে তাক ভৰিৰে গচকি ধৰিলে। অলপ পাচতে তাৰ প্ৰাণ-বায়ু বাজ হ'ল।

তাৰ পাচত অজু'নে ক'লে, “মোৰ অন্তৰ্ধান, চহৰলৈ ইয়াৰ পৰা বেচি দূৰ নহয়। সোনকালেই আমি চহৰত সোমাব লাগে। নহ'লে, দূৰ্যোধনে গম পোৱাৰ সম্ভাৱনা, আমি যে জীয়াই আছোঁ।” ভীমে উত্তৰ দিলে, “খন্তেক ৰ'বা, এইবোৰ গতি লগাই থওঁ। ৰাক্ষস জাতিৰ সজ্জাত নাই। নহ'লে, ক'ত কি মায়া ধৰি কি শৱভা কৰে, তাৰ একো ঠিকনা নাই।” ভীমৰ কথা শুনি হিড়িম্বা ক'পিবলৈ ধৰিলে। যুঁধিষ্ঠিৰে মাত দিলে, “ওঁ-হো, তুমি সেই কাম নকৰিবা। স্ত্ৰী-হত্যা কৰিব নেলাগে। তাই আমাৰ একো ক্ষতি নকৰে।” হিড়িম্বায়ো কুস্তীৰ ওচৰ চাপি হাত-যোৰকৈ ক'লে, “আই, মই মোৰ স্বজন ত্যাগ কৰি আপোনাৰ এই বাঁৰ পুত্ৰ গৰাকীক পতিৰূপে বৰণ কৰিছোঁ। এতিয়া মোক প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে, মই আৰু বাচি নেথাকিম। ই মোৰ মৃত্যু বৰ্ণিয়েই ভাবক,

বা ভক্তি বদ্বলিয়েই ভাবক, নাইবা আনন্দগত্য বদ্বলিয়েই ভাবক, মদুঠতে যিয়েই কি নেভাবক, তেখেতৰ লগত মোৰ মিলন ঘটাই দিয়ক। মই তেখেতক মোৰ বোকোচাত লৈ মোৰ ইচ্ছামতে নানা ঠাইলৈ আকাশ-পথেদি ফুৰাই আনোঁগৈ। তাৰ পাচত, আকৌ থৈ যামহি। মোক আপোনা-সকলে বিশ্বাস কৰক। সময়ত মোৰ পৰা আপোনাসকলে সামান্যকৈ হ'লেও সেৱা পাব।”

যদ্বাৰ্শ্চিৰে ক'লে, “কল্যাণী, তুমি অসংগত কথা একো কোৱা নাই। যি কি নহওক, তুমি এটা নিয়ম পালন কৰিব লাগিব। ভীমে নিতৌ গা-পা ধুই উঠি তোমাৰ লগত আকাশ-বিহাৰ কৰি আহিবগৈ। কিন্তু বোঁজ মাৰ যোৱাৰ লগে লগে তেওঁক তুমি ওভোতাই থৈ যাবহি লাগিব।” ভীমে তেতিয়া মাত লগালে, “বান্ধুসিনী, মই বাবু দাদাৰ আদেশ পালন কৰি তোমাক গ্ৰহণ কৰিলোঁ। কিন্তু, যেতিয়া তোমাৰ গৰ্ভত মোৰ কোনো পুত্ৰ-সন্তান উপজিব, তেতিয়াৰ পৰা মই তোমাৰ লগ এৰিম।” হিড়িম্বাই সেই কথাত সন্মত হোৱাৰ পাচত ভীম সেই বান্ধুসীৰ লগত আকাশ-বিহাৰ কৰিবলৈ ওলাই গ'ল।

কিছুদিন সেইদৰে নানা ঠাইত বিহাৰ কৰাৰ পাচত হিড়িম্বা ভীমৰ ফালৰ পৰা গৰ্ভৱতী হ'ল। বান্ধুসীবিলাকৰ ক্ষেত্ৰত গৰ্ভৱতী হোৱাৰ লগে লগে সন্তানৰ জন্ম হয়। আকৌ, সন্তানবোৰেও পৃথিৱীৰ পোহৰ দেখাৰ লগে লগে লহপহকৈ বাঢ়ি যৌৱনৰ দৱাৰদলি গচকেগৈ। হিড়িম্বাৰ সেই পুত্ৰ-সন্তানৰ নাম দয়ো মিলি থ'লে, ঘটোৎকচ। ঘট মানে হাতীৰ মূৰ, আৰু উৎকোচ মানে হ'ল চুলিৰ সঁচ নোহোৱা তেনেই টকলা। ঘটোৎকচে কেইদিনমানৰ ভিতৰতে যুগ্ম-বিদ্যাৰ সকলো কথা শিকি পেলালে। নিশাচৰী হিড়িম্বাই ভীমৰ লগ এৰিবৰ সময় হ'লহি বদ্বলি জ্ঞান ঘটোৎকচক কুন্তী আৰু পঞ্চপাণ্ডৱৰ আগত ভেটোলেহি। ঘটোৎকচে আটাইকে সেৱা কৰি উঠি সন্মিলে, “মোক আপোনাসকলে কি কৰিব লাগিব, আদেশ কৰক।” আইতাক কুন্তীয়ে তেতিয়া মৰমমহলি মাতেৰে ক'লে, “বোপা, তুমি কৰুণবংশত উপজিছা। তুমি ভীমৰ সকলো গুণৰ অধিকাৰী আৰু পঞ্চপাণ্ডৱৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ। গতিকে, সময়ত তুমি

আমাৰ সহায়-সাৰথি হ'বলৈ নেপাহৰিবা।” ঘটোৎকচে উত্তৰ দিলে,
 “আপোনালোকৰ যোঁতয়াই প্ৰয়োজন হয়, মোৰ নাম ধৰিলেই হ'ব। মই
 য'তেই কি নেথাকোঁ, তৎক্ষণাৎ ওলামাহি।” তাৰ পাচত, ঘটোৎকচে
 সকলোৰে পৰা বিদায় লৈ উত্তৰমুৱা হৈ গুচি গ'ল। মাক হিড়িম্বায়ে
 সকলোৰে পৰা বিদায় লৈ উৰা মাৰিলে।

পাণ্ডৱসকলেও মৰেত একোটা জুটা বাৰ্শ্বি, গা'ত গছৰ বাকলি-সাজ
 পিন্ধি, ক'কালত পহুছাল মেৰিয়াই তপস্বীৰ বেশ ধাৰণ কৰি সেই ঠাইৰ
 পৰা আঁতৰ হ'ল। তেওঁলোকে পোনতে মৎস্য দেশত সোমাই ত্ৰিগৰ্ত্ত
 দেশ অভিমুখে খোজ দিলে। তাৰ পাচত, তেওঁলোকে পাণ্ডাজ দেশ পাব
 হৈ কীচক দেশত সোমালগৈ। সেইদৰে গৈ থাকোঁতে বাটত তেওঁলোকে
 উপনিষদ, বেদাংগ আৰু নীতিশাস্ত্ৰবোৰৰ কথা আওৰাই গৈছিল। এইদৰে
 যাওঁতে বাটেতে এদিন পিতামহ ব্যাসদেৱক লগ পালে। সিজনাই তেওঁ-
 লোকক আশীৰ্বাদ কৰি ক'লে, “মই তোমালোকৰ সকলোবোৰ দুখ-
 দুৰ্গতিৰ কথা গম পাইছোঁ। সময়ত তোমালোক সুখী হ'বা, সন্দেহ
 নাই। সম্প্ৰতি তোমালোক ওচৰতে থকা একচক্ৰা নগৰীত বাস কৰা'গৈ।
 মই আকৌ এবাৰ দেখা নিদিয়ালৈকে, তাতে তোমালোক এইটো
 ছন্দমবেশেৰেই থাকিবা।”

॥ বকৰাশ্বস নিশ্চনৰ কাহিনী ॥

নগৰখনৰ নাম আছিল একচক্ৰা। ব্যাসদেৱৰ নিৰ্দেশক্ৰমে কুন্তী
 আৰু পঞ্চপাণ্ডৱে সেই নগৰৰে এঘৰ ব্ৰাহ্মণৰ আশ্ৰয়াৰ্থী হৈ বাস কৰিবলৈ
 লাগিল। নিতৌ তেওঁলোকে হাতে হাতে ভিক্ষাৰ মোনা লৈ ওলাই
 যায়। যি পায়, তাকে কুন্তীয়ে বাৰ্শ্বি উঠি দ্ৰুভাগ কৰে। তাৰে এভাগ
 ভীমক দিয়ে, আৰু বাকী ভাগ আকৌ পাঁচ ভাগ কৰি বাকী চাৰিজন
 পাণ্ডৱ আৰু কুন্তীয়ে খায়।

এদিনৰ কথা। সেইদিনা ভীম কিবা কাৰণত ভিক্ষালৈ ওলাৱা
 নাছিল, ঘৰতে আছিল। বাকী চাৰিজন ভিক্ষালৈ ওলাই গৈছিল।

বুলনী-চ'ৰাতে বহি ভীমে মাক কুস্তীৰ লগত কথা পাতি আছিল। এনেতে তেওঁলোকৰ কাণত পৰিল, বৰঘৰৰ ফালে কন্দা-কটা লাগিছে। কুস্তীয়ে ভীমক ক'লে, “এওঁলোকে আমাক বৰ আদৰ-সাদৰ কৰি ৰাখি আমাৰ পৰম উপকাৰ সাধিছে। এতিয়া বা তেওঁলোকৰ কি দখল কাৰণ ঘটিছে! পাৰিলে এই ব্ৰাহ্মণগৰাকীৰ দখলমোচন কৰাটো আমাৰ একান্ত কৰ্তব্য!” ভীমে স'হাৰি জনাই ক'লে, “আই, তুমি ভিতৰলৈ গৈ জানি আহাঁচোন—তেওঁলোক নো কি দখল ম'খাম'খি হৈছে! মই তেতিয়া তাৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈ যথাসাধ্য চেষ্টা কৰিম।”

এনেতে আকৌ তেওঁলোকৰ কাণত পৰিল, কান্দোনাৰ শব্দটো চৰিছে। কুস্তী লৰালৰিকৈ ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। ভিতৰলৈ সোমায়েই দেখিলে, ব্ৰাহ্মণ আৰু ব্ৰাহ্মণীয়ে ডিঙিত ধৰাধৰিকৈ উৰাই-ঘৰাই কান্দছে। ওচৰতে থিয় হৈ ডাঙৰ ছোৱালীজনীয়েও কান্দ আছে। অলপ আঁতৰতে অকণমানি ল'ৰাটোৱে হাতত এছাৰি এডাল লৈ বেজাৰমুৱাকৈ চাই আছে। ব্ৰাহ্মণে শোকত অধীৰ হৈ ব্ৰাহ্মণীক কৈছে, “ইয়াকে কয়, মানুহৰ জীৱনটো কচুপাতৰ পানী বুলি। তোমাক মই কোন-কাহানিবাই কৈছিলো, এই দেশ এৰি আন ক'ৰবালৈ গ'চি যাওঁগৈ ব'লা। তুমিহে তেতিয়া ক'লা—আই-বোপাই ওপজা, মিতিৰ-কুটুম থকা এই দেশ এৰি আন ক'লৈকো নেযাওঁ বুলি। এতিয়া কি হ'ল? তোমালোকৰ কাকোৱেই অকলে মৰিবলৈ এৰি দিব নোৱাৰোঁ। ময়েই মৰিব লাগিব। কিন্তু, সেয়া কৰিলেও তোমালোক আটাইখন নিগমে মৰিবা। গতিকে, আমি গোটেইকেইটা, একেলগে মৰিবলৈ ওলোৱাই ভাল। উপায় সেইটোৱেই আছেগৈ।”

ব্ৰাহ্মণীয়ে ব্ৰাহ্মণক সান্ত্বনা দি কৈছে, “আপুনি জনা-বুজা মানুহ হৈ এইবোৰ কি বলিছে? মোৰ কথা শুনক, উপজিলে মৰিবই লাগিব। গতিকে, মোকেই সেই বান্ধুসকলৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিয়ক। আপুনি মৰিব নেলাগে, ময়েই মৰোঁগৈ। আপোনাৰ অবিহনে আমাৰ কি দশা হ'ব, জাৰি চাওক। ইহ'তহালক মই অকলে কেনেকৈ আৰাৰি ৰাখিম! কণমান ল'ৰাটোক মই বাৰু কেনেকৈ পঢ়ুৱাই-শুনাৱাই ডাঙৰ-

দীঘল কৰিম? আৰু এই গাভৰু ছোৱালীজনীক কোনোবাই খপিয়াই নিবলৈ আহিলে মই বাৰু কেনেকৈ বক্ষা কৰিম? বিধবা বুলি মই নিজেও দেখোন ঢাকোন নোহোৱা চৰু হৈ পৰিম। গতিকে, সকলোৰে হিত চিন্তি মোকেই মৰিবলৈ দিয়ক।”

ব্রাহ্মণ-ব্রাহ্মণীৰ কথা শুনি উঠি জীয়েকে মাত লগালে, “হে আই, হে পিতা, আপোনালোকে এইবোৰ অনাহক কথা চিন্তা নকৰিব। মোক তো এদিন নহয় এদিন আপোনালোকে বিদায় দিবই। কাৰণ, মই আপোনালোকৰ সংসাৰৰ অলপীয়া দিনৰ আলহী। গতিকে, আপোনালোকে জানিব দাওঁ আৰু আগতীয়াতকৈ মোক বিদায় দিলে, তাতে কি ক্ষতি হ’ব!” তাকে শুনি কণমান ল’ৰাটোৱেও থুন্দুক-থানাক মাতেৰে প্ৰবোধ দিলে, “তোমালোকে নেকাশ্ৰিদবা। মই এই এছাৰিডালেৰে বান্ধুসটোক মাৰি পেলাম।” তাকে শুনি ব্রাহ্মণ-ব্রাহ্মণীৰ কান্দোনটো চৰি উঠিল।

কুন্তীয়ে তেতিয়া তেওঁলোকৰ ওচৰ চাপি সন্নিধিলে, তেওঁলোকে সেইদৰে কন্দাৰ কাৰণ কি। লগতে ক’লে, যদি তেওঁৰ পক্ষে সম্ভৱ হয়, তেনেহ’লে তেওঁলোকৰ দুখমোচনৰ বাবে তেওঁ চেষ্টা কৰিব। ব্রাহ্মণে তাৰ উত্তৰত জনালে, “এই নগৰৰ ওচৰতে এটা মহা পৰাক্ৰমী বান্ধুস বাস কৰে। তাৰ নাম হ’ল, বক। আচলতে সিয়েই এই নগৰখনৰ গৰাকী। কাৰণ, দেশখনৰ আচল ৰজা একেবাৰে নিশকতীয়া আৰু নিৰোধ; তেওঁ প্ৰজাপালন কৰাৰ বিষয়ে একো নেজানে। সাতে-পাঁচে, বকবান্ধুসেই নগৰখনৰ ৰখীয়া হৈ পৰিছে। তাৰ মন্ত্ৰী হিচাপে সি নিয়ম বাস্তৱ্য, নিতৌ এই নগৰৰ পৰা একোজন মানুহক লগত দূটোকে মহ আৰু সেই পৰিমাণে আন ধৰণৰ খোৱা বস্তু একোভাৰকৈ খাবলৈ যোগান ধৰিব লাগিব। সি সেই মহ দূটোৰে সৈতে গোটেইখনি ভাত-আজ্ঞা ধনস কৰি উঠি মানুহটোৰে মনুহাৰি কৰে। আজি আমাৰ পাল পৰিছে। মোৰ এনে ধন-সোণ নাই যে, আন কোনোবা মানুহক কিনি আনি সেই বান্ধুসটোক যোগান ধৰোঁ! গতিকে থিৰাং কৰিছোঁ, আমি গোটেইটো পৰিয়ালেই তাৰ ওচৰলৈ যাবুগৈ। সি আমাৰ আটাইকেয়োটোকে খাই জ্বলাই হওক।”

কুন্তীয়ে তেতিয়া ব্রাহ্মণক ক'লে, “আপুনি দধু কৰিব নেলাগে। মোৰ পাঁচ জন পুত্ৰ, তাৰে এজন আপোনাৰ সজনি বান্ধুসৰ ওচৰলৈ যাব।” ব্রাহ্মণে ক'লে, “সেইটো কেতিয়াও হ'ব নোৱাৰে। আপোনা-সকল মোৰ আগ্ৰয়াথী অতিথি। গতিকে, আমাৰ কাৰণে আপোনাৰ পুত্ৰসকলৰ কাৰোৱেই মই প্ৰাণ নাশ হ'বলৈ দিব নোৱাৰোঁ।” কুন্তীয়ে উত্তৰ দিলে, “মোৰ পুত্ৰৰ পৰাক্ৰম আপুনি নেজানে। তেওঁ মহাবীৰ, মহাতেজস্বী আৰু মন্ত্ৰসিদ্ধ। আপুনি নিশ্চিন্ত থাকক, তেওঁ বান্ধুসৰ খোৱা-বস্তুৰ যোগান ধৰি সৌ-শৰীৰেৰে উভতি আহিব। আপুনি মাথোন কথাষাৰ কাকো নক'ব। কাৰণ, কথাষাৰ ফুটি-ফাটি গ'লে মানুহে আহি তেওঁৰ ওচৰত মন্ত্ৰ বিচাৰি আমনি কৰিব।” ব্রাহ্মণ কুন্তীৰ কথাত পতিয়ন গ'ল। কুন্তীৰ লগতে তেওঁৰ বৃদ্ধনীচ'ৰালৈ ওলাই আহি ভীমক বান্ধুসৰ ওচৰলৈ যাবৰ বাবে প্ৰথামতে অনুৰোধ কৰিলে।

ইতিমধ্যে, বাকী চাৰিওজন পাণ্ডৱ দিনটোৰ ভিক্ষাকাৰ্য শেষ কৰি উভতি আহিল। সকলো কথা শুনি যদুৰ্ধিষ্ঠৰ অতি চিন্তিত হ'ল। তেওঁ মাক কুন্তীৰ উদ্দেশ্য কৰি ক'লে, “আই, এয়া তুমি কি কৰিলা? যাৰ বাহুবলৰ ওপৰত নিভ'ৰ কৰি আমি নিশ্চিন্ত হৈ নিতৌ টোপনি যাওঁ, আৰু যাৰ ভয়ত উচপ খাই কোঁৱৰবিলাক ৰাতিও জাগৰে কটায়, যিজনে আমাক জুহুগৃহৰ নিশ্চিত মৃত্যুৰ মধুৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিলে, তেওঁক বাৰু এইদৰে আপুনি কোন বদ্বিধৰে পৰিত্যাগ কৰিবলৈ থিৰ কৰিলে।” কুন্তীয়ে তাৰ উত্তৰ দিলে, “বোপা যদুৰ্ধিষ্ঠৰ, তুমি তেনেহ'লে ভীমৰ বীৰত্বৰ একোৱেই উমান নোপোৱা। শূনা, উপজিয়েই তেওঁ এটা পাহাৰৰ শিলত থেকেচা খাই পৰিছিল; ভীমৰ একোৱেই নহ'ল; শিলটোহে ভীমৰ দেহৰ ওজন সাঁহব নোৱাৰি ভাগি চৰমাৰ হৈছিল। মই বদ্বিধ হেৰুৱাই এনে এটা কামলৈ ভীমক পাচিছো বদ্বিধ নেভাবিবা। মই বাঁচুৱাকৈ জানো, ভীমৰ দেহত অযুত হাতীৰ বল আছে। তেওঁ সেই বান্ধুসটোক একেটা চাপৰতে চেপেটা কৰি থৈ উভতি আহিব। আমি এই ব্রাহ্মণৰ ঘৰত এইকেইদিন শান্তিৰে কটালোঁ। আমি জানো তেওঁলোকৰ এইকণ উপকাৰ সাধিব নোৱাৰোঁ।”

ৰাতি পদ্মালত ভীমে ভাত-পানীৰ ভাৰখন লৈ বকৰাক্স থকা হাবিখনত সোমাই তাৰ নাম ধৰি চিঞৰি-চিঞৰি মাতিবলৈ ধৰিলে। বাক্সটোৱে খঙত বদ্ৰমৰ্তিত ধৰি আহি দৌখিলে, ভীমে তাৰ ভাত-পানীখিনি এফালৰ পৰা ঢাঁহি-মুঁহি খাবলৈ ধৰিছে। তাৰ খঙে মূৰৰ চৰ্জি পালেগৈ। সি স্নিধিলে, “হেৰ’, তই কোন—মোৰ পাতত বহিছহি? মৰিবলৈ আৰু ঠাই বিচাৰি নেপালি?” ভীমে তাৰ তৰ্জুন-গৰ্জনলৈ কাণ নিদি টেকালি পাৰি খাবলৈ ধৰিলে। উপায় নেদেখি বাক্সটোৱে ভীমৰ পিঠিত ঢকা দটমান মাৰিলে। কিন্তু, ভীমে মূৰটো তুলিও নেচালে। তাৰ পাচত, সেই বাক্সটোৱে শাল গজ এজোপা উঘালি আনিবলৈগৈ। ইতিমধ্যে, ভীমে খাই উঠি মূখ-হাত ধুই লৈ গছজোপা আলাসতে থাপ মাৰি ধৰিলে। লগে লগে ভীমে তাৰ বাহু দটো খামোচ মাৰি ধৰিলে। তাৰ পাচত, তেওঁ তাক মূৰৰ ওপৰলৈ তুলি এবাৰ লাটুম ঘূৰোৱাদি ঘূৰাই লৈ আছাৰ মাৰি পঠিয়ালে। অৱশেষত, ভীমে তাক বুকুতে গচক মাৰি ধৰিলে। তাৰ গগন ফলা চিঞৰ শব্দনি লগৰ কিছুমান সৰুসুৰা বাক্সে ভুমুকিয়াই চালে। ভীমে সিহঁতলৈ চাই ক’লে, “দৌৰ্থাল নহয় তাৰ গতিটো? তহঁতো সাৱধানে থাকিব, কোনো মানুহকে জুলুম নকৰিব। নহ’লে তহঁতকো এটা এটাকৈ যমৰ আলহী কৰি থ’ম।” ভয়তে সিহঁত আটাইবোৰ তাপ মাৰিলে।

তাৰ পাচত, ভীমে তাৰ মৰা-শ’টো আনি নগৰখনৰ ঘাই-দুৱাৰৰ সমুখতে পেলাই দিলেহি আৰু কোনেও গম নোপোৱাকৈ বাক্সৰ ঘৰলৈ উভতি আহি সকলোৰে দৃষ্টিস্তা দৰে কৰিলে। নগৰবাসী সকলোৱে বক বাক্সৰ মৰা-শ’টো দেখা পাই বাক্সক স্নিধিলেহি—কি কথা, কি বতৰা, কেনেকৈ সেই আপদটো দৰে হ’ল! বাক্সে কুস্তীক দিয়া প্ৰতিশ্ৰুতিটো পালন কৰি ক’লে, “এগৰাকী মন্ত্ৰসিদ্ধ পুৰুষ আছিল। সিজনেই মোৰ সজনি বাক্সটোৰ ওচৰলৈ গৈছিল। সিজনেই নিশ্চয় এই অসম্ভৱ কামটো কৰি আমাৰ সকলোকে এইদৰে চিৰদিনলৈ উদ্ধাৰ কৰিলে।”

॥ পাণ্ডৱ সৰ্বকলৰ পাণ্ডাল-যাত্ৰা ॥

তাৰ পাচত কেইদিনমান যাওঁতে নৌ-যাওঁতেই সেই আশ্ৰয়দাতা ব্ৰাহ্মণগৰাকীৰ ঘৰত আন এগৰাকী ব্ৰাহ্মণ আলহী হৈ ওলালহি। এওঁ সেইনিশা ইটো-সিটোকে বহুতো উপাখ্যান গৃহস্থঘৰৰ সকলোৰে আগত ক'লে। তাৰ মাজতে ক'লে, পাণ্ডালৰাজ দ্ৰুপদৰ জীয়েক দ্ৰৌপদীৰ স্বয়ংবৰ হোৱাৰ কথা চলিছে; কিছদিনৰ পাচতে হ'বগৈ। পাণ্ডৱসকলে কথাষাৰ আতি-গৰাৰ মাৰি জানিব খুজিলে। তেওঁৰো খৰচ মাৰি সকলো কথা ক'লে।

দ্রোণাচাৰ্যৰ হাতত পৰাজিত হৈ লব্ধ হোৱাৰ পাচত বজা দ্ৰুপদ প্ৰতিশোধ ল'বৰ বাবে অতি ব্যগ্ৰ হৈ উঠিছিল। তাৰে প্ৰথম ঢাপ হিচাপে তেওঁ এজন উপযুক্ত পুত্ৰ লাভৰ কথা চিন্তা কৰিছিল। এদিন তেওঁ গংগা আৰু যমুনাৰ পাৰৰ এখন ব্ৰাহ্মণ গাঁৱত ওলালগৈ। সেই গাঁওখনত যাজ্ঞ আৰু উপযাজ নামেৰে দুজন ব্ৰহ্মৰ্ষি বাস কৰিছিল। পোনতে তেওঁ উপযাজৰ ওচৰ চাপিল। দ্ৰুপদে তেওঁৰ চৰণ বন্দনা কৰি ক'লে, “মই আপোনাক দহ কোটি গাই-গৰু দান্ধা দিম, আপুনি মাথোন মোক এনে এজন পুত্ৰ পোৱাই দিয়ক—যিজনে দ্রোণক বধ কৰিব পাৰিব।” উপযাজ কিন্তু তেওঁৰ কথাত মান্তি নহ'ল। তথাপি দ্ৰুপদে তেওঁৰ পাচ নেৰা হ'ল। উপায়-বুদ্ধিহীন হৈ অৱশেষত তেওঁ দ্ৰুপদক ক'লে, “মহাৰাজ, আপুনি এটা কাম কৰক। আপুনি মোৰ জ্যেষ্ঠ ভাতৃ যাজ্ঞৰ ওচৰলৈ যাওক। তেওঁ আপোনাৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰাৰ সন্ধান। কাৰণ, তেওঁ চুৱা-চুৱনি আওটলা-পথলাৰ মাজত বাচ-বিচাৰ একো নকৰে। মই নিজেই দেখা পাইছোঁ, তেওঁ মাটিত পৰা ফল-মুঠো বঢ়াই থায়। আনকি, গৰুঘৰত থাকোঁতেও তেওঁ আনে এৰি থৈ যোৱা ভাতৰ কাঁহীৰ পৰাও গৰাহে গৰাহে খাইছিল। মোৰ ধাৰণা, তেওঁ ধন-সোণৰ লুভীয়া। গতিকে, তেওঁক সন্তুষ্ট কৰিব পাৰিলে, তেওঁ আপোনাৰ কাৰণে পুত্ৰটো যজ্ঞ কৰি আপোনাৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰিব।” কথা শুনি সংকোচ উপজিছিল যদিও বজা দ্ৰুপদ যাজ্ঞৰ ওচৰ চাপিল। অলপ খাটনি ধৰিলেতে যাজ্ঞ সন্মত হ'ল।

প্ৰদোষ্ট যজ্ঞ আৰম্ভ হ'ল। যজ্ঞৰ শেষত যাজ্ঞে দ্ৰুপদ বজ্জাৰ মহিষীক মাতি পঠিয়ালে। বোলে, অলপ পাচতে তেওঁলোকৰ দ্বজ্ঞন সন্তান যজ্ঞৰ জুই-কুৰাৰ পৰা ওলাই আহিব। মহিষী অহালৈ বাট নেচাই যাজ্ঞে যজ্ঞৰ জুইত পূৰ্ণহুতি দিলে। লগে লগে সেই জুইৰ মাজৰ পৰা হাতত ধনু-কাঁড়, পিঠিত তুণ আৰু খাপত তৰোৱাল লৈ এগৰাকী ৰাজকোঁৱৰ ওলাই আহিল। লগে লগে আকাশ-বাণী শুনিবলৈ পোৱা গ'ল, “হে দ্ৰুপদ, এই ৰাজপুত্ৰই দ্ৰোণক বধ কৰি তোমাৰ শোক দূৰ কৰিব।” অলপ পাচতে সেই জুইকুৰাৰ মাজৰ পৰা আৰু এগৰাকী ৰাজকুঁৱৰী ওলাই আহিল। সকলোৱে মন কৰিলে—তেওঁৰ গাৰ বৰণ নীলচীয়া, চকুহাল পদুমৰ পাৰ্হিৰ লেখীয়া, চুলিকোছা কেঁকোৰা-কেঁকুৰি আৰু গাৰ পৰা এটা ভুৰভুৰীয়া গোম্ব ওলাই বহু দূৰলৈকে বিয়পি পৰিছে। সেইবাৰো আকাশ-বাণী শুনো গ'ল, “হে দ্ৰুপদ, এই ৰাজকন্যাৰ পৰা সময়ত কুৰু-বংশৰ মহাভয় উপস্থিত হ'ব; এওঁ সকলো নাৰীৰ শ্ৰেষ্ঠা ৰূপে কৃষ্ণা নামেৰে পৰিচিতা হ'ব।”

এইদৰে যজ্ঞৰ বেদীৰ পৰা এহাল সন্তান লাভ কৰি পাণ্ডাৰাজ্য দ্ৰুপদ আৰু তেওঁৰ মহিষীৰ মনৰ পৰা সকলো দুখ আঁতৰ হ'ল। সময়ত বজ্জা দ্ৰুপদে তেওঁৰ পুত্ৰ আৰু কন্যাৰ নাম থ'লে, ধৃষ্টদ্যুম্ন আৰু কৃষ্ণা। লোক-সমাজত দ্ৰুপদৰ কন্যা হেতুকেই কৃষ্ণা দ্ৰৌপদী নামেৰেই অধিক পৰিচিতা হৈ পৰিল।

অতিথি-ব্ৰাহ্মণৰ মদুখত ধৃষ্টদ্যুম্ন আৰু দ্ৰৌপদীৰ জন্ম-বৃত্তান্ত শুনি পাণ্ডৱসকল অলপ চিন্তাকুল হৈ পৰিল। এনেতে কুন্তীয়ে যুধিষ্ঠিৰক ক'লে, “এটা কথা শুনো। আমি এই ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰত বহুদিন ধৰি কটালোঁ। এইখন দেশৰ চাবলগীয়া ঠাই গোটেইবোৰেই চালোঁ। ইপিনে লাহে লাহে ভিক্ষা কৰিবলৈয়ো ঠাই নোহোৱা হৈ আহিছে। গতিকে, তোমালোকে যদি ভাল বঢ়িল ভাবা, তেনেহ'লে পাণ্ডাল দেশলৈকে যাওঁ, ব'লো।” পাণ্ডৱসকলে কথাষাৰ ভাবি চাই, পাণ্ডাল দেশৰ পিনে যাবলৈকে থিৰাং কৰিলে।

এনেতে এদিন আকৌ ব্যাসে তেওঁলোকক দেখা দিলোঁহি। ব্যাসে

কথা-প্ৰসংগত তেওঁলোকৰ আগত ক'লে, “এজন ঋষিৰ এগৰাকী স্ত্ৰন্দৰী কন্যাৰ বিষয়ে কথা এষাৰ কওঁ, শুনি থোৱা। জীৱনত যে কত কিয়েই নঘটে! এই কন্যাগৰাকীয়ে পূৰ্বজন্মৰ কৰ্মদোষত স্বামীলাভ কৰিব পৰা নাছিল। গতিকে, সেইবাৰ তেওঁ মহাদেৱৰ তপস্যা কৰাত লাগিল। তেওঁৰ কঠোৰ তপস্যাত মহাদেৱ সন্তুষ্ট হ'ল। সৌ-শৰীৰেৰে সেই ঋষিকন্যাৰ আগত দেখা দি মহাদেৱে ক'লে, “কি বৰ কিচাৰিছা, কোৱা।” ঋষিকন্যাই কেইবাবাৰো একেধাৰ কথা কেইদোহাৰিলে, তেওঁ সৰ্বগুণসম্পন্ন পতিলাভৰ কামনা কৰিছে। মহাদেৱে হাঁহি এটা মাৰি অৱশেষত ক'লে, “তুমি মোৰ ওচৰত পাঁচবাৰ পতিলাভৰ কামনা প্ৰকাশ কৰিলা। গতিকে, মই তোমাক এই বৰ দিলোঁ, পৰজন্মত তুমি ভৰত বংশত ওপজা পাঁচজন সৰ্বগুণসম্পন্ন পতি লাভ কৰি স্মখী হ'বা।” এতিয়া তোমালোকক আচল কথাষাৰ কওঁ, শুন। সেই ঋষিকন্যা-গৰাকীয়েই দ্ৰুপদ বজাৰ কন্যা হৈ উপজিছে। তেওঁৰেই তোমালোকৰ পত্নী হৈ স্মখী হ'ব। গতিকে, তোমালোক সোনকালেই পাণ্ডল দেশৰ অভিমুখে যোৱা। তাতো তোমালোকে দ্ৰৌপদীক লাভ কৰি স্মখী হোৱাটো।”

অৰ্থাৎ-ব্ৰাহ্মণ আৰু ব্যাসৰ মুখত এইবোৰ আচহুৱা কথা শুনাব পাচত এদিন পাণ্ডৱসকল স'চাস'চিকৈয়ে পাণ্ডল ৰাজ্যমুৱা হ'ল। এদিন-এৰাতি পাব হোৱাৰ পাচত তেওঁলোক গংগাৰ পাৰত থকা সোমাপ্ৰয়ণ তীৰৰ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে।

আশ্চৰ্য্যত বাট দেখুৱাই নিবৰ কাৰণে হাতত জোৰ এটাৰ লৈ অজুৰ্ন আগে আগে গৈ আছিল—পাচে পাচে বাকী চাৰিজন পাণ্ডৱ আৰু মাক কুন্তী। ঠিক সেই সময়তে গন্ধৰ্বসকলৰ ৰজা চিগ্ৰথে, তেওঁৰ ৰাণীকেই-গৰাকীক লৈ গংগাৰ পানীত সাঁতুৰি উমলিবলৈ ওলাই আহিছিল। এনেতে সন্মুখৰ ফালৰ পৰা আহি থকা পাণ্ডৱসকলৰ কথা-বতৰা শুনিবলৈ পাই গন্ধৰ্বৰাজৰ ঋং উঠিল। তেওঁ ঋগ্ৰাকৈ ক'লে, “সেয়া কাৰ মাত শুনিছোঁ! তোমালোকে নেজানা নেকি, ৰাতিৰ সময়ছোৱা যে মাথোন যক্ষ, বক্ষ আৰু গন্ধৰ্বসকলৰ অধিকাৰত থকা সময়? মই যক্ষৰাজ

কদবেবৰ সখা গন্ধৰ্বসকলৰ ৰজা অংগাৰপৰ্ণই কৈছোঁ, তোমালোক এই-
পিনে নাহিবা। উভতি যোৱাগৈ।” গন্ধৰ্বৰাজ চিহ্নবথ তথা অংগাৰপৰ্ণৰ
কথা শুনি অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “তুমি লাগিলে যেয়েই নোহোৱা, তোমাৰ
আদেশতে আমি গংগাজল স্পৰ্শ নকৰিম নে? দিন হওক ৰাতি হওক—
হিমালয়, সাগৰ আৰু গংগাৰ কাষলৈ যোৱাত কোনেও বাধা দিব
নোৱাৰে।”

অজ্ঞানৰ উত্তৰ শুনি গন্ধৰ্বৰাজে পাণ্ডৱসকলক লক্ষ্য কৰি শৰ বৰ্ষণ
কৰিবলৈ ধৰিলে। লগে লগে অজ্ঞানে হাতৰ জোৰগছি গদাৰ লেখীয়াকৈ
ঘৰাই গন্ধৰ্বৰাজৰ সকলোবোৰ শৰ ওফৰাই পঠিয়ালে। তাৰ পাচত,
অজ্ঞানে তেওঁৰ গদাৰ দ্বাৰা পোৱা অগ্নিবাণ নিষ্ক্ষেপ কৰিলে।
অগ্নিবাণৰ প্ৰকোপত গন্ধৰ্বৰাজৰ বিখ্যাত ৰথখন নিমিষতে পুৰি ভস্ম
হ’ল; গন্ধৰ্বৰাজ নিজেও অচেতন হৈ মাটিত লুটি থাই পৰিল। অজ্ঞানে
আগবাঢ়ি গৈ গন্ধৰ্বৰাজৰ মৰেত ফুলৰ মালা এখাৰ মেৰিয়াই থোৱা
চুলিকোছাত ধৰি চোঁচোৰাই আনিবলৈ লৈছিল। তাকে দেখি গন্ধৰ্ব-
ৰাজৰ এগৰাকী ৰাণীয়ে যুধিষ্ঠিৰৰ ওচৰ চাপি কাকুতি-মিনতি কৰি
ক’লেহি, “আপোনাক কাকুতি কৰিছোঁ, হে মহাভাগ! মোৰ স্বামীৰ
দোষ মাজনা কৰি তেওঁক মুক্তি দিয়ক।” যুধিষ্ঠিৰে গন্ধৰ্বৰাজৰ মহিষী
কুন্তীনসীৰ কাকুতি-মিনতি শুনি অজ্ঞানক ক’লে, “তেওঁক এৰি দিয়া,
প্ৰাণ ল’ব নালাগে।” লগে লগে অজ্ঞানেও গন্ধৰ্বৰাজক এৰি দিলে।

জ্ঞান পাই উঠিয়েই গন্ধৰ্বৰাজে ক’লে, “হে মহাবীৰ, মই আপোনাৰ
ওচৰত বশ্যতা স্বীকাৰ কৰিছোঁ। আজিৰ পৰা মই আৰু নিজকে অংগাৰ-
পৰ্ণ বুলি চিনাকি দি অহংকাৰ নকৰোঁ। মোৰ বিচিত্ৰ ৰথখনো পুৰি
ভস্ম হ’ল। গতিকে, মোৰ চিহ্নবথ নামটোও সলনি কৰি দগ্ধবথ থোৱাই
ভাল হ’ব। হে মহাত্মা, আপুনি মোৰ প্ৰাণদান কৰিছে; মই আপোনাক
তাৰ বিনিময়ত কি দান কৰিব পাৰোঁ! মই আপোনাক চান্দ্রবী বিদ্যা
দান কৰিব খুজিছোঁ। হে বীৰ, আপুনি এই বিদ্যাৰ বলৰে স্বৰ্গ-
মত’-পাতাল তিনিও লোকৰে যিহকে চাবলৈ ইচ্ছা কৰে, তাকেই চকুৰ
আগতে চাই ল’ব পাৰিব। তদুপৰি, মই আপোনালোক পাঁচজনৰ

প্ৰত্যেককে এশটাকৈ গন্ধৰ্বৰাজ্যৰ দিব্যঘোঁৰা দিব খুজিছোঁ। ইবিলাকৰ গদগ হৈছে, গৰাকীয়ে সিহঁতক সন্মানবিধেই দেখা দিয়েহি। আপুনি এতিয়া মোৰ দান গ্ৰহণ কৰি মোক কৃতাত্ম কৰক।”

অজ্ঞানে পোনতে সেইবোৰ দান লৈ গন্ধৰ্বৰাজৰ কটা ঘা'ত চেঙা তেল দিয়া হ'ব বুলি অজপ দোষোৰ-মোষোৰ কৰিছিল। গন্ধৰ্বৰাজে অজ্ঞানৰ মনৰ ভাব ধৰিব পাৰি দনাই ক'লে, “আপুনি মোৰ জীৱন ওভোভাই দিছে; তাৰ সামান্য বিনিময়ত মই আপোনাক চাক্ষুৰী বিদ্যাৰ মন্ত্ৰ দিছোঁ। তথাপি আপুনি ইচ্ছা কৰিলে মোক আপোনাৰ অগ্নিবাণৰ মন্ত্ৰ আৰু চিৰকলীয়া বশুদ্ৰ দিব পাৰে।” অৱশেষত, সেই প্ৰস্তাৱেই ৰিজিল। দুয়ো চিৰকলীয়া বশুদ্ৰৰ পাশত আৱদ্ধ হ'ল।

ইয়াৰ পাচত, দুয়োৰো মাজত অনেক বশুদ্ৰপূৰ্ণ কথা-বতৰা হ'ল। অজ্ঞানৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দি গন্ধৰ্বৰাজে তেওঁক কুৰুবংশৰ উপৰি-পুৰুষ ৰজা সংবৰণ আৰু তেওঁৰ পত্নী তপতীৰ আখ্যানটোও ক'লে। তপতী আছিল সূৰ্যৰ কন্যা। সেইবাবেই, কুৰুবংশীয়সকল সূৰ্যবংশী বুলিও জনাজাত। লগতে ক'লে, কোনো কোনোৱে তেওঁলোকক তাপত্য বুলিও সম্বোধন কৰে। এইবোৰ কথাৰ মাজতে গন্ধৰ্বৰাজে অজ্ঞানক বশিষ্ঠ আৰু বিশ্বামিত্ৰৰ মাজত থকা অ'ৰিয়াঅ'ৰিখিনিৰ কথাবোৰো বহলাই ক'লে।

সেই দীঘলীয়া কাহিনীবোৰ শুনি উঠি অজ্ঞানে ক'লে, “বশুদ্ৰ, তোমাৰ কথাবোৰ শুনি মই বহুত নজনা কথা জানিলোঁ। তুমি অনেক কথা জানা। গতিকে, কোৱাচোন আমি কাক পুৰোহিত হিচাপে বৰণ কৰি লওঁ।” গন্ধৰ্বৰাজে ক'লে, “দেৱজ মূনিৰ নমলীয়া ভায়েক ধোম্যই উৎকোচক তীৰ্থত তপস্যা কৰি আছে। তেওঁকেই তোমালোকে পুৰোহিত হিচাপে বৰণ কৰি লোৱাগৈ।” কথাষাৰ অজ্ঞানৰ মনঃপূত হ'ল। তাৰ পাচত, অজ্ঞানে গন্ধৰ্বৰাজক অগ্নিবাণৰ মন্ত্ৰটো শিকাই দিলে আৰু ক'লে, “বশুদ্ৰ, তুমি দিয়া ঘোঁৰাবোৰ এতিয়া তোমাৰ ওচৰতে থাওক। যেতিয়া মোক লাগিব, লৈ যামহি।”

॥ দ্রৌপদীৰ স্নানস্বৰ ॥

তাৰ পাচত, পাণ্ডৱসকল ধোম্য ঋষিৰ আশ্ৰমলৈ গ'ল। তাতে তেওঁলোকে ধোম্য ঋষিক পুৰোহিত হিচাপে বৰণ কৰি ল'লে। অৱশেষত, তেওঁলোকে দ্রৌপদীৰ স্বয়ংবৰ চাবলৈ বদলি ব্ৰহ্মচাৰীৰ বেশেৰেই পাণ্ডাল ৰাজ্যৰ অভিমুখে ওলাই পৰিল। বাটত তেওঁলোকে দ্রৌপদীৰ স্বয়ংবৰ চাবলৈ যোৱা বহুতো ব্ৰাহ্মণকে লগ পালে। তেওঁলোকৰ লগত সেই ব্ৰাহ্মণসকলৰ দুষাৰ-এষাৰ কথা পতাও হ'ল। ব্ৰাহ্মণসকলৰ বহুতেই তেওঁলোকক এইবদলি ক'বলৈ নেপাহৰিলে, “তোমালোক দেখিছোঁ দেৱতাৰ লেখীয়া ধুনীয়া। কোনে জানে, দ্ৰুপদ ৰজাৰ জীয়েকে হয়তো তোমা-লোকৰে কোনোবা এজনৰ ডিঙিত মালা পিন্ধাব।”

তাৰ পাচত, কেইবাখনো দেশ পাৰ হৈ তেওঁলোক পাণ্ডাল ৰাজ্যত সোমালগৈ। গৈয়েই তেওঁলোক এজন চহা কুমাৰৰ ঘৰত আলহী হৈ থাকিবলৈ ল'লে। দিনটো ব্ৰাহ্মণৰ বেশ ধৰি ঘৰে ঘৰে ভিক্ষা কৰে আৰু যি দুই-এমুঠি পায়, তাৰেই তেওঁলোকে পেটৰ জুই নুন্নুৱায়।

ইপিনে ৰজাৰ কাৰেঙত স্বয়ংবৰ-সভাৰ যো-জা চলিবলৈ ধৰিলে। ৰজা দ্ৰুপদে মনে মনে ইচ্ছা এটা পুহিবলৈ লৈছিল, জীয়েক দ্রৌপদীক অজুৰ্নৰ হাততে যদি গ'তাব পাৰিলেহে তেন। ভাবি-চিন্তি তেওঁ এনে এখন ধনু সজোৱালে যিখন য়েয়ে সেয়ে ভিৰাবই নোৱাৰে। লগতে তেওঁ আকাশত এটা ঘৰি থকা চকৰি থোৱালে; তাৰ সিপাৰে এটা সোণৰ লক্ষ্যবস্তু। দ্ৰুপদে ঘোষণা কৰিলে, যিজনে সেই ঘৰি থকা চকৰিটোৰ সৰুঙাৰে এপাট পাঁচমুখীয়া শৰেৰে তাৰ সিপাৰে ভাঁহি থকা সোণৰ লক্ষ্যবস্তুটো ভেদ কৰিব পাৰিব, দ্রৌপদীক তেওঁৱেই লাভ কৰিব। ঘোষণাটো শুনিবলৈ পাই কৰ্ণক লগত লৈ দূৰ্যোধন আদি কৌৰৱসকল আৰু বহুতো ৰজা-ৰাজোৱান পাণ্ডাল ৰাজ্যত ওলালহি। স্বয়ংবৰ-সভাত দান-দাক্ষিণ্যৰ ভাগ পোৱাৰ আশাত আৰু চকু জুৰাই চাই লোৱাৰ হেপাহত অনেক ব্ৰাহ্মণ-সজ্জনেও পাণ্ডাল ৰাজ্যৰ পিনে ঢাপলি মেলি আহিল।

ৰজা দ্ৰুপদেও সেইসকল অতিথিক সোধ-পোচ কৰাৰ বাঢ়িয়া ব্যৱস্থা কৰি থৈছিল। নগৰৰ উত্তৰ-পূবপিনে এডোখৰ মৰুকলি ঠাইত এটা

বিতোপন সভাঘৰ নিৰ্মাণ কৰোৱা হৈছিল। তাৰ চাৰিওকাষে কেইবা-
লানিও ঘৰ সজাই দিছিল, যাতে বজা-ৰাজকোঁৱৰসকল থাকিবহি পাৰে।
সিবিলাকৰ কেউকাষে পৰিপাটিক দেৱাল দিয়াই, লোৰ খাৱে কটাই,
আৰু দূৱাৰ-তোৰণ সজাই আটকখনীয়া কৰি তোলা হৈছিল।
সভাঘৰৰ ভিতৰখনো তেনেকৈ ফুলাম আকাশী-কাপোৰ অঁৰাই, চন্দনজল
ছতিওৱাই আৰু অগৰু ধূপ জ্বলোৱাই সুগন্ধিৰে ভূৰভূৰীয়া কৰি তুলিলে।
পোন্ধৰ দিন ধৰি সেই সভাঘৰতে নানা ধৰণৰ ৰং-বহুইচৰ পোহাৰ
বহিল। বজায়ে সেইকেইদিন ব্ৰাহ্মণ-সজ্জনক মুৰ্কাঙ্গি হাতেৰে ধন-বস্তু
বিলালে।

এইদৰে ষোল দিনৰ দিনাখন আচল স্বয়ংবৰ দিন পৰিলাহি।
বজা-ৰাজকোঁৱৰসকল অয়-অলংকাৰ পিন্ধি, গা'ত সুগন্ধি-পানীৰ চিটকনি
ছতিয়াই সভাঘৰত সজাই থোৱা আসনবোৰত বহিলাহি। নগৰ আৰু
গাঁওবিলাকৰ পৰা অহা সাধাৰণ ৰাইজো উবুৰি খাই পৰিলাহি। একাষে
মণ্ডৰ ওপৰত ব্ৰাহ্মণসকলে আসন ল'লেহি। তেওঁলোকৰ মাজতে
ব্ৰাহ্মণবেশী পণ্ড-পাণ্ডৱেও আসন বিচাৰি ল'লে।

অৱশেষত, দ্রৌপদীক সজাই-পৰাই কাৰেঙৰ ভিতৰৰ পৰা স্বয়ংবৰ-
সভালৈ উলিয়াই অনা হ'ল। লগে লগে দ্ৰুপদ বজাৰ কুলপদ্মবোহিতে
হোমৰ জ্বলিত শেষ-আহুতি ঢালি স্বেস্তিচন উচ্চাৰণ কৰিলে। সেয়া
শেষ হ'লত, অন্তপৰে বাজি থকা গোটেইবোৰ বাদ্যযন্ত্ৰৰ শব্দ থমকি
পৰিল। লগে লগে দ্ৰুপদ বজাৰ পদতক ধুটদ্যই দ্রৌপদীক সভাঘৰৰ
মাজ-মজিয়ালৈ আদৰি আনিলে। তাৰ পাচত তেওঁ গম্ভীৰ মতেৰে
ক'বলৈ ধৰিলে, “সমৱেত নৃপতিমণ্ডলী, মোৰ কথা শুনক। এইখন
ধন, এইপাট কাঁড় আৰু সোণো লক্ষ্যবস্তু। যিজনেই এই পাঁচমুখীয়া
কাঁড়পাটেৰে সৌ ঘৰি থকা চকাৰটোৰ মাজৰ বিন্ধাটোৰে সৰুকাই তাৰ
ওপৰত ভাঁহি থকা লক্ষ্যবস্তুটো ভেদ কৰিব পাৰিব, সেইজন মহাবীৰেই
মোৰ ভনী কৃষ্ণা অৰ্থাৎ দ্রৌপদীক ভাৰ্য্যৰূপে লাভ কৰিব। এইঘাৰ
কথা ধন সত্য বুলি জানিব।”

ঘোষণাটো কৰি উঠি ধুটদ্যই দ্রৌপদীক সভাত গোট থোৱা বীৰসকলৰ

ওচৰলৈ নি এজন-এজনকৈ চিনাকি কৰি দিবলৈ ধৰিলে। সেইসকল বাঁৰ
বজা-বাজকোঁৱৰৰ মাজত আছিল : দূৰ্যোধন আৰু তেওঁৰ ভায়েকসকল,
কৰ্ণ, শকুনি, অশ্বথামা, ভোজৰাজ, বিৰাটৰাজ, কলিংগৰাজ, বজা ভগদত্ত,
শল্য, বলৰাম, কৃষ্ণ, প্ৰদ্যুম্ন, জয়দ্ৰথ, শিশুপাল, জ্বাস্থ আৰু অনেকজন।
তেওঁলোকৰ প্ৰায় প্ৰত্যেকজনেই মনে মনে কল্পনা কৰিলে, দ্ৰৌপদীয়ে
হয়তো তেওঁকেই বৰণ কৰিব !

শ্ৰীকৃষ্ণৰ চকুহালে পঞ্চ-পাণ্ডৱক বিচাৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। হঠাৎ
তেওঁৰ চকুত পৰিল, ব্ৰাহ্মণসকলৰ মাজত ধোঁৱাই আগুৰি থোৱা জুইৰ
লেখীয়া পাঁচজন ধনুীয়া ডেকা। তেওঁ তৎক্ষণাৎ চিনি পালে, সেই কেইজন
পঞ্চ-পাণ্ডৱৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়। ককায়েক বলৰামক তেওঁ
সেইপিনে আঙুলিয়াই দেখুৱালে। আনবোৰ বজা-বাজকোঁৱৰে দ্ৰৌপদীৰ
ৰূপলৈ থৰ লাগি চাই থাকোঁতে সভাস্থৰ বাকী সমাগতসকলৰ পিনে চকু
ফুৰাই চাবলৈ পাহৰিয়েই থাকিল। কোনেও গমকে নেপালে, পাণ্ডৱ-
সকলো যে তাতেই আছেহি।

তাৰ পাচত, স্নায়বৰ চত্ৰ অনুযায়ী বজা আৰু বাজকোঁৱৰসকলৰ
মাজত প্ৰতিযোগিতা আৰম্ভ হ'ল। এজনৰ পাচত এজনকৈ স্তম্ভলোক
ধনুখনৰ ওচৰ চাপি গ'ল। বহুতে ধনুখন মাটিৰ পৰা দাঙিবই
নোৱাৰিলে। কোনোজন আকৌ ধনুখনৰ গদগ টানিবলৈ লৈয়েই ছিটিকি
কোনোবাখনত কফাল খাই পৰিলগৈ। কোনোবাজনে ধনুখন দাঙি
লৈয়েই থৰ-কাছটি হেৰুৱালে। তেতিয়াহে সকলোৱে গম পালে, সেই
বিয়োগোম ধনুখনৰ আচহুৱা গদগ-গৰিমাৰ কথা।

এনেতে মহাবীৰ কৰ্ণই আগবাঢ়ি আহি ধনুখন হাতত তুলি ল'লে
আৰু সিখনৰ গদগত কাঁড়পাট জুৰি ল'লে। কৰ্ণক সেই মূৰ্তিত দেখা পাই
পাণ্ডৱসকলে প্ৰমাদ গণিলে। তেওঁলোকে ভাবিলে, এইবোৰ শেনৰ এক
জাত ! ঠিক সেই মূহুৰ্ততে দ্ৰৌপদীয়ে চিঞৰি উঠিল, “হ'বই নোৱাৰে।
মই সূতৰ ল'ৰাক বৰণ নকৰোঁ।” কথাষাৰ শুনিয়েই কৰ্ণই ঋষ্মুৱাকৈ
সূৰ্যটোৰ পিনে চাই খঙাল হাঁহি এটা মাৰি ধনুখন দলিয়াই থৈ নিজৰ
আসনলৈ উভতি আহিল।

তাৰ পাচতো আন কেইবাজনো বাঁৰে চেপ্টা কৰি চালেগৈ। চৌদৰাজ
শিশুপাল মাটিত হামখুৰি খাই পৰিলগৈ। জ্ঞানসম্মত আকৌ ধনুখন
দাঙিয়েই ঠেৰেঙা লাগিল। মহাবীৰ শল্যয়ো ধৰকবৰক কৰিবলৈ ধৰিলে।
লাহে লাহে ক্ষত্ৰিয় বুলিবলৈ কোনো নৈখািকল।

তেতিয়া ব্ৰাহ্মণসকলৰ পাল পৰিল। হঠাৎ তেওঁলোকৰ মাজৰ পৰা
ব্ৰাহ্মণবেশী অজুৰ্ন থিয় হোৱা দেখি, আটায়ে অবাক মানিলে। দৰ্জনমানে
উপদেশৰ স্তবত ক'লে, “অতবোৰ ক্ষত্ৰিয় বাঁৰ-মহাবীৰে যিটো কাম
কৰিবলৈ গৈ হাৰ মানিলে, তুমি সেইটো কাম কৰিবলৈ লৈ ব্ৰাহ্মণসকলক
মিছাতে লগ কৰিবলৈ নোলোৱাই ভাল।” আন এজনে মাত লগালে,
“ক'ব নোৱাৰি, ব্ৰহ্ম তেজৰ কথা। ব্ৰাহ্মণৰ অসাধ্য একো নাই। বতাহ,
পানী আৰু ফল-মূল খায়ো ব্ৰাহ্মণৰ গা'ত বল-বিক্ৰমৰ নটনি নঘটে।
আৰু এইজন! খোজ-কাটলবোৰত তেনেই সিংহ; বল-বিক্ৰমো নিশ্চয়
হাতীৰ লেখীয়া হ'ব।”

ইপিনে অজুৰ্ন ধনুখনৰ ওচৰ চাপি থন্তেক তন্তক মাৰি ব'ল। তাৰ
পাচত, ধনুখনৰ চাৰিওপিনে এবাৰ ঘূৰি লৈ দেৱাদিৱেৰ মহাদেৱলৈ
প্ৰণাম জনাই কৃষ্ণক স্মৰণ কৰিলে আৰু সেই বিয়োগোম ধনুখন হেলাৰঙে
দাঙি ল'লে। ধনুখন দাঙি লৈয়েই তাৰ গুণত কাঁড়পাট খাপ খুৱাই
গুণ টানিলে। পাচ মূহুৰ্ততে ধনুৰ গুণৰ পৰা কাঁড়পাট ওলাই
চৰ্কাৰটোৰ স্তৰুঙাইদি সোমাই লক্ষ্যবস্তুত লাগিলগৈ। লগে লগে
আকাশত ভাঁহি থকা সেই লক্ষ্যবস্তুটো মাটিত থেকেচা খাই পৰিলহি।
লগে লগে গোটেইখন সভাঘৰ তুমুল কোলাহলেৰে উপচি উঠিল।
ব্ৰাহ্মণসকলৰ মাজত আনন্দৰ জোৱাৰ বৈ গ'ল। বজা-বাজকোঁৱৰসকলে
লাজত তলমূৰ কৰিলে। বজা দ্ৰুপদ পৰম আনন্দিত হ'ল। তেওঁৰ
মনৰ বাজা পূৰ হ'ল, এতিয়াৰ পৰা তেওঁৰ প্ৰচ্ছন্ন শত্ৰু দ্ৰোগাচাৰ্যই আৰু
তেওঁক সঁচাই-মিছাই আমনি কৰি থাকিবলৈ সাহস নকৰে।

লক্ষ্যবস্তু বিদ্ধ হোৱা দেখি আৰু দেৱৰাজ ইন্দ্ৰ তুল্য পাৰ্থক ভাৰি
নখৰ পৰা মূৰৰ চুৰ্জিলৈকে বাৰে বাৰে চোৰাংকৈ চাই কুমাৰী কৃষ্ণাই
হাঁহোনে নেহাঁহোকে সামৰি ৰখা হাঁহিটো লৈ ইপিনে-সিপিনে চাবলৈ

ধৰিলে। যদিও তেওঁৰ ৰূপৰ জেউতি বহুতেই বহুতোবাব দেখা পাইছে, তথাপি সকলোৰে চকুত আৰু বোঁহ নতুন ৰূপেৰে উজ্জল উঠিল। যদিও তেওঁ মতলীয়া হৈ পৰা নাছিল, তথাপি যেন ভাবতে বিভোৰ হৈ পৰিছিল। যদিও তেওঁ মূখেৰে একো কথাই কোৱা নাছিল, তথাপি যেন তেওঁৰ চকুহালে বহুতো কথাই কৈছিল।

তাৰ পাচত, দ্রৌপদীয়ে হাঁহিমূখেৰে আগবাঢ়ি গৈ ব্ৰাহ্মণবেশী অজুৰ্ণৰ ডিঙিত এধাৰ বগা ফুলৰ মাল্লা পিন্ধাই তেওঁক বৰণ কৰিলে। ব্ৰাহ্মণসকলৰ মূখত জাউৰিয়ে জাউৰিয়ে প্ৰশংসাপূৰ্ণ কথা শুনি অজুৰ্ণে দ্রৌপদীক হাতত ধৰি সভাঘৰৰ বাহিৰলৈ খোজ দিলে।

ইতিমধ্যে, নকুল আৰু সহদেৱক লগত লৈ যুধিষ্ঠিৰ তেওঁলোক আলহী হৈ থকা কুমাৰৰ ঘৰলৈ বুলি গঢ়ি গৈছিল। কেৱল ভীম বৈ গৈছিল, জানোচা বিফলমনোৰথ ৰজা-ৰাজকোঁৱৰজাকে ক'বাত কিবা অঘটন ঘটোৱাৰ চেষ্টা কৰে।

সঁচাসঁচিকৈয়ে সেইটোৱেই ঘটিল। লাজে-অপমানে জৰ্জৰিত হৈ সেই ৰজা-ৰাজকোঁৱৰবোৰ খঙত ফাটি পৰিল। তেওঁলোকে চিঞৰ-বাখৰ লগাই ক'বলৈ ধৰিলে, “ৰজা দ্ৰুপদে আমাক মাতি আনি অপমান কৰিছে। অতবোৰ ৰজা-ৰাজোৱান থাকোঁতে পাণ্ডালৰাজে কন্যাদান কৰিবলৈ লৈছে এটা ভিকহু ব্ৰাহ্মণক! স্বয়ংবৰ বুলিলে ক্ষত্ৰিয়ৰহে তাত অধিকাৰ—ব্ৰাহ্মণৰ কোনো অধিকাৰ নাই। গতিকে, ভুলটো শুধৰাই দ্রৌপদীয়ে আমাৰে কাৰোবাক বৰণ কৰক। তাকে নকৰিলে, তাইক আমি জীয়াই জীয়াই সৌ হোমৰ জুইত পেলাই থৈহে উভতি যাম। আৰু এই দ্ৰুপদ ৰজাকো শূদ্ৰাই নেৰোঁ। তেওঁক বধ কৰি আমি আমাক কৰা অপমানৰ শোধ লৈ যাম।”

লাহে লাহে পৰিস্থিতি বিষম হৈ উঠিল। ৰজা দ্ৰুপদ ব্ৰাহ্মণসকলৰ কাষ চাপিল। ব্ৰাহ্মণসকলে তেওঁক অভয় দি ক'লে, “ভয় নকৰিব, মহাৰাজ! আমি আপোনাৰ হৈ যুদ্ধ কৰিম।” এনেতে ভীমে ওচৰতে থকা এজোপা গছ শিপাৰে সৈতে উছালি আনি অজুৰ্ণৰ ওচৰত থিয় দিলেহি। তাৰ পাচত, ঠাল-ঠেঙালিবোৰ জাঙি-চিকুণাই লৈ ক'লে,

“গোটেই সোপাকে ভাঁহল কৰিম। কোনটো আহ, আহ।” অজ্ঞানৈও হাঁহি হাঁহি ক’লে, “আপোনালোকে একাধৰীয়া হৈ চাই থাকক। মই শত-সহস্ৰ বাণেৰে এই বজাবোৰৰ গতি লগাওঁ। গোটেইবোৰকে আজি যমৰ আজহী কৰোঁ, চাই থাকক।”

অলপ পাচতে বজা-বাজকেঁৱৰৰ দল ব্ৰাহ্মণসকলৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিল। কণই অজ্ঞানক আৰু শল্যই ভীমক আক্ৰমণ কৰিলে। অজ্ঞানৰ শৰ নিক্ষেপৰ নৈপুণ্য দেখি কণ তবধ লাগিল। কণই নকৈ নোৱাৰিলে, “হে বিপ্ৰপ্ৰেষ্ঠ, তুমি বাৰু কোন? স্বয়ং বিষ্ণু নেকি? দেখিছোঁ, তুমি এক মৰ্ত্তমান ধনুৰবেদ।” অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “মই কেৱল এক সামান্য ব্ৰাহ্মণ। মোৰ এই অস্ত্ৰজ্ঞান মাথোন মোৰ গদুৰৰ দান।” চাওঁতে চাওঁতে অজ্ঞানৰ শৰ-প্ৰহাৰত কণৰ আটাইকেইখন ধনুৰ ভাঙি-ছিঙি টুকুৰাটুকুৰ হ’ল। অস্ত্ৰহীন হৈ কণই সেই সভাঘৰৰ বৰণ এৰি বাহিৰলৈ ওলাই গ’ল। ইপিনে শল্য আৰু ভীমৰ দববাদবৰিত ধৰণী কৰ্পি উঠিছিল। ভীমৰ ভুকুৰোৰ যেনবা ভুকু নহয়—একোটা হাতুৰীৰহে কোব। লাহে লাহে শল্য অৱশ্য হৈ আহিছিল। এবাৰ ভীমে সাউংকৈ শল্যক দাঙি লৈ মূৰৰ ওপৰত ঘূৰাবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাচত, ভীমে তেওঁক দাঁল মাৰি পঠিয়ালে। শল্য মাটিত খেকেচা খাই পৰিলগৈ—কথৰ্মাপহে নমৰাকৈ থাকিল। ব্ৰাহ্মণসকলৰ মাজত হাঁহিব খলকনি উঠিল। বজাবিলাকেও নকৈ নোৱাৰিলে, “যুদ্ধ বন্ধ কৰাই ভাল। নহ’লে, আমাৰহে ক্ষয়-ক্ষতিৰ আশংকা।” কৃষ্ণই তেওঁলোকক ক’লে, “এবা, আপোনালোক যাওকগৈ। এওঁলোকে ধৰ্ম অনুসৰিয়েই দ্রৌপদীক লাভ কৰিছে। গতিকে, ক্ষোভ নকৰিব।” তেওঁলোকৰ সবহভাগৰে মাহৰ মাৰ দেখি ভিলে বেত মেলা অৱস্থা হৈছিল। গতিকে, তেওঁলোকে মানে-যহে অতিবাই ভাল বুলিলে।

দ্রৌপদীক লগত লৈ ভীম আৰু অজ্ঞান তেওঁলোকৰ বাৰ ঘৰত আলহী হৈ আহিলাহি, সেই কুমাৰজনৰ ঘৰলৈ উভতি আহিল। তেওঁলোকে উলাহতে পদাঙ্গৰ পৰাই মাক কুন্তীক মাত লগাই ক’লে, “আই, চোৱাহিচোন আমি আজি কি ভিক্ষা পাই আনিছোঁ!” মাক কুন্তীয়ে ভিতৰৰ পৰাই

উত্তৰ দিলে, “বঢ়িয়া হৈছে। তোমালোক আটাইকেয়োজনে মিলি ভোগ কৰা।” তাৰ পাচত বাহিৰলৈ ওলাই আহিয়েই দ্রৌপদীক দেখি তেওঁ জিভা কামৰিবলৈ ধৰিলে, “মই যে কি ক’ব লাগিছিল, কি কৈ পেলালোঁ।” উপায়-বান্ধি হেৰুৱাই তেওঁ দ্রৌপদীক লগত লৈ যুধিষ্ঠিৰৰ ওচৰ পালেগৈ। যুধিষ্ঠিৰক সুধিলে, “বোপা, তুমিয়েই উপায় এটা দিয়া। তোমাৰ দুই ভায়েকই এওঁক জয় কৰি আনিছে। ভুলতে মই কথা এষাৰ উচ্চাৰণ কৰিলোঁ—তোমালোক আটাইকেয়োজনে মিলি ভোগ কৰা। এতিয়া যাতে কাকো পাপে চুব নোৱাৰে, তাৰ ব্যৱস্থাটো কৰি দিয়া।”

অলপ পৰ চিন্তা কৰি লৈ যুধিষ্ঠিৰে অজ্ঞানৰ মূখলৈ চাই ক’লে, “অজ্ঞান, তুমিয়েই এওঁক জয় কৰি আনিছা। গতিকে, তুমিয়েই এওঁক ধৰ্মমতে, বিবাহ কৰি গ্ৰহণ কৰা।” অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “সেইটো কেনেকৈ হ’ব, মহাৰাজ? মোক আপুনি অধৰ্মৰ ভাগী নকৰিব। পোনতে আপোনাৰ বিবাহ; তাৰ পাচত ভীমৰ; তাৰ পাচতহে মোৰ; শেষত নকুল আৰু সহদেৱৰ বিবাহ হ’ব।” অজ্ঞানৰ কথা শুনি যুধিষ্ঠিৰে আকৌ চিন্তা কৰিলে। তেওঁৰ মনত পৰিল, ব্যাসদেৱে তেওঁলোকৰ আগত কোৱা দ্রৌপদীৰ জন্ম-বৃত্তান্তৰ কথাখিনি। ভাবিলে—তাকে নকৰিলে, জানোচা পাঁচজন ককাই-ভাইৰ মাজত থিয়লাথিয়ালি ওপজে! গতিকে, শেষত তেওঁ সিদ্ধান্তটো দিলে, “এওঁ আমাৰ পাঁচজনৰে ধৰ্মপত্নী হ’ব।”

॥ ৰত্না দ্ৰুপদৰ সন্মতিদান ॥

স্বয়ংবৰ-সভাত দ্রৌপদীক জয় কৰি যেতিয়া ভীম আৰু অজ্ঞান কুমাৰজনৰ ঘৰলৈ উভতি আহিছিল, তেতিয়া তেওঁলোকে ক’ব নোৱাৰাকৈ ষ্টেণ্ডাৰ্ড পিচে পিচে আহি আছিল। তেওঁলোক ঘৰৰ ভিতৰলৈ সোমোৱাৰ লগে লগে তেওঁলোকৰ আলোখ-লেখ লৈ থাকিবলৈ ষ্টেণ্ডাৰ্ডই ঘৰটোৰ চাৰিওফালে কেইজনমান চোৰাংচোৱা ভিন ভিন

ঠাইত থৈ নিজেও গা লুকুৱাই এঠাইত বৈ থাকিল। তাৰ পৰাই তেওঁ কথাবোৰ মন কৰিলে।

গধৰ্জিৰ লগে লগে কুস্তী বাস্তনিঘৰত সোমাল। ভিক্ষা কৰি পোৱা চাউল-ডাইলখিনিকে তেওঁ বাস্তি উলিয়ালে। দ্রোপদীক সেইখিনি দি তেওঁ ক'লে, “আইটি, তুমি এয়া লোৱাচোন। পোনতে এভাগ দেৱতাৰ নামত উছৰ্গা কৰি কোনোবা ব্ৰাহ্মণ-অতিথি থাকিলে স্থিতি লোৱা। তাৰ পাচত, বাকীখিনি দুভাগ কৰি এভাগ ভীমক দিবা ; বাকী যিখিনি থাকে, সেইখিনি যুধিষ্ঠিৰহঁতক দিবা আৰু তোমালৈ ল'বা, মোকো দিবা।” দ্রোপদীয়ে সেইমতেই ভাত-ডাইলখিনি বাঢ়ি দিলে। খাই-টব উঠাৰ পাচত সহদেৱে কদম্বন মেজি ডাঙৰকৈ বিছনা এখন পাৰি দিলে। তাতে প্ৰত্যেকে নিজৰ ববীয়াকৈ পহুছাল একোখন পাৰি শূই পৰিল। কুস্তী শূলে, তেওঁলোকৰ মৰ-শিতানত—পথালিয়ে পথালিয়ে। আৰু দ্রোপদী শূলে একেধৰণেৰে ভৰি-পথানৰ ফালে। টোপনি নহালৈকে পাণ্ডৱসকলে শূই শূয়েই অস্ত-শস্ত্ৰ আৰু হাতী-ঘোঁৰাৰ চাল-চলনৰ বিষয়ে নানা কথা আলোচনা কৰিলে। ইপিনে ধৃষ্টদ্যুম্নই বেৰৰ জলঙাৰে চাই চাই সকলো ঘটনা দেখিলে আৰু আঁৰৰ পৰাই সকলোবোৰ কথা-বতৰা শুনিলে। তেওঁৰ বিণিক-বিণিক ধাৰণা এটা উপজিল, এওঁলোক নিশ্চয়কৈ ক্ষত্ৰিয় আৰু হয়তোবা পণ্ড-পাণ্ডৱেই !

ধৃষ্টদ্যুম্ন ৰাতিয়েই কাৰেঙলৈ উভতিল। দেখিলে, বজা দ্ৰুপদ গভীৰ চিন্তাত বদৰ গৈ আছে। তেওঁ চিন্তা কৰিছিল, অৱশেষত তেওঁৰ কন্যাক বাৰু কোনে নিলোহি ? জানোচা আলফুলীয়া ফুলৰ মালাধাৰ মশানৰ ছাইতে পৰিল। ধৃষ্টদ্যুম্নৰ মূখে সকলো কথা শুনিলে তেওঁ আশাৰ বেঙনি দেখিলে। তেওঁ শুনিলে পাইছিল, পাণ্ডৱসকল জড়-গহত জাহ যোৱা নাই—বক্ষা পৰিছে। ধৃষ্টদ্যুম্নৰ মূখত কথাবোৰ যিমানে বোচকৈ শুনিলে, সিমানে তেওঁৰ কিস্বাসটো গজগজীয়া হৈ আহিল, নিশ্চয় তেওঁলোক পাণ্ডৱ—তেওঁৰ তাহানিকালৰ প্ৰিয় বন্ধু পাণ্ডুৰেই পণ্ড পুত্ৰ ! অৱশেষত, তেওঁ তেওঁলোকৰ কুলপুৰোহিতক

পাণ্ডৱসকলৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিলে। তেওঁৰ মৰ্মতে কৈ পঠিয়ালে, বিধিমন্তে বিবাহখনো সম্পাদন কৰাই দিওৱাৰ মন।

যদ্যৰ্থিষ্ঠেৰে বজা দ্ৰুপদৰ কুলপুৰোহিতক আদৰ-অভ্যৰ্থনা জনালে। যদ্যৰ্থিষ্ঠেৰে মৰুকলিকৈয়ে ক'লে, পাণ্ডালৰাজে যে তেওঁৰ কন্যাৰ বিবাহ দিবলৈ লৈ জাতি-কুলৰ কোনো বিচাৰ লোৱাৰ কথাই ভবা নাই, ই সিগৰাকীৰ উদাৰ মনৰ চিনাকি। যি কি নহওক, মহাৰাজে অন্ততাপ কৰাৰ কোনো কাৰণ ঘটিব নেকাগে। সোনকালেই সিগৰাকীৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ হ'ব লাগে।

অলপ পাচতে দ্ৰুপদ বজাৰ ওচৰৰ পৰা এজন দূত আহি ওলালহি। তেওঁ ক'লেহি, বৰপক্ষৰ সকলোৱে বাতিৰ ভাতসাজ কাৰেঙতে খাবগৈ লাগে। পদাৰ্থিত্তে বজাঘৰীয়া বথ বৈ আছেহি। যদ্যৰ্থিষ্ঠেৰে সেই নিমন্ত্ৰণ গ্ৰহণ কৰিলে। সেইমতে পঞ্চ-পাণ্ডৱ, কুন্তী আৰু দ্ৰৌপদীয়ে ৰাজ-কাৰেঙলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

কাৰেঙলৈ গৈয়েই তেওঁলোকে মন কৰিলে, তেওঁলোকক উপঢৌকন দিবলৈ বদলি চাৰি ঠাইত চাৰিবিধ বস্তু বেলেগে বেলেগে থুপ খুৱাই থৈ দিয়া আছে। এঠাইত নানা ধৰণৰ ফুল আৰু ফল-মূল, আন এঠাইত ঢাল-তৰোৱাল আৰু গদা-যাঠিৰ লেখীয়া যুদ্ধৰ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ, ওচৰতে কোৰ-নাঙল আৰু কঠিয়াৰ টোম ইত্যাদি খেতি-বাতিৰ সঁজুলি, সিপিনে হাতুৰী-বটালিৰ লেখীয়া বাটে-খনিৰ কামৰ আহিলা-পাতি। পাণ্ডৱ-সকলে সেইবোৰ উপহাৰ-উপঢৌকনৰ পিনে কেৰাহিকৈয়ো নোচোৱাকৈ তেওঁলোকৰ বাবে সজাই থোৱা আসনবোৰত বহিলগৈ। দ্ৰৌপদী আৰু কুন্তী পোনে পোনে অন্তেষ্পদৰলৈ সোমাই গ'ল। অলপ পাচতে কাৰেঙৰ লগুৱা-লিগৰা আৰু লিগৰীবিলাকে সোণ-ৰূপৰ কাঁহী-বাটিত নানাবিধ খাদ্য-পানীয় পৰিবেশন কৰি গ'লহি। পাণ্ডৱসকলে মনৰ ৰঙেৰে সেই সকলোবোৰ উদৰ পূৰণ কৰি খালে। তাৰ পাচত, তেওঁ-লোকক যোঁত্ৰা উপঢৌকনবোৰ আঙুলিয়াই দেখুওৱা হ'ল, আটাইকেয়ো-জন অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰৰ থুপটোৰ পিনে আগবাঢ়ি গ'ল। বজা দ্ৰুপদ, ৰুদ্ৰদেৱ আৰু পান্ধ-মশ্বী কাৰো মনত কোনো ৰুদ্ৰদেৱী নথাকিল, তেওঁলোক

ক্ষয় নহয় ব'লি। সকলোৱে অনুমান কৰি ল'লে, এওঁলোক পঞ্চ-
পাণ্ডৱ আৰু মাকগৰাকী কুন্তী।

যদ্বিধিৰে তেতিয়া আপোন পৰিচয়বোৰ দি লৈ ক'লে, “মহাৰাজ,
আপুনি নিশ্চিত থাকক। পদুম ফুল যেনেকৈ পানীৰ স্ফোঁতত ওপঙি
এটা সৰোবৰৰ পৰা ওলাই আন এটা সৰোবৰত সোমাই ফুলি থাকেগৈ,
আপোনাৰ কন্যাও তেনেকৈ এটা ৰাজকাৰেঙৰ পৰা ওলাই আন এটা
ৰাজকাৰেঙলৈকে গৈ শোভি উঠিবলৈ লৈছে।” দ্ৰুপদে তেতিয়া ক'লে,
“তেনেহ'লে আজিয়েই অজু'নৰ লগত মোৰ কন্যাৰ বিয়াখন হৈ যাওক।”
যদ্বিধিৰে ক'লে, “কিন্তু তাৰ আগতে মোৰ বিয়াও পাতিব লাগিব।”
দ্ৰুপদে তেতিয়া প্ৰস্তাৱ দিলে, “দ্রৌপদীক তেনেহ'লে তুমিয়েই বিয়া
কৰোৱা। মোৰ কোনো আপত্তি নাই।” যদ্বিধিৰে তেতিয়া ভাঙি
ক'লে, “নহয় মহাৰাজ, দ্রৌপদীক আমি আটাইকেয়োজনে বিয়া কৰিম।
আমাৰ মাতৃদেৱীৰ সেইটোৱেই আদেশ। আমাৰ কোনোবাজনে কিবা
বন্ধ লাভ কৰিলে, আটাইকেইজনে ভাগ কৰি ভোগ কৰাটোৱেই আমাৰ
নিয়ম। আমি সেই নিয়ম কোনোমতেই ভংগ কৰিব নোৱাৰোঁ।”

এনেবোৰ নোহোৱা-নোপজা নিয়মৰ কথা শুনি দ্ৰুপদে অজপ
টানকৈয়ে ক'লে, “ব'বা, তুমি এইবোৰ কি কথা কৈছা? এজন পুৰুষৰ
কেইবাগৰাকীও ভাৰ্যা থকাৰ কথা গম পাওঁ। কিন্তু এগৰাকী মহিলাৰ
কেইবাজনো স্বামী থকাৰ কথা মই ক'তো শুনো নাই। তোমাক মই
ধৰ্ম-অধৰ্মৰ কথা ভালদৰে জনা মানুহ ব'লিয়েই জানো। তোমাৰ মত
বাবু এনেবোৰ অধৰ্মী কথা ওলায় কেনেকৈ?” যদ্বিধিৰে কিন্তু
আগৰ কথাষাৰকে খামুচি ধৰি ক'লে, “ধৰ্মৰ গতি অতি সূক্ষ্ম।
সকলোৱে সেই গতিৰ উমান নেপায়, মাথোন মহাজনসকল যোৱা
ৰাটোদিয়েই গৈ থাকে। আপুনি ভুল নকৰিব, মই কিবা অধৰ্মী কামৰ
বাট উলিয়াবলৈ লৈছোঁ ব'লি। মই মোৰ মাতৃৰ আদেশ পালন
কৰাটোৱেই মোৰ বাবে আটাইতকৈ ডাঙৰ ধৰ্ম।”

ঠিক সেই সময়তে মহাৰ্ষি ব্যাসদেৱ ওলালহি। তেওঁক দেখি
সকলোৰে মূৰত পানী আহিল। দ্ৰুপদে ব্যাসদেৱৰ আগত গোটেই-

খিনি কথা সবিস্তাৰে কৈ উঠি নিজৰ অভিমত দাঙি ধৰিলে, “হে মহাজ্ঞানী, আপুনিয়েই কথাষাৰ মীমাংসা কৰি দিয়ক, এগৰাকী নাৰীৰ বহুতো স্বামী থকাটো বেদবিৰুদ্ধ হয়নে নহয়?” ধৃষ্টদ্যুয়ই তাতে আৰু এষাৰ যোগ দি ক’লে, “কওকটোন বাৰু, হে মহাজ্ঞানী! বৰজনাৰ কেৰেই ভাই-বোৱাৰীৰ ওচৰত লাজ-মানৰ মৰ চোবায়গৈ?” যুধিষ্ঠিৰে নিজৰ কলীয়া যুদ্ধটো দাঙি ধৰিলে, “পুৰাণত দেখোন পাইছোঁ, গৌতম বংশৰ জটীলা নামৰ নাৰীগৰাকী সাতজন ঋষিৰ পত্নী আছিল। আকৌ, মুনিকন্যা বান্ধীৰ হেনো দহজন স্বামী আছিল আৰু তেওঁলোকৰ প্ৰত্যেকৰে হেনো নামটো প্ৰচেতা আছিল! এতিয়া মাতৃ-আদেশ পালন কৰিবলৈ লৈ সেইসকলৰ বাৰ্টোদি গ’লে, ধৰ্মৰ বিৰুদ্ধে কাম হ’বনে? মাতৃ-আদেশ লংঘন কৰি আন কিবা কৰিবলৈ ল’লে, আমাক মহাপাপে নুচুব নে?” কুন্তীয়েও ক’লে, “মই আঁসে মাৰ্ত্তো কেৰেই, কথাষাৰ মই কোৱা নাছিলোঁ বুলি! মই কৈছিলোঁ—যি পাইছা, ভাগ কৰি লৈ ভোগ কৰা। এতিয়া কওক, আমি কেৰেই এই বিপদৰ পৰা বন্ধা পৰিব পাৰোঁ।” ব্যাসে তেতিয়া দুপদৰ পিনে চাই ক’লে, “শুনক পাণ্ডালৰাজ, যুধিষ্ঠিৰে আপোনাক যি কৈছে, সেয়েই সনাতন ধৰ্ম। অৱশ্যে, সি সকলোৰে বাবে নহয়।” এই বুলি কৈয়েই ব্যাসদেৱে দুপদৰ হাত এখন ধামচি ধৰি তেওঁক আন এটা কোঠালৈ লৈ গ’ল।

নিৰল্যাত বহি লৈ ব্ৰহ্মৰ্ষি ব্যাসদেৱে বজা দুপদক ক’লে; “এইবোৰ বহুত কথা। কওঁ, শুনক। বহুত বছৰৰ আগতে দেৱতাসকলে এবাৰ নৈমিষাৰণ্যত এটা যজ্ঞ পাতিছিল। যম আছিল সেই যজ্ঞৰ পুৰোহিত। যম যজ্ঞৰ কামত ব্যস্ত হৈ থাকোঁতে, মানুহৰ মৰণ ঘটোৱা কাৰ্য বন্ধ হৈ ব’ল। গতিকে, পৃথিৱীত মানুহৰ সংখ্যা বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে। দেৱতাসকল ব্ৰহ্মাৰ ওচৰ পালেগৈ। সকলো কথা শুনি ব্ৰহ্মাই তেওঁলোকক অভয় দিলে, “যজ্ঞ শেষ হ’লেই যমে আকৌ নিজৰ কাম কৰিবলৈ ল’ব। আকৌ মানুহ উপজি মৰিবলৈ ধৰিব।” ব্ৰহ্মাৰ আশ্বাসবাক্য শুনি দেৱতাসকল যজ্ঞ থলীৰ পিনে ওলাল। চাবগৈ, যজ্ঞ কোঁতয়া শেষ হ’ব।

সেইদৰে ঘাওঁতে বাটতে তেওঁলোকে গংগাৰ পানীত ফুল থকা এপাহ সোণৰ পদ্ম ফুল দেখা পালে। ইন্দুই সেই ফুলপাহ ছিঙি আনিবলৈ হাত মেলিয়েই দেখিলে, এজনী জুই-বঙচুৱা বঙৰ গাভৰুৱে এক'কাল পানীত বৰ গৈ চকু পানী টুকি আছে; চকুপানীৰ প্ৰতিটো টোপাল পানীত পৰাৰ লগে লগে একোপাহ সোণৰ পদ্ম ফুল হৈ ওপাঙি উঠিছে। ইন্দুই সেই ৰূপহী গাভৰুগৰাকীক স্মিলিলে, তেওঁ কিয় কান্দি আছে। গাভৰুগৰাকীয়ে উত্তৰ দিলে, “মোৰ পিচে পিচে আহক। কাৰণটো তেতিয়া নিজেই বুজি পাব।” তেওঁৰ লগত অলপ দূৰ গৈয়েই ইন্দুই দেখা পালে, সমুখত হিমালয় পাহাৰৰ চূড়া। তাতে বাঘছাল এখনত বহি এহাল ডেকা-গাভৰুৱে একমনে পাশা খেলি আছে। দেৱৰাজ ইন্দুক ওচৰতে থিয় হৈ থকাহি দেখিও তেওঁলোকে কেৰেপকে নকৰিলে। ইন্দুই তেতিয়া অলপ খং কৰিয়েই ক'লে, “শুনো, ময়েই এই বিশ্বখনৰ ঈশ্বৰ। এই বিশ্বখন মোৰেই আঙুলি-সংকেতত চলে।” ইন্দুৰ মূখৰ কথাষাৰ শব্দনি ডেকাজনে মূৰ তুলি চালে আৰু হাঁহি এটা মাৰি দিলে। লগে লগে ইন্দু শিল এটাৰ দৰে থৰ থৰ হৈ পৰিল।

অলপ পাচতে খেলা সাং কৰি উঠি সেই ডেকাজনে লগৰ গাভৰু-গৰাকীক ক'লে, “সেই গণ্ডপীটোক মোৰ ওচৰলৈ লৈ আনাচোন। চাওঁচোন, তাৰ ঈশ্বৰ বোলাৰ খোজা অহংকাৰটো।” কিন্তু, আচৰিত কথা! গাভৰুগৰাকীয়ে গা'ত হাত দিয়াৰ লগে লগে ইন্দু মাটিত লুটি খাই পৰিল। তেতিয়া সেই ডেকাগৰাকীয়ে ক'লে, “ইন্দু, তুমি চাগে অতপৰে চিনি পাইছা—মই মহাদেৱ। মিছাতে ফিতাহি মৰা কথাবোৰ য'তে-ত'তে কৈ নুফুৰিবা। বাৰ, এতিয়া তুমি সোঁ পৰ্বতটো আঁতৰাই ভিতৰৰ গুহাটোত এবাৰ ভূমুকি এটা মাৰি আহাঁগৈ। তোমাৰ গা'ত বল আছে, পৰ্বতটো অনায়াসে আঁতৰাব পাৰিবা।” মহাদেৱৰ আদেশ মানি ইন্দু গুহাটোৰ ভিতৰত সোমালগৈ। তেওঁৰ চকুত পৰিল, ঠিক তেওঁৰে নিচিনা চাৰিজন পুৰুষ তাত আগৰে পৰা সোমাই আছে। মহাদেৱে ক'লে, “এওঁলোকো তোমাৰে লেখীয়া আগৰ পুৰুষৰ ইন্দু আছিল। তোমাৰে লেখীয়াকৈ দৰ্ভ দেখুৱাওঁতেই এই দশা হ'লহি।

এতিয়া তুমিও তেওঁলোকৰ লগতে থাকা। পাচত তোমালোক আটাইকেয়ো-
জন মানুহ হৈ উপজিবা আৰু বহুত শত্ৰু বিনাশ কৰি উঠি ইন্দ্রলোকলৈ
উভতি আহিবা।” নতুন ইন্দ্রজন ভয়তে কঁপিবলৈ লাগিল।

পূৰ্বাৰ্ণ ইন্দ্র চাৰিজন মহাদেৱক জনালে, “আমাক তেনেহ’লে ধৰ্ম,
বায়ু আৰু অশ্বিনী কুমাৰ দুজনৰ পুত্ৰ হৈ কোনোবা নাৰীৰ সন্তানৰূপে
উপজিবলৈ দিব লাগে।” নতুন ইন্দ্রজনে প্ৰাৰ্থনা কৰিলে, “মোক
তেনেহ’লে মোৰ পৰাই সৃষ্টি হোৱা এজন ইন্দ্রৰ পুত্ৰ হৈ একেদৰে
কোনোবা নাৰীৰ সন্তানৰূপে উপজিবলৈ দিব।” মহাদেৱে আটাইকেয়োজন
ইন্দ্রৰ প্ৰাৰ্থনা শুনি সন্মতি জনালে। লগতে ক’লে, “সৌ চক্ৰপানী
টুকি থকা গাভৰুগৰাকীয়েও মানুহৰ জনম ল’বগৈ। তেওঁ লক্ষ্মী।
তেওঁৱেই তোমালোক আটাইকেয়োজনৰে ভাৰ্যা হ’বগৈ।” ইফালে ঠিক
সেই সময়তে নাৰায়ণে তেওঁৰ নিজৰ মৰত হাত ফুৰাই উঠি দড়াল চুলি
এনেয়ে উৰালি আনিছিল। তাৰে এডাল ক’লা, আনডাল বগা। সেই
চুলি দুগছিও দেৱকী আৰু ৰোহিণীৰ গৰ্ভত বাহ ল’লেহি। সময়ত
মানুহৰ ৰূপ লৈ বগা আৰু পকা চুলিগছিৰ পৰাই বলৰাম উপজিল।
সেইদৰে ক’লা আৰু কেঁচা চুলিগছিৰ পৰাই কৃষ্ণ উপজিল। নাৰায়ণৰ
চুলিৰ পৰা ওপজা কাৰণেই দুয়োৰো উমৈহতীয়া নাম কেশৱ।

ব্যাসদেৱে গোটেইখিনি কথাৰ মোৰ্খনি মাৰি ক’লে, “সেই পাঁচজন
ইন্দ্রই পঞ্চ-পান্ডৱ হৈ উপজিছে আৰু চকু-লো’ৰ টোপালেৰে সোণৰ পদুম
কল সবুঙৰা গাভৰুবেশী লক্ষ্মীয়েই আপোনাৰ কন্যা দ্ৰৌপদী; তেওঁ
মহাদেৱৰ ওচৰত উপযুক্ত পতি লাভৰ বাবে পাঁচবাৰ বৰ কঁচিৰিছিল।
সেইবাবে মহাদেৱে তেওঁক পঞ্চ পতিৰ ভাৰ্যা হ’বলৈ বৰ দিছিল। এতিয়া
ৱই আপোনাক দিব্যদাম্ৰ্টি দান কৰিছোঁ, আপুনি নিজৰ চকুৰে চাই লওক
—পঞ্চ-পান্ডৱ কোন, দ্ৰৌপদীয়েই বা কোন।” দিব্যদাম্ৰ্টি লাভ কৰি
ৰজা দ্ৰুপদে প্ৰত্যেকৰে পূৰ্ব-মৰ্তি হেঁপাহ পলুৱাই চালে। আনন্দ আৰু
বিস্ময়ত অভিভূত হৈ তেওঁ ৰক্ষাৰি ব্যাসদেৱৰ চৰণত দীঘল দি পৰিল।
ব্যাসদেৱে ভেঁটিয়া ক’লে, “মহাৰাজ, মানুহে এইবোৰ কথাৰ ভূ নেপায়।
এই অষ্টাইবোৰ দেৱ-দেৱীৰ মনুষ্যৰূপ। মানুহৰ সমাজত যিবোৰ কথা

অচল, সেইবোৰ এওঁলোকৰ ক্ষেত্ৰত সচল। মহাদেৱৰ বৰ অঞ্চলে নেযায় ; দ্রোপদী পঞ্চ-পাণ্ডৱৰ পত্নী হোৱাটো অনিবাৰ্য।”

তাৰ পাচত, বিয়াৰ প্ৰস্তুতি চলিল। ৰজা দ্ৰুপদে উলহমালহকৈ প্ৰত্যেকদিনেই একোজন পাণ্ডৱৰ লগত দ্রোপদীৰ বিবাহ দিলে। এইদৰে ধৌম্যৰ পৌৰোহিত্যত পাঁচজন পাণ্ডৱ আৰু দ্রোপদীৰ বিবাহ স্বন্দৰকৈ সম্পন্ন হ’ল। এইদৰে জ্যেষ্ঠ যুধিষ্ঠিৰ দ্রোপদীৰ একাধাৰে গিৰিহ’ত আৰু বৰজনা হ’ল, কনিষ্ঠ সহদেৱ একাধাৰে গিৰিহ’ত আৰু দেৱৰ হ’ল, মাজৰ তিনিজন ককায়েক-ভায়েক একে আৰ্জাভাতে গিৰিহ’ত, বৰজনা আৰু দেৱৰ হৈ পৰিল। প্ৰত্যেকবাৰ আনজন ভায়েকৰ লগত বিয়া হোৱাৰ আগতে দ্রোপদীয়ে ব্ৰহ্মৰ্ষি ব্যাসৰ আগত আঠু লৈছিলহি ; আৰু ব্যাসদেৱে তেওঁক এটা আচহুৱা ধৰণৰ আশীৰ্বাদ দিছিল, “তুমি যেন আকৌ কুমাৰী হৈ পৰা।”

। হস্তিনাপুৰত প্ৰতিশ্ৰুতি ।

কথাষাৰ লাহে লাহে ৰজনজনা হৈ পৰিল। সকলোৱে গম পালে, জুতুগৃহত পঞ্চ-পাণ্ডৱৰ কোনো মৰা নাই, তেওঁলোকে দ্রোপদীক লাভ কৰিছে, দূৰ্যোধন আৰু ভায়েকহ’তৰ লাজ-খবলৈ ঠাই নাইকিয়া হৈছে। এদিন বিদূৰে ছেগ চাই কথাষাৰ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ আগত উলিয়ালে, “মহাৰাজ, কুব্জৰ জীৱনত ভাগ্যৰ্য্যবয়ে আকৌ হাঁহিবলৈ লৈছেহি। দ্রোপদীক লাভ কৰা কম আনন্দৰ কথা নহয়।” ধৃতৰাষ্ট্ৰই ভাবি ল’লে, দূৰ্যোধনেই দ্রোপদীক জয় কৰি আনিছে। গতিকে, বিদূৰৰ কথাত সঁহাৰি জনাই ক’লে, “এবা, বৰ সৌভাগ্যৰ কথা ! দ্রোপদীৰ কাৰণে ভাল অলংকাৰ-পাতি কিছুমান গঢ়াব লাগিছিল। দূৰ্যোধনক ক’বা, সেইবোৰ পিন্ধাই মেলিছে দ্রোপদীক মোৰ ওচৰলৈ আনিব।” বিদূৰে ৰং চাই উঠি উৰহী গছৰ ওৰ দিলে। বোলে, গোটেইবোৰ ৰজা-ৰাজকোঁৱৰৰ কোনেও খন্দৰ গদগদ নৈনবই নোৱাৰিছে। ধৃতৰাষ্ট্ৰই ডেউয়া কপট আনন্দ দেখুৱাই ক’লে, “কথা একেটাই। যুধিষ্ঠিৰহ’ত যিদৰে পাণ্ডৱ ল’ৰা, সেইদৰে

মোৰো ল'ৰা। ময়ো সিহঁতক সমানে মৰম কৰোঁ। সিহঁত যে স্মৃতি-সন্তোষে জীয়াই আছে, নামজ্বলা ঘৰৰ মিতিৰ হ'বগৈ পাৰিছে, মোৰো সেয়ে সন্তোষ। নথৈ সন্তোষ পাইছোঁ, বিদূৰ।” বিদূৰে হাঁহি এটা মাৰি ক'লে, “মহাৰাজ, আপোনাৰ এই বদ্বিধ চিৰকালীয়া হওক।”

বিদূৰ গ'লগৈ। তাৰ পাচতে দূৰ্যোধন আৰু কণই ধৃতৰাষ্ট্ৰক মনৰ কথা উদ্‌বিয়াই ক'লে, “আমি কিন্তু দিন বেয়ালৈ অহা যেনহে পাইছোঁ। আপুনি আমাৰ শত্ৰুপক্ষৰ উন্নতিকেই কুৰু বংশৰ উন্নতি বুলি ভাবিছে। কিন্তু, এতিয়া আমি পাণ্ডৱৰ উন্নতি চাই হাত সাৱটি বহি থাকিলে, আমাৰ ভৱিষ্যত অন্ধকাৰ। গতিকে, অলপ চিন্তা কৰাৰ সময় আহি পৰিছে।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “ময়ো সেইদৰেই ভাবিছোঁ। কিন্তু, টেটকুটীয়া বিদূৰক মই পেটৰ কথাষাৰ কোৱা নাই। তেমালোকেনো ভাবি-গুণি কি পাইছা, কোৱাচোন।”

দূৰ্যোধনে তেতিয়াহে স্বস্তিৰ নিশাহ পেলালে আৰু ক'লে, “পোনতে আমি চতুৰ আৰু বিশ্বাসী ব্ৰাহ্মণৰ হতুৱাই সিহঁতৰ মাজত খৰিয়াল লগাই দিয়াব লাগিব। তাৰ পাচত, দ্ৰুপদ বজ্জাক ধন-সোণৰ ভাৰ-ভেঁটি দি সিহঁতক তেওঁৰ ৰাজ্যৰ পৰা খেদি পঠোৱাৰ বাবে উচৰ্চন দিব লাগিব। দ্ৰৌপদীৰ কেইবাটাও পৈয়েক। গতিকে, সিজনীকো আন দুটোমান ডেকা-ল'ৰা গোটাই দি সিহঁতৰ সংসাৰত জুই দিবলৈ সহজ হৈ আছে। আৰু, ভীমক যেনে তেনে হত্যা কৰাব লাগিব। সি মৰিলেই সিহঁতৰ আধাৰ্থিন বল টুটিব।”

কণই মাত লগালে, “ওঁ-হো, সেইবোৰ পানীৰ লাড়ু সাজি লাভ নাই। আগতেই একো কৰিব নোৱাৰিলা, বিফল হ'ল। এতিয়া সিহঁতৰ বল-বিক্ৰমো বাঢ়িল, আছেও বিদেশত আৰু মিতিৰ-সুটুৱমো যথেষ্ট হ'ল। টুটকীয়া কথাৰেও কাম নিসিজে। পাঁচজনকৈ শ্বামী থকা দ্ৰৌপদীৰো লটিবাটি ঘটোৱা অসম্ভৱ। দ্ৰুপদ বজ্জাকো ভাৰ-ভেঁটি দি জোৱায়েকহঁতৰ লগত মনোমালিন্যৰ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰা। দ্ৰুপদ বজ্জাৰ ধন-সোণৰো নাটনি পৰা নাই। গতিকে, বাস্তৱ উপায়ৰ কথা চিন্তা

কৰা। মোৰ মত হ'ল—দ্ৰুপদ বজা এতিয়াও দুৰ্বল হৈয়েই আছে; পাণ্ডৱবিলাকেও এতিয়ালৈকে সৈন্য-সামন্ত গোটেই বৰ বোঁচ লাগি সগ্ৰহ কৰিব পৰা নাই। গতিকে, কৃষ্ণই তেওঁৰ যাদৱ বাহিনী লৈ সিহঁতক সহায় কৰিবলৈ নো-পাওঁতেই আমি পাণ্ডৱ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবগৈ লাগে। দ্ৰুপদ বজাক যুদ্ধত হৰুৱাই পাণ্ডৱবিলাকক ইয়ালৈ লৈ অহাটোহে কথা।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই তেতিয়া ক'লে, “কৰ্ণ, তোমাৰ কথাবোৰ মোৰ মনঃপত হৈছে। তুমি স'চাস'চিকৈয়ে বাঁৰৰ লেখীয়া কথা কৈছা। এনেবোৰ কথা তোমাৰ মূখতহে শুৱায়। যি কি নহওক, এই বিষয়ে ভীষ্ম, দ্রোণ আৰু বিদূৰৰ লগতো আলোচনা কৰি লোৱা উচিত হ'ব।” এই বদলি কৈয়েই তেওঁ ভিনিগুজনকে মাতি পঠিয়ালে।

সকলো কথা শুনাৰ পাচত ভীষ্মই ক'লে, “মহাৰাজ, পাণ্ডৱ পদ্ম-বিলাকৰ লগত যুদ্ধ কৰাৰ কথা মোৰ বাবে মূঠেই মনঃপত নহয়। মোৰ দৃষ্টিত ধৃতৰাষ্ট্ৰ আৰু পাণ্ডৱ দুয়ো সমান। মই জানো—দুৰ্যোধনে যিদৰে এই ৰাজ্য নিজৰ বদলি ভাবে, দুৰ্ধাৰ্ঠিৰেও সেইদৰে এই ৰাজ্য নিজৰ বদলি ভাবে। গতিকে, মহাৰাজে যদি পাণ্ডৱসকলক বগ্ননা কৰাৰ কথা চিন্তা কৰিছে, তেনেহ'লে অন্যায় কৰা হ'ব। আৰু দুৰ্যোধন, তোমাকো কণ্ড শূনা। তুমি কুৰু বংশৰ কাৰণে উচিত ধৰ্ম পালন কৰা। আমাৰ সৌভাগ্য, কুন্তী আৰু পাণ্ডৱসকল এতিয়াও বাঁচি আছে। নহ'লে, মানুহৰ আগত মূখ দেখুওৱা টান হৈ আৰ্হিছিল। মানুহে জতুগৃহৰ ঘটনাটোৰ বাবে প্ৰবোচনক সিমানে দোষী বদলি নেভাবে, যিমান দোষী বদলি ভাবে তোমাক। গতিকে মোৰ পৰামৰ্শ হ'ল, সমস্ত থাকোঁতেই তোমালোকে আধা ৰাজ্য পাণ্ডৱসকলক দি বাকী আধা ৰাজ্য ভোগ কৰা।”

দ্রোণেও ক'লে, “মহাৰাজ, মোৰো সেইটোৱেই মত। আপুনি কিছু উপটোকনেৰে সৈতে বজা দ্ৰুপদৰ গুচৰলৈ মানুহ পঠাওক। তেওঁক এই বদলি ক'বলৈ দিব, দ্ৰুপদৰ লগত মিতিৰ-সম্বন্ধ ঘটাত আপুনি আৰু দুৰ্যোধনে নথৈ আনন্দ পাইছে। তাৰ পাচত পাণ্ডৱবিলাকক দেশলৈ

ঘৰাই আনিবৰ কাৰণে দঃশাসন আৰু দঃজনমান ভায়েকক পাণ্ডৱ ৰাজ্যলৈ পঠিয়াই দিব। তেওঁলোক অহাৰ লগে লগে প্ৰজাৰ সন্মতি লৈ পাণ্ডৱক আধা ৰাজ্যৰ গৰাকী প্ৰতি দিব। সেয়ে হ'লে, আপুনি বহুত কলংকৰ পৰা হাত সাৰিব পাৰিব।”

ভীষ্ম আৰু দ্ৰোণৰ কথাবোৰ কৰ্ণৰ কাণত তপত সীহৰ টোপাল হৈ পৰিছিল। কৰ্ণই উপলঙা কৰি ক'লে, “পিতামহ ভীষ্ম আৰু আচাৰ্য দ্ৰোণেই যদি মহাৰাজক সৎ পৰামৰ্শ নিদিয়, তেনেহ'লে আৰু কোনে দিব! দয়ো মহাৰাজৰ ওচৰত ধন-মানৰ ঋণী। সৎ পৰামৰ্শৰ যোগান ধৰি ঋণশোধ কৰাটো সাধু পুৰুষৰ লক্ষণেই। অৱশ্যে, আধা ৰাজ্য খাউকতে হেৰুৱাবলৈ দিয়া পৰামৰ্শ অতি সৎ পৰামৰ্শ। মহাৰাজে মাথোন এঘাৰ কথা মনত ৰাখিলেই হ'ব, সাধু আৰু অসাধু মন্ত্ৰণাদাতা চিনি পোৱা বৰ টান।”

দ্ৰোণে ভেতিয়া নকৈ নোৱাৰিলে, “শুনো কৰ্ণ, তুমি যে দৃষ্ট বদ্বিধৰ শিৰোমাণ, সেয়া সকলোৱে জানে! সেইকাৰণেই, তুমি আমাৰ কথা ভজুৱা বদলি কৰ পাৰিছা। আমি যি কৈছোঁ, সকলোৰে হিত চিন্তিয়েই কৈছোঁ। কোনোবাই নঃশুনিলে নাই। কিন্তু, তাকে নঃশুনি আন কিবা কৰিবলৈ গ'লে, কুব্ধ বংশ ধ্বংস হ'ব—এইঘাৰ কথা শিলৰ বেথা।”

লগে লগে বিদূৰে ক'লে, “মহাৰাজ, আপোনাৰ শূভাকাংক্ষীসকলে আপোনাৰ হিত চিন্তিয়েই উপদেশ-পৰামৰ্শ দিছে। সেয়া পালন কৰা-নকৰা আপোনাৰ নিজৰ কথা। কিন্তু জানি ৰাখক, মহামতি ভীষ্ম আৰু আচাৰ্য দ্ৰোণতকৈ অধিক বিজ্ঞ আৰু আপোনাৰ শূভাকাংক্ষী আন কোনো নাই। দয়ো পৰম ধাৰ্মিক আৰু চূড়ান্ত অপক্ৰপাতী। আৰু জানি ৰাখক, পাণ্ডৱক পৰাভুত কৰাৰ কল্পনা নিষ্পন্ন। বলৰাম আৰু সাত্যকি যাৰ বাহুবল, কৃষ্ণ যাৰ মন্ত্ৰণাদাতা, দ্ৰুপদ আৰু ধৃষ্টদ্যুম্ন যাৰ পৰম আত্মীয়, সেই পাণ্ডৱক কোনে জয় কৰে? আপুনি দূৰ্যোধন, কৰ্ণ আৰু শকুনিৰ পৰামৰ্শ গ্ৰহণ কৰি নিজৰ সৰ্বনাশ নিজে মাতি আনিবলৈ নেযাব। সিহঁত আটাইকেয়োৱে অধৰমী, কুটবুদ্ধি আৰু কাম্ভক্ষানহীন।”

বিদূৰৰ ভূতসনা শব্দনি ধৃতবাস্তুই অৱশেষত ক'লে, “আপোনালোক সকলোৱেই মোৰ কল্যাণ চিন্তা কৰিয়েই পৰামৰ্শবোৰ দিছে, সন্দেহ নাই। যদিষ্ঠিৰহঁত যদিবে পাণ্ডৱ পুত্ৰ, সেইদৰে মোৰো পুত্ৰ। গতিকে, হেৰা বিদূৰ, তুমি সোনকালেই পাণ্ডাৰ ৰাজ্যলৈ যোৱা। পঞ্চ-পাণ্ডৱ আৰু কুন্তীক আৰু দ্রৌপদীক আদৰ-অভ্যৰ্থনা কৰি হস্তিনাপুৰলৈ লৈ আহাঁগৈ।”

ধৃতবাস্তুৰ আদেশ অনুযায়ী বিদূৰেও বহুতো মন্ত্যাবান উপঢৌকন লৈ দ্রুপদৰ ৰাজ্যলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

॥ শ্মাণ্ডৱপ্ৰস্থত পাণ্ডৱৰাভ্য ॥

বিদূৰে পাণ্ডাৰ ৰাজ্য পালেই ৰজা দ্রুপদক দেখা কৰিলেগৈ। কুৰুপতি ধৃতবাস্তুৰ হৈ তেওঁ দ্রুপদক অভিনন্দন জনালে। লগতে ক'লে, “মহামতি ভীষ্ময়ো আপোনাক সম্ভাষণ জনাইছে। ভদ্ৰপৰি, আপোনাৰ সখী দ্রোণাচাৰ্য্যয়ো হিৰাভৰা প্ৰীতিৰ অঞ্জলি যাচিছে। ভেথেন্তসকলৰ অনুরোধ, পাণ্ডৱসকল নিজৰ দেশলৈ উভতি যাব লাগে। কুৰু ৰাণ্যৰ সকলো নাৰী আৰু ৰাজ্যৰ সকলো প্ৰজাই আপোনাৰ কন্যা পাণ্ডালীৰ দৰ্শন পাবৰ কাৰণে ব্যাকুল হৈ উঠিছে।”

বিদূৰৰ কথা শব্দনি ৰজা দ্রুপদে ক'লে, “আপুনি অতি উত্তম প্ৰস্তাৱ দিছে, সন্দেহ নাই। কিন্তু, সিদ্ধান্ত কৰাৰ ভাৰ মোৰ নহয়—পাণ্ডৱ-সকলৰহে। গতিকে, তেওঁলোককে পোনপটীয়াকৈ কওক। ভদ্ৰপৰি, পাণ্ডৱসকলৰ পৰম বন্ধু বলৰাম আৰু কৃষ্ণও ইয়াতে আছোঁহি। তেওঁলোকৰো পৰামৰ্শ গ্ৰহণ কৰা অৱশ্যে বাঞ্ছনীয়।”

বিদূৰে তেতিয়া পাণ্ডৱসকল কৃষ্ণকো কথাবাৰ স্মিলিলে। কৃষ্ণই ক'লে, “মোৰ বিবেচনাত পাণ্ডৱসকলে ৰজা ধৃতবাস্তুৰ নিমন্ত্ৰণ বন্ধা কৰা উচিত। মহাৰাজ দ্রুপদ ধৰ্ম্মজ্ঞ। ভেথেন্তেই শেষ সিদ্ধান্তটো দিয়ক।”

ৰজা দ্রুপদে তেতিয়া হয়তৰ দি ক'লে, “পুৰুষোত্তম কৃষ্ণই যি কথা কালোচিহ্ন বদলি ভাবিছে, তাৰ ওপৰত কোনে কি ক'ব পাৰে। ময়ো পাণ্ডৱসকলে নিমন্ত্ৰণ বন্ধা কৰাটোৱেই উচিত বিবেচনা কৰিছোঁ।”

সেইমতে শত্ৰুৰ্দ্ধিন চাই পাণ্ডৱসকল হস্তিনাপুৰলৈ উভতিজল। হস্তিনাপুৰ পোৱাৰ লগে লগে দূৰ্যোধনৰ মহিষী আৰু কুৰু বংশৰ সকলো নাৰীয়ে দ্রৌপদীক স্নানগাৰি তুলি অন্তেষ্পদৰলৈ লৈ গ'ল। গান্ধাৰীয়ে তেওঁক কপালত চুমা খাই সাৱটি ধৰিলে। সেই মূহুৰ্ততে গান্ধাৰীৰ মনত ছ'য়াময়াকৈ এঘাৰ ব্যাখ্যাহীন কথা খেলাই গৈছিলহি, 'এই পাণ্ডালীৰ অভিশাপতেই মোৰ পুত্ৰবোৰৰ মৰণ ঘটিব।'

কেইদিনমান যোৱাৰ পাচতে ভীষ্মৰ সমুখতে ধৃতবাস্তুই যদ্যধিষ্ঠক কথাষাৰ ক'লে, "মই ভাবিছোঁ, মোৰ জীৱনকালতে তোমালোকৰ মাজত ভৱিষ্যত বিৰোধৰ সকলো সম্ভাৱনা নোহোৱা কৰি থৈ যাওঁ। ৰাজ্যৰ আধা ভাগ তোমালোকে লোৱা আৰু বাকী আধা ভাগ সম্প্ৰতি মোৰ হাততেই থাকুক। তোমালোকে কি বোলা?"

ধৃতবাস্তুৰ প্ৰস্তাৱত পাণ্ডৱসকল মান্তি হ'ল। তেওঁলোকে অন্য কোনো প্ৰশ্ন নকৰিলে।

ধৃতবাস্তুৰ নিৰ্বন্ধ অনুসৰি খাণ্ডৱপ্ৰস্থ নামৰ দূৰ্ঘোৰ বনাঞ্চল পাণ্ডৱসকলৰ ভাগত পৰিল। সময়ত কৃষ্ণক বাটকটীয়া হিচাপে লৈ হাবিতলীয়া বাটেৰে তেওঁলোকে তালৈ যাত্ৰা কৰিলে। তাতে তেওঁলোকে এখন নতুন ৰাজ্যৰ ৰাজধানী পাবলৈ। লাহে লাহে তাৰ চাৰিওফালে গড় মৰাই, দেৱাল গঢ়াই, নলা-খাৱৈ কটাই, পুৰুষ-সৰোবৰ খন্দাই আৰু ফুলনি-বননি সজাই সেই নতুন নগৰখন আটকধুনীয়া কৰি তুলিলে। নতুন নগৰৰ নামটোও নতুনকৈ থ'লে—ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ।

তাতে পাণ্ডৱসকলক খাপি-খাপি থৈ বলৰাম আৰু কৃষ্ণ দ্বাৰকালৈ উভতি গ'ল। পাণ্ডৱসকলেও মহাস্থৰ্গেৰে দিন কটাবলৈ ধৰিলে।

তাৰ ভিতৰতে এদিন দেৱৰ্ষি নাৰদে ইন্দ্ৰপ্ৰস্থত ভূমুকিয়াই গ'লহি। পাণ্ডৱসকলৰ আদৰ-অভ্যাৰ্থনাত তেওঁ অতি সন্তুষ্ট হ'ল। দ্রৌপদীয়েও মূৰত ওৰণি লৈ গোটেই মূৰখন ঢাকি দেৱৰ্ষিৰ আগত আঠ ল'লেহি। নাৰদে দ্রৌপদীক এজোলোকা আশীৰ্বাদ দি উঠি ক'লে, "আইটি, ভূমি এতিয়া ভিতৰলৈ যোৱা। মই এওঁলোকক দূৰাৰমান দৰকাৰী কথা ক'ব খুজিছোঁ।"

দ্রৌপদী ভিতৰলৈ সোমালত নাৰদে পাণ্ডৱসকলক অকলশৰীয়াকৈ ক'লে, “এটা কথা কও শুন। দ্রৌপদী তোমালোক আটাইকেয়োজনৰে ধৰ্মপত্নী। গতিকে, তোমালোকে এটা নিয়ম বান্ধি লোৱা উচিত, যাতে তোমালোকৰ মাজত কোনো মনোমালিন্যৰ কাৰণ ঘটিবলৈ নোপায়। কোনেও ক'ব নোৱাৰে, কোঁতয়াবা তেনেকুৱা নৰ্ষাটিকলগীয়া ঘটনা হঠাতে মঘটে বুলি। ব'বা, তোমালোকক সুন্দ-উপসুন্দৰ কাহিনীটো কৈ লও।”

তাৰ পাচত নাৰদে কাহিনীটো চমুকৈ এইদৰে ক'লে, “তাহানিখন হিৰণ্যকশিপুৰ বংশত দৈত্যৰাজ নিকুম্ভৰ দ্বজন পুত্ৰ আছিল। নাম দুটা আছিল, সুন্দ আৰু উপসুন্দ। দুয়োজনৰ মাজত বৰ মিল আছিল আৰু যিহকে কৰিছিল, তাকে সদায় একে নলীয়ে পানী যোৱাকৈ কৰিছিল। এবাৰ তেওঁলোকে বিদ্য পৰ্বতলৈ গৈ কঠোৰ তপস্যা আৰম্ভ কৰিছিল। দেৱতাসকলে অনেক চেষ্টা কৰিও তেওঁলোকৰ তপস্যা ভংগ কৰিব নোৱাৰিলত ব্ৰহ্মাই তেওঁলোকৰ সমুখত দেখা দিলেহি। ব্ৰহ্মাই সুধিলে, তেওঁলোকক কি বৰ লাগে! তেওঁলোকে অমৰ হোৱাৰ বৰ বিচাৰিলে। ব্ৰহ্মাই তেতিয়া উত্তৰ দিলে, যিহেতু তেওঁলোকে স্বৰ্গ-মৰ্ত্য-পাতাল তিনিও লোক জয় কৰিবৰ বাসনাৰে তপস্যা কৰিছে, গতিকে তেওঁলোকক অমৰ হোৱাৰ বৰ দিব নোৱাৰে। সুন্দ আৰু উপসুন্দই তেতিয়া ক'লে, যদি অমৰত্বৰ বৰ দিয়াটো সম্ভৱ নহয়, তেনেহ'লে তেওঁলোকৰ মৰণ পৰম্পৰ হাততে হোৱাৰ বৰ দিলেও হ'ব। তেওঁলোকৰ বিশ্বাস আছিল, দুয়োৰো ইজন-সিজনৰ মাজত কোনোকালেই কোনো বিৰোধ ঘটিব নোৱাৰে। ব্ৰহ্মাই তেওঁলোকে কিবা বৰটোকেই দিলে।

“সময়ত তেওঁলোকে স'চাস'চিকৈয়ে স্বৰ্গলোক, মৰ্ত্যলোক আৰু নাগলোক এই তিনিও লোক জয় কৰি মনৰ বাঞ্ছা পূৰণ কৰিলে। দেৱতাসকলে যেতিয়া দেখিলে দুখৰ নিশা পুৱাবৰ কোনো আশা নাই, তেতিয়া তেওঁলোক ব্ৰহ্মাৰ ওচৰ চাপিল। ব্ৰহ্মাই লগে লগে বিশ্বকৰ্মাক আদেশ দিলে, এনে এগৰাকী-নাৰীমৰ্তি গাঢ় ভুলিব লাগে, যি নাৰী জগতৰ ভিতৰতেই অজুলনীয়া। বিশ্বকৰ্মই তিনিও জগতৰ প্ৰতিটো খনীয়া কলুৰ পৰা কণ কণকৈ গোটেই আনি থপ থুৱাই এক নাৰীমৰ্তি

গঢ়ি ভুলিলে। ব্ৰহ্মাই সেই নাৰীমূৰ্তিত জীৱনৰ এমুঠি উশাহৰ বাঁ দি নাম থ'লে—তিলোত্তমা। তাৰ পাচত, তেওঁ তিলোত্তমাক আদেশ দিলে, সূন্দ-উপসূন্দৰ মন হৰিবগৈ লাগে।

“তিলোত্তমাই সূন্দ-উপসূন্দৰ ওচৰলৈ যোৱাৰ আগতে দেৱভাসকলক প্ৰদৰ্শন কৰি ল'বলৈ ধৰিলে। তিলোত্তমাৰ ৰূপ দেখি স্বয়ং ব্ৰহ্মাও ভোল গ'ল। তিলোত্তমাই যেনিয়ে খোজ দিয়ে, সেইপিনেই ব্ৰহ্মাৰ একোখনকৈ মূখৰ আবিৰ্ভাৱ হয়। এইদৰে সোৱে-বাওঁৱে আৰু আগে-পিচে ব্ৰহ্মাৰ চাৰিখন মূখ হৈ পৰিল। ইন্দুৰ অৱস্থাও একে হ'ল; তেওঁৰ মূখত এহেজাৰটা চকু গজিল। সেইকাৰণেই, ব্ৰহ্মাৰ আন এটা নাম চতুৰানন—মানে চাৰিমূখীয়া! আৰু ইন্দুৰো আনটো নাম সহস্ৰলোচন—মানে হেজাৰচকুৱা! দেৱভাসকলৰ মাজত মাথোন শিৱহে খিৰেৰে ব'ল। সেইকাৰণেই, তেওঁ শ্বাপদ নামেৰেও পৰিচিত। বাৰু, সেইবোৰ কথা থাকুক। ঘাই কথাষাৰ কওঁ।”

“সূন্দ আৰু উপসূন্দ জ্যোতিয়া বিদ্যা পৰ্বতৰ ওচৰৰ এখন পাতলীয়া হাবিত সুৰাপান কৰি মতলীয়া হৈ ফুৰি আছিল। তিলোত্তমা তাতে ওলালগৈ। তেওঁক দেখা পায়েই ককালৈক-ভালৈক হালেই টপলিয়াই আহি তেওঁৰ ওচৰ পালেহি। সূন্দই তেওঁৰ সোঁ হাতখন খামোচ মাৰি ধৰিলেহি। উপসূন্দয়ো একেদৰে খামুচি ধৰিলেহি তিলোত্তমাৰ বাওঁ হাতখন। সূন্দই ঋষ্মুৱাকৈ ক'লে, এওঁ মোৰ পৰিবাৰ—তোমাৰ বোৱেৰা নহয় জানো! উপসূন্দই ভেকাহি মাৰি ক'লে, “এওঁ মোৰ পৰিবাৰ—তোমাৰ দেখোন ভাই-বোৱাৰী! পোনতে মূখ-চুপতি; অলপ পাচত তৰ্খিয়াতৰ্খি; তাৰ পাচত গদা-যুদ্ধ; শেষত দুয়ো যমৰ ঘৰৰ আলহী হ'লগৈ। দেৱভাসকলে জাকে জাকে নামি আহি তিলোত্তমাৰ অশেষ প্ৰশংসা কৰিলে আৰু নথৈ শজাগ ল'লে। অৱশেষত, ব্ৰহ্মাৰ আদেশত তেওঁ আদিত্যলোক পালেগৈ। সেয়ে নোহোৱা হ'লে, তেওঁক লৈ দেৱভাসকলৰ মাজতো নিভৌ একোখনকৈ যুদ্ধ লাগিলহেঁতেন।”

এই ইংগিতময় কাহিনীটো কৈ উঠি নাৰদে মাথোন এৰাৰ কথা

খোৰভে ক'লে, “সুখে-সন্তোষে থাকিবলৈ হ'লে নিয়মৰ ঘেৰ এটা মানি চলিব লাগে।” তাৰ পাচত, নাৰদে সকলোৰে প্ৰভুত বিদায় ল'লে।

পান্ডৱসকলে লগে লগে এটা নিয়ম ৰাখি ল'লে, দ্রৌপদীয়ে প্ৰতি বছৰতে তেওঁলোকৰ মাজত একাদিক্ৰমে মাথোন এজনৰ লগতহে বছৰ-টোলৈ সংসাৰ কৰিব। সেই সময়ছোৱাত আন চাৰিজনৰ কোনেও সিজনেৰ আৰু দ্রৌপদীৰ যুটীয়া জীৱন কটোৱা কোঠালিত সোমাবগৈ নোৱাৰিব। যিজনই এই নিয়ম লংঘন কৰিব, সিজনেই ব্ৰহ্মচাৰী হৈ বাৰ বছৰকাল বনবাস খাটিব লাগিব।

॥ অজুৰ বনবাস ॥

পোনতে অজুৰনেই বনবাস খাটিবলগীয়া হ'ল। এদিন কেইজনমান ব্ৰাহ্মণ খঙত টিঁঙৰি-তুলা হৈ ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ পাইছিলহি। মধুখান্দিতক অজুৰনক লগ পাই, তেওঁৰ আগতে খং গোটেইখিনি উজাৰি দিলে। বোলে, বজাই কৰ ল'বহে জানে; প্ৰজাৰ সুখ-শান্তি, ৰক্ষা কৰিব নেজানে! এনেকুৱা বজাকে অধৰমী বুলি কয়! ইফালে কৰৰ হেঁচাটোও এলাপেচা বিধৰ নহয়; শইচ যিমানখিনি পায়, তাৰ ছ'ভাগৰ এভাগ কৰ বুলি বজাৰ ভ'ৰালত দিব লাগে। অজুৰনে স্মিিলে, কি কথাত নো ব্ৰাহ্মণ-সকল সেইদৰে জ্বলি-পাকি উঠিছে! ব্ৰাহ্মণকেইজনে উত্তৰ দিলে, তেওঁলোকৰ সম্পত্তি বুলিবলৈ যিবা গৰু-গাই কেইটামান আছে, তাকো চোৰ-ডকাইতে নি শেষ কৰিবলৈ ধৰিছে; উদ্ধাৰ কৰি দিওঁতা কোনো নাই। তেওঁলোকৰ কথা শুনি অজুৰনে তেওঁলোকক আম্বাস দিলে, তেওঁ নিজেই সেইবোৰ উদ্ধাৰ কৰি দিবগৈ। এই বুলি কৈয়েই তেওঁ অশ্ব-শস্ত্ৰ আনিবলৈ কাৰেঙৰ ভিতৰ সোমাল।

কিন্তু, ভিতৰলৈ সোমোৱেই তেওঁ থমকি ৰৈ গ'ল। যিটো কোঠালিত অশ্ব-শস্ত্ৰবোৰ থৈছিল, সেইটো কোঠালি ভেটিয়া যুধিষ্ঠিৰ আৰু দ্রৌপদীৰ যুটীয়া অধিকাৰত। তাৰ দৱাবলি গচাক ভিতৰ সোমোৱা মানেই ৰাষ্ট্ৰ লোৱা নিয়ম জুগ কৰা; আৰু নিয়ম জুগ কৰা মানেই

বাৰ বছৰ বনবাস খাটিবলগীয়া হোৱা। আকৌ, ব্ৰাহ্মণসকলৰ গৰু-গাই উল্কাৰ কৰিবলৈ নোযোৱা মানে বজ্জা যুধিষ্ঠিৰৰ নামত অধৰমীৰ অপৰাধ চপোৱা। অজ্ঞান চিন্তাত পৰিল, এতিয়া কি কৰা ভাল হ'ব! অৱশেষত সিদ্ধান্ত কৰিলে, যেনে তেনে ধৰ্ম বক্ষা কৰাই উচিত হ'ব। অজ্ঞান ল'ৰালিকৈ কোঠালিটোৰ ভিতৰত সোমাল আৰু যুধিষ্ঠিৰৰ অনুমতি লৈ গোটাচেৰেক কাঁড় আৰু ধন এখনেৰে সৈতে ওলাই আহিল। ওলায়েই ব্ৰাহ্মণ কেইজনক ক'লে, “ব'লক। সিহঁত চাগে বেচি দৰ বাট যাব পৰা নাই!” এই বুলি কৈয়েই তেওঁ ৰথ এখনত উঠি গৰু চোৰ-বিলাকৰ সন্ধানত ওলাল।

অলপ পাচতে সিহঁতক যথাযোগ্য শাস্তি দি গৰুজাক উল্কাৰ কৰি লৈ অজ্ঞান উভতি আহিল। হেৰোৱা গৰু-গাইবোৰ পাই ব্ৰাহ্মণসকলৰ মূখত হাঁহি বিৰিঙি উঠিল। তেওঁলোক সকলোৱে ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰৰ নামত অনেক প্ৰশংসাবচন বুলিলে।

উভতি আহিয়েই অজ্ঞান যুধিষ্ঠিৰৰ ওচৰলৈ গ'ল। যুধিষ্ঠিৰক লগ পায়েই তেওঁ ক'লে, “মহাৰাজ, মই নিয়ম লংঘন কৰিলোঁ। গতিকে, মোক বনবাস খাটি প্ৰায়শ্চিত্ত কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ক।” যুধিষ্ঠিৰে বাখা দি ক'লে, “তুমি মোৰ কোঠাত সোমোৱাৰ বাবে মই অকণো অসন্তুষ্ট হোৱা নাই। কনিষ্ঠজন জ্যেষ্ঠজনৰ কোঠালৈ সোমালে দোষে নোচোৱে—তাৰ ওলোটাটো হ'লেহে দোষ হয়। গতিকে, তোমাৰ প্ৰায়শ্চিত্ত কৰাৰ প্ৰশ্ন নুঠে।” অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, আপোনাৰ মূখতেই শুনিছোঁ—ধৰ্মৰ বাটত ছল-চাতুৰীৰ ঠাই নাই। মই অশ্লীল কৰি যি পথ লৈছিলোঁ, তাৰ পৰা খিঁ পৰিবলৈ নক'ব। ধৰ্মৰাজ, মই কাকুতি কৰিছোঁ—মোক আপুনি ধৰ্ম পালন কৰিবলৈ অনুমতি দিয়ক।” অৱশেষত, যুধিষ্ঠিৰে থোকাখুকি মাতেৰে অজ্ঞানক বাৰ বছৰৰ বাবে বনলৈ যাবলৈ অনুমতি দিলে।

বহুদিন ধৰি অৰণ্ডে-দৰণ্ডে ধৰি ফুৰাৰ পাচত অজ্ঞান গংগাৰ নামৰ ঠাইত উপস্থিত হ'লগৈ। এদিন গা ধুকলৈ বুলি গংগাৰ পানীত নামোতেই নাগৰাজৰ কন্যা উলপীয়ে তেওঁক টানি লৈ গ'লহি। পানীৰ তলৰ

স্বৰূপপথেদি টানি নি তেওঁক কোনোবাৰ্থিনি পোহোৱাঙ্গে। বাটে বাটে নিজৰ পৰিচয় দি উল্লপীয়ে তেওঁক ক'লে, “মই ঐৰাৱত বংশৰ কোৰব্য নামৰ এগৰাকী নাগৰজাৰ কন্যা। মই আপোনাৰ প্ৰতি গভীৰ আসক্তি অনুভৱ কৰিছোঁ। আপুনি মোৰ অনুৰাগৰ সন্মান বক্ষা কৰক। সেইদৰে মোৰ প্ৰাণবক্ষা কৰিলে আপোনাৰ ধৰ্ম নষ্ট নহয়। আপোনাৰ স্বাক্ষৰ্য পালনৰ প্ৰতিজ্ঞা কেৱল দ্ৰৌপদীৰ সম্পৰ্কভেই প্ৰযোজ্য। মোৰ বা আন কোনো নাৰীৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়।” উল্লপীৰ কথাত অজ্ঞানৰ হৃদয় পমিল। অজ্ঞানে উল্লপীৰ প্ৰাৰ্থনা পূৰণ কৰিলে। তাৰ পাচত উল্লপীৰ পৰা বিদায় ল'বৰ পৰত উল্লপীয়ে তেওঁক এই বুলি বৰ দিলে, “এতিয়াৰ পৰা আপুনি সাগৰ, নদী আৰু সৰোবৰ যিয়েই কি নহওক, সকলো ধৰণৰ পানীত অজেয় হৈ থাকিব, সকলো জলচৰ প্ৰাণীয়েই আপোনাৰ বশীভূত হৈ ৰ'ব।”

উল্লপীৰ পৰা বিদায় লৈ অজ্ঞান মহেন্দ্ৰ পৰ্বত পালেগৈ। তাৰ পাচত আৰু বহুতো তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি সাগৰৰ পাৰে পাৰে গৈ গৈ মণিপুৰ ৰাজ্যত উপস্থিত হ'ল। তাতে এদিন সেই দেশৰ ৰজা চিদ্ৰাবাহনৰ কন্যা চিদ্ৰাংগদাক তেওঁ দেখা পালে। চিদ্ৰাংগদাৰ অপূৰ্ব ৰূপে তেওঁক মূহুৰ্ত্ততে মুগ্ধ কৰি পেলালে। তেওঁ যোঁতীয়া নিজৰ পৰিচয় দি চিদ্ৰাংগদাৰ পাণিপ্ৰাৰ্থী হ'ল, যোঁতীয়া ৰজা চিদ্ৰাবাহনে ক'লে, “যদি তুমি প্ৰতিজ্ঞা কৰা, চিদ্ৰাংগদা আৰু তোমাৰ দি সন্তান হ'ব, তেওঁ মণিপুৰতেই থাকিব, তেনেহ'লে তোমাৰ প্ৰাৰ্থনা পূৰণ কৰাত মোৰ আপত্তি নাই। কাৰণ, মোৰ কোনো পুত্ৰসন্তান নাই। চিদ্ৰাংগদাই মোৰ পুত্ৰভুল্য। মোৰ পুৰুষপুৰুষ প্ৰভঞ্জনক মহাদেৱে বৰ দিছিল, আমাৰ বংশত পুৰুষে পুৰুষে মাথোন এজনকৈহে সন্তান হ'ব। গতিকে, তুমি যদি চিদ্ৰাংগদাৰ পুত্ৰক ইয়াৰ পৰা লৈ যোৱা, তেনেহ'লে আমাৰ ৰাজবংশৰ ধাৰা ছিগি পৰিব।” অজ্ঞানে সেইৰূপে অংগীকাৰ কৰিলত চিদ্ৰাংগদাৰ লগত তেওঁৰ বিবাহ সম্পন্ন হোৱাত কোনো বাধা নেথাকিল।

মণিপুৰতে অজ্ঞান তিনি বছৰ থাকিল। তাৰ পাচত, তেওঁৰ এটি পুত্ৰসন্তান উপজিল। অজ্ঞানে তেওঁৰ নাম ৰ'লে, বজ্জবাহন। বজ্জ-

বাহন জন্ম হোৱাৰ কিছুদিন পাচতে অজ্ঞান আকৌ তীৰ্থভ্ৰমণ কৰিবলৈ ওলাই পৰিল।

দ্ব্যধনমান তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰিয়েই অজ্ঞানে গম পালে, তীৰ্থযাত্ৰীসকলে পাঁচখন তীৰ্থলৈ যোৱাৰ কথা নুজিয়ায়। আৰু গম পালে, সেই পাঁচখন তীৰ্থৰ প্ৰত্যেকখনতে একোটাকৈ ভ্ৰমণ কৰি যোৱা আছে। মানুহ দেখিলেই ঘৰিয়ালে টানি লৈ যায়। গতিকে, সকলোৱে পণ্ডতীৰ্থৰ নাম শুনিলেই উৎসাহ খাই উঠে। অজ্ঞানে খিৰাং কৰিলে, তেওঁ সেই তীৰ্থকেইখনতো স্নান কৰিবগৈ। পোনতে সৌভদ্র তীৰ্থলৈ গ'ল। পানীত নমাৰ লগে লগে বিয়োগম ঘৰিয়াল এটাই আহি অজ্ঞানৰ ভৰি এখন কামুৰি ধৰিলেহি। অজ্ঞানেও তাক খামোচ মাৰি দাঙি আনিলে; ভাবিলে, থেকেচা মাৰি থৈ দিব! পিচে, দাঙি অনাৰ লগে লগে ঘৰিয়ালটো এজনী বৃন্দা নাবী হৈ পৰিল। বৃন্দাগৰাকীয়ে মাত লগালে, “মই এজনী অপেচৰী। মোৰ নাম বৰ্গা—কুব্জৰ সংগিনী। মই আৰু মোৰ চাৰিজনী সখী ইন্দুলোকলৈ গৈ আছিলোঁ। বাটেতে এজন পৰম বৃন্দাবান ব্ৰাহ্মণক এটুকুৰা নিজৰ ঠাইত বেদ পাঠ কৰি থকা দেখা পালোঁ। আমাৰ দৃষ্ট বৃন্দা থৈলালে। ভাবিলোঁ, অলপ নাচ-গান দেখুৱাই তেওঁক আমনি কৰোঁ। আমনি পাই তেওঁ আমাক অভিশাপ দিলে, তহঁত এশ বছৰলৈ ঘৰিয়াল হৈ পানীত বাস কৰগৈ। আমাৰ কাৰুণিক-মিনতি শুন ক'লে, কোনোবা মহাত্মাই যদি কেনেবাকৈ তহঁতক পানীৰ ওপৰলৈ তুলি আনে, তেনেহ'লে তহঁত উদ্ধাৰ হ'বি। দেৱৰ্ষি নাৰদে আমাৰ দৰ্ভাগ্যৰ কথা শুনি উপদেশ দিলে, তোমালোক দক্ষিণৰ পিনে সাগৰপাৰত থকা পণ্ডতীৰ্থলৈ যোৱা, তাতে থাকগৈ। সময়ত মহাবীৰ অজ্ঞানে তোমালোকক শাপমুক্ত কৰিবগৈ। আজি আপুনি মোক শাপমুক্ত কৰিলে। এতিয়া আপুনি মোৰ সখী চাৰিগৰাকীকো মুক্তি দিয়কগৈ।”

অজ্ঞানে সেই অপ্সৰাগৰাকীৰ নিৰ্দেশমতেই ক্ৰমে অগস্ত্য, পোজম, কাৰ্কম আৰু ভাৰদ্বাজ তীৰ্থ চাৰিখনলৈ গৈ বাকী চাৰিগৰাকী অপ্সৰাকো শাপমুক্ত কৰিলে। এইদৰে যথেষ্ট পুণ্য আৰ্জন কৰি উঠি অজ্ঞান আকৌ

এবাৰ শনিপদৰ পালেহি। এইবোৰি তেওঁ পদতক বজ্জবাহনক বজ্জা চিহ্নবাহনৰ ওচৰত গ'তাই দি ক'লে, “মোৰ প্ৰতিজ্ঞা অনায়াসী আপোনাৰ সিংহাসনৰ ভৱিষ্যত অধিকাৰীক আপোনাৰ হাতত দি থৈ গ'লোঁ।” তাৰ পাচত, তেওঁ চিহ্নাংগদাক ক'লে, “সংপ্ৰতি তুমি ইয়াতে থাকি বজ্জবাহনৰ আদৰ-যত্ন লৈ সময় কটোৱাঁ। পাচত ইন্দ্ৰপ্ৰস্থলৈ লৈ যামহি; তেতিয়া আমাৰ আপোন-মানুহখিনিৰ লগ লাগিবাগৈ। যদ্বিষ্ঠিৰে যোঁতয়া ৰাজসূয় যজ্ঞ পাতিব, তেতিয়া তুমি পিতাৰ লগত তালৈ নিশ্চয় যাবা।”

তাৰ পাচত, অজ্ঞান পশ্চিমৰ পিনে থকা সাগৰপাৰৰ তীৰ্থবোৰলৈ ওলাল। অৱশেষত, তেওঁ প্ৰভাস তীৰ্থ পালেগৈ। বাৰ্তাৰ পায়ৈই কৃষ্ণ আগবাঢ়ি আহিল। কৃষ্ণই তেওঁক বৈৱতক পৰ্বতলৈ লৈ গ'ল। কেইদিনমান তাতে আনন্দ-উছৰৰ মাজত কটাই কৃষ্ণৰ লগত অজ্ঞান দ্বাৰকা নগৰী পালেগৈ। দ্বাৰকাৰ সকলোৱে তেওঁক আপোনজন বুলি সাৱটি ল'লে।

। সুভদ্ৰাহৰণৰ কথা ।

দ্বাৰকাৰ সকলোৱে মাজে মাজে বৈৱতক পৰ্বতত ইটো-সিটো উছৰ পাতি যাৱাই। কেইবাদিনো ধৰি সেইবোৰ উছৰ-সমাবোহ চলে। জাকে জাকে মানুহ তালৈ যায়। যোৰ পাতি মূনিহ-তিবোতাবোৰে দৃশ্য-শোভা চাই ফুৰি ফুৰে। কেইদিনমানলৈ আটাইবোৰৰে মন উৰণীয়া হৈ পৰে।

তেনেকুৱা এটা উছৰতে এবাৰ অজ্ঞানে কৃষ্ণৰ ভনীয়েক সুভদ্ৰাক দৰৰ পৰাই দেখা পালে। লগে লগে তেওঁ অলপ চম্ভল হৈ পৰিল। কৃষ্ণই তাকে দেখি হাঁহি এটা মাৰি স্বৰ্ধিলে, “কি হ'ল, সখা? বনলৈ আহি মনৰ পাখি গাঁজিল নেকি?” তাৰ পাচত, অলপ বৈ ক'লে, “শুনো, ভাই মোৰ ভনী। নাম সুভদ্ৰা। পিতাৰ অতি মৰমৰ জীয়াৰী। তুমি যদি অনম্ৰান্তি দিয়া, তেনেহ'লে মই নিজেই পিতাৰ আগত ক'ব

পাৰোঁ।” অজ্ঞানে তেতিয়া মৃকলিকৈ ক’লে, “সখা, তাৰ আগতে তুমি মোক কোৱা—তেওঁক কেনেকৈ পাব পাৰোঁ?” কৃষ্ণই উত্তৰ দিলে, “ক্ষত্ৰিয়ৰ ক্ষেত্ৰত স্বয়ংবৰেই সৰ্বোত্তম। কিন্তু, স্বয়ংবৰ বুলিলেই ক’ব বতাহে কেনি উৰুৱাই নিয়ে—কোনেও ক’ব নোৱাৰে! গতিকে, তুমি মোৰ ভনীজনীক জোৰ কৰি পলুৱাই নিয়া। ধৰ্মজসকলৰ মতে, বীৰৰ ক্ষেত্ৰত সেইটোৱেই আটাইতকৈ শোভনীয়।”

তাৰ পাচত, কৃষ্ণ আৰু অজ্ঞানে লৰালৰিকৈ এজন দত্ত পঠিয়াই যুধিষ্ঠিৰৰ সন্মতি আনি ল’লে।

ইফালে অজ্ঞানে সাজি-কাছি এখন সোণখটোৱা বথত উঠি মৃগয়া কৰিবলৈ ওলোৱাৰ দৰে ওলাই গ’ল। সুভদ্ৰাই তেতিয়া দৈনন্দিন পজোৰ পাচত বৈৱতক পৰ্বত প্ৰদক্ষিণ কৰি উঠি দ্বাৰকালৈ উভতি অহাৰ বাট ধৰিছিল। অজ্ঞানে বথৰ পৰা নামি গৈ সুভদ্ৰাক জোৰকৈ ধৰি আনি নিজৰ বথত তুলিলেহি। তাৰ পাচত, অজ্ঞানে তেওঁৰ বথ ইন্দ্ৰপ্ৰস্থৰ অভিমুখে বতাহৰ বেগেৰে চলাই নিবলৈ ধৰিলে।

ঘটনাটোৰ কথা মনোহৰতে চাৰিওপিনে বিয়াপি পৰিল। লগে লগে মন্ত্ৰণাসভা মাতি ভেৰী বজোৱা হ’ল। ভেৰীৰ শব্দ শুনি সকলোৱে ৰং-ধেমালি সামৰি দ্বাৰকালৈ ঢাপলি মেলিলে। মন্ত্ৰণাসভাত অজ্ঞানৰ আচৰণৰ কথা শুনি আটাইবোৰ জাঙুল খাই উঠিল। সকলোৱে এক মূখে ক’লে, “সেই দৰ্জুনটোক প্ৰচণ্ড শাস্তি দিব লাগিব। তাক ক্ষমা কৰাৰ কোনো প্ৰশ্ন নুঠে।”

স্বৰাৰ বাগীত মতলীয়া হৈ থকা বলৰামো সেই মন্ত্ৰণাসভাত উপস্থিত আছিল। তেওঁৰ চকুহাল ঢলঢলীয়া হৈ আছিল। হঠাৎ তেওঁ কৈ উঠিল, “ব’বা। তোমালোকে যে ইমান তৰ্জুন-গৰ্জুন কৰিছা, কৃষ্ণক জানো স্বাধি চাইছা—কি কৰিলে ভাল হ’ব?” তেতিয়াহে সকলোৰে মনত পৰিল, কৃষ্ণও সেই মন্ত্ৰণাসভাত আছে, তেওঁক একো কথাই সোধা হোৱা নাই।

বলৰামে কৃষ্ণলৈ চাই ক’বলৈ ধৰিলে, “তোমাৰ কাৰণেই আমি এই অপমানৰ মূখামূখি হ’বলগীয়া হৈছোঁ। তোমাৰ মূৰলৈ চায়েই আমি

সকলোৱে অজ্ঞানক মৰম কৰিছিলোঁ, শ্রদ্ধা কৰিছিলোঁ। কিন্তু, সি তাৰ যোগ্য নাছিল। ভাল বংশত উপজি কোন কুলাংগাৰে বাৰু খোৱা কাঁহীখন খাই উঠি থেকৈচি ভাঙে! সূত্ৰাক হৰণ কৰি সি আমাৰ মৰত ভৰিব সাঁচ খ'বলৈ সাহস পাইছে! কোনেও নোৱাৰে যদি কওক, মই অকলে এই অপমানৰ পোতক ভুলিব পাৰোঁ।" বলৰামৰ কথা শুনি সকলোৱে হয়ভৰ দিলে।

অৱশেষত, কৃষ্ণই মান্ত দিলে, "অজ্ঞানে আমাৰ বংশৰ কোনো অপমান কৰা নাই। বৰং সূত্ৰাক হৰণ কৰি তেওঁ যদুবংশক সন্মানিত কৰিছে। অজ্ঞানে জানে, ধনৰ লোভ দেখুৱাই বোঁচ যোতুক যাচি যদুবংশৰ জীয়ৰী কিনিব নোৱাৰি। আৰু জানে, স্বয়ংবৰৰ পৰিণতি অনিশ্চিত। গতিকে, তেওঁ ক্ষয়িৰ ধৰ্ম পালন কৰি সূত্ৰাক হৰণ কৰি নিছে। অজ্ঞানৰ বংশ-গৌৰৱ যদুবংশতকৈ কোনো প্ৰকাৰেই হীন নহয়। মোৰ মত হৈছে, তেওঁক ফুচুলাই-মেৰি আধাবাটৰ পৰা ওভোতা হৈ আনিবগৈ লাগে। যদু-বাগৰ কৰি অজ্ঞানৰ হাতত পৰাজিত হ'লেহে আমাৰ বংশ-গৌৰৱ নেকাকিব। মিঠা কথা কৈ সৎ পাত্ৰক আপোন কৰি ল'ব পৰাতহে আচল খ্যাতি। সকলোৱে জানি ৰাখক, অজ্ঞান অজ্ঞেয়। আনহাতে, অজ্ঞান আমাৰ আপোন পেহীৰ ল'ৰা; তেওঁ আমাৰ শত্ৰুতা কৰাৰ কথা নিশ্চয় ভবা নাই।" কৃষ্ণৰ বক্তৃত্তিয়ে সকলোৰে খঙৰ জুইত চোঁচা পানী ঢালিলে। সকলো যাদৱ তেওঁৰ কথাত সৈমান হ'ল।

কেইজনমান যাদৱে তেতিয়া আগবাঢ়ি গৈ অজ্ঞানক ওভোতা হৈ আনিিলে। দ্বাৰকা পোৱাৰ লগে লগে তেওঁক সকলো নগৰবাসীয়ে সন্মানগৰ্ৱাৰি তুলিলে। তাৰ পাচত, মহাৰঙেৰে তেওঁৰ লগত সূত্ৰাক বিবাহ কাৰ্য সমাপন কৰা হ'ল।

বিয়াৰ পাচত আৰু এবছৰ কাল অজ্ঞানে দ্বাৰকাতেই কটাই দিলে। বনবাসৰ সময় উকলি যাওঁ-যাওঁ হোৱা দিনকেইটা অজ্ঞানে পদ্মকৰ ভাৰত কটালেগৈ। অৱশেষত বাৰ বছৰ পূৰ্ণ হ'লত সূত্ৰাক লগত লৈ অজ্ঞান ইন্দ্ৰপ্ৰস্থলৈ উলটি গ'ল।

অজ্ঞানক দেখা পাই দ্ৰৌপদীয়ে অলপ ৰোহ পাতি ক'লে, "কুন্তীনন্দন,

ভূমি দেখোন সন্ধ্যাৰ ওচৰলৈ যোৱাই ভাল। মোক নো কি বঢ়লি মাঙ দিবলৈ আহিলা? ভূমিতো জ্ঞানাই, দৰুনাই বান্ধোনত সোমালে আগৰ বান্ধোনটো সোলোকটোলোক হয়েই।” অজ্ঞানে তেতিয়া কেইবাবাৰো দ্রোপদীৰ ওচৰত ক্ষমা ভিক্ষা কৰি তেওঁৰ খং মাৰ নিয়াব খুজিলে। ইপিনে সন্ধ্যাক তেওঁ মাক কুন্তীৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিলে। কুন্তীক সেৱা কৰিলতে তেওঁ সন্ধ্যাক প্ৰাণভাৰি আশীৰ্বাদ কৰিলে। তাৰ পাচত, সন্ধ্যাই দ্রোপদীৰ ওচৰলৈ আহি তেওঁকো পৰম ভক্তিয়ে সেৱা কৰি ক’লে, “বাইদেউ, মোক আপোনাৰ দাসী বঢ়িয়েই গণ্য কৰিব।” উত্তৰত দ্রোপদীয়ে তেওঁক সাৱটি ধৰি ক’লে, “তোমাৰ স্বামীৰ যেন কোনো শত্ৰু নাথাকে।”

এনে সময়তে কৃষ্ণ, বলবাম আৰু আন আন যদুবংশী বীৰসকল আহি ওলালহি। তেওঁলোকে লগত বহুতো ধন বস্তু আৰু মূল্যবান সাস-সঁজুলিৰ যোড়ুক লৈ আহিছিল। কেইদিনমান ইন্দ্ৰপ্ৰস্থত বিচিয়াকৈ আলহী-ভাত খাই কৃষ্ণৰ বাহিৰে বাকী সকলোবোৰ দ্বাৰকালৈ উলটি গ’লগৈ।

কৃষ্ণ আৰু অজ্ঞান দুয়ো সখীয়ে মাজে মাজে যমুনা নৈৰ পাৰত ম’গয়া কৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে।

আকৌ, এই সময়ছোৱাতে সন্ধ্যাৰ এটি পুত্ৰ-সন্তান উপজিল। অজ্ঞানে তেওঁৰ নাম ৰ’লে, অভিমন্যু। সেই নামটোৰ মানে হ’ল, নিভীক আৰু তেজস্বী। এইদৰে এইছোৱা সময়তে অজ্ঞান কেইবাজনো ভৱিষ্যত বীৰপুত্ৰৰ পিতা হৈ পৰিছিল। তেওঁলোক হ’ল, উলপীৰ কালৰ পৰা ইৰাবান, চিদ্দাংগদাৰ ফালৰ পৰা বজ্জবাহন আৰু দ্রোপদীৰ কালৰ পৰা ওপজা পাঁচজন পাণ্ডৱৰ পাঁচজন পুত্ৰ-সন্তানৰ এজন— যিকেইজনৰ নাম আছিল একাদিক্ৰমে প্ৰতিবিদ্যা, সূতসোম, শ্ৰুতকৰ্মা, শতানীক আৰু শ্ৰুতসেন। সময়ত তেওঁলোক প্ৰত্যেকেই পাণ্ডৱসকলৰ বহু গোৱৰ আৰু দৰ্ভাগ্যৰ অংশীদাৰ হৈ পৰিছিল। সকলোকে চেৰাই গৈছিল, অভিমন্যুৰ বীৰত্ব-গোৱৰে।

॥ আশুৰদাহৰ ইতিবৃত্ত ॥

কৃষ্ণই ইন্দ্রপ্ৰস্থত কটাই যোৱা দিনকেইটাবে কথা। এদিন কৃষ্ণ আৰু অজ্ঞান লগত কেইজনমান লগৰীয়া আৰু পুৰনাৰীক লৈ যমুনা নৈত নাৱত উঠি ফুৰি আহিবলৈ গৈছিল। নাৱত উঠি ফুৰি ফুৰোঁতে তেওঁলোকৰ চকুত পৰিল, সমুখত খাণ্ডৱ বন। তেওঁলোক নাৱৰ পৰা নামি গৈ তাতে বনভোজৰ আয়োজন কৰিলে। লগে লগে সকলোবোৰ নানা ধৰণৰ বং-ধেমালিত মত্ত হৈ পৰিল। কৃষ্ণ আৰু অজ্ঞান দুয়ো অলপ আঁতৰি গৈ দখন মদ্যমদ্যনিকৈ থোৱা আসনত বহি অলপ গহীন আলোচনাত মগ্ন হ'ল।

এনেতে তেওঁলোকৰ সমুখত এগৰাকী ব্ৰাহ্মণ ওলালহি। সিজনৰ শৰীৰ অতি প্ৰকাণ্ড, গা'ৰ বং জুইত পুৰি উলিয়াই অনা তপত সোণৰ লেখীয়া, গোটেই মূখ আৱৰি থোৱা দাড়িকোছা যেনিবা একুৰা বগুচুৰা জুইৰ শিখা, মূৰৰ চুলিৰে বন্ধা জটাৰ ৰংপটোও যেনিবা এটা মন্দিৰৰ চুড়া, আৰু গোটেই দেহত কাপোৰ বদলিবলৈ মাথোন এখন সামান্য কোপীন। তেওঁ দেখা দিয়েই কোনো ভূমিকা নোহোৱাকৈ ক'বলৈ ধৰিলে, “হে কৃষ্ণাজ্ঞান, মই এক বহুভোজী ব্ৰাহ্মণ। মোক তোমালোকে উদৰ পূৰণ কৰিব পৰাকৈ ভোজনৰ যোগান ধৰাঁ। মোৰ অন্য নাম অগ্নি। গতিকে, মোক অন্য কোনো অন্ন নালাগে; মাথোন মোক খাণ্ডৱ বন দাহ কৰাত অলপ সহায় কৰি দিলেই হ'ব। এই বনত তক্ষক নাগ সপৰিবাৰে বাস কৰে। যিহেতু তক্ষক নাগ ইন্দ্রৰ সখা, সেইবাবে স্বয়ং ইন্দ্র এই বনৰ বক্ষক; আৰু ইন্দ্রই বাধা দিয়ে কাৰণেই মই এই বন দাহ কৰিব পৰা নাই। তোমালোক দুয়ো অতি দৰ্ভৰ্ষ যোদ্ধা। গতিকে, তোমালোকৰ পৰা অলপ সহায় পালেই এই বিশাল খাণ্ডৱ বন দাহ কৰি মই মোৰ ক্ষুধা নিবারণ কৰিব পাৰিম।”

আচলতে অগ্নিৰ অগ্নিমাদ্য ঘটিছিল। তাৰ কাৰণ হ'ল, শ্বেতকি নামৰ এজন বজ্জাই বহুকাল ধৰি ঘন ঘনকৈ ইটো-সিটো নানা যজ্ঞ কৰি দিন নিয়াইছিল। এইদৰে প্ৰায়েই যজ্ঞ কৰিবলগীয়া হোৱাত তেওঁৰ পুৰোহিত্যবিলাকৰ চকু যজ্ঞৰ ধোৱা লাগি ঘোলা হৈ পৰিছিল।

গতিকৈ, তেওঁলোকে যজ্ঞৰ পৌৰোহিত্য কৰিবলৈ নহা হ'ল। উপায় নেপাই বজাই মহাদেৱৰ বৰ বিচাৰি ওপস্যা কৰিবলৈ ধৰিলে। মহাদেৱে যেতিয়া শ্বেতকিক কি বৰ জাগে সোধিলে, তেতিয়া তেওঁ মহাদেৱকেই তেওঁৰ যজ্ঞৰ পদুৰোহিত হ'বলৈ খাটনি ধৰিলে। মহাদেৱে তেতিয়া ক'লে, “মোৰ দ্বাৰা সেই কাম কৰা অসম্ভৱ। তুমি বৰং দূৰ্বাসা ঋষিক ধৰাগৈ।” মহাদেৱৰ আদেশত দূৰ্বাসা ঋষিয়েই ছেদ-ভেদ নোহোৱাকৈ বাৰ বছৰ ধৰি এক মহাযজ্ঞৰ পৌৰোহিত্য কৰি দিলে। সেই বাৰ বছৰ ধৰি একেৰাহে মাথোন ঘিউ খাই খাই অগ্নিদেৱতাৰ পেটৰ জুইৰ চোক কৰি আছিল। শেষত তেওঁ ঘিউ খোৱাৰ পৰা নিস্কৃতি পাই ব্ৰহ্মাৰ ওচৰ চাপি প্ৰতিকাৰৰ উপায় বিচাৰিলে। ব্ৰহ্মাই হাঁহি এটা মাৰি ক'লে, “তুমি এটা কাম কৰা। খাণ্ডৱ বন দাহ কৰি তাৰ সকলোবোৰ প্ৰাণীৰ তেজ-মণ্ডহ ভক্ষণ কৰাগৈ। সেয়ে হ'লে, তোমাৰ অগ্নিমান্দ্য ৰোগৰ উপশম ঘটিব।” অগ্নিয়ে এবাৰ-দুবাৰ নহয়, সাতবাৰ খাণ্ডৱ বন দাহ কৰাৰ চেষ্টা কৰিছিল; কিন্তু প্ৰত্যেকবাৰেই তেওঁ বিফল হ'বলগীয়া হ'ল। কাৰণ, খাণ্ডৱ বনত থকা শ শ হাতীয়ে শুড়েৰে আৰু হেজাৰ হেজাৰ নাগে ফেঁট তুলি পানী ছতিয়াই জ্বলি উঠা জুই মূহুৰ্ত্ততে নুদুৱাই পেলায়। অৱশেষত, অগ্নি আকৌ এবাৰ ব্ৰহ্মাৰ ওচৰ চাপিল। এইবোৰ ব্ৰহ্মাই ক'লে, “তুমি তৎক্ষণাৎ কৃষ্ণাজ্বৰ্ণক জগ ধৰাগৈ। দূয়ো এতিয়া খাণ্ডৱ বনতেই আছেগৈ। তেওঁলোক তোমাৰ সহায় হ'লে, খাণ্ডৱ বন অনায়াসে দাহ কৰিব পাৰিব।”

অগ্নিয়ে এই গোটেইখনি কথা ভাঙি-পাতি কৈ কৃষ্ণাজ্বৰ্ণৰ সহায় প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। অজ্ঞানে তেতিয়া মাত দিলে, “প্ৰভু, আমি আপোনাক নিশ্চয় সহায় কৰি দিম। মোৰ হাতত অনেক দিবা বাণ আছে। কিন্তু সিবিলাক ব্যৱহাৰৰ উপযোগীকৈ ধনু এখনহে সম্প্ৰতি মোৰ হাতত নাই। মোৰ সখা কৃষ্ণৰ হাততো এই মূহুৰ্ত্তত একো অস্ত্ৰ নাই। আপুনি এটা উপায় দিয়ক যাতে ইন্দুই আমাক আক্ৰমণ কৰিলে, আমি তাৰ প্ৰতিকাৰ কৰিব পাৰোঁ।” অগ্নিয়ে তেতিয়া লোকপাল বৰদেৱক আহ্বান কৰি মন্ত্ৰ জপিলে। লগে লগে বৰদেৱ দেখা দিলেহি। অগ্নিয়ে বৰদেৱক

কৃষ্ণাজ্জৰ্দ্ধনৰ বাবে অস্ত্ৰ বিচাৰিলে। বৰদুগৰ পৰা লৈ অগ্নিয়ে অজ্জৰ্দ্ধনক এখন গাণ্ডীৰ ধনু, শেষ নোহোৱা কাঁড়ৰ যোগান ধৰা এটা অক্ষয় তুণ আৰু আলাসতে চলাব পৰা এখন কপিধনজ বধ দিলে; আৰু কৃষ্ণক এপাট চক্ৰ আৰু কৌমোদকী গদা দিলে।

তাৰ পাচত, কৃষ্ণ আৰু অজ্জৰ্দ্ধন দুয়ো বথত উঠাৰ লগে লগে অগ্নিয়ে খাণ্ডৱ বন দাহ কৰি নিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। চৰাই-চিৰিকাত আৰু জন্তুবোৰে চিঞৰত গগন ফালি পলাবলৈ ধৰিলে। কিন্তু, অজ্জৰ্দ্ধনৰ শৰ-প্ৰহাৰত বন্দী হৈ সেই সকলোবোৰ অগ্নিৰ সমুখত পৰিবলৈ বাধ্য হ'ল। কোনো প্ৰাণীয়েই অগ্নিৰ হাতৰ পৰা নিস্তাৰ নোপালে। অগ্নিৰ বাঢ়ি অহা শিখাৰ ভয়ক দেখি দেৱতাসকল চিন্তিত হৈ পৰিল। দেৱৰাজ ইন্দ্ৰই তেওঁৰ সখা তক্ষকৰ পৰিয়ালটো বন্ধা কৰিবৰ বাবে জাকে জাকে দোপাল-পিটা বৰষুণ ঢালিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু, আকাশ ছুই যোৱা জ্বাইৰ শিখাৰ ভয়কত সেই বৰষুণৰ ধাৰ আধাবাটতে শুকাই ভাপ হৈ গ'ল।

নাগৰাজ তক্ষক তেতিয়া খাণ্ডৱ বনত নাছিল—কুৰুক্ষেত্ৰত আছিলগৈ। তক্ষকৰ বৈণীয়েকে পুতেক অশ্বসেনক বচাই ৰাখিবৰ বাবে চেষ্টাৰ চুটি নকৰিলে। অশ্বসেনক গিলি পেটৰ ভিতৰত স্তম্ভৱাই লৈ বনৰ বাহিৰ ওলাবলৈ ঢাপলি মেলিলে। এনেতে অজ্জৰ্দ্ধনে এপাট কাঁড়ৰে তাইৰ ডিঙিটো কাটি পেলালে। ইন্দ্ৰই উপায় নেনেখি এজাক ধূলিগৰি বতাহ মেলি দি অজ্জৰ্দ্ধনৰ চকুহাল খন্তেকলৈ ধোৱাকোৱা কৰি দিলে। সেই ছেগতে অশ্বসেন মাকৰ কটা যোৱা ডিঙিয়োদি ওলাই লব মাৰিলে। ইন্দ্ৰই তেওঁৰ কামত অগা-ডেৱা কৰা দেখি অজ্জৰ্দ্ধনৰ ভীষণ খং উঠিল। অজ্জৰ্দ্ধনে গোটেইখন আকাশ শবজালেৰে ঢাকি পেলালে।

তাৰ পাচত, ইন্দ্ৰ আৰু অজ্জৰ্দ্ধনৰ মাজত ভূমল যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। আনাপনে, খাণ্ডৱ বনত ইটো-সিটো আপোনজনৰ বিপদ দেখি যক্ষ, গন্ধৰ্ব, অসুৰ আৰু বান্দুসৰ দলো কৃষ্ণাজ্জৰ্দ্ধনৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিলহি। কিন্তু, অজ্জৰ্দ্ধনৰ শৰ-প্ৰহাৰত আৰু কৃষ্ণৰ চক্ৰ-ছেদনত ধাৰাবিব নোৱাৰি সিহঁত আটাইবোৰ পলাই পত্না দিলে। ইন্দ্ৰই তেওঁৰ বজ্জ আৰু আনবোৰ

দেৱতাই তেওঁলোকৰ নামে নামে থকা ভিন ভিন অস্ত্ৰ লৈয়ো কৃষ্ণাজ্জৰ্নব সমুখত তিষ্ঠিব নোৱাৰিলে। অৱশেষত, ইন্দুই মন্দৰ পৰ্বতৰ এটা বিশাল শৃংগ খহাই আনি অজ্জৰ্নব গা'লৈ দলি মাৰি পঠিয়ালে। কিন্তু, অজ্জৰ্নব শৰ-প্ৰহাৰত সেই বিশাল পৰ্বত-শৃংগটো আকাশতে ভাগি চৰমাৰ হৈ পৰিল। ইন্দুই কৃষ্ণ আৰু অজ্জৰ্নব পৰল পৰাক্ৰম আৰু অপৰ্ব সমৰকৌশলৰ প্ৰশংসা নকৰাকৈ থাকিব নোৱাৰিলে।

এনে সময়তে গম্ভীৰ আকাশ-বাণী শব্দে গ'ল, “হে দেৱৰাজ, তোমাৰ বশ্ব তক্ষক অগ্নিদগ্ধ হোৱা নাই; তেওঁ অক্ষতদেহে কুৰুক্ষেত্ৰত আছে। অজ্জৰ্ন আৰু কৃষ্ণ অজ্ঞেয়। তেওঁলোকৰ কামত বাধা দি কোনো লাভ নাই।” সেই আকাশ-বাণী শব্দৰ পাচত ইন্দু আৰু দেৱতাসকল স্ফুৰ্তি উভতি গ'ল। অগ্নিয়ে তেতিয়া নিশ্চিন্তমনে প্ৰাণীবোৰৰ মণ্ডল আৰু ভেজ আৰু চৰ্বি হেঁপাহ পলুৱাই খাবলৈ ধৰিলে। হঠাৎ অগ্নিৰ চকুত পৰিল, ময়-দানৱ নামৰ এটা অসুৰ খাণ্ডৱ বনৰ পৰা পলাবলৈ লৈছে। অগ্নিয়ে তাক ধৰি দিবলৈ কোৱাত কৃষ্ণই চক্ৰখন তুলি ল'লে। কিন্তু, সি যিদৰে হাতঘোৰকৈ কৃষ্ণাজ্জৰ্নব পিনে চাই কৰুণ মিনতি জনালে, অজ্জৰ্নব হঠাৎ তালৈ কিবা মৰম এটা লাগি গ'ল। অজ্জৰ্নে কৃষ্ণক ক'লে, “সখা, তাক যাবলৈ দিয়া।”

অগ্নিয়ে এইদৰে পোন্ধৰ দিন ধৰি খাণ্ডৱ বন দাহ কৰি অসংখ্য জীৱ-জন্তু আৰু চৰাই-চৰিকতিৰ গতি লগালে। লাহে লাহে অগ্নিৰ ঘিউ খোৱা পেটৰ টেঙা-উগাৰ বশ্ব হ'ল, পৰিপাক-মণ্ডলটোও আগৰ দৰে সচল হৈ আহিল। ইপিনে খাণ্ডৱ বনৰ সকলো প্ৰাণীয়েই মৰি উজাৰ হ'ল; থাকিল মাথোন ছ'টা প্ৰাণী—তক্ষকৰ পুতেক অশ্বসেন, ময়-দানৱ নামৰ এজন অসুৰ আৰু চাৰিটা সাৰেং চৰাই।

সাৰেং চৰাই চাৰিটা খাণ্ডৱ দাহৰ সময়ত আচলতে কণীৰ ভিতৰৰ কুহুম হৈয়েই আছিল—পাখি থকা চৰাই হৈ উঠাগৈয়ে নাছিল। কণীৰ পৰা বাহিবলৈ ওলোৱা হ'লেও চৰাই নহৈ ব্ৰহ্মবাদী মানুহৰ ৰূপেহে ল'লে-হেঁতেন, সেই কুহুমকেইটাই। মন্দপাল নামৰ এজন তপস্বী আছিল। মন্ত্ৰৰ পাচত তেওঁ পিতৃলোকলৈ যাব নোৱাৰিলে। দেৱতাসকলে ভেওঁক

ক'লে, “তুমি পৃথিৱীলৈ গৈ পুত্ৰ-সন্তানৰ অধিকাৰী হৈ তাৰ পাচত আহিবা।” মন্দপালে সোনকালে পিতা হোৱাৰ অভিপ্ৰায়েৰে সাৰে চৰাই হৈ উভতি আহিল। সময়ত জাৰিতা নামৰ এজনী গাভৰু-চৰাইৰ লগ ল'লে। খাণ্ডৱ বনত তাইৰ বাহতেই হ'বলগীয়া চাৰিজন ব্ৰহ্মবাদী পুত্ৰ-সন্তান থকা কণী চাৰিটা আছিল। মন্দপালৰ প্ৰাৰ্থনা শুনিয়েই অগ্নিয়ে সেই কণী চাৰিটা নুচুলে।

খাণ্ডৱ বন দাহ কৰা কাম শেষ হ'লত, দেৱতাসকলৰ লগতে ইন্দ্ৰ নামি আহিল। ইন্দ্ৰই ক'লে, “তোমালোক দূয়োৰো কাম দেখি মই বৰ আনন্দ পাইছোঁ। এতিয়া তোমালোকক কি বৰ লাগে, কোৱাঁ।” অজ্ঞানে তেতিয়া ইন্দ্ৰৰ সকলোবোৰ অস্ত্ৰ প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। ইন্দ্ৰই উত্তৰ দিলে, “সময়ত মোৰ সকলোবোৰ অস্ত্ৰ তোমাক দিম। তাৰ আগতে তুমি মহাদেৱক তুষ্ট কৰি ল'ব লাগিব। কাৰণ, সিজনাই ইবোৰৰ আচল গৰাকী।” তাৰ পাচত কৃষ্ণই তেওঁৰ প্ৰাৰ্থনা জনালে, “দেৱৰাজ, মোক এই বৰ দিয়ক—যেন অজ্ঞানৰ লগত মোৰ সংস্পৰ্শটো নজহা-নপমা হৈ ৰয়।” ইন্দ্ৰই সেই বৰ দি ক'লে, “সেয়ে হওক।”

তাৰ পাচত, অগ্নি ওলালহি। তেওঁ অতি শান্ত কণ্ঠস্বৰেৰে ক'লে, “তোমালোক দূয়োকো এনেয়ে আমনি দিলোঁ। মই সম্পূৰ্ণ পৰিতৃপ্ত। এতিয়া তোমালোক যাব পাৰা।”

কৃষ্ণ আৰু অজ্ঞান দুয়ো যমুনা নৈৰ পাৰত বহিলগৈ। তাতে তেওঁলোকক ময়-দানৱে লগ ধৰিলেহি।

ঃ সভাপৰ্ব ঃ

॥ অশ্ব দানৱৰ সভাগৃহ-নিৰ্মাণ ॥

যমুনা নৈৰ পাৰত কৃষ্ণ আৰু অজ্ঞান দ্বয়ো জিৰণি ল'বলৈ বহোঁতেই ময়-দানৱে আহি হাতযোৰকৈ অজ্ঞানক ক'লোঁহি, “হে মহাভাগ, আপোনাৰ দয়াতেই মই কৃষ্ণৰ ক্ৰোধ আৰু অগ্নিৰ দহনৰ পৰা ৰক্ষা পৰিছোঁ। এই অসীম দয়াৰ শলাগ লোৱাৰ জোখাবে মোৰ ভাষাৰ নাটনি। এতিয়া মই আপোনাৰ কি প্ৰতি-উপকাৰ কৰিব পাৰোঁ, আদেশ কৰক।

ময়দানবৰ কথাত মগ্ধ হৈ অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “তুমি তোমাৰ কৰণীয় সকলোখিনি কৰিছা। আৰু তুমি একো কৰি দিব নোলাগে। তোমাৰ আৰু মোৰ মাজত বন্ধুত্বৰ বাঞ্ছানটো যেন সদায় থাকে— সেইটোকে আশা কৰিলোঁ।”

ময়-দানৱে কিন্তু খাটনি ধৰিবলৈ নেৰিলে, “মোক আপুনি দানৱ-সকলৰ বিশ্বকৰ্মা বুলি ক'ব পাৰে। মই ৰাজপ্ৰাসাদ, অট্টালিকা আদি স্মৃদৰকৈ নিৰ্মাণ কৰিব জানো। গতিকে, মই আপোনাক তেনেকুৱা কিবা কাম কৰি কিঞ্চিৎ উপকাৰত আহিব খোজোঁ।”

অজ্ঞানে তেতিয়া ক'লে, “মই মূল্য বিচাৰি তোমাৰ প্ৰাণৰক্ষা কৰা নাছিলোঁ। গতিকে, তোমাৰ হতুৱাই কিবা কৰাই লোৱাটো মোৰ বাবে মূঠেই বৰ্চিকৰ নহয়। অথচ, তোমাৰ হেপাহটোও ধৰিব পাৰিছোঁ। তাকো একেবাবে নেঙা দিবলৈ মই ইচ্ছা কৰা নাই। গতিকে, তুমি মোৰ সখা কৃষ্ণৰ কাৰণেই যি মন যায়, তাকে কৰি দিয়া। মই তাতে সন্তুষ্ট হ'ম।”

ময়-দানৱে তেতিয়া কৃষ্ণক কুটুৰিবলৈ ধৰিলে। কৃষ্ণই অলপ পৰ গমি চাই ক'লে, “তুমি ভেনেহ'লে ধৰ্মৰাজ যদৰ্শিষ্ঠৰ কাৰণে এটা আটকখনীয়া সভাঘৰ নিৰ্মাণ কৰি দিয়া। এনেকুৱা সভাঘৰ সাজি দিবা,

ষিটো কোনেও ক'তো অনুকৰণ কৰি দ্বিতীয়টো বৃজি ক'ব পৰাকৈ সাজিব নোৱাৰে। সেয়ে হ'লে, আমি দুয়ো পৰম সন্তুষ্ট হ'ম।" ময়-দানৱে মনৰ হেপাহ পূৰাব পৰাকৈ কাম এটা কৰিবলৈ পাই অতি আনন্দ পালে।

কৃষ্ণ আৰু অজ্ঞানে ময়-দানৱক লগত নি যদ্যৰ্শিষ্ঠৰৰ আগত ভেটিলগৈ। ময়-দানৱে কেইবাদিনো চিন্তা কৰি যদ্যৰ্শিষ্ঠৰৰ ৰাজসভাৰ উপযোগীকৈ এটা প্ৰকাণ্ড সভাঘৰৰ ছবি আঁকি উলিয়ালে। তাৰ পাচত, শতদিন শতক্ষণ চাই এদিন পুৱাৰ ফাললৈ ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ নগৰীৰ মূৰ্চালি ঠাই এডোখৰত চাৰিওপিনে দহ হেজাৰ হাত পৰিমাণৰ মাটি জুখি সভাঘৰৰ আধাৰশিলা থাপিলে।

শতকাম আৰম্ভ কৰিয়েই কৃষ্ণই অতিদিন ৰং-ধেমালি কৰি কটোৱা ইন্দ্ৰপ্ৰস্থৰ পৰা বিদায় ল'লে। পাণ্ডৱসকলে আৰু ইন্দ্ৰপ্ৰস্থৰ সকলো নাগৰিকে সদলবলে ওলাই কৃষ্ণক আগবঢ়াই থৈ আহিলগৈ। কৃষ্ণক বিদায় দি সকলোৰে চকুবোৰ চলচলীয়া হৈ পৰিল। তেওঁৰ ৰথখন চকুৰে নেদেখা নোহোৱালৈকে সকলোৱে সেইপিনে চাই ব'ল।

ময়-দানৱে এদিন ছেগ বৃজি অজ্ঞানক ক'লে, "মোক এবাৰ কৈলাসৰ সিপাৰে থকা মৈনাক পৰ্বতত পাক এটা মাৰি আহিবলৈ অনুমতি দিয়ক। বহুত দিনৰ আগৰ কথা, এবাৰ দানৱসকলে তাত এটা যন্ত্ৰ পাতিবলৈ যোজ্জা কৰিছিল। সেই যন্ত্ৰৰ বাবে নিৰ্মাণ কৰা সভাঘৰত ইপিনে-সিপিনে দেৱালৈ-স্তম্ভে খাঁজিবলৈ মই বিস্মদসৰোবৰৰ ওচৰৰ পৰা অজস্ৰ বিচিত্ৰ ধৰণৰ মণি-মুকুতা গোটাই আনিছিলোঁ। সেইবোৰ এতিয়াও তাত থাপ খাই এনেয়ে পৰি থাকিব লাগে। ভাবিছোঁ, সেইবোৰ আকৌ বৃটালি আনোঁগৈ; তেতিয়া হ'লে সভাঘৰৰ জেউতি চৰাবলৈ সেইবোৰ কামত লগাব পাৰিম! আৰু এটা কথা। ওচৰতে থকা বিস্মদ সৰোবৰৰ পাৰত দানৱসকলৰ ৰজা বৃষপৰ্বাৰ গদাডাল হয়তো বিচাৰি পাম। সেইডাল অতি বিখ্যাত গদা। গোটেইডাল গদাতে সোণপানী চৰোৱা আছে; মূৰ্ঠিটো লাহী—যেনি-তেনি ঘৰাবলৈ সহজ আৰু টানকৈ থামুচি ধৰিব পাৰি; আৰু তাৰ ডিলাটোৰ একোৰ লাগিলেই শত্ৰু যমৰ আলহী হয়গৈ। সেই গদাডাল ভীমসেনক দিমহি। তাতে দেৱদত্ত নামৰ বৰুণ দেৱতাৰ বিখ্যাত শংখটোও আছে। আপোনালৈ সেই শংখটোকে লৈ আনিম।"

অজ্ঞানৰ অৰুণতি লৈ ময়-দানৱ মৈনাক পৰ্বত অভিমুখে গ'লগৈ। কেইদিনমানৰ পাচতে তেওঁ সকলোবোৰ বস্তু লৈ উভতি আহিল। গদা-

ডাল পাই ভীম বৰ সন্তুষ্ট হ'ল। তাৰ পাচত, ময়-দানৱে দিন-ৰাতিৰ ভেদ নৰখাকৈ সভাঘৰ নিৰ্মাণ কৰাত মন দিলে। চাওঁতে চাওঁতে সেই বিৰাট আৰু বিচিহ্ন মণিময় সভাঘৰ গঢ় লৈ উঠিল। সকলোৰে ধাৰণা উপজিল, সেয়া যেন কোনো মহাশিল্পীয়ে হাতেৰে গঢ়ি তোলা এটা অপূৰ্ব স্থাপত্য-কীৰ্তি নহয়—বৰং ক'ব পাৰি, স্বৰ্গৰ ইন্দ্ৰসভাৰ এক মূৰ্তমান প্ৰতিধ্বনিহে! সম্পূৰ্ণ চৈধ্য মাহ জোৰা কঠোৰ পৰিশ্ৰমৰ অন্তত যদুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজসভা ইন্দ্ৰসভাৰ প্ৰতিধ্বনিস্বৰূপ হৈ গঢ় লৈ উঠিল।

শতদিনত সেই ৰাজসভা মুৰ্কািল কৰা হ'ল। সেই উপলক্ষে কেইবাদিনো ধৰি উৎসৱৰ মহামেল বহিল। দেশ-বিদেশৰ অনেক ঋষি আৰু ৰজাৰ দলে ইন্দ্ৰপ্ৰস্থৰ সেই ৰাজসভা চাই শতমুখে প্ৰশংসা কৰি গ'লহি।

কিছুদিনৰ পাচত দেৱৰ্ষি নাৰদে আৰু চাৰিজন ঋষিক লগত লৈ যদুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজসভা চালোহি। যদুধিষ্ঠিৰে যথাবিধ আসন আগবঢ়াই আটাইকেয়োজনকে অভ্যর্থনা জনালে। পৰম সন্তুষ্ট হৈ নাৰদে যদুধিষ্ঠিৰক দীঘলীয়া উপদেশ দিলে, “মহাৰাজ, তুমি অৰ্থচিন্তাৰ লগতে ধৰ্মচিন্তাও নকৰাকৈ নেথাকিবা। সময় সমানে তিনি ভাগ কৰি ধৰ্ম, অৰ্থ আৰু কামৰ সেৱাত ব্যয় কৰিবা। তোমাৰ ৰাজ্যৰ দুৰ্গসমূহ ধন, ধান, জল, অশ্ব, যন্ত্ৰ, যোদ্ধা আৰু শিল্পীৰে পৰিপূৰ্ণ কৰি ৰাখিবা। অনাহকতে কঠোৰ দণ্ডৰ আশ্ৰয় লৈ প্ৰজাৰ অৱজ্ঞাভাজন হ'বলৈ নেযাবা। সৈন্যবোৰক সদায় সময়ৰ মৰকত খাদ্য আৰু বেতনৰ যোগান ধৰিবা। পৰৰাজ্য জয় কৰি যি ধন-ৰত্ন পোৱা, সেয়া প্ৰধান যোদ্ধাবোৰৰ মাজত যোগ্যতা অনুসাৰে বিলাই দিবা। ৰাজকোষৰ হিচাপ-বন্ধকসকলৰ পৰা নিতৌ পুৱাৰ ভাগতে আয়-ব্যয়ৰ হিচাপ ল'বা। ৰাজ্যৰ সকলোবোৰ পুত্ৰুৰী পানীৰে সদায় ভৰপূৰ হৈ থকাৰ ব্যৱস্থা কৰাবা, যাতে খেতিয়কসকলে কেৱল বৰষুণৰ ওপৰত নিভ'ৰ কৰিব নালাগে। খেতিয়কসকলৰ কঠিয়া আৰু খাদ্যবস্তুৰ যাতে কেতিয়াও অভাৱ নঘটে; তেওঁলোকে যাতে অলপীয়া সূদতে ধাৰ কৰিব পৰাকৈ ধনৰ যোগান পায়, তাৰো ব্যৱস্থা কৰিবা। তুমি তিবোতা মানুহৰ লগত কথা পাতিওঁতে সদায় মিঠা কথা ক'বা; কিন্তু তেওঁলোকক কোনো গোপনীয় কথা নক'বা। চহকী মানুহৰ লগত কোনোবা চহা মানুহৰ বিবাদ লাগিলে, তোমাৰ অমাত্যবোৰে যাতে ভাৰ-ভোঁট লৈ বিচাৰৰ প্ৰহসন নকৰে, তালৈ চকু ৰাখিবা। অশ্ব, মৰু, পংগু, অনাথ আৰু ভিক্ষুবিলাকক পিতৃৰ নিচিনাকৈ পালন কৰিবা।”

এইদৰে নাৰদে আৰু বহুতো জ্ঞানগৰ্ভ উপদেশ দিলে। তাৰ পাচত,

যদ্বিধিৰে দেৱীৰ্ষ নাবদৰ চৰণ চুই ক'লে, “আপোনাৰ এই বহু-মজীয়া উপদেশৰ ফলত মোৰ জ্ঞান বহুতো বাঢ়িল। আপুনি যিবোৰ কথা ক'লে, সিবিোৰ মই আখৰে আখৰে পালন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিম।”

তাৰ পাচত, নাৰদে যদ্বিধিৰে ৰাজসভাৰ ভূয়সী প্ৰশংসা কৰিলে। সেই প্ৰসংগতে নাৰদে ইন্দ্ৰসভাৰ বৰ্ণনা দি ক'লে, “ইন্দ্ৰৰ ৰাজসভাৰ জগত অন্য কোনো সভাৰ তুলনা নহয়। সেই সভা যিদৰে অতি বিশাল, সিদৰে অতি অসাধাৰণ। সেই সভা শোভা কৰি থকা পাৰিষদবৰ্গও অনন্য-সাধাৰণ। সকলো দেৱতা, অসংখ্য মহৰ্ষি, ৰজা হৰিচন্দ্ৰ, বহু গন্ধৰ্ব আৰু অসংখ্যকৈ লৈ সেই সভাৰ পাৰিষদবৰ্গ।” সেই বৰ্ণনা শুনি যদ্বিধিৰে নোসোধাকৈ নোৱাৰিলে, “হে মহামুনি, ইন্দ্ৰসভাৰ বৰ্ণনাপ্ৰসংগত আপুনি যে অসংখ্য ৰজা-মহাৰজাৰ মাজত একমাত্ৰ ৰজা হৰিচন্দ্ৰৰ নাম উচ্চাৰণ কৰিলে, তাৰ কাৰণ কি? সিজানাই নো কোন কৰ্মৰ ফলত ইন্দ্ৰসভাৰ পাৰিষদ হ'বগৈ পাৰিলে?”

নাৰদে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, কাৰণটো অতি স্পষ্ট। ৰজা হৰিচন্দ্ৰ অন্য সকলো ৰজাৰ শিৰোমণিস্বৰূপ হ'ব পাৰিছিল। কাৰণ, তেওঁ ৰাজসূয় যজ্ঞ অনুষ্ঠিত কৰি উঠি মৃত্যু লাভিছিল। যি ৰজাই ৰাজসূয় যজ্ঞ সম্পাদন কৰে, বৰ্ণক্ষেত্ৰত পলায়ন নকৰাকৈ মৃত্যু বৰণ কৰে, আৰু তপস্যা কৰি থকা অৱস্থাতে শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰে, সেই ৰজাইহে ইন্দ্ৰসভাৰ পাৰিষদ হ'বগৈ পাৰে। পৰলোকত ৰজা হৰিচন্দ্ৰৰ প্ৰতিপত্তি দেখি তোমাৰ পিতা পাণ্ডু অতি বিস্মিত হৈছে। তেওঁ তোমাক এই-বদলি ক'বলৈ মোক কৈ পঠাইছে, তুমি যেন ৰাজসূয় যজ্ঞৰ অনুষ্ঠান কৰি হৰিচন্দ্ৰৰ লেখীয়াকৈ ইন্দ্ৰসভাৰ সদস্য উপভোগ কৰাৰ বাবে চেষ্টাৰ চৰ্চাটো নকৰা।”

তাৰ পাচত, নাৰদে যদ্বিধিৰে পৰা বিদায় লৈ জগত অহা স্বৰ্গ চাৰিগৰাকীৰ সৈতে ছাৰকাৰ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে।

॥ ৰাজসূয় আৰু জৰাসন্ধ ॥

নাৰদৰ মূখত ৰাজসূয় যজ্ঞৰ মহিমাৰ কথা শুনাব পাচৰে পৰা যুঁধিষ্ঠিৰৰ মনত বিষয়টোৱে যেতিয়াই তেতিয়াই ভূমুকিয়াই যাবলৈ ধৰিলে। যিমানে তেওঁ ৰাজসূয় যজ্ঞৰ কথা ভাবে, সিমানে তেওঁৰ মন ধৰ্ম অনসাৰে ৰাজ্য শাসন কৰাৰ পিনে আৰু বেচি ঢাল খাবলৈ ধৰিলে। প্রজাবিলাকেও তাৰ প্ৰতি অনুকূল সঁহাৰি দিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ শত্ৰু বুলিবলৈ কোনো নোহোৱা হৈ আহিল। সেইবাবে, বহুতে তেওঁক অজ্ঞাতশত্ৰু বুলি মাতিবলৈ ল'লে।

যুঁধিষ্ঠিৰে ভায়েকহঁতক সূৰি চালে, ৰাজসূয় যজ্ঞ পতা-নপতাৰ কথা। তেওঁলোক আটাইকেয়োজনে যুঁধিষ্ঠিৰক সেই যজ্ঞ পাতিবলৈ উৎসাহ দিলে। পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সকলকো সূৰিলে। সকলোৱে কথাটো সমৰ্থন কৰি ক'লে, “মহাৰাজ, তাতকৈ উত্তম কথা আৰু কি হ'ব পাৰে! সন্মতি হ'বৰ বাবে আপোনাতকৈ বেচি উপযুক্ত নৃপতি এই ভাৰতবৰ্ষত আৰু কোন আছে! ৰাজসূয় যজ্ঞ পাতিবৰ বাবে এয়েই উৎকৃষ্ট সময়। কিন্তু, তাৰ আগতে আপোনাৰ শত্ৰুকাংক্ষী দ্বাৰকাধিপতি কৃষ্ণৰ পৰামৰ্শ লোৱা প্ৰয়োজন।”

সকলো কথা ভাবি-চিন্তি যুঁধিষ্ঠিৰে কৃষ্ণৰ পৰামৰ্শ বিচাৰি এজন অতি খৰতকায়া দত্ত দ্বাৰকালৈ পঠিয়াই দিলে। আনুষ্ঠানিক উত্তৰ এটা দিবলৈ মন নকৰি কৃষ্ণ নিজেই সৌ-শৰীৰেই ইন্দ্ৰপ্ৰস্থত ওলালহি। তাৰ পাচত, কৃষ্ণ আৰু পাণ্ডৱসকলৰ মন্ত্ৰণা-সভা বহিল।

কৃষ্ণই আৰম্ভ কৰিলে, “মহাৰাজ, যজ্ঞৰ অধিকাৰী হ'ব পৰা সকলো গুণেই আপোনাৰ আছে। কিন্তু, তাৰ আগতে মই কেইটামান কথা কৈ ল'ব খুজিছোঁ, শুনক। পৃথিৱীত এতিয়া যিমানবোৰ ৰজা আছে, সেই সকলোবোৰ পুৰুষবা বা ইক্ষ্বাকুৰ বংশধৰ। চাৰিওপিনে তেওঁলোকৰেই ৰাজত্ব। গোটেইখন পৃথিৱী যাৰ বশীভূত, তেওঁৰেই সন্মতি পদৰ অধিকাৰী। এতিয়া কথা হ'ল, এই সকলোবোৰ ৰজাক পাকে-প্ৰকাৰে বশীভূত কৰি ৰাখিছে, মগধৰ ৰজা জৰাসন্ধই। শিশুপাল সেই জৰাসন্ধৰ সেনাপতি। গতিকে, জৰাসন্ধ জীয়াই থকালৈকে, তেওঁ যে

কাৰোবাব বশ্যতা স্বীকাৰ কৰিব, সেয়া মোৰ মনে নধৰে। তদুপৰি, সকলোবাব বজাই জ্বাসন্ধৰ ভয়তে আপোনাৰ বিৰোধিতা কৰিব, এই কথা খাটাং। কেৱল আপোনাৰ মোমাইদেৱেক পশ্চিম আৰু দক্ষিণ দেশৰ বজা পদুৰ্জিৎ আপোনাৰ পক্ষে থাকিব। আনহাতে, আনকি আমাৰ কুটুম্ববৰূপ বজা ভীষ্মকেও হয়তো আপোনাৰ পক্ষ ল'বলৈ দোধোৰ-মোধোৰ কৰাৰ সম্ভাৱনা।”

“মহাৰাজ, এই জ্বাসন্ধৰ বিষয়ে আৰু দটোমান কথা কওঁ, শুনক। জ্বাসন্ধ মহাদৰ্শী কংসৰ শহুৰেক। কংসই জ্বাসন্ধৰ দৰ্জনী জীয়েক অস্তি আৰু প্ৰাপ্তক বিয়া কৰাইছিল। শহুৰেকৰ বল-পৰাক্ৰমৰ ওপৰত নিভ'ৰ কৰিয়েই কংসই সকলোৰে ওপৰত দৌৰাত্ম্য কৰি ফুৰিছিল। তাৰ পাচত, দাদা বলৰাম আৰু মই কংসক বধ কৰি সকলোকে অলপ স্বস্তিৰ নিশ্বাস ল'বলৈ দিলোঁ। কিন্তু, জ্বাসন্ধক আমি জোকাই নল'লোঁ। কাৰণ, আমি বৰুজ লৈ দৌৰিছিলোঁ, প্ৰায় তিনি শ বছৰ নেবানেপেৰাকৈ যুঁজ কৰিব পাৰিলোঁহে জ্বাসন্ধৰ সেনাবাহিনী সংহাৰ কৰিব পাৰিম।”

“আমি নো কিয় মথুৰা এৰি দ্বাৰকালৈ আহি নতুন এখন দেশ পাতি ল'লোঁ,—সেয়াও কওঁ, শুনক। হংস আৰু ডিঙক নামেৰে দৰ্জন বজা জ্বাসন্ধৰ সোঁ হাত বাওঁ হাতৰ লেখীয়া আছিল। তেওঁলোকৰ লগতো আমাৰ দাঁঘলীয়া যুদ্ধ হৈছিল। অৱশেষত, বলৰামে হংস বোলাজনক বধ কৰিলে। তাতে মনৰ দখত ডিঙক বোলাজনে পানীত জাঁপ দি আত্মহত্যা কৰিলে। থাকিলগৈ অকলশৰীয়া জ্বাসন্ধ। জ্বাসন্ধই কোনোবা দিনা জোৱায়েক কংসৰ মৃত্যুৰ শোধ ল'বলৈ মথুৰা আক্ৰমণ কৰে বুলিয়েই আমি বৈৰতক পৰ্বতৰ কাষত দ্বাৰকাত নগৰ পাতি ল'লোঁহি। এই নগৰ এনে দৰ্গম যে জ্বাসন্ধহে নেলাগে, কোনো দেৱতায়ো তাত প্ৰবেশ কৰিব নোৱাৰে; আৰু এই নগৰ প্ৰাকৃতিক বাধাৰ দ্বাৰাই এনে সুৰক্ষিত যে, আনকি তিবোতা-প্ৰহৰীয়েও তাক বন্ধা কৰিব পাৰে। তথাপি, যদুবংশৰ সকলোৱে মথুৰাৰ কথা সদায় সোৱিৰে।”

“মহাৰাজ, সেইকাৰণেই কেছোঁ—জ্বাসন্ধ জীয়াই থকালৈকে আপুনি ৰাজসুত্ৰ যজ্ঞ পাতিব নোৱাৰিব নেকি। জ্বাসন্ধই মহাদেৱৰ বৰ পাই

চাৰি কুৰি ছ'জন বজাৰ ৰাজ্য জয় কৰি তেওঁৰ ৰাজধানীত কাৰাবন্দী কৰি থৈছে। আৰু ষ্ঠ্যজন বজাক বন্দী কৰি অনা দিনলৈ তেওঁ বাট চাই আছে। এশ' জন হ'লেই জৰাসন্ধই তেওঁলোকক ৰাজহুৱাকৈ বলি দিব। আপুনি যদি স'চাস'চিকৈয়ে ৰাজসূয়ে যজ্ঞ পাতিবলৈ হেঁপাহ কৰিছে, তেনেহ'লে এই বজাকেইজনক মৰ্দ্ধক দিয়াৰ আৰু জৰাসন্ধক বধ কৰাৰ বাবে চেষ্টা কৰিব লাগিব।”

কৃষ্ণৰ মুখত সকলো কথা শুনাব পাচত ভীমে মাত লগালে, “কৃষ্ণ, অজ্ঞান আৰু মই—আমি তিনিওজনে মিলা জৰাসন্ধক জানো জয় কৰিব নোৱাৰিম! নিশ্চয় পাৰিম।”

যদিষ্ঠিৰে তেতিয়া ক'লে, “ভীম আৰু অজ্ঞান যেনিবা মোৰ দুটা চকু। আৰু জনাৰ্দন কৃষ্ণ হ'ল মোৰ হৃদয়! এই তিনিওজনকে মই সেই মহাবিপদৰ মূখলৈ ঠেলি দি কেনেকৈ জীৱন ধাৰণ কৰিম! যি বদ্বিজছোঁ, এই জৰাসন্ধক স্বয়ং যমৰাজেও পৰাভূত কৰিব নোৱাৰে। গতিকে, কোনো প্ৰয়োজন নাই ৰাজসূয়ে যজ্ঞ পাতি বিলাস কৰাৰ। মই সেইবোৰ বাসনা ত্যাগ কৰিলোঁ।”

অজ্ঞানে মাত দিলে, “মহাৰাজ, আমি যথেষ্ট বাহুবল, বহু দৰ্জভ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ, এক দৰ্ভন্ত যোৱন আৰু প্ৰচুৰ সদিচ্ছাৰ অধিকাৰী। এনে ক্ষেত্ৰত মই বল প্ৰয়োগ কৰাটোকেই সমীচীন বুলি ভাবিছোঁ। তথাপি, আপুনি যদি আপোনাৰ সংকল্প ত্যাগ কৰে, তেনেহ'লে আপোনাৰ অক্ষমতাহে প্ৰকাশ পাব। যদি শান্তিকামী সম্যাসী হ'ব খুজিছে, তেনেহ'লে এতিয়াৰ পৰা গেৰুৱা কাপোৰ পিন্ধিবলৈ লওক। আৰু যদি ৰাজত্ব কৰিব খুজিছে, তেনেহ'লে সন্মতি হওক আৰু শত্ৰুক দমন কৰিবলৈ প্ৰস্তুত হওক।”

কৃষ্ণই তেতিয়া ক'লে, “সখা অজ্ঞানে ভৰতবংশীয় বীৰৰ মূখত শোভা পোৱা কথাকেই কৈছে। পৰিষ্কাৰিত মদ্যামদ্যি নোহোৱাকৈ কোনোবা কেতিয়াবা অমৰ হৈছে বুলি মই শুনো নাই। কেতিয়াবা সমুদ্ৰ-যুদ্ধ নকৰাকৈয়ো পৰিষ্কাৰিত মদ্যামদ্যি হ'ব পাৰি। জৰাসন্ধ সৰ্বক্ষেত্ৰে মোৰ সেইটোৱেই মন্ত। জৰাসন্ধক ছল-চাতুৰীৰে দমন কৰিব লাগিব।

আমি ছদ্মবেশ ধারণ কৰি জ্বাসন্ধৰ ঘৰত সোমাবগৈ লাগিব আৰু তেওঁক অকলশৰীয়াকৈ লগ ধৰি বধ কৰিব লাগিব। বহুতো নৃপতিৰ নিশ্চিত মৃত্যুৰ পৰা বক্ষা কৰিবলৈহে আমি এই কাম কৰিম। তাৰ ফলত যদি আমি কেনেবাকৈ মৰোঁ, তেনেহ'লে আমি স্বৰ্গলাভ কৰিম।”

এনেতে যুধিষ্ঠিৰে স্থিতি, “কৃষ্ণ, তুমি বাবু কোৱাচোন—এই জ্বাসন্ধ নো আচলতে কোন? কেনেকৈ সি ইমান পৰাক্ৰমী হৈ উঠিল যে, অগ্নিতুল্য তোমাক স্পৰ্শ কৰিও সি ছগাব লেখীয়াকৈ পুৰি মৰাৰ সলনি দুৰ্ভাগ্য প্ৰতাপেৰে জীয়াই থাকে?”

কৃষ্ণই তেতিয়া ক'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে, “মহাৰাজ, কওঁ শুনক, এই জ্বাসন্ধ কোন আৰু তাৰ জন্মকথা—যাৰ অত্যাচাৰত আমি মথুৰা এৰি দ্বাৰকা পালোঁগৈ। বৃহদ্ৰথ নামেৰে মগধত এজন বজ্জা আছিল। মহা প্ৰতাপী বজ্জা—তিনি অক্ষৌহিণী সেনাৰ অধিপতি। তেওঁ কাশীৰাজৰ দুজনী য'জা জীয়েকক বিয়া কৰাইছিল। তেওঁ দুয়োজনী বাণীকে কৈ থৈছিল, পুত্ৰ-সন্তান হ'লে দুয়োৰে দুয়োজন পুত্ৰক আধা-আধা ৰাজ্যৰ বজ্জা পাতিব। পিচে বয়স উকলি যাওঁ-যাওঁ হ'লগৈ, কিন্তু তেওঁ সন্তানৰ মূখেই দেখা নাপালে। এদিন চণ্ডকৌশিক নামৰ এগৰাকী মুনিয়ে বৃহদ্ৰথ বজ্জাক আম এটা দিলে আৰু পুত্ৰলাভৰ কামনাৰে বাণীক খাবলৈ দিবলৈ ক'লে। বজ্জাই আমটো দুফাল কৰি দুয়োগৰাকী বাণীকে খাবলৈ দিলে। সময়ত দুয়োজনী বাণীয়ে দুৰ্ছিৰা ল'ৰাৰ জন্ম দিলে। একেদিনাই একেসময়তে দুয়োৰুই ল'ৰা পৃথিৱী পালেহি। আধাফাল মৰ, এটা চকু, এখন হাত, এখন ভৰি আৰু আধাফাল পেটৰ গৰাকী—এছিয়া ল'ৰাও ওপজাতে থব নহয়। ভাবি-চিন্তি দুয়োজনী বাণীৰ ধাই দুজনীয়ে কাপোৰ একোখনেৰে ঢাকোন দি বাহিৰ-চোতালত সেই সন্তান দুৰ্ছিৰা পেলাই থৈ আহিলগৈ।

“তেনেকুৱাতে সেইপিনেদি জ্বা নামৰ বান্ধুসিনী এজনী গৈ আছিল। মণ্ডুৰ গোন্ধ পাই গুৰু চাপি আছিল। তাইৰ কিবা মন গ'ল, দুয়োৰুই কেঁচুৱা চপাই আনি কাটে কাটে জোৰা দি উলিয়ালে। লগে লগে সেইটো ভেঁনেই গোটাঙ্গীয়া কেঁচুৱা এটা হৈ পৰিল। বান্ধুসিনীয়ে

দাঙিবলৈ লৈয়ো তাক দাঙিবই নোৱাৰিলে। কেঁচুৱাটোৱে হাঙৰ মূঠিটোকে মূখত লৈ চিঞৰি চিঞৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। জ্বা ৰান্ধসীয়ে ভেতিয়া মাক এজনীৰ মৰ্তি ধাৰণ কৰি কেঁচুৱাটো কোলাত তুলি ল'লে। তাই কেঁচুৱাটো আনি ৰজাক ভেঁটালেহি।”

“ৰজাই তাইক স্মিছিল, তুমি কোন? তাই উত্তৰ দিছিল, মই আপোনাৰ কাৰেঙতে থাকোঁ। প্ৰত্যেক মানুহৰ ঘৰতে গৃহস্থৰ কল্যাণ কামনা কৰা একোগৰাকী অশৰীৰী কোনোবা থাকে। তেওঁলোকক ব্ৰহ্মাই সৃষ্টি কৰিছে। তেওঁলোকেই কাৰোবাৰ বাবে গৃহলক্ষ্মী, কাৰোবাৰ বাবে ঘৰজেউতি। ময়ো তেনেকুৱাই এগৰাকী কোনোবা। অৱশ্যে, মই ৰান্ধসী। আপোনাৰ কাৰেঙৰ দেৱালে-দেৱালে মোৰ ছবি আঁকি থৈ মোক যে ধূপ-ধূনা জ্বলাই নিতৌ অৰ্চনা কৰে, মই সেইবাবেই আপোনাৰ কল্যাণ কামনা কৰোঁ। এইবুলি কৈয়েই জ্বা ৰান্ধসী নোহোৱা হৈ পৰিল।”

“জ্বা ৰান্ধসীয়ে যে দাছিৰা কেঁচুৱাৰ সন্ধি ঘটাই এটা গোটাসজীয়া কেঁচুৱা কৰি পুনৰ্জীৱন দিছিল, সেইবাবেই তাৰ নাম থোৱা হ'ল— জ্বাসন্ধ! সেই জ্বাসন্ধই মহাদেৱৰ নিৰ্মালি পাই প্ৰচণ্ড শক্তিৰ অধিকাৰী হৈ পৰিছে। এবাৰ সি তাৰ বিৰাট গদাডাল নিৰানবৈ বাৰ মূৰৰ ওপৰত ঘূৰাই তাৰ মগধ ৰাজ্যৰ ৰাজধানী গিৰিৰাজৰ পৰা মই বাস কৰা মথুৰালৈ দলি মাৰি পঠাইছিল। সেই গদা নিৰানবৈ যোজন আঁতৰত থকা মথুৰাৰ ওচৰত ঠাই এখনত পৰিছিলহি। সেই ঠাইডোখৰে নাম গদাবসান। তাৰ হিচাপত অকণমান খেলিমেলি হৈছিল বুলিয়েই জানিবা মোৰ জীৱনাবসান নঘটিল।”

তাৰ পাচত, কৃষ্ণই গোটেইখিনি কথাৰ মোখনি মাৰি ক'লে, “সেই-কাৰণেই মই কৈছোঁ, জ্বাসন্ধক আঁতৰাবলৈ হ'লে মদ্যমদ্যি যদুজৰ বাট ল'ব নোৱাৰি। তাক ছল-চাতুৰী কৰিছে আঁতৰাব পৰা যাব। সি এতিয়া তেনেই অকলশৰীয়া। কংসক মই বধ কৰিছোঁ; হংসক বলৰামে বধ কৰিছে; ডিম্বক আপোনঘাতী হৈছে। গাভিকে, জ্বাসন্ধ বধৰ এয়েই সময়। আপোনাৰ আশীৰ্বাদত মই বণকৌশলী, ভূমি মহা বাহুবলী

আৰু অজুৰ্ন সুদক্ষ শস্ত্ৰবিদ। গতিকে, আমি তিনিজন মিলি তাৰ বাবে এক নিশ্চিত মৃত্যু। নিজৰ্ন ঠাইলৈ গৈ আমি যদি তাক আহ্বান কৰোঁ, সি নিশ্চয় আমাৰ এজনৰ লগত যুদ্ধ কৰিবলৈ সন্মত হ'বই। আকৌ, সি যিহেতু বাহুবলী বুলি মনে মনে বাৰুকৈয়ে অহংকাৰী, সি মোৰ বা অজুৰ্নৰ লগত যুদ্ধ কৰাটো অপমানৰ কথা বুলিয়েই বিবেচনা কৰিব। সি মহাবলী ভীমকেই মল্লযুদ্ধ কৰিবলৈ প্ৰত্যাহ্বান জনাব। সেয়ে হ'লে, ভীমৰ হাতত তাৰ মৰণ স্থিতিশ্চিত। সি নেজানে, ভীমে তাৰ জোৰা লাগি থকা দাঁহিৰা মানুহটোক আকৌ জোৰা সোলোকাই দাঁহিৰা কৰি পেলাব।”

কৃষ্ণৰ কথাত অজুৰ্ন সন্তুষ্ট হ'ল, ভীম উদ্ধৃদ্ধ হ'ল আৰু যুধিষ্ঠিৰ আহবন্ত হ'ল। যুধিষ্ঠিৰে নীৰৱতা ভংগ কৰি ক'লে, “হে জনাৰ্দন, মোৰ বিশ্বাস হৈছে—জৰাসন্ধ নিহত হ'ব, বন্দীৰ স্বপ্নগা ভোগ কৰি থকা ৰজাবিলাকে মৃত্তি লাভ কৰিব আৰু মোৰ স্বৰ্গীয় পিতাৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰি মই ৰাজসূয় যজ্ঞ সম্পন্ন কৰিবলৈ সক্ষম হ'ম।”

৷ ভৰাসন্ধৰ বশ ৷

কেইদিনমানৰ পাচতে ৰক্ষস্যাশ্ৰম শেষ কৰি গৃহস্থায়ীমত সদ্যহতে প্ৰবেশ কৰা তিনিজন স্নাতক-ব্ৰাহ্মণৰ ছদ্মবেশ ধাৰণ কৰি কৃষ্ণ, ভীম আৰু অজুৰ্নে মগধৰ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে। কেইবাখনো দেশ আৰু নদী পাৰ হৈ তেওঁলোক মগধৰ ৰাজধানী গিৰিৰাজৰ উপকণ্ঠত উপস্থিত হ'লহি। তাতে তেওঁলোক অলপ থমকি বৈ এটা সবদুৰা ধৰণৰ অঘটন ঘটাই লোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিলে। তেওঁলোকে ওচৰতে থকা চৈত্যক নামৰ পাহাৰটোৰ এটা শৃংগ ভাঙি দখল কৰিলে। তাৰ পাচত, সেইফালেদিয়েই আহি তেওঁলোকে নগৰৰ পিচ-দুৱাৰোদি খন্দুৱাহাৰ বেগেৰে ৰাজধানীত প্ৰবেশ কৰিলেহি।

তাৰ পাচত, তেওঁলোক তিনিও জৰাসন্ধৰ ৰাজ-কাৰেঙৰ তিতব-চ'ৰাত সোমাল। কোনেও তৰ্কিবই নোৱাৰিলে। জৰাসন্ধই সেইদিনাখন

কিবা এটা ব্ৰত পালন কৰি লঘোণ খাটি আছিল। সমুখত তিনিজন স্নাতক-ব্ৰাহ্মণ দেখা পাই তিনিখন শৰাইত ফল-মূলৰ উপচাৰ আগবঢ়াই দি জ্বাসন্ধই তেওঁলোকক আদৰি লৈ বহিবলৈ দিলে। তেওঁলোকে ঘেঁতিয়া আসন গ্ৰহণ কৰিলে তেতিয়া জ্বাসন্ধই সূৰ্ষিলে, “আপোনালোকক তেনেই ব্ৰাহ্মণৰ লেখীয়াই দেখিছোঁ। কিন্তু মই মন কৰিছোঁ, আপোনালোকৰ বাহুত দেখোন ক্ষত্ৰিয়সকলৰ দৰে সদায় কটিয়াই লৈ ফুৰোৱা ধনুৰ গুণ্ডালে কটা সাঁচ। আপোনাসকলে ফল-মূলৰ উপচাৰো নুহলে, আশীৰ্বাদ বুলিও বচন এটা উচ্চাৰণ নকৰিলে! নগৰতো সোমালহি পিচ-দুৱাৰেদি, মোৰ কাৰেঙতো সোমালহি পিচ-দুৱাৰেদি। গোটেইবোৰ কথা মোৰ আচহুৱা যেন লাগিছে। আপোনালোকে বাবু মোৰ কোত্থল দৰ কৰিব নে?”

কৃষ্ণই তেতিয়া গম্ভীৰ মতেৰে ক’বলৈ ধৰিলে, “মহাৰাজ, শুনক তেনেহ’লে। আমি তিনিওজন ক্ষত্ৰিয়; আপুনি জানেই, ক্ষত্ৰিয়ৰ পিশ্চন-উৰণৰ ধৰণ ব্ৰাহ্মণৰ লেখীয়াই। ক্ষত্ৰিয়ৰ বাক্যবল বাহুবলতকৈ তাকৰীয়া। সেইকাৰণেই, আশীৰ্বাদ দিবৰ জোখাৰে বাক্যৰ নাটনি হ’ল। বাহুবল চাব খুজিলে, দেখুৱাম। আকৌ, আমি যে আগ-দুৱাৰেদি নোসোমাই পিচ-দুৱাৰেদি সোমালোঁহি, শত্ৰুৰ কাষলৈ যোৱাৰ নিয়ম সেইটোৱেই। আৰু সেইকাৰণেই আমি আপুনি আগবঢ়োৱা ফল-মূলৰ শৰাইবোৰ নুহলোঁ।”

জ্বাসন্ধই আচৰিত মানি ক’লে, “মোৰ দেখোন আপোনালোকৰ লগত শত্ৰুতা কৰাৰ কথা মনতে নপৰে। মোক আকৌ শত্ৰু পাতিছেহি কিয়?”

কৃষ্ণই এইবেলি আৰু অলপ কঠুৱা মতেৰে ক’লে, “তুমি গোটেই ক্ষত্ৰিয় জাতিৰে উম্মতীয়া শত্ৰু। তুমি অতীবোৰ ক্ষত্ৰিয় বজ্জাক বন্দী কৰি থৈছাহি কোনোবা দেৱতাৰ আগত বলি দিবলৈ, তোমাক কোন ক্ষত্ৰিয়ই শত্ৰু বুলি নেভাবিব! তোমাক ক্ষমা কৰিলে, আমাকো পাপে চুব। তুমি নিজে ক্ষত্ৰিয় হৈ ক্ষত্ৰিয় বজ্জাৰ দলক পহু-ছাগলীৰ দৰে বলি দিবা বুলি ভাবি থৈছা। আমি তাৰে পোতক ভুলিবলৈ আহিছোঁ।

আমাৰ পৰিচয়কেইটা দিছোঁ, শূন্য। মই তোমালোকৰ কংসৰ নিধন-কৰোঁতা কৃষ্ণ; এওঁলোক দৰ্জন পাণ্ডুপুত্ৰ। আমি তোমাক আদেশ দিছোঁ, হয় বজাসকলক মৰ্দ্ধি দিয়া, নহয় যমৰ আলহী হ'বলৈ সাজ হোৱা।”

জ্বাসন্ধই উত্তৰ দিলে, “কৃষ্ণ, জয় কৰি অনাজনক লৈ যিহকে ইচ্ছা যায়, তিহকে কৰাটোৱেই ক্ষত্ৰিয়ৰ নিয়মবিধি। মই সিহঁতক বল দিম বুলিয়েই আনি থৈছোঁ, এতিয়া তোমাৰ ঘোপা চকু দেখিয়েই বন্দীশাল উদং কৰি দিম নে? তোমালোকে মোৰ লগত কেনেদৰে যুঁজিবলৈ আহিছা, কোৱা। অকলশৰীয়াটো এজন এজনকৈ নে একেলগে তিনিওজন নে?”

কৃষ্ণই ক'লে, “তুমিয়েই কোৱা, কোনজনৰ লগত যুঁজি মৰিব খুজিছা?”

জ্বাসন্ধই ভীমৰ লগতে যুঁজিবলৈ থিৰাং কৰিলে। ভীমেও টকালি পাৰি উঠিল। ভীম আৰু জ্বাসন্ধ দুয়ো ভাবিলে, এইবোৰ শেনৰ এক জাত!

তাৰ পাচত, দুয়োৰো মাজত প্ৰবল মাল-যুঁজ আৰম্ভ হ'ল। ইজনে-সিজনেৰ সিজনে-ইজনৰ বাহুত খামুচি ধৰি, ক'কালত মেৰাই ধৰিও কোনেও কাকো বগৰাব নোৱাৰিলে। মাথোন ডুকুৱাই-চপৰিয়াই ইজনে-সিজনৰ গা'টো উথহালে। এইদৰে কাতি মাহৰ আৰম্ভণিৰ পৰা ঠৈয় দিন ঠৈয় ৰাতি একেবাহে যুঁজ চলিয়েই থাকিল। কৃষ্ণই মন কৰিলে, জ্বাসন্ধৰ বল লাহে লাহে ভাগি আহিছে। তাকে দেখি তেওঁ ভীমক সকায়াই দিলে, “ভাগিৰ পৰা শত্ৰুক বোঁচকৈ খেঁকেচিলে তেওঁ মৰাৰ আশংকা থাকে। গতিকে, অলপ-অচৰপ ঢিলাই দিলেহে শত্ৰুৱে তৰ্ণি পায়।” ঠাৰে-চিয়াৰে কোৱা কথাষাৰৰ অৰ্থ ভীমে ধৰিব পাৰিলে। ভীমে জ্বাসন্ধক আৰু অলপ নিকপকপীয়াকৈ খামুচি ধৰিলে। অলপ পাচতে ভীমে তেওঁক খেঁকেচিবলৈ লাগিল। কৃষ্ণই আকৌ সকায়াই দিলে, “এইবাৰ তুমি বজাই দিয়া, তুমি যে বায়ুনন্দন!”

লগে লগে ভীমে জ্বাসন্ধক মৰবৰ ওপৰলৈ দাঙি টাকুৰী খুবোৱাদি

ঘৰোবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাচত, জ্বাসন্ধক দলি মাৰি পঠিয়ালে। জ্বাসন্ধ মাটিৰ পৰা উঠিবলৈ নোঁ-পাওঁতেই ভীমে তেওঁৰ ভৰি এখন গচক মাৰি ধৰিলে। তাৰ পাচত, আনখন ভৰি দৰ্দ্ৰো হাতেৰে খামুচি ধৰি ফেৰেকামুৱাটক তুলি ধৰিলে। হঠাৎ, জ্বাসন্ধ মানুহটো দীঘলে-দীঘলে দৰ্দ্ৰিহা হৈ পৰিল। তাৰ আগে আগে মাথোন এটা আকাশ ফালি নিয়া চিঞৰ শুনা গ'ল। তাৰ লগতে মিহালি হৈ পৰিল, ভীমৰ মূৰৰ পৰা ওলোৱা এটা মেঘৰ লেখীয়া গাজনি।

ভীমে জ্বাসন্ধৰ মৰা-শ দৰ্দ্ৰিহা কাৰেঙৰ বাহিৰত পেলাই থৈ আহিলগৈ। তাৰ পাচত, তিনিওজনে একেলগে গৈ বন্দীশালৰ পৰা বালি দিবলৈ বদলি বন্দী কৰি থোৱা বজাসকলক মুকলি কৰি দিলে। তেওঁলোক সকলোৱে কৃষ্ণ আৰু ভীমাজুৰ্নৰ ওচৰলৈ আহি তেওঁলোকৰ অন্তৰৰ কৃতজ্ঞতা নিবেদন কৰিলে। তেওঁলোকে সমুহীয়াকৈ স্বীকৃতি, “আমি আপোনাসকলক কেনেকৈ সন্তুষ্ট কৰিব পাৰোঁ, কওক। আপোনাসকলৰ কাৰণে মানুহৰ বাবে দঃসাধ্য কাম কৰি দিবলৈয়ো প্রস্তুত।”

কৃষ্ণই তেওঁলোকক ক'লে, “আপোনালোকে আন একো কৰি দিব নোলাগে। মাথোন ধৰ্মৰাজ যদ্যৰ্শিষ্ঠৰে পাতিবলৈ লোৱা ৰাজসূয় যজ্ঞ যাতে স্তব্ধলমে পাতিব পাৰে, সেই বিষয়ত কণমান সহায় কৰি দিলেই হ'ব।”

ৰজাসকলে সন্মতি জনাই নিজ নিজ দেশলৈ ৰং মনেৰে যাত্ৰা কৰিলে। তেওঁলোকক বিদায় দিয়াৰ পাচত কৃষ্ণ ভীমাজুৰ্নে জ্বাসন্ধৰ পদতোক সহদেৱক মগধৰ ৰাজসিংহাসনত বহুৱাই ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে।

॥ ৰাজসূয় যজ্ঞ ॥

জ্বাসন্ধক বধ কৰাৰ পাচত যদ্যৰ্শিষ্ঠৰ ৰাজসূয় যজ্ঞ অনুষ্ঠানৰ কাম আতি সহজ হৈ পৰিল। পোনতে চাৰিওজন ভায়েক যদ্যৰ্শিষ্ঠৰ হৈ দিগ্বিজয়ৰ দায়িত্ব ভগাই ল'লে। অজুৰ্ন ওলাল, উত্তৰৰ ৰাজ্যবোৰ কৰজলীয়া কৰিবৰ কাৰণে। ভীমৰ ভাগত পৰিল, পূবৰ ৰাজ্যবোৰ।

সেইদৰে সহদেৱৰ ভাগত পৰিল দক্ষিণৰ ৰাজ্যবোৰ আৰু নকুলৰ ভাগত পশ্চিমৰ ৰাজ্যবোৰ। প্ৰত্যেকেই অনায়াসে সেই ৰাজ্যবোৰ কৰতলীয়া কৰি ইন্দ্ৰপ্ৰস্থলৈ উভতি আহিল। মাথোন অজ্ঞাননেহে প্ৰাগজ্যোতিষপুৰৰ ৰজা ভগদত্তক সিমানে সহজে কৰতলীয়া কৰিব পৰা নাছিল। ভগদত্ত ৰজাই কিবাত আৰু অন্যান্য সৈন্যসকলক লৈ অজ্ঞানৰ লগত দূৰ্ঘোৰ যুদ্ধ দিছিল। আঠ দিন একেৰাহে যুদ্ধ কৰাৰ পাচতো অজ্ঞানক অকণো ভাৰি নপৰা দেখি বৃদ্ধ ভগদত্তই হাঁহি হাঁহি কৈছিল, “বোপা, তুমি সঁচাসঁচিকৈয়ে ইন্দ্ৰপুত্ৰ আখ্যা পোৱাৰ উপযুক্ত। মই ইন্দ্ৰৰ সখা, তথাপি তোমাক পৰাভূত কৰিব পৰা নাই। তুমি কি বিচাৰি আহিছা, কোৱাঁ।” অজ্ঞানে যুধিষ্ঠিৰৰ সন্মতি হোৱাৰ ইচ্ছাৰ কথা ক’লে আৰু ভগদত্তৰ ওচৰত তাৰ অনুমোদন বিচাৰিলে। ৰজা ভগদত্তই অজ্ঞানৰ লগত মিত্ৰতা কৰি ৰাজসূয় যজ্ঞ উপলক্ষে যুধিষ্ঠিৰলৈ বহু উপঢৌকন যাচিলে।

তাৰ পাচত, ৰজা যুধিষ্ঠিৰে ৰাজসূয় যজ্ঞৰ যথাযথ আয়োজন কৰিলে। কৃষ্ণৰ দিহা-পৰামৰ্শ লৈ সকলোবোৰ দেশৰ ৰজালৈ নিমন্ত্ৰণ পঠিয়ালে। ৰজাসকল আৰু ব্ৰাহ্মণসকলক অতিথি হিচাপে ৰাখিবলৈ অসংখ্য বাহৰ সজালে আৰু ভোজনৰো ভাৰ দিয়ালে। ব্যাসদেৱক প্ৰধান পুৰোহিত নিযুক্ত কৰিলে। লগতে আৰু বহুতক বিভিন্ন কামত সহায় কৰি দিবলৈ পাৰ্চান-পুৰোহিত নিয়োগ কৰিলে।

যজ্ঞলৈ মাথোন কেইদিনমান থাকোঁতে গোটেইখন ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰায়-বোৰ ৰজা-ৰাজকোঁৱৰ ইন্দ্ৰপ্ৰস্থত উদ্ভৰি খাই পৰিলহি। যুধিষ্ঠিৰে সকলোকে পৰম সমাদৰেৰে অভ্যর্থনা জনালে। পিতামহ ভীষ্ম আৰু আচাৰ্য দ্ৰোণক সেৱা কৰি ক’লে, “আপোনাসকলৰ ওচৰতে মই সকলো-বোৰ দিহা-পৰামৰ্শ ল’ম। আপোনাসকলে এই বিষয়ত মোক অনুগ্ৰহ কৰিব।” তাৰ পাচত, যুধিষ্ঠিৰে সকলোকে গোটেই আনি কামৰ ভাৰ যোগাভা অনুসাৰে ভগাই দিলে। দঃশাসনে খাদ্যবস্তুৰ ভঁৰালটোৰ ভাৰ ল’ব, অশ্বখামাই ব্ৰাহ্মণসকলক আদৰি অনাৰ দায়িত্ব ল’ব, সজয়ে ল’লে ৰজাসকলক অভ্যর্থনা জনোৱাৰ ভাৰ, কৃপাচাৰ্যক দিয়া হ’ল ধনবস্ত

বথা আৰু দক্ষিণা দিয়াৰ ভাৰ। শেষত, বিদ্বৎক দিয়া হ'ল খৰচৰ ওপৰত চকু বথাৰ ভাৰ; আৰু দূৰ্যোধনক দিয়া হ'ল অতিথিসকলে আগবঢ়োৱা উপহাৰ-উপঢ়োঁকন হাঁহিমুখে গ্ৰহণ কৰাৰ ভাৰ। কৃষ্ণই নিজেই ক'লে, “মই ভাৰ ল'লোঁ, ভকত-অতিথিসকলৰ চৰণ পথালি দিয়াৰ ভাৰ।”

অৱশেষত, যজ্ঞৰ দিনটো পালেহি। দেৱৰ্ষি নাৰদ আৰু আন আন মহৰ্ষিসকল যজ্ঞশালাত সোমালগৈ। চাৰিওপিনে উৰুঙা কথাৰ হাই-উৰুমিৰে খলক লাগি পৰিল। প্ৰত্যেকেই দেখুৱাব খুজিলে, শাস্ত্ৰৰ কথা তেওঁতকৈ কোনেও বেচি নেজানে। সেইকাৰণে, কোনে যে কিমান সৰু-সুৰা কথা একোটাতে ডাঙৰ খুত এটা ধৰি তাকে উথহাই-ওফোন্দাই বিয়াগোম ভুল যেন কৰি দেখুৱালে, তাৰ লেখ দিব নোৱাৰি। টুলুঙা কথা একোটাও গহীন হৈ পৰিল, গহীন কথা একোটাও আন কথাৰ লাচতে তল পৰিল। সেইবোৰ উৰুঙা কথাৰ ঢল বৈ আছে আৰু নাৰদে মনে মনে আচল কথাষাৰ গমি চাইছে, ‘হায়, এই বজাবোৰে যদি জানিলেহে’তেন, ইহ’ত সকলোকে নাৰায়ণে নিজেই সংহাৰ কৰিম বুলি পুথিৱীত অৱতাৰ হৈছেহি।’

এনেতে ভীষ্মই যদাৰ্শিষ্ঠক ক'লে, “এতিয়া বজাসকলক যথাযোগ্য অৰ্ঘ্য নিবেদন কৰাৰ সময় হৈছে। ছ’বিধ মানুহক অৰ্ঘ্য দিব পাৰি। তেওঁলোক হ’ল গুৰু, পুৰোহিত, সম্পৰ্কীয়জন, স্নাতক, হিঠৈষী বান্ধু, আৰু বজা। ইচ্ছা কৰিলে এওঁলোকৰ ভিতৰত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠজনকে অৰ্ঘ্য দি কাম চমুৱাব পাৰা।”

যদাৰ্শিষ্ঠে ক'লে, “পিতামহ, আপুনি এওঁলোকৰ ভিতৰত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ-জনৰ নামটো কওকোন, যিজনক অৰ্ঘ্য নিবেদন কৰিলে সকলোকে অৰ্ঘ্য দিয়াৰ সমতুল্য হ’ব। মই এইটো অনুষ্ঠান চমু কৰোঁ বুলি ভাবিছোঁ।”

ভীষ্মই উত্তৰ দিলে, “নিঃসন্দেহে কৃষ্ণ। সূৰ্যৰ পোহৰে যিদৰে অন্ধকাৰ দূৰ কৰে, বায়ুৰ ছাটিয়ে যিদৰে নিশ্চলতা দূৰ কৰে, সেইদৰে কৃষ্ণই এই সভা পোহৰাই তুলিছে আৰু প্ৰাণময় কৰি ৰাখিছে।”

ভীষ্মৰ পৰামৰ্শ লৈ যদাৰ্শিষ্ঠে সহদেৱৰ হতুৱাই কৃষ্ণৰ ওচৰলৈ গৈ

সভাৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠজন বদলি অৰ্থ্য নিবেদন কৰিলে। কৃষ্ণয়ো সেই অৰ্থ্য অতি বিনয়েৰে গ্ৰহণ কৰিলে। তাকে দেখি চৌদিকৰাজ শিশুপাল খঙত টিঁটিৰি-তুলা হৈ উঠিল। যদ্যৰ্শিষ্ঠৰ গুচৰলৈ গৈ শিশুপালে কৃষ্ণক নিন্দা কৰিবলৈ ধৰিলে, “শূনা যদ্যৰ্শিষ্ঠৰ, ইমানবোৰ বজা-মহাবজা থাকোঁতে, তেওঁলোকক নেওচি কৃষ্ণক তুমি শ্ৰেষ্ঠজনৰ প্ৰাপ্য অৰ্থ্য কি বদলি যাচিলা? মই বাৰু মানি ল'লোঁ, তোমালোক সব ল'ৰা—ধৰ্মৰ সূক্ষ্ম তত্ত্ব নেজানা; কিন্তু ভীষ্মক কিহে পালে, এনে অধৰ্মী কাম কৰিবৰ বাবে তোমালোকক উপদেশ দিবলৈ? কৃষ্ণ কোন ৰাজ্যৰ ৰজা? কৃষ্ণ যে কোনো ৰাজ্যৰ ৰজা নহয়, নেজানা নে? আৰু যদি বয়োবৃদ্ধজনক অৰ্থ্য দিয়াৰ কথা ভাবিছিলো, তেনেহ'লে বসুদেৱ থাকোঁতে সিন্ধুৰ পুত্ৰক অৰ্থ্য যাচিলা কিয়? আকৌ যদি পাণ্ডৱৰ হিতৈষী কোনোবা বদলি অৰ্থ্য দিছিলো, তেনেহ'লে ৰজা দুৰ্য্যপদক পাহাৰি কৃষ্ণক কি বদলি অৰ্থ্য যাচিলা? আৰু যদি আচাৰ্য বদলি অৰ্থ্য দিছিলো, দ্ৰোণাচাৰ্যক পাহাৰিলা কেনেকৈ? যদি কৃষ্ণক পুৰোহিত বদলি ভাবিয়েই অৰ্থ্য দিছিলো, তেনেহ'লে বংশ ব্যাসদেৱক পাহাৰিলা কোন বদলিৰে? শূনা যদ্যৰ্শিষ্ঠৰ, কাকোৱেই তোমাৰ মনত নপৰিল নে—মৃত্যু যাৰ ইচ্ছাধীন, সেই পুৰুষশ্ৰেষ্ঠ ভীষ্মক? সৰ্বশাস্ত্ৰবিশাৰদ বাৰ অশ্বখামাক? তোমাৰ পিতাৰাৰ বংশ ৰজা ভীষ্মকক? অথবা অতবোৰ ৰজা-মহাৰজাসকলৰ মাজৰ অন্য কাকোৱেই?”

অলপ ধৰ্মকি বৈয়েই শিশুপালে আকৌ আৰম্ভ কৰিলে, “শূনা যদ্যৰ্শিষ্ঠৰ, আমি যে তোমাক কৰ দিছোঁ, সেয়া তোমালৈ ভয় কৰি অথবা কিহবালৈ লোভ কৰি দিয়া নাই। তোমাৰ ধৰ্মৰ প্ৰতি অন্তৰাগ দেখিয়েই দিছোঁ। কিন্তু, তুমি সকলোকে মাতি আনি অপমান কৰিলা কিয়? যি দুৰাশ্বাই অন্যান্য পথ লৈ জবাসন্ধক হত্যা কৰিলে, সেই কৃষ্ণকেই অৰ্থ্য যাচি তুমি তোমাৰ ধৰ্মাশ্বা-খ্যাতি নষ্ট কৰি দিলা। আৰু কৃষ্ণ, তোমাকো কৈছোঁ—তুমি বাৰু নিজকে অযোগ্য বদলি জ্ঞানিও বদলিহত পাণ্ডৱৰ অৰ্থ্য গ্ৰহণ কৰিলা কিয়? কুকুৰে যেনেকৈ খিউ পালে নেচেলোক নোৱাৰে, তুমিও যেনেকৈ অৰ্থ্য পালেই নলৈ নোৱাৰিলা!” এইদৰে আৰু

অনেক কথা বলকি শিশুপাল আৰু কেইজনমান বজাক লগত লৈ যজ্ঞস্থলী ত্যাগ কৰি যাবলৈকে ওলাল।

যদিষ্ঠিৰে শিশুপালৰ পিচে পিচে গৈ অননয়-বিনয় কৰি শিশুপালক মিঠা কথাৰে বজাবলৈ ধৰিলে। ভীষ্ময়ো কৃষ্ণ যে অৰ্দ্ধতীয়, সেই কথাষাৰ ফুৰিয়াই ক'লে। তাৰ পাচতো শিশুপালৰ চটফটনি নকমা দেখি হঠাৎ সহদেৱৰ খঙে মূৰৰ চুলি পালেগৈ। সহদেৱে খাটোকৈ কৈ দিলে, “কৃষ্ণক আমি অৰ্ঘ্য দিমই। যিবিলাক বজাই তাকে সহ্য কৰিব পৰা নাই, মই সিবিলাকৰ মূৰত গোৰ শোধাওঁ। কাৰোবাৰ সাহস আছে যদি আগবাঢ়ি আহক, মই তাৰ প্ৰাণ লওঁ।” এইবুলি কৈ সহদেৱে ভাবি এখন দাড়ি দেখুৱালতো কোনেও প্ৰতিবাদ কৰিবলৈ সাহস নকৰিলে।

ঘটনাৰ গতি দেখি যদিষ্ঠিৰে প্ৰমাদ গণিলে। ভীষ্মই তেওঁক সান্ত্বনা দি ক'লে, “ভয় নকৰিবা, যদিষ্ঠিৰ ! পৰুৱাৰ পাখি গজে মাথোন মৰিবৰ বাবে। শিশুপালে এতিয়াও চিনি পোৱা নাই, কৃষ্ণ কোন !”

শিশুপাল আৰু একোৰ চৰিল। শিশুপালৰ ফলীয়া বজাকেইজনেও ভীষ্ম আৰু কৃষ্ণক নানা কটু কথা কৈ জিভাৰ ফৰফৰণি মাৰিলে। লগে লগে শিশুপালে কৃষ্ণক ইতিকিং কৰি ক'বলৈ ধৰিলে, “আঃ, ভীষ্ম ! তুমিও আমাক কৃষ্ণৰ কীৰ্তিৰ কথা ক'বলৈ আহিলা ? জনা আছে, কৃষ্ণৰ কীৰ্তিৰ কথা। কে'চুৱা হৈ থাকোঁতেই বোলে পুত্ৰনাক বধ কৰিছিল, তাৰ পাচত বোলে বৃষভাসুৰক বধিলে, কাঠৰ গাড়ী হেনো লথিয়াই ভাঙিলে ! সেইবোৰো আকৌ কীৰ্তি ! কটা স্ত্ৰী-হত্যাকাৰী, গো-হত্যাকাৰী ! তাকে ভোমালোকে প্ৰেষ্ঠ পুৰুষ বুলি ক'বা ? আকৌ বোলে গোবৰ্ধন পৰ্বত নামৰ উ'ই-হাৰুজু এটা মূৰৰ ওপৰত সাদিন লৈ আছিল ! সেইটো নো কোনে কৰিব নোৱাৰে ? কৃষ্ণই হেনো এদিন ক'ৰবাত খেলা খেলি থাকোঁতেই চেৰ খাই পেলালে ! সেইটোও নো আচৰিত কথা হ'ল নে ? আচৰিত কথা হ'ল, যি কংসৰ অন্ন খাই জীৱন বক্ষা কৰিছিল, সেই কংসকে হত্যা কৰিলে ! হেৰা ভীষ্ম, তুমি বোলে মন্ত ধৰ্মজ্ঞ। তেওঁ লোকৰ বাগদস্তা অশ্বাক হৰণ কৰিছিল কিয় ? তুমি বোলে সংঘাতিক জ্ঞানী। তেনেহ'লে ভোমালোকৰ

বংশ বন্ধা কৰিবলৈ তোমাৰ ভাই-বোৱাৰীক ব্যাসে কিয় সহায় কৰি দিবাঁহ লগা হৈছিল কিয়? তোমাৰ একো ধৰ্ম নাই। তোমাৰ ব্ৰহ্মচৰ্য মাথোন এটা ফাকি। তোমাৰ ব্ৰহ্মচাৰী ৰূপ তোমাৰ ক্লীৰতাবেই সাক্ষী। নিঃসন্তানৰ যন্ত্ৰ কাৰ্য, দান-উপবাস সকলো ব্যৰ্থ। তুমি নিশ্চয় এইবোৰ কথা জানা।”

তাৰ পাচত শিশুপালে আকৌ এবাৰ কৃষ্ণক ভৎসনা কৰা দেখি ভীমৰ খং উঠিল। ভীমে শিশুপালৰ পিনে চোঁচা লোৱা দেখি ভীষ্মই তেওঁক আগচি ধৰিলে আৰু ক’লে, “ভীম, তাক আপোনাৰ মৃত্যু আপুনি মাতি আনিবলৈ দিয়া। এই শিশুপাল উপজিবৰ সময়ত তাৰ চকু তিনিটা আৰু হাত চাৰিখন আছিল আৰু সি উপজিয়েই গাধৰ লেখীয়া মাত মাতিছিল। তাক তাৰ মাক-বাপেকে পেলাই দিবলৈ ওলাইছিল। এনেতে তেওঁলোকৰ কাণত পৰিল দৈৱবাণী, বোলে তাৰ মৰিবৰ সময় হোৱাহি নাই—মাৰোঁতাজনেহে তাক মাৰিবাহি। দূয়ো আকাশলৈ চাই স্মিলিলে, মাৰোঁতাজন নো কোন? আকৌ দৈৱবাণী হৈছিল, যিজনে তাক কোলাত ল’লেই ওপৰাণি চকুটো আৰু ওপৰাণি হাত দুখন খহি পৰিব, তেওঁৰ হাততে সি সময়ত মৰিবগৈ। তাৰ পাচত, বহুতে বহুতবাৰ তাক কোলাত ল’লে, সি কিন্তু কিছুতকিমাকাৰ হৈয়েই ৰ’ল। এবাৰ কৃষ্ণ আৰু বলৰাম গৈছিল, পেহাক-পেহীয়েকক দেখা কৰি আহিবলৈ। শিশুপালক কৃষ্ণই কোলাত ল’বলৈহে পালে, তাৰ ওপৰাণি হাত দুখন আপোনাআপুনি খহি পৰিল আৰু ওপৰাণি চকুটোও মচ খাই গ’ল। পেহীয়েকে ভয় খাই কৃষ্ণক ক’লে, তুমি তাক ক্ষমা কৰা—তাক নেমাৰিবা। কৃষ্ণই ক’লে, ভয় নাই। মই তিনি সইত খাই কৈছোঁ, তাৰ এশ দোষ ক্ষমা কৰিম। এতিয়া দেখিছোঁ, শিশুপালে এশ দোষৰ ডেওনা পাৰ হ’বলৈ লৈছে।”

ভীষ্মৰ কথা শুনি শিশুপালে গৰজি উঠিল। কৃষ্ণই তেতিয়া শিশুপালৰ উল্ভণ্ডালিৰ তালিকাখন এফালৰ পৰা আওৰাই গ’ল, “হে বাজ্জন্যবৰ্গ, আপোনালোকে চাওক, আমি যাদৱসকলে কোনেও শিশুপালৰ একো অন্যায় কৰা নাছিলোঁ। অথচ, আমি যোঁত্ৰা প্ৰাগজ্যোতিষপুৰত

আছিলোঁগৈ, তেতিয়া সি আমাৰ দ্বাৰকা নগৰী পুৰি ছাৰখাৰ কৰি থৈ গৈছিল। ই মহাপাপীয়ে মোৰ পিতাৰ অশ্বমেধ যজ্ঞৰ ঘোঁৰাটো চুৰ কৰি নিছিল। আকৌ, ই তাৰ মোমায়েকৰ জীয়েক ভদ্ৰাক পলুৱাই নিছিল, তাৰ বন্ধু-বজা এজনৰ হাতত গঁতাবৰ কাৰণে। আপোন মানুহ বুলি সকলোবোৰ ক্ষমা কৰি গৈছিলোঁ। কিন্তু, তাৰ ডেওদোপাল চৰি আহিছে। তাৰ দোষৰ পৰিমাণে এশৰ ডেওনা চেৰাই গ'ল। গতিকে, মই তাক যথাযোগ্য শাস্তি দি ৰাজসূয় যজ্ঞৰ পৰিগ্ৰতা বন্ধা কৰোঁ।" এইবুলি কৈয়েই কৃষ্ণই তেওঁৰ হাতৰ চক্ৰটোক শিশুপালৰ পিনে চলাই দিলে। লগে লগে শিশুপালৰ ডিঙিটো কটা গ'ল। মূৰটো ছিগি কোনোবাখিনিত পৰিলগৈ।

তাৰ পাচত, যুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজসূয় যজ্ঞ বাধা-বিঘনি নোহোৱাকৈ চলিবলৈ ধৰিলে। যজ্ঞৰ শেষত যুধিষ্ঠিৰক স্নান কৰোৱা হ'ল। সকলোবোৰ ৰজাই মানি ল'লে, ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰ চক্ৰৱৰ্তী সন্মতি হৈ পৰিল।

॥ কপটি পাশাখেলাৰ আয়োজন ॥

ইন্দুপ্ৰস্থত আলহী হৈ থকা কেইদিন দূৰ্যোধনে তেওঁৰ মোমায়েক শকুনিৰ লগ এৰা নাছিল। সেইকেইদিন দূৰ্যোধনে ইন্দুপ্ৰস্থৰ ৰাজসভাৰ ঐশ্বৰ্য-বিভূতিও খুটিয়াই খুটিয়াই চালে। যিমনে চালে সিমনে তেওঁ ভোল গ'ল, ঈশ্বৰ দহনো অনুভৱ কৰিলে, অজপ-অচৰপ লাজতো পৰিব-লগীয়া হ'ল। ক'ৰবাত হয়তো ফটফটীয়া ফটকৰ মজিয়াখনকে কৃত্ৰিম পুখুৰী বুলি ভাবি চাবিয়া কোঁচাই লৈ পাচ মূহুৰ্ততে ভুলটো ধৰিব পাৰি নিজেই নিজৰ আগত লাজ পালে। আকৌ ক'ৰবাত সঁচাসঁচি পুখুৰীৰ পানীখিনি ফটকৰ মজিয়া বুলি ভাবি পিছল খাই পৰিল। লিগিৰা-লিগিৰীয়ে মূখৰ ভিতৰতে হাঁহি তিভা কাপোৰ সলাবলৈ শূকান কাপোৰ আনি দিবলগীয়া হ'ল। অন্য ক'ৰবাত হয়তো চক্চকীয়া লাপোপ আঁৰি থোৱা দেৱালৰ মাজেদিয়েই যাবলৈ ওলাই কপালত খুন্দা

থালে। আকৌ অন্য ক'ৰবাত হয়ন্তো মৰ্কাণ দূৱাবখনকো দেৱাল বুলি ভাবি থমকি বৈয়েই থাকিল। এইদৰে তেওঁৰ বহুত লক্ষ্য-লাঞ্ছনা হ'ল। গতিকে, তেওঁ লাজ যেনেকৈ পালে, পেটে পেটে ভেনেকৈ জ্বাও অন্তৰ কৰিবলৈ ধৰিলে।

হস্তিনাপুৰলৈ উভতি যোৱাৰ পাচতো দূৰ্যোধনৰ মনত শান্তি নোহোৱা হৈয়েই থাকিল। এদিন শকুনিয়ে স্বৰ্ণিলে, “ভাগিন, তোমাক কি হৈছে? আজিকালি তোমাক সদায় মন মাৰি থকা দেখোঁ।” দূৰ্যোধনে তেতিয়া মনৰ কথা উজ্জাৰি ক'লে, “মামা, দেখিছে নহয় যদ্যধিষ্ঠৰৰ ঐশ্বৰ্য্য-বিভূতি আৰু ক্ষমতা-প্ৰতিপত্তি। জুইত জাঁপ দি মাৰিবৰ মন গৈছে, বিহ খাই মাৰিবৰ মন গৈছে, নৈত জাঁপিয়াই মাৰিবৰ মন গৈছে। বাচি থাকি কি লাভ! কোনোবাই যে মোক যদ্যধিষ্ঠৰৰ ঐশ্বৰ্য্য-বিভূতি আৰু ক্ষমতা-প্ৰতিপত্তিৰ অধিকাৰী হ'বলৈ কিবা সহায় কৰিব, সেই আশা মূঠেই দেখা নাই। ভীম-অৰ্জুনক আঁতৰাবৰ কাৰণে কিমান যত্ন কৰিলোঁ, সকলো বিফল গ'ল। তথাপি, দৈৱই সিহঁতৰ কপালতহে হাঁহৰ যোগান ধৰিছে। আমি যিপিনেই যাওঁ, সাগৰ শুকাই আহে।”

শকুনিয়ে ক'লে, “শুনো ভাগিন, যদ্যধিষ্ঠৰক তুমি হিংসা নকৰিবা। পণ্ড পাণ্ডৱে তেওঁলোকৰ পিতৃৰাজ্যৰ আধাভাগ পাইছে; তাকে তেওঁলোকে নিজৰ শক্তিয়ে বঢ়াই-মেৰি লৈছে। সেইকাৰণে, তুমি দুষ্ট কৰিবলৈ কিটো আছে? তোমাৰো শক্তি-সামৰ্থ্য আছে? তোমাৰো নিৰানব্বৈটা ভাই আছে; দ্ৰোণ আৰু কৰ্ণৰ দৰে, অশ্বত্থামা আৰু কৃপাচাৰ্য্যৰ দৰে সহায় কৰোঁতা আছে। এওঁলোকক লৈ তুমিও দেখোন গোটেই পৃথিৱী জয় কৰি ল'ব পাৰা।”

দূৰ্যোধনে উত্তৰ দিলে, “সেইবোৰ জানো। কিন্তু, মই যে তাৰ কোনো আশাই দেখা নাই।”

শকুনিয়ে ছেগ চাই দূৰ্যোধনক সান্ত্বনা দিলে, “ব'বা, মই তোমাক সেই উপায়দেৰ কথা কওঁ, যিটো উপায়েৰে যদ্যধিষ্ঠৰক অতি সহজতে বাটৰ ভিতৰী কৰি দিব পাৰিবা। যদ্যধিষ্ঠৰে পাশা খেলিবলৈ বৰ ভাল

পায় ; কিন্তু তেওঁ পাশা খেলিব নেজানে। তুমি বোধকৰোঁ জানা, মই এই পৃথিৱীৰ অস্থিতীয় পাশা-খেলুৱৈ। যুধিষ্ঠিৰক পাশা খেলিবলৈ মাতি পঠিওৱা। তেওঁ নিশ্চয় নহাকৈ নেথাকে। তেতিয়া হ'লে, তোমাৰ হৈ পাশা খেলি মই তোমাক যুধিষ্ঠিৰৰ ৰাজ্য আৰু ৰাজলক্ষ্মী কাঢ়ি লৈ তোমাৰ হাতত সঁপি দিম। মাথোন তাৰ আগতে ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ অনুমতি লৈ লোৱা।”

দুৰ্যোধনৰ চকুত মনোহৰ বাবে এক বিজুলী-লহৰ খেলাই গ'ল। ক'লে, “নহয় মামা, আপুনিয়েই সেইটো উলিয়াই লওক।”

তাৰ পাচত, শকুনিয়ে এদিন ছেগ চাই কথাবাৰ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ আগত উলিয়ালে, “মহাৰাজ, দুৰ্যোধনৰ মনটো বৰ মৰা যেন দেখিছোঁ। মানুহ-টোও শুকাই-খীণাই আহিবলৈ লৈছে। কি হ'ল জানো, কেৱল হৃদয়নিয়াহ কাঢ়ি থকা দেখা পাওঁ।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই দুৰ্যোধনক ততালিকে মাতি পঠিয়ালে। দুৰ্যোধন আহি পোৱাৰ লগে লগে মূৰে-গায়ে হাত ফুৰাই সুধিলে, “বোপা, তোমাৰ কি হৈছে? তোমাক আধাৰাজ্য দিছোঁ, তোমাৰ মূৰৰ ওপৰত ৰাজক্ৰম আৰু দেহৰ নামনিত ৰাজ সিংহাসন দিছোঁ। তোমাৰ দেখোন একোৰে নাটনি নাই। তথাপি, তোমাৰ মন বিষাদেৰে ভৰপূৰ হোৱাৰ কাৰণ কি?”

দুৰ্যোধনে উত্তৰ দিলে, “পিতা, মই জানো জীৱন যাপন কৰিছোঁ। মোৰ চকুৰ আগতে মোৰ শত্ৰুবিলাকৰ ঐশ্বৰ্য-বিভূতি নিতৌ বাঢ়ি আহিছে। আৰু মই কেৱল সিহঁতৰ বিভূতি চাই নিশ্চেষ্টৰ দৰে বহি আছোঁ। যুধিষ্ঠিৰৰ কাৰেঙত নিতৌ কিমানজন সোণৰ কাঁহী-বাটিত উত্তম অন্ন ভোজন কৰে জানেনে? দহ হেজাৰ মানুহে। ৰাজপুত্ৰ যন্ত্ৰ উপলক্ষে কিমানজন আলহী-অতিথি হৈছিল জানেনে? ৮৮ হেজাৰজন। মোৰ ধাৰণা হৈছে, আনকি ইন্দ্ৰ আৰু কুবৰৰো যুধিষ্ঠিৰৰ সমান ঐশ্বৰ্য নাই। তেওঁৰ তুলনাত মই বাটৰ ভিকহু। তথাপি, আপুনি ক'ব খোজে নেকি মই মন্থৰ দৰে হাঁহি-মাতি সময়বোৰ পাৰ কৰি দিব লাগে। হে মহাৰাজ, আপুনি অনুমতি দিয়ক, মোৰ এই নিপুণ পাশা-খেলুৱৈ

মামাই এবাৰ যুঁধিষ্ঠিৰৰ জগত পাশা খেলি যুঁধিষ্ঠিৰৰ সকলো সম্পত্তি কাটি অনাৰ সূযোগ জওক।”

খুতৰাশুই ক’লে, “পদ্ম দর্যোধন, মোক বাৰু এবাৰ বিদৰ্ৰৰ উপদেশ শ্রুতি ল’বলৈ দিয়া। তাৰ পাচত, অনুমতি দিয়া-নিদিয়াৰ কথাষাৰ থিৰা কৰিম। তুমি তো জানাই, মই সকলো কথাতে বিদৰ্ৰৰ উপদেশ লৈ চলোঁ।”

দর্যোধনে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, আপুনি তেনেহ’লে বিদৰ্ৰক লৈয়েই সন্ধেৰে থাকক। মোক মৰিবলৈ দিয়ক। বিদৰ্ৰক আপুনি কিমান চিনি পায়, মোৰ সন্দেহ।”

খুতৰাশুই তেতিয়া অমাত্যসকলক মাতি আনি আদেশ দিলে, “তোমালোকে শিশুপীৰাজক কোৱা, দর্যোধনৰ ৰাজসভাৰ উপযোগীকৈ এটা প্ৰকাণ্ড সভাঘৰ নিৰ্মাণ কৰক। সেই সভাঘৰত এহেজাৰটা শুভ আৰু এশখন দৰ্ৱাৰ থাকিব লাগিব। আৰু—।”

দর্যোধনে মাজতে মাত দিলে, “মহাৰাজ, আপুনি একো অনুমান কৰিব পৰা নাই। যুঁধিষ্ঠিৰৰ যজ্ঞলৈ ভিন ভিন দেশৰ ভিন ভিন ৰজাই কিমান কি উপহাৰ আনিছিল—মই কৈ যাওঁ, শুনক। কন্দোৰ্জ ৰজাই আনিছিল সোণ খটোৱা ভেৰাৰ নোমেৰে আৰু গাঁতত থকা প্ৰাণীৰ ছালেৰে তৈয়াৰী কিছুমান মন্ত্ৰ্যবান আৱৰণ-বস্ত্ৰ। ৰজা ভগদত্তই আনিছিল বহুতো ঘোঁৰা, মণি-মন্ত্ৰ্যখচিত অয়-অলংকাৰ আৰু হাতী-দ’তীয়া মূৰ্ঠি থকা কেইখনমান তৰোৱাল। মেৰু আৰু মন্দৰ পৰ্বতৰ ৰজাসকলে আনিছিল মাটিৰ তলৰ পৰা পৰুৱাৰ জাকে গোটাই আনি গাঁতৰ সমুখত থোৱা বালিচ’হীয়া সোণৰ টোপোলা। এদল ৰজাই দি থৈ গ’লহি, চৈধ্য হেজাৰ হাতী। দ্ৰৌপদী ভাগৰি পৰিছিল, তেনেকুৱা শ শ ৰজা আৰু হেজাৰ হেজাৰ সাক্ষণ অভ্যাগতক আদৰ-অভ্যর্থনা জনাবলগীয়া হৈ, সিবিলাকৰ পৰা ভাবে-ভাবে উপহাৰ-উপঢ়োঁকন লৈ। ৰাজসুয় যজ্ঞ কৰি যুঁধিষ্ঠিৰে ৰজা হৰিচন্দ্ৰৰ সমান সমান আৰু সমৃদ্ধি লাভ কৰিছে। এইবোৰ কথাই মোৰ চকুৰ টোপনি কাটি নিছে। ভাবিছোঁ, মৰণ ইয়াতকৈ বহুত ভাল।”

ধৃতবাণ্টই সান্ত্বনা দি ক'লে, “পদ্ম দর্যোধন, তুমি অনাহকতে দখ কৰিছা। যুধিষ্ঠিৰৰ যি অৰ্থবল আৰু মিত্ৰবল আছে, তোমাৰো সেই দহই বল সমান পৰিমাণে আছে। তোমাৰ আৰু পাণ্ডৱৰ পিতামহ একেজনেই। গতিকে, তুমি পাশাখেল পাতি যুধিষ্ঠিৰৰ সা-সম্পত্তি হৰণ কৰাৰ কথা কিয় চিন্তা কৰিছা? তুমি যদি ভাবিছা, যজ্ঞ কৰিয়েই যুধিষ্ঠিৰে তেওঁৰ সা-সম্পত্তি বঢ়ালে, তেনেহ'লে তুমিও এটা যজ্ঞ কৰি উপহাৰ-উপঢ়োকন ঘটি লোৱাত কোনো বাধা দেখা নাই। পাণ্ডৱবোৰৰ দৰে তুমিও যজ্ঞ পাতা, চহকী হৈ লোৱা, আৰু লাহ-বিলাহৰ নাটনি পৰাই লোৱা। মাথোন এষাৰ কথা মনত ৰাখিবা, কোনো অধৰ্মৰ আগ্ৰয় লোৱা অনাচিত।”

দর্যোধনে উভ'হা উত্তৰ দি ক'লে, “যাৰ নিজৰ বুদ্ধি-বলি নাই, সেইবোৰ মানুহেই লোকৰ মদুখত শূনা জখলা কথা কিছমানকে শাস্ত্ৰৰ বচন বুলি হোৱাই-নোহোৱাই আওৰাই ফুৰে। লোকৰ মদুখত শূনি শাস্ত্ৰজ্ঞানৰ আঁঠে ফুটোৱা মানে কৰচলিয়ে মাহৰ আজ্ঞাৰ জড়িত লোৱাৰ লেখীয়া। আপুনি আনৰ পৰা পোৱা বুদ্ধিৰে চলি আহিছে বুলিয়েই ময়ো সেই বুদ্ধিৰে চলিব লাগিব নেকি? বৃহস্পতিয়ে কৈ গৈছে, ৰজাৰ আচাৰ-আচৰণ আৰু সাধাৰণ প্ৰজাৰ আচাৰ-আচৰণ বেলেগ। ৰজা চলিব লাগে, আপোন স্বাৰ্থৰ চিন্তা আগত ৰাখি। প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাত জয়লাভেই ক্ষয়িৰ বুদ্ধি, ধৰ্ম-অধৰ্মৰ বিচাৰ অপ্ৰাসংগিক। কোন শত্ৰু, কোন মিত্ৰ—সেইবাৰ কথাৰ কোনো সাক্ষী-প্ৰমাণ বিচাৰি পোৱা নেযায়; কোনেও নিজৰ কপালৰ আগত সেইবাৰ কথা লিখি লৈয়ো নকুৰে। যেয়েই আপোনাৰ দুষ-যন্ত্ৰণাৰ কাৰণ হয়, সেয়েই আপোনাৰ শত্ৰু।”

তাৰ পাচত, ধৃতবাণ্ট আৰু দর্যোধন আৰু শকুনি তিনিওজনৰ মাজত বহুতো উত্থানউত্থান হ'ল। শেষত শকুনিয়ে দর্যোধনক ক'লে, “যুধিষ্ঠিৰৰ সমৃদ্ধি দেখি তোমাৰ হতাশ হোৱাৰ কাৰণ নেদেখোঁ। মই তোমাক কৈছোঁৱেই, মই নিপদগ পাশা-খেলাৱৈ; দহই-চাৰি হাত খেলিয়েই যুধিষ্ঠিৰৰ সকলো সা-সম্পত্তি জিকি লৈ তোমাক আনি দিম। সিহ'তে ধন-কাড়ি যুজ্জহে চিনি পায়, পাশাখেলৰ পাশতিৰ দান আৰু গুটিৰ চালনা ইত্যাদিৰ

একো ভূ নেপায়। মোৰ বোজক পণবোৰেই হ'ল মোৰ ধন, পাৰ্শ্বাতি
তিৰ্হিটাই মোৰ বাণ, দান পেলোৱাৰ ধৰণটোৱেই মোৰ ধনৰ গুণডাল,
আৰু পাশাৰ ঢালখনেই মোৰ বথ। এইখিনিকে লৈয়েই মই পাশা-যুদ্ধৰ
অস্থিতীয় বীৰ।” আনহাতে, ধৃতবান্টুই ক'লে, “পুত্ৰ দুর্যোধন, মই
সদায় মহাত্মা বিদূৰৰ উপদেশ-পৰামৰ্শমতেই চলোঁ। তেওঁক অধিহে মই
শেষ কথাৰ কৰ। আৰু এষাৰ কথা। প্ৰবলৰ লগত কলহ কৰাত
মোৰ মূঠেই সমৰ্থন নাই। কলহ বঢ়িলেই অদৃশ্য অস্ত্ৰৰ নিচিনা।
তাৰ আঘাতত বহু বস্তুক্ষয় হয়।”

দুর্যোধনে মাতটো মিঠাকৈ উলিয়াই ক'লে, “মহাৰাজ, বিদূৰে
আপোনাৰ বুদ্ধিধনাশ ঘটাইছে। ঘটাবই। কাৰণ, তেওঁ কোঁৱৰৰ চাউল
খাই পাণ্ডৱৰ গুণ গোৱা মানুহ। আপুনি এনেয়ে সন্দেহ কৰিছে,
পাশাখেলাৰ পৰা যুদ্ধ-বিগ্ৰহ হ'বগৈ বুলি। খেলত হৰা-জিকা আছেই।
সকলো দৈৱৰ কথা। দৈৱই আমাকো অনুগ্ৰহ কৰিব পাৰে, পাণ্ডৱ-
বিলাককো অনুগ্ৰহ কৰিব পাৰে। গতিকে, আপুনি মামাৰ কথা শুনি
তেওঁলোকক মাতি পঠিয়াওক; আমি অলপ বংশ-ধেমালিৰ সোৱাদ লওঁ।”

অৱশেষত, ধৃতবান্টু দুর্যোধনৰ কথাত পৰিল। লগে লগে বাৰ্তাৰ
লোৱালে, দুর্যোধনৰ সভাঘৰ নিৰ্মাণ হ'বলৈ কিমান দিন লাগিব।

মাজৰ কেইদিন শকুনি আৰু দুর্যোধনে ধৃতবান্টুৰ ওচৰত একোটা
কথাকে পেৰেনিয়াই কটালেহি। ইতিমধ্যে সভাঘৰ সজা হৈ গ'ল।
এদিন ধৃতবান্টুই তেওঁৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী বিদূৰক মাতি পঠিয়ালে। বিদূৰ
আহি পাৰ্শ্বাতিৰ ধৃতবান্টুই ভূমিকা নকৰাকৈ ক'লে, “বিদূৰ, ভূমি
ইন্দ্ৰপ্ৰস্থলৈ ফেৰা আৰু যুদ্ধাৰম্ভক মাতি আহাঁগৈ। তেওঁ ভায়েকহঁতক
লৈ আমাৰ সভাঘৰ চাই-মেলি দূৰ-চাৰি বাজিমান পাশা খেলি বংশ-
ধেমালি কৰি যাওকহি।”

বিদূৰে প্ৰমাদ গগিলে। ফুটাই ক'লে, “মহাৰাজ, মই আপোনাৰ
আদেশ প্ৰশংসা কৰিব নোৱাৰিলোঁ। পাশাখেলা খেলিবলৈ গ'লেই বংশ-
নাশ হ'ব, কোনেও বোধ কৰিব নোৱাৰিব।”

ধৃতবান্টুই উত্তৰ দিলে, “ভূমি সেইদৰে চিন্তা কৰিব নোৱাৰে, বিদূৰ।

দৈৱ প্ৰতিকূল নহ'লে, সবদুৰা কথাৰ পৰা সিমানে ডাঙৰ পৰিণতি নঘটে। বিধাতাই গোটেইখন জগত দৈৱৰে অধীন কৰি থৈছে। যি কি নহওক, তুমি মোৰ আদেশ পালন কৰা'গৈ, যোৱা।”

॥ সৰ্বনশীহা পাশাথেল ॥

বিদূৰক দেখা পায়ৈ যুধিষ্ঠিৰে তেওঁক আদৰ-অভ্যর্থনা কৰি উঠি অহিলে, “খুৰা, আপোনাক চিন্তিত যেন দেখিছোঁ। সকলোবোৰ বাৰু কুশলে আছে নে?” বিদূৰে পোনপটীয়া উত্তৰ নিদি ক'লে, “ৰজা ধৃতৰাষ্ট্ৰই তোমাক কথাষাৰ জনাবলৈ মোক কটকী পাঁচিছে। বোলে, ত'ত যিটো সভাঘৰ সজাই উলিয়ালে, সেইটো তোমাৰটোৰেই লেখীয়া হৈছে। এবাৰ চাই উঠি চকু জুৰাই আহিবগৈ লাগে। আৰু কৈ পঠিয়াইছে—বোলে, তুমি তোমাৰ ভায়েবাহ'তৰ জগত ধেমালিকৈয়ে দূৰাজিমান পাশা খেলি আহিলে মনটো ফৰকাল লাগিব। থোৰতে ক'বলৈ হ'লে, তোমাক সোনকালে মাতি পঠিয়াইছে।”

যুধিষ্ঠিৰ উত্পূৰ্থাই উঠিল। ফুটাই ক'লে, “খুৰা, মোৰ ধাৰণা— পাশাখেল মানেই খৰিয়ালৰ আগপৈচান। গতিকে, বৃদ্ধিয়ক মানুহ তাৰ পৰা আঁতৰি ফুৰে। আপুনি বাৰু কি বুলি কয়?”

বিদূৰে ক'লে, “মোৰো সেইটোৱেই ধাৰণা, পাশাখেল যতমানে আপদীয়া ঘটনাৰ কলি। মহাৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰক কৈছলোঁ। কিন্তু, সিন্ধন আঁকোৰগোজ হৈয়েই ব'ল। যুধিষ্ঠিৰ, তুমি শাস্ত্ৰৰ কথা বাঢ়িয়াকৈ জামা। গতিকে, যিটো ভাল বুলি ভাবিছা, সেইটোকেই কৰা।”

যুধিষ্ঠিৰে স্পষ্টকৈ ক'লে, “শত্ৰুনিৰ জগত খেলিবলৈ মোৰ মনঠেই ইচ্ছা নাই। কিন্তু, মহাৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ আদেশ অমান্য কৰিবলৈ মোৰ বিবেকে নকয়। সেইবাবে, মহাৰাজৰ আদেশ শিৰোধাৰ্য কৰি আমি গৈ অহাটোৱেই উচিত হ'ব।”

অৱশেষত, সেইটোৱেই থিৰাং হ'ল। পাচদিনাই পঞ্চ-পাণ্ডৱ আৰু দ্ৰৌপদী হস্তিনাপুৰ অভিমুখে ওলাল। হস্তিনাপুৰত তেওঁলোকক আতি

আদৰ-সাদৰকৈ অভ্যর্থনা জনোৱা হ'ল। মাথোন ধৃতৰাণ্টৰ বোৱাৰীয়েক বিলাকেহে দ্রৌপদীৰ জাকজমক সাজ-পাৰ দৌধি মনে মনে অলপ ঈৰ্ষা অনুভৱ কৰিছিল।

পাৰ্চাদিনা পাশাথেলৰ সমাবোহলৈ পাণ্ডৱসকল অনিচ্ছাসূত্বেও গ'ল। যদ্যৰ্থিতৰ গৈ পোৱাৰ লগে লগে শকুনিয়ে উলহয়ালহকৈ আদৰণি জনাই ক'লে, “তোমাৰ কাৰণেই সকলোৱে অতপৰে বাট চাই আছে। পলম কৰাৰ সকাম নাই। সোনকালে আৰম্ভ কৰাই ভাল।”

যদ্যৰ্থিতৰে ক'লে, “থেলিৰ লগে থেলিম। আপুনি মাথোন একো অন্যায়ৰ আশ্ৰয় নল'ব। এইবোৰ ঘৰুৱা ধৰণৰ থেলাত অন্যায়-ফাঁকি-বাজীৰ চিটিকনি পৰিব নেলাগে। হয়নে নহয়, কওক।”

শকুনিয়ে হাঁহি হাঁহি ক'লে, “তোমাৰ দৰে নিপুণ পাশা-থেলুৱৈৰ লগত থেলিবলৈ পোৱাটোৱেই পৰম সৌভাগ্য। তুমি দেখোন পাৰ্শতি কেইডাল হাতত লওঁতেই কৈ দিব পাৰা, কি দান পৰিব! তোমাক নো কোনোবাই অন্যায়কৈ ঠগিব পাৰে নে? মোৰ ভয়েই লাগিছে, আমি চাঙৈ বৰ বেয়া ধৰণেৰে হাৰিম। তথাপি, দুবাজমান থেলি ভাল লাগিব।”

যদ্যৰ্থিতৰে আকৌ সকীয়াই দিলে, “মই ঠগবাজী কৰি জিকিবলৈ নিবিচাৰোঁ। মোৰ ফালৰ পৰা ভয় নকৰিব। মই মাথোন ক'ব খুজিছোঁ, কোনেও যেন অন্যায়ৰ আশ্ৰয় নলয়।”

শকুনিয়ে এইবাৰ বেলেগ ধৰণৰ সমিধান দিলে, “হাতে হাতে ধৰা নপৰাকৈ ছল-চাতুৰী কৰিব পৰাটো বুদ্ধিৰ বল বুলিয়েই কোৱা হয়। যি কি নহওক, তুমি যদি আপত্তি অথবা ভয় কৰা, তেনেহ'লে কোনো কথা নাই। জানিবা ল'ব খোজা আনন্দটো নল'লোৱেই।”

যদ্যৰ্থিতৰে উত্তৰ দিলে, “ওঁ-হো, মই সামৰিবলৈ ক'ব খোজা নাই। কোনোবাই আত্মান কৰিলে, পাচ-হুঁহুকি যোৱাটো মোৰ নিয়মেই নহয়। এতিয়া কওক—কোনে কি পণ কৰি মোৰ লগত থেলিব খুজিছে?”

দুৰ্যোধনে উত্তৰ দিলে, “পণৰ ধন-সোণ ময়েই দিম। মোৰ হৈ থেলিব মামা শকুনিয়ে।”

যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰে তেতিয়া ক'লে, “এনেকুৱা আচহুৱা কথা মই ক'তো শুনা নাই—এজনে পণ কৰিব আৰু আন এজনে খোঁলব। বাৰু, তোমালোকে যি ভাল দেখা, তাকেই কৰাঁ।”

এনে সময়তে বজা ধৃতৰাষ্ট্ৰ সভাঘৰত সোমালহি। ভীষ্ম, দ্রোণ, বিদূৰ আদি সভাসদসকল বহাৰ লগে লগে খেল আৰম্ভ হ'ল। যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰে তেওঁৰ ডিঙিৰ গলপত্যাধাৰৰ পৰা এটা মণি সোলোকাই লৈ ক'লে, “চোৱাঁ দর্যোধন, এইটো এটা মহামূল্য মণি—সাগৰৰ গভীৰ তলিৰ পৰা উৰালি উঠা চাকনৈয়াত উজাৰ খাই ওলাই অহা মণি। মই এইটোকে পণ হিচাপে খলোঁ। তুমি তোমাৰ ফালৰ পৰা কি পণ থ'বা?”

দর্যোধনে উত্তৰ দিলে, “মোৰ মণি-মুকুতা যথেষ্ট আছে। মই বাৰু মোৰ ফালৰ পৰা সেই সকলোবোৰ পণ কৰি থ'লোঁ।”

পোনৰ দানটো শকুনিয়েই দিবলৈ ল'লে। শকুনিয়ে চিঞৰ এটা মাৰি ক'লে, “এয়া চোৱাঁ, মোৰ দান—ছয়-তিনি ন।” সঁচাসঁচকৈয়ে তেওঁৰ হাতৰ পৰা পাৰ্শ্বত তিনিডালৰ এডালত ছয় আৰু বাকী দুডালত দুই আৰু এক ফুটিল। শকুনিয়ে যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰে ঢালখনৰ ওচৰত থাপি থোৱা মণিটো চপাই থ'লে।

যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰে তাৰ পাচৰবাৰ পণ থ'বলৈ লৈ ক'লে, “মোৰ সোণেৰে ঠাহ খাই থকা এহেজাৰটা পেৰা-পেটাৰি আছে। এইবাৰ বাৰু সেইখিনি পণ থৈছোঁ।” সেইবাৰ যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰে তেওঁৰ গদাটীবোৰ সজালেহে সজালে, শকুনিয়ে অলপ সময়ৰ ভিতৰতে আটাইকেয়োটা গদাটি কাটিলে। শেষৰ গদাটিটো থাকোঁতে শকুনিৰ হাতৰ পৰা বিচৰা দানটোৱেই পৰিল। শকুনিয়ে আকৌ চিঞৰি দিলে, “এইবাবো জিকিলোঁ।”

এইদৰে যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰে একালৰ পৰা এইবোৰ পণ থৈ গ'ল : এহেজাৰ হাতী, গন্ধৰ্বৰাজে অজুৰনক দিয়া ঘোৰাজাক, এক লাখ জিগৰা-জিগৰী ইত্যাদি। সেই সকলোবোৰ শকুনিয়ে জিকি নিলে। যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰে এবাৰো এখন খেলো জিকিব নোৱাৰিলে। চাওঁতে-চাওঁতে যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰৰ সকলো সম্পত্তিৰ পৰালি পৰি একোৱেই নোহোৱা হৈ থাকিল।

ধৰ্মৰাজ যদ্যৰ্ধিষ্ঠৰৰ সৰ্বনাশ ঘটিছে দেখি বিদূৰ জ'কি উঠিল। তেওঁ

ঋতুৰাত্মক ক'লে, “মহাৰাজ, মৰণযাত্ৰী বোগীৰ ঔষধৰ প্ৰতি বিৰাগ ওপজা স্বাভাৱিক। মোৰ কথাবোৰো হয়তো আপোনাৰ তেনেকুৱা যেনেই লাগিব। তথাপি, নকৈ নোৱাৰিলোঁ। এই দৰ্যোধনে কুৰংকশ ধনস কৰিব। এওঁ ওপজাৰ লগে লগে যে দিনতে শিয়ালৰ জাকে হোৱা দিছিল, এনেয়ে নহয়। আপুনি জানে, কংসৰ উৎপাত বাঢ়ি অহা দেখি তেওঁৰ আপোন মানুহবোৰে কংসক ত্যাগ কৰিছিল; তেওঁলোকৰ অনুরোধতে কুৰংকশ কংসক বধ কৰিছিল। আপোনাৰো তেনেকৈ শেষ সিদ্ধান্ত লোৱাৰ সময় আহি পৰিছে। আপুনি সবাসাচী অজ্ঞানক নিয়োগ কৰক, অজ্ঞানে দৰ্যোধনক বধ কৰি কুৰংকশক সৰ্বনাশৰ পৰা ৰক্ষা কৰক। আপুনি শিয়ালৰ দলক ত্যাগ কৰি সিংহৰ জাকটো আপোন বদলি সাৱটি লওক। মহাৰাজ, আপুনি হয়তো পত্নস্নেহত বন্দী হৈ দৰ্যোধনৰ সা-সম্পত্তি বাঢ়িল বদলি আনন্দ কৰিছে। কিন্তু জানি ৰাখক, এই যে মনোমালিন্যৰ সৃষ্টি হ'ল, ইয়াৰ পৰিণামত বিৰাট যুদ্ধ হ'বগৈ। সেই যুদ্ধত এটা প্ৰাণীয়েও ৰক্ষা নোপায়—সকলো মৰিব। গতিকে, এয়াৰ কথা মনত ৰাখিব—গাঁও ৰক্ষাৰ কাৰণে কুল, জনপদ ৰক্ষাৰ কাৰণে গাঁও আৰু আত্মৰক্ষাৰ কাৰণে পৃথিৱীও ত্যাগ কৰা উচিত। আপুনি মনত ৰাখিব—অজ্ঞাতশত্ৰু যুদ্ধাৰ্থীৰো থং উঠিব পাৰে। সেয়ে হ'লে, ভীম আৰু অজ্ঞান, নকুল আৰু সহদেৱৰ চোকা তৰোৱালৰ আগত এটাও জীয়াই নেথাকে। প্ৰত্যেকটো কুলাংগাৰেই যুদ্ধাৰ্থীৰৰ খঙৰ জুইত পুৰি নিমিষতে ভস্ম হ'ব। মোৰ উপদেশ শুনক, এই দৃষ্টৰ শিৰোমণি শকুনিক এই মহাত্মাতে তাৰ পাহাৰী ৰাজ্যলৈ ওভোতাই পঠাওক। সি কপট পাশাখেলৰ পকা খেলুৱৈ। সি প্ৰত্যেকবাৰৰ খেলতে অন্যায়কৈ তাৰ নিজৰ কেঁচা গুটি পকা কৰিছে, লোকৰ পকা গুটিৰ ঘৰ সলাই কেঁচা কৰিছে আৰু ছেগ বদজ পাশিতত দান ফুটাই গুটি কাটিছে। সি য'ৰ মানুহ, ত'লৈ উভতি যাবলৈ দিয়ক; কোঁৱৰ আৰু পাণ্ডৱক মিলি-জুৰি থাকিবলৈ দিয়ক।”

দৰ্যোধনে গেৰ্ডীৰ উঠি ক'লে, “ধনু, আপুনি দেখিছোঁ—মুখত যি আহিছে, তাকে বলকিছে। আমাৰে চাউল খাইছে, আমাৰে শত্ৰু-

শালিছে। মই বহুত সহ্য কৰিছোঁ। আৰু সহ্য নকৰোঁ। শত্ৰুৰ লগত মিতিৰালি থাকিলে, শত্ৰুৰ লগতে থাকিবগৈ লাগে। আপুনি ইয়াৰ পৰা ওলাই যাওক। য'তে ইচ্ছা, ত'তে থোপনি লওকগৈ।”

বিদৰে গহীনাই উত্তৰ দিলে, “বোজোঁ ৰাজকোঁৱৰ, যোজ বহুৰীয়া গাভৰু ঘৈণীয়ে ষাঠি বহুৰীয়া বড়ু গিৰিহঁতৰ মাত সঁহিব নোৱাৰেই। এতিয়াৰে পৰা তোমাক কিবা উপদেশ লাগিলে, কাণৰ কাষত কুহুৰিয়াই থকা কেঁচা-গাভৰু, নহ'লে ভোঁটা বুদ্ধিৰ কুঁজা-কোঙা, নহ'লেবা জখামখ' কোনোবা—এইবোৰৰ পৰাই ল'বা। এই পৃথিৱীত চাটু কথাবে চিৰা তিয়াই থোৱা মানুহৰ অভাৱ নাই। অভাৱ আছে, কাণৰ বিস্কাত জমজমাই যোৱা সজ কথা কওঁতাৰ আৰু শুনোতাৰ। মহাৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰ, মই মাথোন পুণ্যলোক বিচিহ্নবীৰ্যৰ বংশধৰসকলৰ কল্যাণ কামনা কৰোঁ। আপোনাক নমস্কাৰ কৰিছোঁ, আপোনাৰ শুভবুদ্ধি হওক।”

বিদৰ আৰু দূৰ্যোধনৰ এইবোৰ উথনাউত্থানলৈ বাকীবোৰে কাণ দিবলৈ আৰ্জীৰ নেপালে। খেল চলিয়েই থাকিল। লাহে লাহে গধৰ্জ হৈ আহিল। যুদ্ধস্থিতিৰে পণ থৈ থৈ সকলো হেৰুৱালে। হেৰুৱালে তেওঁৰ সমস্ত ৰাজকোষ, দেৱতাবোৰ ঈৰ্ষাৰ বস্তু মণি-মুদ্গাৰ্হচিত ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ আৰু শস্যশ্যামল প্ৰান্তৰেৰে পৰিপূৰ্ণ সমস্ত ৰাজ্য। থাকিলগৈ মাথোন তেওঁৰ চাৰিজন ভায়েক—অবাক নয়নেৰে চাই আছে, তেওঁলোকৰ অগ্ৰজ যুদ্ধস্থিতিৰ এবাৰ অন্ততঃ জিকিব।

যুদ্ধস্থিতিৰে অৱশেষত পণ থ'লে, নকুলক। তাৰ পাচত, সহদেৱক। তেওঁলোক দুয়োকে জিকি লৈ শকুনিয়ে ইতিকিং কৰি ক'লে, “যুদ্ধস্থিতিৰ, দুই মাদ্ৰীপুত্ৰক জিকিলোঁ। আৰু তো তোমাৰ দিবলৈ একো নাই। ভীম আৰু অজুৰ্নক তো পণ থ'ব নোৱাৰি। তেওঁলোক হ'লগৈ তোমাৰ নিজৰ জননী কুন্তীৰ পুত্ৰ।”

যুদ্ধস্থিতিৰ থং উঠি গ'ল। ক'লে, “মুখ, তুমি আমাক ফালি দুফাল কৰিব খুজিছা।”

শকুনিয়ে উত্তৰ দিলে, “এবা যুদ্ধস্থিতিৰ, মদপী কেনেবাটকৈ শকান কুঁৱাত পৰিলগৈ, সি যিহকে তিহকে বলকেই। পাশাখেল তো জানাই

এবিধ জুয়া ; আৰু জুয়া খেলা মানেই মদ খোৱাৰে লেখীয়া । সেইকাৰণেই যদি নক'বলগীয়া কিবা কৈ দিলোঁ, তুমি দায় নধৰিবা । আৰু, তোমাক বাৰু সেইবাবে এটা নমস্কাৰ কৰিছোঁ । কাৰণ, বয়সৰ ফালৰ পৰা তুমি মোতকৈ ডাঙৰ ।”

যদ্যৰ্থিষ্ঠেৰে উঠি অহা খণ্টো দমাই লৈ অজ্ঞানক পণ থৈ আকৌ খেলিলে । শকুনিয়ে দান দি চিঞৰ এটা মাৰিলে, “পোৱা বাৰ ।” সঁচাসঁচিকৈয়ে পাৰ্শ্বাতি তিনিডালত সেইটোৱেই ফুটিল : দুডালত দুটা ছয় আৰু এডালত এটা অকলশৰীয়া এক । অজ্ঞানক হেৰুৱাব পাচতে ভীমক হেৰুৱালে । তাৰ পাচত নিজেকে হেৰাল ।

শকুনিয়ে ক'লে, “এবা যদ্যৰ্থিষ্ঠৰ, কথাটো কেনেবাকেনোঁব হ'ল । তুমি নিজকে পণ থৈ হেৰুৱালা, অথচ তোমাৰ হাতত থকা এমুঠি আচল ধন থাউকতে অতিবাই থৈ দিলা । এনেকুৱা কথাতে ডাঙৰ পাপ লাগে ।”

যদ্যৰ্থিষ্ঠেৰে পোনতে ধৰিব পৰা নাছিল । শকুনিয়ে ভাঙি ক'লে, “কিয়, তোমাৰ আটাইতকৈ মৰমৰ পাণ্ডালী দেখোন পণৰ বাহিৰতে ব'ল । এইবাৰ তুমি তেওঁক পণ থোৱা । আমি পণ থ'লোঁ তোমাক । আমি যদি হাৰোঁ, তুমি মৰুকলি হ'বা ।”

যদ্যৰ্থিষ্ঠেৰে তাকেই কৰিলে । হিতাহিত বিবেচনা নকৰাকৈ কৈ পেলালে ; “শুন শকুনি, মই এইবাৰ লক্ষ্মীস্বৰূপা দ্ৰৌপদীকেই পণ থ'লোঁ ।”

ধৰ্মৰাজ যদ্যৰ্থিষ্ঠৰ এই ভীষণ কথাৰ শুনি সভাৰ সকলোৱেই ধিক্কাৰ দি উঠিল । ভীষ্ম, দ্ৰোণ আৰু কৃপ—এই তিনিজন ঘামিবলৈ লাগিল । বিদূৰ থৰ লাগি ব'ল, চকুহাল সেমেকি উঠিল । তাৰ মাজত ধৃতবান্ধুই মনৰ আনন্দ ঢাকি ৰাখিব নোৱাৰি উধাতু খাই অধিলে, “জিকিল নে ? জিকিব পাৰিলে নে ?” দূৰ্যোধনৰ চকুত বিজুলী খেলি গ'ল । শকুনিয়ে শেষ দান দিবলৈ লৈ চিঞৰ মাৰি দিলে, “এই চোৱা, ছয় তিনি গুণ ওঠৰ ।” শকুনিয়ে যদ্যৰ্থিষ্ঠৰ শেষ গুৰুটিটো কাটি লৈ ক'লে, “জিকিলোঁ ।”

দুৰ্যোধন-কৰ্ণহঁতৰ আনন্দৰ খলকানিয়ে পাৰ ভাঙি নিলে। নিৰপেক্ষ সভাসদৰ দলে মদ্য লুকাই চকু-লো মচিকলৈ ধৰিলে।

দুৰ্যোধনে বিদ্বেষক ক'লে, “যাওক খুৰা, দ্রোপদী নামৰ লিগৰী-জনীক মাতি আনকগৈ। তাই এই মজিয়াখন সাৰি থৈ যাওকহি।”

দুৰ্যোধনৰ মদ্যত তেনেকুৱা অশ্লিষ্ট কথা শুনাৰ লগে লগে বিদ্বেষ গৰাজি উঠিল, “হঁকই নোৱাৰে, কৃষ্ণৰ নিচিনা সতী নাৰী কোনোকাজেই কাৰো লিগৰী হ'ব নোৱাৰে। মদ্য, তোমাৰ মৰেৰ ওপৰত ফেঁট মোজি নাচি থকা মহাসৰ্পক জোকাই নল'বা ; পোনে পোনে যমৰ আলহী হ'বলৈ নোলাবা। বদ্বিজছোঁ, ধৃতবাস্তৱ এই মহাপাপী পুত্ৰ নৰকৰ দুৱাৰদলিত থিয় হৈছেহি। চিৰকাল নৰকৰ প্ৰতিগন্ধত পচি থাকিবলৈ সি সাজু হৈছে। লগতে সি ভায়েকহঁতৰ সৈতে গোটেই কুৰবংশকে নৰকলৈ টানি যাবলৈ ওলাইছে।”

॥ দ্রোপদীৰ লাঞ্ছনা ॥

বিদ্বেষৰ নীতিকথা শুনিবলৈ তেতিয়া দুৰ্যোধনৰ সময় নাই। দুৰ্যোধনে তেওঁৰ বথৰ সাৰথিজনক ওচৰলৈ মাতি আদেশ দিলে, “প্ৰাতিকামী, তুমি ভিতৰ-চ'ৰালৈ গৈ দ্রোপদীক ইয়ালৈ লৈ আহাঁ। তোমাৰ কোনো ভয় নাই। যোৱা, লৈ আহাঁগৈ।”

প্ৰাতিকামী ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। দ্রোপদীৰ ওচৰ পায়ৈ সি ক'লেগৈ, “যাজ্ঞসেনী, মোক ক্ষমা কৰিব। পাশাথেলত মহাৰাজ যুধিষ্ঠিৰে চাৰিওজন ভায়েক আৰু নিজকে পণ থৈ হাবিল। আপোনাকো পণ দিছিল। যৱৰাজ দুৰ্যোধনে আপোনাৰ গৰাকী হৈ উঠি আপোনাক মাতি পঠিয়াইছে। আপুনি মোৰ লগতে ব'লক।”

প্ৰাতিকামীৰ কথা শুনি দ্রোপদী জঁয় পৰি গ'ল। অৱশেষত, নিজকে চৰ্জালি লৈ ক'লে, “সুতপুত্ৰ, তুমি পোনতে মহাৰাজ যুধিষ্ঠিৰক স্মৃতি আহাঁগৈ, সিজনে কাক আগতে ছেবুৱাইছিল—মোক নে নিজকে?”

প্ৰাতিকামীয়ে সভালৈ উভতি গৈ দ্রোপদীৰ প্ৰশ্নটো যুধিষ্ঠিৰক জনালে।

যদ্বিধিৰ শিলৰ মূৰ্তিৰ দৰে খৰ লাগি ব'ল। দূৰ্যোধনে সন্নিধান দিলে,
“প্ৰাতিকামী, তুমি আকৌ যোৱা। পাণ্ডৱীক কোৱাগৈ, কিবা স্নিগ্ধ-
লগীয়া থাকিলে ইয়াতে সোধকহি। লিগিৰীৰ আকৌ ইমান ভেম।”

প্ৰাতিকামীয়ে আকৌ দ্ৰৌপদীক মাতিলেগৈ। সেইবাৰ দ্ৰৌপদীয়ে ক'লে,
“তেনেহ'লে তুমি সভাসদসকলকে স্নিগ্ধ আহাগৈ, মোক তেখেতসকলে
কি কৰিবলৈ কয়। তেখেতসকলে যি কৰিবলৈ কয়, মই তাকেই কৰিম।”

সভালৈ ঘূৰি আহি প্ৰাতিকামীয়ে কথাষাৰ জনাভ, সকলোৱেই তল-
মৰ কৰি ব'ল। ইতিমধ্যে, যদ্বিধিৰে এজন বিশ্বাসী লোকৰ আগত
দ্ৰৌপদীলৈ কৈ পঠিয়ালে, তেওঁ যেন সভালৈ আহি মহাৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ
সমুখত উপস্থিত হয়হি।

দূৰ্যোধনে প্ৰাতিকামীক আকৌ আদেশ দিলে, “যোৱা প্ৰাতিকামী,
দ্ৰৌপদীক লৈ আহাগৈ।” প্ৰাতিকামীয়ে নিৰুপায় হৈ ক'লে, “তেওঁক
মই কি বুলি ক'মগৈ?”

দূৰ্যোধনৰ ধৈৰ্যৰ বান্ধু স্নলিক গ'ল। দৃঃশাসনলৈ চাই ক'লে, “ই
ভীমলৈ ভয় কৰিছে যেন পাইছোঁ। তুমিয়েই তাইক ধৰি লৈ আনাগৈ।
তাইৰ ভেম আৰু বেচি বাঢ়িবলৈ দিব নোৱাৰি।”

লগে লগে দৃঃশাসন ভিতৰ-চ'ৰা পালেগৈ। দ্ৰৌপদীৰ ওচৰ পায়ৈ
দৃঃশাসনে বিকট হাঁহি এটা মাৰি ক'লে, “পাণ্ডৱী, লাজ কৰি লাভ নাই।
ব'লা, দূৰ্যোধনক এবাৰ দেখা কৰি আহিবাগৈ। এতিয়া কোঁৱৰসকলেই
তোমাৰ গৰাকী হৈছে।” দ্ৰৌপদীয়ে দৃঃশাসনৰ ধৰণটো বেয়া যেন দেখি
ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ বোৱাৰীবিলাকৰ মাজত আগ্ৰয় বিচাৰিবলৈ ধৰিলে। তাকে
দেখি দৃঃশাসনে দ্ৰৌপদীৰ চুলিকোছা খাপ মাৰি ধৰিলে। সেই চুলিকোছা
আছিল পৰম পৱিত্ৰ—বাজসুয় যজ্ঞৰ মন্ত্ৰপত্ৰ জলেৰে পখালি লোৱা
চুলি। দৃঃশাসনে সেই চুলিকোছাত ধৰি টানিবলৈ লোৱাত দ্ৰৌপদীৰ
গা'টো হালি পৰিল। দ্ৰৌপদীয়ে চিঞৰি চিঞৰি ক'লে, “অসভ্য
নৰপিশাচ, মোক এৰি দে। মই বিধ্বাত হৈ আছোঁ। দেখা নাই নে
মাথোন এখন কাপোৰ পিন্ধি আছোঁ।”

দৃঃশাসনে দাঁত-মৰ কৰিচি ধৰি ক'লে, “মই সেইবোৰ কথা নেজানো—

ধৰ্মত হৈয়েই আছ নে বিধৰ্মত হৈ আছ, এখন কাপোৰ পিন্ধিয়েই আছ নে এখনো কাপোৰ নিপিন্ধাকৈ আছ। আমাৰ কথা হ'ল, খেলত জিকি আমি লিগিৰী এজনী পাইছোঁ। লিগিৰীৰ মন্দিৰ ছলাহী কথা শুনিবলৈ নাই, ব'ল।" এইবুলি কৈয়েই দঃশাসনে দ্রৌপদীৰ চৰ্দ্দালকোছাত ধৰি চৌচোৰাই নিয়াৰ দৰে নি তেওঁক সভাস্থৰ মাজ-মজিয়া পোৱালেগৈ। তাতে তেওঁক থেকেচা মাৰি থ'লেগৈ।

দ্রৌপদীয়ে খং আৰু লাজ-অপমানত অধীৰ হৈ থোকাখৰ্মিক মাতেৰে ক'বলৈ ধৰিলে, "এই পাম্ৰণ্ডৰ নিস্তাৰ নাই। আৰু আপোনাসকল কুব্ৰবীৰৰ দল! মোক—এজনী নাৰীক এইদৰে এইটো অৱস্থাত আপোনাসকলৰ চকুৰ আগতে এই মহতী সভালৈ চৰ্দ্দালত ধৰি চৌচোৰাই অনা হ'ল! অথচ, তাক ধিক্কাৰ দি এটা কথা উচ্চাৰণ কৰিবলৈয়ো আপোনাসকলৰ মাজত কোনোৱেই নোলাল! ধন্য, কুব্ৰ ৰাজসভা! কোনে ক'ব—ভীষ্ম, দ্রোণ, বিদূৰ আৰু ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাণত ধৰ্মৰ স্পন্দন আছিল বুলি! ধিক্ এই ভৰতবংশ, ধৰ্ম আৰু চৰিত্ৰ যাৰ লগত হৈছে।" দ্রৌপদীয়ে এইদৰে সকলোকে ধিক্কাৰ দি লৈ তেওঁৰ স্বামীসকল কোনাপিনে বহি আছে, সেয়া চাবলৈ চকু ফুৰালে। এনেতে দঃশাসনে দ্রৌপদীক ঠেলামাৰি এটা দি অলপ বগৰ কৰি ক'লে, "বোলো, হেৰ' লিগিৰী!" তাতে বস পাই কণ'ই সভাস্থৰ ৰজনজনাই যোৱাকৈ ঢেকঢেকাই হাঁহিবলৈ ধৰিলে। শকুনিয়েও হাঁহিলে—নীৰৱে, মাথোন চকুৰ দূটা কোণত অলপ বিৰিঙি উঠাকৈ।

দ্রৌপদীয়ে ভেতিয়া গোটেই সভাকে সম্বোধন কৰি ক'লে, "হে সভাসদসকল, এবাৰ আপোনাসকলে মোৰ কথাৰ উত্তৰ দিয়ক। যুধিষ্ঠিৰ এই অন্যায় পাশাখেললৈ আহিব খোজা নাছিল। ধৰ্ম শকুনিয়ে আহ্বান কৰাত তেওঁ খেলিবলৈ বাধ্য হ'ল। এতিয়া মোক কওক, সঁচাসঁচিকৈয়ে মোক জয় কৰা হৈছে নেকি! এইখন সভাত কুব্ৰবংশৰ সকলোবোৰ প্ৰাজ্ঞ আৰু প্ৰোঢ় সভাসদেই উপস্থিত আছে। তেখেতসকল কুব্ৰবংশৰ সকলোবোৰ জীয়াৰী-বোৱাৰীৰ অভিভাৱক। তেখেতসকলৰ ওচৰতেই স্বৰ্গচাৰ প্ৰাৰ্থনা কৰিছোঁ।"

দ্রৌপদীৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ সভাৰ কোনেও দিব নোৱাৰিলে। নিশ্চয়তা জগ কৰি মাথোন ভীষ্মই এবাৰ কথা ক’লে, “আই, ধৰ্মৰ গতি অতি সূক্ষ্ম। মই তোমাৰ প্ৰশ্নৰ যথার্থ উত্তৰ বাৰু কেনেকৈ দিম?”

কেৱল ভীষ্মে সেই প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ নিজৰ ধৰণেৰে দিবলৈ ল’লে। তেওঁ যদাৰ্থিত্যৰ মন্থলৈ চাই ক’লে, “কোনো জুৱাৰীয়েই নিজৰ ষেণীয়ে-কহে নেলাগে, আনকি তাৰ লগত হাট-বাট কৰা বজ্জৰুৱা তিবোতা এজনীকো পণ থৈ নেখেলে। আৰু তুমি ঘৰৰ লক্ষ্মীকো পণ থৈ খেজিবলৈ তোচ্ নকৰিলা! তোমাৰ অন্তৰত বাৰু দয়া-মায়া বোলা বস্তুটো আছে নে নাই? আমাৰ সকলোবোৰ গ’ল—হাতী, ঘোঁৰা, মণি-মুকুতা, নগৰ-চহৰভৰা গোৱেঁই ৰাজ্য সকলোবোৰ। শেষত আমি মানুহকেইটাও গ’লোঁ। সেইবোৰতো মোৰ কোনো অসন্তোষ নাই। কাৰণ, তুমিয়েই সেই সকলোবোৰৰ গৰাকী। কিন্তু, পাণ্ডৱৰ ভাৰ্যা দ্রৌপদী কিয় এই লাঞ্ছনাৰ মদামুখি হ’বলগীয়া হ’ল? এই কাণ্ডজ্ঞানহীন জুৱা খেলৰ প্ৰতি থকা তোমাৰ দৰ্বেলতাটোৱেই তাৰ বাবে আচলতে দায়ী। তোমাৰ এই জুৱা খেল খেলা হাতখনেই দ্রৌপদীৰ এই লাঞ্ছনাৰ বাবে দায়ী। আজি সেইখন পদাৰ্থ পেলাম। যোৱাচোন সহদেৱ, জুই ধৰি জুৱাখি এটা লৈ আনাইগৈ। মই জুৱাৰী হাতখন পদাৰ্থ শেষ কৰি থওঁ।”

অজ্ঞানে তেওঁৰ হাতে-ভৰিয়ে ধৰি ভীষ্মক কোনোমতে শান্ত কৰিলে। এনেতে ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ তৃতীয় পুত্ৰ বিকৰ্ণই থিয় হৈ সভাক সন্বেদন কৰিলে, “পাণ্ডালীয়ে আপোনাসকলক যিষাৰ কথা স্মৰিছে, আপোনাসকলে স্মৰিচাৰ কৰি উত্তৰ দিয়ক। সেয়ে নহ’লে, আমি সকলোবোৰ নৰকলৈ যাম। পিতামহ ভীষ্ম আৰু পিতা ধৃতৰাষ্ট্ৰ কুৰুংশৰ বয়ঃশ্ৰেষ্ঠ; মহাজ্ঞানী বিদূৰ, আচাৰ্য দ্রোণ আৰু কৃপ—এইসকল কিয় নীৰৱে আছে, মই বদ্বিজৰ পৰা নাই।” বহুপৰ ধৰ্মিক বৈ কাৰো মন্থৰ পৰা কোনো কথা শুনিবলৈ নোপোৱাৰ পাচত বিকৰ্ণই ক’লে, “আপোনাসকল যোঁতয়া মনে মনে ব’ল, ময়েই যোঁতয়া মোৰ জ্ঞান-বুদ্ধিৰে ঢাকি পোৱা কথা-কেইটা মৰ্কাৰীকৈ কওঁ। মোৰ মতে, চাৰিটা কাৰণত পাণ্ডালীক পণ থোৱা কামটো অন্যায়। প্ৰথম কাৰণটো হ’ল—পাণ্ডাখেল খেলাটোও

চিহ্নাৰলৈ যোৱা আৰু স্তৰাৰ সেৱা কৰাৰ লেখীয়া বজা-মহাবজাসকলৰ বাবে এবিধ নিচাৰ আসক্তি। নিচাৰ বাগীত বজা-মহাবজাসকলে যিবোৰ কাম কৰে, সেইবোৰ ধৰ্মসংগত বদলি স্বীকৃত নহয়। দ্বিতীয় কাৰণটো হ'ল—নিজেই আনৰ দাস হৈ পৰাৰ পাচত, তেওঁ কাৰো গৰাকী হৈ থাকিব নোৱাৰে। তৃতীয় কাৰণটো হ'ল—কাৰোৰাৰ উৰ্টনিত পৰি কোনোবাই কিবা পণ বাখিলে, সেই পণ বিধিসংগত নহয়। চতুৰ্থ কাৰণটো হ'ল—সমান স্বত্বৰ অধিকাৰী বাকীসকলৰ অনুমতি নোলোৱাকৈ কোনোৱেই অকলশৰীয়াকৈ উমৈহতীয়া সম্পত্তিৰ গৰাকী হ'ব নোৱাৰে, হস্তান্তৰো কৰিব নোৱাৰে। এই আটাইকেয়োটা বিচাৰতে পাণ্ডালীক পণ থোৱা কামটো অন্যায়, অস্বাভাৱিক আৰু ধৰ্মবিৰোধী। গতিকে, পাণ্ডালীক কোনেও জয় কৰা নাই।”

লগে লগে সভাত আনন্দৰ ঢৌ বৈ গ'ল। বহুতে বিকৰ্ণৰ যুদ্ধিৰ প্ৰশংসা কৰিলে আৰু বহুতে শকুনিৰ দৃষ্ট বদলিৰ গৰিহণা দিলে। কৰ্ণই খঙত অধীৰ হৈ চিঞৰি চিঞৰি ক'বলৈ ধৰিলে, “অতীবোৰ প্ৰবীণ সভাসদ যে অতপৰে নিমাত হৈ আছে, তাৰ কাৰণ হ'ল তেখেতসকলে স্বীকাৰ কৰে দ্রৌপদীক দ্ৰুপদেৰে জিকি লৈছে। শূনা বিকৰ্ণ, তুমি এতিয়াও পেন্দুকণা ল'ৰা হৈয়েই আছা; তুমি আকৌ কি ধৰ্ম-অধৰ্মৰ কথা ক'বলৈ ওলাইছা! ধৰ্মৰ কথা জনাৰ বয়স তোমাৰ হোৱাই নাই। শূনা, যদিহে পণ খঙতে সৰ্বস্ব পণ কৰাৰ কথা কৈছিল। দ্রৌপদী জানো সৰ্বস্বৰ অন্তৰ্ভুক্ত নহয়? জানিব নহয়ই, তেওঁ দেখোন স্পষ্টকৈ কৈছিল, দ্রৌপদীক পণ থোৱা বদলি! ক'তা, পাণ্ডৱবোৰে দেখোন ভেটিয়া একো আপত্তি কৰা নাছিল? আৰু শূনা, ভিৰোতা মানুহৰ মাথোন এজন পতি থকাটোৱেই বেদৰ নিয়ম; দ্রৌপদীৰ কেইবাজনো পতি। তাৰ মানে দ্রৌপদী অধৰ্মৰ ভিৰোতা। শকুনিয়ে সকলো সা-সম্পত্তি আৰু দ্রৌপদীৰে সৈতে পণ্ডাৰক জয় কৰি লৈছে। দ্ৰুশমন, কি চাই আছা? তুমি পাণ্ডৱহঁতৰ আৰু দ্রৌপদীৰ বস্তু হৰণ কৰা।”

লগে লগে পাণ্ডৱসকলৰ প্ৰত্যেকই গা'ত লৈ থকা চাদৰখন মোজোকোই সন্মুখলৈ দি দিয়াৰ পেছাই দিলে। তাৰ পাচতে দ্ৰুশমন দ্রৌপদীৰ প্ৰাৰ

কাপোৰখন আজিৰি সোজোকাই আঁৰিওঠে ওচৰ চাপি গ'ল। দ্রোপদীয়ে অন্য একো উপায় নেনেখি হাজিৰাৰকৈ ঈশ্বৰস্বৰূপ কৃষ্ণক সন্মুখি কাকুতি জমালে, যেন সিজানাই তেওঁক চুড়ান্ত জাজ্ঞৰ পৰা বক্ষা কৰে। স্বয়ং ঈশ্বৰ-কৃষ্ণই বস্ত্ৰৰ ৰূপ ধৰি দ্রোপদীক আৱৰি ধৰিলেহি। দ্ৰুঃশাসনে দ্রোপদীৰ গাৰ কাপোৰখন যিমানে টানিওঠে ধৰিলে, সিমানে সেই বিচিত্ৰ কাপোৰখন শেষেই হ'ব নোখোজাকৈ দ্রোপদীৰ গাৰ পৰা স্নানক স্নানক ওলায়েই থাকিল। সভাসদসকলে বিস্ময় মানিলে। সকলোৱে মনে মনে স্বীকাৰ কৰি ল'লে, পৃথিৱীৰ পৰা ধৰ্মই তেতিয়াও বিদায় লোৱা নাই।

এনেতে ভীম নিজেই নিজৰ হাত মূৰ্চাৰ ধৰি ক'পা-ক'পা মাতেৰে সকলোৱে শুনাকৈ ক'লে, “হে সভাসদসকল, মোৰ কথা শুনি ৰাখক। এদিন যদি যুগধিক্ষেত্ৰত মই এই পাষণ্ড কুৰুকুলৰ কলংক দ্ৰুঃশাসনৰ বন্ধু হিৰি তেজ নিপিয়াটক থাকোঁ, তেনেহ'লে মোৰ উপৰি-পুৰুষৰ কোনোৱেই নবকত পতিত হোৱাৰ পৰা নিষ্কৃতি নোপাব।” ভীমৰ সেই ভীষণ প্ৰতিজ্ঞা শুনি সকলোৱে গাৰ নোম শিয়ৰি উঠিল। কিন্তু, নবাধম দ্ৰুঃশাসন তেতিয়াও বস্ত্ৰহৰণৰ বিকল পৰিশ্ৰমতেই ব্যস্ত হৈ আছিল। অৱশেষত, দ্ৰুঃশাসন ভাগৰি পৰিল। এজনী নাৰীৰ ওচৰত হাব মানি দ্ৰুঃশাসনৰ জাজ থ'বলৈ ঠাই নাইকিয়া হ'ল। দ্ৰুঃশাসনে মজিয়াত বহি ডাৰ সমুখত থকা পৰ্বতপ্ৰমাণ কাপোৰৰ দ'মটোলৈ অবাচ হৈ চাবলৈ ধৰিলে। এনেতে কণই দ্ৰুঃশাসনক ক'লে, “এই লিগিৰীজনীক ভিতৰত থৈ আহাঁগৈ, দ্ৰুঃশাসন।”

দ্রোপদী অলৰ আচৰ হৈ ব'ল। পিডামহ ভীষ্মই মাত দিলে, “আই, ইহা তোমাক আগতেই কৈছোঁ—ধৰ্মৰ গতি অতি সূক্ষ্ম। কোৰৱবিলাক লোভ আৰু মোহৰ ফাসত পৰিছে। সোনকালেই ইহ'ত উদ্ধন ঘাব—সকলোৱেই সেয়া দেখা পাব।”

কিন্তু, সেই ভয়ংকৰ ভৱিষ্যত-বাণীৰ এটা শব্দও দ্ৰুঃযোদ্ধাৰ কাণত নপৰিল। দ্ৰুঃযোদ্ধা ব্যস্ত আছিল কেৱল দ্রোপদীৰ সমুখত থকা অপমানৰ বিষপ্ৰসক্ত আৰু চিহ্নৰ যোগান ধৰি কৃত্ৰুৰ্ণ হোৱাত। দ্ৰুঃযোদ্ধাৰ বিদ্বেষ

হাঁহি এটা মাৰি ক'লে, “পাণ্ডালী, তোমাৰ ভীম আৰু অৰ্জুনে, নকুল আৰু সহদেৱে একমুখে কণক যুধিষ্ঠিৰ তোমাৰ স্বামী নহয়, যুধিষ্ঠিৰ এটা জঘন্য মিথ্যাবাদী ! তেনেহ'লে, মই তোমাক এই মদহত'তে দাসীদ্বৰ পৰা মুক্তি দিম। নহ'লে, ধৰ্মপুত্ৰ যুধিষ্ঠিৰেই মদ খালি কণক, তেওঁ তোমাৰ স্বামী বুলি শুনো কথাষাৰ মাথোন এটা মিছা জনবৰ। তেতিয়াও মই তোমাক পাশাখেলাৰ পণ হিচাপে পোৱা অধিকাৰ এৰি দিবলৈ প্রস্তুত।”

এনেতে ভীমে গৰ্জি উঠিল, “ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰ যদি মোৰ গদ্য-স্থানীয় অগ্ৰজ নহ'লহে'তেন, তেনেহ'লে মই এই পাশুভবোৰক ক্ষমা কৰা-নকৰাৰ প্ৰশ্ন নুঠিলহে'তেন ! এতিয়াও সিজনে মোক অনুমতি দিয়ক, মই এই ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ পুত্ৰবোৰক এফালৰ পৰা পিছি-খুদি তাহলৈ কৰি পেলাওঁ।”

দূৰ্যোধনে তেতিয়া বজ্জাহতৰ দৰে থৰ লাগি থকা যুধিষ্ঠিৰৰ পিনে চাই ঠাট্টাৰ স্ৰবত ক'লে, “শুনিলে নহয় ধৰ্মৰাজ, ভীম-অৰ্জুন সকলোৱেই আপোনাৰ আজ্ঞাধীন ? সেয়ে যদি হয়, আপুনিয়েই উত্তৰ দিয়ক দ্রৌপদীৰ প্ৰশ্নটোৰ। উত্তৰটো মই দিব লাগিব নেকি ?” এইবুলি কৈয়েই কৰ্ণৰ পিনে চাই লেতেৰা হাঁহি এটা মাৰি দ্রৌপদীক নিজৰ বাঁও কৰঙনটো উদঙাই তাতে চাপৰ এটা মাৰি দেখুৱালে। সেই অভইচ-জগীটো দেখা পালেই ভীমে মাটিতে ভুকু এটা মাৰি ক'লে, “হ'বলগীয়া মহাযুদ্ধত মই যদি তোৰ সেই কৰঙনটো মোৰ গদাৰ কোৰেৰে ভাঙি চৰমাৰ কৰিবলৈ পাহৰোঁ, তেনেহ'লে মোৰ যেন নৰকবাস হয়।”

ভীমৰ মদ্যত আৰু এটা ভীষণ প্ৰতিজ্ঞা শুনি বিদ্ৰবে মাত দিলে, “এই ভীমসেনক জোকাই লোৱাৰ পৰিণাম অতি ভীষণ হ'ব—মই আজিয়েই কৈ থ'লোঁ। তোমালোকে বজ্জাহীয়া পাশাখেলাৰ বজাৰৰ জুৱাখেলা পাতিলা, ৰাজসভালৈ ঘৰৰ ভিতৰৰ বোৱাৰী মাতি আনি লাহুনা কৰিলা, আৰু ধৰ্মধৰ্মৰ সকলো নীতি জলাঞ্জলি দিলা। সভাত যেতিয়া ধৰ্মই কষ্ট পায়, তেতিয়া সভাৰ পৰিৱৰ্ত্তা নষ্ট হয়। যুদ্ধৰ ক্ৰান্তত এইবাব কথা নিৰ্ভুল—নিজেই নিজকে হেৰুৱাব আগলৈকে

যুধিষ্ঠিৰৰ দ্রৌপদীক পণ হিচাপে থোৱাৰ অধিকাৰ থকা-নথকাৰ প্ৰশ্ন উঠিব পাৰে ; কিন্তু তাৰ পাচত যেতিয়া নিজেই নিজৰ গৰাকী হৈ নেথাকে, তেতিয়া সেই প্ৰশ্ন অবাস্তৱ ।”

বিদূৰে কথাষাৰ কৈ শেষ কৰাৰ পাচতে সকলোৱে শুনিবলৈ পালে, ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ গোসাঁইঘৰৰ ভিতৰত সোমাই এটা শিয়ালে অসময়ত হোৱা-হোৱাকৈ বাউচি জুৰিবলৈ লৈছে । তাকে সিঞাৰি সিঞাৰি মাত দিয়া কেইটামান গাধৰ মূখৰ বিকট চিঞৰো শুনিবলৈ পোৱা গ’ল । আৰু শূনা গ’ল, কেইটামান নিয়তী চৰাইৰ আপদীয়া মাত । সেইবোৰ শূনি ভীষ্ম, দ্রোণ আৰু কৃপাচাৰ্যই শান্তি-মন্ত্ৰ আওবাবলৈ ধৰিলে । হয়তো ধৃতৰাষ্ট্ৰয়ো অমংগলৰ উমান পালে ।

লৰালীৰকৈ ধৃতৰাষ্ট্ৰই দূৰ্যোধনক ওচৰলৈ মাতি ক’লে, “মুখ দূৰ্যোধন, নিজৰ মৰণ নিজেই মাতি লৈছে ? কোঁৱৰৰ সভালৈ পাণ্ডৱৰ ধৰ্মপত্নীক মাতি আনি ওৰণি-আবৰ একো নেবাখি মদ্যামদ্যি হ’ল ! তোৰ গতি বেয়া হ’ব—ধুবুৰুপ জ্ঞানিবি ।”

তাৰ পাচত, তেওঁ দ্রৌপদীক ওচৰলৈ মাতি সান্ত্বনা দিয়াৰ সুৰত ক’লে, “আই, তুমি মোৰ সকলোবোৰ বোৱাৰীৰ মনকুটমণি—কোনোৱেই তোমাৰ সৈতে তুলনীয় নহয় । তুমি মহাসতী আৰু পৰম ধৰ্মশীলা । মোৰ পৰা তুমি মনৰ হেঁপাহ পলুৱাই বৰ বিচাৰা, মই সেয়া মনকলিকৈ দিম ।”

দ্রৌপদীয়ে তেতিয়া দূৰ্যোধনক জুৰি ক’লে, “হে সম্ৰাট, তেনেহ’লে মোক এই বৰ দিয়ক যে ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰ দাসত্বৰ পৰা মুকলি হ’ব, যাতে মোৰ পুত্ৰ প্ৰাতিবিজ্ঞ্যক কোনেও দাসপুত্ৰ বুলি ক’বলৈ সুৰুঙা বিচাৰি নেপায় ।” লগে লগে ধৃতৰাষ্ট্ৰই তেওঁৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰি বৰ দিলে, “আই, মই তোমাক সেই বৰ দিলোঁ । আৰু দ্বিতীয় বৰটো কি বিচাৰিছা, কোৱাঁ । মোৰ মনে কৈছে, তুমি মাত্ৰ এটা বৰৰ অধিকাৰিণী নোহোৱা । কোৱাঁ, তোমাক আৰু কি বৰ লাগে ?” দ্রৌপদীয়ে অজপ ধৰ্মকি বৈয়েই ক’লে, “মহাৰাজ, তেনেহ’লে মোক এই বৰ দিয়ক যে ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰৰ বাকী চাৰিজন ভায়েকো দাসত্ব

পৰা মদুকলি হ'ব।" ধৃতৰাষ্ট্ৰই দ্রৌপদীৰ সেই মনোবাঞ্ছাও পূৰণ কৰিলে, "আই, মই তোমাক সেই বৰ দিলোঁ। আৰু কি বৰ লাগে, কোৱাঁ। তোমাৰ ক্ষেপ্তত মাথোন দুটা বৰ দি সন্তুষ্ট হ'ব পৰা নাই। তুমি তৃতীয় বৰটো মোৰ পৰা বিচাৰা। মই প্ৰসন্নচিত্তে সেই বৰ তোমাক দিম।" দ্রৌপদীয়ে অতি বিনয়েৰে উত্তৰ দিলে, "মহাৰাজ, মোক মাজনা কৰক। অধিক লোভ মানেই ধৰ্মৰ বাটৰ পৰা পিছলি পৰা। তদুপৰি, শাস্ত্ৰমতে হেনো কোনো ক্ষত্ৰিয় নাৰী দুটাতকৈ আৰু এটাও বেচি বৰ লোৱাৰ অধিকাৰিণী নহয়। আপুনি পৰম দয়া কৰি মোক স্বামীসকলক দাসত্ব-বন্ধনৰ পৰা মুক্তি দিছে। বাকীখিনি তেওঁলোকে আপোন পুণ্যকৰ্মৰ বলেৰে আৰ্জন কৰি ল'বলৈ অনুমতি দিয়ক।"

ঘটনাৰ সোঁত সলনি হোৱা দেখি চাৰিওপিনে কোঢ়াল লাগি পৰিল। তাৰ মাজতে অংগৰাজ কৰ্ণ হঠাৎ দ্রৌপদীৰ প্ৰশংসাত মুৰ্খাৰিত হৈ উঠিল। সকলোৱে শুনাকৈ তেওঁ ক'লে, "আজি দ্রৌপদীয়ে যি অসাধ্যসাধন কৰি দেখুৱালে, কোনো নাৰীয়েই তাৰ লগত তুলনা হ'ব পৰা কোনো কাম কোনোকালেই কৰা নাই। দ্ৰুথ-সাগৰত খাউনি নৈপাই ককুবকাই থকা পাণ্ডৱবিলাকক তেওঁ উদ্ধাৰ কৰি নিজে খেৱা-নাও হৈ পাৰত তুলিলেগৈ।"

আনাপিনে পাণ্ডৱসকলৰ মাজত নিজৰ ভিতৰতে দুমাৰ-এমাৰ উমাজলীয়া কথাৰ ফুট উঠিল। ভীমে অতি দ্ৰুতমনেৰে ভায়েকহঁতক ক'লে, "তোমালোকেতো জানাই, পদব্দৰ তেজ তিনিটা কথাত প্ৰকাশ পায় : সন্তানৰ সূখ্যাতি, কৰ্মৰ গোৰৱ আৰু বিদ্যাৰ সাধনা। কিন্তু, আমাৰ পত্নীৰ অপমানে আমাৰ সন্তানবোৰৰ সূখ্যাতিকো জানো আমনি নকৰিব?" অৰ্জনে তেওঁৰ অগ্ৰজ ভীমক সান্ত্বনা দি ক'লে, "ওঁ-হো, সেই দৃষ্টিভঙ্গিৰ প্ৰয়োজন নাই। হীন মানুহবোৰে কি কয় কি নকয়, সিবোৰক লৈ নিজৰ ধৰ্মত চলা মানুহে চিন্তা নকৰে। তেওঁলোকে চিন্তা কৰে কেৱল আপোন ক্ষমতাৰ কথা। সেই ক্ষমতাৰ বজোৰে তেওঁলোকে অতীতৰ সকলো অগোৰৰ মচি পেলায়।" ভীমে ভেঁজিয়া যুধিষ্ঠিৰক ক'লে, "মহাৰাজ, অনৰ্থক জ্ঞপনা-কল্পনা কৰি কি লাভ! মই

আজিয়েই এই শত্ৰুঘোৰক নিৰ্মূল কৰি পেলাওঁ। তাৰ পাচত, আপুনি পৃথিৱী শাসন কৰিব।” যদ্যধিষ্ঠিৰে যথেষ্ট বৃদ্ধাই-বঢ়াইহে অশাস্ত ভীমক শাস্ত কৰিলে।

তাৰ পাচত, যদ্যধিষ্ঠিৰে ধৃতবাস্তৱ গুচৰ চাপি তেওঁক বন্দনা কৰি উঠি ক'লে, “মহাৰাজ, আমি সদায় আপোনাৰ আদেশ পালন কৰি আহিছোঁ। গতিকে আদেশ কৰক, আমি এতিয়া কি কৰিম।”

ধৃতবাস্তৱে তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “যদ্যধিষ্ঠিৰ, তুমি অজ্ঞাতশত্ৰু। তোমাক অন্তৰৰ পৰা আশীৰ্বাদ কৰিছোঁ, তোমাৰ মংগল হওক। তুমি তোমাৰ সকলো সা-সম্পত্তি ঘৰাই লৈ কোনো হকা-বাধা নোহোৱাকৈ উভতি যোৱাগৈ। আগৰ নিচিনাকৈয়ে খ্যাতি-গৌৰৱেৰে নিজৰ ৰাজ্য শাসন কৰি থাকাগৈ। তুমি ধৰ্মৰ সঙ্কল্প গতি কেনেকুৱা, সেয়া জানা। তুমি অতি অমায়িক আৰু গৰুজনৰ প্ৰতি গ্ৰাম্যশীল। তুমি আনৰ ডাঙৰ দোষবোৰো তেনেই সবাকৈ দেখি সিবোৰ আওকাণ কৰিব জানা; আৰু সিবিলোকৰ সৰু গুণ এটাকে শতগুণে বঢ়াই লৈ উপকাৰ কৰিবও জানা। এই সভাত তুমি যি সাধু আচৰণ দেখুৱালা, তাৰ তুলনা নাই।” এইবুলি কৈয়েই অল্প ধৰ্মক লৈ আকৌ ক'লে, “বোপা যদ্যধিষ্ঠিৰ, তুমি দূৰ্যোধনৰ নিষ্ঠুৰতাৰ কথা মনত নেৰাখিবা। মই তোমাৰ শত্ৰুকাংক্ষী, বন্ধু আৰু অন্ধ, তোমাৰ পিতাৰ তুল্য। মোৰ অনাগামিনী স্বেচ্ছাই অন্ধ নাৰী গান্ধাৰীও তোমাৰ মাতৃসমা। মাথোন তুমিয়েই আমাৰ দূয়োৰে পৰম নিৰ্ভৰ। মোৰ ভুল হৈছিল, মই যে এই সৰ্বনশীয়া পাশাখেল-খন পাতিবৰ বাবে অনুমতি দিছিলোঁ। আশা কৰিছোঁ, তুমি তাৰ গ্ৰাণিৰ স্মৃতি মনৰ পটৰ পৰা মচি পেলাবা। এতিয়া তুমি ইন্দুপ্ৰস্থলৈ উভতি যোৱাগৈ। মনৰ শান্তিৰে তুমি তাতে ৰাজত্ব কৰি থাকাগৈ।”

তাৰ পাচত, আটাইকেয়োজন পাণ্ডৱ আৰু দ্ৰৌপদী সভাঘৰৰ পৰা ওলাই গ'ল।

। আকৌ এখন পাশাখেলা ।

পাণ্ডৱসকল ওলাই যোৱাৰ পাচতে দূৰ্যোধন, দুষ্টশাসন, কৰ্ণ আৰু শকুনিৰ গোপন মেল বহিল। দুষ্টশাসনে হাতেৰে কপাল চপৰিয়াই ক'লে, “উস্! হাতৰ মূঠিতে পোৱা অতৰোৰ ধন-সম্পত্তি হাতভে হেৰাল। আমাৰ গোটেই পৰিশ্ৰম অথলে গ'ল। বঢ়া ৰজাক কিহে পাইছিল বাৰু এইদৰে অগা-ডেৱা কৰিবলৈ!”

কৰ্ণ আৰু শকুনিৰে পৰামৰ্শ দিলে, সাপক এবাৰ জোকাই লৈ পাচত গাখীৰ খুৱাই নিচুকাব নোৱাৰি। পাণ্ডৱক লঘু-লাঞ্ছনা কৰি উঠি ৰাজ্য খাবলৈ এৰি দিলে বিপদ আছে। বহুতো গুণা-গুণা কৰাৰ পাচত তেওঁলোকে খিৰাং কৰিলে, আকৌ এখন পাশাখেলা পাতি যুদ্ধাৰম্ভক বনবাস খটুৱাব লাগিব।

দূৰ্যোধন পিতাক ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ওচৰ পালেগৈ আৰু তেওঁক কুইবলৈ ধৰিলে, “মহাৰাজ, আপুনি আমাক ৰক্ষা কৰক। স্বয়ং বৃহস্পতিৰ উপদেশ—যিবোৰ শত্ৰুৱে তোমাৰ অনিষ্ট কৰাৰ সম্ভাৱনা, সিহঁতক ঠন ধৰি উঠাৰ আগতে জইন মাৰি থ'বা। পিতা, পাণ্ডৱহঁতৰ ঋণ অকণো শাম কটা নাই। সিহঁতে এনেয়ে ফোচফোচাই যোৱা নাই। ছেগ পালেই সিহঁতে আমাক পুৰ্জিয়ে-পোখাই উৰালি শেষ কৰি থ'ব। গতিকে, সময় থাকোঁতেই তাৰ জইন মাৰি থ'ব খুজিছোঁ। সিহঁতক আকৌ এবাৰ পাশাখেলাত বহিবলৈ মাৰ্তোঁ। এইবাৰ দূৰ্যো ফালক পৰা পণ থোৱা হ'ব : যিয়ে হাৰে সেয়ে বাৰ বছৰ বাবে বনবাস খাটিব আৰু তাৰ পাচত এবছৰলৈ অজ্ঞাতবাস। তেৰ বছৰৰ পাচত সিহঁতৰ ক'কাল ভাগিব; আৰু আমিও সিহঁতৰ মদুখামুখি হ'ব পৰাকৈ সৈন্য-সামন্ত, হাতী-ঘোঁৰা গোটেই ল'ব পাৰিম। এতিয়া কথা হ'ল, আপুনি আমাক সেই সন্যোগটো দিব লাগে। সিহঁতক পাশা খেলিবলৈ আকৌ মাতি পঠিয়াব লাগে।”

দূৰ্যোধনৰ খট-বাক্ত শব্দনি পোনতে দৌধোৰমোৰোৰ কৰি অৱশেষত তেওঁ সন্মতি জনালে, “পাণ্ডৱবিলাকক বাৰু ওভোতাই আনাগৈ।”

গান্ধাৰীয়ে কিছু ধৃতৰাষ্ট্ৰক সোৱাই দিবলৈ নেপাহৰিলে, “মহাৰাজ,

দূৰ্ঘোষণাৰ ওপজাৰ সময়ত বিদূৰে ভালেই কৈছিল—এই কুলাংগাবটোক এতিয়াই সিপুৰীলৈ পঠিয়াই দিয়া উচিত। আপুনি দেখিছোঁ নিজৰ দোষতে দূৰৰ সাগৰত তল যাব! সি আঁত নিৰোধ আৰু উল্ৰুও; তাৰ কথা শুনিলে নেযাব। আপুনি ডাক মৰম কৰি বেচি আশয় দিছে। এতিয়া ফল হ'বগৈ, তাৰ কাৰণেই বংশনাশ হ'ব! মই ক'বলৈ হ'লে, পাণ্ডৱবিলাক জব পৰি আহিছিল; এইবাৰ সিহঁত জাঙুল খাই উঠিব।”

ধৃতবান্ধুই উত্তৰ দিলে, “বংশ যে নাশ হ'ব, আমাৰ নামত ঢাকি এগছ দিবলৈয়ো যে কোনো নেথাকিব—সেয়া ধৰুপ। কিন্তু, মই নিৰুপায়। সিহঁতে সেইবাবে যি কৰিব খুজিছে, তাকেই কৰক।”

দূৰ্ঘোষণে আকৌ তেওঁৰ বথৰ সাৰাণি প্ৰাতিকামীকেই ধৃতবান্ধুৰ দত্ত হৈ যুধিষ্ঠিৰক মাতি আনিবলৈ পাঁচিলে। প্ৰাতিকামীয়ে যুধিষ্ঠিৰক ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ নৌ-পাওঁতেই লগ পালেগৈ। লগ পায়েই কথাষাৰ জনালে, আকৌ এবাজ পাশাখেল খেলিবলৈ উৰ্ভাতি যাব লাগে! কথাষাৰ শুনিয়েই সকলোবোৰ উত্পূ খাই উঠিল যদিও যুধিষ্ঠিৰে নিৰ্বিকাবভাৱে ক'লে, “বিধাতাৰ বিধি অনুসৰিয়েই জীৱৰ ভাগ্যত মংগল আৰু অমংগলৰ ছাঁ পৰে। বন্ধ ধৃতবান্ধুই যেতিয়া মাতি পঠিয়াইছে, তেতিয়া বিপদ ঘটিব পাৰে বুলি জানিও মই যাবই লাগিব। তাহানি ৰামে যদিও জানিছিল যে সোণোৰ গঢ়া জুতু ক'তোৱেই নাই, তথাপি তেওঁ সোণৰ হৰিণাৰ পম খেদিছিল। বিপদে যেতিয়া কাৰোবাক হাতবাউল দিয়েইহ, তেতিয়া মানুহৰ জ্ঞান-বুদ্ধিত খেলিমেল লগাটোৱেই স্বাভাৱিক।”

পাণ্ডৱসকল আকৌ হস্তিনাপুৰ পালেহি। শকুনিয়ে পাশাৰ ঢালখন মেলিয়েই থৈছিল—সামৰাই নাছিল। যুধিষ্ঠিৰ আহি পোৱাৰ লগে লগে শকুনিয়ে যুধিষ্ঠিৰক ক'লে, “বৰ ভাল কৰিলা সোনকালে আহি। আঁমি আৰু এবাজ খেলাৰ কথা ভাবিছোঁ। নহ'লে খেলখন আধৰুৱা হৈ ৰয়। এইবোৰ বজাঘৰীয়া খেল খুচুৰা কথাতে লাগি আধা-ডুখৰীয়াকৈ খেলিব নেপায়। যি কি নহওক, মহাৰাজ ধৃতবান্ধুই ভোমালোকৰ সা-সম্পত্তিবোৰ অৰাই দি বৰ মহৎ কাম কৰিছে। কথা

হ'ল, এইবেলি আমি সেইবোৰ পণ ধৈ নেখেলাঁ। মই ভাবিছোঁ, আমি দয়্যা পক্ষই মাথোন কথা এবাৰৰ পণ থওঁ। কথাষাৰ হ'ল—আমি যদি হাৰো তেনেহ'লে আমি পহুছালৰ সাজ পিন্ধি বাৰ বছৰকাল হাবিয়ে-বননিয়ে কটামগৈ আৰু তাৰ পাচত এবছৰলৈ মিতিৰ-কুটুমে গম নোপোৱাকৈ ক'ৰবাত থাকিমগৈ। আকৌ, যদি সেইটো বছৰত আমাক কোনোবাই কেনেবাটক ধৰা পেলাব পাৰে, তেনেহ'লে আৰু বাৰ বছৰলৈ আমি বনবাস খাটিব লাগিব। তোমালোক কেনেবাটক হাবিলে—নেহাৰা দিয়াচোন—সেই একেটা নিয়মেৰেই বনবাস আৰু অজ্ঞাতবাস খাটিব লাগিব। তেৰ বছৰ উকলি গ'লেই তোমালোক আকৌ নিজৰ ৰাজ্যৰ গৰাকী হ'বাহি। আহাঁ, এইবাৰ খেলোঁ।”

সভাত এটা গদগদগনি উঠিল। বোলে, কোনেও নো বাৰু পাণ্ডৱসকলক সাৱধান কৰি দিব নেজাগে নে? পাণ্ডৱসকলেও বাৰু এনে অপদৃষ্টতীয়া কথাত স'হাৰি দিব জাগে নে? যুধিষ্ঠিৰে ক'লে, “নিয়ম মানি চলাটোকে মই ধৰ্মৰ পথেৰে চলা বুলি ভাবোঁ। পাশা-খেলেৱেৰ বাবে নিয়মটো হ'ল—কোনোবাই আত্মন কৰিলে, তেওঁ নেখেলাকৈ নোৱাৰিব। সেইবাবে, মই খেলিবলৈ বাধ্য।”

অলপ পৰৰ পাচতে খেলা শেষ হ'ল। অনিবাৰ্য ধৰণেৰেই যুধিষ্ঠিৰ হাবিল। তেওঁৰ হাতত বিচৰা দানবোৰ পাশাত তিনিডালত নপাৰিল। আনপিনে, শকুনিয়ে তেওঁৰ পাশাতত প্ৰতিটো দানতে বিচৰা ফুটবোৰ ফুটাই ঢালৰ গুটিবোৰ নি পকা কৰি পেলালে।

পাণ্ডৱসকলে কাপোৰ-কাৰিবোৰ সলাই পহুছাল পিন্ধি ল'লে। বনবাসৰ বাবে এইদৰে সাজ হওঁতেই, দুষ্টাসনে মাত দিলে, “এতিয়া তেনেহ'লে দূৰ্যোধনেই চক্ৰবৰ্তী-ৰজা হৈ পৰিল। বেচৰা পাণ্ডৱহঁতে বাৰুকৈয়ে ভালেমান বছৰ নৰকত কটাবগৈ। মোৰ দুষ্ট লাগিছে, দ্ৰুপদ ৰজাটোৰ কথা ভাবি। কিম্বদন্তিৰে আশা কৰি জীয়েকক কেলেহুৱা পাণ্ডৱহঁতৰ হাতত গ'তাইছিল। দ্ৰৌপদী, এই ছালাছিগা ভিকহু-স্বামীকেইটোৰ অলপচান ধৰি ভোমাৰ জানো কিলা লাভ আছে?”

ভীমে ডেউিয়া দুষ্টাসনক ক'লে, “দুষ্টাচাৰ, তই অজি কথাৰ

শেলেৰে আমাৰ বন্ধু ছিৰাছিৰ কৰিছ। যুদ্ধক্ষেত্ৰত তোৰ বন্ধু ছিৰি
দতক মনত পেলাই দিম, তই আমাক কি কষ্ট দিছ।’

ভীমৰ কথা শুনি দঃশাসনৰ উল্লাহ আৰু অলপ চৰিল। দঃশাসনে
দেখিলে, সি কটা ঘা-ত চেঙাতেল দিব পাৰিছে! গতিকে, নিমাজৰ
দৰে সি ভীমক ‘ঐ গৰু, ঐ গৰু’ বুলি কৰিবি পাৰি জোকাবলৈ
খৰিলে। আঁৰৰ কথাষাৰ হ’ল, ভীমৰ কান্ধ দখন বাঁড়ি গৰুৰ গলখন
একোটৰ লেখীয়া অতি মঙহাল ধৰণৰ আছিল আৰু তাকে ক’লে ভীমৰ
খণ্ডে মৰুৰ চুলি পাইছিলগৈ!

অৱশেষত, পাণ্ডৱসকল পটি এটা ধৰি যুদ্ধিষ্ঠৰৰ পিচে পিচে
সভাঘৰৰ পৰা বনবাসলৈ ওলাল। দূৰ্যোধনে ভীমক ইতিংক কৰিবৰ
বাবে খোজৰ ভৰত ধৰণী টলমল কৰি তোলা ভীমৰ খোজবোৰৰ
লেখীয়াকৈ খোজকাটি কাষে কাষে গৈ দেখুৱালে। ভীমে তেতিয়া পিচলৈ
উলটি লৈ ক’লে, “মৰ্থ দূৰ্যোধন, পাহাৰি নেযাবি—বজাৰো এদিন,
খৰিভাৰীৰো এদিন! মাথোন দঃশাসনৰ বন্ধু ছিৰি তেজ পিয়েই মই
নেবোঁ, তোকো তোৰ লগৰীয়াবোৰৰ সৈতে যমৰ আলহী কৰিহে মই
শান্ত হ’ম। গদাঘাতেৰে মই তোৰ কৰঙন ভাঙি চৰুমাৰ কৰিম,
পদাঘাতেৰে মই তোৰ মৰুটো গৰাকি ভেমেচা কৰিম। তই অজ্ঞানে
কৰ্ণক শেলেৰে শালি সিপুৰীলৈ পঠিয়াব। সহদেৱে সৌ ধৰ্ত শত্ৰু
মাৰি পৃথিৱীত অধৰ্মৰ ভাৰ পাতলাব। মৃত্যুতে, তহঁত আটাইকেয়োটাকে
শ্বশুৰিৰ লগত মিহলি কৰিহে শান্ত হ’ম।”

অজ্ঞানেও বীৰকৰ্ণে এই বুলি ক’লে, “কথাৰে নকওঁ, কামেৰে কৰি
দেখুৱাম। চৈধ্য বছৰ যোঁত্ৰা হ’বগৈ, তেতিয়া সকলোৱে দেখা পাব—
আজি মনে মনে কি সংকল্প কৰিলোঁ! দাদা ভীমসেন, আপোনাৰ আগত
মই আপুনি আশা কৰামতেই প্ৰতিজ্ঞা কৰিলোঁ, এই চকুচৰহা, নিধক
আৰু গণ্ডপী কৰ্ণক মই যুদ্ধক্ষেত্ৰত বধ কৰিম। হিমালয় জৰচৰ হ’ব
পাবে, সূৰ্যৰ পোহৰ চোঁচা পৰি যাব পাবে, আৰু জোনৰ জোনাক হেৰাই
যাব পাবে, কিন্তু মোৰ কথাৰ জৰচৰ নহ’ব।”

সহদেৱেও নিজৰ ববীয়াকৈ ক’লে, “দাদা ভীমসেনে মোৰ হৈ বিষাক

কথা ক'লে, মই সেইযাৰ কথা আখৰে আখৰে পালন কৰিম। গান্ধাৰ-কুলাংগাৰ শত্ৰুৱিক ময়েই যমৰ ঘৰলৈ পঠিয়াম।”

অৱশেষত, নকুলে মাত দিলে, “দৃষ্ট দৰ্যোধনক তুষ্ঠ কৰিবলৈ দ্রৌপদীক যিবোৰে কটু কথা শুনালে আৰু তেওঁৰ মনত দ্বন্দ্ব দিলে, সেই সকলোবোৰ দৰ্বেত্তক সংহাৰ কৰাৰ দায়িত্ব মই ল'লোঁ। ধৃতৰাষ্ট্ৰক বাকী সকলোকেইটো পুতেকক এটা-এটাকৈ মই বধ কৰিম। ধৃতৰাষ্ট্ৰক নামত চাকি এগছ জ্বলাবলৈয়ো কাকো বাকী নেৰাখোঁ।”

॥ পাণ্ডৱসকলৰ বনবাস-যাত্ৰা ॥

পিতামহ ভীষ্ম, মহাৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰ, সকলো ধাৰ্ত্তৰাষ্ট্ৰ, আচাৰ্য দ্রোণ, আচাৰ্য কৃপ, গদৰূপত্ৰ অশ্বত্থামা, ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ দাসীপুত্ৰ যদুৎস্ন, বিদূৰ আৰু সঞ্জয় ইত্যাদি সকলোকে সম্বোধন কৰি যদুধিষ্ঠিৰে ক'লে, “মই এতিয়া বনলৈ যাবলৈ সাজু হ'লোঁ। আপোনাসকলে মোক অনুমতি দিয়ক। উভতি অহাৰ পাচত আপোনাসকলক দৰ্শন কৰিমহি।” যদুধিষ্ঠিৰৰ সেই বিনয়-বচনে সকলোকে লাজ দিলে; কোনোৱেই লাজতে একো উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে। মাথোন মনে মনে সকলোৱে প্ৰাৰ্থনা কৰিলে, যদুধিষ্ঠিৰৰ মংগল হওক।

বিদূৰে ক'লে, “বোপা যদুধিষ্ঠিৰ, বোদেউ কদম্বীৰ বয়স হৈছে :- বনবাসৰ দ্বন্দ্ব তেখেতে সহিব নোৱাৰিব। মই জ্ঞাবিছোঁ, তেখেত মোক লগতেই সমস্মানে অৰ্তিথি হৈ থাকক। তোমালোকৰ নিশ্চয় আপত্তি নাই! বোপাহঁত, তোমালোক সকলোকেইটাকে আশীৰ্বাদ কৰিছোঁ, তোমালোকৰ মংগল হওক।”

যদুধিষ্ঠিৰে উত্তৰ দি ক'লে, “খৰা আপুনি অতি নিষ্পাপ। আপুনি আমাৰ পিতাৰ অভাৱ পূৰণ কৰিছে। গতিকে, আপুনি যি আদেশ দিয়ে, তাকেই আমি পালন কৰিম।”

বিদূৰে আকৌ ক'লে “বোপা যদুধিষ্ঠিৰ, অধৰ্মেৰে জয় কৰাজ। পৰাজিতজনৰ বাবে দ্বন্দ্বৰ কাৰণ নেথাকে। তুমি ধৰ্মজয়, ভীষ্ম শত্ৰু হস্তা-

অজ্ঞান যদুধজ্ঞ, নকুল বিস্মজ্ঞানী, সহদেৱ নীতিনিষ্ঠ, ধোম্য ব্রহ্মজ্ঞ, আব্দ দ্রৌপদী পৰম সাক্ষী। তোমালোকৰ ইজনে-সিজনক প্ৰাণভাৰি ভাল পোৱা, প্ৰত্যেকেই মধুৰ বচনৰ অধিকাৰী। গতিকে, কোনেও তোমালোকৰ মাজত মলিন মনৰ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰিব; তোমালোক সদায় একেকঠিকৈ থাকিব পাৰিবা। আশীৰ্বাদ কৰিছোঁ, তোমালোকৰ মংগল হওক।”

আনিপিনে, দ্রৌপদীয়েও ভিতৰ-চ'ৰালৈ সোমাই গৈ সকলোবোৰ জীয়ৰী-বোৱাৰীৰ ওচৰত বিদায় কিচাৰিলে। লগে লগে ভিতৰ-চ'ৰাত কান্দোনৰ বোল উঠিল। পাণ্ডৱজননী কুন্তীৰ ওচৰলৈ গ'লত, তেওঁ থোকাথুৰক মাতেৰে ক'লে, “বোৱাৰী, তুমি সকলো গুণৰ অধিকাৰিণী। তোমাক উপদেশ দিবৰ জোখাৰে মোৰ জ্ঞান নাই। উপদেশৰ প্ৰয়োজনো তোমাৰ নাই। কৌৰৱবিলাক ভাগ্যবান, সিহঁত যে তোমাৰ কোপ-দৰ্শিত পদাৰ্থ নমৰাকৈ থাকিল। তুমি কোনো শংকা নকৰাকৈ বনলৈ যাত্ৰা কৰা। মই সদায় তোমালোকৰ মংগল কামনা কৰি ভগবানৰ ওচৰত কাকুতি জনাবলৈ নেনাপাহৰোঁ। তুমি মাথোন মোৰ নন্দমল্লীয়া ল'ৰা সহদেৱক মন-কাণ দিবলৈ নেনাপাহৰিবা। বিপদে তাক বিকল কৰি তোলে বুলি উচপ খাই আছোঁ।” কুন্তীৰ কথাকেইটা শুনি দ্রৌপদীৰ ক্ষণ উৰুপনিটো পাৰভঙা কান্দোন হৈ পৰিল।

পহুহালৰ সাজ পিন্ধি বিদায় ল'বলৈ অহা পুতেকেইজনক সান্নিধ্য কৰি কুন্তীয়ে ক'লে, “হায়! তোমালোক দেখোন ধাৰ্মিক, উদাৰ আৰু ঈশ্বৰভক্ত! অথচ, তোমালোকৰ ভাগ্যত এই দশা ঘটিবলৈ কিয় পালে? তোমালোকৰ পিতাৰা পৰম ভাগ্যবান, তোমালোকৰ এই দুৰ্দশা দেখিব-লগীয়া নহ'ল। সতী মাদ্ৰীও ভাগ্যৱতী, তোমালোকৰ এই কুলাই-পাচিয়ে নধৰা দৰুখ নেনেখিলে! ময়ো তোমালোকৰ লগতে বনলৈ যাওঁ। তোমালোকক এবিনো বাৰু মই কেনেকৈ থাকিম?”

পাণ্ডৱসকলে তেওঁক বহুত বৃদ্ধাই-মেজিহে শান্ত কৰিলে।

অৱশেষত, তেওঁলোকে যাত্ৰা কৰিলে।

কৌৰৱ বিলাকৰ হাতত দ্রৌপদীৰ লাজনাৰ কথা ধৃতবাস্তৱ বোৱাৰী-বিলাকৰো কাণত পৰিছিলহি। এতিয়া সেইবোৰ কথাও ইনাই-বিনাই

‘তৈ তেওঁলোকে হৃদকহৃদকই কাশ্দিবলৈ ধৰিলে। লগতে তেওঁলোকে নিজৰ গিৰিহঁতবোৰকো নিন্দা কৰি দুষাৰমান গালে। পদুতেকহঁতৰ অন্যায়া-অধৰ্মৰ কথা চিন্তা কৰি ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ মনটোও অলপ গমোম হৈ নুঠাকৈ নেথাকিল। মাজে মাজে বাৰুকৈয়ে অস্বাস্তি ভোগ কৰিবলৈ ধৰিলে। বিদূৰক ওচৰলৈ মাতি আনি শুনিব খুজিলে, পাণ্ডৱবিলাক কেনেকুৱাকৈ ওলাই গৈছে—তাৰ এটা বিৱৰণ।

বিদূৰে ক’বলৈ ধৰিলে, “ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰে মদুখন খহটা কাপোৰ এখনেৰে আৰিকৈ ধৰি যাবলৈ ধৰিছে। মহাৰাজ, আপোনাৰ পুত্ৰবোৰে কপট উপায়েৰে ৰাজ্য হৰণ কৰিলেও যুধিষ্ঠিৰ ধৰ্মৰ বাটৰ পৰা পিছল খোৱা নাই। তেওঁ অতি মৰ্মিয়াল; সেই কাৰণেই তেওঁ মদুখন তেনেকুৱাকৈ আঁৰ কৰি ধৰিছে, চকু মৌলিও চোৱা নাই। জানোচা কেনেবাকৈ তেওঁৰ খঙাল দৃষ্টিৰ সমুখত পৰি আপোনাৰ কোনোবাটো পুত্ৰ পৰি ছাই হৈ পৰে! ভীম গৈছে ওফান্দি উঠা মাংসপেশীখিনি দেখুৱাই দৰোপিনে দৰোটা বাহু ওপৰলৈ দাঙি ধৰি। যেন উমান দিব খুজিছে, সেই বাহুবলেৰেই সময়ত পোতক তুলিবাহি! অজুৰ্দ্ধন গৈছে ক’কালত আঁৰি জোৱা এটা মোনাৰ পৰা মূঠিয়ে মূঠিয়ে বালি লৈ ছেদ-ভেদ নোহোৱাকৈ আকাশলৈ ছতিয়াই ছতিয়াই। যেন সেয়া তেওঁৰ শৰবৰ্ণৰ আখৰাহে। সময়ত তেনেকুৱাকৈয়ে তেওঁ শৰ বৰিষব! নকুলে গোটেই গা’তে ধূলি ঘ’হি লৈ আৰু সহদেৱে মদুখন ঢাকি দ্ৰুথমনেৰে খোজ দি গৈছে। দ্রৌপদীয়ে তেওঁৰ মেল খাই থকা চুলিকোছাৰে মদুখন ঢাকি ফেকুৰি ফেকুৰি বাট নমণাকৈ তেওঁলোকৰ পিচে পিচে থৰকবৰক খোজ্জেৰে গৈ আছে। সকলোৰে সমুখত আছে পুৰোহিত ধৌম্য। তেওঁৰ হাতত কেইডালমান দৰাৰ আৰু মদুখত যমদেৱতাৰ সামগান। তেওঁলোকৰ পিচে পিচে মানুহৰ জন্ম; সকলোৱেই বৃক্ চপৰিয়াই কাশ্দিছে। ব’ব মহাৰাজ! পাণ্ডৱসকল গৈ থকাৰ লগে লগে আকাশত মেঘৰ গাজীনি নোহোৱাকৈয়ে বিজুলীয়ে চিক্‌মিকাইছে, ভুইকপত পৃথিৱীখন ক’পি উঠিছে, আৰু সূৰ্যগ্ৰহণটোও আৰম্ভ হৈছে। গোটেইখোৰেই আপদীয়া লক্ষণ, মহাৰাজ!”

এনেতে সভাৰ মাজৰ পৰা দেৱৰ্ষি নাৰদে কোৱা শব্দনা গ'ল,
“সকলোৱে শব্দনি ৰাখক, আজিৰ পৰা চৈধ্য বছৰ হ'বৰ সময়ত দূৰ্যোধনৰ
পাপৰ ফলত আৰু ভীম-অৰ্জুনৰ প্ৰতাপত কৌৰৱবিলাক ধ্বংস হ'ব।”
লগে লগে নাৰদ তাৰ পৰা গুচি গ'ল।

দূৰ্যোধন, কৰ্ণ আৰু শকুনি তেতিয়াহে ক'পি উঠিল। দ্রোণাচাৰ্যকেই
বিপদ-সাগৰৰ মাজলী বুলি ভাবি লৈ তিনিওজন তেওঁৰ ওচৰ চাপিল।
ক'লে, “ৰাজ্য গোটেইখন আপোনাৰেই। আপুনি নেৰাখিল ৰাখোঁতা
আৰু কোনো নাই।”

দ্রোণে তেতিয়া ক'লে, “তোমালোক মোৰ শৰণাৰ্থী। গতিকে, মই
তোমালোকক এৰিবলৈ টান হ'ল। কিন্তু, হ'বলগীয়াটো হ'বই।
পদ্মভৰবিলাকে উভতি আহি তোমালোকৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ল'বই ল'ব।
মোৰ কাৰণে আটাইতকৈ দখৰ কথাষাৰ হ'ল, মই মহাবীৰ অৰ্জুনৰ
বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কৰিব লাগিব। আৰু, ধৃষ্টদ্যুতৰ হাততেই মোৰ মৰণ ঘটিব।
তেওঁ সিটো পক্ষৰ হৈ যুদ্ধ কৰিব। দূৰ্যোধন, তোমাৰ সুখ-সমৃদ্ধি শেষ-
আঘোণৰ ব'দৰ লেখীয়া খণ্ডেকীয়া বুলি জানি থোৱা। এইকেইদিনেই
সুখৰ ব'দকণ পুৱাই লোৱা। তাৰ পাচত, চৈধ্য বছৰ হোৱাৰ লগে লগে
তোমালোকৰ মহাকাল উপস্থিত হ'ব।”

ঃ বনপৰ্ব ঃ

॥ ৰাস্কনিশ্বৰৰ তাম্বৰ চক ॥

হস্তিনাপুৰৰ পৰা ওলায়েই পঞ্চ পাণ্ডৱ আৰু দ্রৌপদীয়ে উত্তৰমুখে যাবলৈ ধৰিলে। তেওঁলোকৰ পিচে পিচে এখন বথত উঠি গৈছিল, চৈধ্য গৰাকী লিগিৰা-লিগিৰী। ঘাই লিগিৰাজনৰ নামটো আছিল ইন্দ্রসেন। আৰু খোজকাঢ়ি কন্দা-কটা কৰি গৈছিল এদল নগৰবাসী। তেওঁলোকে পাণ্ডৱসকলক হাতযোৰকৈ বাৰে বাৰে এইবুলি কৈছিল, “আমাক এৰি থৈ আপোনালোক ক’লৈ যাবলৈ ওলাইছে? আমাকো লগতে লৈ যাওক। আমি এই অধৰমীবোৰৰ ৰাজ্যত নেথাকোঁ। আপোনালোক য’তে থাকেগৈ, আমিও ত’তে থাকিমগৈ। আপোনাসকল ধৰ্ম-অৰ্থ-কাম তিনিও বৰ্গৰে সাধক, বেদবিহিত আৰু লোকাচাৰসম্মত সকলো গুণেই আছে। আপোনালোকৰ লগত থাকিলেহে পাৰ পাম। অনাচাৰীবোৰৰ ৰাজ্যত থাকিলে পাপতে ব্ৰহ্ম যাম।”

কিছুদৰে যোৱাৰ পাচত য়াধিষ্ঠিৰে উভতি চাই ক’লে, “আমাৰ জীৱন সাৰ্থক হ’ল, অতখন ৰাইজৰ ইমান মৰম পালোঁ। আমাৰ যিবোৰ গুণ নাই, সিবিলাকো কৈ আমাক বত্থানিলে! কিন্তু, এতিয়া সময় পালেহি, আপোনালোক ঘৰলৈ উভতি যাওকগৈ। আপোনালোকে দেশখনকে চুৱা হ’ল বুলি নেভাবিব। হস্তিনাপুৰতে জানো পিতামহ ভীষ্ম, মহাৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰ, মহাপ্ৰাণ বিদূৰ, আই কুন্তী আৰু বহুতো বংশু-বান্ধৱ থাকি অহা নাই; তেওঁলোক সকলোৱেই শোকত ব্ৰহ্ম গৈ আছে। তেওঁলোককো চোৱা-চি’তা কৰি থাকিলেহে আমাৰ মংগল হ’ব। আমাৰ মৰমতে আপোনালোকে বহুদৰে বাট খচিকিলে। এতিয়া উভতি যাওকগৈ। আমাৰ আপোন মানুহখিনিৰ ভাৰ আপোনালোকৰ হাততে গ’ভালো। তেওঁলোকলৈ আপোনাসকলৰ মৰম-চেনেহৰ নাটনি নহ’লেই আমি স্তুখী হ’ম।”

ধৰ্মৰাজ য়াধিষ্ঠিৰৰ অন্তৰ-পৰশা কথা কেইবাৰ শব্দনি তেওঁলোকৰ

কাল্পদানটো আকৌ এবাৰ উজ্জ্বল থাই উঠিল। অল্পশেষত, তেওঁলোক সকলোৱেই চকুপানী ছুঁকি ছুঁকি উৰ্ভাতি যোৱাৰ বাট ল'লে। তাৰ পাচত, পাণ্ডৱসকল বথত উঠি গংগাৰ অভিমুখে যাবলৈ ধৰিলে, গধূলি পৰত প্ৰমাণ নামৰ এজোপা বৰগছৰ তল পালেগৈ; তাতে তেওঁলোক বথৰ পৰা নামিল। নিশা তেওঁলোকে মাথোন কেইচলুমান পানী খালে। ওচৰতে তেওঁলোকৰ পিচে পিচে আহি থকা কেইগৰাকীমান ব্ৰাহ্মণ আৰু তেওঁলোকৰ এদল শিষ্যই হোমৰ জুই জ্বলাই বেদমন্ত্ৰ আওৰাই আছিল। তেওঁলোকক লগ পাই যুধিষ্ঠিৰে ধৰ্মৰ বিষয়ে কথা পাতি ৰাতিটো কটাই দিলে।

পাচদিনা পুৱা যুধিষ্ঠিৰে সেই ব্ৰাহ্মণসকলক ক'লে, “আপোনাসকলে যদি আমাৰ লগে লগে আহি থকাৰ কথা ভাবিছে, তেনেহ'লে ভুল কৰা হ'ব। কাৰণ, আমাৰ এতিয়া একোৱেই নাই। এতিয়াৰ পৰা আমি গছৰ ফল-মূল আৰু চিকাৰত পৰা জন্তুৰ মঙহ খায়েই কটাব লাগিব। বাঘ-ভালুকৰে ভৰপূৰ এই হাবিতলীয়া জীৱনৰ খোজে খোজে বহুত বিপদ আৰু অনেক কষ্ট। আপোনাসকলে সেইবোৰৰ মন্থামুখি হ'বলৈ বৰ টান পাব। গতিকে, আপোনাসকল উৰ্ভাতি যাওকগৈ।”

ব্ৰাহ্মণসকলে উত্তৰ দিলে, “আপোনালোক যেনিয়েই যায়, আমিও তেনিয়েই যাম, মহাৰাজ। আপুনি আমাৰ খোৱা-বোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিব নালাগে। সেয়া আমি নিজেই গোটেই-মেজি ল'ম। আমি মাথোন হোম-যজ্ঞ ইত্যাদি কৰি আপোনালোকৰ মংগল-বিধান কৰিম আৰু দুখ-এখাৰ সজ কথা পাতি আপোনালোকৰ মনবোৰ ফৰকাল কৰি ৰাখিম।”

যুধিষ্ঠিৰে তেতিয়া ক'লে “আপোনাসকলে নিজেই নিজৰ খাদ্যবস্তু গোটেইমেজি আনিহে এসাজ খাব পাৰিব, নহ'লে লঘোণে থাকিব লাগিব—সেইটো মই কেনেকৈ চাই থাকিম? আপোনালোকে নিশ্চয় তেনেকুৱা কষ্টকৰ জীৱনৰ অভিজ্ঞতা আৰ্জন কৰা নাই! তদুপৰি, আমাৰে মৰমত বন্দী হৈ আপোনালোকে সেই কষ্ট স্বৰণ কৰিব, সেয়া মই সহ্য কৰিব নোৱাৰিম।”

যদিষ্ঠিৰ গধুৰ মনেৰে ভায়েকহঁতৰ ওচৰলৈ উভতি আহিল। প্ৰবোধিত ধৌম্যক সকলো কথা কৈ উঠি স্থিৰলৈ, “এতিয়া মোৰ কৰ্তব্য কি—কণ্ডক। যি বজিছে, এই বেদজ্ঞ ব্ৰাহ্মণসকল উভতি নেযায়। অথচ, আমি তেওঁলোকক পোহপাল দিব নোৱাৰিম। ইয়াতকৈ দখৰ কথা আৰু কি হ’ব পাৰে?”

ধৌম্যই চকুহাল মূৰ্দ্ধি অলপ চিন্তা কৰি লৈ ক’লে, “সূৰ্যই হ’ল বায়ু, পানী, মাটি, জুই আৰু আকাশৰ পিতা। গতিকে, প্ৰাণীকলাকৰ প্ৰাণধাৰণৰ বাবে তেওঁৰেই সকলো অমৰ দাতা। তুমি তেওঁৰেই শৰণ লোৱা।” তাৰ পাচত, তেওঁ যদিষ্ঠিৰক সূৰ্যদেৱতাক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ প্ৰয়োজনীয় মন্ত্ৰ আৰু তপস্যাৰ ধৰণটো শিকাই দিলে।

যদিষ্ঠিৰে কঠোৰ তপস্যা কৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ তপস্যাত সন্তুষ্ট হৈ সূৰ্যদেৱতাই তেওঁৰ সমুখত উজ্জ্বল মূৰ্তিৰে দেখা দি ক’লে, “হে ধৰ্মপুত্ৰ, তোমাৰ সকলো মনোবাঞ্ছা পূৰণ হ’ব। বনবাসৰ বাৰ বছৰ পূৰ হ’লে, মই তোমাক অন্ন দিম। এতিয়া এই তামৰ চৰুটো লোৱা। পাণ্ডালীক এই চৰুটো দি ইয়াতে শাক-পাচলি, আৰ্দ্ৰমিষ-নিৰ্দ্ৰামিষ সকলো ধৰণৰ বন্ধা-বঢ়াৰ কাম কৰিবলৈ ক’বা। যোঁতয়ালৈকে তেওঁ নিজ নোখোৱাকৈ থাকিব, তেতিয়ালৈকে এই চৰুটো বান্ধি উলিওৱা অম-ব্যঞ্জনৰে অকণো নুতুৰুৱাকৈ ভৰপূৰ হৈ থাকিব। ঠেং বছৰৰ পাচত তুমি আকৌ তোমাৰ ৰাজ্যৰ গৰাকী হ’বা।” এইবুলি কৈয়েই সূৰ্যদেৱতা অদৃশ্য হৈ পৰিল।

সূৰ্যদেৱতাৰ পৰা বৰলাভ কৰি উঠি যদিষ্ঠিৰে উভতি আহি ধৌম্যক প্ৰণাম কৰিলে আৰু ভায়েকহঁতক সাৱটি ধৰিলে। তাৰ পাচত, দ্ৰৌপদীক সেই তামৰ চৰুটো দি ভাতে ভেৰে ৰন্ধা-বঢ়া কৰিলে। ৰন্ধা-বঢ়া শেষ হ’লত দ্ৰৌপদীয়ে শোকেতে ব্ৰাহ্মণকেইজনক মনৰ হেঁপাহেৰে খুৱালে। তাৰ পাচত, চাৰিওজন ভায়েকক খুৱাই উঠি যদিষ্ঠিৰক খাবলৈ দিলে। অৱশেষত, আৰু কোনো খাওঁতা নেথাকিলত, দ্ৰৌপদী নিজৰ পাণ্ডিত্য অৱলম্বিষ্ঠাখিনি লৈ খাবলৈ বহিল। আই-ঠাকুৰী, দ্ৰৌপদীয়ে চৰুটো উৰুবিয়াই চাই দেখিলে—আৰু এমুঠিও একো নাই! খুদৰুণ এটিও নাই!

॥ বিদূৰৰ সামন্তিক বিপৰ্য্যয় ॥

আনফালে, পাণ্ডৱসকলৰ বসবাসকাল আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ মনৰ চকুত ভৱিষ্যতৰ এখন ভয়লগা ছবি ভাঁহি উঠিবলৈ ধৰিছিল। তেওঁ অন্তৰ্ভৱ কৰিবলৈ ধৰিছিল, কুৰুংশৰ নামত চাকি দিবলৈ আৰু কোনোৱেই নেথাকিব! এদিন তেওঁ বিদূৰৰ আগত মনৰ দৰ্শ উজাৰ কৰি ক'লে, “তোমাৰ বিচাৰ-বুদ্ধি অতি ফটেকটীয়া। ধৰ্মৰ সূক্ষ্ম ভাৱ তুমি পুৰাতন-পুৰাতনৰূপে জানা। তদুপৰি, তুমি কৌৰৱ আৰু পাণ্ডৱ বিলাকক সমানে মৰম কৰা। গতিকে তুমি কোৱাচোন, কি উপায়েৰে কৌৰৱ-পাণ্ডৱৰ কল্যাণ হ'ব।”

বিদূৰে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, অৰ্থ, কাম আৰু মোক্ষ তিনিওৰে সাধনাই মানুহৰ ধৰ্ম। ৰাজ্যৰ ক্ষেত্ৰতো সেইটোৱেই ধৰ্ম। সেই ধৰ্মক বশীভূত কৰি শকুনিহঁতে যুদ্ধাৰম্ভৰ পৰা সকলোবোৰ লক্ষ্যন কৰি লৈছে। আপুনি আগৰবাৰ যেনেকৈ পাণ্ডৱসকলৰ সকলোবোৰ সা-সম্পত্তি ওভোতাই দিছিল, এতিয়াও তাকে কৰক। পাণ্ডৱসকলক আপোন বদলি ভাবি কাষলৈ চপাই অনা আৰু ধৰ্ম শকুনিক চৰি যাবলৈ নিদিয়া—এই দুটাই এতিয়া আপোনাৰ ঘাই কৰ্তব্য। তাকে কৰিলে, আপোনাৰ পুত্ৰবোৰে অন্ততঃ কিছু ৰাজ্য ভোগ কৰিবলৈ পোৱাৰ আশা দেখিছোঁ। দূৰ্যোধনহঁতে যদি যিখিনি পায় সেইখিনিতে সন্তুষ্ট থাকি পাণ্ডৱসকলৰ লগত মিলি-জুৰি ৰাজ্য ভোগ কৰে, তেনেহ'লে আপোনাৰ সুখ বয়নাৰে চপাব নোৱৰা হৈ ৰব। তাতকৈয়ো বেচি ভাল কথা হয়, ৰাজসভাত যদি দৃশাসনে ভীম আৰু দ্রৌপদীৰ ওচৰত নিজৰ অক্ষমণীয় অপৰাধৰ বাবে এবাৰ ক্ষমা খোজাৰ ব্যৱস্থা কৰা হয়। ইয়াতকৈ আৰু বেলেগ পৰামৰ্শ মই কি দিব পাৰোঁ?”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই তেতিয়া ক'লে, “বিদূৰ, তুমি দেখোন পাশ্চাত্যৰ সভাত ভোৰভোৰোৱা কথাবোৰকে দোহাৰিলা! তোমাৰ কথাবোৰ সদায় পাণ্ডৱৰ গদগ-গান আৰু আমাৰ নিন্দা-চৰ্চাৰে ভৰপূৰ। কথা হ'ল, পাণ্ডৱবিলাকৰ মংগল কিবা নিজৰ পুত্ৰবোৰৰ স্বাৰ্থ নেওচা দিব পাৰি নেকি? সন্দেহ নাই, যুদ্ধাৰম্ভৰ অৱশ্যে মোৰ পুত্ৰসম; কিন্তু

দৰ্ষোদনহঁত মোৰে ফিৰিঙতি লৈ মোৰেই পুত্ৰ। বিদৰ, মই তোমাক সদায় ভিতৰ-বিশ্বাসত লৈ আহিছোঁ। এতিয়া দেখিছোঁ, তোমাৰ কথাবোৰ বাৰুকৈয়ে এটলীয়া। গতিকে, তুমি য'লৈকে ইচ্ছা, ত'লৈকে যাব পাৰা।” এইবুলি কৈয়েই ধৃতৰাষ্ট্ৰ তাৰ পৰা উচাই মাৰি গুচি গ'ল। বিদৰ তাতে থৰ লাগি বহি ব'ল।

বিদৰে কিছু সময় চিন্তা কৰি পাণ্ডৱসকলক এবাৰ বনবাসত লগ পাই আহিবলৈ মন কৰিলে। সেইদিনাই তেওঁ বনৰ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে। পাণ্ডৱসকল তেতিয়া পশ্চিমমুৱা হৈ সৰস্বতী নদীৰ পাৰত থকা কাম্যক বনত থমকি বৈছিলগৈ। হঠাৎ তেওঁলোকৰ চকুত পৰিল দৰত এখন বথ আৰু সেই বথৰ ওপৰত বিদৰ। যুধিষ্ঠিৰ উচু খাই উঠিল। ওচৰতে থকা ভীমলৈ চাই তেওঁ সোধিলে, “ভীম, বিদৰ খুৰা বাৰু আকৌ আমাক পাশাখেললৈ মাতিবৰ কাৰণে আহিছে নেকি? এইবাৰ তেনেহ'লে শকুনিৰে আমাৰ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰবোৰ কাঢ়ি ল'ব খুজিছে।”

মনৰ খুৰুৰ মনতে থৈ বিদৰক তেওঁলোকে আঁত উমাল আদৰ্শণ জনালে। খাই-বৈ উঠি অলপ জিৰণি লোৱাৰ পাচত বিদৰে কথাষাৰ ক'লে, “ধৃতৰাষ্ট্ৰই মোৰ উপদেশ বিচাৰিছিল। ভাল উপদেশ দিলোঁ, বেয়া পালে। মোক ক'লে, বোলে য'লৈকে ইচ্ছা ত'লৈকে যাব পাৰা। আহিছোঁ—তোমালোকৰ ওচৰলৈকে। যুধিষ্ঠিৰ, তোমাক মই আগতে কোৱা কথাখিনিকে দুনাই কওঁ। নতুন কথা ক'বলৈ একো নাই। মই কৈছিলোঁ, শত্ৰুৰ অত্যাচাৰ সহি যিজনে সঠিক সময়লৈ বাট চাব জানে, তেওঁ অকলৈয়ে গোটেই পৃথিৱী ভোগ কৰে। যিবোৰে সহায় কৰে, সিবিলাক সদায় সমান বুলি ভাবিব লাগে। সেয়ে হ'লে, তেওঁলোক সহায় কৰিবৰ বাবে দৃখৰ দিনতো উৰুৰি খাই পৰেহি। সহায় গোটেৱাৰ এইটোৱেই উপায়। এইটো উপায়েৰেই ৰাজ্য লাভ কৰিব পাৰি। শত্ৰু ভক্তিভা, যিহকে পোৱা তাকেই তোমাৰ সহায় কৰোঁতাসকলৰ লগত সমানে ভগাই-মেলা ভোগ কৰিবা; অনাহকতে বেচি কথা নক'বা; নিজৰ গোৰু নগোৱা। এইখিনি কথা পালন কৰিলেই ৰাজ্যৰ সমৃদ্ধি ঘটে।”

বিদূৰে যেতিয়া যদুধিষ্ঠিৰক এইবোৰ লাখটকীয়া কথাৰ উপদেশ পিন্ধাই আছিল, তেতিয়াই সিকালে ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ মনত অননুশোচনা জাগিছিল। সঞ্জয়ক মাতি আনি তেওঁ ক'লে, “সঞ্জয়, বিদূৰক মই ভুল বদৰ্জিছিলোঁ। বিদূৰ মোৰ ভাই, মোৰ শ্ৰদ্ধাকাংক্ষী আৰু সাক্ষাৎ ধৰ্ম। তেওঁৰ লগত বিচ্ছেদ ঘটাৰ কাৰণে মোৰ বুকুখন ফাটি যাওঁ যেন হৈছে। যোৱাচোন সঞ্জয়, তুমি তেওঁক বিচাৰি আনাগৈ। কোনে জানে, তেওঁ বাচি আছে নে নাই! মোৰ দৰে পাপী জানো কোনোবা আছে? মই উৰুঙা কথাতে লাগি বিদূৰক দূৰ কৰি পঠিয়ালোঁ! বিদূৰ যদি উভতি নাহে, নিশ্চয়কৈ জানিবা, ময়ো বাচি নেথাকিম।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ বিনি নি শূনি সঞ্জয় পোনে পোনে কাম্যক বনৰ ফাললৈ ওলাই গ'ল। বিদূৰে যদুধিষ্ঠিৰৰ আগত মনৰ কথাবোৰ কৈ দূৰ্হাখনি পাতলাই মূৰ্কাৰি হৈছেহে, এনেতে সঞ্জয় ওলালগৈ।

বিদূৰ উভতি গ'লগৈ। ধৃতৰাষ্ট্ৰই বিদূৰৰ ওচৰলৈ গৈ তেওঁৰ মূৰটো শূড়ি মৰম জনালে আৰু ক'লে, “ধৰ্মজ্ঞ, মোৰ কপালগুণেহে তুমি উভতি আহিলা! তোমাৰ চিন্তাতে মই ৰাতিও টোপনি যাব পৰা নাই—উজাগৰে আছোঁ। মোৰ গা'টোও ভাল লগা নাই—অস্থখ হৈছে। মই তোমাক খঙৰ ভমকত যি ক'লোঁ, সেয়া তুমি পাহৰি গৈ মোক ক্ষমা কৰাঁ।”

বিদূৰে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, আপুনি মোৰ পৰম গদুৰ। আপোনাৰ মৰমতে বন্দী হৈ মই উভতি আহিলোঁ। মোৰ চকুত আপোনাৰ আৰু পাণ্ডুৰ পত্ৰবোৰ সমান। পাণ্ডুৰ পত্ৰবোৰে এতিয়া দূৰত্ব নিশা কটাইছে। সেই কাৰণেই, মোৰ মনটোৱে সততে সিহঁতৰ ফালে ঢাল খায়—সেয়া অস্বীকাৰ নকৰোঁ।”

॥ দূৰ্য্যোধনৰ বৰাছালি ॥

বিদূৰ যে উভতি আহিল আৰু বংশ ধৃতৰাষ্ট্ৰই যে তেওঁক আকৌ সান্ধীট ধৰিলে, সেই কথাৰ শূনিয়েই দূৰ্য্যোধনৰ চকুত টোপনি নোহোৱা

হ'ল। তেওঁ কৰ্ণ, শকুনি আৰু দুষ্টাশমনৰ আগত ঘনৰ হতাশা প্ৰকাশ কৰি ক'লে, “এই পাণ্ডৱবোৰ যদি আকৌ উভতি অহা দেখোঁ, তেনেহ'লে নকৰিবলগীয়াটোকে কৰিম। মই বিহু খাই মৰিম, নহ'লে নিজৰ ডিঙিত নিজেই চিপজৰী লৈ মৰিম। সেইবোৰ নোৱাৰিলে, নিজৰ বন্ধুত নিজেই তৰোৱাল হানি অথবা জুইৰ মেজি জ্বলাই লৈ তাতে জাপ দি মৰিম।”

শকুনিয়ে সান্ত্বনা দি ক'লে, “ৰ'বাচোন, তুমি মৰ্খৰ লেখীয়াটোক এইবোৰ কি বলকিছা? তুমি ভাবিছা নেকি, ধৃতৰাষ্ট্ৰই অননয়-বিনয় কৰিলেই পাণ্ডৱবোৰ আকৌ ৰাজপাট খাবলৈ উভতি আহিব।”

কৰ্ণই তাৰ লগতে যোগ দিলে, “জানিবা উভতি আহিলেই! আকৌ সিহঁতক পাশাখেলে লৈ মাতি পঠিয়াম।”

দূৰ্যোধন কিন্তু এইবোৰ কথাত পতিয়ন নগ'ল। তেওঁ মৃধখন ঘূৰাই শূন্যদৃষ্টিৰে আন কোনোবাফালে চাবলৈ ধৰিলে। তেতিয়া কৰ্ণই তেওঁক উছাহ দি ক'লে, “আমি দূৰ্যোধনৰ হিতচিন্তা কৰি কেৱল হাতসৱটি বহি থাকিলেই নচলিব। আমি কাৰো আলমৰা লিগিৰা নহয় যে লোকে ভাল পোৱা কামবোৰ কৰাতেই আমাৰ দায়িত্ব শেষ। আমি অস্ত-শস্ত্ৰ লৈ পাণ্ডৱবিলাকক বনৰ মাজতে বধ কৰি থৈ আহোঁগৈ, ব'লা। যি কৰিব খুজিছোঁ, সেয়া মৰুকলৈকে কৰাই ভাল।”

কৰ্ণৰ কথাত তেওঁলোকৰ মাজত নতুন উছাহৰ বিজুলী-সোঁত বৈ গ'ল। প্ৰত্যেকেই পাণ্ডৱক বধ কৰিবলৈ যাত্ৰা কৰিবৰ বাবে নিজৰ নিজৰ বথ প্ৰস্তুত কৰিলেগৈ।

ব্যাসদেৱে তেওঁৰ দিব্যদৃষ্টিৰে এই ষড়যন্ত্ৰৰ উমান পালে। লগে লগে তেওঁ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ওচৰ পালেহি। তাৰ পাচত তেওঁ ধৃতৰাষ্ট্ৰক ক'লে, “পাণ্ডৱবিলাক অনন্য পাশাখেলে হাবি বনবাস খাটিবলৈ লৈছে। এয়া মই মূঠেই ভাল পোৱা নাই। তেৰ বছৰৰ পাচত তেওঁলোকে উভতি আহি কৌৰৱবিলাকৰ ওপৰত ইয়াৰ পোতক তুলিব। তোমাৰ পাপী আৰু মৰ্খ পত্ৰবোৰক কোৱা, পাণ্ডৱবিলাকক মাৰিবলৈ গৈ নিজেই মৰিব। পাণ্ডৱবিলাকৰ প্ৰতি দূৰ্যোধনৰ এই হিংসাজনকটো তুমি যদি আগুৱাব কৰা, তেনেহ'লে দূৰ্যোৰ বিপদ হ'ব।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই উত্তৰ দিলে, “হে মহাপ্ৰাজ্ঞ, আপোনাক কৈ থ’ব খুজিছোঁ, সেই পাশাখেলখন খেলোৱাত মোৰ মূঠেই মত্ত নাছিল। ভীষ্ম, দ্রোণ, বিদূৰ আৰু গান্ধাৰীবো মত্ত নাছিল। শেষত, দৈৱৰ প্ৰভাৱতে মই তাৰ বাবে অনুৰ্মিত দিবলৈ বাধ্য হৈছিলোঁ। নিৰ্বোধ দূৰ্যোধনৰ দৃষ্ট স্বভাৱৰ কথা জানিও মই তাক এৰিব পৰা নাই। পুত্ৰস্নেহৰ বায়াই বাট আগটি ধৰেহি।”

ব্যাসদেৱে ক’লে, “তোমাৰ কথা বুজিছোঁ। কথাষাৰ সঁচা, পুত্ৰভকৈ বেচি মৰমৰ আৰু কোনো নাই। শূনা ধৃতৰাষ্ট্ৰ, পুত্ৰবিলাকৰ ভিতৰত কোনো ভেদভাৱ ৰাখিব নালাগে। আৰু এষাৰ কথা, দুৰ্বল আৰু দুৰ্দশাগ্ৰস্ত পুত্ৰ বাকীবোৰতকৈ বেচি মৰমৰ যোগ্য। মোৰ চকুত তুমি, পাণ্ডু আৰু বিদূৰ পুত্ৰৰূপে তিনিওজনই সমান। তোমাৰ এশ এজন পুত্ৰ। পাণ্ডুৰ মাথোন পাঁচজন পুত্ৰ; তেওঁলোক আকৌ সম্প্ৰতি দুৰ্দশাগ্ৰস্ত। মোৰ এই সকলোবোৰ নাতি কিদৰে জীয়াই থাকে আৰু সুখ-সমৃদ্ধিৰ অধিকাৰী হৈ থাকে, সেয়া লৈ মই দুৰ্শ্চিন্তাত কটাইছোঁ। যদি কৌৰৱবিলাকৰ জীৱনৰক্ষা কৰাৰ কথা নভবাকৈ থকা নাই, তেনেহ’লে তুমি দূৰ্যোধনক পাণ্ডুবিলাকৰ লগত যাতে শান্তিৰে বাস কৰিবলৈ শিকে, তাৰ বাবে চেষ্টা কৰাঁ।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই ব্যাসদেৱৰ কথাখিনি শুনি উঠি ক’লে, “হে মহাপ্ৰাজ্ঞ, আপুনি যি ক’লে, সকলো শুনিলোঁ। আমি যদি আপোনাৰ অনুগ্ৰহৰ যোগ্য, তেনেহ’লে আপুনি নিজেই দূৰ্যোধনক যথাযথ উপদেশ দান কৰিলে অতি কৃতাত্ম হওঁ।” ব্যাসদেৱে ক’লে, “মই তেওঁক নকওঁ। মহৰ্ষি মৈত্ৰেয় অজপতে পাণ্ডৱসকলক লগ পাবলৈ গৈছে। উভতি যোৱাৰ বাটত তেওঁ হস্তিনাপুৰত সোমাই যাব। দূৰ্যোধনক যি উপদেশ দিব লাগে, তেওঁৱেই দি যাব।” এইবুলি কৈয়েই ব্যাসদেৱ গ’লগৈ।

তাৰ পাচতে মহাপ্ৰাজ্ঞ মৰ্দ্দিন মৈত্ৰেয় ওলালহি। সিগৰাকীয়েও ধৃতৰাষ্ট্ৰক আশীৰ্বাদ কৰি উঠি ক’লে, “মহাপ্ৰাজ্ঞ, মই তীৰ্থভ্ৰমণ কৰি উভতি অহাৰ বাটত কাম্যক বনত সোমাইছিলোঁ। তাতে ধৰ্মৰাজ যদীষ্ঠিৰৰ লগত দেখাদেখি হ’ল। গম পালোঁ, আপোনাৰ সন্তান হেনো

পাশাখেলৰ উপদ্বৰ চৰিছে। আপুনি আৰু মহাজ্ঞানী ভীষ্ম জীয়াই থাকোঁতে এইবোৰ কি ঘটিছে? পাশাখেলৰ নামত যি দিন-ডকাইতি হোৱাৰ কথা শুনিলোঁ, আপুনি আৰু কোনো গুণী-জ্ঞানীৰ আগত মূখ দেখুওৱা সম্ভৱ নহয়।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰক মদ্যমদ্যিষ্ঠক এইদৰে ভৎসনা কৰি উঠি দূৰ্যোধনৰ মূখলৈ চাই অলপ মিঠামুখীয়াকৈ ক’লে, “হে মহাবাহু, মই তোমাৰ কল্যাণ কামনা কৰিয়েই বৈছোঁ, শূনা। পাণ্ডৱবিলাকৰ লগত যুদ্ধ-বাগৰ কৰিবলৈ নোজাবা। তেওঁলোক সকলোৱেই পৰাক্ৰমী, সত্যনিষ্ঠ আৰু তেজস্বী। ভীষ্মসেনে অকলৈয়ে বকাসুৰ আৰু হিড়িম্বৰ দৰে দুৰ্ধৰ্ষ ৰাক্ষসক বধ কৰি থৈছে। অলপতে কাম্যক বনলৈ যোৱাৰ বাটত কিম্বীৰ নামৰ আৰু এটা দুৰ্দান্ত ৰাক্ষসক শেষ কৰি থৈ গৈছে। জ্বাসন্ধক কেনেকৈ বধ কৰিলে, সেয়া তুমিও জানা। বাসুদেৱ কৃষ্ণ যাৰ পৰম বন্ধু, ধৃষ্টদ্যুম্ন যাৰ কুটুম, সেই পাণ্ডৱৰ লগত যুদ্ধ কৰি কোনে পাৰ পাব? গতিকে, তুমি পাণ্ডৱবিলাকৰ লগত মিলি-জুৰি থাকিবলৈ লোৱা। দেখিবা, দুৰ্দীনমানৰ পাচতে তোমাৰো ধন-মান বাঢ়িবলৈ ল’ব।”

তেনেকুৱাতে দূৰ্যোধনে তেওঁৰ কৰঙনটোত চাপৰ এটা মাৰিলে। সকলোৱে যোঁতয়া উত্থা খাই উঠি চালে, তেতিয়া তেওঁ নিলাজ ধৰণেৰে হাঁহি এটা মাৰি তলমূৰ কৰি মজিয়াত আঙুলিৰ আগেৰে আঁকবাঁক কৰি দেখুৱালে। দূৰ্যোধনে এইদৰে তেওঁক অৱজ্ঞা কৰি দেখুওৱাত মহৰ্ষি মৈত্ৰেয়ৰ চকুহাল খঙত তেজ-বঙচুৱা হৈ উঠিল। তেওঁ কমণ্ডলুৰ পৰা পানী এচলু লৈ ছাঁতুয়াই দি দূৰ্যোধনক অভিশাপ দিলে, “তোৰ সেই নঙঠা কৰঙনটো হ’বলগীয়া যুদ্ধত গদাৰ কোবত ভাঙি চৰমাৰ কৰিব। তোৰ আকাশলগা অহংকাৰৰ ফল তই হাড়ে হাড়ে পাবি।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই মহৰ্ষি মৈত্ৰেয়ক নানা মিঠা কথাৰে ভূলাই তেওঁৰ খং মাৰ নিয়াবলৈ যত্ন কৰিলে। অৱশেষত, তেওঁ মাথোন ইমানকে ক’লে, “দূৰ্যোধনে যদি এতিয়াৰ পৰা ওভোতগোৰে নাচিবলৈ এৰে, তেতিয়া বাৰু মোৰ অভিশাপ নফলিব পাৰে।”

॥ বনবাসৰ আদিছোৱা ॥

পাণ্ডৱসকল সেই কাম্যক বনত থাকোঁতেই তেওঁলোকৰ দ্বন্দ্ব-দুৰ্গতিৰ কথা দ্বাবকাবাসীৰ কাণত পৰিলগৈ। বাতৰিটো পায়েই কৃষ্ণ আৰু যদুবংশৰ মন্থিয়াল বীৰসকল পাণ্ডৱসকলক লগ পাবৰ কাৰণে ব্যাকুল হৈ পৰিল। তেওঁলোকৰ লগ লাগিল পাণ্ডালৰাজ্যৰ পুত্ৰ ধৃষ্টদ্যুম্ন, চৌদৰাজ ধৃষ্টকেশু আৰু অন্যান্য ভালেমান মিত্ৰ-কুটুম।

তেওঁলোক যোঁতীয়া কাম্যক বনত উদ্ভাৰি খাই পৰিলহি, তেতিয়া পাণ্ডৱসকলে অতিদিনে হেঁচি থোৱা শোকৰ অনুভূতিটো উৰ্দ্ধাল উঠিল। দ্রৌপদীয়ে যে নিজকে সংবৰণ কৰি ৰাখিব নোৱাৰিলেই। তেওঁ যোঁতীয়া কৃষ্ণক দেখা পালে, তেতিয়া তেওঁৰ দ্ৰুতকুৰেদি চকু-লো বাগৰি আহিল। তেওঁ তেতিয়া উৰুপি উৰুপি ক'বলৈ ধৰিলে, “হে স্ৱামীকেশ, মহাৰ্ষি ব্যাসৰ মন্থত শুনিছোঁ—তুমি হেনো দেৱভাসকলৰো দেৱতা। তুমি সৰ্বভূতৰ ঈশ্বৰ বুলিয়েই জানো। সেইকাৰণেই, তোমাক মোৰ অত্যন্ত আপোনজন বুলিয়েই মোৰ দ্বন্দ্বৰ কথা তোমাৰ আগত মৰ্কটলৈকে কৈছোঁ। মই পাণ্ডৱসকলৰ ভাৰ্যা, তোমাৰো সখী, ধৃষ্টদ্যুম্নৰ ভনী। অতি কম নাৰীয়েই মোৰ দৰে ইমান সৌভাগ্যৱতী! অথচ, মোৰ ভাগ্যত বাৰ ইমান দুৰ্দশা ঘটিল কেনেকৈ? দুঃশাসনে মোক চুলিত ধৰি ৰাজসভা পোৱালগৈ। মোৰ তেতিয়া পিঙ্কনত মাথোন এখন কাপোৰ। মই লাজত কৰ্ণি আছিলোঁ। আৰু মোক দেখি পাপী ধাত'ৰাষ্ট্ৰবোৰে খলখলাই হাঁহি উঠিছিল। পাণ্ডুৰ পুত্ৰ, পাণ্ডাল ৰাজ্য আৰু যদুবংশৰ শত শত বীৰ-মহাবীৰসকলৰ জীৱিত-অৱস্থাত সিহঁতে কেনেকৈ মোক লিগিৰীৰ দৰে ভোগ কৰাৰ কথা ভাবিবলৈ সাহস কৰিব পাৰিছিল? মই জানিব খজিছোঁ, তেওঁলোকৰ ধৰ্মপত্নীক সেইদৰে লাজনা কৰোঁতে পাণ্ডৱসকল বাৰু কিদৰে নীৰৱ দৰ্শক হৈ থাকিব পাৰিছিল? স্ৱামী দুৰ্বল হ'লেও, তেওঁ ভাৰ্যক যি কোনো নিৰ্যাতনৰ পৰা ৰক্ষা কৰাটোৱেই ধৰ্ম। পাণ্ডৱসকলে যি কোনো শৰণাগতক ৰক্ষা কৰিবলৈ আপ্ৰাণ চেষ্টা কৰে। কিন্তু হে কৃষ্ণ, মই তেওঁলোকৰ ভাৰ্যা হোৱা সত্ত্বেও সেই পাণ্ডৱ-

সকলে মোক কিয় বন্ধা নকৰিলে ? তুমিয়েই বা কিয় মোক সহায় নকৰিলাহি ?”

কৃষ্ণই দ্রৌপদীৰ সেই দীঘলীয়া প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰত সান্ত্বনা যাচি ক’লে, “তুমি যিবিলাকৰ হাতত ইমান লাঞ্ছনা ভোগ কৰিবলগীয়া হ’ল, সেই সকলোবিলাক অচিৰেই অজ্ঞানৰ হাতত নিহত হৈ ধূলিৰ শয্যাতে শূন্য পৰিব। সিহঁতৰ দৰৱস্থা দেখি সিহঁতৰ ভাৰ্য্যাবিলাকে তোমাতকৈয়ো বেচি চকু-লো টুকিব লাগিব। মই পাণ্ডৱসকলক সকলো ধৰণেৰে তোমাৰ লাঞ্ছনাৰ শোধ লোৱাত সহায় কৰিম। তুমি দুখ নকৰিবা, তুমি আকৌ ৰাজৰাণীৰ সন্মান ঘূৰাই পাবা। আকাশ খহি পৰিব পাৰে, হিমাচল কোঁচ খাই সৰু হৈ পৰিব পাৰে, পৃথিৱী ভাগি-ছিগি সৰু সৰু ছীপ হৈ পৰিব পাৰে, সাগৰবোৰ শুকাই খৰাং হ’ব পাৰে, কিন্তু মোৰ এই বাক্য বিফলে যাব নোৱাৰে।”

দ্রৌপদীয়ে তেতিয়া অজ্ঞানৰ মূখলৈ চালে। অজ্ঞানেও তেওঁক সান্ত্বনা দি ক’লে, “দেৱী, তুমি আৰু নেকাশ্ৰিত। মধুসূদন কৃষ্ণৰ প্ৰতিটো কথাই ফলিয়াব।” বাকীখিনি কথা শ্ৰুতদ্বন্দ্বিত ক’লে, “ভনীটি, বলৰাম আৰু কৃষ্ণৰ সহায় পালে আমাৰ বাবে অসাধ্য একোৱেই নাই। মই দ্ৰোণক বধ কৰিম; শিখণ্ডীয়ে ভীষ্মক, ভীমে দূৰ্যোধনক আৰু অজ্ঞানে কৰ্ণক বধ কৰি তোমাৰ লাঞ্ছনাৰ শোধ ল’ব।”

তাৰ পাচত কৃষ্ণ যুধিষ্ঠিৰৰ ওচৰলৈ গ’ল। যুধিষ্ঠিৰক জনালে, কিয় তেওঁ পাণ্ডৱৰ বিপদৰ সময়ত সহায় কৰিবাহি নোৱাৰিলে। তেতিয়া তেওঁ শাস্ত্ৰ ৰজাৰ লগত যুদ্ধত ব্যস্ত থাকিবলগীয়া হৈছিল।

কৃষ্ণৰ লগত পাণ্ডৱসকলৰ দেখাদেখি হোৱাৰ কিছুদিনৰ পাচত তেওঁলোক কাম্যক বন এৰি দ্বৈতবন নামৰ এখন অচল ঠাইলৈ গ’ল। তাতে সৰস্বতী নদীৰ পাৰত তেওঁলোকে এখন আশ্ৰম সাজি ল’লে।

এদিন সেই আশ্ৰমত মহামৰ্দ্দন মাক’ণ্ডেয়ই পদধূলি দিলেহি। সিজ্ঞনাই পাণ্ডৱসকলৰ আদৰ-অভ্যৰ্থনা গ্ৰহণ কৰি উঠিয়েই তেওঁলোকৰ মূখলৈ চাই বিমল হাঁহি এটা মাৰিলে। যুধিষ্ঠিৰে নন্দন মোৱাৰিলে, “আমাৰ দুখ-দুৰ্গতি দেখি ঋষি-মৰ্দ্দনসকলৰ যিজনাই আমাক আশীৰ্বাদ

কৰি গৈছেহি, প্ৰত্যেককে দেখিলোঁ—মুখত এচমকা দৃখৰ ডালৰ। আপুনি কিন্তু পৰম আনন্দেৰে হাঁহিলে। আপুনি আমাৰ কি স্মৃতি দেখিলে, যি আপোনাক হাঁহিব যোগান ধৰিলে ?”

মাক’ণ্ডেয় মৰ্নিয়ে তেতিয়া উত্তৰ দিলে। “বোপা, মই ভোমালোকৰ স্মৃতি দেখি হ’হা নাই—দৃখ দেখিহে হাঁহিলো। মোৰ মনত পৰি গ’ল, অন্য এটি দৃশ্য—আগৰটো যুগতে দেখা। ঋষ্যমুক পৰ্বতত লগ পাইছিলোঁ, দগৰখৰ পুত্ৰ বামক। যুগধক্ষত অজ্ঞেয় হোৱা সত্ত্বেও তেওঁ ধৰ্মৰ কাৰণে ৰাজভোগ এৰি বনলৈ গৈছিল। নিজকে অতি শক্তিমান বুলি ভাবি অধৰ্ম কৰাটো অকণো উচিত নহয়। যদুৰ্ধিষ্ঠৰ, তোমাৰ প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰি বনবাসৰ কষ্ট ভোগ কৰাৰ পাচত তুমি আকৌ ৰাজ্যসম্পদ ঘৰাই পাবা।”

মাক’ণ্ডেয় মৰ্নি যোৱাৰ পাচত এদিন ওলাহি বক মৰ্নি। তেওঁ যদুৰ্ধিষ্ঠৰক দূৰাবমান গাজত লগা কথা কৈ থৈ গ’ল, “বনজুই জ্বলাবলৈ যিদৰে অগ্নি আৰু বায়ু দূয়োৰে মিলন হ’ব লাগে, শত্ৰু বিনাশ কৰিবলৈয়ো সেইদৰে ক্ষত্ৰিয় আৰু ব্ৰাহ্মণ দূয়োৰে মিলন লাগে। ব্ৰাহ্মণৰ বদিশ্ব-পৰামৰ্শ নেপালে ক্ষত্ৰিয়ৰ শক্তি মাউত নোহোৱা হাতীৰ লেখীয়া হৈ পৰে। সেইকাৰণে হেৰা যদুৰ্ধিষ্ঠৰ, লাভ নকৰা বস্তু লাভ কৰিবলৈ, লাভ কৰা বস্তু বচাই তুলিবলৈ আৰু দান কৰিবলগীয়াখিনি যোগ্য পাত্ৰত দান কৰিবলৈ যশস্বী বেদজ্ঞ ব্ৰাহ্মণৰ লগ বিচাৰি ল’বা।”

এইদৰে বহু মৰ্নি-ঋষিয়ে যদুৰ্ধিষ্ঠৰক নানা উপদেশ-পৰামৰ্শ দি গ’লহি। যদুৰ্ধিষ্ঠৰে নিজে বোচি কথা নোকোৱাকৈ মাথোন সেই সকলৰ কথাবোৰ শুনি গ’ল। যদুৰ্ধিষ্ঠৰে কথা কৈছিল, তৰ্ক কৰিছিল আৰু নিজৰ যদুশক্তি দাঙি ধৰিছিল কেৱল আপোনজনৰ লগত—দ্রোপদী আৰু চাৰিওজন ভায়েকৰ লগত।

এদিন আবেলি সময়ত তেওঁলোকে তেনেকৈ কথা পাতি আছিল। হঠাৎ দ্রোপদীয়ে যদুৰ্ধিষ্ঠৰক প্ৰশ্ন কৰি বহিল, “মনত আছেনে, তুমি যেতিয়া পহুছাল পিশ্বি বনলৈ ওলাই আহিছিল্লা, তেতিয়া সেই দৰাঝা দ্ৰবোধন, দ্ৰঃশাসন, কণ আৰু শকুনিৰ বাহিৰে বাকী সকলোৱেই চকু-লো

টুকিছিল। আগতে তুমি শব্দ বগা পাটৰ কাপোৰ পিন্ধিছিল; এতিয়া কেৱল এডোখৰ কোপীন। আগতে তুমি বিধে বিধে মিঠে খাইছিল; এতিয়া মাথোন বনৰীয়া ফল। বনবাসী বকোদৰ আধাপেটীকৈ থকা দেখি তোমাৰ বাৰু খং নদঠে নে? তেওঁ দেখোন অকলৈয়ে গোটেইবোৰ কৌৰৱৰে গতি লগাই থ'ব পাৰে। মাথোন তোমাৰ মন্থলৈ চায়েই তেওঁ সকলোবোৰ সহি গৈছে। মানুহে কোৱা শব্দনিছো, খং নথকা ক্ষণিয় হেনো নায়েই; অথচ, তুমি যে কি অঙ্গভূত ব্যক্তিত্ব! প্ৰহ্লাদে কৈ গৈছে, উৎপাত খং যেনেকৈ ভাল নহয়, অতিপাত ক্ষমাও তেনেকৈ ভাল নহয়। যি সদায় টিঙিঙি-তুলা হৈ ফুৰে, তাৰ বহুতো ক্ষতি হয়। আকৌ, যি সদায় ক্ষমা কৰি ফুৰে, তাৰো বহুতো ক্ষতি হয়। খঙাল মানুহৰ অৰ্থহানি ঘটে আৰু শত্ৰুৰ সংখ্যা বাঢ়ে। উদাৰ ক্ষমাশীল মানুহক সকলোৱে অৱজ্ঞা কৰে। গতিকে সময়ত ক্ষমা কৰিব যেনেকৈ লাগে, সময়ত তেনেকৈ খঙো কৰিব লাগে। যি নবুজি কিবা দোষ কৰে, তাক ক্ষমা কৰাত দোষ নাই। কাৰণ, সকলোৱেই পণ্ডিত নহয়। কিন্তু যিবিলাকে জ্ঞান-শব্দনি দোষ লগাই পাচত নজনাৰ ভাও ধৰে, তেনেকুৱা নোমটেঙৰ মানুহক অজপীয়া দোষতো গৰু দণ্ড দিব লাগে। ধৰ্মবান্ধৱ পদতেকহ'ত গৰু দণ্ডৰ উপযোগী।”

যদ্বিষ্ঠিৰে উত্তৰ দিলে, “দ্রোপদী, তুমি মহাপ্ৰজ্ঞাৱতী। কিন্তু, খং আৰু তেজ দূটা স্ককীয়া বস্তু। খঙাল মানুহৰ কৰিব নোৱৰা কাম একোৱেই নাই; আনকি, তেওঁ গৰুহত্যাও কৰিব পাৰে। যিজনো খং উঠিলেও তাক দমাই থ'ব জানে, পণ্ডিতসকলে তেওঁকহে তেজস্বী বুলি কয়। মাথোন মন্থবিলাকেহে খঙকেই তেজ বুলি ভাবে। ভীষ্ম, কৃষ্ণ, দ্রোণ, বিদূৰ, কুপ, সঞ্জয় আৰু ব্যাস—এইসকলে সদায় শান্তিৰে জীৱন যাপন কৰাৰ কথাকেই কৈ আহিছে। এইসকলৰ কথা শব্দনি ধৰ্মবান্ধৱই মোক ৰাজ্য ঘৰাই দিব বুলিয়েই আশা কৰিছোঁ। আৰু যদি তেওঁ লোভত পৰি নিদিয়, তেনেহ'লে তেওঁৰ বিনাশ ঘটিব।”

দ্রোপদীয়ে তেতিয়া যদ্বিষ্ঠিৰৰ মত খণ্ডন কৰিবৰ বাবে অজপ

বাংগৰ স্মৰত ক'লে, “বিধাতাকেই ধন্যবাদ দিছোঁ, তেওঁ যে জোমাক পিতৃপিতামহৰ বান্ধি এৰুৱাই সন্ধ্যাসী হ'ব পৰাৰ বাটটো দেখুৱাই দিছে ! এই জগতত কোনেও ধৰ্ম কৰি, ক্ষমাৰ পৰাকাস্তা দেখুৱাই লক্ষ্যী লাভ কৰিব নোৱাৰে। তুমি বহুতো যাগ-যজ্ঞ কৰি পুণ্য আৰ্জিছা। তথাপি বিপৰীত বান্ধিব অধীন হৈ পাশাখেলত লিপ্ত হৈ সকলো হেৰুৱাই দখ-সাগৰত বদৰ গৈ তুমি অনুশোচনা কৰিছা। আচলতে সেয়া বিধিৰে বিধান, তোমাৰ পূৰ্বজন্মৰ কৰ্মফল। মানুহৰ জীৱনটো ভেনেকুৱাই। বিধাতাৰ হাতত যেনিবা এটা কাঠৰ পুতলা ! মালাৰ ভেলেৰে গাখি থোৱা মণিৰ লেখীয়া, নাকৰ বিদ্ধাত নাকী লগাই টানি লৈ ঘুৰা গৰুৰ নিচিনা, নৈৰ সোঁতত উঠি যোৱা উষাল খাই পৰা গছৰ নিচিনা মানুহৰ কোনো স্বাধীনতা নাই। নহ'লেনো তোমাৰ নিচিনা সত্যবাদী ধৰ্মনিষ্ঠ মানুহ এজনে পাশাখেলৰ দৰে নিচাত লিপ্ত হ'ব লাগে নে ? মোৰ ধাৰণা, আটাইবোৰ পাপ-পুণ্য মানুহৰ হতুৱাই ঈশ্বৰেই কৰোৱায়। কথাষাৰ একেবাৰে মিছা, ঈশ্বৰে যে মানুহক পিতা-মাতাৰ দৰে মৰমৰ চকুৰে চায় ! তোমাৰ দৰৱস্থা আৰু দুৰ্যোধনৰ সমৃদ্ধি দেখি মোৰ সেই ধাৰণাটোৱেই উপজিছেগৈ। যদি কোনোবাই কোনো পাপ নকৰাকৈ দখ-যজ্ঞণা ভোগ কৰিবলগীয়া হয়, তেনেহ'লে দেখোন ঈশ্বৰেই অন্যায় কামৰ কৰ্তা—ক্ষমাৰ অযোগ্য পাপী। আৰু যদি কোনোবাই হেজাৰ পাপত লিপ্ত হৈয়ো কোনো শাস্তি ভোগ নক'ৰে, তেনেহ'লে ক'ব লাগিব—তেওঁ সঁচাকৈয়ে অতি বলবান। মোৰ দখ লাগিছে সেইবোৰ মানুহলৈ, যিবোৰে আপোন দৰ্বেলতাৰ কাৰণেই দখ-দৰ্দণাৰ মুখামুখি হয়।”

যদিষ্ঠিৰে তেতিয়া দ্রোপদীক সান্ত্বনা দি ক'লে, “তোমাৰ কথাবোৰ শুনিবলৈ সুন্দৰ। কিন্তু, সেইবোৰ নাস্তিকৰহে যোগ্য। যিবোৰ মানুহে ধৰ্মক দোহন কৰি ফল পাবলৈ বিচাৰে, সিবোৰে কেতিয়াও ধৰ্মৰ ফল নেপায়। দ্রোপদী, তুমি মাত্ৰাজ্ঞান নেপ্তা দি তৰ্ক নকৰিবা। তুমি মৰু বান্ধিব অধীন হৈ ধৰ্মৰ নিন্দা নকৰিবা, ঈশ্বৰকো অস্বীকাৰ নকৰিবা।”

দ্রোপদীয়ে তেতিয়া অলপ শান্ত হৈ ক'লে, “হয়তো মই দখৰ

অধীন হৈয়েই ক'বনলগীয়া কথা কৈ পেলাইছোঁ। ধৰ্মৰ বা ঈশ্বৰৰ নিন্দা কৰাটো মোৰ উদ্দেশ্য নহয়। আচলতে মই ক'ব জনা নাই। মই ক'ব খুজিছিলোঁ, তুমি এতিয়া দৈৱৰ ওপৰত অত্যধিক বিশ্বাসৰ সলনি পুৰুষাৰ্থৰ ওপৰত বিশ্বাস স্থাপন কৰিবলৈ লোৱা। পণ্ডিতসকলে কয়, ফলসিদ্ধিৰ তিনিটা কাৰণ : দৈৱ, প্ৰাক্তন আৰু পুৰুষাৰ্থ। এতিয়া আমি যি মহাবিপদৰ মুখামুখি হৈছোঁ, সেই অৱস্থাত কেৱল দৈৱতাৰ দয়া আৰু পুৰুষাৰ্থৰ কৰ্মফলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰাৰ যুক্তি প্ৰশংসনীয় নহয়।”

এনেবোৰ মন্তব্য সুনাত কোনো ভিত্তিৰ আভাস নাছিল। বৰং, এনেবোৰ কথাই যুধিষ্ঠিৰক তেওঁ নিজেও অকলশৰীয়াকৈ ভাবি উলিওৱা উপায়বোৰ জুৰিকিয়াই-মেৰিল লোৱাত সহায়হে কৰিছিল।

অন্য এদিনৰ কথা। সেইদিনা আকৌ ভীমে সমালোচনা কৰিলে যুধিষ্ঠিৰৰ কাৰ্যকলাপ। ভীমে ক'লে, “আমি বাৰু কিহৰ দোষত এইদৰে তপোবনত দিন কটাইছোঁহি ! ধৰ্ম নামৰ অলীক বস্তু এটাৰ পাচ লৈ ফুৰোঁতেই আমাৰ এই দশা। যিটো প্ৰতিজ্ঞা পালন নকৰিলেও চলে, তেনেকুৱা এটা প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰাৰ ধৰ্ম নামৰ নিচা এটাই আপোনাক পোৱাৰ বাবেই আমাৰ আজি এই দৰৱস্থা। মহাৰাজ, হয় আপুনি সম্যাস লওক, নহ'লে বাজোঁচিহঁত ক্ষত্ৰিয় ধৰ্ম পালন কৰক। মাজৰ পথ এটা লৈ দোষোৰমোষোৰত নথকাই ভাল। কেৱল ধৰ্ম্মা হৈ কোনো ৰজাই কোঁতিয়াও ৰাজ্য, ধন-সোণ আৰু লক্ষ্মী লাভ কৰিব নোৱাৰে। ঋতয়কে যেনেকৈ কেইমুঠিমান কঠিয়া সিঁচিয়েই ভাবে ভাবে ডাঙৰি চপায়, সেইদৰে যুধিষ্ঠিৰ মানুহেও অলপমান ধৰ্ম বিসৰ্জন দিয়েই ভালেমান ধৰ্মৰ গৰাকী হয়। আমি আমাৰ বন্ধ ৰজাসকলক লৈ যুধিষ্ঠিৰেই অতি সহজতে ৰাজ্য উদ্ধাৰ কৰিব পাৰোঁ।”

যুধিষ্ঠিৰে উত্তৰ দিলে, “অৱশ্যে মোৰ দোষতেই তোমালোকৰ দুখ কুলাই-পাচিয়ে নথবা হৈছে—কথাষাৰ সঁচা। ভাবিছিলোঁ, শকুনিৰ মোক পাশাখেঁজত হৰুৱাব নোৱাৰিব। অন্যায়কৈ হৰুৱালে। সৌভাগ্যক্ৰমে, দ্রৌপদীয়ে আমাৰ সকলোকে উদ্ধাৰ কৰিলে। দ্বিতীয়বাৰৰ পাশাখেঁজত থই যি পল মানি লৈছিলোঁ, এতিয়া তাক টিঙাকৈ মাৰি উৰাই দিব

নোৱাৰোঁ। তুমি মোৰ হাতখন পুৰি পেলাবলৈ ওলাইছিল। নপুৰিলা কয়, থমকি যে বৈ গ'লা? মই যেতিয়া পণ খেঁছিলোঁ, তেতিয়া বাধা নিদিলা কয়? সময় থাকোঁতেই প্ৰতিকাৰ নকৰি এতিয়া মোক ভৎসনা কৰাৰ পৰা কি লাভ হ'ব? খেঁড়িয়কে যেনেকৈ কঠিয়া সিঁচি তাৰ পৰা গজি উঠা শইচৰ গছ লহপহকৈ বাঢ়ি উঠালৈকে বাট চায়, আমিও তেনেকৈ বাট চাবই লাগিব।”

ভীমে এইবাৰ ক'লে, “কিন্তু মহাবাজ, তেৰ বছৰকাল বাট চাই থাকোঁতে যদি আমাৰ আয়ুসৰে ওৰ পৰে! মই দেখিছোঁ, পণ্ডিতমুখৰ দৰে আপোনাৰ বদ্বিধটো শাস্ত্ৰৰ তলি বিচাৰি ফুৰোঁতে ফুৰোঁতেই উজাৰ হৈ পৰিছে! এতিয়ালৈকে আমি তেৰ মাহ ধৰি বনত কটালোঁ। তাতে নেপায়-নপুৱায় যেন লাগিছে। ভাবি চাওকচোন, তেৰ বছৰ মানে কিমান এটা দীঘলীয়া সময়! পণ্ডিতৰ মুখত শুনিছোঁ, পুৰৈ শাক হেনো সোমলতাৰ প্ৰতিৰূপ। ঠিক তেনেকৈ একোটা মাহ জানো একোটা বছৰৰ প্ৰতিৰূপ বুলি ধৰি ল'ব নোৱাৰি? তাতো যদি আপোনাৰ আপত্তি, তেনেহ'লে এটা নোদোকা চাই ষাড়গৰুক কেইদোণমান ধান খুৱাই মান ধৰিলেই দেখোন প্ৰতিজ্ঞাভংগৰ দায় গঢ়িব। মূঠতে, এতিয়া হাতসাব্বিটো বহি থকাৰ সময় নহয়।”

যদ্বিষ্ঠৰে তেতিয়া ক'লে, “শূনা ভীম, কেৱল বজৰে সকলো কাম সিদ্ধি কৰিব নোৱাৰি। দূৰ্যোধন আৰু তাৰ ভায়েকহঁত অতি দুৰ্দান্ত আৰু অসু-চালনাত পাকৈত। তদুপৰি, দিগ্বিজয়ৰ সময়ত তোমালোকে যিবোৰ বজাক কবতলীয়া কৰিছিল, সেই সকলোবোৰ বজাই সিহঁতৰ লগ ল'বলৈ সাজু হৈ আছে। ভীম, দ্ৰোণ আৰু কুপ নিৰপেক্ষ হ'লেও, ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ঋণ শোধ কৰিবৰ বাবে সিহঁতৰ কলীয়া হৈ প্ৰাণ দিবলৈ সাজু হ'বই হ'ব। আকৌ, পেট-কপটীয়া কৰ্ণকো বাদ নিদিবা। সি সকলো অস্ত্ৰৰ প্ৰয়োগ জানে; বুকুতো অভেদ্য কবচ আছে। এই সকলোবোৰ বীৰ-মহাবীৰৰ কথা উৰাই দি মাথোন দূৰ্যোধনক জখমহে হেঁচি ধৰিলে গ'লেই নহ'ব।”

এইবাৰ ভীমৰো গা চেবালে। তেওঁ মনে মনে থাকিল। এনে

সময়তে মহাযোগী ব্যাসদেৱ আৰ্হি ওলালহি। তেওঁ পোনে পোনে যদ্বিষ্ঠিবক লগ পাব খুজিলে আৰু ক'লে, “বোপা যদ্বিষ্ঠিব, তোমাক নিৰলে কথাকেইটোমান কওঁ।”

তাৰ পাচত, এডোখৰ নিৰল ঠাইত বহি ব্যাসদেৱে ক'লে, “তোমাক মই প্ৰতিশ্ৰুতি দিছোঁ বিদ্যাৰ মন্ত্ৰটো শিকাই দিওঁ, শুনিলোৱা। এই মন্ত্ৰটোৰে অজ্ঞানে কাৰ্য্যসিদ্ধি কৰিব পাৰিব। ইয়াৰ বলতে তেওঁ ইন্দ্ৰ, যম, বৰুণ, কুব্জৰ আৰু বৃদ্ধৰ পৰা নানা শক্তিলালী দিব্য-অস্ত্ৰ সংগ্ৰহ কৰিব পাৰিব। তেওঁক সিহঁতৰ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ সোনকালেই পঠিয়াই দিয়া। তোমালোকো এই বনৰ পৰা অন্য বনলৈ যোৱাগৈ। কাৰণ, এখন বনত একেলগে থাকিয়ে বোচ দিন বাস কৰিলে, বনৰ জীৱ-জন্তু আৰু চৰাই-চৰিকতিৰ ক্ষয় হয়, আনকি গছ-গছনিৰো বোচ ক্ষতি হয়। তদুপৰি, তপস্বীবিলাকেও আমনি পায় আৰু শত্ৰুৱেও চোৰাংচোৱা লগাই ডাৰৰ বাৰ্তাৰ ডাৰে পাই খাবলৈ সঁকিয়া পায়।” এইবুলি কৈয়েই ব্যাসদেৱ অন্তৰ্ধান হ'ল।

॥ অজ্ঞানৰ দিব্য-অস্ত্ৰ সংগ্ৰহ ॥

ব্যাসদেৱৰ উপদেশ শুনি যদ্বিষ্ঠিবহঁত আকৌ কাম্যক বনলৈকে উলটি গ'ল। তাতে তেওঁলোকে খোপনি পুতিলৈগৈ।

কিছুদিন যোৱাৰ পাচত এদিন যদ্বিষ্ঠিৰে অজ্ঞানক ক'লে, “ভীষ্ম, দ্ৰোণ, কুপ, কৰ্ণ আৰু অশ্বথামা—এওঁলোক আটাইকেয়োজনেই ধনুৰ্বেদত বিশাৰদ। দূৰ্যোধনে তেওঁলোকক নানা উপহাৰ-উপঢ়োকন যাচি, বিশেষ আজপৈচান খৰি নিজৰ ফলীয়া কৰি লৈছে। গতিকে, নোটেইখন পুখুৰী এতিয়া দূৰ্যোধনৰ বশতেই আছে। আমাৰ ফালে মাথোন তোমাৰ ওপৰতে সকলো ভাৰসা। ভাই অজ্ঞান, মই মহৰ্ষি ব্যাসৰ পৰা এটা মন্ত্ৰ লাভ কৰিছোঁ। সেই মন্ত্ৰটো তোমাক দিওঁ। সেইটো শিকি লৈ কিছুদেৱে উজাই গৈ তপস্যা কৰিবলৈ লোৱা। সকলোবোৰ দিব্য-অস্ত্ৰৰ গৰাকী দেৱৰাজ ইন্দ্ৰ। তোমাৰ তপস্যাবে সিজনাক সন্তুষ্ট কৰি সেই অস্ত্ৰবোৰ সংগ্ৰহ কৰা।”

যুধিষ্ঠিৰৰ আদেশ শিৰত লৈ অজ্ঞান হিমালয় পৰ্বত পালেগৈ।
তাতে তেওঁ কঠোৰ তপস্যা কৰি উঠি গন্ধমাদন পৰ্বত পাৰ হৈ ইন্দুকীল
পৰ্বতত উঠিলগৈ। এনেকুৱাতে আকাশ-বাণী হ'ল, “ব'বা।” লগে
লগে অজ্ঞানৰ চকুত পৰিল এগৰাকী জটীয়াৰী তপস্বী এজোপা গছৰ
তলত বহি আছে। গা'টো তেনেই ক্ষীণ লিচুপিচীয়া, আৰু গা'ৰ বংটো
টিক্ টিক্ কৈ বঙা। তপস্বীয়ে স্বধিলে, “বোপা, তুমি কোন? অসু-অসু
লৈ এই তপোবনত সোমাইছাহি কিয়?” তাৰ পাচত ক'লে, “এই
শান্ত তপোবনত অসু-অসুৰ প্ৰয়োজন নাই। সিবোৰ থহাই থোৱা।
তপস্যাব প্ৰভাৱত তুমি পৰম গতি পাইছা।”

অজ্ঞান খব লাগি ব'ল। অলপ দোধোৰমোধোৰতো পৰিল,
জানোচা, কোনোবাই তপস্বীৰ বেশ ধৰি ছলনা কৰিবলৈকে ওলাইছেহি!
ভেতিয়া তপস্বীগৰাকীয়ে হাঁহি এটা মাৰি নিজেই ক'লে, “মই ইন্দু।
এতিয়া কোৱাচোন, তোমাক কি লগা হৈছে।”

অজ্ঞানে ভেতিয়া প্ৰণিপাত কৰি উঠি ক'লে, “প্ৰভু, মোক আৰু আন
একো নালাগে। মাথোন আপোনাৰ ভাণ্ডাৰত থকা সকলোবিধ অসুৰে
সম্পদ লাগে। কাৰণ, মই যদি মোৰ ভাই-ককাই কেইজনেন বনবাসৰ
কষ্ট ভোগ কৰাৰ পাচতো শত্ৰুৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ল'ব নোৱাৰোঁ,
তেনেহ'লে চিৰকাললৈ মোৰ নামত কলংকৰ কালিমা বৈ যাব।”

ইন্দুই ভেতিয়া ক'লে, “বোপা, তুমি যেতিয়া শূলপাণি শিৱৰ দৰ্শন
লাভ কৰিবা, ভেতিয়া সিগৰাকীয়েই তোমাক সকলোবোৰ মাৰগাম্ৰ দান
কৰিব। তুমি গৈ থাক।” এই বুলি কৈয়েই ইন্দু অদৃশ্য হৈ পৰিল।

তাৰ পাচত, অজ্ঞান এখন ডাঠ হাবিত সোমালগৈ। তাতে তেওঁৰ
কাণত পৰিলহি, শংখ-ঘণ্টাৰ বিৰাট শব্দ। সেইখনেই উপদ্ৰৱ ঠাই বুলি
জাৰি, তাতে অজ্ঞান কঠোৰ তপস্যাত বহিল। ঋষি-মুনিসকলে কথাষাৰ
মহাদেৱক জনালেগৈ। মহাদেৱে এজন সোণবৰণীয়া দেহৰ কিৰাতৰ
ৰূপে ধৰি হাতত ত্ৰিশূল লৈ দেখা দিলেহি। তেওঁৰ পিচে পিচে উমা
আৰু কেইগৰাকীমান সহচৰী। নিমিষতে গোটেইখন হাবি নিজম হৈ
পৰিল; বৈ অহা পৰ্বতীয়া জাঁৰিষোৰৰ কল কল শব্দটোও থমক লাগিল,

চৰাই-চিৰিকতিবোৰৰ কিচকিচনিও নন্দনা হৈ পৰিল। অজ্ঞানে ধৰিবই নোৱাৰিলে সেই কিৰাতগৰাকীয়েই যে মহাদেৱ। তেনেকুৱা সময়তে দূয়োৰো সমুখত এটা মেঘ-বৰণীয়া বনৰীয়া গাহৰি ওলালিহি। লগে লগে কিৰাতজনে ক'লে, "সেইটোক ময়েই খেদি আনিছোঁ। তুমি আকৌ তোমাৰ আগত চিকাৰ ওলাইছেহি ব'জ নেভাবিবা। সেইটোক মইহে মাৰিম।"

অজ্ঞানে কিৰাতৰ হাক-বচন নেমানি কাঁড় এপাট মাৰি পঠিয়ালে। কিৰাতেও একে সময়তে তেওঁৰ ধনুৰ পৰা কাঁড় এৰিলে। দূয়োৰো দূপাট কাঁড় লাগি গাহৰিটো লগে লগে মৰিল। অজ্ঞানে হাঁহি এটা মাৰি কিৰাতক স্মিলিলে, "হেৰা সোণবৰণীয়া ডেকা, তুমি নো কোন— লগত তিৰোতা লৈ যে এই হাবিত ঘৰি ফুৰিছাহি? যেয়েই কি নোহোৱা, তুমি চিকাৰৰ নিয়ম লংঘন কৰি মই চিকাৰ কৰিবলৈ লোৱা গাহৰিটো কেলৈ ক'ড়িয়ালা? গতিকে, এতিয়া মই তোমাকো বধ কৰিম।" কিৰাতে অজ্ঞানৰ কথাৰ উত্তৰ আওপকীয়াকৈ দিলে, "মই এই হাবিখনতেই থাকোঁ। তুমি নো কোন—এইদৰে যে নিজ্ঞান হাবিত সোমালাহি? তুমি ভয় নকৰিবা, আমি আছোঁ।" অজ্ঞানে গৰাজ উঠিল, "মোৰ কথাৰ কাণতে নোসোমাল? চিকাৰৰ নিয়ম ভংগ কৰাৰ বাবে তোমাক আজি নেৰিছোঁ।"

লগে লগে অজ্ঞানে কিৰাতৰ গাতলৈ কেইবাপাটো শৰ মাৰি পঠিয়ালে। কিন্তু, সেই শৰবোৰ কিৰাতৰ গাত লাগি উৰ্কাৰি উৰ্কাৰি পৰিবলৈ ধৰিলে। অজ্ঞান অবাক হ'ল। তথাপি তেওঁ শৰৰ পাচত শৰ বৰাবিয়েই থাকিল। অৱশেষত, তেওঁৰ তৰ্গটো উদ্ধ হৈ গ'ল। তেতিয়া তেওঁ ধনুখনকে কিৰাতৰ ডিঙিত স্তম্ভৰাই টানি আনিব খুজিলে। কিৰাতে লগে লগে অজ্ঞানৰ হাতৰ পৰা ধনুখন কাঢ়ি ল'লে। তাৰ পাচত, দূয়োৰো মাজত মাল-যজ্ঞ লাগিল। কিৰাতে অজ্ঞানক গৰা মাৰি ধৰিলে। অজ্ঞান সেই হাতৰ মেৰটোৰ পৰা ওলাব নোৱৰা হ'ল। তেওঁৰ উলাহ-নিশাহ বন্ধ হৈ আহিল; অৱশেষত তেওঁ মাটিত কাগৰি পৰিল।

কিছুপৰৰ পাচত চেননা পাই অজ্ঞানৰ ওচৰতে ডাঙৰ মাটি এপৰা

পাই, তাকে লবালবিকৈ মহাদেৱৰ দৰে দেখাকৈ মৰ্তি এখন গঢ়ি উলিয়ালে। সেই মৰ্তিখনৰ আগতে শিৱৰ জপ-মন্ত্ৰ আওৰাই বনৰীয়া ফুলৰ মালা এধাৰ পিন্ধাবলৈ ল'লে। অজ্ঞানৰ চকুৰ আগতে মালাধাৰ গৈ কিৰাতৰ ডিঙিত ওলমি পৰিল। তেতিয়াহে অজ্ঞানে গম পালে, সেই কিৰাত গৰাকীয়েই স্বয়ং মহাদেৱ। লগে লগে অজ্ঞান তেওঁৰ চৰণত দীঘল দি পৰিল।

মহাদেৱে অজ্ঞানক সাৱটি ধৰি ক'লে, “পাথ, পৰ্বজন্মতে তুমি নাৰায়ণৰ সহচৰ নৰ হৈ অযত বহুৰ তপস্যা কৰি সিদ্ধিলাভ কৰিছা। এতিয়া তোমাক কি বৰ লাগে, কোৱা।”

অজ্ঞানে ক'লে, “হে পশুপতি, মোক আপোনাৰ হাতত থকা চৰম অস্ত্ৰ পাশুপাত লাগে।” মহাদেৱে পৰম সন্তুষ্ট মনেৰে অজ্ঞানক সেই কালান্তক পাশুপাত অস্ত্ৰ দান কৰি তাৰ প্ৰয়োগ আৰু প্ৰত্যাশাৰ বিধি শিকাই দিলে। তাৰ পাচত, তেওঁ অজ্ঞানৰ গাত হাত ফুৰাই দিয়াৰ লগে লগে গাৰ সকলো বিষ দূৰ হ'ল। অৱশেষত, মহাদেৱে অজ্ঞানক অতি মৰমেৰে ক'লে, “পাথ, তুমি এবাৰ স্বৰ্গৰ ফালে পাক মাৰি আহাঁগৈ, যোৱা।” এইবুলি কৈয়েই মহাদেৱ আৰু উমা অদৃশ্য হৈ পৰিল।

লগে লগে বৰদ্বাণ, কুব্জ, যম আৰু ইন্দ্ৰ ওলালহি। তেওঁলোকেও অজ্ঞানক নিজৰ বৰীয়াকৈ বহুতো শক্তিলালী অস্ত্ৰ দান কৰিলে। যমে দিলে তেওঁৰ বিখ্যাত দণ্ড; বৰদ্বাণে দিলে তেওঁৰ পাশ, যিডাল জৰীয়ে শয়ক আপোনাআপুনি বান্ধি পেলায়গৈ; কুব্জে দিলে অন্তৰ্ধান নামৰ এক মায়াবী অস্ত্ৰ। ইন্দ্ৰই ক'লে, “কুন্তীনন্দন, তুমি মোৰ লগতে দেৱলোকলৈ ব'লা। তাতে তোমাক তোমাৰ মনৰ হেঁপাহ পূৰ্ণৰূপেই সকলোবোৰ দিব্য-অস্ত্ৰ দিমগৈ।”

অজ্ঞান যোতিয়া অমৰাৱতী পালেগৈ, দেৱতা-গন্ধৰ্ব আৰু সিদ্ধ-মহৰ্ষিসকলে তেওঁক অতি উল্লেখযোগ্যকৈ আদৰ্শ জনালে। ইন্দ্ৰৰ ৰাজসভাত তেওঁক স্বয়ং দেৱৰাজে নিজৰ কাষলৈ নি সিংহাসনত বহুৱালেগৈ। ভুৱন্দৰ আদি গন্ধৰ্বসকলে অপূৰ্ব স্বৰ্গীয় গীত পাৰিৱেশন কৰি শুনালে।

ব'ভা, মেনকা, উব'শী আৰু ঘৃতাচী আদি অপ্সৰাসকলে সেই গীতৰ তালে তালে অনিন্দ্যাসন্দৰ নৃত্যৰ যোগান ধৰিলেহি। তাৰ পাচত, ইন্দুই তেওঁক নিজৰ কাৰেঙলৈ লৈ গ'ল।

ইন্দুই অজুৰ্নক কেৱল বিবিধ দিব্য-অস্ত্ৰ দান কৰিয়েই সন্তুষ্ট নহ'ল। লগতে তেওঁক সিবিলাকৰ প্ৰয়োগ-কৌশলৰো বিস্তাৰিত জ্ঞানেৰে প্ৰশিক্ষিত কৰাৰো সকলো ব্যৱস্থা ইন্দুই কৰি দিলে। এইদৰে অমৰাৱতীত অজুৰ্নৰ পাঁচোটা বছৰ কাটি গ'ল।

এইছোৱা সময়তে ইন্দুৰ আদেশ মানি অজুৰ্নে গন্ধৰ্ব চিত্ৰসেনৰ ওচৰত নৃত্য, গীত আৰু বাদ্যৰ শিল্প-শিক্ষা ল'বলৈ ধৰিলে। ইন্দুই তেওঁক থোৰতে কৈ থ'লে, “সময়ত তোমাৰ কামত লাগিব।”

সংগীত-নৃত্যৰ শিক্ষা শেষ হৈ অহাৰ পাচতে এটা ঘটনা ঘটিল। এদিন চিত্ৰসেনে উব'শীৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে, “দেৱৰাজৰ আদেশত তোমাক কথা এযাৰ জনাবলৈ আহিছোঁ। অজুৰ্ন হেনো তোমাৰ প্ৰেমত পৰিছে। আজি তেওঁ তোমাৰ চৰণত আশ্ৰয় ল'বলৈ মন কৰিছে।”

উব'শীয়ে অতি কৃতাত্ম হৈ চিত্ৰসেনক ক'লে, “ময়ো তেওঁৰ প্ৰেমত পৰিছোঁ। আজি নিশ্চয় মই তেওঁৰ ওচৰলৈ যাম।”

যথাসময়ত উব'শী সাজি-কাছি অজুৰ্ন থকা ঠাইত ওলালগৈ। দূৱৰীৰ মূখত সেই সময়ত উব'শী তেওঁৰ ওচৰলৈ অহাৰ বাৰ্তাৰ পাই অজুৰ্ন অলপ উচপু খাই উঠিল। দূৱাৰমূখলৈ ওলাই আহি অজুৰ্নে উব'শীৰ ওচৰত মৰে দোঁৱাই স্মিধিলে, “হে দেৱী, মই আপোনাক ওলগ জনাইছোঁ। মই আপোনাক কিদৰে সেৱা কৰিব পাৰোঁ, আদেশ কৰক।” অজুৰ্নৰ ওলগ জনোৱাৰ ধৰণটো দেখি উব'শী বাৰুকৈয়ে অপ্ৰস্তুত হ'ল। তেওঁ ভাবিবলৈ ধৰিলে, এয়াতো কোনো প্ৰেমিকৰ উমাঙ্গ অভ্যৰ্থনা নহয়। এয়া যে এগৰাকী প্ৰণেথয়া মহিলাৰ ওচৰত প্ৰণধাৰে সন্মৰ্থনা জনোৱাৰে ধৰণ!

উব'শীয়ে লজ্জ-মান কান্দি কৰি থৈ ক'লে, “হে নৰশ্ৰেষ্ঠ, চিত্ৰসেনৰ মূখত জেমৰ মোৰ প্ৰতি ওপজা দুৰ্বলতাৰ কথা শুনি মই নিজেই ধন্য মানিছোঁ। চিত্ৰসেনে কৈছে, ভূমি হেনো মোৰ বংশ দেখি উত্তলা হৈ

উঠিছ। মই তাৰেই প্ৰতিদান দিবৰ বাবে এই গভীৰ ৰাতি তোমাৰ ওচৰলৈ ঢপলিয়াই আহিছোঁ।”

উবশীৰ কথা শুনি অজুৰ্নৰ কাণ-মূৰে ৰঙা হৈ উঠিল। তেওঁ ক’লে, “আই, আপোনাৰ মদুৰ পৰা মই তেনে কথা শুনিব নেপায়। আপুনি মোৰ চকুত কুস্তী আৰু শচীৰ দৰেই মাতৃহানীয়া। আপুনি পদবংশৰ জননী, পৰম বন্দনীয়া গদুপত্নীতকৈয়ো অধিক। হয়তো সেইবাবেই আপোনাৰ মোৰ প্ৰতি থকা স্নেহৰ পাত্ৰ উচ্ছালিত হৈ উঠিছে। হয়তো সেইবাবেই ময়ো আপোনাক দেৱসভাত দেখি অনিমেষ নয়নেৰে চাইছিলোঁ।”

উবশীয়ে আকৌ ক’লে, “হে ধনঞ্জয়, তুমি হয়তো নেজানো—আমি অপ্সৰাবিলাক মানুহৰ জগতৰ নিয়মৰ বন্দিনী নহওঁ; যি কোনো অপ্সৰীৰ দৰেই স্বৰ্গৰ যি কোনো অতিথি মোৰ প্ৰেমিক হ’বৰ যোগ্য। হেৰা ৰূপৰ কোঁৱৰ, তুমি মোক তোমাৰ চৰণত ঠাই দি মোৰ অভূত বাসনাক পূৰ্ণ কৰি তোলা।”

অজুৰ্নে পিচ-হুঁহুকি গৈ ক’লে, “আই, মই আপোমাৰ চৰণত মদুৰ থৈছোঁ। মোক আপুনি আপোনাৰ অনেক পাচৰ পদুৰুষৰ নাতিৰো পাৰিনাতি স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰক।”

লগে লগে উবশী ব্যৰ্থ অভিসাৰিকাৰ খঙত ক’পি উঠিল। তেওঁ ৰণচণ্ডীৰ ৰূপ ধৰি অজুৰ্নক অভিশাপ দিলে, “পাথু, মই তোমাৰ পিতাৰ আদেশ শিৰোধায় কৰি প্ৰেমৰ পূৰ্ণপাত্ৰ লৈ তোমাৰ ওচৰলৈ আহিছিলোঁ। তুমি সেই পূৰ্ণপাত্ৰ ওঁঠৰ ওচৰলৈ নিনিলা। তোমাক অভিশাপ দিছোঁ, তুমি নপুংসক নতক হৈ ৰাতিয়ে-দিনে তিবোতাৰ মাজতে কটাব লাগিব।” এইবুলি কৈয়েই উবশী তাৰ পৰা উচাট মাৰি গঢ়ি গ’ল।

পাচদিনা ৰাতি পুৱালত ইন্দুই অজুৰ্নক ক’লেহি, “উবশীৰ এই অভিশাপ তোমাৰ কাৰণে বৰ প্ৰাপ্ত হৈ গ’ল। তুমি চাগে কল্পনাই কৰিব পৰা নাই। অস্ত্ৰাভাসৰ এটা বছৰ তুমি নপুংসক নতক হৈ কটাব পাৰিবা। কাৰো সাধ্য নাই, তোমাক চিনি পাই ধৰা পেলাবগৈ। মই বৰ দিলোঁ, তাৰ পাচত তুমি আকৌ পদুৰুষ হৈ পৰিবা।”

॥ যুধিষ্ঠিৰৰ অনুশোচনা ॥

ইফালে কাম্যক বনত বাকী চাৰিজন পাণ্ডৱ আৰু দ্রৌপদীৰ দ্ৰুতৰ নিশা নেযায়-নদুৱায় যেন লগা হৈ আহিল। এদিন ভীমে যুধিষ্ঠিৰক ক'লে, “মহাৰাজ, আপুনি এইবোৰ ধৰ্মকথাৰ ভাটো-ভ্ৰোকত পতিয়ন যাবলৈ এৰক। ক্ষত্ৰিয়ৰ ধৰ্ম ৰাজ্য-শাসন—বনবাস-যাপন নহয়। আৰু পলম নকৰাই ভাল। অজ্ঞানক বিচাৰি আনি কৃষ্ণৰ সৈতে লগ লাগি দ্ৰুয়োধনহঁতৰ দিহা লগাওঁ। শঠতাৰে শঠতাক নিৰ্দল কৰাটো পাপ নহয়। পোনতে ৰাজ্য কাঢ়ি লওঁ। পাচত আপুনি যাগ-যজ্ঞ কৰি য'ত যি পৰাচিত হ'ব লাগে, হৈ থাকিব। পণ্ডিতবোৰে কোৱা শুনিছোঁ, বিপদৰ সময়ত বোলে এদিন-এৰাতিয়েই একোটা বছৰৰ সমান। সেইমতে, আমাৰ কোন-কাহানিবাই তেৰ বছৰ উকলিল। আনি জানিবা তেৰ বছৰ পাৰ হ'বলৈ বাট চালোৱেই! কিবা জানো লাভ আছে? দ্ৰুয়োধনৰ যিমানবোৰ চোৰাংচোৱাই পিয়াপি দি ফুৰিছে, অজ্ঞাতবাসৰ দুদিন নৌ-হাওঁতেই আমাক ধৰা পেলাওঁ বুলিলেই ধৰা পেলাবাহি। তাৰ পাচত, আকৌ বাৰ বছৰ বনবাস খাটি মৰোঁগৈ! তেতিয়াহে ধৰ্ম ৰক্ষা পৰিব! খৰি লওক, আমি জানিবা ধৰা নপৰাকৈ থাকিলোৱেই। তেতিয়াও জানো আপুনি ৰাজ্য ঘৰাই পাব? ঘৰি গৈ হস্তিনাপুৰ পোৱাৰ লগে লগে আকৌ সেই পাশাখেলৰ ওৰা পাতিব। আকৌ শকুনিৰ হাতত হাৰিব। আকৌ ধৰ্মৰক্ষা কৰি বনবাস খাটিবাহি। জীৱনটো তেনেকৈয়ে ওৰ পৰিব।”

যুধিষ্ঠিৰে ভীমক শান্ত কৰিবলৈ ক'লে, “ভাই ভীম, যেনে তেনে তেৰ বছৰ যাবলৈ দিয়া। তেতিয়া তুমি আৰু অজ্ঞান মিলি দ্ৰুয়োধনক নিশ্চয় বধ কৰিব পাৰিবা। তুমি পলম কৰিব খোজা নাই। আৰু মই মাটি কেইডৰামানৰ কাৰণে প্ৰতিজ্ঞা ভংগ কৰিব খোজা নাই। শঠতা নকৰাকৈয়ে তুমি শত্ৰুক নিৰ্দল কৰিব পাৰিবা।”

এনে সময়তে মহৰ্ষি বৃহদশ্ব ওলালহি। খাই-দৈ উঠি তেওঁ যোতিয়া জিৰণি ল'বলৈ বাহিল, তেতিয়া যুধিষ্ঠিৰে তেওঁৰ আগত মনৰ দ্ৰুত গোটেইখিনি মোলি ধৰিলে, “হে মহামুনি, মোক কেইটামান ধৰ্ম পাশা-

খেলেদৈয়ে প্ৰবৰ্ণনা কৰি মোৰ পৰা সকলো ধন-সোণ আৰু ৰাজ্য কাঢ়ি ল'লে। মই তেনেই অজ্ঞা স্বভাৱৰ মানুহ, পাশাখেলেতো ম'টেই পাকৈত নহওঁ। সিহঁতে মোৰ পৰিবাৰকো পাশাখেলেৰ সভালৈ টানি লৈ গৈছিল। তাৰ পাচত, আকৌ খেলত বহুৱাই আমাক বনলৈ পঠিয়াইছে উশাহ সলাইছে। পাশাখেলেৰ সভাত সিহঁতে আমাক বহুত কটু কথা শুনালে। আমাৰ শূভাকাংক্ষীবোৰে আমাৰ দুখৰ দিনত যি দুখাৰ-এখাৰ সান্তনাৰ বাণী শুনাইছিল, সেয়া বুকুৰ মাজত সাঁচি থৈছোঁ। এতিয়া অজ্ঞানলৈয়ো মনত পৰি থাকে। মোৰ কাৰণেই আটাইবোৰে কষ্ট খাইছে। হে মহামৰ্দ্দ, কওকচোন বাৰ, মোতকৈ বেচি দৰ্ভাগীয়া মানুহ কোঁতয়াবা কোনোবা আছিল নে?”

মহৰ্ষি বৃহদশ্বই উত্তৰ দিলে, “আছিল—এজন আছিল। তেওঁৰ কাহিনী শুনিব খুজিলে, তোমাক ক'ব পাৰোঁ।”

যুধিষ্ঠিৰে শুনিব খোজাত বৃহদশ্ব মৰ্দ্দিয়ে ক'বলৈ ল'লে, নল-দময়ন্তীৰ কাহিনীটো। তেওঁ কৈ গ'ল—

॥ নল-দময়ন্তীৰ কাহিনী ॥

নিমিষ দেশত নল নামেৰে এজন বৰ প্ৰভাপী, ৰূপবান আৰু চৰিত্ৰবান ৰজা আছিল। তদুপৰি, তেওঁ এগৰাকী বিখ্যাত অশ্বতৰ্য্যবিদ আছিল। তাৰ মানে তেওঁ ঘোঁৰাটো দেখিয়েই কৈ দিব পাৰিছিল, সি কিমান বেগী আৰু কিমান কৰ্ত্তসিহঁত। সেই সময়তে বিদৰ্ভ দেশত ভীম নামেৰে আন এজন ৰজা আছিল। তেওঁ মহৰ্ষি দমনৰ বৰত এজনী কন্যা আৰু তিনিজন পুত্ৰ জন্ম কৰিছিল। তেওঁলোকৰ নামবোৰ আছিল ক্ৰমে দময়ন্তী, দম, দান্ত আৰু দমন। দময়ন্তীৰ লেখীয়া ৰূপে-গুণে অতুলনীয় গাভৰু তেতিয়া তিনিও লোকতে আৰু কোনো নাছিল।

নল ৰজাই যেনেকৈ দময়ন্তীৰ ৰূপ-গুণৰ প্ৰশংসা শুনিবলৈ পাইছিল, দময়ন্তীয়েও তেনেকৈ নল ৰজাৰ ৰূপ-গুণৰ খ্যাতি শুনিবলৈ পাইছিল। গতিকে, ক'ব নোৱৰাকৈয়ে দুয়ো দুয়োৰো নামত আপোন-পাহৰা হৈ

পৰিহিল। তাৰ ভিতৰতে ঘটনা এটি ঘটিল। এদিন নল ৰজাই তেওঁৰ ফুলনিত ফুৰি ফুৰোঁতে এটা সোণ বৰণীয়া ৰাজহাঁহ দেখা পাই তাক ধাপ মাৰি ধৰি আনিলে। হাঁহটোৱে নল ৰজাক কাৰো-কাৰুণীত কৰি ক'লে, “মহাৰাজ, আপুনি মোক নেমাৰিব। মই আপোনাৰ হৈ ভাল কাম এটা কৰি দিম। মই দময়ন্তী কুঁৱৰীৰ ওচৰলৈ গৈ আপোনাৰ বিষয়ে এনেদৰে যশ-গুণ গাম যে তেওঁ আপোনাৰ বাহিৰে আন কাৰোৱেই বৰণ নকৰে।”

নল ৰজাই চৰাইটো এৰি দিলে। বিদৰ্ভলৈ গৈ চৰাইটোৱে দময়ন্তীৰ হাতত ধৰা দিলে। তাতো সি দময়ন্তীক একেদৰেই নল ৰজাৰ বিষয়ে ক'লে, “ভগৱানে আপোনালোক দুয়োকে এনেদৰে গঢ়িলে যে ইজন সিজনেৰ হ'ব।”

সময়ত বিদৰ্ভৰাজ ভীমে দময়ন্তীৰ স্বয়ংবৰ পাতিলে। দেশ-বিদেশৰ ৰজা আৰু ৰাজকোঁৱৰৰ জাক বিদৰ্ভ ৰাজ্যলৈ ঢাপলি মেলিলে। এদিন নাৰদে দেৱতাসকলৰ আগতো বাতৰিটো দিলে। বাতৰিটো শুনি দেৱৰাজ ইন্দ্ৰ, অগ্নি, বৰুণ আৰু যম—এই চাৰিজনৰো উচপিচ লাগিল। তেওঁলোক চাৰিজনো স্বয়ংবৰ-সভালৈ ওলাল। বাটতে তেওঁলোকে নল ৰজাক লগ পালে। নলৰ ৰূপ দেখি তেওঁলোকে আচৰিত মানিলে। তেওঁলোকে ভাবিলে, নল ৰজাক এৰি দময়ন্তীয়ে কোনো দেৱতাৰ ডিঙিতে মালা নিপিন্ধায়।

লগে লগে চাৰিওজন দেৱতাই নল ৰজাক ক'লে, “হে নিষধৰাজ, তুমি আমাক আমাৰ দত্ত হৈ সহায় কৰি দিব লাগে। তুমি বাৰু সহায় কৰি দিবা নে?”

নল ৰজা সম্মত হ'লত তেওঁলোকে ক'লে, “আমাৰ হৈ তুমি দময়ন্তীক স্বৰ্গ আৰুহঁক লাগে তেওঁ আমাৰ চাৰিজনৰ মাজত কাক বৰণ কৰিব?”

নল ৰজাই তেতিয়া ক'লে, “কিন্তু, ময়ো সেই একোটা উদ্দেশ্য লৈয়েই বিদৰ্ভলৈ ওলাইছোঁ : মই নিজেই যোঁতীয়া প্ৰাধীসকলৰ এজন, মই আপোনাসকলৰ হৈ দত্তৰ কামটো কেনেকৈ কৰোঁ?” দেৱতাসকলে

তেওঁক সোঁৱৰাই দিলে, তেওঁৰ দৰে সত্যবাদী বজ্জা এজনে আগতে কথা দি পাচত কথাৰ ইফাল-সিফাল কৰিলে নহ'ব। গতিকে, নল বজ্জা দময়ন্তীৰ ওচৰলৈ যাবলগীয়া হ'ল।

দময়ন্তীক লগ পাই নলে যেতিয়া দেৱতাসকলৰ কথাষাৰ উলিয়ালে, দময়ন্তীয়ে তেতিয়া স্পষ্ট উত্তৰ দিলে, “মই আপোনাৰ বাহিৰে আন কাৰোৱেই বৰণ নকৰোঁ। আৰু আপুনি যদি মোক প্ৰত্যাখ্যান কৰে, তেনেহ'লে মই আত্মহত্যা কৰিম।” নলে তেতিয়া স্থিৰিলে, “দেৱতাসকল থাকোঁতে তুমি নো বাৰ মানুহক কিয় বৰণ কৰিবলৈ ওলাইছা? মই দেখোন তেওঁলোকৰ ভৰিৰ ধূলিৰ সমানো যোগ্য নহওঁ।” দময়ন্তীয়ে আকৌ ক'লে, “দেৱতাসকলক মই প্ৰণাম কৰিছোঁ। কিন্তু, মই আপোনাক কোনোবা কালতে স্বামীৰূপে বৰণ কৰি থৈছোঁ।”

নলে সকলো কথা দেৱতাসকলক জনালেহি। যি কি নহওক, নলৰ লগতে দেৱতা চাৰিজনো স্নেহ-সভালৈ গ'ল। দময়ন্তীয়ে মাল্য পিন্ধাবলৈ আহি দোঁখিলে, পাঁচজন নল বজ্জা একেলগে একে শাৰীতে বহি আছে। তেওঁৰ বদ্বিৰলৈ বাকী নেথাকিল যে, তাৰে চাৰিজন আচলতে দেৱতা—দেখাতহে নল। সখীবিলাকৰ পৰা তেওঁ দেৱতাসকলৰ যিবোৰ লক্ষণৰ কথা শুনিছিল, তাৰ এটা লক্ষণো এজনৰ গাতো দেখা নেপাই দময়ন্তী মহা সমস্যাত পৰিল। তেওঁ তেতিয়া দেৱতাসকলক মনে মনে প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ ধৰিলে, যেন তেওঁলোকে দয়া কৰি তেওঁক উদ্ধাৰ কৰে। তেওঁৰ প্ৰাৰ্থনাত সন্তুষ্ট হৈ দেৱতা চাৰিগৰাকীয়ে দেৱতাৰ লক্ষণবোৰ উদঙাই ধৰিলে। দময়ন্তীয়ে দোঁখিলে তাৰে চাৰিজন নলৰ গাত অকণো ঘামৰ কণিকা নাই; সেই চাৰিজন নলে চকুৰে পঢ়াৰ পেলোৱা নাই; আৰু তেওঁলোকৰ গাৰ পৰা কোনো ছাঁ পৰা নাই। তেওঁলোকৰ ডিঙিৰ মালাত থকা ফুলবোৰ তেনেই সঁজাল হৈ আছে; গাৰ ক'তোৱেই অকণো ধূলি লাগি থকা নাই; আৰু তেওঁলোকৰ ভৰিকেইখন মাটিৰ ওপৰত আঁহাৰে আছে। দময়ন্তীয়ে বদ্বিৰলৈ, যিজনৰ এইবোৰ লক্ষণ নাই, তেওঁৱেই আচল নল। গতিকে, দময়ন্তীয়ে তেওঁৰ ডিঙিতে বৰণৰ মালাখাৰ পিন্ধাই দিলে।

দেৱতাসকলে নলৰ সত্যনিষ্ঠাত সন্তুষ্ট হৈ গাইপতি তেওঁক একোটাকৈ বৰ দিলে। দেৱৰাজ ইন্দুই ক'লে, “যজ্ঞ কৰিবৰ সময়ত তুমি মোক সোঁ-শৰীৰেৰে দেখা পাবা। মৃত্যুৰ পাচত তুমি উত্তম গতি লাভ কৰিবা।” অগ্নিয়ে ক'লে, “তুমি মোক য'তেই বিচাৰিবা, ত'তেই মই নিমিষতে ওলামহি। মৃত্যুৰ পাচত তুমি পোহৰৰ দেশত থাকিবাগৈ।” যম ক'লে, “তুমি যিহকে বান্ধিবা, সেয়ে জিভাত জড়িত লগা হ'ব। তুমি চিৰকাল ধৰ্মৰ বাটত থাকিবা।” বৰুণে ক'লে, “তুমি য'তেই পানী বিচাৰিবা, ত'তেই ওপচ খাই থকা পানী পাবা।” অৱশেষত, তেওঁলোক চাৰিওজনে ঊমৈহতীয়া আশীৰ্বাদ দিলে, “তোমালোক দূয়োৰো এহাল ল'ৰা-ছোৱালী হ'ব।”

চাৰিওজন দেৱতা স্বয়ংবৰ-সভাৰ পৰা আনন্দ মনেৰে উৰ্ভাত যাওঁতে বাটতে তেওঁলোকে কলি আৰু দ্বাপৰক লগ পালে। তেওঁলোক দুজন স্বয়ংবৰ-সভালৈ বুলি আহি আছিল; গমেই পোৱা নাছিল যে, স্বয়ংবৰ হৈয়েই গ'ল। কলিৰ খং উঠি গ'ল, যেতিয়া গম পালে কোনো দেৱতা নহয়—দেৱতাক নেওচা দি মানুহকে বৰণ কৰিছে দময়ন্তীয়ে। কলিয়ে গৰজি উঠি ক'লে, নলক ভালকৈ এশিকনি দিব। ইন্দুই তেতিয়া ক'লে, “হেৰা কলি, নলৰ নিচিনা সৰ্বগুণসম্পন্ন ৰজা এজনক যি অভিশাপ দিবলৈ ওলায়, বৰং সিয়েইহে অভিশাপ পোৱাৰ যোগ্য।” ইন্দুৰ কথা কলিৰ কাণত নোসোমাল। ইন্দু আৰু বাকী তিনিজন দেৱতা চকুৰ আঁতৰ হ'লত কলিয়ে দ্বাপৰক ক'লে, “মই কি ভাবিছোঁ জানা? মই নলৰ দেহত সোমাই তাক ৰাজ্যভ্ৰষ্ট কৰিম। তুমি মোক অলপ সহায় কৰিবা। তুমি পাৰ্শতিকৈডালৰ ভিতৰত সোমাই ল'বাগৈ।”

কলিয়ে নল ৰজাৰ শৰীৰত সোমাবলৈ স্তুৰুঙা বিচাৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু, তেওঁ ইমান শূচি গা'ৰে থাকে যে কলিয়ে কোনো স্তুৰুঙা বিচাৰি পোৱাই নাছিল। এদিন হঠাৎ দেখা পালে, নল ৰজাই সৰুপানী চুই উঠি ভৰি দুখন পথালিবলৈ পাহৰিলে; মাথোন পানী এমোকোৰা লৈ মূৰখন কুলকুলিয়াই থৈ দিলে। সেইটো ছেগতে কলি নলৰ শৰীৰত সোমাই ল'লে।

আনফালে, কলিৰ উচৰ্চানিত পৰিয়েই নল বজাৰ ভায়েক পদক্ষেপে তেওঁক পাশাখেল খেলিবলৈ আহ্বান জনালে। খেলত বহিয়েই তেওঁ পণ থৈ থৈ ধন-সোণ, হাতী-ঘোঁৰা, আৰু ৰাজ্য—সকলো হেৰুৱালে। আকিলগৈ মাথোন পিন্ধি থকা চৰিয়াখন আৰু দময়ন্তী। সৌভাগ্যক্ৰমে, দময়ন্তীয়ে তাৰ আগতে সাৰথি বাফে'য়ৰ হতুৱাই ল'ৰা-ছোৱালীহালক মোমাময়েকহ'তৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিছিল। বাফে'য় বিদভ'ৰ পৰা উভতি আহি গৰাকী নল-দময়ন্তীক নেপাই ৰজা ঋতুপৰ্নৰ আশ্ৰয় লৈ সিন্ধনৰ স্নাৰথি হ'লগৈ।

নল আৰু দময়ন্তী দুয়ো গা'ত মাথোন এখনকৈ কাপোৰ পিন্ধি নগৰৰ বাহিৰ ওলাল। তিনিদিন-তিনিৰাত তেওঁলোকে মাথোন এটোপকৈ পানী খায়েই কটালে। চতুৰ্থ দিনা নলৰ চকুত পৰিল কেইটামান সোণৰ পাখি লগা চবাই। ভোকত আতুৰ হৈ থকা নলে ভাবিলে, খাব পাৰিলে সেই চবাইকেইটাৰ মঙহেৰেই ভোক গঢ়াব পাৰিব; আৰু সোণৰ পাখিবোৰ সলিয়েই দূৰ্দ্ভটিমান ধন গোটেব পাৰিব। তেওঁ চৰিয়া-খন খুলি খেৱালি জালৰ লেখীয়াকৈ সেইখনকে চবাইকেইটাৰ গালৈ দলি মাৰি পঠিয়ালে। চবাইকেইটাই চৰিয়াখনকে ঠোঁটৰ আগত লৈ আকাশলৈ উৰা মাৰিলে। লগতে খিলখিলকৈ হাঁহি সিহঁতে নলক ক'লে, “আমিয়েই পাৰ্শ্বাতকেইডালত সোমাই লৈ তোমাৰ দানবোৰত আউল লগাই দিছিলোঁ। তোমাক তেনেই নঙঠা কৰি থৈ যাবলৈহে চৰিয়াখনো কাঢ়ি নিলোঁ।”

তাৰ পাচত, নল আৰু দময়ন্তীয়ে একেখন কাপোৰৰে দুটা আগেৰে গা মেৰিয়াই লৈ গুৰাগুৰিকৈ খোজ দিবলৈ ধৰিলে। নলে দময়ন্তীক বিদভ'লৈ যাবলৈ উপদেশ দিলে। দময়ন্তী কিন্তু অকলে বিদভ'লৈ যাবলৈ অমান্তি হ'ল।

এদিন দুয়ো ঠোঁটত একেলগে শূঁই আছিল। নল ৰজাৰ আগতে বটোপনি ভাগিল। ওচৰতে এখন মূৰ্দ্ধালি তৰোৱাল দেখা পাই তেওঁ কলিৰ প্ৰভাৱত পিন্ধি থকা কাপোৰখন দাঁছিৰাকৈ কাটি পেলালে। তাৰ পাচত, দময়ন্তীক ভাতে এৰি নল ৰজা পলাল। সাৰ পাই উঠি নলক

বিচাৰি নেপাই দময়ন্তীয়ে উৰাই-ধৰাই কান্দিবলৈ ধৰিলে। অৱশেষত, দময়ন্তীয়েও উত্তৰ পিনলৈ খোজ দিবলৈ ধৰিলে। নানা বাধা-বিঘিনি পাৰ হৈ যোৱাৰ পাচত এদল বেদন্ত ব্ৰাহ্মণৰ লগ লৈ চৌদৰাজ সুবাহুৰ নগৰ পালেগৈ। চৌদৰাজৰ ৰাজমাণ্ড গৰাকীয়ে তেওঁক ৰাজ আশিয়েদি গৈ থকা দেখা পাই মতাই নিলে। ৰাজমাণ্ডে তেওঁক স্বাগিলে, “তোমাক দেখি মোৰ মেঘে আৱৰি থোৱা বিজুলীলৈ মনত পৰিছে। তুমি নো কোন?” দময়ন্তীয়ে নিজকে এজনী সৈবিশ্ৰী বুলি চিনাকি দিলে। সৈবিশ্ৰীবিলাকে সচৰাচৰ আনৰ ঘৰত আশ্ৰয় লৈ বেজী-সুতাৰ কাম কৰি উঁকে বোঁচ-মেলি ভাত মোকলায়। দময়ন্তীয়ে লগতে নিজৰ দৰ্ভাগ্যৰ কথাখিনিও থোৰতে ক’লে। ৰাজমাণ্ডে তেতিয়া তেওঁক ৰাজকুঁৱৰী সুনন্দাৰ সখী হৈ থাকি যাবলৈ ক’লে। আৰু ক’লে, “মই বাৰু তোমাৰ গিৰিহঁতক মানুহ লগাই কিচাওঁ।” দময়ন্তী ততালিকে সন্মত হ’ল। তাৰ আগতে তেওঁ ৰাজমাণ্ডৰ পৰা কথা আদায় কৰি ল’লে : ‘তেওঁ কাৰো উচ্ছল নেথায় আৰু কাৰো ভৰি ধুৱাই দিব নেলাগে। তেওঁ ব্ৰাহ্মণৰ বাহিৰে আন কোনো পুৰুষৰ লগত মদুখামুখিকৈ কথা নেপাতে। আৰু যদি কোঁতয়াবা কোনোবা পুৰুষে তেওঁক নিজৰ ঘৰলৈ নিব খোজোঁহ, তেনেহ’লে সিজনক মৃত্যুদণ্ড বিহিব লাগিব।’

আনফালে দময়ন্তীক অকলগৰে এৰি থৈ নল ৰজা এখন গহীন হাবিত সোমাইছিলগৈ। এনেতে তেওঁৰ চকুত পৰিল, হাবিত জুই লাগিছে—এফালৰ পৰা গছ-গছনিবোৰ পুৰি শেষ হৈ আহিছে। কাণত পৰিল এটা চিঞৰ, “পুণ্যলোক নল, আপুনি মোক উদ্ধাৰ কৰকাঁহ।” লৰা-লৰিকৈ নল ৰজাই সেই চিঞৰটো অহাৰ পিনলৈ গৈ দেখিলে, জুয়ে ছাটি ধৰা এটা নাগ। পাক খাই থুপ লাগি বহি আছে। নল ৰজা ওচৰ চাপি যোৱাৰ লগে লগে সি মাত লগালে, “মহাৰাজ, মোৰ নাম ককেটক ; মহৰ্ষি নাৰদক আমনি কৰিছিলোঁ। শাপ দিলে। বোলে, তই ইয়াতে গছৰ মূঢ়া যেন হৈ পৰি থাক। নল ৰজাই তোক ছুঁলি নি আন ক’ৰবাত থৈ আহিলেহে ইফালে-সিফালে যাব পৰা হ’বি। হে পুণ্যলোক মহাৰাজ, আপুনি মোক উদ্ধাৰ কৰক। আপোনাৰ সখা হৈ মই আপোনাৰ

উপকাৰ কৰিম। আপুনি মাথোন খোজবোৰ গণি যাব! দহ খোজ হ'লেই মোক ক'ব।”

নল বজাই ককেটিক দাঙি নিলে। দহ খোজ হ'লতে সি নল বজাক খোঁট মাৰি দিলে। তাৰ পাচতে ককেটিকে মাত দিলে, “মহাৰাজ, মই মাথোন আপোনাৰ গা'ৰ বগটো সলাই দিলোঁ। এতিয়াৰ পৰা আপোনাক কোনেও চিনি নোপাব। লগতে যি কলি আপোনাৰ দেহৰ ভিতৰত থিতু লৈছেহি, সিও বিষৰ জালত ধৰফৰাই থাকিব। আপুনি এতিয়া পোনে পোনে ঋতুপৰ্ণ বজাৰ ওচৰলৈ যাওক। তাত আপুনি নিজকে বাহুক নামেৰে চিনাকি দিব। আৰু ক'ব, আপুনি সাৰথিৰ কাম বাঢ়ুৱাকৈ কৰিব জানে। তেওঁক আপুনি ঘোঁৰাৰ বিষয়ে জ্ঞান দিব আৰু তেওঁৰ পৰা আপুনি পাশাখেলৰ জ্ঞান শিকি ল'ব। সেই জ্ঞানেৰেই আপুনি আপোনাৰ ৰাজ্য ঘৰাই ল'ব পাৰিব। ঋতুপৰ্ণ বজা আপোনাৰ সখা হ'ব। তেওঁৰ সহায়তে আপুনি আপোনাৰ পত্নীক ঘৰাই পাব। এতিয়া লওক এইযোৰ মন্ত্ৰপত্ৰ কাপোৰ। এইযোৰ কাপোৰ পিন্ধাৰ লগে লগে আপোনাৰ গা'ৰ ৰং আকৌ আগৰ দৰে হৈ পৰিব।”

কেইদিনমানৰ পাচত নল ঋতুপৰ্ণ বজাৰ ওচৰ পালেগৈ। নলে নিজৰ চিনাকি দি ক'লে, “মোৰ নাম বাহুক। ঘোঁৰাৰ বিষয়ে মোৰ দৰে অভিজ্ঞ মানুহ অতি কম আছে। মই এজন পাকৈত ৰথৰ সাৰথি। মই ৰজা-বঢ়াৰ কামো ভালকৈ জানো। আপোনাক লাগে যদি মোক আপুনি আপোনাৰ ৰথৰ সাৰথি নিয়োগ কৰিব পাৰে।” ঋতুপৰ্ণ বজাই সামান্য দূৰতমান পৰীক্ষা লৈ তেওঁক তেওঁৰ ঘোঁৰাশালৰ অধ্যক্ষ কৰি ল'লে। তেওঁৰ সহকাৰী হিচাপে লগ লাগিল তেওঁৰ তাহানিকালৰ সাৰথি বাৰ্কে'য় আৰু জীৱল নামৰ আন এজনক। এইদৰে তেওঁ ঋতুপৰ্ণ বজাৰ আশ্ৰয়তে হুৰ্দ্দনিয়াহ কাটি সুখে-দুখে দিন কটাবলৈ ধৰিলে।

আনদিনে বিকটৰাজ ভীমে নল-দময়ন্তীক বিচাৰি দেশে দেশে মানুহ পঠাবলৈ ধৰিলে। সেই মানুহবোৰৰ মাজৰে স্নেহ নামৰ এজন ব্ৰাহ্মণে চৌদৰাজৰ অস্ত্ৰশপুৰত হঠাৎ দময়ন্তীক দেখি চিনি পালে। স্নেহক দেখা পাই দময়ন্তীয়েও কান্দিবলৈ ধৰিলে। বটনাটোৰ বাৰ্ভাৰ পাই

ৰাজমাৰে স্নদেৱক স্মিধিলে, “হে ৰাজ্ঞ, আপুনি নো কেনেকৈ চিনি পাৰে, এওঁৱেই যে দময়ন্তী?” স্নদেৱে তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “তেওঁৰ দহি চেলাউৰিৰ মাজত কপালত ফোট পিছা ঠাইখিনিতে দেখিবলৈ পদুম ফুলৰ লেখীয়া তুলসী-চিন এটা আছে। তেওঁৰ গাৰ বঙটো যদিও অলপ মদৰুৱা হৈছে, তথাপি তাৰ মাজতে সেই তুলসী-চিনটো ৰিণিকি ৰিণিকিকৈ জ্বলিকি আছে। তাকে দেখিয়েই চিনি পাৰোঁ, এওঁ আমাৰ ৰাজকুঁৱৰী দময়ন্তী।”

ৰাজমাৰে তেতিয়া ক’লে, “যদি সেয়ে হয়, তেনেহ’লে তেওঁ দেখোন মোৰ ভাগিন-ছোৱালী। মই তেওঁক ওপজাৰে পৰা দেখিছোঁ। তেওঁৰ দহি চেলাউৰিৰ মাজত পদুম ফুলৰ লেখীয়া এখিলা তুলসীপাতৰ চিন থকা কথাষাৰ মই জানো।”

অৱশেষত, মহা আড়ম্বৰেৰে দময়ন্তীক দোলাত তুলি বিদৰ্ভ ৰাজ্যলৈ পঠিয়াই দিয়া হ’ল। ৰজা ভীমে স্নদেৱক বহুতো ধন-সোণ দি বটো পিছালে। তাৰ পাচত, জোঁৱায়েক নলৰ সন্ধান ল’বলৈ দেশে দেশে গৈ আহিবলৈ কটকী পাচিলে। তাৰ মাজতে দময়ন্তীয়ে তেওঁলোকক এটা বৃদ্ধি দি পঠিয়ালে : “আপোনালোকে যিখন ৰাজসভাতে সোমায়গৈ, তাতে এইযাৰ কথা বাবে বাবে আওৰাব—সেই পাশাখেলুৱৈজন ক’লৈ গ’ল, যিজনে শহুই থকা ভাৰ্য্যৰ সৈতে একেলগে পিছি থকা কাপোৰখন দহিছা কৰি ভাৰ্য্যৰ ওচৰৰ পৰা আঁতৰি গ’ল? যদি দেখে কোনোবাই সেই প্ৰশ্নটোৰ কিবা উত্তৰ দিয়ে, মোক জনাবহি।”

বহুত দিনৰ মৰত এজন কটকীয়ে উভতি আহি দময়ন্তীক ক’লেহি, “মই ঋতুপৰ্ন ৰজাৰ ৰাজসভাত আপুনি শিকোৱা কথাষাৰ ৰাজহুৱাকৈ স্মিধিলোঁ। এজনে আচহুৱা কথা এযাৰ ক’লে, চৰায়ে যাৰ চুৰিয়াখনো উৰুৱাই নিয়ে, তেওঁ অন্যায্য কৰিলেও সতীয়ে ক্ষমা কৰিবলৈ নেপাহৰে। সেই সভাসদজনৰ লগত মই চিনাকি হৈছিলোঁ। নামটো বাহুৰু—ৰজাৰ ৰথৰ সাৰাধি। শুনিলোঁ, তেওঁ হেনো ৰজা-বড়াতো বৰ পাকৈত।”

দময়ন্তীৰ বৃদ্ধিবলৈ বাকী নেথাকিল, বাহুৰুকেই জন্মবেশী নল। দময়ন্তীয়ে স্নদেৱক মড়াই আনি সকলো কথা ক’লে। তাৰ পাচত ক’লে,

“আপুনি ঋতুপৰ্ণ বজ্জাৰ ওচৰলৈ গৈ কওক যে, ৰাজকুঁৱৰী দময়ন্তীক আকৌ স্বয়ংবৰ হ’ব ; কাইলৈ বোল নৌ-উঠোঁতেই তেওঁ দ্বিতীয় পতি বৰণ কৰিব। কাৰণ, মহাৰাজ নল বোধকৰোঁ বাচি থকা নাই। বহুত বজ্জা-ৰাজকোঁৱৰ স্বয়ংবৰ-সভালৈ আহিছে। আপুনিও বিদৰ্ভলৈ গৈ আহক।”

স্বদেশৰ ঋতুপৰ্ণ বজ্জাৰ ওচৰ পালেগৈ। বাওঁৰিটো শূন্য ঋতুপৰ্ণ বজ্জাই ছন্দবেশী নলক ক’লে, “বাহুক, কাইলৈ মই বিদৰ্ভ পাবগৈ লাগে। দময়ন্তীৰ দ্বিতীয় স্বয়ংবৰ। ইমান দূৰ বাট একেদিনাই পাব হোৱা জানো সম্ভৱ হ’ব?” নলে চিন্তা কৰি চালে, এয়া নিশ্চয় দময়ন্তীৰ কৌশল। তেওঁ নিশ্চয় আচল কথাটো ধৰিব পাৰিছে। ভাবি-গৰ্ণি নলে ঋতুপৰ্ণ বজ্জাক ক’লে, “আপোনাক বাৰু কাইলৈ ৰাতি পদুৱাৰ আগতে বিদৰ্ভ পোৱাই দিমগৈ। আপুনি ওলাওক। মই বথ সাজু কৰোঁগৈ।”

নলে চাৰিটা সিদ্ধদেশীয় খীণ চেহেৰাৰ ঘোঁৰা ঘোঁৰাশালৰ পৰা বাচি আনি বথৰ আগত জুটাবলৈ ল’লে। তাকে দেখি ঋতুপৰ্ণ বজ্জাই ক’লে, “বাহুক, তুমি নো বাৰু এই চেবেলা ঘোঁৰাকেইটাহে বিচাৰি পাল্লা নে? এইকেইটা দেখোন আধাবাটতে মৰিব।” নলে ভেঁতিয়া ক’লে, “মহাৰাজ, এইকেইটা সাক্ষাৎ পক্ষীৰাজ ঘোঁৰা। টোপাকাড় যোৱাদি যাব। ইহঁতৰ প্ৰত্যেকৰে কপালে-মূৰে, ডিঙিয়ে-ভৰিয়ে দহোটাকৈ পাকথোৱা নোমৰ চকৰ আছে। অৱশ্যে মহাৰাজৰ সন্দেশ উপজিছে যদি বেলেগ ঘোঁৰা লওঁ।” ঋতুপৰ্ণ বজ্জাই ভেঁতিয়া ক’লে, “বাহুক, তুমি ঘোঁৰাৰ বিশেষজ্ঞ। গতিকে, মই তোমাৰ ওপৰত এই বিষয়ে কথা নকওঁ।”

ঋতুপৰ্ণ বজ্জা বথত উঠিল। নলে বাৰ্কেয়কো ওচৰতে বহুৱাই ল’লে। তাৰ পাচত, বাহুকে বায়ুবেগেৰে বথ চলাবলৈ ধৰিলে। বাৰ্কেয়ই চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলে, ‘এওঁ বাৰু ইন্দুৰ বথৰ সাৰথি স্বয়ং মাতাল নেকি?’ মাজে মাজে তেওঁৰ নল বজ্জালৈয়ো মনত পৰিল। কিন্তু, নল বজ্জাৰ তুলনাত বাহুকৰ চেহেৰাপাতি ভীষণ আপচুৰ আৰু গাৰ বগটোও জামুকলীয়া। ঋতুপৰ্ণ বজ্জাও বথৰ বেগ দেখি আচৰিত হৈছিল।

এনেতে তেওঁৰ গাঁত লোৱা চেলেংখন বজাহে উৰাই নিলে। তেওঁ বাহুদুক চিঞৰি চিঞৰি ক'লে, “অলপ ৰ'বাচোন বাহুদুক। মোৰ চেলেংখন বাৰ্ষে'য়ই বটল আনকগৈ।” নলে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, বাৰ্ষে'য়ই আপোনাৰ চেলেংখন ক'ত বিচাৰি পাবগৈ? আমি এতিয়ামানে এক যোজ্ঞনত-কৈয়ো বেচি বাট পাব হৈ আহিলোঁ।” ঋতুপৰ্ন ৰজাই নলৰ ৰথচালনাৰ পাৰ্গতালি দেখি তবধ মানিলে। ভাবিলে, তেওঁৰ তেওঁৰ বিদ্যাৰ চিনাকি এটা দি থয়! এইবুলি জ্বৰি তেওঁ ক'লে, “বাহুদুক, সকলোৰে সকলো গুণ নেথাকে। ধৰাচোন, মোৰ চকুৰ পচাৰতে গণনা কৰিব পৰা গুণটো। সোঁ বহ'ত গছজোপাত কিমান ডাল-পাত আৰু গুৰুটি আছে, ক'ব পাৰা নে? মই কৈ গৈছোঁ, শুন। মাটিত সৰি পৰা পাতৰ সংখ্যা এশ এখিলা; পাকি সৰি পৰা গুৰুটিৰ সংখ্যাও সিমানেই। গছজোপাত এতিয়া লাগি থকা পাতৰ সংখ্যা পাঁচ কোটি আৰু গুৰুটি লাগি আছে দহহাজাৰ পঞ্চানব্বৈ। তুমি গণি চাব পাৰা।”

লগে লগে নলে ৰথখন ৰখাই দিলে। ঋতুপৰ্ন ৰজাই তেতিয়া ক'লে, “এতিয়া গণিবলৈ ল'লে ইয়াতে ৰাতি পুৱাব।” নলে ক'লে, “নহয়, আপোনাক বাৰু বাকীছোৱা বাট বাৰ্ষে'য়ই লৈ যাওক। মই আপোনাৰ গণনাটোৰ স'চা-মিছাৰ প্ৰমাণটো লৈ লওঁ।” ৰজা ঋতুপৰ্নই প্ৰমাদ গণিলে। ল'ৰালৰিকৈ তেওঁ ক'লে, “এটা কাম কৰা। তুমি এটা ডাল কাটি আনগৈ। তাতে মোৰ গণনাৰ স'চা-মিছাৰ প্ৰমাণ চোৱা। তুমি যদি ৰাতিয়েই মোক বিদৰ্ভ পোৱাবগৈ পাৰা, তুমি যি বিচাৰা তাকে দিম। মই মানি লৈছোঁ, তুমি পৃথিৱীৰ শুভবত অস্থিতীয় অশ্বতত্ত্বজ্ঞ।” শেষত, সেইটোৱেই সিদ্ধান্ত হ'ল। অলপ পাচতে নলেও গম পালে, ঋতুপৰ্ন ৰজা স'চাকৈয়ে গোপন গণনাৰ এক অস্থিতীয় বিশেষজ্ঞ। পাশাখেল খেলিবলৈ হ'লে এই বিদ্যাটো—যাৰ নাম অক্ষয়দয়—জনা থাকিলে কোনেও পৰাভুত কৰিব নোৱাৰে। অৱশেষত, দূয়ো দূয়োৰো কথা দিলে। নলে ঋতুপৰ্নক অক্ষয়দয়ৰ জ্ঞান দান কৰিব আৰু ঋতুপৰ্নই নলক তাৰ বিনিময়ত অক্ষয়দয়ৰ জ্ঞান দান কৰিব। কামটো পাচলৈ নথি তাতাই শেষ কৰা হ'ল।

জগে জগে আন এটা ঝটনা ঘটিল। নলে অক্ষয়কায়ৰ জ্ঞান লাভ কৰাৰ অলপ পাচতে ককেটিক নাগৰ বিষত ধৰকৰাই থকা কালি নলৰ মন্থৰ্দ্দ বমি হৈ ওলাই আহিল। কালিয়ে হাতযেমৰকৈ নল বজাৰ ওচৰত ক্ষমা ভিক্ষা কৰি ক'লে, “হে মহাৰাজ, যিজনে ভাৰিঘাত্তে আপোনাৰ নাম ল'ব, তেওঁৰ কোনো কালভয় নৈখাৰিব।” এইবুলি কৈয়েই কালি বহুত গছজোপাত সোমাই পৰিলগৈ।

যি কি নহওক, ঋতুপৰ্ণ বজাৰ বথ বাতিলৈ নেজাগে গধূলি পৰতে বিদৰ্ভৰাজৰ ৰাজধানী কুণ্ডিন নগৰত সোমালহি। দময়ন্তীয়ে বথৰ ঘৰ্ঘৰিণ শব্দনিয়েই অনদ্ৰমান কৰিছিল, বথৰ সাৰথি নল বজাৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়। কাৰেঙৰ চুড়াৰ পৰা চাই দময়ন্তীয়ে তিনিওজনকে দেখিলে। তেওঁ ঋতুপৰ্ণ বজা আৰু বাফে'য়ক দেখিয়েই চিনি পালে। কিন্তু, বাহুদকক দেখিহে তেওঁ চমক খালে। সেয়া তো নল নহয়—এজন দেখাত আপচু চেহেৰাৰ, চুটি-চাপৰ আৰু ঠেক কান্ধৰ আন কোনোবাহে !

ঋতুপৰ্ণ বজাই কোনও ক'তো স্ময়বৰৰ কোনো উমঘাম নেনেখি অবাৰ মানিলে। বজা ভীমে তেওঁক উলহমাগহকৈ আদৰিণ জনালে। স্মিলিলে, কি কথা, কি বতৰা, কিয় আহিল ইত্যাদি। ঋতুপৰ্ণ বজাই থাউকতে কৈ থ'লে, “আপোনাক মাত এষাৰ লগাই যাবলৈ আহিলোঁ।” বজা ভীমো চিন্তাত পৰিল, মাথোন এষাৰ মাত লগাবলৈকে এশ যোজনতকৈয়ো অধিক বাট পাব হৈ অহাও কম কথা নহয়। যি কি নহওক, বজা ঋতুপৰ্ণক কাৰেঙৰ ভিতৰতে ৰাখিলে। বাফে'য়কো তেওঁৰ চোৱা-চিন্তা কৰিবলৈ কাষৰ কুঠৰী এটাতে থ'লে। বাহুদকক থাকিবলৈ দিয়া হ'ল ৰাজ-কাৰেঙৰ গাতে লাগি থকা ৰথশালাত।

ইফালে দময়ন্তীয়ে নলক দেখা নোপাই চিন্তা কৰিবলৈ ল'লে, সেই চুটি-চাপৰ চেহেৰাৰ সাৰথিজন বাৰু কোন? শেষত কেশিনী নামৰ লিংগৰী এজৰীক স্মৃতি আনি ক'লে, “অলপ উমান লৈ আহগৈচোন, সেই চাপৰ মানুহজন নো অচলতে কোন ?”

কেশিনীয়ে বাহুদকৰ ওচৰলৈ গৈ ইটো-সিটো কথাৰ লাচতে স্মিলিলে, “আপুনি কেনে ? মহাৰাজ ঋতুপৰ্ণ নো হঠাতে বিদৰ্ভলৈ কিয় আহিল ?

আব্দ মহাবাজৰ আলখৰা মানুহজনৰ নামটো কি ?” বাহুদৰুপী নলৈ উত্তৰ দিলে, “মহাবাজ আহিছে দময়ন্তীৰ দ্বিতীয় স্বয়ংবৰলৈ। মই হ’লোঁ বাহুদৰ। মোক সকলোৱে ঘোঁৰাৰ বিশেষজ্ঞ বুলি জানে। মহাবাজে মোকেই সাৰাধি কৰি আনিলে—বাট বহুদূৰ, সময় তাকৰ—সেইবুলিয়েই। আমাৰ জগৰীয়াজন তাহানি নল বজাৰ বথৰ সাৰাধি আছিল। নাম বাৰ্কেয়।” কেশিনীয়ে আকৌ স্মিলিলে, “ডাঙৰীয়া, তেনেহ’লে ক’ব পাৰিব—নল বজা ক’লৈ গ’ল।” বাহুদৰে উত্তৰ দিলে, “ক’ত ক’ব পাৰিব! আজিকালি তেওঁৰ চেহেৰা-পাতি সলনি হ’ল। মনৰ দখত অনাই-বনাই ঘৰি ফুৰিছে।” এনেতে কেশিনীয়ে ক’লে, “ডাঙৰীয়া, বিদৰ্ভৰ পৰা যোৱা কটকীজনৰ প্ৰশ্ন এটা শুনি আপুনি হেনো বঢ়িয়া কথা এষাৰ কৈছিল। কথাষাৰ আকৌ দোহাৰি মোৰ আগত শুনাব নে—আমাৰ ৰাজকুঁৱৰীৰ শুনিবৰ বৰ মন।” কথাষাৰ বাহুদৰে দোহাৰিলে, “চৰায়ে যাৰ চৰাৰিয়াখন উৰুৱাই নিয়ে, তেওঁ অন্যায় কৰিলেও সতীয়ে ক্ষমা কৰিবলৈ নেপাহৰে।”

কেশিনীৰ মদখত সকলো কথা শুনি দময়ন্তীৰ অনদ্মানটো আব্দ জগজগীয়া হৈ উঠিল, বাহুদৰেই নল! কেশিনীক তেওঁ আকৌ পঠিয়ালে, আঁতৰে আঁতৰে থাকি বাহুদৰৰ আলেখ-লেখ চাই আহি জনাবলৈ। সেইমতে কেশিনীয়ে বাহুদৰৰ ধৰণ-কৰণবোৰ বেবৰ জলঙাৰে জুৰি চাই তবধ মানিলে। উৰ্ভাতি আহি দময়ন্তীক ক’লেহি, “আইদেউ, বৰ আচৰিত মানুহ এইজন! আমাৰ ফালৰ পৰা কেইবাবিধো মঙহৰ যোগান ধৰা হৈছিল। ওচৰতে কেইটামান শূদা কলহ আছিল। কলহকেইটালৈ তেওঁ এবাৰ চোৱাৰ লগে লগে পানীৰে চপুচপীয়া হৈ পৰিল। তাৰে মঙহাখনি ধুই-পথাৰি চৰুত থৈ জুহাজত খৰি জ্বাপি দিলে। তাৰ পাচত, খেৰ এমুঠি লৈ তালৈ এবাৰ চোৱাৰ লগে লগে সেয়া ভমককৈ জ্বালি উঠিল।” দময়ন্তীয়ে সেই কথাখনি শুনি উঠি কেশিনীক ক’লে, “যাচোন, তই অলপ আঙা খুজি আনগৈ। জুতিটো কেনেকুৱা লগে চাওঁ।”

দময়ন্তীয়ে আঙাৰ জুতিটো লৈয়েই গম পালে, বান্ধনিজন নল।

সেইবাৰ তেওঁ কেশিনীৰ লগত ল'ৰা-ছোৱালীহাল পঠিয়াই দিলে। বাহুকে সিহঁতহালক কোলাত লৈ চুমা খাই কান্দিবলৈ ধৰিলে। ফুটাই ক'লে, “মোৰ ল'ৰা-ছোৱালীহালো ঠিক এনেকুৱাই। সিহঁতলৈ মনত পৰিয়েই চকুপানী ওলাল দেখোন। তুমি আন একো নেভাবিবা। আৰু এটা কথা। আমি হ'লো আশাহী। তুমি বাৰে বাৰে ইল্ললৈ নহাটোৱেই ভাল নেকি।”

দময়ন্তীয়ে মাকক সকলো কথা কৈ উঠি ক'লে, “আই, মই গম পাইছোঁ, সেইজনেই নল। মাথোন চেহেৰাটো কেনেকৈ কিবা হৈ পৰিল। মই এইবাৰ নিজেই তেওঁৰ ওচৰলৈ যাওঁ। আপুনি পিতাক স্মৃতি অথবা নন্দস্মৃতি মোক অনন্দমতি দিয়ক।”

মাকৰ কথামতে বাহুকে মাতি পঠিওৱা হ'ল—দময়ন্তীক লগ পাবৰ কাৰণে। দূয়ো ধৈৰ্য্যত্যা দূয়োকো মদ্যমদ্যধিকৈ লগ পালে, তেতিয়া দময়ন্তীয়ে বাহুকে হৈ অহা ছদ্মবেশী নলক স্মৃতিলৈ, “আপুনি বাৰু পুণ্যশ্লোক নলৰ বাহিৰে আন কাৰোবাক জানেনে, যিজনে নিজৰ সহধৰ্ম্মিনীক বিনাদোষতে ত্যাগ কৰিব পাৰে?” ছদ্মবেশী নলে উত্তৰ দিলে, “যি কলিৰ প্ৰভাৱত মই মোৰ ৰাজ্য হেৰুৱাইছিলোঁ, সেই কলিৰ প্ৰভাৱতে মই তোমাকো ত্যাগ কৰিছিলোঁ। কলিয়ে মোৰ দেহৰ ভিতৰতে বাহু লৈছিলহি। এতিয়া সি মোৰ দেহৰ পৰা পলাই গৈছে। কিন্তু, তুমি বাৰু দ্বিতীয়বাৰ পতি বৰণ কৰাৰ কথা কিয় চিন্তা কৰিবলগীয়া হ'ল?” দময়ন্তীয়ে তেতিয়া আঠু লৈ ক'লে, “হে নিষধৰাজ, মই দেৱতাসকলকো বাদ দি আপোনাকেই বৰণ কৰিছিলোঁ। আপোনাক ঘৰাই অনাৰ আন উপায় নেদেখি এই উপায়টো গ্ৰহণ কৰিলোঁ। আপুনি মোক ক্ষমা কৰক।”

নল ৰজাই তেতিয়া ককেটক নাগে দি থৈ যোৱা কাপোৰযোৰ গা'ত ললে। লগে লগে আকৌ তেওঁ আগৰ নিচিনা পৰম ৰূপবান হৈ পৰিল।

পাচদিনা ৰাতিপুৱা ৰজা ভীম আৰু ৰজা ঋতুপৰ্ণকে ধৰি সকলোৱে নল-দময়ন্তীৰ প্ৰদৰ্শনলৈ নগৰ গোটেই কথাতিনি গম পালে। ঋতুপৰ্ণ ৰজাই নল ৰজাক ক'লে, “হে নিষধৰাজ, আপোনাৰ ওচৰত মই যদি নজনাকৈ

কিবা অপৰাধ কৰিছোঁ, সকলো মৰিষণ কৰিব।” নল বজাই ক’লে,
“হে অযোধ্যাপতি, বৰং মই আপোনাৰ ওচৰত পৰম কৃতজ্ঞ।”

তাৰ কিছুদিন পাচত নল বজাই সৈন্যে নিজৰ ৰাজ্যত প্ৰবেশ কৰি
পদ্মকৰক ক’লে, “মই তোমাক পাশাথেললৈ আহ্বান কৰিছোঁ। মই
মোৰ সমস্ত ধন সম্পত্তি আৰু দময়ন্তীক পণ ধৈছোঁ। আৰু তুমি পণ থোৱা
মোৰ পৰা কাঢ়ি লোৱা ৰাজ্য। নহ’লে তুমি মোৰ লগত ভৰোৱাল
খেলিব পাৰা।” পদ্মকৰে হাঁহি হাঁহি ক’লে, “ভেনেহ’লে এইবাৰ
দময়ন্তীকো লাভ কৰিম।” নলৰ খং উঠিছিল। তথাপি, একো নকৰি
মাতোন ক’লে, “বাক্যবীৰ হ’ব নেলাগে। আগতে বাৰু কেইবাজিমান
খেলিয়েই লোৱাচোন।”

একেবাজিয়েই নলে পদ্মকৰৰ সা-সম্পত্তি ৰাজ্য—সকলোবোৰ জয়
কৰি ল’লে। তাৰ পাচত নলে ক’লে, “মুখ, দময়ন্তীক যে নেপালিয়েই
ভুইহে সপৰিবাৰে দময়ন্তীৰ লগুৱা হৈ পৰিল। তই চাগৈ নেজান, তই
যে আগৰবাৰ মোৰ লগত জিকিছিল ভাবি থৈছ, সেয়া তই জিকা নাছিল
—জিকিছিল কলি।” অলপ থমকি বৈ নলে আকৌ ক’লে, “তই মোৰ
নিজৰ ভাই। তোৰ শতদোষ মই ক্ষমা কৰিম। মই তোক মোৰ ৰাজ্যৰ
আধাৰ্থিন দান কৰিলোঁ। তই আৰু কেতিয়াও অধৰ্ম নকৰিব।”

পদ্মকৰে তেতিয়া নল বজাৰ ভাৰি দুখন সাবাটি ধৰি ক’লে, “মহাৰাজ,
আপোনাৰ কীৰ্তি অক্ষয় হৈ ৰওক। আপুনি মোক প্ৰাণ আৰু ৰাজ্য দান
কৰিলে। আপুনি যেন অমৃত বছৰ জীয়াই থাকে।”

॥ পাণ্ডৱৰ তীৰ্থ-পৰ্যটন ॥

নল-দময়ন্তীৰ দীঘলীয়া কাহিনীটো কৈ উঠি বৃহদৰ্ষ মনিয়ে ক’লে,
“যুধিষ্ঠিৰ, নল বজায়ে তোমাৰ দৰেই বহু কষ্ট ভোগ কৰিছিল।
অৱশেষত, সেই কষ্টৰ পৰা উদ্ধাৰ পাই সমৃদ্ধিও লাভ কৰিছিল। তুমি
জয় নকৰিবা, তুমিও উদ্ধাৰ পাবা। মই গম পাইছোঁ, তুমি মাজে মাজে
উচুৰ খাই থাক—জানোচা আকৌ জেমাৰ কোনোবাৰে পশাথেললৈ মাতি

নিষ্কোঁহি। মই বাৰু তোমাৰ সেই ভয় আঁতৰাই দিছোঁ। ময়ো অক্ষহৃদয়ৰ কথা স্মদৰকৈ জানো। তুমি মোৰ পৰা সেই শিক্ষা গ্ৰহণ কৰা।”

বৃহদশ্বৰই য়াধিষ্ঠিবক সেই শিক্ষা দান কৰি উঠি পাণ্ডৱসকলৰ পৰা বিদায় গ্ৰহণ কৰিলে।

কিছদিনৰ পাচতে দেৱাৰ্ষি নাৰদ ওলালহি। আহিয়েই ভেঁও য়াধিষ্ঠিবক স্মিধিলে “হে ধাৰ্মিকশ্ৰেষ্ঠ, তোমাৰ কিবা প্ৰয়োজন হৈছে নৌক, বকাৱা।” য়াধিষ্ঠিৰে উত্তৰ দিলে, “হে দেৱাৰ্ষি, আপুনি প্ৰশ্ন হৈ থকাত আমাৰ একো প্ৰয়োজনেই নাই যেন লাগিছে। তথাপি আপুনি কণকচোন, তীৰ্থ-পৰ্যটন কৰি পুণ্যপ্ৰাপ্তি প্ৰদক্ষিণ কৰিলে কি ফললাভ হয়।”

নাৰদে তেতিয়া তেওঁক ভালেমান তীৰ্থৰ কথা বিতৰ্ক ক'লে। শেষত সামৰণি মাৰি ক'লে, “যি জনে নিয়মীয়াকৈ তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি ফুৰে, তেওঁ এশটা অশ্বমেধ যজ্ঞ কৰাতকৈয়ো অধিক ফল পায়। এই অশ্বৰ বহুতো স্বৰ্গিয়ে তোমাৰ লগতে তীৰ্থযাত্ৰা কৰিবলৈ আশা পাতি বৈ আছে। লোমশ মৰ্দ্দিনও আহি ওলাবহি। তুমি এইসকলৰ লগতে তীৰ্থ-পৰ্যটন কৰি আহাঁ।”

নাৰদ যোৱাৰ পাচত পুৰোহিত ধৌম্যয়ে আৰু কিছমান তীৰ্থক্ষেত্ৰৰ নানা মৰ্হিমাৰ কথা য়াধিষ্ঠিবৰ আগত সন্নিবেশ ক'লে। এনে সময়তে লোমশ মৰ্দ্দিন আহি ওলালহি। সিজনাই য়াধিষ্ঠিবক ক'লে, “মই তোমালোকক এটা বৰ ভাল বাতৰি দিওঁ, শুনো। মই এইমাত্ৰ ইন্দ্ৰলোকৰ পৰা আহিছোঁ। অজ্ঞান তাতে আছেগৈ। মহাদেৱৰ পৰা তেওঁ মহা শক্তিলাভী পাশুপাত অস্ত্ৰ লাভ কৰিছে। ইন্দ্ৰ, ধৰ্ম আৰু কুব্জৰ পৰাও আৰু বহুতো দিব্য-অস্ত্ৰ লাভ কৰিছে। দেৱৰাজ ইন্দ্ৰই মোক তোমাৰ অগ্ৰস্ত এহাৰ কথা ক'বলৈ কৈ পঠাইছে—অজ্ঞানৰ অস্ত্ৰশিক্ষা শেষ হৈছে; মাথোন এটা ডাঙৰ দেৱকাৰ্য কৰিবলৈ বাকী আছে। সেয়া কৰি উঠিয়েই উজ্জ্বল আহি তোমালোকৰ লগ লাগিবহি। শূৰ্দ্দন স্ত্ৰী হ'বা, কণৰ বুকুত যিটো কবচ তপজাৰে পৰা লাগি আছে, দেৱৰাজে সেইটো হেনো সময়ত হৰণ কৰিব। সেয়ে হ'লে, তোমালোকৰ শত্ৰু কণ অজ্ঞেয় হৈ থকাৰ ভয় নাই। এতিয়াৰ পৰা কণ অজ্ঞানৰ জ্বলন্ত শব্দক বাকী হৈ থকা নাই।”

তাৰ পাচত লোমশ মূৰ্নিয়ে ক'লে, “ইন্দ্রৰ অনুবোধ, মই তোমালোকৰ লগতে তীৰ্থবিলাকলৈ যাব লাগে। গতিকে, সোনকালে ওলোৱাঁ। তোমালোকৰ লগত থাকি মই সকলো অপায়-অমংগলৰ পৰা তোমালোকক ৰক্ষা কৰিম। মাথোন এঘাৰ কথা, যদুৰ্দ্ধিষ্টৰ! তুমি লব্ধ হৈ লোৱাঁ। লব্ধ হ'লে, সন্মণ কৰিবলৈ ছল লাগি পৰে।”

‘লব্ধ হৈ লোৱা’ কথাষাৰ যদুৰ্দ্ধিষ্টৰে বাঢ়িয়াকৈ বুজিলে। টাঙ্গি-টোপোলা আৰু লগৰীয়া মানুহ-দুন্দুহ দয়োটা কমাই লব লাগে! যদুৰ্দ্ধিষ্টৰে সেইবাবে সকলোকে ক'লে, “যিসকলে ভোক-পিয়াহৰ হেঁচা, বাট আৰু বতৰৰ কষ্ট ইত্যাদি সহিব নোৱাৰে, তেওঁলোক যাব নালাগে। যিসকলে জুতি নলগোৱাকৈ ঘিউ-মোঁ নহ'লে খাবই নোৱাৰে, তেওঁলোকো যাব নালাগে। যিসকলে ৰাজ-ভক্তি দেখুৱাবৰ বাবেই মোৰ লগ লৈছে, তেওঁলোক মহাৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ৰাজ্যলৈ উভতি যাওকগৈ। তাতো যদি কিবা সংস্থান নেপায়, তেনেহ'লে পাণ্ডাল ৰাজ্যলৈ যাবগৈ। তাত তেওঁলোকক তাৰ মহাৰাজে বসতি দিব। আমি অলপ লব্ধ হৈ তীৰ্থ-সন্মণ কৰিব খুজিছোঁ।”

যদুৰ্দ্ধিষ্টৰ কথা শুনি তীৰ্থলৈ যাবলৈ ওলোৱা প্ৰায়বোৰ নগৰবাসীয়েই হস্তিনাপুৰলৈ উভতি যাবলৈ থিৰাং কৰিলে। মাথোন কেইগৰাকীমান স্বাক্ষণহে বৈ গ'ল। তেওঁলোকক লগত লৈ পাণ্ডৱসকলে আঘোণৰ পূৰ্ণিমা তীৰ্থ উকলি যোৱাৰ পাচতে তীৰ্থ-যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে।

তেওঁলোকে তীৰ্থৰ পাচত তীৰ্থত ধৰ্মক যাবলৈ ধৰিলে। প্ৰত্যেকখন তীৰ্থতে দুদিন-এদিন ধৰ্মক বয় আৰু লোমশ ঋষিয়ে সেই তীৰ্থখনৰ লগত জড়িত বহুশাখা-পল্লৱিত কাহিনীবোৰ কৈ যায়। কোনোবাখন তীৰ্থৰ সৰোবৰত স্নান কৰি হয়তো কোনোবা শাপভ্ৰষ্ট দেৱতাই মন্দিৰলগত কৰিছিল। ক'ৰবাত হয়তো কোনোবা তপসীয়ে তপস্যা কৰি অমৰত্ব লাভ কৰিছিল। আৰু ক'ৰবাত হয়তোবা কোনোবা উগ্ৰ তপসীয়ে গৃহস্থাপ্ৰমলৈ উভতি আহি দেশৰ অনাৱৰ্ণিত দৰ কৰিছিল। সেইবোৰ তীৰ্থৰ লগত জড়িত মানুহ আৰু দেৱতাৰ অসংখ্য মহিমাৰ কথা শুনি শুনি পাণ্ডৱসকলৰ—বিশেষকৈ যদুৰ্দ্ধিষ্টৰৰ ধৰ্মীয় চেতনা আৰু জীৱনবোধ

আব্দ বোচি পৰিপদ্যেই হৈ উঠিছিল। নৈমিষাৰণ্য, প্ৰয়াগ, ভৃগুতীৰ্থ, মহেন্দ্ৰ পৰ্বত, অগস্ত্য তীৰ্থ, সুপাৰিক তীৰ্থ ইত্যাদি পাৰ হৈ তেওঁলোক বিখ্যাত প্ৰভাস তীৰ্থত ধৰ্মাক বৈছিলগৈ। তাতে তেওঁলোকক যদুবংশৰ মিত্ৰৰ কুটুম্বোৰে দেখা কৰি গ'লহি।

তেওঁলোক সকলোৱেই পাণ্ডৱসকল আব্দ দ্ৰৌপদীৰ দৰ্শ দেখি অতি মৰ্মাহত হৈ উঠিছিল। বলবানে তেওঁলোকৰ মনোকণ্ট প্ৰকাশ কৰি নিজকে নিজেই কোৱাৰ দৰে ক'লে, “ধৰ্ম কৰিলেই মংগল নহয়; অধৰ্ম কৰিলেই অমংগল নহয়। যদুৰীষ্টৰ নিচিনা ধৰ্মাত্মাই জটা বান্ধি, কোঁপীন পিন্ধি অশেষ কণ্ট ভুগিছে! আব্দ দ্ৰুপদৰ নিচিনা মহাপাপীয়ে পৃথিৱী শাসন কৰিছে! কোনে ক'ব, অধৰ্মতকৈ ধৰ্ম প্ৰেৰণতৰ বদলি? ধিক্ এই ভীষ্ম, দ্ৰোণ, কৃপ আব্দ ধৃতবাস্তৱৰ দৰে যতমানে জ্ঞানবৃদ্ধৰ দল! পাণ্ডৱবিলাকক বনলৈ পঠিয়াই তেওঁলোকৰ দৰে মানদহবোৰে বাৰু কি স্মৃতি জীয়াই থাকিব পাৰিছে? ধৰ্মপুত্ৰ যদুৰীষ্টৰ নিবাসন আব্দ দ্ৰুপদৰ স্মৃতি-সমাপ্তি দেখিও বাৰু পৃথিৱী বিদীৰ্ণ নোহোৱাকৈ আছে কেনেকৈ?”

সাত্যকিয়ে তাকে শুনি খংমুৱাকৈ ক'লে, “এতিয়া বিজাপ কৰাৰ সময় নহয়। যদুৰীষ্টৰে কিবা কৰক-নকৰক, আমি আমাৰ কৰিবলগীয়াখিনি কৰি যাব লাগে। ইচ্ছা কৰিলে আমি তিনিও জগত জয় কৰি ল'ব পাৰোঁ। তেনেহলত আমি কিহলৈ বাট চাব লাগে? যদুবংশৰ সকলো বীৰে আজিয়েই যুদ্ধ-যাত্ৰা কৰি দ্ৰুপদক যমালয়লৈ পঠোৱাৰ ব্যৱস্থা ল'ব লাগে। ধৰ্মৰাজ যদুৰীষ্টৰে তেখেতৰ প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰি বনতেই থাকক; বনবাসৰ কাল শেষ নোহোৱালৈকে অভিমন্যুৱে ৰাজ্য চলাওক। আপোনাসকলে কি কয়?”

কৃষ্ণই ভেটিয়া মাত দিলে, “সাত্যকি, আমি তোমাৰ মন্ত্ৰটোকে মানি ল'জোঁহেঁতেন। কিন্তু কথা হ'ল, যদুৰীষ্টৰে নিজৰ বাহুবলেৰে জয় কৰি নোহোৱা ৰাজ্যৰ গৰাকী হ'বলৈ নিবিচাৰে। অকল যদুৰীষ্টৰেই নহয়, বাকী চাৰিজন ভায়েক আব্দ দ্ৰৌপদী—কোনোজনেই স্বধৰ্ম ত্যাগ নকৰে বদলিয়েই মই জানো।”

যদিষ্ঠিৰে স'হাৰি জনাই ক'লে, “নিশ্চয়। ৰাজ্য নহয়, সত্যহে বক্ষণীয়। কেৱল কৃষ্ণইহে মোক ভালকৈ জানে। তেওঁকো মই সন্দেহকৈ জানো। গতিকে, কৃষ্ণই যেতিয়া জনাব, শক্তিপ্ৰদৰ্শনৰ সময় হ'লহি, তেতিয়া তোমালোকে দৰ্ঘোদনক জয় কৰিব। তেতিয়ালৈকে সকলো উল্ভঙালি সহি থাক।”

যদিষ্ঠিৰক তেওঁৰ তীৰ্থ-যাত্ৰাৰ ইচ্ছা পূৰণ কৰাত ব্যাঘাত নঘটোৱাকৈ যাদৱসকল দ্বাৰকালৈ উভতি গ'ল। পাণ্ডৱসকল তাৰ পাচত আৰু এলানি তীৰ্থৰ অভিমুখে গৈ থাকিল। লোমশ মুনিয়েও আৰু এলানি পূৰ্ণাৰ্থকথাৰ পোহাৰ মেলিলে। যদিষ্ঠিৰেও ধৰ্মকথাৰ সংগ্ৰহেৰে তেওঁৰ জ্ঞানৰ ভঁৰাল চহকী কৰি নিবলৈ ধৰিলে। অৱশেষত, তেওঁলোক গন্ধমাদন পৰ্বত পালেগৈ।

এনেতে ধৰ্মমুহা-বৰষুণ আহিল। সকলোৱে ভয়ত অস্থিৰ হৈ হাতৰ ওচৰত যিহুকে পালে তাকে খামুচি ধৰি ধৰ্মক ব'ল। ভীমে এহাতেৰে দ্ৰৌপদীক সান্ৱটি ধৰি আনখন হাতেৰে এজোপা গছ খামুচি ধৰ্মমুহাজাক পাৰ হৈ যাবলৈ দিলে। চাৰিওপিনে বৰফৰ চামনিৰে ভৰি পৰিল। ধৰ্মমুহা-বৰষুণ শাম কাটিলত তেওঁলোক আকৌ খুঁপি খুঁপি অঙ্গুৱাই যাবলৈ ধৰিলে। এক ক্লেশমান বাট যোৱাৰ পাচতে দ্ৰৌপদী ঢালি পৰিল। লগে লগে নকুলে চিঞৰ মাৰি সকলোকে দ্ৰৌপদীৰ ওচৰলৈ মাতিলে। যদিষ্ঠিৰে দ্ৰৌপদীৰ মূৰটো নিজৰ কোলাত লৈ বিলাপ কৰিবলৈ ধৰিলে, “মই পাপী, মোৰ পাপৰ ফলতেই দ্ৰৌপদীৰ ইমান কষ্ট হ'বলৈ পাইছে। ৰজা দ্ৰুপদে ভাবিছিল, সন্তানৰ কন্যাবত্ন পাণ্ডৱসকলে অতি আদৰ্শকৈ ৰাখিব! কিন্তু কি হ'ব, মোৰ দৰে জুৱাৰীৰ হাতত পৰি তেওঁৰ অজি এই দশা হ'ল।” ধোম্য আৰু লগৰীয়া ঋষিকেইজনে শান্তি-মন্ত্ৰ জপ কৰিবলৈ ধৰিলে। পাণ্ডৱসকলে শহুহাল এখন পাৰি তাৰ ওপৰত দ্ৰৌপদীক শূৱাই দিলে। নকুল আৰু মহদেৱে তেওঁৰ ভৰি দুখন পিঠিকি দিহলৈ ধৰিলে, যাতে তেওঁৰ গা'টো উমাল হৈ উঠে। অৱশেষত, দ্ৰৌপদী শ্বশু হৈ উঠিল।

ভীমে তেতিয়া তেওঁৰ পদ ঘটোৎকচক সঁৱৰিলে। লগে লগে

ঘটোৎকচ ওলালহি। তেওঁ স্থিতিলৈ, “পিতা, আপুনি মোক কিয় মাতিছিল, আদেশ কৰক।” ভীমে ক’লে, “বোপা, তোমাৰ আয়েৰাৰ ভাগৰ লাগিছে। তুমি তেওঁক কান্ধত তুলি আমাৰ ওচৰে ওচৰে আকাশৰ বাৰ্টেদ লৈ ব’লা। লাহে লাহে যাবা।”

লগে লগে ঘটোৎকচে দ্রৌপদীক আলফুলকৈ নিজৰ কান্ধত তুলি ল’লে। তাৰ মাজতে ঘটোৎকচৰ লগৰীয়া ৰাক্ষস-ডেকা কেইজনমানো ওলালহি। সিহঁতে প্ৰত্যেকজন পাণ্ডৱৰ ওচৰ চাপি ক’লে, “পিতা, আপুনি মোৰ কান্ধত উঠক।” এইবুলি কৈ সিহঁতে উদ্ভৰলৈ বাট নেচাই গাইপতি একোজনক কান্ধত তুলি ল’লেই। মাথোন লোমশ মূনিয়েহে যোগৰ বলত মাটিত খোজ নেপেলোৱাকৈ নিজৰ ধৰণেৰে আগুৱাই যাবলৈ ধৰিলে। এইদৰে তেওঁলোক বহুদূৰ বাট পাৰ হৈ ভাগীৰথীৰ পাৰৰ এজোপা বিয়োগোম বগৰী গছৰ তলত এটুকুৰা অতি মনোৰম ঠাইত ব’লগৈ। তেওঁলোকে গম পালে, সেয়ে বিখ্যাত বদৰিকাশ্ৰম। পাণ্ডৱসকলে তাতে উপাৰ-পদাৰ্থসকলৰ নামত পিণ্ড দান কৰিলে।

। ভীম-হনুমানৰ মিলন ।

পাণ্ডৱসকলে বদৰিকাশ্ৰমতে ছ’ৰাতি কটালে। তেওঁলোকে আশা কৰিছিল, তাতে তেওঁলোকক অজ্ঞানে উভতি আহি লগ ধৰিবহি। কিন্তু, অজ্ঞানে উভতি অহাৰ সময় হোৱা নাছিল। এদিন বস্তাহে উৰাই অনা এপাহ অতি ধুনীয়া সোণবৰণীয়া পদম ফুল দ্রৌপদীৰ লম্বাৰে পৰিলহি। দ্রৌপদীয়ে সেই পদম ফুল পাহ বঢ়লি আনি ভীমক দেখুৱাই ক’লে, “চোৱাচোন, এই পদম ফুলপাহ! এইপাহ মই ধৰ্মৰাজক দিম। ইয়াৰ ৰূপেই চাবা নে গোন্ধেই ল’বা। ইমান ধুনীয়া আৰু ইমান সুগন্ধ ক’ল মই ক’তোৱেই দেখা নাই। মোক যদি তুমি সঁচাকৈয়ে মৰম কৰা, তেনেহ’লে মোক এনকুৱা ক’ল আৰু কেইপাহমান আনি দিব লাগিব। দিবানে বাৰু, মই কাম্যক বনলৈ লৈ যাম?”

দ্রৌপদীৰ কথা শুনি ভীম সেই পদম ফুলৰ সৰোবৰ বিচাৰি ওলাই

গ'ল। ভীমৰ চকুত পৰিল, কেউফালে মাথোন হৰিণাৰ জাক চৰি ফুৰিছে। ভীমক দেখি সিহঁতৰ কিছূমানে মূৰত কেঁচা ঘাঁহৰ মূঠি লৈ অবাক হৈ চাবলৈ ধৰিলে। যক্ষ আৰু গন্ধৰ্ব বমণীবোৰেও ভীমৰ গা'ৰ গলি পৰা সোণৰ লেখীয়া বৰণ আৰু আটল বান্ধোনটোলৈ চকু তুলি নোচোৱাকৈ নোৱাৰিলে। বনৰীয়া গাহৰি, বনৰীয়া ম'হ, সিংহ, বাঘ আৰু শিয়ালৰ জাকে ভীমৰ গজেন্দগমন দেখি ভয়তে পলাবলৈ ধৰিলে। কিছূদৰে যোৱাৰ পাচত ভীমৰ চকুত পৰিল নানা তৰহৰ কলগছেৰে উপচি থকা এখন কলনি-বাৰী। ভীমে সেই বাৰীখনত সোমাই কেইবাজোপাও কলগছ এনেয়ে উঘালি পেলাবলৈ ধৰিলে। লগে লগে গছত পৰি থকা চৰাইবোৰ জাকে জাকে উৰা মাৰিবলৈ ল'লে। ভীমে সেই চৰাইবোৰৰ পিচি লৈ লৈ এটা বিশাল সৰোবৰত ওলালগৈ। সৰোবৰটো পায়ৈ তেওঁ তাত নাৰি গা ধুবলৈ ল'লে। ঘেনিবা মানুহ নহয়—কোনোবা দ'তাল হাতীয়েহে পানী খেদালিছে। তাৰ পাচত, পানীৰ পৰা উঠি আহি ভীমে তেওঁৰ শংখটো বজাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। শংখৰ মাত শুনি শূই থকা সিংহবোৰে সাৰ পাই গুৰ্জৰিবলৈ ধৰিলে। সিংহৰ গোজৰণি শূনি জাক জাক হাতীয়েও চিঞৰিবলৈ ধৰিলে।

বায়ুৰ বৰপুত্ৰ হনুমান ওচৰতে আছিল। ভায়েক ভীমসেনে ক'ব নোৱৰাকৈয়ে স্বৰ্গৰ দূৱাৰমুখ পাই সেইদৰে খলকনি লগোৱা শূনি হনুমান চিন্তিত হৈ পৰিল। কাৰণ, স্বৰ্গৰ দূৱাৰমুখত সেইদৰে হুলস্থূল লগোৱা নিষিদ্ধ। হনুমানে থিৰাং কৰিলে, বাটেটো আগচি ধৰিব লাগিল। বাটেটো তেনেই ঠেক—কোনোমতে এজন মানুহ দূয়োফালৰ গছ-বন ঠেলি আগদূৱাব পাৰে। হনুমান বাটেতে শূই পৰিল। তাৰ পাচত, নেজডাল জোকাৰি জোকাৰি হামিয়াবলৈ ধৰিলে। হনুমানৰ হামিৰ শব্দ পব'তৰ গাত ঠেকা খাই বজনজনাই উঠিল। ভীমে পোনতে সেই শব্দ শূনি উচপু খাই উঠিছিল। ওচৰ চাপি আহি দেখিলে, এটা মন্ত শিলৰ ওপৰত হনুমান শূই আছে। ভীমে হনুমানৰ ওচৰ চাপি সিংহনাদ কৰি তেওঁক বাট এৰি দিবলৈ ক'লে। হনুমানে ভীমৰ মূৰৰ পৰা ভৰিলৈকে চাই উঠি এবাৰ হাঁহিলে আৰু ক'লে, “ছেৰা, মোৰ গা নৰিয়া।

শুধিছিলো। তুমি আহি মোৰ টোপনিটো জাঙিলাহি কিয় ? মই বাৰু মানুহ হোৱাৰ দৱাৰদালিৰ প্ৰাণী, ধৰ্ম-অধৰ্মৰ কথা একো নেজানো। তুমি তো মানুহ হৈ জ্ঞানিব লাগে যে, সকলো প্ৰাণীকেই দয়া কৰা উচিত। তুমি নো কোন ? ক'লৈ যাবলৈ আহিছা ? এইটো বাট দেৱলোকলৈ গৈছে। মানুহ তালৈ যাব নোৱাৰে।”

ভীমে নিজৰ চিনাকি দি উঠি স্বধিলে, “তুমি নো কোন ?” হনুৱানে উত্তৰ দিলে, “মই বান্দৰ। পিচে, তোমাক মই বাট এৰি নিদিওঁ। এই বাটোদি গ'লেই তোমাৰ মৃত্যু ঘটিব। গতিকে, ফল-মজা দূৰ্গতমান খাই উভাঙ যোৱাগৈ।”

ভীমে তেতিয়া ক'লে, “মৃত্যুৱেই ঘটক বা অন্য কিবাই ঘটক, মই যাম বুলিছোঁ ষোঁতয়া যামেই। তুমি মোক বাট এৰি দিয়া। নহ'লে, কথা বিষম হ'বগৈ।” হনুৱানে তেনেই নিশকভীয়াৰ ভাও ধৰি ক'লে, “ওঁ-হো, মোৰ গা নৰিয়া। লৰচৰ কৰিবলৈ শক্তিয়েই নাই। স'চাস'চিকৈয়ে যদি যাবই খুজিছা, মোক ডেই গঢ়িচ যোৱা।” ভীমে তেতিয়া ক'লে, “নিগৰ্দ্দণ পৰমাশ্ৰা সকলো দেহতে বিয়পি আছে। তেওঁক নেওচি মই তোমাক ডেই যাব নোৱাৰোঁ। নহ'লে নো কি কথা আছিল, তোমাকহে নেজাগে এই পৰ্বতটোকে ডেই যাব পাৰিলোহে”তেন—তাহানি হনুৱানে সাগৰখন ডেই যোৱাৰ দৰে।”

হনুৱানে সুধিলে, “তুমি যে হনুৱানৰ কথাটো উলিয়ালা, তেওঁ নো কোন ?” ভীমে উত্তৰ দিলে, “তেওঁ মোৰ ককাই। মহা গুণবান আৰু প্ৰজাপতি। বামায়ণ-পুৰাণৰ বিখ্যাত মহাবীৰ। তেওঁ একেজাঁপেই সাগৰখন ডেই গৈছিল। ময়ো তেওঁৰে লেখীয়া বীৰ। ইচ্ছা কৰিলে তোমাক এসেকা দিব পাৰোঁ। ভালে ভালে তুমি মোক বাটটো এৰি দিয়া। তাকে নকৰিলে তুমি যমৰ ঘৰৰ আলহী হ'বাগৈ।” হনুৱানে ক'লে, “কি কৰিব, বড় হ'লোঁ। উঠিবই নোৱৰা হৈ পৰিলোঁ। তুমি নহ'লে দয়া কৰি মোৰ নেজাজল আঁতৰাই কাৰোদিয়েই গঢ়িচ যোৱাগৈ।”

ভীমে জবিলে, বান্দৰটোক নেজাত ধৰি দূৰপাকমান ঘূৰাই বং চাব লাগিল। কিন্তু, নেজাজল দূৰোহাভেবে খামচি ধৰিও জাঙিব

নোৱাৰিলে। গোটেই গা ঘামি ঘামেৰে জ্বোল বৈ গ'ল, কিন্তু নেকজাল অকণো লৰচৰ কৰিব নোৱাৰিলে। তেতিয়াহে ভীমে হাতঘোৰকৈ ক'বলৈ ধৰিলে, “হে কপিশ্ৰেষ্ঠ, আপুনি মোক ক্ষমা কৰক। আপোনাক নক'বলগীয়া কথা কৈ দায় লগালোঁ—ভাতে আপুনি দায় নধৰিব। মই আপোনাত শৰণ লৈ স্থিতিছোঁ—আপুনি কোন? কোনোবা দেৱতা নে গন্ধৰ্ব, নে কোনোবা সিংহ পুৰুষ?”

হনুমানে তেতিয়া নিজৰ চিনাকি দি ক'লে, “মই হনুমান। ৰাজ্য-লাভৰ পাচত ৰামে মোক বৰ দিছিল, যেতিয়ালৈকে ডেওঁৰ কথা জগতত প্ৰচলিত হৈ থাকিব, তেতিয়ালৈকে মই অমৰ হৈ থাকিম। শীতাই বন্ধ দিছিল, মই যেতিয়াই যি ভোগ্যবস্তু বিচাৰোঁ, তেতিয়াই সি মোৰ ওচৰত ওলাবহি। শূনা কুব্জ-নন্দন, মই যে তোমাৰ বাটটো আগটি ধৰিলোঁ, তাৰ কাৰণ হ'ল মানুহৰ বাবে সেই বাট বন্ধ। সেইটো বাটোঁদ মাথোন দেৱতাসকলহে অহা-যোৱা কৰিব পাৰে। তুমি যি পদুম ৰুদল বিচাৰি আহিছা, সেয়া ওপচ খাই থকা সৰোবৰটো সৌৰ্ধিনতে আছে। তাৰ পৰাই ছিঙি নিয়াগৈ।”

ভীম আনন্দতে নাচি উঠিল। ক'লে, “মোতকৈ ভাগ্যবান আৰু কোন আছে! আজি আপোনাৰ দৰ্শন লাভ কৰিলোঁ! হে মহাবীৰ, মই বহুদিন ধৰি মনৰ ভিতৰতে ইচ্ছা এটা পুহি ৰাখিছোঁ, এদিন আপোনাৰ সাগৰ পাৰ হৈ যোৱা সময়ৰ ৰূপটো চাই কৃতার্থ মানিম। যদি সেই ৰূপটো মোক এবাৰ চাই লবলৈ দিলেহেঁতেন!” ভীমৰ সেই আশাটো পূৰণ কৰি হনুমানে চাই থাকোঁতেই এক বিশাল ৰূপ ধাৰণ কৰিলে। হনুমানৰ সেই আকাশ-পৰশা ৰূপটো দেখি ভীম ক'পবলৈ ধৰিলে। ভীমে হাতঘোৰকৈ ক'লে, “প্ৰভু, আপোনাৰ সেই বিশাল ৰূপ দেখিলোঁ। এতিয়া সেই ৰূপ সংকল্প কৰক। মই ধৰি হৈ থাকিব নোৱাৰা হৈছোঁ।” হনুমানে তেতিয়া ক'লে, “ভাইটি, মই জোমাক গোটেই ৰূপটো দেখুওৱাই নাই। জোমাৰ চকুৱে ঢুকিলেই নেপাবগৈ—সেইবাবেই। সেইটো আকাৰ লৈহে মই লংকাৰ ওপৰত জঁপিয়াই পৰিছিলোঁ।” তাৰ পিচত, হনুমানে ভীমক আঙুলিয়াই দেখুৱালে, কোন কালে নো পদুম

ক'ল থকা সৰোবৰটো আছে। লগতে সকলোই দিলে, “সেইকালোদি গ'লেই কুৰেবৰ ফ'লনিখন দেখিবলৈ পাব। তুমি কিছু বজা প্ৰয়োগ কৰি ক'ল নিৰ্হাতিবা।”

হনুমানে ঘোঁতয়া তেওঁৰ গা'টো কোচ খুৱাই আগৰ নিচিনা কৰি পেলালে। তেতিয়াহে ভীমেও তেওঁৰ স্মাভাৱিক প্ৰকৃতিটো খুৱাই পালে। তাৰ পাচত, হনুমানে ভীমক অতি মৰমেৰে সাৱটি ধৰিলে। লগে লগে ভীমে অন্তৰ কৰিলে, তেওঁৰ গা'টো যেন ফৰকাল আৰু সজাল হৈ পৰিছে। তেনেকুৱাতে হনুমানে ভীমক স্মিধিলে, “ভাইটি, তুমি মোক ক'লেই হ'ল। ধাতুৰাষ্ট্ৰৰ সেই অধীচ পুতেকেইটোক পিহি বন্দামাৰ কৰি থৈ আহিম, হস্তিনাপুৰ গোটেইখন ভাঙি তাহলং কৰি থৈ আহিম।” ভীমে তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “হে মহাবাহু, আপোনাৰ আশীৰ্বাদত আমি নিজেই সিহঁতক এশকনি দিব পাৰিম।” হনুমানে ভীমৰ উত্তৰ শুনি ক'লে, “বাৰু ভেনেহ'লে আন এটা কাম কৰিম। তুমি ঘোঁতয়া যুদ্ধত সিংহনাদ কৰিবা, তেতিয়া ময়ো তাৰ লগতে হংকাৰ কৰি উঠিম। মই অজুৰ্ণৰ ধ্বজাৰ ওপৰত বহি লৈ হংকাৰ কৰিম। সেয়ে হ'লে, তোমালোকে অনায়াসে শত্ৰু সংহাৰ কৰিব পাৰিবা।” এইবুলি কৈয়েই হনুমান তাৰ পৰা অদৃশ্য হৈ পৰি গ'ল।

ভীমে তেতিয়া সোণবৰণীয়া পদুম বিচাৰি হনুমানে আঙুলিয়াই দেখুওৱা বাটটোৰে যাবলৈ ধৰিলে। আবেলি সময়ত তেওঁৰ চকুত পৰিল, এখন অতি ধুনীয়া ফ'লনি, তাৰ মাজত এটা আটকধুনীয়া সৰোবৰ, আৰু সেই সৰোবৰত অসংখ্য সোণবৰণীয়া পদুম ফ'ল। ভীম সেই পিনলৈ আগবাঢ়িল। এনেতে তেওঁক ফ'লনি খনৰ পহৰীয়া-বান্ধস কিছুমানে বাট ভেটি ধৰিলেহি। বান্ধসবোৰে স্মিধিলে, “তুমি আকৌ কোন? পিৰিছা স্মি-মুনিৰ লেখীয়াটোক পহুছাল আৰু ক'কালত বান্ধি লৈছা খেলা শুৱোৱাল!”

ভীমে নিজৰ চিনাকিটো দি, কিয় আহিছে—ভাকো ক'লে। পহৰীয়া-বান্ধসবোৰে ক'লে, “এইখন কুৰেবৰ ফ'লনি। মো পানীডৰাত তেওঁ মাজে মাজে লগৰীয়াবোৰ লৈ সাঁতুৰি গা খুই গমলৈহি। মানুহ এইখন

ফলনিত সোমাব নোৱাৰে। সোমালে, সি নাশ পাব। যক্ষৰাজৰ অনৰ্মতি লৈহে সোমাব পাৰে। তুমি ধৰ্মৰাজৰ ভায়েক হৈ অনাচাৰী কাম কৰিবলৈ নাহিবা।” ভীমে উত্তৰ দিলে, “জ্ঞানিবা অনৰ্মতি লওঁৱেই, যক্ষৰাজ কুবেৰক দেখোন দেখা পাবলৈয়ে নাই। আৰু শূনা, মই হ’লোঁ ক্ষত্ৰিয়। ক্ষত্ৰিয়ই কোনো কথাতে কাৰো ক’তো অনৰ্মতি নলয়। অকল সেয়ে নহয়, এই সৰোবৰটো যিখন নৈৰ পানী যোৱাই আনি গঢ়ি লৈছে, সেই নৈখন পৰ্বতৰ পৰা ওলাই আহিছে—কুবেৰৰ কাৰেঙৰ পৰা ওলোৱা নাই। গতিকে, এই পানীডৰাত সকলোৰে সমান অধিকাৰ।” এইবুলি কৈয়েই ভীম ফলনিতখনত থকা সৰোবৰটোৰ পানী-যত্নলিত নামিলগৈ।

লগে লগে চাৰিওপিনৰ পৰা শ শ পহৰীয়া-ৰাক্ষস ঢপালিয়াই আহিল। ভীমৰ লগত যত্ন কৰি তাৰে ভালেমান মৰিল। বাকীবোৰ পলাল। ভীমে তেতিয়া নিশ্চিন্তমনে হে’পাহ পলুৱাই সোণবৰণীয়া পদুম ছিঙিবলৈ ধৰিলে। পহৰীয়া-ৰাক্ষসবোৰে যেতিয়া কুবেৰৰ আগত কথাষাৰ ক’লেগৈ, কুবেৰে তেতিয়া মিচিকিয়াই হাঁহি ক’লে, “মই গম পাইছোঁ। ভীমে সেয়া কুমাৰ খোপাত পিন্ধাবলৈ নিছোঁহি। হে’পাহ পলুৱাই নিবলৈ দিয়া।”

ভীমে উলটি যোৱাত পলম কৰা দৌখি যুধিষ্ঠিৰহঁত আপুৱাই আহিল। ঘটোৎকচৰ লগৰীয়া ৰাক্ষসবোৰে আটাইবোৰকে আকাশেদি উৰুৱাই আনিছিল। যুধিষ্ঠিৰে ইমানবোৰ ৰাক্ষসৰ মৰা শ দৌখি ভীমক ক’লে, “তুমি এইখন কি কৰিলা? পদুমনিখনো দেখোন তেনেই লণ্ডভণ্ড কৰিলা! দেৱতাসকলে অসন্তোষ নকৰিব জানো?” যুধিষ্ঠিৰক দেখা পাই বাকীবোৰ পহৰীয়া-ৰাক্ষস ওচৰ চাপি আহিল। সকলোৱে ধৰ্মৰাজৰ আগত আঠ ল’লেহি।

যুধিষ্ঠিৰে মনে মনে চিন্তা কৰিলে, তেওঁলোক কুবেৰৰ কাৰেঙৰ পিনে যাব! এনেতে আকাশ-বাণী হ’ল, “সেইপিনলৈ নেযাব, ধৰ্মৰাজ! ইয়াৰ পৰা কোনো মানুহেই উজাই যাব নোৱাৰে। কুবেৰৰ কাৰেং চাবলৈ মন কৰিছে যদি বদৰিকামললৈ উভতি যাওকগৈ। তাৰ ওচৰতে থকা আটাইবোৰৰ আগলৈ গৈ ওপৰলৈ চাই পঠিয়াব। তাৰ পৰাই কুবেৰৰ কাৰেং কটকটীয়াকৈ দেখা পাব।”

যদ্বিষ্ঠিবহঁত সকলোৱেই গন্ধমাদন পৰ্বতৰ পৰা লাহে লাহে নামি আহিবলৈ ধৰিলে।

। অজ্ঞানৰ প্ৰত্যাহ্বান ।

বদৰিকাজমত এমাহমান কটোৱাৰ পাচতে এদিন পাণ্ডৱসকলে দেখিবলৈ পালে, আকাশ পোহৰাই ইন্দুৰ বথখন তেওঁলোকৰ অভিমুখেই আহি আছে। বথখনৰ ভিতৰত বহি আহিছে অজ্ঞান! আৰু সেই বথখন চলাই আনিছে মাৰ্জায়ে। তেওঁলোকৰ আনন্দই হিয়া নধৰাই গ'ল।

অজ্ঞানে প্ৰবোধিত ধোম্য, যদ্বিষ্ঠিব আৰু ভীমক প্ৰণাম কৰি উঠি নকুল আৰু সহদেৱক স্নেহ-সম্ভাষণ জনালে। দ্ৰৌপদীকো বিভিন্ন মণি-মুক্তা উপহাৰ দিলে। সেইদিনা ৰাতি অজ্ঞানে সকলোকে স্বৰ্গত লভ কৰা বিভিন্ন অভিজ্ঞতাৰ কথা চমুকৈ ক'লে।

পাচদিনা ৰাতিপুৱা ইন্দু নিজেও আহিল। তেওঁ যদ্বিষ্ঠিবক ক'লে, “অজ্ঞানে সকলো ধৰণৰ অস্ত্ৰ লভ কৰিছে। এতিয়া তেওঁক জয় কৰিব পৰা কোনোৱেই এই প্ৰভুবনত নাই। তুমি পৃথিৱী শাসন কৰিবা, ভয় কৰিব নালাগে। এতিয়া তোমালোক কাম্যক বনলৈ উভতি যোৱাগৈ।” ইয়াকে কৈ ইন্দু আকৌ নিজৰ বথত উঠি গুচি গ'ল।

ইন্দু যোৱাৰ পাচত অজ্ঞানে সেই কেইবছৰ অমৰাৱতীত কি কৰি কটালে, সেই সকলোবোৰ কথা প্ৰাংখান্দপ্ৰাংথকৈ বৰ্ণনা কৰিলে। দেৱৰাজ ইন্দুই হেনো সকলোবোৰ অস্ত্ৰ-প্ৰয়োগৰ শিক্ষা দান কৰি উঠি ধেমেলীয়াকৈ গৱৰ্-দক্ষিণা বিচাৰিছিল। অজ্ঞানে সেই গৱৰ্-দক্ষিণা কেনেকৈ দিব সুদীৰ্ঘত দেৱৰাজে হেনো তেওঁক সাগৰৰ মাজত বাস কৰা নিবাতকবচ নামৰ এগৰা নদাদন্ত দানৱক বধ কৰি থৈ আহিবলৈ পঠিয়ালে। সিবিলাকৰ লগত তুমুল যুদ্ধ কৰি সম্পূৰ্ণৰূপে নিধন কৰাৰ পাচত অজ্ঞান অমৰাৱতীলৈ উভতি আহিছিল। বাটতে তেওঁ হিবণ্যপদৰ নামৰ এখন অশ্বত নগৰ দেখা পালে। সেই নগৰখন হেনো কোঁতৰাৰা আলাসত,

কৈতিয়াবা মাটিত, আৰু কৈতিয়বা পানীত ওপাঙি থাকে। অজ্ঞানে গম পালে, সেই নগৰৰ অধিবাসীবোৰ দেৱৰাজ ইন্দুৰ প্ৰবল শত্ৰু। সিবিলাকৰ লগতো অজ্ঞানৰ তুমুল যুদ্ধ হ'ল। অৱশেষত, অজ্ঞানে মহাদেৱক নমস্কাৰ কৰি উঠি তেওঁৰ গান্ধীৰ ধনুত পাশুপাত অস্ত্ৰ সংযোজন কৰি বিৰাট অগ্নিকাণ্ডৰ সৃষ্টি কৰিলে।

অজ্ঞানে তেওঁৰ সকলো কথাৰ মৈথনি মাৰি ক'লে, “দেৱৰাজে মোৰ সফল অভিযানৰ কথা শুনি পবন সত্তাৰ প্ৰকাশ কৰিলে। তাত্ত্বিকয়ো অধিক আনন্দৰ কথা হ'ল, দেৱৰাজৰ ধাৰণাত এতিয়া আনকি ভীষ্ম, দ্ৰোণ, কৰ্ণ, শকুনি আৰু সিবিলাকৰ কৰতলীয়া ৰজাবিলাক মিঞ্জিও মোৰ ষোল ভাগৰ এভাগহে হ'বগৈ! তাৰ পাচত, দেৱৰাজে মোক এই অভিল্য দিব্য-কবচ, হিৰণ্ময়ী মাল্য, দেৱদত্ত নামৰ এই মহাশব্দকাৰী শংখ, এই দিব্য-মুকুটটো আৰু এইবোৰ অজস্ৰ দিব্য-বস্তু দান কৰিলে।”

তাৰ পাচদিনা যুধিষ্ঠিৰে অজ্ঞানৰ সেই দিব্য-অস্ত্ৰসমূহৰ প্ৰয়োগ-কৌশল চাবলৈ মন কৰিলে। অজ্ঞানেও সিবিলাকৰ প্ৰয়োগকৌশল আখৰা কৰি দেখুৱাবৰ যো-জ্ঞা কৰিলে। এনেতে দেৱাৰি নাৰদ আহি ওলালহি। নাৰদে ক'লে, “অজ্ঞান, তুমি এই দিব্য-অস্ত্ৰবোৰ এনেয়ে প্ৰয়োগ নকৰিবা। সেইবোৰ কৰিলে, মহাদোষে চোৱে। আৰু শত্ৰু, যুধিষ্ঠিৰ! মহাযুদ্ধত যোঁতয়া অজ্ঞানে সিবিলাকৰ সঁচাসঁচকৈয়ে প্ৰয়োগ কৰিব, তেতিয়ালৈকে থৈ য'বা। আখৰা চাব নেলাগে, ঘাই ৰূপটোকে চাবা।”

॥ অজ্ঞানৰ-যুধিষ্ঠিৰৰ প্ৰয়োত্তৰ ॥

এদিন বাকী চাৰিজন পাণ্ডৱে যুধিষ্ঠিৰক ক'লে, “মহাৰাজ, আপোনাৰ প্ৰতিজ্ঞা ৰক্ষাৰ কাৰণেই আমি সকলো কষ্ট বৰণ কৰি লৈছোঁ, দুৰ্যোনিৰ ওপৰত শোধ ল'বলৈ যোৱা নাই। নহ'লে, কোন-কাহানিৰ বাবেই দৰাচাৰ বমৰ আজহী হ'লগৈহে”তেন। এয়াৰ বছৰ এইদৰে হাৰিত্বে-বননিয়ে অনাই-বনাই কটাই দিলোঁ। এইটো বছৰে যেনে তেনে পাৰ হৈ যাব। অৱ

পাচত, এটা বছৰ ক'ববাত কটাই দিমগৈ ; কোনেও নেজানিব, আমি ক'ত আছোঁ। কিন্তু, মাজৰ এইটো বছৰ এনেয়ে কটালে নহ'ব। সময়ত শত্ৰুৰ মৃত্যুমুখি হ'বলৈ সাজু হ'ব লাগিব।" ইয়াৰ পাচত তেওঁলোকে ক'লে যে, তীৰ্থ কৰি কদাৰ আনন্দ বাদ দিবৰ সময় হ'জাহি।

যদিষ্ঠিৰেও তেওঁলোকৰ কথতে হয়তকৈ দিলে। গতিকে, কেইদিনমানৰ পাচতে ঘটোৎকট আৰু তেওঁৰ লক্ষ্মীয়াবিলাকে পাণ্ডৱসকলক নামানিলে কঢ়িয়াই অনিবলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যে, জোমশ মূৰ্খি দেৱলোকলৈ উভতি গ'ল। তাৰ পাচত, সমতলভূমি পোৱাৰ লগে লগে তেওঁলোকে ঘটোৎকটক বিদায় দি যমুনা নদীৰ পৰা ওলাইছে সেই বিশাখমূৰ্খ নামৰ ঠাইডোখৰত থমকিছিল। সেইখন ঠাইতে প্ৰায় এবছৰ কাল থাকি তেওঁলোকে মৃগয়া কৰি জীৱিকা নিবহি কৰিবলৈ ধৰিছিল।

সেইবোৰ দিনৰ মাজৰে এটা দিনৰ কথা। আন আন দিনৰ দৰেই সেইদিনাও ভীমে বনৰীয়া ম'হ, বনৰীয়া গাহৰি আৰু হৰিণা পহু চিকাৰ কৰি ঘৰি কৰিছিল। হঠাৎ তেওঁ এটা বিয়াগোম অজগৰৰ সমুখত পৰিলগৈ। দেখাৰ লগে লগে সেই অজগৰটোৱে ভীমৰ গোটেই গাটো মেৰিয়াই ধৰিলে। ভীমে মৃত্যু হ'বৰ বাবে প্ৰাণপণে চেষ্টা কৰিলে। কিন্তু, সকলো চেষ্টা অথলৈ গ'ল, কোনোমতেই মৃত্যু হ'ব নোৱাৰিলে ; বৰ শেষত মৰ্ছিত হৈ পৰিল।

কিছু সময়ৰ পাচত আকৌ জ্ঞান পাই ভীমে সুধিলে, "হে ভূজগশ্ৰেষ্ঠ, আপুনি কোন? আপুনি নিশ্চয় সামান্য সৰ্প নহয়। মই ধৰ্মৰাজ যদিষ্ঠিৰৰ ভায়েক ভীম। মোৰ গা'ত অমৃত হাতীৰ বল। অথচ, আপুনি মোকো বশ কৰি পেলালে।" অজগৰে ভেঁতিয়া ভীমৰ বাহু দুটা মূৰ্ছা কৰি দি মাথোন গাটো মেৰিয়াই থৈ ক'লে, "শূনা তেনেহ'লে। তুমি কৰু কোঁতৰাৰা হস্তমাৰ পৰে পদৰূৰ বাজাৰি নহ'বৰ নাম শূনাছানে? মই সেই বাজাৰি নহ'ব। অগন্ত্য মূৰ্ছাৰ শাপত মই সাপ হৈ উপজিছোঁহি। বহুদিন মই ভোকত আছোঁ, একো খাবলৈ পোৱা নাই। ভাগ্যৰ বলত আজি জেমাৰু পাইছোঁ। জেমাৰু নিজেই মই বোৰ পেটৰ জুই মৃদুভোজ।"

ভীমে তেতিয়া হাতযোৰকৈ ক'লে, “হে মহাসৰ্প, মই মোৰ নিজক নিমিত্তে অকণো চিন্তিত হোৱা নাই। কিন্তু, মোৰ অগ্ৰজ যদৰ্শিষ্ঠৰ আৰু বাকীসকলৰ কথাহে চিন্তা কৰিছোঁ। তেওঁলোক সকলোৱেই মোৰ মন্ত্ৰুঘটাৰ পাচত ৰাজ্য-উদ্ধাৰৰ আশা হেৰুৱাই পেলাব। অথচ, সেই ৰাজ্য-উদ্ধাৰৰ আশা বন্ধুত বান্ধিয়েই অনাহকতে মোৰ অগ্ৰজ মহা পুণ্যবান যদৰ্শিষ্ঠকো অনেক টান কথা কৈ মনত দৰু দিছোঁ।”

এনে সময়তে যদৰ্শিষ্ঠৰ আৰু ধৌম্য তাত ওলালহি। দুয়ো ভীম আনকি গধৰ্মপৰতো মৃগয়াৰ পৰা উৰ্ভাত নোযোৱা দেখি ভীমক বিচাৰিয়েই ওলাই আহিছিল। ভীমৰ মৰুখৰ পৰা থাউকতে সকলো কথা শুনিলে যদৰ্শিষ্ঠৰে সেই অজগৰটোক সম্বোধন কৰি ক'লে, “হে মহাসৰ্প, আপোনাৰ ভৈক গঢ়াব পৰাকৈ আন কিহৰাৰ যোগান ধৰোঁ। আপুনি মোৰ ভাইটোক এৰি দিয়ক।”

অজগৰে তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “শুনো, এই ৰজাৰ ল'ৰাটো নিজে নিজে আহি মোৰ মৰুখৰ আগত পৰিছেহি। মই এওঁকে খাম। তুমি এনেয়ে মোক টু-টুৱাই আমনি কৰি নেথাকিবাহি। নহ'লে, মই কাইলৈ তোমাকো গিলি খ'ম।” তাৰ পাচত, অজপ ততক্ মাৰি বৈ ক'লে, “ৰ'বো। তুমি যদি মোৰ প্ৰপুকেইটামানৰ উত্তৰ দিব পাৰা, তেনেহ'লে বাৰু তোমাৰ ভায়েকক এৰি দিম।” যদৰ্শিষ্ঠৰে তেতিয়া ক'লে, “বাৰু, আপুনি সোধক ! মই সাধ্যমতে উত্তৰ দিম।”

অজগৰ যদৰ্শিষ্ঠৰ কথাত বৰ সন্তুষ্ট হ'ল। ক'লে, “তোমাৰ কথা শুনিলে মোৰ ধাৰণা হৈছে, তুমি বে'চ বুদ্ধিমান। কোৱাচোন বাৰু—ব্ৰাহ্মণ কোন ? আৰু জ্ঞাতব্য কি ?”

যদৰ্শিষ্ঠৰে উত্তৰ দিলে, “যিজন সত্য, দান, ক্ষমা, সং চৰিত্ৰ, অহিংসা, তপস্যা আৰু দয়া গুণৰ অধিকাৰী, তেওঁৰেই ব্ৰাহ্মণ। আকৌ, যাক জানিলে আৰু কোনো শোক-দুখ নেথাকে, সেই সুখ-দুখৰ অতীত নিৰ্বিশেষ ব্ৰহ্মই জ্ঞাতব্য।”

অজগৰে তেতিয়া চাব মাৰি ধৰিলে, “কিন্তু, শত্ৰুসকলৰ মাজতো বহুতেই দেখোন তুমি কোৱা গুণবোৰৰ অধিকাৰী ! আৰু এনে কাকো

দেখা পোৱা নেযায়, যিজন সকলো সুখ-দুখৰ অতীত। তোমাৰ উত্তৰ দূৰত আঁৰ বৈ যোৱা নাই জানো ?”

যদ্যৰ্থিষ্ঠে ক’লে, “হে বিষধৰ, মোৰ কথাত একো আঁৰ বৈ যোৱা নাই। কাৰণ, যিজন শব্দেৰ গা’ত মই কোৱা গুণবোৰ পোৱা যায়, তেওঁক শব্দ বুলি ক’ব নোৱাৰি; তেওঁ ব্ৰাহ্মণ। আকৌ, কেৱল অনিত্য জীৱৰ মাজত বিচাৰিলেহে সুখ-দুখৰ অতীত কাকো পোৱা নেযায়। কিন্তু, নিত্য ব্ৰহ্ম সম্পূৰ্ণৰূপে সুখ-দুখৰ অতীত।”

অজগৰে আকৌ স্মিলিলে, “যদি গুণৰ ওপৰতহে ব্ৰাহ্মণত্ব নিৰ্ভৰ কৰে, তেনেহ’লে দেখোন যিবোৰ সেই গুণবোৰৰ অধিকাৰী হ’ব পৰা নাই, সেইবোৰ ব্ৰাহ্মণৰ সম্বন্ধ হৈয়ো ব্ৰাহ্মণ নহয়। মই তোমাৰ উত্তৰটো খবৰ পৰা নাই।”

যদ্যৰ্থিষ্ঠে তেতিয়া ক’লে, “মোৰ ধাৰণা, সকলো বৰ্ণতেই সংকৰ কথাষাৰৰ সংক্ৰমণ ঘটিছে। গতিকে, মানুহৰ জাতিনিৰ্ণয় সহজ সূত্ৰৰ অধীন নহয়।”

যদ্যৰ্থিষ্ঠৰ উত্তৰ শব্দনি সন্তুষ্ট হৈ অজগৰে ভীমক মূৰ্চালি কৰি দিলে। তাৰ পাচত, অজগৰৰ লগত যদ্যৰ্থিষ্ঠে নানা তথ্যকথা আলোচনা কৰিলে। কথাৰ লাচতে যদ্যৰ্থিষ্ঠে সন্মিলিলে, “মই জনাত আপুনি পৰম জ্ঞানী আৰু স্বৰ্গবাসীও আছিল। তথাপি, আপোনাৰ বাবু এই দুৰৱস্থা কেনেকৈ হ’বলৈ পালে?” অজগৰে তেতিয়া সকলো কথা ভাঙি ক’লে, “মই দেৱলোকতেই আছিলোঁ। অহংকাৰৰ ফলতেই মোৰ এই দশা হ’বলৈ পালে। মই প্ৰায় এহেজাৰ ঋষি-মুনিক মোৰ দোলাভাৰী কৰি লৈছিলোঁ। এদিন মোক দোলাৰ ওপৰত লৈ কঢ়িয়াই নিওঁতে মই অগন্ত্য মূৰ্চাৰ মৰতে মোৰ ভাৰ এখন খ’লোঁ। লগে লগে মূৰ্চিয়ে মোক অজগৰ হৈ জীৱন কটাবলৈ অভিশাপ দিলে। শেষত জ্ঞানীবা মোৰ প্ৰাৰ্থনা শব্দনি তেওঁ ক’লে, ধৰ্মৰাজ যদ্যৰ্থিষ্ঠে তোক শাপমুক্ত কৰিব। আজি তোমাৰ দশা’ন পালোঁ; মই শাপমুক্ত হ’লোঁ।” এইবুলি কৈয়েই অজগৰে সাপৰ মোটেটো খহাই পেলালে। লগে লগে অজগৰ গঢ়ি তেওঁ নহুৰ বজা হৈ পৰিল। অলপ পাচতে তেওঁ দেৱলোকলৈ যাত্ৰা কৰিলে। যদ্যৰ্থিষ্ঠ, ভীম আৰু খোম্যও নিজৰ আগমলৈ উলটিিল।

॥ মাৰ্কণ্ডেশ্বৰ পুৰাণকথা কথন ॥

কিছদিনৰ পাচত পাণ্ডৱসকল বিশাখযুগ বনৰ পৰা কাম্যক বনলৈ আকৌ উভতি আহিল। এদিন তালৈকে সত্যভামাক লগত লৈ কৃষ্ণ আহিল। অৰ্জুনৰ লগত বাকী পাণ্ডৱসকলৰ পুৰ্ণমিৰ্জ্জন ঘটাৰ বাতৰিটো পাই কৃষ্ণই অতি আনন্দ প্ৰকাশ কৰিলে। পোনে পোনে অৰ্জুনক লগ ধৰি কৃষ্ণই সুভদ্ৰা আৰু অভিমন্যুৰ বা-বাতৰি দিলে। বাকীসকলকো ঘৰুৱা খবৰ-বাতৰিবোৰ দি উঠি যুধিষ্ঠিৰক ক'লে, “মহাৰাজ, আমাৰ যাদৱ সেনাবোৰ মাথোন আপোনাৰ আদেশ পাবলৈহে বাট চাই বৈ আছে। আপুী দূৰ্যোধনক আৰু তাৰ সংগীবোৰক সংহাৰ কৰিব লাগিব।”

যুধিষ্ঠিৰে অতি বিনয়েৰে সৈতে ক'লে, “হে কেশৱ, তুমিয়েই আমাৰ গতি। যথাসময়ত তুমি যে আমাক সহায় কৰিবাই—সেই বিষয়ে কোনো সন্দেহ নাই। আমাৰ বনবাস-যাপনৰ সময় বাৰ বছৰ পূৰ হ'বলৈ আৰু বেচি দিন নাই। তাৰ পাচত, এবছৰ অজ্ঞাতবাস খাটিয়েই আমি তোমাৰ ওচৰ চাপিম।”

এনে সময়তে মহাতপস্বী মাৰ্কণ্ডেয় মুনী ওলালহি। তেওঁ দেখাত যদিও পঁচিশ বছৰীয়া ডেকা যেন হৈ আছে, বয়স কিন্তু কেইবাহেজাৰ বছৰ হৈছে। তেওঁক পাণ্ডৱসকলে আদৰ-অভ্যৰ্থনা জনোৱাৰ পাচত কৃষ্ণই কথাষাৰ উলিয়ালে। “আমি সকলোৱেই আপোনাৰ পৰা পুণ্যকথা অলপ শুনিবলৈ আশা কৰিছোঁ।”

পোনতে তেওঁ মনুৰ পৰাই কেনেকৈ মানৱ জাতি সৃষ্টি হ'ল, সেই আখ্যানটো ক'লে। তেওঁ এইদৰে ক'লে :

বিশ্ববান অৰ্থাৎ সূৰ্যৰ পুত্ৰ মনু। ৰজা হৈ ৰাজত্ব কৰিবলৈ লৈয়েই তেওঁ হেজাৰ বছৰ ধৰি তপস্যাত বহিছিল। এদিন এটা অকণমানি মাছে নিজৰাৰ পাবলৈ মনুৰ উলিয়াই মনুক ক'লে, “আপুনি মোক ডাঙৰ মাছবোৰৰ আক্ৰমণৰ পৰা ৰক্ষা কৰক।” মনুৱে লৰালৰিকৈ সেই মাছটোক তুলি আনি এটা গাৰ্গৰিত জীয়াই থ'লে। বহু বছৰৰ মূৰত তাৰ শা'টো বোঁতলৈ পাপৰিটোত নথৰা হ'ল, মনুৱে বোঁতলৈ জ্বক এটা পুখুৰীত মেলি দিলেগৈ। সময়ক তাৰ শা'টো বোঁতলৈ পুখুৰীটোৰ

সমান হৈ পৰিল, তেতিয়া মনুৱে তাক গংগা নদীলৈ লৈ গ'ল। কিছুদিনৰ পাচত সি আকৌ এদিন মনুক ক'লে, “প্ৰভু, মোক সাগৰত মেলি থৈ আহকগৈ। কাৰণ, গংগাৰ তৰাং পানীত লৰচৰ কৰিব নোৱৰা হৈছোঁ।” মনুৱে যেতিয়া তাক সাগৰ পোৱালৈগৈ, তেতিয়া সি হাঁহি এটা মাৰি মনুক ক'লে, “প্ৰভু, আপুনি মোক বহুবাৰ বন্ধা কৰিলে। এতিয়া আপোনাক এটা উপদেশ দিওঁ, শুনক। প্ৰজয় হব'লৈ বেচি দিন নাই। গোটেইখন তেতিয়া পানীত বুৰ যাব। আপুনি এখন মজবুত নাও গঢ়াই লৈ সপ্তৰ্ষি কেইজনৰ সৈতে তাতে উঠি থাকিব। তদুপৰি, সেই নাওখনত শইচৰ কঠিয়া থকা টোম কেইটামানো লৈ থ'ব। দময়ত মই আহি মোৰ শিং দূটাৰে তুলি নিমহি।”

মাছৰ কথা শুনি মনুৱে ঋষি সাতজনক লৈ নৱত উঠি ল'লে। পানীয়ে গোটেইখন বুৰাই পেলালত মনুৱে মাছটোক মাতিবলৈ ধৰিলে। মাছটো যেতিয়া ওচৰত ব'লহি, মনুৱে তেতিয়া এডাল জৰীবে নাওখন এটা মূৰত বান্ধি আনটো মূৰ মাছটোৰ শিং দূটাত বান্ধি দিলে। সাগৰৰ চো ফালি ফালি মাছটোৱে সেই নাওখন টানি নিবলৈ ধৰিলে। চাৰিওপিনে মহাসাগৰৰ পানী! তাৰ মাজত মাখন সাতজন ঋষি, মনু আৰু সেই মাছটোৰ বাহিৰে একো নাই। বহু বহুৰ পাৰ হৈ যোৱাৰ পাচত মনুৱে সেই নাওখন হিমালয় পাহাৰৰ টি এটাত চপালোঁহি। পাহাৰৰ সেই টিটো আজিলৈকে ‘নৌবন্ধন’ নামেৰে জনাজাত। তাৰ পাচত, মাছটোৱে ক'লে, “ময়েই প্ৰজাপতি ব্ৰহ্মা। ময়েই মাছৰ ৰূপ ধৰি তোমালোকক প্ৰজয়-মৃত্যুৰ পৰা মুক্ত কৰিলোঁ। মনুৱেই দেৱতা, অসুৰ, মানুহ আদি সকলোবোৰ প্ৰজা আৰু স্থাৱৰ-জংগম গোটেইবোৰকে সৃষ্টি কৰিব।” তাৰ পাচত, মনুৱে সঁচাম'চিকৈয়ে কঠোৰ তপস্যাৰ অন্তত সকলোবোৰ প্ৰজা সৃষ্টি কৰিলে।

মাক'ণ্ডেয় মুনিয়ে প্ৰজাসৃষ্টিৰ এই কাহিনীটো কৈ শেষ কৰাৰ পাচত যুধিষ্ঠিৰে ক'লে, “আপুনি অতীতৰ সকলো ঘটনাই নিজৰ চকুৰে দেখিছিল। সেই মনুৱে অতীতৰ বিষয়ে আপোনাৰ মতৰ পৰা অলপ শুনিবৰ মন গৈছে।” মাক'ণ্ডেয় মুনিয়ে তেতিয়া ক'লে :

সত্যযুগৰ পৰিমাণ চাৰি হেজাৰ বছৰ ; তাৰ আবেলিটোৰ পৰিমাণ চাৰি শ বছৰ আৰু গধূলিটোও চাৰি শ বছৰীয়া। ত্ৰৈতাযুগৰ পৰিমাণ তিনি হেজাৰ বছৰ ; আবেলি আৰু গধূলি দুয়োটাই তিনি শ বছৰকৈ। দ্বাপৰযুগৰ পৰিমাণ দুহেজাৰ বছৰ ; তাৰো আবেলি আৰু গধূলি দুটা দু'শ বছৰকৈ। শেষত কলিযুগৰ পৰিমাণ এহেজাৰ বছৰ ; তাৰো আবেলি আৰু গধূলি দুটা এশ বছৰকৈ। চাৰিওটা যুগ প্ৰত্যেকৰে আবেলি আৰু গধূলিৰ সৈতে সকলোখিনি মিলি বাৰ হেজাৰ বছৰ। তেনেকুৱা এহেজাৰ চাৰি-যুগ গোট খাই ব্ৰহ্মাৰ একোটা দিন। তাৰ পাচতে ব্ৰহ্মাৰ ৰাতি—যাক বোলে প্ৰলয়কাল।

এবাৰ এনেকুৱা এটা প্ৰলয়কালত মই সাগৰত ভাঁহি ফুৰিছিলোঁ। হঠাৎ চকুত পৰিল এজোপা বিশাল বৰগছৰ তলত এখন দিব্য-শয্যাত এটি ধুনীয়া ল'ৰা শুই আছে। সেই ল'ৰাটিয়ে মোক ওচৰলৈ মাতি ক'লে, “তোমাৰ চাগৈ বৰ ভাগৰ লাগিছে। মোৰ শৰীৰৰ ভিতৰতে অলপ জ্বৰণি লোৱা।” এইবুলি কৈয়েই তেওঁ মূৰখন মেলি দিলে। মই সেইপিনেদি তেওঁৰ ভিতৰলৈ সোমাই গ'লোঁ। ভিতৰত গৈ দেখিলোঁ : নগৰ, ৰাষ্ট্ৰ, পৰ্বত, নদী, সাগৰ, আকাশ, দেৱতা, অসুৰ—সকলোবোৰ ঠাই খাই আছে।

এশ বছৰতকৈয়ো অধিক সময় সিজনাৰ শৰীৰৰ ভিতৰতে মই ঘূৰি ফুৰিলোঁ। কিন্তু, কোন যে সেই শৰীৰৰ অন্ত পৰিছে, বিচাৰি উলিয়াব নোৱাৰিলোঁ। তেতিয়া মই তেওঁতে শৰণ ল'লোঁ। লগে লগে তেওঁ এটা উগাৰ মাৰি দিওঁতেই মই বাহিৰলৈ ওলাই আহিলোঁ। বাহিৰলৈ ওলাই আহি দেখা পালোঁ, সেই ল'ৰাটি বৰগছ এজোপাৰ তলত বহি আছে। তেওঁ মোক স্মৃতিলৈ, “মাক'ণ্ডেয়, তুমি মোৰ শৰীৰত সুখেৰে বাস কৰি আছা নহয় ?” মই নতুন দৃষ্টি লাভ কৰিলোঁ—মই ভিতৰতো আছোঁ, বাহিৰতো আছোঁ। মই তেওঁৰ ভৰি দুখন সান্ধটি ধৰি ক'লোঁ, “হে পৰমদেৱতা, তোমাক আৰু তোমাৰ মাস্তাক মোৰ জানিবৰ ইচ্ছা নৈছে।” তেতিয়া তেওঁ মোক ক'লে, “ডাহানি মই পানীৰ নাম খেঁছিলোঁ, নাৰ। প্ৰলয়কালত সেই পানী বা 'নাৰ'ই মোৰ অন্ন অথবা আশ্ৰয়। সেইকাৰণেই মই নাৰায়ণ।”

এই কথার্থিনি কৈ শেষ কৰিয়েই মাৰ্কণ্ডেয় মৰ্নিয়ে যদাৰ্থিষ্ঠক ক'লে,
“সেই যে প্ৰজয়কালত মই যিজন পৰমদেৱতাক দেখা পাইছিলোঁ, সেইজনেই
তোমাৰ এই আত্মীয় জনাৰ্দন। সিজনায়েই যেন কৃষ্ণৰ ৰূপ লৈ সকলো
সময়তে জীয়া দেখুৱাই আছে ! সিজনাত তোমালোকে শৰণ লোৱা।”

মাৰ্কণ্ডেয়ৰ কথা শৰ্নি পণ্ডপাণ্ডৱ আৰু দ্ৰৌপদীয়ে কৃষ্ণক নমস্কাৰ
কৰি ক'লে, “হে জনাৰ্দন !”

॥ শৰ্মৰ্যাশ্বৰ কাহিনী ॥

মাৰ্কণ্ডেয় মৰ্নিয়ে আৰু বহু পদ্যকথা ক'লে। এদিন যদাৰ্থিষ্ঠৰে
ক'লে, “হে মহাতপস্বী, আপুনি আমাক নাৰীৰ শ্ৰেষ্ঠ মাহাত্ম্য আৰু সূক্ষ্ম
ধৰ্ম সন্বেদ্ধে কিছ্ৰ কথা কওক।” মাৰ্কণ্ডেয় মৰ্নিয়ে তেতিয়া এগৰাকী
নাৰীৰ মাহাত্ম্য আৰু মানুহৰ ধৰ্মৰ সন্বেদ্ধে ব্যাখ্যা কৰি কৈ গ'ল :

এগৰাকী তপস্বী ব্ৰাহ্মণ আছিল। নাম কৌশিক। এদিন তেওঁ
এজোপা গছৰ তলত বহি বেদ পঢ়ি আছিল। এনেতে এজনী মাইকী
বগলীয়ে তেওঁৰ মূৰতে ছুছিঁ ধৈ গ'ল। কৌশিকে খঙতে চকু ঘোপা
কৰি ওপৰলৈ চালে। লগে লগে বগলীজনী মৰি মাটিত পৰিলাহি।
কৌশিকে তেতিয়া অনুতাপ কৰি ভাবিবলৈ ধৰিলে, খঙৰ ভমকতে এটা
অন্যায় কাম কৰা হ'ল।

পাৰ্চাদিনা কৌশিক ভিক্ষা কৰিবলৈ ওলাই গ'ল। পোনতে গাঁৱৰ
চিনাকি মানুহ এঘৰত সোমালগৈ। গিৰিহ'তনীয়ে তেওঁক অলপ ৰ'বলৈ
কৈ ভিতৰত ভিক্ষা দিয়া বাটিটো ভালকৈ ঘাঁহ-মাজি ঢাফা কৰিবলৈ
ল'লে। এনে সময়তে তেওঁ গম পালে, ঘৰৰ গিৰিহ'ত কাম-বন কৰি
উভতি আহিছে। গাতকে, গিৰিহ'তনীয়ে হাতৰ কামটো এৰি গিৰিহ'তক
লোটা-গামোচা যতনাই দিলেগৈ। তাৰ পাচত, কৌশিকলৈ ভিক্ষাৰ
বাটিটো লৈ গিৰিহ'তনী ওলাই আহিল। ইপিনে কৌশিকৰ খঙে মূৰৰ
ছলি পাইছিলগৈ। তেওঁ খংমূৰাকৈ ক'লে, “এইবোৰ কেনেকুৱা কথা ?
ইমান পৰ মোক ৰখাই থ'লা কিয় ?” গিৰিহ'তনীয়ে তেওঁৰ চেওটো

দেখি ক'লে, “আপুনি খং নকৰিব। ঘৰৰ মানুহজন ভোকে-পিয়াছে অহা দেখি সিজনেই চকু দিওঁতেই অলপ পলম হ'ল।”

কৌশিকে দমদমাই উঠি ক'লে, “ঘৰৰ গিৰিহঁতকে ডাঙৰ মানুহ বুলি ভাবি তুমি হবলা ব্ৰাহ্মণকো নেওচা দিলা? হেৰা, তুমি জানো নেজানা আনকি ম্বয়ং দেৱৰাজ ইন্দ্রয়ো ব্ৰাহ্মণক সমীহ কৰি চলে! ক'বই নোৱাৰা নেকি ব্ৰাহ্মণে যে পৃথিৱীখনকে পুৰি ভস্ম কৰি থ'ব পাৰে?”

এইবোৰি গিৰিহঁতনীয়ে ক'লে, “দেউ, আপুনি অনাহকতে মোৰ ওপৰত খং নকৰিব। মই আপোনাৰ সেই বগলীজনী নহওঁ যে, মোৰ পিনে আপুনি চালেই মই ভছম উঠিম। ব্ৰাহ্মণৰ তেজ আৰু কুপাদৃষ্টি দুয়োটা মোৰ জনা আছে। মোৰ কাৰণে ঘৰৰ মানুহজনৰ যত্ন লোৱাটোৱেই ধৰ্ম। মই সেই ধৰ্ম মানিয়েই চলোঁ। সলনিও কি পাইছোঁ জানে? এই যে আপুনি কৰি থৈ অহা অন্যায় কামটোৰ কথা নেদেখাকৈয়ো গম পালোঁ—সেয়া! আপুনি ধৰ্মভ্ৰ, কিন্তু ধৰ্মৰ আচল তত্ত্ব নেজানে। আপুনি এটা কাম কৰক। মিথিলাত এজন ব্যাধ—মানে এজন কচাই আছে। তেওঁৰ ওচৰলৈ গৈ আপুনি অলপ ধৰ্মৰ তত্ত্বকথা শিকি আহকগৈ। মোৰ জিভাখন অলপ পাতল। সেইকাৰণে, মোক ক্ষমা কৰক। আৰু স্মৃতি জ্ঞাতি সকলোৰে বাবে অবধ্য।”

কৌশিকে তেতিয়া ক'লে, “তোমাৰ কথাত মোৰ খং গঢ়িল। মই তোমাৰ ওপৰত সন্তুষ্ট হৈছোঁ।” এইবুলি কৈয়েই তেওঁ জনক বজাৰ ৰাজ্য মিথিলাৰ অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলে।

অৱশেষত, তেওঁ ধৰ্মব্যাধৰ মাংসৰ দোকানখন বিচাৰি পালেগৈ। তেতিয়া দোকানত কিনোতাৰ হেঁচা-ঠেলা জাগি আছিল। তেওঁক দেখিয়েই ধৰ্মব্যাধে মাত লগালে, “গম পাইছোঁ—আপোনাক যে এগৰাকী পতিব্ৰতা নাৰীয়ে মোৰ ওচৰলৈ পঠাইছে। এইখন বৰ ঘিণলগা ঠাই। আপুনি অলপ ৰওক, মোৰ লগতে মোৰ ঘৰলৈ যাব।” কথাৰাৰ শূনি কৌশিকে তবধ মানিলে।

ধৰ্মব্যাধৰ ঘৰ পায়ৈ কৌশিকে ক'লে, “ওঁ-হো, তোমাৰ বান্ধিটো জোমাৰ বাবে মূঠেই উপযোগী হোৱা নাই।” ধৰ্মব্যাধে তেতিয়া ক'লে,

“মই মোৰ বোপা-ককাৰ ব্যৱসায়টোকে খামুচি ধৰি আছোঁ। সেয়া মোৰ কাৰণে দৈৱৰ বিধান। তাকে মই সত্যবাদিতা, অসুয়াহীনতা আৰু ন্যায়নিষ্ঠাৰে পালন কৰি আছোঁ। কাকো মই এখুটোবা মঙহো অন্যায়কৈ কম নিদিওঁ; আৰু কাৰোবাৰ পৰা অন্যায় সুবিধা লৈ দহই-এচকল মঙহ বোচকৈয়ো নিদিওঁ। মই নিজৰে প্ৰাণীৰ নকৰোঁ, আন কোনোবাই চিকাৰ কৰি অনা ম'হ-গাহাৰিৰ মঙহখিনিকে গ'ত জগাই খাওঁতাৰোৰক উচিত দামত বেচোঁ। আৰু মই নিজৰে কোনো প্ৰাণীৰ মাংস নেকাওঁ। মোৰ মতে এয়েই মোৰ স্বধৰ্ম পালন। তাতকৈ বেচি অহিংস হোৱাৰ উপায় মোৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট দৈৱৰ বিধানত নাই। আৰু এষাৰ কথা। কৃষিজীৱী-বোৰো সম্পূৰ্ণৰূপে অহিংস হোৱাৰ উপায় নাই। গছ-জতা, ঘাঁহ-বিৰিণা এই আটাইবোৰৰে প্ৰাণ আছে। সিবোৰৰ প্ৰাণ প্ৰত্যেকেই ধ্বংস কৰি আছে। দেখ-দেখকৈ যিবোৰ প্ৰাণীৰ লেখত পৰে, সিবোৰেও পৰস্পৰে পৰস্পৰক ভক্ষণ কৰিয়েই আছে। ডাঙৰ মাছে সৰু মাছক, সৰু মাছে তাতকৈয়ো সৰু পোক-পৰুৱাক নিতৌ ভক্ষণ কৰিছে। খোজকাঢ়ি যাওঁতেও কত যে মাটিত বগাই ফুৰা প্ৰাণীক আমি নাশ কৰিছোঁ। জগতত কোনোৱেই অহিংস নহয়। সেইবাবে, দৈৱৰ বিধান মানি স্বকৰ্মৰ ঘেৰত থাকি স্বধৰ্ম পালন কৰাতেই অহিংসাৰ সাধনা ফলৱতী হয়।” কৌশিকে তেতিয়া ধৰ্মব্যাদক প্ৰদৰ্শন কৰি ঘৰলৈ বুলি ৰাওণা দিলে।

এইদৰে মাক'ণ্ডেয় মুনিয়ে যুধিষ্ঠিৰক আৰু অনেক পুণ্যকথা কৈ শুনাগৈ।

॥ মূৰে ভৰি কাত্ৰি দুৰ্যোধন ॥

অৱশেষত, মাক'ণ্ডেয় মুনিয়ে পাণ্ডৱসকলৰ পৰা বিদায় ল'লে। পাণ্ডৱসকলেও ষষ্ঠবনত সৰোবৰৰ পাৰত এটা সৰু প'জা সাজি লৈ খোপনি পুতিলে। ভাবিলে, অজ্ঞাতবাসৰ আগলৈকে স্নেহ-সন্তোষে জতে থাকিব।

সেইখিনি সময়তে এদিন শকুনি আৰু কৰ্ণই দুৰ্যোধনক ক'লে,

“এইটোকে বোলে সোণালী ছেগ। তুমি এইটো ছেগৰ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ পাহৰিব নেনাগে। তোমাৰ এতিয়া চাৰিওফালে জয়জয়-ময়ময়। আৰু পাণ্ডৱকেইটাৰ লৈ-লৈ ঠেং-ঠেং অৱস্থা। পৰ্বতৰ টিঙৰ পৰা তলৰ ভৈয়ামখন চাই পঠিয়ালে যেনেকৈ চকু জ্বৰ পৰে, তোমাৰ উভৈনদী হৈ থকা দিনবোৰতে শত্ৰুৰ পানীত হাঁহ নচৰা অৱস্থা চাবলৈ পালেও তেনেকৈ চকু জ্বৰ পৰে। তুমি এবাৰ সিহঁতক চাই আহাঁগৈ, যোৱা। লগতে তোমাৰ পত্নী-উপত্নীবোৰেও ওপচ খুৱাই অয়-অলংকাৰ পিন্ধি পহুৱাল পিন্ধি দিন কটোৱা দ্রৌপদীৰ দৰদৃশাটো চাই আহকগৈ। জীৱনৰ আচল স্তব্ধ সেইবোৰতে।”

দূৰ্যোধনে ক’লে, “তোমালোকে মোৰ মনৰ কথাটোকে ক’লা। কিন্তু, আমাৰ বঢ়া বজাই জানো সেই স্তব্ধটোৰ জ্বৰিত ল’বলৈ দিব। মহাৰাজে ক’ব, তালৈ যাব নেনাগে।”

শকুনি আৰু কৰ্ণই তেতিয়া বদ্বিধটো উলিয়াই ক’লে, “এটা কাম কৰা। দ্বৈতবনৰ কাষতে আমাৰ গুৱালবিলাক আৰু সিহঁতৰ খুঁটিবোৰ আছে। মহাৰাজ ধৃতৰাষ্ট্ৰক ক’বা, সেই খুঁটিবোৰ চাই আহিবগৈ খুঁজিছা। সেয়ে হ’লে, মহাৰাজে তৎক্ষণাত্তোমাক অনুমতি দিব।”

কথাষাৰ শকুনি দূৰ্যোধনৰ মূখত হাঁহি বিৰিঙি উঠিল।

শকুনি আৰু কৰ্ণই ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ওচৰলৈ গৈ ক’লে, “মহাৰাজ, আপুনি গুৱালবোৰক ৰখিবলৈ দিয়া গৰুবোৰৰ পিয়ল লোৱা আৰু দমৰা-দামৰী-বোৰক চিন দি থৈ অহাৰ বতৰ পালেহি। আপুনি অনুমতি দিলেই দূৰ্যোধন এবাৰ গৈ আহিব।”

ধৃতৰাষ্ট্ৰই ক’লে, “কথাষাৰ ভালেই। মাতোন মোৰ কাণত পৰিছে, যদ্বিধিষ্টৰ হৈনো গুৱালবোৰৰ খুঁটিৰ ওচৰতে বনবাস খাটি আছেহি। সেই কথাষাৰ ভাবিহে মই চিন্তাত পৰিছোঁ। তালৈ তোমালোক এতিয়া নোযোৱাটোৱেই ভাল নেকি। যদ্বিধিষ্টৰে অৱশ্যে তোমাক দেখাৰ পাচতো থা কৰিবলৈ নাহে। কিন্তু ভীম বৰ একাচেকা; খেলা মাৰি আহিব। আৰু দ্রৌপদী হ’ল যেনবা একুৰা জুই। তোমালোকে অহংকাৰতে ক’ববাত কিবা দায় লগাবা; ভপ-ভপ কৰি কটোৱা পাণ্ডৱবোৰে তেতিয়া

ভোমালোকক চকুৰে চায়েই ভয় কৰিব। ইফালে শূন্যৰ্ছো, অজ্ঞানেও হেনো ইন্দ্রৰ ওপৰত অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ প্ৰয়োগৰ পাঠ লৈ উভতি আহিছে। সাতো-পাঁচে, তুমি সেই গৰুখুৰ্টিবোৰ চাবলৈ নোযোৱাটোৱেই ভাল হ'ব। আন কোনোবা বিশ্বাসী বিষয়াকে পঠিয়াব নোৱাৰি জানো ?

শকুনিয়ে ক'লে, “আপুনি ভয় নকৰিব। যদ্বিষ্ঠৰ হ'ল ধৰ্মলৈ ভয় থকা মানুহ ; তেওঁ কাৰো ওপৰত অনাহুকতে ধৰ্ম সাৰিবলৈ বেয়া আকৌ, বাকী পাণ্ডৱবোৰে ককায়েকৰ হাক-বচন মানি চলে। গতিকে, সিপিনৰ পৰা ভয় নাই। এই পিনৰ পৰাও শংকা কৰাৰ থল নাই। আমি যাম মৃগয়া কৰিবলৈ আৰু গৰু-গাইবোৰৰ লেখ লৈ আহিবলৈ। আমিতো পাণ্ডৱবোৰক চাই আহিবলৈ যাব খোজা নাই। সিহঁত যিফালে আছে, সেইফালে আমি ভুলতো চকু নুফুৰাওঁ।”

শকুনিৰ কথা শূনি ধৃতবাস্তুই অনদ্ভতি নিদিয়াই নোৱাৰিলে।

দুর্যোধনে ভেটিয়া লগত দ্ৰঃশাসন, কৰ্ণ আৰু শকুনিক লৈ হাতী, ঘোঁৰা, বথ ইত্যাদিৰে সৈতে দ্বৈতবনলৈ যাত্ৰা কৰিলে। যথেষ্ট সৈন্য-সামন্ত, চিপাহী-চন্দ্ৰবী, পত্নী-উপপত্নী আৰু লিগিৰা-লিগিৰী লগত লৈ তেওঁলোকে তাত তামিষবা তৰিলেগৈ। গৰু-গাইবোৰৰ বা-বাৰ্তাৰ ল'লে, দমৰা-দামুৰী কিমান বাঢ়িল তাকো কাকতত ভুলিলে আৰু নিতৌ মিঠা গাখীৰ, থমা দৈ আৰু ক্ষীৰ-মাখনৰ জুড়তি ল'লে। দুর্যোধনহঁতে মৃগয়া কৰি দিন কটোৱাৰ হেপাহ পূৰালে আৰু তেওঁ-লোকৰ ভিবোতাবোৰে গাওঁ-ভূঁই চাই কলকলাই ফুৰিবলৈ ধৰিলে।

দুর্যোধনে তেওঁৰ লগুৱা-লিকচৌবিলাকক আদেশ কৰিলে, দ্বৈতবনৰ ওপৰত সোনকালে কিছুমান যদ্বজৰ আখৰা কৰিব পৰা ধেমালিঘৰ সাজিব লাগে। সেই সময়তে গন্ধৰ্বৰাজ চিত্ৰসেনেও গন্ধৰ্বসকলক লগত লৈ সৰোবৰটোৰ পাৰতে তামিষবা তৰিছিলহি। দুর্যোধনৰ লগুৱা-লিকচৌবোৰ দ্বৈতবনত সোমাবলৈ যাওঁতে গন্ধৰ্বসকলে বাধা দিলে। দুর্যোধনে কথাষাৰ শূনি এদল কাজুৱা সৈন্যক তালৈ পঠিয়াই দিলে, বোলে গন্ধৰ্ববোৰক খেদি ধৈ আহগৈ। সিহঁতৰ অভলাজি দেখি গন্ধৰ্বৰাজেও নিজৰ সৈন্যবোৰক আদেশ দিলে, “ভোমালোকে এই

ওভোভগোবে নাচিবলৈ অহা চাওদাংবোৰক এশিকনি দি বৈজবনৰ পৰা বাজ কৰি থৈ আহাঁগৈ।”

গন্ধৰ্ব সৈন্যবোৰৰ আগত কোঁৱৰ সৈন্যবোৰ তন্ত্ৰিব নোৱাৰিলে। আটাইবোৰ পলাই পত্ন দিলে। দূৰ্যোধনৰ ভায়েকেইটাও ঢাল-তৰোৱাল লৈ ওলালহি। কিন্তু গন্ধৰ্ব সৈন্যবোৰৰ আগত বেচিপৰ খাৱিব নোৱাৰিলে। তাকে দেখি মহাবীৰ কৰ্ণও আহিলা যুদ্ধ দিবলৈ। কৰ্ণৰ শৰ-প্ৰহাৰত শ শ গন্ধৰ্ব সৈন্য মাৰিবলৈ ধৰিলে। কৰ্ণৰ বলতে বলীয়ান হৈ, ঢোলৰ লগত টেমেকাৰ দৰে দূৰ্যোধনেও বাঁহ দেখুৱালোহি। নিজৰ সৈন্যবাহিনী উছন যোৱা যেন দেখি গন্ধৰ্বৰাজ চিত্ৰসেনে মায়া-যুদ্ধ কৰিবলৈ থিৰাং কৰিলে।

গন্ধৰ্বৰাজৰ সৈন্যবোৰে কৰ্ণৰ বথখন ভাঙি চুবমাৰ কৰি পেলালে। উপায় নেদেখি কৰ্ণই দূৰ্যোধনৰ ভায়েক বিকৰ্ণৰ বথত জাঁপ মাৰি উঠি সেইখনতে পলাই কোনোমতে নিজৰ প্ৰাণৰক্ষা কৰিলে। কিন্তু, অঁকৰা মৈত উঠি নাৰ্মব নজনাৰ দৰে দূৰ্যোধনে যুদ্ধ চলোৱেই থাকিল। অৱশেষত, দূৰ্যোধনৰো বথখন ভাঙি থানবান হ’ল, দূৰ্যোধন বথৰ পৰা বাগৰি পৰিল। লগে লগে চিত্ৰসেনে দূৰ্যোধনক বন্দী কৰি পেলালে। তাৰ পাচত, দূৰ্যোধনকো তিৰোতাবিলাকেৰে সৈতে হেলাৰঙে বন্দী কৰিলে। সেইদৰে, কোঁৱৰবোৰক বাৰ্দ্ধ-কুৰ্দ্ধ লৈ গন্ধৰ্বসকল ডাৰ পৰা লৰালৰিকৈ আঁতৰ হ’ল।

পৰাজিত কোঁৱৰ সৈন্যবোৰে পাণ্ডৱসকলৰ ওচৰত আশ্ৰয় ভিক্ষা কৰিলেগৈ। দূৰ্যোধনৰ বিষয়া-মন্ত্ৰীসকলেও আহি যুধিষ্ঠিৰৰ সহায় বিচাৰি কাৰ্ণাভ-মিনতি জনালোহি। ভীমে মাত দিলে, “যিটো কাম আমি যথেষ্ট কষ্ট কৰি সাধিলোহে’তেন, গন্ধৰ্বসকলে সেয়া টালকঙে সাধি দিলে। দূৰ্যোধনে মৰে ভৰি কাটবলৈ আহিছিল, সি আমাক ইতিংক কৰিবলৈ আহিছিল, পোতকটো আন কোনোবাই ভুলিলে। এই পৃথিৱীত অযাচিত উপকাৰ কৰা লোক এতিয়াও কিছুমান জীয়াই আছে।”

যুধিষ্ঠিৰে বাধা দি ক’লে, “এতিয়া টান কথা শুনাবৰ সময় নহয়।

কৌৰৱবিলাক বিপদত পৰি আমাৰ ওচৰলৈ আহিছে। গিয়্যাতিয়ে-গিয়্যাতিয়ে কাজিয়া-পেঁচাল হয়েই; কিন্তু তাৰ বাবে কুলধৰ্ম নষ্ট হ'বলৈ দিব নালাগে। দুর্যোধন আৰু কুব্জনাৰীবোৰ হৰণ কৰি নিয়াৰ ফলত কুলৰ খিয়াতি নষ্ট হ'বলৈ লৈছে। সি আমাকো চুই গৈছেহি। গতিকে সবদুখৰা খৰিয়ালৰ কথা আওকাণ কৰি তোমালোক চাৰিওফালে দুর্যোধন-হ'তক মৰুকলি কৰি আনাগৈ। চোৱাচোন ভীম, দুর্যোধনে তাৰ জীৱন-বন্ধাৰ কাৰণে তোমালোকেই বাহুবল প্ৰাৰ্থনা কৰিবলগীয়া হৈছে, তাতকৈ গৌৰৱৰ কথা আৰু কি হ'ব পাৰে?"

যদ্বিষ্ঠিৰৰ আদেশ মানি ভীম-অৰ্জুন আৰু নকুল-সহদেৱে যুদ্ধৰ সাজ-পোছাক পিন্ধি ৰথত উঠি গন্ধৰ্বৰাজৰ সৈন্যবাহিনীৰ পিচ ল'লে। তেওঁলোকক লগ পায়হি অৰ্জুনে ক'লে "তোমালোকে তৎক্ষণাত আমাৰ ভাই দুর্যোধনক মৰুকলি কৰি দিয়া। তাকে নকৰিলে, আমি শক্তি প্ৰয়োগ কৰিবলৈ বাধ্য হ'ম।" অৰ্জুনৰ ঘোষণাটো শুনি গন্ধৰ্বৰাজৰ সৈন্যবোৰে হাঁহি হাঁহি ক'লে, "হে বীৰ, আমি দেৱৰাজৰ বাহিৰে আন কাৰো আদেশ মানিবলৈ বাধ্য নহওঁ।"

কিছুপৰ এইদৰে তথিয়াতথি লগাৰ পাচত গন্ধৰ্ব বাহিনী আৰু পাণ্ডৱসকলৰ মাজত তুমুল যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। অৰ্জুনৰ শৰ-বৰ্ষণত জাকে জাকে গন্ধৰ্ব সৈন্য পৰিবলৈ ধৰিলে। তাকে দেখি গন্ধৰ্বৰাজ চিত্ৰসেনে নিজেই হাতত এডাল গদা লৈ খেদা মাৰি আহিল। অৰ্জুনৰ শৰ-বৰ্ষণত চিত্ৰসেনৰ হাতৰ গদা ভাগি ডোখৰ-ডোখৰ হ'ল। চিত্ৰসেনে তেতিয়া মায়াৰ বলত মেঘৰ মাজত লুকাই-লুকাই যুদ্ধ কৰিবলৈ ধৰিলে। অৰ্জুনেও তেতিয়া তুণৰ পৰা শব্দভেদী বাণ উলিয়াই লৈ ধনুৰ জ্বৰীত জুৰি ল'লে। চিত্ৰসেনে লগে লগে মেঘৰ মাজৰ পৰা ওলাই আহি ক'লে, "সখি, তুমি হবলা মোক চিনিবই পৰা নাই? চিন হেৰুৱালা?" অৰ্জুনে লগে লগে তেওঁৰ শব্দভেদী বাণ সামৰি ধৈ চিত্ৰসেনক ক'লে, "সখি, জোমাক সুন্দৰকৈ চিনি পাইছোঁ। কিন্তু, তুমি আমাৰ ভাইকেইটাক আৰু বোৱাৰীকেইজনীক হৰণ কৰি আনিলা কিয়?"

চিত্ৰসেনে তেতিয়া উত্তৰ দিলে, "সখি, তুমিহে তেওঁলোকক আপোন

মানদহ বঢ়িল ভাবি থৈছা। কিন্তু, তেওঁলোক এই ষ্টেতবনলৈ কিয় আহিছিল, জানানে? আহিছিল, ৰং চাই কিৰিঞ্জিয়াই উৰ্ভাতি যাবৰ কাৰণে। দৰাখা দৰ্যোধনক মৰে ভৰি কাটি অহা বঢ়িল জানিয়েই দেৱৰাজ ইন্দুই মোক ইয়ালৈ পঠিয়াই দিলে, দৰাচাৰী কেয়োটাকে বন্দী কৰি লৈ যাবৰ কাৰণে।”

ভাৰ পাচত, চিত্ৰসেনে য়াধিষ্ঠিৰক প্ৰণাম কৰিলেগৈ। য়াধিষ্ঠিৰৰ কথা শুনি চিত্ৰসেনে দৰাচাৰী দৰ্যোধনহঁতক মৰ্কাৰ কৰি দিলে। চিত্ৰসেন গঢ়ি যোৱাৰ পাচত সাধাৰণ কোঁৱৰ সৈন্যবোৰে পাণ্ডৱসকলৰ গঢ় বঁথানিবলৈ ধৰিলে। নিজকে নিজে নিন্দাও কৰিলে। য়াধিষ্ঠিৰে দৰ্যোধনক ক’লে, “ভুল সকলোৰে হয়। মাথোন দুনাই ভুল নকৰিবা। দেৱতা-গন্ধৰ্বক জানো এইদৰে জোকাই ল’ব লাগে! কপাল ভাল, আমাৰ কুলৰ মানহানি হ’বলৈ নেপালে। এতিয়া তোমালোক হস্তিনাপুৰলৈ উৰ্ভাতি যোৱাগৈ।”

য়াধিষ্ঠিৰক প্ৰণাম এটা জনাই বাকীবোৰৰ মুখলৈ নোচোৱাকৈ দৰ্যোধন ৰাজধানীলৈ উৰ্ভাতি গ’ল।

কিছুদূৰ বাট গৈয়েই দৰ্যোধনে জিৰণি-ঘৰ এটাত সোমাই জিৰণি ল’লেগৈ। লাজে-অপমানে মৰ্মাহত দৰ্যোধনে নানা কথা চিন্তা কৰিছিল। এনেতে পলৰীয়া কৰ্ণ আহি দৰ্যোধনৰ ওচৰ চাপিল। দৰ্যোধনক অভিনন্দন জনাই ক’লে, “সখা, মই ভাবিবই পৰা নাছিলোঁ, তোমাৰ লগত যে মোৰ আকৌ দেখাদেখি হ’ব। এই গন্ধৰ্ববোৰে মায়া-যুদ্ধ কৰে, সিহঁতক বলে পৰা টান। মোৰ গা গোটেইটো তেজেৰে লুতুৰি-পুতুৰি হ’ল। সেইকাৰণেহে উৰ্ভাতি আহিছিলোঁ। তুমি যে সেই দৰ্দান্ত গন্ধৰ্ববোৰকো ৰণত ঘটুৱাই উৰ্ভাতি আহিব পাৰিছা, এয়া কিন্তু কমটো গোঁৱৰ কথা নহয়!”

দৰ্যোধনে ভেতিয়া শব্দকান মাতেৰে ক’লে, “সখা, তুমি ভেনেহ’লৈ আচল কথাষাৰ গম পোৱা নাই। গন্ধৰ্ববোৰে আমাক যুদ্ধত ঘটুৱাই তিবোভাবিলাকেৰে সৈতে গোটেইবোৰকে বন্দী কৰি নিছিল। পাণ্ডৱ-বিলাকে ৰাভাৰিটো পাই চিত্ৰসেনক আগুটি ধৰিলেগৈ। অজুৰনক বলে

নোৱাৰি চিহ্নসেনে সন্ধি কৰিলে। আমাক নি যুদ্ধাৰ্থৰ আগত ভেটালেগৈ। যুদ্ধাৰ্থৰ কথা শুনিলে আমাক মৰ্দ্দিত দিলে। চিহ্নসেনে যোঁজিয়া আমাৰ আচল উদ্দেশ্যটো উদ্ভাই ধৰিছিল, বোলে পাণ্ডৱবিলাকৰ দৰ্দ্ৰশা-দৰ্দ্ৰগতি চাই ৰং কৰিবলৈহে আহিছিলোঁ, তেতিয়া লাজতে মই মাটিৰ লগত মিহলি হৈ গৈছিলোঁ। তাতকৈ বৰং যুদ্ধত মৰাই ভাল আছিল।”

অলপ ততক্ষণ মাৰি বৈ দূৰ্যোধনে আকৌ ক’লে, “শুনো অংগৰাজ, মই আৰু হস্তিনাপুৰলৈ উভতি নেযাওঁ। নোখোৱা-নোবোৱাকৈ লঘোনে থাকি ইয়াতে মই প্ৰাণত্যাগ কৰিম বুলি থিৰাং কৰিলোঁ। দ্ৰুপদ, তোমাকে মই বজা পাতি থৈ গ’লোঁ। স্নেহে-সন্তোষে ৰাজ্যখন তুমি চলাই-বলাই থাবা।”

দ্ৰুপদসনে দূৰ্যোধনৰ চৰণত ধৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। কৰ্ণই সাস্থনা দি ক’লে, “সখা, তুমি অনাহকতে দুখ কৰিছা। যুদ্ধ বঢ়িলেই আহত হোৱা, বন্দী হোৱা এইবোৰ আছেই। কেতিয়াবা সেনাপতিও শত্ৰুৰ হাতত বন্দী হয়, সাধাৰণ পদাতিকেও মৰুজি কৰি আনেগৈ পাণ্ডৱবিলাক তোমাৰ লগিৰা নহয় জানো। সিহঁতে সিহঁতৰ গৰাকীৰ প্ৰতি কৰ্তব্য পালন কৰিছে। সেইটো তোমাৰ নাম-যশৰহে কথা।”

শকুনিয়ে আগপকীয়া কথা এবাৰ কৈ দূৰ্যোধনক জগাই তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিলে, “ভাগিন, তুমি এইবোৰ কি মৰা-জীয়াৰ কথা উলিয়াইছা? পাণ্ডৱবিলাকে তোমাৰ ইমানটো উপকাৰ কৰিছে: তুমি তেওঁলোকৰ লগত ‘মিতৰালি’ পাতি তেওঁলোকক জীয়াই থকাৰ ব্যৱস্থা এটা কৰি দিয়া। লঘোনে-ভোকে থাকি নিশকতীয়া হৈ পাণ্ডৱবিলাকক সিহঁতৰ ৰাজ্যখনো ঘূৰাই দি থৈ আহাঁগৈ। তেতিয়া তোমাৰ নাম-যশৰ টো নৈ যেন হৈ চাৰিওপিনে বৈ-বৈ যাব। বৰ ভাল কথা হৈছে, ভাগিন! বৰ ভাল কথা।”

দূৰ্যোধন কিন্তু সেইদিনা কাৰো কথাও পড়িয়ন নগ’ল। লঘোনে-ভোকে থাকি যুদ্ধাৰ্থ কৰিবলৈ সাজু হ’ল। ৰাতিয়ে কুশবনৰ দলিচা এখনত বহি ধ্যান কৰিবলৈ ল’লে। লগৰীয়েবোৰে প্ৰমাদ গণিলে।

॥ দানৱৰ আশ্বাস আৰু বৈষ্ণৱ শব্দ ॥

দর্যোধনৰ দৰ্দশা দেখি দানৱবিলাকৰ মাজত মহা পয়মাল লাগিল। সিহঁতে আশা কৰি আছিল, দর্যোধনক হাতত লৈয়েই সিহঁতে এদিন দেৱতাবিলাকক এশিকনি দিব পাৰিব। গতিকে, সিহঁতে দর্যোধনৰ মনোবল ঘৰাই আনিবৰ কাৰণে নানা উপায়ৰ কথা চিন্তিলে। অৱশেষত, সিহঁতে সিহঁতৰ ধৰণেৰে ৰাতিখোৱা যজ্ঞ পাতিলে—সেই ৰাতিয়েই।

যজ্ঞ শেষ হ'লত, জুইকুৰাৰ মাজৰ পৰা এটা অদ্ভুত ধৰণৰ দৈত্য শুলাই নাচিবলৈ ধৰিলে। নাচি নাচি সি দানৱবোৰক সুধিলে, “কি কৰিব লাগে, কোৱাঁ।” দানৱবোৰে তেতিয়া সেই নাচনিয়াৰ দৈত্যটোক ক'লে, “দর্যোধন বজাক এতিয়াই পাতালপুৰীলৈ লৈ আনিবগৈ লাগে।”

দৈত্যটোৱে দর্যোধনক চকুৰ পচাৰতে পাতালপুৰী পোৱালোঁহ। তেতিয়া দানৱবিলাকে দর্যোধনক চাৰিওপিনে ঘেৰি লৈ ক'লে, “মহাৰাজ, আপোনাক আমি বহু তপস্যাৰ ফলতহে পাইছোঁ। মহাদেৱে আমাৰ তপস্যাত সন্তুষ্ট হৈ আপোনাৰ ক'কালৰ ওপৰছোৱা বজ্ৰৰ দৰে কঠিন আৰু অভেদ্য কৰি গঢ়ি দিছে। আকৌ, পাৰ্বতীয়ে আপোনাৰ ক'কালৰ তলৰছোৱা ফুলৰ দৰে কোমল আৰু নাৰীবিলাকৰ মন কাঢ়ি ল'ব পৰাকৈ আলফুলীয়া কৰি দিছে। সেয়েহে কৈছোঁ, মহেশ্বৰ আৰু মহেশ্বৰীয়ে আপোন হাতেৰে গঢ়ি উলিওৱা আপুনি এগৰাকী দিব্যপুৰুষ—সাধাৰণ তেজ-মণ্ডহৰ মানুহ নহয়। আপুনি পৃথিৱীত এনেয়ে জন্মগ্ৰহণ কৰা নাই। আপোনাক সময় হ'লে সহায় কৰি দিবলৈ অনেক অস্ত্ৰ-দানৱেও জন্ম লৈছেগৈ। আৰু এবাৰ কথা শুনি থওক, সেই অস্ত্ৰ-দানৱসকল ভীষ্ম, দ্রোণ, কৃপ ইত্যাদিৰ শৰীৰত জনে জনে সোমাই পৰিবগৈ। গতিকে, সেইসকলে অসুৰবৃদ্ধিৰে চালিত হৈ আপোনাৰ ফলীয়া হৈয়েই যুদ্ধ নকৰি নোৱাৰিব। তেওঁলোকে আপোনজন, বন্ধু-বান্ধৱ, শিষ্য-সেৱক কাকোৱেই নিষ্কৃতি নিদিয়; মাথোন একালৰ পৰা বধ কৰি যাব। আপুনি হয়তো কৃষ্ণ আৰু অৰ্জুনৰ কাৰণে অলপ চিন্তিত হৈছে। জাহানি কৃষ্ণৰ হাতত নিহত নৰকাস্ত্ৰৰ আত্মাই কণৰ দেহত সোমাই লৈ কৃষ্ণ আৰু অৰ্জুনক যুদ্ধৰ আচল জড়িতটো দিব। আকৌ, আমি

সংশ্লুক বাহিনী নামেৰে কেইবাহেজাৰো দৈত্য-দানৱ আৰু অসুৰ-বান্ধবসৰ সৈন্যবাহিনী এটা গঢ়ি তুলিছোঁ। অজ্ঞান সিহঁতৰ হাততে মৰিব। আপুনি লগোনে-ভোকে থাকি এইদৰে আত্মহত্যা কৰিবলৈ ওলোৱাৰ কোনো মানে নাই। কেলেহুৱা দেৱতাবোৰ থাকক পাণ্ডৱবোৰৰ ফলীয়া হৈ। সিবিলাকতকৈ শতগুণে বলী আমি দানৱবোৰ আছোঁ আপোনাৰ ফলীয়া হৈ।”

মাজনিশা দূৰ্যোধনে এই সকলোবোৰ কথা সপোনত শুনা কথাৰ দৰেই শুনিলে। মনত পৰিল, দানৱবিলাকে যেন তেওঁক বৰ আত্মৰিকতাবে আলিঙ্গন কৰিছিল।

ৰাতি পুৱাওঁ-পুৱাওঁ হওঁতেই কণ্ঠই আহি তেওঁক জগাই লৈ ক’লে, “উঠা সখা, উঠা। মৰাৰ পাচত শত্ৰুজয় কৰিব নোৱাৰি। জীয়াই থাকিহে শত্ৰুজয় কৰিব পাৰি। মই তোমাক কথা দিছোঁ, সিহঁতৰ বনবাস-যাপনৰ তেৰ বছৰ পৰে হ’লেই মই অজ্ঞানক বধ কৰিম।”

দূৰ্যোধনৰ মনটো ফৰকাল লাগি আহিল। তাৰ পাচত, আকৌ গোটেইবোৰ হস্তিনাপুৰ অভিমুখে যাবলৈ লাগিল।

হস্তিনাপুৰ পোৱাৰ পাচত দূৰ্যোধনে এদিন ভীষ্মক দেখা কৰি আহিলগৈ। ভীষ্মই দূৰ্যোধনক মাথোন ইমানকে কৈছিল, “বোপা, তোমাক মই আগতেই কৈছিলোঁ, দ্বৈতবনলৈ নেযাব। পাচত কি হ’লগৈ? গন্ধৰ্ববোৰে তোমাক বান্ধি-কুন্ধি লৈ গ’ল। শেষত জানিবা পাণ্ডৱবোৰে মোকলাই আনিিলগৈ। তোমাৰ সেই বন্ধুটো—সুতপুত্ৰ কণ্ঠ! ভয় খাই যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ পৰা প্ৰাণ লৈ পলাল। সিমানকণ বীৰত্বৰে মানুহ সেইটো। আৰু পাণ্ডৱবিলাকলৈ চোৱা, গন্ধৰ্ববোৰেও হাতযোৰ কৰিহে বন্ধ পালে। ভাল কথা শুনা, বেগেতে পাণ্ডৱবিলাকৰ লগত সকলো বিবোধৰ মীমাংসা কৰি পেলোৱা।”

দূৰ্যোধনে ভীষ্মৰ কথাষাৰ শুনি একো নক’লে। মাথোন বিটলীয়া হাঁহি এটা মাৰি দূৰ্যোধন তাৰ পৰা উঠি গুচি গ’ল। শকুনিও দূৰ্যোধনৰ পিচে পিচে গ’ল। ভীষ্মই বজিলে, খৰা মাটিত কঠিয়া সিঁচি একো লাভ নাই।

উভতি গৈয়েই দূৰ্যোধনে কৰ্ণক ক'লে, “কথা এষাৰ ভাবিছোঁ । পাণ্ডৱবিলাকৰ নিচিনাকৈ ময়ো যদি ৰাজসূয় যজ্ঞ এটা পাৰ্তোঁ, তুমি বাৰু কেনে দেখা ?” কৰ্ণই তৎক্ষণাৎ কথাষাৰ সমৰ্থন কৰিলে, জোকৰ মদুখত চুপ দিয়াৰ লেখীয়া হ'ব ব'লিল ।

কিন্তু, পুৰোহিতে ক'লে, “ওঁ-হো, যোতিয়ালৈকে তোমাৰ পিতা আৰু যদুধিষ্ঠিৰ জীয়াই থাকিব, তেতিয়ালৈকে তোমালোকৰ বংশৰ আৰু কোনেও ৰাজসূয় যজ্ঞ পাতিব নোৱাৰে । অৱশ্যে, আন এবিধ মহাযজ্ঞ আছে ; সেই মহাযজ্ঞ ৰাজসূয় যজ্ঞৰ সমান ব'লিয়েই ক'ব পাৰি । স্নয়ং বিষ্ণুৰ বাহিৰে এতিয়ালৈকে আৰু আন কোনেও সেই যজ্ঞ পাতিব পৰা নাই । পাতিব খুজিলে সেই যজ্ঞকেই পাতিব পাৰা ।”

দূৰ্যোধনে অধিলে, কি সেই যজ্ঞ ? সেই যজ্ঞৰ ধৰণটোৱেই বা কেনেকুৱা ?

পুৰোহিতে বিত্তকৈ ক'লে, “সেই যজ্ঞৰ নাম বৈষ্ণৱ যজ্ঞ । এই যজ্ঞ কৰিবলৈ হ'লে কৰতলীয়া ৰজাবোৰৰ পৰা সোণৰ চপৰা গোটেই আনি এটা সোণৰ নাঙল গঢ়াব লাগিব । তাৰ পাচত, সেই সোণৰ নাঙলেৰে মাটি চহাই তাতে যজ্ঞৰ বেদী পাতি হোম পুৰিব লাগিব । সেই যজ্ঞ কৰিব পাৰিলে মনৰ কামনা পূৰ হয় ।” দূৰ্যোধনে সেই যজ্ঞ পতাটোকে থিৰাং কৰি পেলালে ।

সময়ত দূৰ্যোধনে চাৰিওপিনে দত্ত পঠিয়াই ৰজা আৰু ব্ৰাহ্মণসকলক নিমন্ত্ৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে । দূৰ্যোধনে এজন দত্তক একাষৰীয়াতৈ মাতি নি ক'লে, “সোনকালে ষ্ঠৈতবনলৈ গৈ পাণ্ডৱকেইটাকো নিমন্ত্ৰণ কৰি থৈ আহগৈ ।”

দত্তৰ মদুখত নিমন্ত্ৰণ পাই যদুধিষ্ঠিৰে ক'লে, “ৰজা দূৰ্যোধন সঁচাকৈয়ে অতি ভাগ্যবান । সেয়েহে এইদৰে মহাযজ্ঞ পতাৰ সৌভাগ্য অৰ্জন কৰিছে । আমাৰে দূৰ্ভাগ্য, এতিয়াই যাব নোৱাৰিম—তেৰে বছৰ পূৰ হ'লেহে যাব পাৰিম ।”

ভীমে মাত দিলে, “তুমি ক'বাগৈ, তেৰ বছৰ পূৰ হোৱাৰ পাচত যি যদুধিষ্ঠিৰ জুই জুৰাল উঠিব আৰু সেই জুইত যোঁড়িয়া দূৰ্যোধনক আহুতি

দিয়া হ'ব, তেতিয়া সেয়া চাবলৈ যুঁহিষ্ঠিৰ ঘাব। যেতিয়া সেই যজ্ঞৰ জুইত ধৃতবাস্তৱ পদতককেইটা পুৰি মৰিবলৈ ধৰিব আৰু নুমাৰ খোজা জুইকুৰা জ্বলাই ভুলিবলৈ যেতিয়া তাত পাণ্ডৱবিলাকে খঙৰ ঘিউ হেপাহ পজুৱাই ঢালিবৰ সময় হ'ব, তেতিয়া ভীমসেন যাব। দ্ৰুত, তুৰি মৌৰ মদুৰ এই কথাখিনি দূৰ্যোধনক মূৰ্কমূৰ্খকৈ ক'বগৈ।”

যি কি নহওক, সময়ত দূৰ্যোধনৰ যজ্ঞ কৰাৰ ধাউতিটো পুৰ হ'ল। নানাজনে নানা ধৰণৰ মন্তব্য দিলে। কোনোবাই ক'লে, ক'ত ৰাজসূয় যজ্ঞ আৰু ক'ত বৈষ্ণৱ যজ্ঞ! কোনোবাই ধেমেলীয়াকৈ ক'লে, মো-জোলা নেপালে গুৰ এচিকটা খায়েই টকালি পাৰিবা। কণই ক'লে, “মহাৰাজ, এয়া ৰাজসূয় যজ্ঞৰ আখৰা বুলিয়েই ধৰি থোৱা। যুগ্ম শেষ হ'লে, পাণ্ডৱবিলাকৰ মৰিশালিত সেই যজ্ঞ পাতিব পাৰিবা। মই শপত খাই ক'লোঁ, যেতিয়ালৈকে অজুৰ নক বধ কৰিব নোৱাৰোঁ, তেতিয়ালৈকে মই মোৰ ভৰি নোধোওঁ, মঙহ নাখাওঁ, মদ নোচোওঁ আৰু যেনে যি বস্তুকে নিষিদ্ধাৰক, মই নিদিওঁ নোবেলোঁ।”

॥ দুৰ্বাসাৰ দূৰন্ত ক্ষুধাৰ লীলা ॥

যুঁহিষ্ঠিৰে এৰাতি সপোন দেখিলে, এজাক পহুৱে আহি কান্দি কান্দি কৈছেহি—“মহাৰাজ, এই দ্বৈতবনত পহু বুলি ক'বলৈ মাথোন আঁমিহে বাকী বৈছোঁগৈ। আপোনাৰ বাঁৰ ভাইকেইগৰাকীয়ে আমাৰ লগৰীয়াবোৰ চিকাৰ কৰি শেষ কৰিলে। মহাৰাজ, আপোনাৰ ওচৰত হিন্তি জনাইছোঁ, আমাৰ পো-পোৱালি দূটোমান হ'বলৈ দিব লাগে।” তেতিয়া তেওঁ ক'লে, “যাব, তাৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ব।”

পুৱা সাৰ পাই উঠি তেওঁৰ সপোনটোৰ কথাখিনি মনত পৰিল। তেওঁ খিৰাং কৰিলে, আকৌ তেওঁলোক কাম্যক বনলৈ উভতি যাব। ভায়েকহঁতক কথাবাৰ কোৱাৰ লগে লগে আটাইকেয়োজনে সেইটোকে জাল বুলিলে।

কিন্তু সেই সময়ৰে কথা। এদিন দুৰ্বাসা মুনিয়ে লগত দহ হেজাৰ শিষ্য

লৈ দূৰ্যোধনক ক'লেহি, তেওঁলোক কেইদিনমানৰ কাৰণে হস্তিনাপুৰতে আজহী হৈ থাকিব। পেটে পেটে ভীষণ ভয় খালে যদিও, দূৰ্যোধনে দূৰ্বাসাৰ কথা শুনি বৰ সন্তোষ পোৱা যেন দেখুৱালে। দূৰ্যোধনে জানিছিল, দূৰ্বাসাৰ লেখীয়া খঙাল খাৰি দ্বিতীয় এজন নাই। অকণমান কিবা হীনভেটি ঘটিলেই তেওঁ শাপ দি গোটেইখন ভস্ম কৰি পেলাব খোজে।

দূৰ্বাসাৰ খোৱা-বোৱাৰ সময়ৰ কোনো ঠিক নাই। কোঁতয়াবা হয়তো পুৱা চকু মোহাৰি উঠিয়েই ক'লে, “আজি দূৰ্বাষীয়াৰ সাজ একো নেকাওঁ।” কিন্তু দূৰ্বাষীয়া হয়তো ক'ববাৰ পৰা পাক মাৰি আহিয়েই ক'লেহি, “আজি ভোকতে মোৰ পেটৰ নাড়ী-ভুৰু ছিগোঁ-ছিগোঁ হৈছে। কি আছে, খাবলৈ দিয়া।” আকৌ, কোঁতয়াবা হয়তো বাতিপুৱাই ভীষণ ভোক লাগিল। কিন্তু, খাবলৈ লৈ হয়তো তেনেই আভোক লাগিল। দূৰ্বাসাৰ ভোকটো যে কোঁতয়া ভমককৈ জ্বাল উঠা জ্বাইকুৰাৰ লেখীয়াকৈ লাগি আহে, আৰু যে কোঁতয়া ইঠাতে কেনেকৈ তেনেই নোহোৱা হৈ পৰে—কোনেও তাৰ উমান ধৰিব নোৱাৰে।

সেই দূৰ্বাসাকো দূৰ্যোধনে ভালকৈ আলপৈচান ধৰি সন্তুষ্ট কৰিলে। দূৰ্বাসা ৰুট হ'লে যেনেকৈ বিপদ, তুষ্ট হ'লেও তেনেকৈ সম্পদ। দূৰ্বাসাই দূৰ্যোধনক ক'লে, “তোমাৰ সেৱাত মই অতি সন্তুষ্ট। এতিয়া তোমাক কি বৰ লাগে, কোৱা।” দূৰ্যোধনে কি বৰ ল'ব, সেয়া আগতেই কৰ্ণ আৰু দূৰ্যোধনৰ লগত আলোচনা কৰি থিৰাং কৰি থৈছিল। গতিকে, দূৰ্যোধনে তৰ্জালিকে সেই ভাবি খোৱা বৰটো খুজিলে, “প্ৰভু, আপুনি যদি মোৰ ওপৰত সন্তুষ্ট হৈছে, তেনেহ'লে এই বৰ দিয়ক যে আপুনি আপোনাৰ শিষ্যবৰ্গৰে সৈতে এদিন আমাৰ বংশৰ ডাঙৰজনা ভাঙু ধৰ্ম্মা যুধিষ্ঠিৰৰ আলহী হ'বগৈ লাগে। কৃপা কৰি আপুনি সেইদিনা অসময়ত ওলাবগৈ—দ্রোণদীয়েও যোঁত্ৰিয়া তেওঁৰ দিনৰ সাজ খাই উঠিব, ঠিক তেতিয়া।” দূৰ্বাসা তৎক্ষণাৎ মান্তি হ'ল।

দূৰ্যোধনৰ আনন্দ বয়নাৰে চপাব নোৱাৰা হ'ল। ভাবিলে, এইবোৰি দ্রোণদীৰ জামৰ চৰুৰ মহিমাই দূৰ্বাসাৰ ভোকৰ মহিমাক চেৰাই ধাব

নোৱাৰিব ! চোৰাংচোৱাৰ মূখে দূৰ্যোধনে গম পাই আছিল, সেই ভাৱৰ চৰুটো লৈয়েই পাণ্ডৱবিলাকে অতবোৰ আলহী-অতিথিকো সোধ-পোছ কৰি উঠি বনবাস খাটিও ৰাজভোগ কৰি আছে ! এইবাৰ বৃদ্ধৰ হাতত চেঙেলী পৰিব।

এদিন দূৰ্বাসীয়া পাণ্ডৱসকলে খাই-বৈ উঠাৰ পাচত দ্রৌপদীয়েও অৱশিষ্টাৰ্থিন খাই উঠি মূখ-হাত ধুৱে। জিৰণি ল'ব খোজোঁতেই, লগত দহ হেজাৰ শিষ্য লৈ দূৰ্বাসা ওলালগৈ—কাম্যক বনত। যদ্যৰ্শিষ্ঠৰে দূৰ্বাসাক আদৰ-অভ্যর্থনা কৰাৰ পাচত দূৰ্বাসাই জনালে, “বোপা যদ্যৰ্শিষ্ঠৰ, ভোকত ৰক্ষা পোৱা নাই। তোমাৰ ইয়াতেই এমুঠি খাই যাম।” যদ্যৰ্শিষ্ঠৰে ক'লে, “প্ৰভু, আপুনি বাৰ পূজা-পাতল কৰি উঠি গা-পা ধুই আহকগৈ। যি পাৰোঁ, যোগাৰ কৰোঁ।”

দূৰ্বাসা গা ধুবলৈ ওলাই যোৱাৰ লগে লগে দ্রৌপদীয়ে অতি আকুল কণ্ঠেৰে কৃষ্ণৰ আৰাধনা কৰিবলৈ ধৰিলে, “হে প্ৰভু, তুমিয়েই অগতিৰ গতি। ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ ৰাজসভাত দঃশাসনৰ হাতৰ পৰা তুমিয়েই মোক উদ্ধাৰ কৰিছিল। আজিও এই দূৰ্বাসাৰূপী দূৰ্বাপাকৰ পৰা তুমিয়েই মোক ৰক্ষা নকৰিলে, ৰক্ষাকৰোঁতা আৰু কোনো নাই।”

দ্রৌপদীৰ আকুল প্ৰাৰ্থনা শৱনি কৃষ্ণৰূপী ভগৱান কাম্যক বনত ওলালহি। দ্রৌপদীয়ে তেওঁক যেতিয়া দূৰ্বাসা অহাৰ বাতৰিটো দিলে, কৃষ্ণই তেতিয়া ক'লে, “কৃষ্ণা, আগতে তুমি মোক কিবা এমুঠি খাবলৈ দিয়া। মোৰো ভীষণ ভোক লাগিছে। মই মোৰ পেটৰ জুইকুৰা নদুৰাই ল'ব নোৱাৰিলে, দূৰ্বাসাৰ জঞ্জালটোৰ কথা চিন্তাই কৰিব নোৱাৰিম যেন পাইছোঁ।”

দ্রৌপদীয়ে তেতিয়া লাজতে মূচ্ছক যোৱাৰ দৰে হৈ ক'লে, “মই নোখোৱালৈকেহে সেই ভাৱৰ চৰুটো উদং নহয়। সকলোৱে খাই বৈ উঠাৰ পাচত ময়ো খাই উঠিলোঁ। এতিয়া তাত খুন্দকণ এটাও নাই। তোমাক বাৰ এতিয়া কি খুৱাওঁ?”

কৃষ্ণই তেতিয়া গহীন জ্ঞান এটা ধৰি ক'লে, “কৃষ্ণা, এতিয়া সেইবোৰ জীং-টিঙালি কৰি দেখুৱাবৰ সময় নাই। মোৰ জোকটো পেটৰ পৰা

উজ্জ্বল খাই মৰত উঠিছেগৈ। ভূমি বাৰ চৰুটো আনি মোক এবাৰ দেখুওৱাহিচোন।”

দ্রৌপদীয়ে শূদা চৰুটো আনি কুৰুক দেখুৱালেহি। কুৰুই চৰুটোৰ কানত এটা ভাত আৰু অকণমান আঞ্জা লাগি থকা দেখা পালে। তাকে আঙুলিৰে চুঁচি আনি জিভাৰ আগত ল'লে। সেইকণ খাই উঠিয়েই কুৰুই ক'লে, “বিশ্ব-আত্মাৰ যেন এই ভোজনৰেই পৰিতৃপ্ত ঘটে।” এইবুলি কৈয়েই তেওঁ ভীমৰ ফালে চাই ক'লে, “যোৱাচোন, সেই ঋষি-মুনিবোৰক ভাত-পানী খাবলৈ মাতি আনাগৈ।”

দুৰ্বাসা আৰু তেওঁৰ শিষ্যৰ দলটোৱে তেতিয়া নৈৰ পানীত নামি মন্থ জপ কৰি আছিল। তাৰ পাচত জোবোৰা এটা মাৰিয়েই উঠি গৈ পাণ্ডৱ-সকলৰ আগত অতপালি কৰি দেখুওৱাৰ কথা। কিন্তু, হঠাৎ তেওঁলোকৰ কি হ'ল ক'ব নোৱাৰি, আটাইবোৰৰে উগাৰ আহিবলৈ ধৰিলে। প্ৰত্যেকৰে পেটটো ঠিহ্‌ঠিহাই উঠিল—যেন ক'তো এটা খুদকণ, এটোপাল পানীও আৰু নাটিবগৈ। শিষ্যবোৰে দুৰ্বাসাক কথাষাৰ ক'লে, “ব্ৰহ্মৰ্ষি, আমাৰ গোটেইবোৰৰে আভোক লাগিছে। তালৈ গৈ এগৰাহ ভাতো খাব নোৱাৰিম।” দুৰ্বাসাই উত্তৰ দিলে, “এনেয়ে ভাত-পানী বন্ধাই আমি বাজৰ্ষি যদীশ্ঠিৰৰ জগৰহে লগালোঁ। পাণ্ডৱসকল মহাধাৰ্মিক। গতিকে, আমি এনেয়ে উপাত্ত কৰিলোঁ বুলি আমাৰ ফালে খুন্দুৱাকৈ চালে, আমি গোটেইবোৰ পুৰি ভক্ষ্ম হ'ম। গতিকে, এতিয়া তেওঁলোক আহি নৌ-পাওঁতেই গোটেইবোৰ পলোৱাঁ।”

ভীমে নৈ-পাৰলৈ আহি দেখিলে, কোনো নাই। বাৰ্তাৰটো পায়ৈ পাণ্ডৱসকল চিন্তাত পৰিল। হয়তো দুৰ্বাসাই মাজৰাতিহে তেওঁৰ চংটো দেখুৱাবিহি! গতিকে, বাৰ্তিলৈ দ্রৌপদী লম্বোণে থকাই ভাল হ'ব। কুৰুই তেতিয়া সকলো কথা ভাঙি ক'লে। তাৰ পাচত যদীশ্ঠিৰক ক'লে, “ভয় কৰিব নালাগে। দুৰ্বাসা আপোনাৰ সকলৰ তেজ দেখি ধাৰিব নোৱাৰিলে, পলাল।”

দুৰ্বোধনে এনেয়ে বাট চাই বৈছিল, পাণ্ডৱসকলৰ কিবা অশুভ ঘটনা বাৰ্তাৰ এটা পাবলৈ। চোৰাংচোৱাই বাজৰ্ষি দিলেহি, বোলে দুৰ্বাসাহে পলাল।

॥ জয়দ্রথৰ দ্রৌপদীহৰণ ॥

অন্য এদিনৰ কথা। পঞ্চ পাণ্ডৱে সিদিনাখন মহাৰ্ষি ধৌম্যৰ অনুমতি লৈ মৃগয়া কৰিবৰ বাবে ওলাই গৈছিল। দ্রৌপদী অকলশৰে আশ্ৰমৰ আগ-চোতালত বহি আছিল।

এনেতে সেইফালেদি দুর্যোধনৰ ভনী-জোৱায়েক সিন্ধুৰাজ জয়দ্রথ পাৰ হৈ গৈছিল। তেওঁৰ উদ্দেশ্য আছিল, শাল্বৰাজৰ ৰাজকন্যাক বিবাহ কৰিবৰ বাবে ৰজাৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা কৰা। তেওঁৰ লগত আৰু কেইবাজনো কৰতলীয়া ৰজা আৰু ৰাজকোঁৱৰ আছিল। তদুপৰি, অনেক হাতী-ঘোঁৰা আৰু সৈন্য-সামন্তও আছিল। ইঠাং দ্রৌপদীক দেখা পাই জয়দ্রথে তেওঁৰ সাৰথিক ৰথখন ৰখাবলৈ ক'লে। ওচৰতে থকা লগৰীয়া-ৰজা কোটিকাস্যক ক'লে, “এই ৰূপহীগৰাকী বাৰু কোন? তেওঁৰ ৰূপৰ জেউতিয়ে গোটেইখন পোহৰাই থৈছে। এওঁক পালে মই শাল্বৰাজ্যলৈ নেযাওঁ। বন্ধু, তুমি জানি আহাগৈচোন—এওঁনো কোন, এওঁৰ ৰখীয়াই বা কোন? লগতে গম লৈ আহিবা, তেওঁ নোক গ্ৰহণ কৰিবলৈ সাজু আছে নে নাই।”

শিয়াল যেনেকৈ বাঘিনীৰ ওচৰ চাপে, ঠিক তেনেকৈ কোটিকাস্যই দ্রৌপদীৰ ওচৰ চাপি স্তম্ভিলে, “হে সুন্দৰী, তোমাৰ পৰিচয়টো জানিব পাৰোঁ নে? তুমি কোন—অপ্সৰী নে মানৱী? তুমি ইয়াত অকলশৰে কি কৰিছাহি? মই কোটিকাস্য—স্বৰথ ৰজাৰ পুত্ৰ। মোৰ লগত আৰু বাৰজন ৰজা-ৰাজকোঁৱৰ আছে। আমি সকলোবোৰ সিন্ধুৰাজ জয়দ্রথৰ লগত দলে-বলে আহিছোঁ।”

দ্রৌপদীয়ে তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “এতিয়া ইয়াত আৰু কোনো নাই। সেইকৰণে, ময়েই মদ্যমৰ্শিকৈ আপোনাৰ প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ দিবলগীয়াত পৰিছোঁ। মই পাণ্ডৱৰাজ্যৰ দ্ৰুপদৰ কন্যা, ইন্দ্ৰপ্ৰস্থ ৰাজ্যৰ পঞ্চ পাণ্ডৱ মোৰ স্বামী। মোৰ স্বামীসকল এতিয়া মৃগয়া কৰিবলৈ ওলাই গৈছে। আপোনাসকল আটাইবোৰ যানবাহনৰ পৰা নামি আহি আমাৰ আতিথ্য গ্ৰহণ কৰকহি। আপোনাসকলক দেখা পালে অতিৰ্থিপ্ৰিয় ধৰ্মপুত্ৰ যুধিষ্ঠিৰে পৰম সন্মান পাব।”

কোটিকাস্যই কথাখিনি জয়দ্রথক জনালত, তেওঁ আনন্দত ক'ব নোৱৰা হৈ ক'লে, “এই ৰূপহীক দেখি মোৰ ধাৰণা হৈছে, বাকী গোটেইবোৰ স্বন্দৰী তেনেই বান্দৰী।” এইবুলি কৈয়েই তেওঁ লগত ছ'জন গা-ৰখীয়া লৈ আগ্ৰমত সোমাবৰ বাবে ৰথৰ পৰা নামিল।

দ্রৌপদীয়ে তেওঁলোকক আদৰ-সাদৰকৈ আগবঢ়াই নি চোভালতে বহুৱালোঁগে। তাৰ পাচত, পদ্মাৰ জলপানৰ যোগান ধৰিলোঁহি। জা-জলপানখিনিৰ ওপৰত এবাৰ চকু ফুৰাই লৈয়েই জয়দ্রথে ক'লে, “তোমাৰ হাতৰ জা-জলপান নিশ্চয় অতি মিঠা লাগিব। কিন্তু, সেইবোৰৰ জন্মিত ল'বলৈ মোৰ সময় নাই। ব'লা, তুমি মোৰ ৰথত উঠিবাগৈ। পাণ্ডৱ-বিলাকৰ লগত থাকি এইদৰে জীৱনটো নষ্ট কৰিব নেনাগে। তুমি বৰং মোৰ মহিষী হৈ সিদ্ধৰাজ্যৰ ঐশ্বৰ্য ভোগ কৰিবাগৈ, ব'লা।”

দ্রৌপদীয়ে খঙত জ্বলি-পকি উঠি ক'লে, “মুখ, মহাবীৰ পাণ্ডৱ-সকলক নিন্দা কৰাৰ দঃসাহস তই ক'ত গোটািলি? নিধক কুকুৰ, তই গম পোৱা নাই শূদ্রই থকা সিহক জোকাই লৈ তোৰ কি গতি হ'ব?”

জয়দ্রথে উত্তৰ দিলে, “স্বন্দৰী, তুমি খং কৰি সময় নষ্ট নকৰিবা। পাণ্ডৱবিলাক কিমান পানীৰ মাছ, মই জানো। গতিকৈ, তুমি মোক ৰথত উঠাগৈ—বেলি নকৰিবা। মোৰ কথা নুশুনিলে, বলেৰে তোমাক হৰণ কৰি লৈ যাম। ভালেৰে কৈছোঁ, তুমি মোক ভজনা কৰা।”

দ্রৌপদীয়ে তেতিয়া ক'লে, “হেৰ, তই মোক অবলা বুলি নেভাবিবি—তোক মই ভজনা কৰিবলৈ। জহকালি শূকান বিৰিণানিত লগা জুইৰ দৰে তোৰ সৈন্য-সামন্তবোৰ একালৰ পৰা ধ্বংস কৰি অজুৰ্ন যোতিয়া তোৰ ওচৰ পাবগৈ, তই তেতিয়া লুকাবলৈ ঠাই বিচাৰি নেপাবি। তই যোতিয়া অজুৰ্নৰ শৰবৰ্ষণ দেখিবলৈ পাবি, ভীমৰ গদাৰ লৌহ-প্ৰহাৰত ঠেৰেঙা লাগিব, নকুল আৰু সহদেৱৰ ডোৱাৱালৰ বিজুলী-চমকত থৰ লাগি ৰ'ব তেতিয়া তই তোৰ নিজৰ দুৰ্বলীশ্বৰক নিজেই গৰিহণা দিবি।”

তথাপি যোতিয়া দ্রৌপদীক খামুচি ধৰিবলৈ জয়দ্রথ আগবাঢ়ি আহিল, দ্রৌপদীয়ে তেতিয়া জয়দ্রথক গোটেই গা'ৰ জোৰেৰে ঠেলা মাৰি পঠিয়ালে। জয়দ্রথ হামখুদি খাই পৰিলগৈ। পাচ মূহুৰ্ত্ততে জয়দ্রথে

উঠি আহি দ্রোপদীক হাত এখনত ধৰি টানি নি বহুত ছুঁলিলেগৈ। দ্রোপদীয়ে মাথোন চিঞৰি চিঞৰি পূৰোহিত ধোম্যকহে মাতিব পাৰিলে।

দ্রোপদীৰ চিঞৰ শুনি ধোম্য ওলাই আহি জয়দ্রথৰ বথৰ পৰা পাচে দৌৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰো চিঞৰি চিঞৰি মাথোন এঘাৰ কথাহে জয়দ্রথক ক'ব পাৰিলে, “জয়দ্রথ, পাণ্ডৱসকলে ঘৰি আহি তোমাৰ ওপৰত ভীষণ প্ৰতিশোধ ল'ব। দ্রোপদীক তুমি তৎক্ষণাৎ মৃত্তি দিয়া।”

অলপ পাচতে পাণ্ডৱসকল ম'গয়াৰ পৰা উভতি আহিল। গোটেইখন নিজম পৰি থকা দেখিয়েই তেওঁলোকৰ গা চেৰালে—নিশ্চয় দ্রোপদীৰ কিবা এটা ঘটিছে। লিগিৰী এজনীয়ে কান্দি-কাটি কথাটোৰ উমান দিলে, বিপদ স'চাস'চিকৈয়ে ঘটিছে। লগে লগে লিগিৰীজনীয়ে আঙুলিয়াই দেখুওৱা দিশেৰে পাণ্ডৱসকলৰ বথকেইখন বিজুলী-বেগেৰে যাবলৈ ধৰিলে।

কিছন্দৰ গৈয়েই তেওঁলোকে দেখা পালে, বথৰ চকৰি আৰু ঘোঁৰাৰ খৰাৰ পৰা উৰি ধোৱাকোৱা লগোৱা ধূলিৰ কু'ৱলী। লগে লগে কাণত পৰিল, ভীমক চিঞৰি চিঞৰি মাতিবলৈ ধৰা ধোম্যৰ কণ্ঠস্বৰ। তাৰ পাচতে ফটফটীয়াকৈ দেখা পালে, জয়দ্রথৰ বথত তেওঁলোকৰ যাক্সসেনী! পশু পাণ্ডৱ খঙত জ্বলি উঠিল। ইফালে পাণ্ডৱসকলৰ বথৰ চুড়াত থকা পতাকাৰ আগবোৰ দেখিয়েই জয়দ্রথৰ বুকু ভয়তে চম্‌চমাই উঠিল। জয়দ্রথে লগৰীয়া-বজাবলাকক ক'লে, “তোমালোকে আগচি ধৰা। শত্ৰুৰ ওপৰত জ'পিয়াই পৰা।” এইবুলি কৈয়েই জয়দ্রথে নিজৰ বথ আৰু বেচি বেগেৰে চেকুৰাই দিবলৈ সাৰথিক আদেশ কৰিলে।

জয়দ্রথৰ লগৰীয়া-বজাবোৰৰ লগত পশু পাণ্ডৱৰ তয়াময়া বণ লাগিল। কোটিকাস্য বজা ভীমৰ গদাৰ একেটা কোবতে ঘমৰ ৰাজ্যৰ আলহী হ'লগৈ। আৰু কেইবাটাও বজা-ৰাজকোঁৱৰ অজ্ঞানৰ শব-প্ৰহাৰত থান্ধৰি নোৱাৰি সেই একেটা বাটেৰেই গ'লগৈ। মাহৰ মাহ দেখি ভিলে বোঁত মেলাৰ দৰে জয়দ্রথে বথ বখাই দ্রোপদীক তাৰ পৰা বমাই থৈ ছাৰিব ফাললৈ পলাবলৈ ধৰিলে। যুধিষ্ঠিৰে লৰালৰিকৈ

আগবাঢ়ি দ্রৌপদীক নিজৰ বথত তুলি ল'লেগৈ। তাকে দেখি ভীমে ক'লে, “দ্রৌপদী, নকুল-সহদেৱ আৰু পুৰোহিত ধৌম্যক লৈ আপুনি আশ্ৰমলৈ উভতি যাওকগৈ। দৰাচাৰ জয়দ্রথে আজি স্বেয়ং দেৱৰাজ ইন্দ্রকো লগত লৈ পাতালত সোমালেগৈয়ো মোৰ হাতৰ পৰা জীয়াই সাৰিব নোৱাৰে।”

যদ্বিধিৰে ক'লে, “ভীমসেন, জয়দ্রথটো ঘিমানৈ কি পাপী নহওক, দঃশলা আৰু গান্ধাৰীৰ কথা স্মৰি প্ৰাণে মৰাটো উচিত নহ'ব।”

যদ্বিধিৰে মন্ত্ৰত তেনেকুৱা উচিত-অনুচিতৰ কথা শুনি দ্রৌপদী খঙত জ্বলি উঠিল, “হে মহাবাহু, তুমি যদি স'চাকৈয়ে মই ভালপোৱা কাম কৰিব খুজিছা, তেনেহ'লে তুমি সেই পাপী নৰাধমটোক বধ কৰিবই লাগিব। যি শত্ৰুৱে ভাৰ্যা বা ৰাজ্য হৰণ কৰে, তাক কেতিয়াও নিষ্কৃতি দিব নেপায়।”

ভীম আৰু অজুৰ্ন দ্বয়ো মহাবিক্ৰমেৰে জয়দ্রথৰ পিচে পিচে খেদি গ'ল। অজুৰ্নৰ শৰ-বৰ্ষণত জয়দ্রথৰ বথৰ ঘোঁৰা আটাইকেয়োটা মৰিল। উপায় নেনেখি জয়দ্রথে বথৰ পৰা নামি দৌৰি পলাব খুজিলে। অজুৰ্নে তাকে দেখি চিঞৰি চিঞৰি জয়দ্রথক ক'লে, “হেৰা ৰজা-পোৱালি, তুমি হবলা এইটো সাহস লৈয়েই নাৰীহৰণৰ বাঁৰত দেখুৱাবলৈ গৈছিলো? মপলাবা, পালি-পহৰীয়াবোৰক শত্ৰুৰ হাতত গ'তাই থৈ তুমি ক'লে পলাইছা?” জয়দ্রথ কিন্তু পিচলৈ উলটি চাবৰ বাবেও থৰকি নব'ল—প্ৰাণটাকি দৌৰিবলৈ ধৰিলে।

অজুৰ্নে হাঁহি সামৰিব নোৱাৰিলে। বৈ দিলে। ভীম কিন্তু নব'ল। আৰু দৰেখোজমান দৌৰি গৈয়েই ভীমে জয়দ্রথৰ পাহকটী তুলিকোছা খাপ মাৰি ধৰিলে। দাঁত-মূৰ কৰাচি ক'লে, “আজি তই ক'লে পলাবি? কটা নিধক, তোক আজি যমৰ বথত আলহী নকৰাকৈ নেৰিছোঁ।” এইবুলি কৈয়েই ভীমে জয়দ্রথক থেকেচা মাৰি মাটিত পেলায়েই মূৰতে এটা চক্ৰগোৰ শোধালে। তাৰ পাচত, জয়দ্রথৰ কৰঙৰ দহটা চপাই লৈ ওপৰলৈ তুলি আনি নিজৰ কৰঙৰ দহটাৰ মাজত স্তম্ভৰূপে এনেদৰে চোঁপকৈ ধৰিলে, যেন কুঁহিয়াৰ-শালৰ কেতিয়াও কুঁহিয়াৰ

গছহে চোপেছে। জয়দেখে ধৰফুৰাবলৈ ধৰিলে। লগে লগে ভীমে সেই সিদ্ধবীৰৰ পিঠিয়ে-মৰে দটোমান গেমহা কিল শোধালে। জয়দেখ সেইপিনেই মৰ্ছা গ'ল।

এনেতে অজ্ঞানে ভীমক সোঁৱৰাই দিলে, যুধিষ্ঠিৰে জয়দেখক প্ৰাণে মাৰিবলৈ হাক দি থৈ গৈছে।

যুধিষ্ঠিৰৰ কথাষাৰ মনত পৰি ভীমৰ ধৰ্মৰাজৰ ওপৰতে খং উঠি গ'ল। ক'লে, “আঃ! তোমাৰ কাৰণেই যতমানে গণ্ডগোল! সকলো কামত কেৱল বিধি-পথালি দি ফুৰিবা! ইয়াক এতিয়া কি কৰোঁ!” এইবুলি কৈয়েই ভীমে অৰ্ধচন্দ্ৰ বাণ এপাট লৈ জয়দেখৰ মৰেৰ চুলিত পাঁচোটো সেওঁতা ফলাৰ লেখীয়াকৈ চুলি ফুৰাই পাটি আঁকি দিলে; আৰু বাকীখিনি চুলিৰে গাঁঠি বান্ধি পাঁচোটো জটা কৰি দিলে। তাৰ পাচত, ভীমে ইতিমধ্যে চেতনা ঘূৰাই পোৱা জয়দেখক ক'লে, “তই যদি জীয়াই থাকিব খুজিছ, তেনেহ'লে ওই সকলোতে কৈ ফুৰিব লাগিব যে তই আমাৰ যাউতিয়ুগীয়া দাস। ক'বিনে নকৰ, ক।” জয়দেখে লগে লগে তিনি সইত খাই কথাষাৰ ক'বলৈ মান্তি হ'ল।

ভীমে জয়দেখক জৰীৰে বান্ধি ৰখত তুলি যুধিষ্ঠিৰৰ ওচৰ পোৱালোহি।

যুধিষ্ঠিৰে জয়দেখক সেই অৱস্থাত দেখি কিচক্কে হাঁহি এটা মাৰি ভীমক ক'লে, “ইয়াক যাবলৈ দিয়া।” ভীমে ভেঁতিয়া ক'লে, “তাৰ আগতে আপুনি দ্রৌপদীক কওক যে ই আমাৰ যাউতিয়ুগীয়া দাস বুলি নিজমুখেৰে স্বীকাৰ কৰিছে। দ্রৌপদীয়ে নিজে অৰ্ধ চাণ্ডক, হয়নে নহয়।”

দ্রৌপদীয়ে ভেঁতিয়া ভীমক উদ্দেশ্য কৰি ক'লে, “ইয়াৰ মৰেত পাঁচোটো জটা দেখিয়েই বাকীছোঁ, ই যে আমাৰ যাউতিয়ুগীয়া দাস। এতিয়া তাক ব্ৰুকলি কৰি দিয়াই ভাল নেকি।”

ভীমে ভেঁতিয়া জয়দেখৰ হাতে-ভৰিয়ে বান্ধি থোৱা জৰীৰ বান্ধোনবোৰ খুলি দিলে। মন্ত্ৰ পায়েই জয়দেখে যুধিষ্ঠিৰক ভক্তিবশে সেৱা কৰিলে। যুধিষ্ঠিৰে ক'লে, “আগষ্টলৈকে মনত ৰাখিবা, এনেবোৰ অতপালি দনাই কৰা দেখিলে কোনেও তোমাক ক্ষমা নকৰে। এইবাবলৈ দংশনৰ কপাল-গুপ্তে বন্ধা পৰিলা।”

লাঞ্জে-অপমানে মমাহত হৈ জয়দ্রথ গংগাস্নান কৰি উঠি মহাদেৱক ধিয়াই তপস্যা কৰিবলৈ ল'লে। জয়দ্রথৰ কঠোৰ তপস্যাত মহাদেৱ সন্তুষ্ট হ'ল। তেওঁ জয়দ্রথক স্তুতিলে, “কি বৰ লাগে, কোৱাঁ।”

জয়দ্রথে তেতিয়া ক'লে, “হে দেৱাদিদেৱ, মোক এই বৰ দিয়ক— যেন যদুশক্ৰেণ্ডত মই পণ্ড পাণ্ডৱক জিনিব পাৰোঁ।”

মহাদেৱে খাটাং কথা ক'লে, “ওঁ-হো, সেইটো বৰ নিৰ্দিষ্ট। তথাপি বাৰ, এই বৰ দিলোঁ, অজ্ঞানক বাদ দি বাকী চাৰিওজন পাণ্ডৱকে সৈন্য-সামন্তৰ সৈতে মাথোন এদিনৰ কাৰণে জিনিব পাৰিবা।”

॥ দাতাকৰ্ণৰ কবচ-কুণ্ডল হৰণ ॥

যুধিষ্ঠিৰে যেতিয়া শূন্যবলৈ পালে, কৰ্ণই ভীষণ প্ৰতিজ্ঞা কৰিছে যে তেওঁ অজ্ঞানক বধ কৰিবই, সেই তেতিয়াৰে পৰা যুধিষ্ঠিৰৰ চকুত বহুত দিনলৈকে টোপনি নাছিল। শেষত যেতিয়া লোমশ মুনিয়ে বাতৰিটো দিছিলহি যে শ্বয়ং দেৱৰাজ ইন্দুই কৰ্ণৰ কবচ আৰু কুণ্ডলযোৰ হৰণ কৰিব বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰিছে, তেতিয়াহে যুধিষ্ঠিৰৰ মনলৈ শাস্তিৰ ভাবটো উভতি আহিল। কাৰণ, কৰ্ণৰ বহুত থকা এই কবচ বা বর্মযোৰ আৰু কাণত থকা কুণ্ডল বা কৰিয়াযোৰ ওপজোঁতেই তেওঁৰ গা'ত লাগি আহিছিল; অথচ, আনবোৰ বীৰ-মহাবীৰে সেই দুটা বস্তু পিন্ধিছে লব লাগে : যুধিষ্ঠিৰে জানিছিল, সেই দুয়োটা অলৌকিক বস্তুৰ গুণতে কৰ্ণ অজেয় আৰু অভেদ্য হৈ ৰ'ব; সেইকাৰণেই, যুধিষ্ঠিৰ চিন্তিত হৈ পৰিছিল। বনবাস-যাপনৰ কাল উকলি আহিবলৈ ধৰাৰ লগে লগে যুধিষ্ঠিৰক আকৌ সেই দৃষ্টিভাৱটোৱে জন্মৰ দি ধৰিলোঁহি। ইফালে দেৱৰাজ ইন্দুও তেওঁৰ প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰিবলৈ সন্টম হ'ল।

ইন্দুৰ অভিপ্ৰায়ৰ কথা গম পাই সূৰ্যও সজাগ হৈ উঠিল। কাৰণ, অজ্ঞান যেনেকৈ সহস্ৰলোচন ইন্দুৰ পুত্ৰ, কৰ্ণও তেনেকৈ সহস্ৰবাক্ষ্য সূৰ্যৰ পুত্ৰ—যিঘাৰ কথা তেতিয়ালৈকে আনকি কৰ্ণয়ো নেজানিছিল। সূৰ্যই এদিন কৰ্ণ টোপনি গৈ থাকোঁতেই সপোনতে এগৰাকী ব্ৰাহ্মণৰ ৰূপ ধৰি

দেখা দিলোঁহি। সূৰ্যই কণ'ক ক'লে, “বোপা, তোমাক কথা এষাৰ কৈ যাওঁ। পাণ্ডৱবিলাকৰ কল্যাণ কামনা কৰি ইন্দুই তোমাৰ কবচ আৰু কুণ্ডলযোৰ হৰণ কৰাৰ কথা পাওঁছে। তেওঁ বঁচিয়াকৈ জানে যে, দান-দৰ্শনা দিয়াত তোমাৰ হাতখন বৰ উদাৰ। গতিকে, তেওঁ ব্ৰাহ্মণৰ বেষণ খৰি আহি তোমাৰ পৰা কবচ-কুণ্ডলযোৰ ভিক্ষা হিচাপে বিচাৰিবিহি। তুমি সেই দৰ্টা বস্তু ভুলতো তেওঁক ভিক্ষা নিদিবা। দিলেই তোমাৰ আয়ুস ক্ষয় হ'ব।”

কণ'ই হঠাৎ তেওঁক সেইদৰে অযাচিত উপদেশ দিবলৈ অহা ব্ৰাহ্মণৰপৰা সূৰ্যক সোধিলে, “প্ৰভু, আপুনি কোন—মই জানিব পাৰোঁ নে?” সূৰ্যই তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “মই সহস্ৰৰাশি সূৰ্য। তোমাৰ মৰমতে বন্দী হৈ তোমাক কথাষাৰ কৈ যাবলৈ আহিলোঁ।”

কণ'ই তেতিয়া অতি আথেবেথে ক'লে, “হে বিভাবসু, সকলোৱেই মোৰ এই ব্ৰতৰ কথা জানে যে, মোৰ ওচৰত ভিক্ষাৰ্থী ব্ৰাহ্মণে যিহকে বিচাৰে তাকেই পায়। আনকি, কোনোবাই মোৰ প্ৰাণটো বিচাৰিলে, তাকো নেপোৱাকৈ নেথাকে। ইন্দুই যদি যি কোনো কাৰণতেই নহওক মোৰ কবচ-কুণ্ডলযোৰ বিচাৰেহি, মই নিশ্চয় তেওঁক সেই বস্তু দৰ্টা দান কৰিম—বিফল মনেৰে উভতি যাবলৈ নিদিওঁ! সেইদৰে দান কৰিব পৰাতেই মোৰ কীৰ্তি, আৰু মোৰ পৰা ছল কৰি নিয়াতেই ইন্দুৰ অকীৰ্তি চিৰকলীয়া হৈ ব'ব।”

তাৰ পাচতো সূৰ্যই তেওঁক বজাবলৈ চেষ্টা কৰিলে, “বোপা কণ', মানুহে নিজৰ প্ৰাণটো ৰক্ষা কৰিছে অক্ষয় যশ আৰু অনন্ত কীৰ্তিৰ সন্ধান কৰে। কিন্তু, তুমি তোমাৰ প্ৰাণকো তুচ্ছ কৰি চিৰকলীয়া কীৰ্তিৰ কথা ভাবিছা। মোৰ ধাৰণা হৈছে, সেই কীৰ্তিয়েই তোমাৰ প্ৰাণটো কাটিলৈ পলায়ন কৰিব। কথাষাৰ ভাবি চোৱা, মানুহক জীৱনকালতেই কীৰ্তিৰ প্ৰয়োজন; তাতেহে সন্তোষ। মৰা মানুহৰ বাবে সকলো কীৰ্তিকলাপৰ মূল্য অতি সামান্য। মৰা মানুহে আপোন কীৰ্তিৰ বিষয়ে একোকেই জানিবলৈ নোপায়; কিন্তু জীয়া মানুহে সেই কীৰ্তি ভোগ কৰে।”

তাৰ পাচতো আকৌ এবাৰ সূৰ্যই কৰ্ণক বেলেগ একালৰ পৰা বজালে, “হে কৰ্ণ, তোমাৰ বিশ্বাসৰ দৃঢ়তা দেখি মই মন্থ হৈছোঁ। তুমি বহুত কথা নেজানা। সেইবোৰ এতিয়াই জোমক নকওঁ। কাৰণ, দেৱতাসকলেও সেইবোৰ বহস্য-কথাৰ উন্মোচন নোপায়। তোমাৰ মংগলৰ কাৰণেই কৈছোঁ, তোমাৰ অতি আপোনজনৰ দৰেই মই তোমাক কৈছোঁ, তুমি তোমাৰ কাণৰ কৰ্ণিয়াযোৰ দেৱৰাজক নিৰ্দোষ বুলি কৈ দিবা। মহাবীৰ অৰ্জুনে সদায় তোমাৰ লগত ফেৰিয়াফেৰি কৰি থাকে। এদিন তোমালোক দুয়োৰো মাজত সমুখ-যুদ্ধ হ’বই হ’ব। তোমাৰ কাণত যদি কৰ্ণিয়াযোৰ থাকে, আনকি ইন্দ্রয়ো অৰ্জুনৰ পক্ষ লৈ তোমাক পৰাভূত কৰিব নোৱাৰে। সেইকাৰণেই, তুমি তোমাৰ কবচ-কুণ্ডল ইন্দ্রক দান নকৰিবা।”

কৰ্ণ তেওঁৰ সংকল্পত অচল-অটল হৈয়েই ব’ল। তেতিয়া সূৰ্যই কৰ্ণক শেষ-উপদেশটো দিলে, “তেনেহ’লে তুমি ইন্দ্রৰ লগত এটা নিয়ম বান্ধি ল’বা। তুমি ক’বা, ইন্দ্রয়ো তোমাক একঘাটিনী অস্ত্ৰপাটৰ মন্ত্ৰ দিব লাগিব। সেই অস্ত্ৰপাটে শত্ৰুক সংহাৰ কৰিহে উৰ্ভাৰ আহিব জানে।” কৰ্ণ সেই কথাত মান্তি হ’ল। সূৰ্য্যয়ো তেওঁৰ পৰা বিদায় ল’লে।

নিতৌ দুপৰীয়া কৰ্ণই গা ধুই উঠি সূৰ্যলৈ চাই প্ৰাৰ্থনা কৰে। সেইখিনি সময়তে ভিক্ষাখীৰ ব্ৰাহ্মণসকল গোট খায়হি। কৰ্ণয়ো সকলোৰে সকলো প্ৰাৰ্থনা হেপাহ পজুৱাই পূৰণ কৰে। এদিন বথাসময়ত ব্ৰাহ্মণৰ বেশ ধৰি ইন্দ্রও ওলালহি। কৰ্ণই তেওঁকো স্বীকৰণ কৰি, “হে কৰ্ণ, তুমি যদি মোৰ আকাংক্ষা অনুসৰি দান দিবলৈ প্ৰস্তুত, তেনেহ’লে তুমি তোমাৰ দেহৰ লগত সংযুক্ত কৰি আৰু কুণ্ডলযোৰ কাটি মোক দান কৰা।”

কৰ্ণই অলপ জোকাই চাবলৈ ক’লে, “হে ব্ৰাহ্মণ, তব বৰ্ণিহে আপোনাক কি লাগে, কওক। মাটি-বাৰী, ঘৰ-দুৱাৰ, গৰু-গাই, জ্বৰীক মোৰ সমগ্ৰ ৰাজ্য—ইবোৰৰ যিহকে লাগে, আপুনি মাগিব কওক; মই বগননেৰে আপোনাক দিম। কিন্তু, কৰু-কুণ্ডলযোৰ যে মোৰ সহজাত।

সেই দৃঢ়তা বস্তুৰ গুণতে মই অবধ্য। গতিকে, আপুনি এবাৰ জাবি চাওকচোন।”

ইন্দুই ভেঁটিয়া ক’লে, “হে কৰ্ণ, মোৰ মাথোন সেই দৃঢ়তা বস্তুৰ ওপৰতে জোড। তুমি যদি মোক বিমুখ কৰিব খুজিছা, তেনেহ’লে মই উভতি যাওঁগৈ। কিন্তু মই সঠিক জানো, সেয়ে হ’লে তোমাৰ দাতাকৰ্ণ নামত কলংকৰ কাৰ্জমা লাগিব।”

কণই ভেঁটিয়া হাঁহি হাঁহি ক’লে, “হে দেৱৰাজ, মই আপোনাক প্ৰথম দৰ্শনতেই চিনি পাইছোঁ। মই জানো আপোনাৰ পৰা মোৰ আশা অনুযায়ী বৰ নোলোৱাকৈ আপোনাক কিবা দান কৰাৰ যোগ্য? আপুনি সকলো দেৱতাৰ অধীশ্বৰ। গতিকে, আপোনাৰ পৰাও মই এটা বৰ বিচাৰিছোঁ।”

ইন্দুই উত্তৰ দিলে, “বুজিছোঁ, সূৰ্যই তোমাক আগতীয়াকৈ সতক’ কৰি দিছে। এতিয়া কোৱা, মোৰ বজ্ৰৰ বাহিৰে তোমাক কি লাগে।” কণই ভেঁটিয়া ক’লে, “হে দেৱৰাজ, তেনেহ’লে মোক আপোনাৰ অব্যৰ্থ একঘাতিনী অস্ত্ৰ দান কৰক।”

ইন্দুই অলপ চিন্তা কৰি ক’লে, “সেয়ে হ’ব। কিন্তু সেই অস্ত্ৰ এবাৰ প্ৰয়োগ কৰিলে মাত্ৰ এজন শত্ৰুক বধ কৰি মোৰ ওচৰলৈ উভতি আহিব।” কণই ভেঁটিয়া ক’লে, “মই হ’বলগীয়া মহাযুদ্ধত মাত্ৰ এজন শত্ৰুকেই বধ কৰিবলৈ বিচাৰোঁ, যিজনক মই ভয় কৰোঁ।”

ইন্দুই ক’লে, “বুজিছোঁ, তুমি মাত্ৰ এজন শত্ৰুকেই বধ কৰিবলৈ বিচাৰিছা, যিজনক ঈশ্বৰস্বৰূপ কৃষ্ণই ৰক্ষা কৰি ফুৰে। মনত ৰাখিবা, কৃষ্ণ তুমি ভাবাৰ দৰে সামান্য মানুহ মাত্ৰ নহয়।”

কণই ক’লে, “যেয়ে ৰক্ষা কৰি নুহুৰক লাগিলে, একঘাতিনী অস্ত্ৰ পালে মই যিজনক বধ কৰিম বুজি ভাবিছোঁ—সি জনে মোৰ হাতৰ পৰা নিস্তাৰ নেপায়। মই কেৱল আপোনাক প্ৰাৰ্থনা কৰিছোঁ, মই যেতিয়া কবচ-কুণ্ডল মোৰ গা’ৰ পৰা কাটি দিম, ভেঁটিয়া যেন মোৰ গা’টো বিকৃত হৈ নদেঁটে।”

ইন্দুই উত্তৰ দিলে, “তুমি তোমাৰ সত্য পালন কৰিবলৈ ওলাইছ।

মই অতি সন্তোষমনেৰে তোমাক বৰ দিছোঁ, তোমাৰ গা'ত কেঁড়িয়াও কোনো থহু-কেঁহা আদি নহয়, আৰু কোনো কটা-ছিঙা দাগ থকা ঘা নেলাগে। আৰু এটা কথা শুন। তোমাৰ তুণত বাকী সকলো বাণ উদ্‌গ হোৱাৰ পাচতহে, প্ৰাণৰ সংশয় উপস্থিত হ'লেহে একঘাতিনী অস্ত্ৰ নিক্ষেপ কৰিব পাৰিব। যদি এই নিয়ম কেনেবাকৈ ভংগ কৰা, তেনেহ'লে এই অস্ত্ৰই তোমাকে বধ কৰিব। এয়া জোৱা, একঘাতিনী অস্ত্ৰ।” এইবুলি ইন্দুই সেই ভয়ানক অস্ত্ৰপাট কৰ্ণৰ হাতত তুলি দিলে।

তাৰ পাচত, কৰ্ণই তেওঁৰ দুই বুকুৰ ওপৰৰ ছাৰ্জাখিনি বখলিয়াই মণ্ডহৰ সৈতে লাগি থকা অলৌকিক কবচটো আজোৰ মাৰি কেঁচা তেজেৰে ভিত্তি থকাভাগেই ইন্দুৰ হাতত তুলি দিলে। কবচটো দিয়েই কাণৰ জতি দূটা কাটি ক'বিয়াযোৰ টানি উলিয়াই সেয়াও ইন্দুক দিলে। আচাৰিত কথা, কৰ্ণৰ মুখত অকণো কষ্ট-বিকৃতিৰ ভাব প্ৰকাশ নেপালে।

অৱশেষত, কেঁচা তেজেৰে তপত হৈ থকা কবচ আৰু কুণ্ডলযোৰ লৈ ইন্দু তাৰ পৰা আঁতৰ হ'ল। তেওঁৰ মনত দুখ লাগিছিল, কৰ্ণক সেইদৰে প্ৰভাৱণা কৰাৰ বাবে। আৰু একেসময়তে মনত আনন্দ লাগিছিল, অজুৰনৰ জীৱনৰ পৰা আটাইতকৈ ডাঙৰ বিপদটো আঁতৰাই পঠিয়াব পৰাৰ বাবে।

॥ শ্ৰীশ্ৰীৰব পৰীক্ষাদান ॥

এদিন এজন ব্ৰাহ্মণে উদ্ভাতু খাই আহি য়াধিষ্ঠিৰক ক'লেহি, “মহাৰাজ, মোক আপুনি উদ্ধাৰ কৰক; মই বৰ বিপদত পৰিছোঁ। মোৰ টিঙিৰি কাঠডোখৰ আৰু মথনীডাল এজোপা গছৰ ডালত ওলোমাই থৈছিলোঁ। এটা হৰিণা পহুৱে আহি সেই গছজোপাৰ গা'তে ডাৰ শিং দূটা ধ'হাইছিলহি। কেনেবাকৈ সেই টিঙিৰি কাঠডোখৰ আৰু মথনী-মাৰিডাল হৰিণাটোৰ শিঙৰ ফেৰেঙনিত জোঁটপোটে খাই লাগি ধৰিল। হৰিণাটো উত্থ খাই টিঙিৰি-মথনীৰে সৈতে হাবিৰ মাজত সোমালগৈ। উপায় নেলাই আপোনাৰ জৰতকৈ আহিলোঁ—কেনেবাকৈ যদি মোৰ সেই

জুইখৰা সঁজুলি দটো বিচৰাই আনি দিয়ে, তেনেহ'লে আপোনাৰ ওচৰত থগী হৈ ব'ম।”

বস্তু দটো—যাক ব্ৰাহ্মণসকলে অৰণি আৰু মছ বুলি কয়—উপবাস্যকৈ চালে সিমান মূল্যবান নহয়। কিন্তু, অৰণ্যবাসী ব্ৰাহ্মণৰ চকুত সেয়েই সোণতকৈয়ো চৰা। কাৰণ, আনবোৰ ব্ৰাহ্মণৰ দৰে তেওঁৰো তাৰ সহায়েৰেই জুহাৰতো জুই ধৰিছিল, যজ্ঞধনীতো হোমৰ অগনি জ্বলাইছিল। নিতৌ নহ'লেই নচলা কামৰ সঁজুলি আছিল টিঙিৰি-মখনীষোৰ। সেই বস্তু দটো নহ'লে ব্ৰাহ্মণৰ দিনতে আন্ধাৰ। সেইকাৰণেই, সেইদৰে উধাতু খাই অহা !

যুঁধিষ্ঠিৰে লগে লগে ভায়েকহঁতক লৈ হৰিণা পহুটো বিচাৰি হাবিৰ কাজলৈ ওলাল। তেওঁলোকে কেইবাবাৰো হৰিণা পহুটোক দেখা পালে, কেইবাবাৰো তাৰ গা'লৈ নানা ধৰণৰ কাঁড়-বাণ মাৰি চালে, কিন্তু তাক শালিৰ যে নোৱাৰিলেই, আনকি তাৰ গা'ৰ কঁতোৱেই লগাব নোৱাৰিলে। তাৰ পাচত, সেই হৰিণাটো আৰু চকুৰ আগত নোলোৱাই হৈ পৰিল। হাবিৰ মাজত সি হেৰাই পৰিল। পাণ্ডৱসকল ভোকে-ভাগৰে আঁহৰ হৈ এজোপা বৰগছৰ ছাঁত বহিলগৈ।

নকুলেই উলিয়ালে কথাষাৰ, “আমি দেখোন কোনেও কোঁতয়াও কোনো অধৰ্মৰ কাম কৰা নাই। কোনো কামত গাফিলতি কৰিও কামটো সিদ্ধিবলৈ নিদিয়াতকৈ থকাও মনত নপৰে। আমি কোনোদিনা কোনো প্ৰাৰ্থীকো বিমুখ কৰি পঠিওৱা নাই। তথাপি, এই সব কামটো কৰাতো বাৰু আমি বিফল হ'বলগীয়া হৈছোঁ কিহৰ কাৰণে ?”

যুঁধিষ্ঠিৰে ক'লে, “বিপদ যে কিমান ধৰণৰ হয়, তাৰ কোনো সীমা-সংখ্যা নাই। কোনেও সিবোৰৰ কাৰণবোৰো ঢুকি নেপায়। আচলতে ধৰ্মইহে পাপ-পুণ্যৰ ফল ভাগ কৰি দিয়ে।”

ভীমে তাৰ বেলেগ ব্যাখ্যা এটা দিলে, “পাপৰ ফলভেই আমাৰ এনে হ'বলৈ পাইছে। পাপটো ময়েই কৰিছোঁ। দৃশ্যাসনে দ্ৰোণদীক ছলিত ধৰি অলম্বন কৰিছিল, তথাপি এতিয়ালৈকে মই তাক বধ কৰা নাই। সেইটোৱেই মোৰ পাপ।”

অজ্ঞানে সঁহাৰি জনালে, ‘ময়ো পাপ কৰিছোঁ। জাৰে পৰিণতি আমাৰ এই বিফলতা। সুতপন্ন কৰ্ণই যে আমাক অতবোৰ অভইচ, কথা কৈ শুনালে, তথাপি সকলো সহি থাকিলোঁ—সেইটোৱেই মোৰ পাপ।’

সহদেৱেও উজান দিলে, “পাপ ময়ো কৰিছোঁ। শকুনিye যে অন্যায়কৈ আমাক পাশাথেলত হৰুৱালে, তেতিয়াও যে তাৰ হাত দুখন ঘপিয়াই নকটাকৈ থাকিলোঁ, সেয়া জানো মোৰ পাপ নহয়। সেইবোৰ পাপৰেই ফল এইটো।”

বহুদূৰ বাট হৰিণাৰ পিচে পিচে ঢপলিয়াই পাণ্ডৱসকলৰ পিয়াহ লাগিছিল। লাহে লাহে প্ৰত্যেকৰে ডিঙি শুকাই আহিল। জিভাখনো খৰাং যেন লাগি আহিল। যুধিষ্ঠিৰে নকুলক ক’লে, “চোৱাচোন, কোনবা ক’ৰবাত পানী পোৱা যায় নেকি!” নকুলে গছজোপাত উঠি চাৰিওপিনে চকু ফুৰাই চালে, ওচৰে-পাজৰে ক’ৰবাত বিল বা নিজৰাৰ লেখীয়া কিবা দেখা যায় নেকি! তেওঁ দেখিলে, অল্পপ আঁতৰতে সচৰাচৰ জলাহ ঠাইত গজা গছ-গছনিৰ পয়োভৰ। আৰু শুনিলে, সচৰাচৰ নৈ-বিলৰ দাঁতিত চৰি ফুৰা চৰাইৰ মাত। নকুলে অনদ্মান কৰিলে, কেইথোজমান গ’লেই পানী পোৱা যাব। যুধিষ্ঠিৰে নকুলক ক’লে, “যোৱাচোন তেনেহ’লে, তোমাৰ তৰ্ণটোতে দুঘটিমান পানী লৈ আহাঁগৈ।”

নকুলে অল্পপ দূৰ গৈয়েই ফটফটীয়া পানীৰে ভৰপূৰ সৰোবৰটো দেখা পালে। পোনতে একাজলি খাই ল’বলৈ পানী-যুৱলিৰ পিনে যাব থোজোঁতেই কাৰোবাৰ মাত এৰাৰ আঁহি নকুলৰ কাণত পৰিল, “বোপা, এই পানীডৰা মোৰ অধিকাৰত আছে। আগতে মোৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দি লোৱা। তাৰ পাচতহে পানী খাবা।” পিয়াহত আতুৰ হৈ থকা নকুলে সেই কথাৰ আওকাণ কৰি পানী-থোৱাৰ পাচতে তেওঁ মাটিত ঢলি পৰিল।

উজ্জ্বল অহাত নকুলে পলম কৰা দেখি যুধিষ্ঠিৰে সহদেৱক পঠিয়ালে। সহদেৱেও সৰোবৰৰ পাৰত একেটা আকাশ-বাণীকে শুনিলে, একেদৰেই তাক আওকাণ কৰি পিয়াহ পলুৱালে, আৰু একেদৰেই ঘটিত ঢলি

পৰিল। তাৰ পাচত, যদ্যৰ্থিষ্ঠৰে এজন-এজনকৈ অজ্ঞান আৰু ভীমক পঠিয়ালে। তেওঁলোকো একেটা দশাৰ মধ্যমৰ্থি হৈ উভতি নাহিল।

কোনোৱেই উভতি নহা দেখি যদ্যৰ্থিষ্ঠৰ মহাচিন্তাত পৰিল। অক্লেশত, তেৱোঁ সেই ঘন হাবিৰ মাজলৈ সোমাই গ'ল। অজপ পাচতে তেওঁ সোণবৰণীয়া পদমেৰে উপচি থকা সেই সৰোবৰটো দেখা পালে। আৰু দেখা পালে, ঘন কেইখন আৰু অলেখ সৰু-ডাঙৰ কাঁড় চাৰিওপিনে সিঁচৰতি হৈ পৰি আছে। তেওঁৰ ভায়েকেইজনৰ প্ৰাণহীন দেহকেইটা সৰোবৰৰ পাৰত দৰে-দৰে পৰি থকা পাই যদ্যৰ্থিষ্ঠৰে চকুপানী মচিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ প্ৰত্যেকজন ভায়েকে লুটিয়াই-বগবাই চাই দেখিলে, কাৰো গা'ত ক'তো কোনো অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰই কটা দাগ নাই; তেওঁলোকৰ ওচৰে-পাজৰেও কাৰো কোনো ভৰিৰ সাঁচ নাই। তেনেহ'লে তেওঁলোকক কোনে বধ কৰিলে—কোনোবা মহা শক্তিশালী অতিলৌকিক প্ৰাণীয়ে? নে দূৰ্যোধন আৰু শকুনিৰে নিয়ন্ত্ৰ কৰা কোনোবা চোৰাং ঘাতকে? চিন্তা কৰি যদ্যৰ্থিষ্ঠৰে পাৰ নেপালে।

যদ্যৰ্থিষ্ঠৰেও পানী একাঁজলি খাই ল'বলৈ পানী-যদ্যৰ্থিষ্ঠৰ পিনে যাব খোজোঁতেই সেই অদৃশ্য কণ্ঠৰ মাতমাৰ শব্দনিবলৈ পালে, “মই মাছ আৰু শেলুৱৈ খাই জীয়াই থকা এটা বগ। ময়েই তোমাৰ ভায়েবাহ'তক যমৰ ঘৰলৈ পঠাইছোঁ। মোৰ কেইটামান প্ৰশ্ন আছে; সেই প্ৰশ্নকেইটাৰ উত্তৰ নিদিয়াকৈ তুমি যদি পানী খোৱা, তেনেহ'লে তোমাবোৰে সেই একে দশাই হ'ব। এই পানীডৰা এতিয়া মোৰ অধিকাৰত আছে।”

যদ্যৰ্থিষ্ঠৰ থমকি বৈ গ'ল। আৰু ক'লে, “মোৰ এই চাৰিজন ভাইক কোনো দেৱতা, গন্ধৰ্ব অথবা ৰাক্ষসে আজিলৈকে বলে পৰা নাই। অথচ, আপোনাৰ হাতত ধৰাশায়ী হ'ল। মই ভাবিবলৈ টান পাইছোঁ, আপুনি যে কেৱল এক বগ—মাছ আৰু শেলুৱৈ খাই ফুৰা এক সামান্য চৰাই। আপোনাৰ প্ৰতি মোৰ ভয় আৰু কৌতুহল দুয়োটাই উপজিছে। আপুনি নিশ্চয় কোনোৱা মহা বলবান—হয়তো ৰত্ন, হয়তোবা এজন বহু। আপুনি বাৰু কেনে?”

সেই অদৃশ্য কণ্ঠই উত্তৰ দিলে, “মই যক্ষ।”

লগে লগে ভালগছৰ দৰে বিৰাট ওখ, সূৰ্য আৰু অগ্নিৰ দৰে ডেউকাৰী এগৰাকী পুৰুষে এজোপা গছৰ গাঁত আঁঠুজি মেঘৰ লেখীয়া গভীৰ মাতেৰে ক'বলৈ ধৰিলে, “মই তোমাৰ ভায়েবাহঁতক কেইবাবাৰো হাক দিছিলোঁ। নন্দনালে, মোৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ নিদিয়াটকৈয়ে পানী খালেগৈ। সেইকাৰণে, ময়েই তেওঁলোকক যমৰ ঘৰলৈ পঠিয়ালোঁ। “গাঁতকে তোমাকো কৈছোঁ, আগতে মোৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দি মোৱা, তাৰ পাচত পানী খাব।”

যুধিষ্ঠিৰে তেতিয়া ক'লে, “হে যক্ষ, আপোনাৰ অধিকাৰত থকা কৰ্ত্ত্ব মই গ্ৰহণ নকৰোঁ। আপোনাৰ কি স্বধিবলগীয়া আছে, সোধক। মই নিজকে নিজে যহাবলৈ নেযাওঁ ; কাৰণ সাধুসকলৰ মতে, আত্মপ্ৰশংসা নিন্দনীয়। তথাপি, মোৰ নিজৰ বদ্বিধয়ে যিদৰে ঢুকি পাইছে, সেইদৰে মই আপোনাৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিম।”

যক্ষই তেতিয়া স্বধিলে, “কোৱাচোন বাৰু—সূৰ্যক কোনে ওপৰলৈ তোলে, কোন তেওঁৰ চাৰিওপানে থাকে, কোনে তেওঁক লাহ দিয়ায়, আৰু কত ডেওঁ প্ৰতিষ্ঠিত?”

যুধিষ্ঠিৰে প্ৰশ্নটোৰ উত্তৰ দিলে, “বক্ষইহে সূৰ্যক ওপৰলৈ তোলে, দেৱতাসকলেই তেওঁৰ কেউকাষে ঘৰি ফুৰে, ধৰ্মই তেওঁক লাহ দিয়ায়, আৰু সত্যতেই তেওঁ প্ৰতিষ্ঠিত।”

তাৰ পাচত, যক্ষই যুধিষ্ঠিৰক আৰু বহুতো প্ৰশ্ন কৰিলে আৰু যুধিষ্ঠিৰেও সিবিলাকৰ উত্তৰ দি যাবলৈ ধৰিলে। তাৰে এজানি এনেকুৱা :

যক্ষই স্বধিলে, “পৃথিৱীতকৈ গৰুড়তৰ কোন, আকাশতকৈ উচ্চতৰ কোন, বায়ুতকৈ ধ্বজতৰ কোন, ঘাঁহ-বনতকৈ বহুতৰ কোন?”

যুধিষ্ঠিৰে উত্তৰ দিলে, “পৃথিৱীতকৈ গৰুড়তৰ—বোঁচি ভাৰবাহী মাতৃ ; আকাশতকৈ উচ্চতৰ—বোঁচি প্ৰাণেশ্বৰ পিতা ; বায়ুতকৈ ধ্বজতৰ—বোঁচি বেগী মন ; ঘাঁহ-বনতকৈ বহুতৰ—বোঁচি ধূপ খাই গজা বস্তু চিত্ত।”

যক্ষই স্বধিলে, “শুধি থাকোঁতেও কাৰ চকু মেল খাই থাকে, উপাৰ্জও কোন থৰ হৈ থাকে, কাৰ ফলয় নাই, আৰু বেগৰ লগে লগে কোন বাঢ়ি যায়?”

যদ্বিধিৰে উত্তৰ দিলে, “শুই থাকোঁতেও চকু মেলি থাকে মাছে। উপজিও থৰ হৈ থাকে কণী। হৃদয় নাইকিলা শিলৰ। আৰু বেগৰ লগে লগে বাঢ়ি যায় নদী।”

যক্ষই আকৌ স্মিিলে, “প্ৰবাসীৰ মিত্ৰ কোন? গৃহবাসীৰ? বোগীৰ আৰু মৃত্যু-পথযাত্ৰীৰ?”

যদ্বিধিৰে উত্তৰ দিলে, “প্ৰবাসীৰ মিত্ৰ বাটৰ লগৰীয়া। গৃহবাসীৰ মিত্ৰ ভাৰ্যা। বোগীৰ মিত্ৰ চিকিৎসক। আৰু মৃত্যু-পথযাত্ৰীৰ মিত্ৰ জ্ঞান-দক্ষিণা।”

যক্ষই তাৰ পাচত স্মিিলে, “কোন অকলশৰে ফুৰে? কোন মৰি মৰি আকৌ ওপজে? কুঁৱলী কিহেৰে মচিব পাৰি? আৰু জীৱনৰ ঘাই পথাৰ কোনখন?”

যদ্বিধিৰে উত্তৰ দিলে, “অকলশৰে ফুৰে বোঁল। মৰি মৰি আকৌ ওপজে জোন। কুঁৱলী মচিব পাৰি জুইৰে। আৰু জীৱনৰ ঘাই পথাৰখন হ’ল পৃথিৱী।”

যক্ষই তাৰ পাচত প্ৰশ্ন কৰিলে, “মৃত প্ৰাণৰ কোন? মৃত ৰাষ্ট্ৰ কি? মৃত প্ৰাণধ কি? আৰু মৃত যজ্ঞই বা কি?”

যদ্বিধিৰে কৈ গ’ল, “ভিকহুৱেই মৃত প্ৰাণৰ। অৰাজক ৰাষ্ট্ৰই মৃত ৰাষ্ট্ৰ। মৃতকৰ আত্মক নমতাকৈ কৰা প্ৰাণধই মৃত প্ৰাণধ। আৰু দক্ষিণা নিদিয়া যজ্ঞই হ’ল মৃত যজ্ঞ।”

যক্ষই স্মিিলে, “কোৱাচোন, কি কাম কৰিলে অক্ষয় নৰকত পচিবগৈ লাগে?”

যদ্বিধিৰে উত্তৰ দিলে, “যিজনে অকিঞ্চনক উপযাচি কিবা দিব বুলি কৈ মাতি আনি পাচত শূদ্রাহাতে বিদায় দিয়ে, যিজনে অজপ্ৰ ধন-সম্পদৰ গৰাকী হৈয়ো দান ভোগ দ্ৰয়োটোকে কৰিব নেজানে, তেনেকুৱাজনেই অক্ষয় নৰকত পচিবগৈ লাগে।”

অৱশেষত যক্ষই ক’লে, “এইবাৰ কোৱাচোন : স্মৃষ্টি কোন, আৰ্চাৰিত কথা কি, পথ কোনটো, আৰু বাৰ্তা কি? এই চাৰিটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিব পাৰিলেই তোমাৰ চাৰিওজন ভায়েক জী উঠিব।”

যদ্বিষ্ঠিৰে উত্তৰকেইটা এইদৰে দিলে, “কোনো ধাৰ-ঋণৰ বোজা নাই, প্ৰবাসত থাকিবগৈ নেজাগে, আৰু গধূলি বেলিকা নিজৰ ঘৰৰ চৰদত এমুঠি শাক-ভাত বন্ধা-বঢ়া কৰিবৰ জোখাৰে যাৰ যোগান থাকে, তেৱেঁই সুখী। নিতৌ অতবোৰ প্ৰাণী যমৰ ঘৰলৈ গৈয়েই আছে, তথাপি বাকী গোটেইবোৰে যে চিৰকাল জীয়াই থাকিবলৈ বিচাৰে, তাতকৈ আচৰিত কথা আৰু কি হ’ব পাৰে! তৰ্কৰ শেষ মীমাংসা নাই, শাস্ত্ৰৰ বিচাৰো ভিন ভিন, এনে কোনো ঋষি নাই যিজনৰ মতামতত কোনো স্ৰব্ধতা নাই। ধৰ্মৰ তত্ত্ব জ্ঞানৰ গদাহাত নিহিত। গতিকে মহা মনীষিজন যি পন্থেদি গৈছে, সেয়েই পথ। এই মহামোহময় লোহোৰাখন দিন-ৰাতিৰ খৰি-খেৰ জ্বলাই সূৰ্যৰ জ্বইৰে তপতাই তাতে প্ৰাণীবিলাকক থৈ কালে মাহ আৰু ঋতুৰূপী কৰচলিৰে লাৰি-ছাৰি বান্ধিয়েই আছে—এয়েই বাৰ্তা।”

যক্ষই তেতিয়া ক’লে, “তুমি মোৰ প্ৰশ্নবোৰৰ বাঢ়িয়া উত্তৰ দিছা। এতিয়া কোৱাচোন, পদুৰুধ কোন? আৰু সকলো ধনৰ গৰাকী কোন?”

যদ্বিষ্ঠিৰে উত্তৰ দিলে, “পদুণ্যকৰ্মৰ দ্বাৰাই মানুহৰ খ্যাতি-যশস্যা স্বৰ্গ-স্পৰ্শ কৰি পৃথিৱীত বিয়পি পৰে। যেতিয়ালৈকে পদুণ্য কৰ্মোত্তাজনৰ নাম-খ্যাতি মাৰ নেযায়, তেতিয়ালৈকে তেওঁ পদুৰুধ বুলি স্বীকৃত হৈ ৰয়। যিজনে প্ৰিয় আৰু অপ্ৰিয়, সুখ আৰু দুখ, অতীত আৰু ভৱিষ্যত উভয়কে সমান বুলি জ’ব পাৰে, তেৱেঁই সকলোতকৈ ধনী।”

যক্ষই সন্তুষ্ট হৈ ক’লে, “তুমি তেনেহ’লে যেই সেই এজন ভায়েৰাৰ নামটো কোৱা, যাক তুমি জীয়াই তুলিব খোজা।” যদ্বিষ্ঠিৰে ক’লে, “তেনেহ’লে মহাবাহু নকুলকে জী উঠিবলৈ দিয়ক।”

যক্ষই ক’লে, “নকুলক কিচাৰিলা যে। ভীমহে ভোমাৰ আটাইতকৈ বেচি প্ৰীতিৰ পাত্ৰ; আৰু অজ্ঞানহে ভোমাৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ নিষ্ঠুৰ। তেনেস্থলত তুমি তেওঁলোকক এৰি নকুলৰ জীৱন বিচাৰিলা কিয়?”

যদ্বিষ্ঠিৰে তেতিয়া ক’লে, “মই যদি ধৰ্ম নষ্ট কৰোঁ, তেতিয়া হ’লে ধৰ্ময়ো মোক বিনষ্ট কৰিব। কুন্তী আৰু মাত্ৰী দুয়ো মোৰ পিতাৰ জাৰ্ঘ্য। যাতে মোৰ দুয়োগৰাকী মাফু পুৱন্ততী হৈ ৰয়—সেইটোৱেই মোৰ কামনা।”

যক্ষ পৰম সন্তুষ্ট হ'ল। ক'লে, “তুমি তোমাৰ মনত কোনো ধৰণৰ ভুলভ্ৰমত ঠাই দিয়া নাই। গতিকে, মই তোমাৰ চাৰিওজন ভায়েৰাৰ জীৱন দান কৰিলোঁ। তেওঁলোক সাৰ পাই উঠক।”

লগে লগে তেওঁলোক থকমকৈ সাৰ পাই উঠিল। তেওঁলোকৰ সকলো ভোক-পিয়াহ আপোনাআপুনি নোহোৱা হৈ পৰিল।

যদিষ্ঠিৰে তেতিয়া যক্ষক সন্নিধি পেলালে, “দেখিছোঁ, অৰ্ধনিৰে পৰা আপুনি মাছ ধৰিবলৈ জোপ লৈ থকা বগ এটাৰ দৰে এটা ঠেং কোঁচাই এটা ঠেঙৰ ওপৰতে ভৰ দি থিয় হৈ আছে। অথচ, আপোনাৰ অকণো আৰ্মন লগা নাই, অলপো ভাগৰ লগা নাই। মোৰ আটাইকেইজন ভায়েই মহাবীৰ যোদ্ধা; অথচ, তেওঁলোকক আপুনি অনায়াসে বধ কৰিছিল। আকৌ, এতিয়া তেওঁলোকৰ জীৱন ওলোটায়ে দিছে; কিন্তু কাৰো গা'ত এটা আঁচোৰ পৰ্যন্ত লগা নাই। মই কল্পনা কৰিব পৰা নাই, কেনেকৈ এই অসাধ্য সাধন হৈছে। মোৰ সন্দেহ উপজিছে, আপুনি নিশ্চয় আমাৰ কোনোবা এজনৰ পিতা।”

যক্ষই তেতিয়া ক'লে, “বোপা, মই তোমাৰ পিতা ধৰ্ম। মই তোমাকেই চাই যাবৰ কাৰণে আহিছিলোঁ, তোমাৰেই পৰীক্ষা ল'বৰ কাৰণে আহিছিলোঁ। তোমাৰ ধৰ্মজ্ঞানে মোক সন্তুষ্ট কৰিছে। এতিয়া তোমাক কি বৰ লাগে, কোৱাঁ।”

যদিষ্ঠিৰে ক'লে, “পিতা, আপুনি তেনেহ'লে এই বৰ দিয়ক—সেই টিঙিঙিৰ কাঠ আৰু মথনী হেৰুওৱা ব্ৰাহ্মণজনে যেন বস্তু দুটা ঘৰোই পায়, যাতে তেওঁ সাঁচি থোৱা জুইৰ চুমহিস্বৰূপে সেই বস্তু দুটা হেৰুৱাই ছাবাখৰি খাব নালাগে।” যক্ষৰূপী ধৰ্মই তেতিয়া ক'লে, “শুনো, তোমাৰ পৰীক্ষা ল'বৰ কাৰণে ময়েই হৰিণাৰ ৰূপ ধৰি সেই ব্ৰাহ্মণৰ টিঙিঙিৰ-মথনী হৰণ কৰি আনিছিলোঁ। এতিয়া তেওঁক সেয়া ওলোটায়ে দিছোঁ। তোমাক আৰু কি বৰ লাগে, কোৱাঁ।”

যদিষ্ঠিৰে তেতিয়া ক'লে, “আমাৰ বনবাস-যাপনৰ বাৰ বছৰ পাৰ হ'বৰ হ'ল। এটা বছৰ অজ্ঞাতবাসত কটাব লাগিব। আপুনি এই বৰ দিয়ক—আমি ধ'তেই কি নেথাকোঁ, কোনেও যেন আমাক চিনি পাব

নোৱাৰে।” ধৰ্মই তেতিয়া ক’লে, “সেয়ে হওক; তোমালোক নিজৰ ৰূপ সলনি নকৰাকৈ থাকিলেও, কোনেও তোমালোকক চিনি নোপাব। তোমালোকে অজ্ঞাতবাসৰ বছৰটো বিৰাট ৰজাৰ নগৰত কটাবাগৈ। তোমালোকৰ প্ৰত্যেকেই যি যেনেকৈ ছন্দবেশ ধৰাৰ কথা ভাবিছা, তেওঁ সেইটো বেশকেই স্বাভাৱিক ধৰণেৰে ধাৰণ কৰিব পাৰিব। বোপা, তুমি মোৰ আত্মজ, বিদূৰ যিদৰে মোৰ অংশজ। গতিকে, তোমাক এই দূটো সামান্য বৰ দি মই মোৰ হেপাহ পলুৱাব পৰা নাই। আৰু কি বৰ লাগে, কোৱাঁ।”

যুধিষ্ঠিৰে অত্যন্ত বিনয়েৰে ক’লে, “হে দেৱতা, মই মোৰ সমুখত শাক্ষাৎ সনাতন দেৱতাকে দেখা পাইছোঁ। হে পিতা, আপুনি এতিয়া মোক যি বৰকেই দিয়ে, সেই বৰকেই পৰম ধ্ৰুপদে গ্ৰহণ কৰিম। মই যেন লোভ, মোহ আৰু ক্ৰোধ জয় কৰিবলৈ সমৰ্থ হওঁ। মোৰ মন যেন তপস্যা, দান আৰু সত্যৰ প্ৰতি আসক্ত হৈ ৰয়।” ধৰ্মই তেতিয়া ক’লে, “বোপা, তুমি সেই সকলোবোৰ গুণৰ অধিকাৰী হৈয়েই আছা। এতিয়া মই তোমাক আশীৰ্বাদ বুলিবলৈ মাথোন এইখিনিয়েই বঢ়াই ক’ব পাৰোঁ, তোমাৰ মাজেদি সিবোৰৰ জেউতি চৰি উঠক।”

তাৰ পাচত, পাণ্ডৱসকল আগ্ৰমলৈ উভতি গ’ল। ব্ৰাহ্মণগৰাকীয়ে তেওঁৰ টিঙিৰ কাঠ আৰু মথনীডাল ঘৰাই পাই অসীম আনন্দ লাভিলে।

। অজ্ঞাতবাসৰ প্ৰস্তুতি ॥

মাথোন কেইদিনমান যোৱাৰ পাচতে পাণ্ডৱসকলে তেওঁলোকৰ লগৰীয়া হৈ থকা তপস্বীসকলৰ ওচৰত হাতযোৰকৈ ক’লে, “আপোনাসকলে জানে যে ধৃতৰাষ্ট্ৰৰ পুতেকহঁতে অন্যান্যকৈ আমাৰ ৰাজ্য কাঢ়ি লৈছে। তেওঁলোকে আমাক বহুতো দুখো দিছে। আমি সম্পূৰ্ণ বাৰটা বছৰ বনবাস খাটিছোঁ। এতিয়া আৰু এটা বছৰ অজ্ঞাতবাস খাটিব লাগিব। আমাৰ কালৰ পৰা নিয়ম মানি চলিম। গতিকে, আপোনাসকলৰ অনুমতি কৰিছোঁ। নহ’লে, দুৰাশ্বা দুৰ্বোধন,

মদগবী' কৰ্ণ' আৰু পাপবৃদ্ধিৰ শকুনিয়ে কেনেবাকৈ আমাৰ শব্দ-সুৰ পালে, বিষম অনিশ্চয় ঘটোৱাৰ সম্ভাৱনা।”

যদিষ্ঠিৰে নিজৰ বৰীয়াটক ক'লে, “এনে দিন জানো আকৌ আহিব, যেতিয়া আমি ব্ৰাহ্মণ আৰু শূভাকাংক্ষীসকলক লৈ আমাৰ নিজ দেশত নিজ ৰাজ্যত বাস কৰিবলৈ পাবিম।” কথাষাৰ কণ্ঠতে যদিষ্ঠিৰৰ মাতটো থোকাথুৰ্দ্ধক হৈ আহিছিল, চকুহাল চলচলীয়া হৈ পৰিছিল। অলপ পাচতে যদিষ্ঠিৰ মৰ্ছিত হৈ পৰিল।

সকলোৱে ওচৰ চাপি যদিষ্ঠিৰৰ পৰিচৰ্যা কৰিবলৈ ধৰিলে। কিছুপৰৰ পাচত যদিষ্ঠিৰে তেওঁৰ চেতনা ঘৰাই পালে। তেতিয়া ব্ৰাহ্মণসকলে যদিষ্ঠিৰক নানা কথা কৈ সান্ত্বনা দিবলৈ ধৰিলে। প্ৰবোধিত ধোম্যই সোঁৱৰাই দিলে। “যিসকল জিতেন্দ্ৰিয় প্ৰবুদ্ধ, অক্লান্ত কৰ্মবীৰ, তেওঁলোক এইদৰে অলপীয়া দুখতে কাতৰ হৈ নপৰে। অজ্ঞাতবাস-বনবাস ইত্যাদি সফলতাৰহে পদাঙ্গ। স্বয়ং বিষ্ণুৱেও অশ্বশিৰা হৈ অদিতৰ গৰ্ভত বহুদিন ধৰি অজ্ঞাতবাস খাটিছিল। তাৰ পাচত দৈত্যবিলাকক সংহাৰ কৰিছিল। বিষ্ণুৰ বামনৰূপ ধাৰণো অজ্ঞাতবাসৰে নামান্তৰ। দশৰথপুত্ৰ ৰামচন্দ্ৰয়ো সেইদৰে ঠৈধ্য বছৰ বনবাস খাটিছিল। তাৰ পাচতহে দশানন ৰাৱণক দমন কৰিছিল। হে মহাৰাজ, আপুনিও যে এই দীঘলীয়া সময়জোৰা বনবাসৰ কষ্ট বৰণ কৰিলে, আৰু বছৰজোৰা অজ্ঞাতবাসৰ কষ্ট বৰণ কৰিবলৈ ওলাইছে, এয়া নিশ্চয়কৈ ফলস্বতী হ'ব—অথলে নেযায়। আপুনিও ইয়াৰ পাচত অৰাতিকুল নিৰ্মল কৰিব—সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই।”

ধোম্যৰ শাস্ত্ৰবৃদ্ধিয়ে ধৰ্মৰাজ যদিষ্ঠিৰৰ মনত আশাৰ সঞ্চার কৰি তেওঁক প্ৰকৃতিস্থ কৰি তোলাৰ পাচত সিজনক উল্লীপু কৰি তুলিবৰ বাবে ভীমে ক'লে, “মহাৰাজ, আপুনি চিন্তা নকৰিব। আমি মাথোন আপোনাৰ অনুমতি পোৱা নাই বুলিয়েই অতিদিনে ক্লান্ত হৈ আছোঁ। জানোচা আপুনি বিতুষ্ট হয়, সেইবুলিয়েই সবাসাচী অজ্ঞানে তেওঁৰ গাণ্ডীৰ ধনুৰ টংকাৰ নিদিয়াটক বৈ আছে। মোৰ হাক-কন শুনিয়েই মহাবল নকুল আৰু সহদেৱ শত্ৰুদলন কৰিবলৈ ওলোৱা নাই। ইয়াৰ

পাচত আপুনি আদেশ কৰিব, আমি পালন কৰিম। আপোনাৰ আদেশ পালেই আমি সিহঁতক ধূলিৰ লগত মিহলি কৰি পেলায়।”

তাৰ পাচত, আগ্ৰমত থকা সকলো স্বাস্থ্যগে আৰু বাণেশ্বৰী মূৰ্দ্ধি-ঋষি-সকলে পাণ্ডৱসকলক আশীৰ্বাদ কৰি আকৌ দেখা পোৱাৰ অভিজ্ঞাৰ জনাই তেওঁলোকৰ পৰা বিদায় ল'লে। আবেলিপৰত হাতত ধনু-কাড় লৈ পশু পাণ্ডৱে দ্রৌপদী আৰু পুৰোহিত ধৌম্যক লগত লৈ যাত্ৰা কৰিলে। প্ৰায় এক ক্ৰোশমান দূৰৈৰ এটুকুৰা নিৰ্জন ঠাই পালেই তেওঁলোকে অজ্ঞাতবাসৰ উপায় সম্পৰ্কে গোপন মন্ত্ৰণা কৰি ল'বলৈ থিৰাং কৰিলে।

সেই নিশাই বাৰ বছৰীয়া বনবাসৰ ওৰ পৰিল। ওৰ পৰিল মাথোন বনবাস অজ্ঞাতবাসৰ ৰূপত পাগ লৈ উঠিবলৈ।

ঃ বিৰাট পৰ্ব ঃ

॥ বনবাসৰ পৰা অজ্ঞানবাসলৈ ॥

নিজ্জনে ঠাই বিচাৰি পায়ৈ পান্ডৱসকল আলোচনাত বহিল। পোনতে যুধিষ্ঠিৰে অজ্ঞানৰ পৰাই পৰামৰ্শ বিচাৰি ক'লে, “অজ্ঞান, এই বাৰ বছৰ দেশান্তৰী হৈ বহুতো কষ্টেৰে কটালোঁ। এতিয়া আমি যয়োদশ বছৰৰ দূৰাৰদলি গঢ়িছোঁহি। এইটো বছৰ অসীম কষ্টেৰে যাব। এতিয়া তুমি কেইখনমান দেশৰ নাম কোৱাচোন, য'ত আমি কোনেও চিনি নোপোৱাকৈ এই বছৰটো কটাই দিব পাৰিম।”

অজ্ঞানে ক'লে, “যক্ষৰূপী ধৰ্মৰ বৰ জ্ঞিছোঁ। মোৰ ধাৰণা, সেই বৰৰ বলতে আমি য'তে ত'তে কোনেও চিনি নোপোৱাকৈ ঘূৰি ফুৰিব পাৰিম। তথাপি, মই বাৰু কেইখনমান দেশৰ নাম কওঁ, য'ত আমি শান্তিৰে জুকাই থাকিব পাৰিম। কুব্জ ৰাজ্যৰ চাৰিওফালে কেইবাখনো সুলভ দেশ আছে। সিবিলাকৰ ভিতৰত যেই সেই এখন বাচি ল'ব পৰা হ'ব। এইবোৰ তেনেকুৱা দেশ—পাণ্ডাল, চৌদি, মৎস্য, শৰসেন, পটচ্চৰ, দশাৰ্ণ নৱৰাষ্ট্ৰ, মল্ল, শাল্ব, যদুগন্ধৰ, কুন্তিৰাষ্ট্ৰ, স্তৰাষ্ট্ৰ আৰু অৱন্তী। ইবিলাকৰ কোনোখনতে থোৱা-লোৱাৰ কষ্ট নহয়। প্ৰত্যেকখনৰে বতৰ-পানীও ভাল। আপুনি যিখনকে আটাইতকৈ ভাল বুলি ভাবে, সিখনৰে নামটো কওক। আমি তাতে থাকোঁগৈ, ব'লক।”

যুধিষ্ঠিৰে তেতিয়া ক'লে, “মৎস্য দেশলৈ যোৱাটোৱেই ভাল হ'ব। সেই দেশৰ ৰজা বিৰাট বলবান, ধাৰ্মিক, মৰ্মিয়াল আৰু প্ৰখ্যাতজন ব্যসিয়াল। গতিকে, তেওঁৰ ৰাজ্যলৈকে গৈ গাইপতি একোটা কাম কিচাৰি ল'ব পৰা যাব।”

অজ্ঞানে লগে লগে মাত দিলে, “মহাৰাজ, আপুনি নো বিৰাট ৰজাৰ ৰাজ্যত কি কাম গোটেই ল'বগৈ? আপোনাৰ দৰে মানুহে জানো আনৰ কৰ্মচাৰী হৈ দিন কটাব পাৰিব?”

যুধিষ্ঠিৰে ক'লে, “মই জানো, বিৰাট ৰজাও পাশাখেল ভাল পোৱা

মানুহ। মই নিজকে কংক নামৰ এজন ব্ৰাহ্মণ বুলি পৰিচয় দিম। বৃহদাশ্ব খৰিৰ পৰা পোৱা অক্ষুণ্ণদয়ৰ জ্ঞানেৰে মই অতি সহজতে বিৰাট বজাৰ হৃদয় জয় কৰি ল'ব পাৰিম। সোণ-বৰণীয়া আৰু নীলচীয়া, ক'লা আৰু ৰঙচুৱা গৰুটিবিলাক লৈ মই যেতিয়া খেলিবলৈ বহিম, তেতিয়া মোৰ খেল দেখি বজা আৰু তেওঁৰ পাৰিষদবিলাক নিশ্চয় অতি মন্থ হ'ব। মোৰ পাৰ্গতালি দেখি তেওঁলোকে যদি কেতিয়াবা সোধে, ক'ত শিকিলোঁ এই খেল—মই তেতিয়া ক'ম, এসময়ত মই যুধিষ্ঠিৰৰ প্ৰাণৰ লগৰীয়া আছিলোঁ। এতিয়া কোৱাচোন, বাকোদৰ! বিৰাট বজাৰ ৰাজ্যত তুমি কি কাম ল'বগৈ?”

ভীমে ক'লে, “মহাৰাজ, মই বন্ধৰ নাম লৈ মোৰ চিনাকিটো দিম। আৰু তাত মই বজাৰ ৰাক্ষানিঘৰত ঘাই ৰাক্ষানি হ'মগৈ। ৰক্ষা-বঢ়া কামটোতো মই বঢ়িয়াকৈ জানো। ৰজাঘৰীয়া ৰাক্ষানি আটাইবোৰেই মোৰ ওচৰত হাৰ মানিব। তদুপৰি, মই ৰাক্ষানিঘৰৰ জুহাললৈয়ো ভাবে ভাবে খৰি আনি দিব পাৰিম; লাগিলে খৰিৰ সলনি মূঠি বান্ধি গছকে কঢ়িয়াই আনি দিম। আকৌ, মই হাতী আৰু ঘাঁড়গৰুবোৰো বলাব পাৰিম। চাই সকলোৱে ৰং পাব। কোনোবাই যদি কেতিয়াবা মাল-যজু কৰিবলৈ আহে, তাকো একে ভুকুতে ঠেৰেঙা লগাব পাৰিম। অৱশ্যে, কাৰো প্ৰাণটো অনাহকতে নলওঁ। যি কি নহওক, কোনোবাই স্মিধিলে ক'ব পাৰিম—মই এসময়ত ৰজা যুধিষ্ঠিৰৰ ঘাই ৰাক্ষানি আছিলোঁ; লগতে ৰজাৰ পোহনীয়া মাল হৈয়ো আছিলোঁ।”

তাৰ পাচত, যুধিষ্ঠিৰে অজ্ঞানৰ মূখলৈ চালে। অজ্ঞানে ক'লে, “মোৰ একো অস্বীকাৰ নাই। উৰ'শীয়ে অভিশাপ দি থৈছে—নপুংসক হ'ব লাগিব। নাম ল'ম বহুমলা। দুই বাহুত দুপাত বান্ধি পিন্ধি ধনুৰ গুণে কটা দাগটো লুকুৱাই থ'ব পাৰিম। দুই কাণত দুপাত ক'ৰিয়া আঁৰি ল'ম; দুয়োখন হাততে দুপাত খাৰুও পিন্ধি ল'ম। তাৰ পাচত, অস্ত্ৰপদৰ ৰাজকুঁৱৰীবিলাকক নাচ-গান শিকোৱা কামটো বিচাৰি ল'ব পাৰিম। কোনোবাই স্মিধিলে ক'ম—তাহানি দ্ৰৌপদীক আজখৰা লিগৰী আছিলোঁ।”

নকুলে ক'লে, “মোকো বিবাত বজাই নিশ্চয় পেজনীয়া মানহু বুলি নেভাবে। মই ঘোঁৰাশালৰ কাম বঢ়িয়াকৈ জানো—ঘোঁৰাক দলাই-মলাই কৰাৰ পৰা বোগৰ সময়ত চিকিৎসা কৰালৈকে। মই নাম ল'ম গ্ৰাহক। ময়ো যুঁধিষ্ঠিৰ বজাৰ ঘোঁৰাশালৰ অধিকাৰী আছিলোঁ বুলি ক'ব পাৰিম।”

সহদেৱে ক'লে, “মই নাম ল'ম তন্তিপাল। মই আকৌ গৰু-গোহালিৰ কামবোৰ জানো—গাখীৰ খীৰোৱাৰ পৰা চবকা লাগিলে ডালপাী কৰালৈকে। মই গৰু দেখিলেই ক'ব পাৰোঁ, হাল বাবলৈ ভাল হ'ব নে গাড়ী টনাবলৈ ভাল হ'ব।”

যুঁধিষ্ঠিৰে চাৰিওজন ভায়েকৰ কথাবোৰ শলাগিলে। তাৰ পাচত, দ্রৌপদীৰ পিনে চাই তেওঁ ক'লে, “এতিয়া কথা হ'ল, আমাৰ সকলোৰে প্ৰাণতকৈয়ো আপোন, আইৰ নিচিনা পালনীয়া আৰু বাইৰ নিচিনা মাননীয়া এই আলমুৱা মানহুজনীলৈ ৰাজ-কাৰেঙত কি কাম বিচাৰি পাওঁ! এওঁনো মান-সন্মান ৰাখি তাত কি কাম ল'বগৈ? ওপজাৰে পৰা এওঁ মাথোন চিনি পায় এইবোৰ বস্তু—ফুলৰ মালা, নানা তৰহৰ গোন্ধ-তেল, কাপোৰ-কাৰি আৰু অয়-অলংকাৰ। এইবোৰ বস্তুৰ সন্ময় জ্ঞানীখিনিকে লৈ এওঁনো বাৰু নিজকে কি কামলৈ আগবঢ়াব পাৰিব?”

দ্রৌপদীয়ে ক'লে, “মই বাৰু বিবাত বজাৰ ৰাণী সূৰ্যদেৱাৰ সৈবিন্ধী কামটোকে গোটেই ল'ম। মই নানা ধৰণৰ খোপা বন্ধাৰ কাম জানো। ভিন ভিন অনুষ্ঠানৰ উপযোগীকৈ তিৰোতা মানহুক সজাই-পৰাই দিয়াৰ কামটোও জানো। কাম দেখি কোনোবাই স্থিৰলৈ ক'ব পাৰিম, আগতে দ্রৌপদীৰ কাৰণে এই কাম কৰি দিছিলোঁ।”

যুঁধিষ্ঠিৰে শলাগিলে, “ওঁ, সেই কামটোৱেই তোমাৰ কাৰণে ভাল হ'ব। তুমি মাথোন এটা কথাৰ ওপৰত চকু ৰাখিবা। তুমি ভো জানাই, হৰিণাৰ মাংসই বৈৰী। গতিকে, তুমি আঁত সাৱধানৈ ওলোৱা-সোমোৱা কৰিবা।”

তাৰ পাচত, পুৰুষোত্তম ধোম্যৰ পিনে চাই যুঁধিষ্ঠিৰে ক'বলৈ ধৰিলে, “এখেত বজা দ্ৰুপদৰ কাৰেঙলৈ যাওকগৈ। তাতে এখেতে টিঁঙাৰি-

মথনীব জুইখিনি সাঁচি ৰাখিব পাৰিব। এখেতৰ লগতে সবহভাগ সাৰথি আৰু পৰিচাৰিকাবিলাকো তালৈকে যাওক। বাকী বথবোৰ লৈ মোৰ সাৰথি ইন্দ্রসেন ছাৰকালৈ যাওকগৈ। কোনোবাই স্মিধলৈ সকলোৱে একবাক্যে মাথোন এষাৰ কথা ক'ব—পাণ্ডৱসকল ক'লৈ গ'ল, আমি কোনেও নেজানো।”

ধৌম্যই তেতিয়া মাত লগালে, “তোমালোকে বথ-সাৰথি ক'ত থ'বা, আৰু জুইখিনি ক'ত সাঁচি থ'বা—সকলোখিনি কথাবে বেহা লগালা। যদ্বিধিৰ আৰু অজুৰ্ন দয়ো সদায় দ্রৌপদীৰ লগত ছাঁৰ নিচিনাকৈ থাকিবা, যাতে তেওঁৰ কোনো বিপদ-আপদ নঘটে। তোমালোকে ৰাজকাৰেঙৰ সকলোবোৰ নিয়ম-নীতি বিচুৱাকৈ জানা। তথাপি, কৰ্মচাৰী-বিলাকে ৰাজকাৰেঙত কেনে ধৰণেৰে চলিব লাগে—সেই বিষয়ে দৃশ্যমান কওঁ। ৰজাই মোক ভাল পায় বুলি ভাবি কেতিয়াও ৰজাৰ কাৰণে থোৱা খাট-পাল্লেং, হাতী-ঘোঁৰা, বথ-আসন আদিত নবহিবা। ৰজাই নদুঃখিলে কেতিয়াও গা'ত পৰি উপদেশ-পৰামৰ্শ নিদিবা। ৰজাৰ মহিষীসকল আৰু অন্তেষ্পদৰ অধিবাসিনীসকলৰ কাৰো লগত মিতিৰালি নকৰিবা। কামটো লাগিলে যিমানেই সাধাৰণ নহওক, সদায় সেয়া ৰজাই জনা-শুনাকৈহে কৰিবা। কিবা মতামত বিচাৰিলে, সেয়া দিওঁতে ৰজাৰ শূভ-চিন্তা কৰি মিঠা কথাবে দিবা; শূভ-চিন্তাতকৈ মিঠা কথাৰ ওপৰত বোঁচি গৱেষ্ট দিবা। জিভা বোঁচি দোৰোল খাবলৈ নিদিয়াকৈ ৰজাৰ সোঁফালে নাইবা বাওঁফালে বহিবা; পিচফালে ৰজাৰ গা-ৰখীয়াবোৰহে বহাৰ নিয়ম। ৰজাৰ সমুখৰ ফালে বহা একেবাৰে নিষিদ্ধ। ৰজাই কেতিয়াবা কিবা কথাত আসৈ মাতিলে উদঙাই নিদিবা। ৰজাৰ আগত কেতিয়াও হাত জোকাৰি অথবা ভাৰ নচুৱাই নেথাকিবা। আৰু কথা কওঁতে ডাঙৰ মাতোৰে কথা নক'বা। কেতিয়াবা কোনোবাই বং-বহুইচৰ কথা উলিয়ালেও খলখলাই ছাঁহবলৈ নেযাবা। যিজন পাতলীয়া কামৰ দায়িত্ব পালেও অসন্তোষ নকৰে আৰু গধৰুৱা কামৰ দায়িত্ব পালেও উৎসাহ নোহায়, ৰাজকাৰেঙত সেইজনৰে আদৰ-সমাদৰ আটাইতকৈ বোঁচি। ৰজাই দিয়া উপহাৰ-উপঢ়ৌকনৰ বস্তু নিতৌ ব্যৱহাৰ

কৰিলে বজাৰ মৰম বোঁচকৈ পোৱা যায়। বোপা যুধিষ্ঠিৰ, ভোমালোকে এই বছৰটো এইবোৰ নিয়ম-নীতি পালন কৰি কটাৰ পাৰিলে অজ্ঞাতবাসৰ কষ্ট বহুখিনি লাঘৱ হ'ব।”

যুধিষ্ঠিৰে ধোম্যৰ লগলগ লৈ ক'লে, “আপুনি আমাক যিবোৰ সজ উপদেশ দিলে, সেয়া আই কুন্তী আৰু মহামতি বিদূৰৰ বাহিৰে কোনেও ইমান কৰিখুটাকৈ দিব নোৱাৰিলেহেঁতেন। আমি সেইবোৰ উপদেশ আখৰে আখৰে পালন কৰি আকৌ আপোনাৰ লগ লাগিমহি।”

তাৰ পাচত, ধোম্যই পাণ্ডৱসকলৰ মংগল কামনা কৰি মন্ত্ৰপাঠ কৰিলে আৰু জুৰিত আহুতি দিলে। সেই হোমৰ জুৰি আৰু ব্ৰাহ্মণ-সকলক প্ৰদক্ষিণ কৰি উঠি পণ্ড পাণ্ডৱ আৰু দ্ৰৌপদীয়ে অজ্ঞাতবাসলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

॥ ছদ্মবেশী জীৱনৰ আৰম্ভণি ॥

পাণ্ডৱসকল কেইবাখনো দেশ পাৰ হৈ মৎস্য দেশত সোমালহি। তেওঁলোকৰ চেহেৰা-পাটি ইয়াৰ ভিতৰতে চিনিব নোৱাৰাকৈ মলিন হৈ পৰিছে। মূৰত অপৰিপাটি দাড়ি-গোক, কাকৰ পৰা ওলমি থকা একোখন ধনু আৰু কঁকালত একোখন চুটি দা-গড়া তবোৱাল—সকলোবোৰ মিলি যেনবা একোজন ব্যাধ। বাটত কোনোবাই সোধিলে, তেওঁলোকে সেইবুলিয়েই চিনাকি দিছিল। মাজে মাজে দ্ৰৌপদীৰ ভাগৰ লাগিলে, তেওঁক অজুৰনে পথালি-কোলাকৈ কঢ়িয়াই নিছিল। অৱশেষত, তেওঁলোক ৰাজধানীৰ ওচৰ পালেগৈ।

যুধিষ্ঠিৰে ক'লে, “আমি এইদৰে অস্ত-শস্ত্ৰ লৈ নগৰত সোমালে, চাৰিওপনে কোঢ়াল লাগিব। অজুৰনৰ এই প্ৰকাণ্ড গাণ্ডীৰ ধনুখন চকুত পৰিলেই মানুহে আমাক চিনি পেলাব। গতিকে, এইবোৰ ইয়াৰে ক'ৰবাত লুকুৱাই থৈ যাব পাৰিলে ভাল হ'ব।”

অজুৰনে ডোঁড়িয়া ক'লে, “সৌ মৰিশালখনৰ ওচৰত থকা সিমধ গছজোপাতে কোনোবা এটা কেৰেভিনত লুকুৱাই থৈ যাওঁ। তাত থৈ গ'লে কোনোবাই দেখা পোৱাৰ সম্ভাৱনাও নাই।”

তাৰ পাচত, তেওঁলোকে ধনুৰবিলাকৰ গদগ সোলোকাই, কাঁড়ৰ ভংগ আৰু তবোৱালবোৰৰ সৈতে একেলগে জাপি ডাঙৰ টোপোলা এটা দীঘলীয়াকৈ বান্ধি উলিয়ালে। নকুলে গছজোপাত উঠি তাৰ আগত থকা ডাল এটাৰ লগত সেই টোপোলাটো নিকপকপীয়াকৈ বান্ধি পেলালে। এনেতে তেওঁৰ চকুত পৰিল, দৰুৱ ফাললৈ এটা মৰা শ আধা-জৱলোৱা হৈ পৰি আছে। তেওঁ সেইটো বৰ্ঢ়লি নি অস্তু-শস্তুৰ টোপোলাটোৰ তলতে বান্ধি থ'লেগৈ। সেইটো সেইদৰে থোৱাৰ কাৰণটো হ'ল, যাতে তাৰ গেলা গোন্ধটো পাই কোনো সেই গছজোপাৰ ওচৰ নাচাপে।

তাকে দেখি দূটোমান গৰখীয়া ল'ৰা আৰু ভেৰাৰখীয়া ডেকাই তেওঁলোকক সন্ধানিছিল, গছৰ ওপৰত সেইটো কাৰ মৰা শ কেঁলে টোপোলা বান্ধি থ'লে। তেওঁলোকে উত্তৰ দিলে, “সেয়া আমাৰ এশ বছৰ বয়সত স্বৰ্গী হোৱা আইৰ মৰা শ। আমাৰ বংশত শেষ-সংকাৰৰ নিয়মটো এনেকুৱাই—গছৰ ওপৰত তুলি থৈ আহিব লাগে।”

নগৰৰ চাৰি-দেৱালৰ ভিতৰ সোমোৱাৰ আগতে যুঁধিষ্ঠিৰে ক'লে, তেওঁলোকৰ প্ৰত্যেকৰে একোটা চোৰাং নাম ৰখা ভাল হ'ব—যাতে সেই নামকেইটা মাথোন তেওঁলোকেই জানে। সেয়ে হ'লে, কেতিয়াবা অমনৰ সমুখতো ঠাৰে-চিয়াৰে ইটো-সিটো কথা জনাব পাৰিব। যুঁধিষ্ঠিৰে নিজে নিজৰ নামটো থ'লে, জয়; ভীমৰ নামটো থ'লে, জয়ন্ত; অৰ্জুন, নকুল আৰু সহদেৱৰ নাম কেইটা থ'লে ক্ৰমান্বয়ে বিজয়, জয়সেন আৰু জয়দল। তাৰ পাচত, তেওঁলোক নগৰত সোমাল।

পোনতে যুঁধিষ্ঠিৰে ব্ৰাহ্মণৰ বেশ ধৰি বিৰাট ৰজাৰ সভাত দেখা দিলেগৈ। তেওঁ বিৰাট ৰজাৰ আগত কংক বুলিয়েই নিজৰ চিনাকি দিলে। আৰু ক'লে, তেওঁ এজন পাকৈত পাশা-খেজুৱৈ। বিৰাট ৰজাই তেওঁক বৰ আদৰ-সাদৰ কৰি নিজৰ সভাৰ এজন ঘাই পাৰিষদ হিচাপে নিযুক্ত কৰিলে। তাৰ পাচত, ভীম ওলালগৈ। ভীমে চিনাকি দি ক'লে, তেওঁৰ নাম বক্সৰ আৰু এসময়ত তেওঁ ৰজা যুঁধিষ্ঠিৰৰ ঘাই বান্ধনি আছিল। বিৰাট ৰজাই তেওঁকো তৎক্ষণাৎ নিজৰ বান্ধনিশালৰ ঘাই বান্ধনি হিচাপে নিযুক্তি দিলে।

আনফালে দ্রোপদীয়ে বাণী স্নদেষ্কাৰ অন্তেষপদৰ পৰা দেখা পোৱাকৈ সেই ফালেদি অহা-যোৱা কৰি আছিল। বাণীৰ চকুত পৰিবলৈয়ো সবহ পৰ নেলাগিল; বাণীয়ে তেওঁক অন্তেষপদৰলৈ মতাই নিয়ালে। স্নদেষ্কাৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত দ্রোপদীয়েও নিজকে এগৰাকী সৈবিশ্বী বুলিয়েই চিনাকি দিলে। স্নদেষ্কাই কথাবাৰ বিশ্বাস কৰিবলৈকে টান পালে। দ্রোপদীয়ে কিন্তু পতিয়ন নিওৱাত সফল হ'ল—তেওঁৰ নামটো মালিনী; সেই নামটো তেওঁ সত্যভামাৰ সৈবিশ্বী হৈ থাকোঁতেই পোৱা; পাচত তেওঁ পঞ্চ পাণ্ডৱৰ ভাৰ্যা দ্রোপদীৰো সৈবিশ্বী হ'ব পাৰিছিল। তথাপি স্নদেষ্কাই নকৈ নোৱাৰিলে, তেওঁৰ ৰূপৰ জেউতিয়ে বাজ্ঞ-কাৰেঙৰ সকলো নাৰীৰ ৰূপকে চেৰ পেলাই যাব খোজে; আৰু সেই ৰূপ কোনোবা বাণীৰ দেহতহে শোভা পায়। মূৰ্ছাকৈয়ে ক'লে, “স্নদৰী, তোমাৰ এই অলৌকিক ৰূপ দেখা পালে ক'বাত বিবাট ৰজাই মোকেই ত্যাগ কৰে বুলি ভয়েই লাগে। মাইকী-কেঁকোৰাই যিদৰে নিজৰ মৰণ মাতিয়েই পোৱালিবিলাক বুকুত সাৱটি লয়, তোমাক আশ্ৰয় দিয়াটোও মোৰ কাৰণে ঠিক তেনেকুৱাই হয় বুলি উচপু খাই উঠিবলগীয়া হয়।”

দ্রোপদীয়ে তেতিয়া ক'লে, “বিবাট ৰজা বা আন কোনো পুৰুষেই মোক আৰ্মন কৰাৰ সম্ভাৱনা নাই, মহাৰাণী। কাৰণ, পাঁচজন তৰুণ গন্ধৰ্ব মোৰ স্বামী; তেওঁলোকে সদায় ছাঁ'ৰ নিচিনাকৈ মোৰ পাচ লৈ ফুৰে। মই বত'মান এটা ব্ৰত পালন কৰি আছোঁ বাবেই এইদৰে কষ্ট বৰণ কৰি ঘূৰি ফুৰিবলগীয়া হৈছে। যেয়ে মোক কাৰো উচ্ছষ্ট খাব নলগীয়াকৈ ভাত-পানীৰ যোগান ধৰে, মোৰ সেই পাঁচজন গন্ধৰ্ব স্বামী তেওঁৰে প্ৰতি অতি ভুৰ্ত হয়। আকৌ, কোনোবা পুৰুষে যদি মোক বেয়া ব্যৱহাৰ কৰে, তেওঁ সেই ৰাতিয়েই যমৰ আলহী হয়গৈ।”

স্নদেষ্কাই তেতিয়া ক'লে, “তুমি তেনেহ'লে মোৰ লগতে থাকা। তুমি কাৰো উচ্ছষ্টও খাব নেলাগে, আৰু তুমি কোনো পুৰুষৰ চৰণ পৰ্খালি দিবও নেলাগে। তোমাক মোৰ কালৰ পৰা এই দূটা প্ৰতিশ্ৰুতি দিলোঁ।”

দ্রোপদী যিসময়ত বিবাট ৰজাৰ অন্তেষপদৰ সৈবিশ্বী নিবদ্ধ হৈছিল,

ঠিক সেই সময়তে সহদেৱো বিৰাট ৰজাৰ ৰাজসভাত ওলাইছিলহি। তেৱো বাকী কেইজনৰ দৰে নিজৰ এটা বেলেগ চিনাকি দি ক'লে, তেওঁৰ মাম ভূস্তিপাল। আগতে ভাবি থোৱাৰ দৰেই তেৱো বিৰাট ৰজাৰ গৰু-খৰুটিবোৰ চোৱা-চিঁতাৰ কামটো পাবলৈ সৰহপৰ নেলাগিল।

তাৰ পাচতে ওলালগৈ অৰ্জুন। হাতত সোণৰ খাৰু, কাণত ক'ৰিয়া পিন্ধি দীঘলীয়া মূৰকলি চুলিৰে সৈতে অৰ্জুনক বিৰাট ৰজাই নপুংসক বুলি ভাবিবই পৰা নাছিল। যি কি নহওক, পাচত তেওঁকো অন্তেষপুৰত ঠাই দি কুঁৱৰী উত্তৰাক নাচ-গান শিকোৱাৰ ভাৰ গ'তাই দিলে। ৰজাৰ অন্তেষপুৰত তেওঁ বৃহন্নলা নামেৰেই জনাজাত হৈ পৰিল।

শেষত নকুলে আহি নিজকে গৃহীক নামেৰে চিনাকি দিলে। লগতে তেওঁ জনালে, তেওঁ এজন অশ্বত্থজ্ঞ। গতিকে, তেওঁকো বিৰাট ৰজাই তৎক্ষণাৎ বোঁৰাশালৰ ঘাই ৰখীয়া পাতিলে।

এইদৰেই পণ্ড পাণ্ডৱ আৰু দ্ৰৌপদী বিৰাট ৰজাৰ বিভিন্ন কামত নিযুক্ত হ'ল। অকল সেয়ে নহয়, তেওঁলোকৰ কামকাজেও ৰজা আৰু ৰাণীক বিশেষ সন্তোষ দিবলৈ ধৰিলে। যুধিষ্ঠিৰৰ পাশাখেলত অসাধাৰণ ব্যুৎপত্তি দেখি ৰজা একাধাৰে অবাৰু আৰু মৃদু হৈ পৰিছিল। গতিকে, তেওঁ ৰজাৰ ঘাই-লগৰীয়াৰ লেখীয়া হৈ পৰিছিল। ভীমও সেইদৰে ৰাঙ্কনিশালৰ কামত অসাধাৰণ নৈপুণ্য দেখুৱাইছিল। মাজতে মৎস্য ৰাজ্যত এবাৰ ব্ৰহ্মা-উৎসৱ উপলক্ষে অনুষ্ঠিত মেলাত দেশ-বিদেশৰ মাল-যুঁজ কৰা বীৰৰ সমাগম হৈছিল। ভীমে সিবিলাকৰ বহুতকৈ মাল-যুঁজত ঘটুৱাই ৰজা আৰু সভাসদসকলক অশেষ সন্তোষ দিলে। এনেতে জীমূত নামৰ এটা বিখ্যাত বিদেশী মালে আহি ৰাজ্যৰ সকলোবোৰ মালকে ঘটুৱাই ৰজাৰ চকুত টোপনি নোহোৱা কৰি পেলালে। সেই বিদেশী মালটোৰো দপদপনি বাঢ়ি গ'ল। তেতিয়া বিৰাট ৰজাই ভীমক সোধিলে, “বল্লৱ, তুমি বাৰু এই মালটোৰ লগত যুঁজ কৰি দেখুৱাব পাৰিবা নে?” ভীমে তাৰ আকাৰ-প্ৰকাৰ দেখি ভয় থোৱাৰ ভাও ধৰি দেখুৱালে। কিন্তু, যুঁজ কৰিবলৈ লৈয়েই ভীমে তাক মহত্বভাৱে খামোচ মাৰি ধৰি মৰৰ ওপৰত লৈ টুকুৰী

ঘৰ-ওৱাদি ঘৰাই অলপ দৰলৈ দলি মাৰি পঠিয়ালে। লগে লগে সেই মল্লবীৰ জীমন্তৰ প্ৰাণ-বায়ু বাজ হৈ গ'ল। বজাই ভীমৰ বাহুবল দেখি নথৈ আনন্দ পালে আৰু অনেক উপহাৰ-উপঢ়োকন দিলে।

ইফালে অজুৰ্‌নেও অশ্বেষপুৰৰ কুঁৱৰীবোৰক গীত-নাচৰ শিক্ষা দি বহুতকৈ কলাকুশলী কৰি তুলিলে। বিশেষকৈ আঁঠি পাৰদৰ্শিনী কৰি তুলিলে বজাৰ নিজৰ জীয়েক উত্তৰাক। নকুল আৰু সহদেৱেও সেইদৰে ঘোঁৰাশালৰ ঘোঁৰা আৰু গৰু-খুটিৰ গাই-গৰুবোৰ তজ্জবজীয়া আৰু নোদোকা নোদোক কৰি তুলিলে। তেওঁলোক সকলোৱেই বিবাট বজাৰ পৰা নানা ধৰণৰ বঁটা-বানচ লাভি অজ্ঞাতবাসৰ দিনবোৰ সদুখত কটাবলৈ ধৰিলে। সুখী হ'ব নোৱাৰি মনে মনে হৰ্মদৰ্শিয়াহ কাটিছিল মাথোন দ্রোপদীয়ে। তেওঁ চিন্তা কৰিছিল, ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰ আৰু মহাবীৰ পাণ্ডৱসকলে বাৰু কোন জনমৰ পাপৰ ফলত ইমান কষ্টৰ মাজেদি দিনবোৰ কটাবলগীয়া হৈছে।

॥ কীচকৰ স্থিতিশালি ॥

বিবাট বজাৰ কাৰেঙতে পাণ্ডৱসকলৰ অজ্ঞাতবাসৰ দহ মাহ এইদৰেই কোনো অঘটন নঘটাকৈ পাৰ হৈ গ'ল। এদিন বজাৰ সেনাপতি কীচক ৰাজ-কাৰেঙৰ অশ্বেষপুৰত ভনীয়েক সন্দেষ্কাৰ দেখা কৰিবলৈ আহোঁতে হঠাৎ দ্রোপদীক দেখা পালে। পাচত ভনীয়েকক লগ পালেই কীচকে কোনো লোক-ঢাক নকৰাকৈ ক'লে, “সন্দেষ্কা, এই মানুহজনী দেখোন বৰ খুনীয়া! ক'ত বিচাৰি পাল্লা এই সোণৰ চপৰাটো? নকৈ নোৱাৰোঁ, মদিৰাৰ গোন্ধে যেনেকৈ মানুহৰ মন বলিয়া কৰি তোলে, এইৰ ৰূপৰ জেউতিয়েও তেনেকৈ মোৰ মন বলিয়া কৰি তুলিছে। এইক মোৰ টোলত তুলিবলৈ নোৱাৰিলে, মোৰ জীৱনটো এনেয়েই গ'ল বদলিব লাগিব। তুমি কিবা এটা উপায় কৰি দিয়াচোন।”

কীচকে দ্রোপদীৰ ওচৰ চাপি তেওঁৰ মনৰ কথাষাৰ ক'লে, “সুন্দৰী, তোমাৰ ইমান ৰূপ এনেয়ে নষ্ট হ'বলৈ দিছা। পুৰুষৰে ভিড়ত পিন্ধিবলৈ

নেপালে ফুলৰ মাল্যৰ শোভা এনেয়ে নষ্ট হয়। তুমি মাথোন এঘাৰ কথা ক'লেই হ'ল; মই মোৰ আটাইকেইজনী সৈৰিষীক তোমাৰ লিগিৰী পাতি দিম, মই নিজেও তোমাৰ লিগিৰা হৈ থাকিম। তুমি জানো মোৰ এই প্ৰণয়-অৰ্ঘ্য ভৰিৰে ঠেলি দিয়া?"

দ্রৌপদীয়ে উত্তৰ দিলে, “ডাঙৰীয়া, আপুনি ভুল কৰিছে। মই এজনী সামান্য সৈৰিষী। মই কেৱল বাজবাণীৰ চুলি আঁচুৰি দিওঁ, খোপা বান্ধি দিওঁ আৰু তেনেকুৱা সবুদুৰা কাম কৰি কোনোমতে পেট প্ৰস্তুত। মই আপোনাৰ দৰে ইমান ওখ খাপৰ মানুহৰ কামনাৰ যোগ্য নহওঁ। তদুপৰি, মই আনৰ বিবাহিতা পত্নী। তেওঁলোকে সদায় ছাঁৰ নিচিনাকৈ মোৰ পিচ লৈ ফুৰে। তথাপি যদি আপুনি মোক অনায়্যভাৱে পাবলৈ বিচাৰে, তেনেহ'লে নিশ্চয়কৈ জানিব—মোৰ সেই গন্ধৰ্ব-স্বামীকেইজনে আপোনাক বধ কৰিব। অ'জন্মা ল'ৰাই যেনেকৈ নৈৰ এইটো পাৰত থাকিয়েই সিটো পাৰলৈ যোৱাৰ কথা কল্পনা কৰে, কণমানি শিশুৱে যেনেকৈ মাকৰ কোলাত বহি জোনটো খামুচি অনাৰ সপোন দেখে, আপুনিও ঠিক তেনেকৈয়ে মোক পাবলৈ বিচাৰিছে। তেনেকুৱাবোৰ অলীক কল্পনাৰ পানীমিঠে সাজিবলৈ চেষ্টা নকৰিব।”

দ্রৌপদীৰ পোনপটীয়া প্ৰত্যাখ্যান শুনি কীচক ভনীয়ক স্বেদাৰ ওচৰ পালেগৈ। ক'লে, “স্বেদা, তুমি যেনে তেনে তোমাৰ এই সৈৰিষী-জনীৰ মন সলাই দিয়া। নহ'লে, মই জীয়াই থকাৰ আশা নকৰিবা। এতিয়া তোমাৰ ওপৰতে সকলো নিৰ্ভৰ কৰিছে—মনৰ আনন্দেৰে জীয়াই থাকোঁ নে শূন্যকৈ-খীণকৈ মৰোঁ।”

স্বেদাই অলপ চিন্তা কৰি উপায় এটা উলিয়ালে। ক'লে, “তুমি এটা কাম কৰা। কিবা এটা উছৰ উপলক্ষে তোমাৰ ঘৰত উত্তম সুৰা আৰু অন্যান্য অম্লবস্তুৰ যোগাৰ কৰিবা। মই তেতিয়া তোমাৰ ঘৰৰ পৰা অলপ ভাল সুৰা লৈ আনিবৰ কাৰণে সৈৰিষীক তোমাৰ ওচৰলৈ পঠিয়াম। তুমি তেতিয়া তেওঁক মন ভাল লগা কথা কৈ বশ কৰিবা।” স্বেদাৰ কথা শুনি কীচক মহা আনন্দেৰে ঘৰলৈ উভতিল।

দ্বাদশদিনমানৰ পাচতে কীচকে তেনেকুৱা এটা ভোজৰ আয়োজন কৰিলে।

বাণী সন্দেহাকো ভোজলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিলে। লগতে গম দি পঠিয়ালে, বোলে সেই ভোজত বিধে বিধে মঙহ-আজ্ঞাৰ যেনেকৈ উজান উঠিব, নানা তৰহৰ সূৰাবো তেনেকৈ ঢল বৈ যাব। সন্দেহাৰ মন গ'ল, আগে-ভাগে অলপ ভাল সূৰাৰ জুড়তি লৈ চাব। তাকে আনিবৰ কাৰণে সন্দেহাই দ্রোপদীক এবাৰ কীচকৰ ঘৰৰ পৰা গৈ আহিবলৈ পাঁচিলে। দ্রোপদীয়ে তেতিয়া ক'লে, “মহাৰাণী, মোক অন্ততঃ কীচকৰ ওচৰলৈ যাবলৈ নক'ব। মানুহজনৰ আচাৰ-আচৰণ মূঠেই ভাল নালাগে। মই তালৈ গৈ অপযশ আৰ্জিব নোৱাৰোঁ। আপোনাৰ ওচৰত নিয়ন্ত্ৰিত লওঁতেই যি নিবন্ধ কৰিছিলোঁ, সেয়া নিশ্চয় আপোনাৰ মনত আছে। আপোনাৰ লা-লিগৰীৰ অন্ত নাই; আন কাৰোবাকে কামটোলৈ পাঁচি পঠিয়াওক। মোক ক্ষমা কৰক।”

সন্দেহাই কিম্বু খট-বান্ধ কৰিবলৈ নেৰিলে। ক'লে, “মই তোমাক পঠিয়ালে, কীচকে তোমাৰ একো অন্যায় কৰিব নোৱাৰে।” এইবুলি কৈয়েই তেওঁ দ্রোপদীৰ হাতত সূৰা ভৰাই আনিবলৈ এটা ভোগজৰা তুলি দিলেহি।

এনেটো অৱস্থাত দ্রোপদী কীচকৰ টোললৈ নোযোৱাটক নোৱাৰিলে। যোৱাৰ আগতে তেওঁ সূৰ্যদেৱতাক আৰাধনা কৰিলে। সূৰ্যদেৱতাই এটা বান্ধসক দ্রোপদীৰ অদৃশ্য গা-ৰখীয়া হৈ যাবলৈ আদেশ দিলে।

দ্রোপদী যোঁতয়া কীচকৰ টোল পালেগৈ, তেওঁক দেখিয়েই কীচকৰ হৃদয় আনন্দেৰে উপচি উঠিল। ফুটাই ক'লে, “আঃ! আজি মোৰ কি আনন্দৰ দিন। তোমাক মই কি দি তুমিম—ভাৰিয়েই পোৱা নাই। সোণৰ হাৰ, সোণৰ খাৰ, সোণৰ ক'ৰিয়া—এইবোৰ যে দিমেই, মণি-মুকুতাৰে তোমাক বৰাই পেলাম; তথাপি মোৰ হেপাহ নপলাব। ব'লা, মোৰ শোৱনি-কোঠাতে বহোঁগৈ; তাতে আমি মধুমাধৱী নামৰ সূৰা পান কৰোঁগৈ।” দ্রোপদীয়ে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাণীয়ে মোক আপোনাৰ ঘৰৰ পৰা সূৰা লৈ যাবলৈ পঠিয়াইছে।”

কীচকে ক'লে, “তুমি কষ্ট কৰিব নালাগে। সেয়া নিবলৈ মই আন কাৰোবাক পঠিয়াম।” এইবুলি কৈয়েই কীচকে দ্রোপদীৰ হাতখন থামুচি

ধৰিলেহি। লগে লগে দ্রোপদীয়ে কীচকক ঠেলা মাৰি পঠিয়ালে। কীচক কথমপিহে হামখৰি খাই নপৰিল। নিজকে চম্ভালি লৈ কীচকে যেতিয়া পাচৰবাৰ আকৌ দ্রোপদীৰ হাতখন জোৰেৰে মৰ্দি মাৰি ধৰিলে, দ্রোপদীয়েও তেতিয়া শৰীৰৰ সমস্ত শক্তিকে তাক আছাৰ মাৰি পঠিয়ালে। সেইবাৰ সি তৰ্কবই নোৱাৰিলে, মাটিত চিৎভোলোঙা খাই পৰিলগৈ। কীচকৰ পৰা হাত সাৰিবলৈ দ্রোপদীয়ে প্ৰাণটুকি দৌৰ মাৰিবলৈ ধৰিলে। কীচক মাটিৰ পৰা উঠেমনে দ্রোপদী বিৰাট বজ্জাৰ সভা পালেগৈ। কীচকো পিচে পিচে দৌৰি সভাতে ওলালগৈ। সি বজ্জাৰ সমুখতে দ্রোপদীৰ চুলিকোছা খাপ মাৰি ধৰি ক'কালতে এটা থিয়গোৰ শোধাই দিলে। দ্রোপদীৰ ভাগ্য ভাল, তেওঁৰ গা-বখীয়া অদৃশ্য ৰাক্ষসটোৱে সেই গোৰটোৰ আচল কোবটো গা পাতি ল'লে। লগতে সি কীচকক তাৰ অদৃশ্য হাতেৰে এনে এটা প্ৰচণ্ড ঘোচা শোধাই দিলে যে, কীচকে কথমপিহে যমৰ ঘৰৰ আলহী নোহোৱাকৈ ব'ল। সি টাকুৰী ঘৰাদি ঘৰি ঘৰি কোনোবাখিনিত কৰ্ফাল খাই পৰিলগৈ।

ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰ আৰু বৃকোদৰ ভীম দুয়োজনেই সেই মহত'ত ৰাজসভাতেই বহি আছিল। চকুৰ আগতে দ্রোপদীক কীচকৰ দৰে সামান্য কীট এটাই সেইদৰে পদাঘাত কৰা দেখা পাই ভীমে দাঁত-মূৰ কৰচিবলৈ ধৰিলে। জানোচা সকলোৰে আগত তেওঁলোকৰ চিনাকিটো ওলাই পৰে, সেই কথাষাৰ চিন্তা কৰিয়েই যুধিষ্ঠিৰে নিজৰ আঙুলি এটাৰে ভীমৰ হাতৰ আঙুলি এটা মেৰিয়াই ধৰি চকুৰ ঠাৰেৰে খংটো ৰাজহুৱাকৈ দেখুৱাবলৈ নিষেধ কৰিলে। দ্রোপদীয়ে এবাৰ দুয়োকো চাই লৈ বিৰাট বজ্জাৰ পিনে এনেদৰে খংমুৱাকৈ চালে, যেন তেওঁৰ খঙৰ জুয়ে বজ্জাক পুৰি ছাই কৰি পেলাব। লগে লগে তেওঁ কৈ উঠিল, “যিসকলৰ শত্ৰু হেজাৰ ক্লোশ আঁতৰত থাকিও ভয়ত চকুৰ টিপ এটা মাৰি টোপনি যাব নোৱাৰে, মই তেওঁলোকৰেই আদৰৰ ভাৰ্য্য ; আৰু সেই মই হেন মানুহ-জনীক এটা সুতপুত্ৰই পদাঘাত কৰিবলৈ সাহস কৰিছে ! যিসকলে আশ্ৰয়-প্ৰাৰ্থীক সকলো প্ৰকাৰেৰে বন্ধা কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহে, সেই মহাৰথ-সকল আজি বাৰু ক'লৈ গ'ল ? বিৰাট ৰজাই যদি কীচকৰ দৰে পাপী

এটোক ক্ষমা কৰে, মই তেতিয়া কি কৰিব পাৰোঁ? মহাৰাজ, আপুনি আপোনাৰ ধৰ্ম নষ্ট কৰিছে, আপুনি কীচকৰ প্ৰতি বজাব লেখীয়া আচৰণ কৰিব পৰা নাই। আপোনাৰ ধৰ্ম দস্যব ধৰ্ম, আব্দ সেই ধৰ্ম এনে এক ৰাজসভাত শোভা পোৱা নাই। সকলোৱে মোৰ কথা শুনক—কীচক ধৰ্মজ্ঞ নহয়, মৎস্যৰাজ বিৰাটো ধৰ্মৰ বাটৰ পৰা পিছলি পৰিছে, যিসকল সভাসদে সিজ্ঞনক অন্ধৰ দৰে অনুসৰণ কৰিছে তেওঁ-লোকো ধৰ্মৰ বাটোদি গৈ থকা নাই।”

দ্রৌপদীয়ে যোতিয়া কাশিদি কাশিদি সকলোকে সেইদৰে তিৰস্কাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে, বিবাট ৰজাই তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “সৈবিশ্বী, মই কেনেকৈ জ্ঞানিম তোমালোকৰ মাজত কিহৰ বিবাদ ঘটিছে? আব্দ একোৱেই নজনাটক মই বাব্দ কাৰ বিচাৰ কেনেকৈ কৰিব পাৰোঁ?”

বিবাট ৰজাৰ ৰাজসভাৰ সভাসদসকলৰ মাজত মদুৰ গুঞ্জন বৈ গ’ল। খঙত যুধিষ্ঠিৰৰ কপালখন ঘামি উঠিল। লগে লগে তেওঁ আঙপকীয়াকৈ দ্রৌপদীক বিপদৰ কথাও সোৱাই দি ক’লে, “সৈবিশ্বী, তুমি এতিয়া ইয়াৰ পৰা বিদায় লৈ দেৱী সূৰ্যদেৱীৰ ওচৰলৈ যোৱাগৈ। মোৰ ধাৰণা, তোমাৰ গন্ধৰ্ব-স্বামীসকলে নিশ্চয় এই মূহুৰ্তটো খং-ৰাগ দেখুওৱাৰ সময় বুলি বিবেচনা কৰা নাই। নহ’লে, তেওঁলোক নিশ্চয় তোমাৰ প্ৰতি হোৱা অন্যায়ৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈ নহাকৈ নেথাকিলহেঁতেন। তুমি আব্দ বেচি পৰ ইয়াত নটীৰ লেখীয়াকৈ কন্দাকটা কৰি থাকিব নালাগে। তদুপৰি, এতিয়া ৰাজসভাত যিসকলে পাশা-খেলৰ আনন্দ ভোগ কৰি আছে, সেইসকলকো আমনি নকৰিবা। তুমি ইয়াৰ পৰা যোৱা। তোমাৰ গন্ধৰ্ব-স্বামীসকলে নিশ্চয় তোমাৰ দুখ দূৰ কৰিব।”

দ্রৌপদীয়ে নিজকে নিজেই কোৱাৰ দৰে ক’লে, “সঁচা কথা, মোৰ গন্ধৰ্ব-স্বামীসকলৰ জ্যোষ্ঠজনৰ এই পাশাখেলৰ প্ৰতি থকা আসক্তিৰ বাবেই আজি মই এইদৰে ব্ৰত পালন কৰি থাকিবলগীয়া হৈছে। সিগৰাকী আকৌ অসীম দয়াজ্ঞ। মোক যিবিলাকে অপমান কৰিছিল, সিবিলাকক যদি তেতিয়াই বধ কৰিলেহেঁতেন, তেনেহ’লে আজি এই পাষণ্ডটোৰ

হাতত দুনাই অপমান পাব নেলাগিলহে"তেন।" এইবুলি কৈয়েই দ্রোপদী অন্তেষ্পদৰলৈ গুচি গ'ল।

দ্রোপদীৰ কান্দোনৰ কাৰণটো শুনি সন্দেহাই সান্ত্বনা দি ক'লে, "হে সন্দেহী, মোৰ কথা শুনিবলৈ গৈয়েই তোমাৰ এই অপমান ঘটিল। মই কল্পনাই কৰা নাছিলোঁ, এনেখন হ'বগৈ বুলি। কোৱা, মই বাৰু মহাৰাজৰ হতুৱাই তাক প্ৰাণদণ্ড দিয়াওঁ নেকি?"

দ্রোপদীয়ে উত্তৰ দিলে, "সেই পাষাণটোৱে যিসকলৰ জগৰ লগাইছে, তেওঁলোকেই তাৰ গতি লগাব। আজি বাতিয়েই সি যমৰ আলহী হ'বগৈ।"

সন্দেহাই ভাবিবই নোৱাৰিলে, সেয়া যে মাথোন উৰুঙা খঙৰ তু'হ-জুইৰ ভমক নহয়।

॥ কৌচক বশ ॥

দ্রোপদীয়ে গা-পা ধুই উঠি মনটো নিকা কৰি ল'লে। তাৰ পাচত খিৰাং কৰিলে, ভীমৰ বাহিৰে আন কোনোজনেই ইয়াৰ শোধ ল'ব নোৱাৰিব। আন্ধাৰৰ আঁৰ লৈ দ্রোপদী ভীমৰ বহা পালেগৈ। ভীম ভোতিয়া মূৰে-গা'য়ে ঘূম মাৰি লৈ শূই আছিল।

সিংহিনীয়ে সিংহক সাৱটি ধৰাৰ দৰে দ্রোপদীয়ে ভীমক সাৱটি ধৰি ক'লে, "উঠা, এয়া মৃত্যুৰ নিচিনাকৈ শূই থকাৰ সময় নহয়। যাৰ ভাৰ্য্যাক স্পৰ্শ কৰিও কোনোবা পাৰ্শ্ব এই পৃথিৱীত জীয়াই থাকিব পাৰে, সেই স্বামীক কোনেও জীৱন্ত বুলি নকয়। আচৰিত হৈছোঁ, তোমাৰ চকু কেনেকৈ জাপ যাব পাৰিছে—সেই কথাষাৰ ভাবি।"

ভীমে সাৰ পাই উঠি ক'লে, "ভূমি ইমান বিতৰ্ক নহ'বাচোন। পোনতে মোক গোটেই ঘটনাটো লুক-ঢাক নকৰাকৈ কোৱা। তাৰ পাচত যি ব্যৱস্থা ল'ব লাগে, সেয়া মই তেনেকৈ ল'ম। এতিয়া ভূমি কিয় কন্দা-কটা কৰিবলগীয়া হৈছে, সেয়া কৈ ইয়াৰ পৰা যোৱাগৈ—আনে যাতে একো গম নেপায়।"

দ্রৌপদীয়ে তেতিয়া ভীমৰ আগত বিলাপ কৰি ক'লে, “যদ্বিষ্ঠিৰ যাৰ স্বামী, তেওঁ কান্দিবলগীয়া নহ'লে নো আন কোনে কান্দিবলগীয়া হ'ব। তুমি দেখোন মোৰ সকলোবোৰ দৰুখৰ কথা জানাই। আকৌ সুখিছা, কন্দাকটা কৰিবলগীয়া হ'ল কিয়। সেই সৰ্বনশীয়া পাশাথেলৰ সজ্জাত দঃশাসনে সকলোৰে সমুখত মোক লিগিৰা পাত্ৰিছিল। সেই জুইকুৰা আজিও মোৰ বন্ধুত জ্বলি আছে। বনবাসৰ সময়ত পাষণ্ড জয়দ্রথে মোক চুলিত ধৰি চোঁচোবাই নিছিল। কোনে সাহিব পাৰে সেই অপমান। আজি বিবাট বজাৰ সমুখতে পাষণ্ড কীচকে মোক থিয়গোৰ শোধাই ৰং চালে। তাৰ পাচতো বাবু কোন নাৰীৰ জীয়াই থকাৰ কিবা সন্ধান থাকে? সি নিধকে মোক লগ পালেই কয়, মই হেনো তাৰ পাটিৰ তিৰোতা হ'বগৈ লাগে। শূনা ভীমসেন, তোমাৰ এই পাশাথেলৰ নাম শূনিলেই মতলীয়া হৈ পৰা ককায়েৰাগৰাকীৰ বাবেই মই এই যাতনা ভুগিছোঁ। তেওঁ যদি সোণৰ চপৰা, বৰপৰ মোহৰ, হাতী-ঘোঁৰা-বথৰ লানি নাইবা গৰু-গাইৰ জাক পণ থৈ খেঁজিলেহে'তেন, তথাপি তেওঁ ওবেটো জীৱন খেলিও এইদৰে বাটৰ ভিকহু হ'বগৈ নেলাগিলহে'তেন। এতিয়া তেওঁ বোবাৰ যন্ত্ৰণা ভুগি মংস্যৰাজৰ পাৰিষদ হৈ দিন কটাইছেহি। আৰু তুমি ঘাই-বান্ধনি হৈ বিবাট বজাৰ লাচনি-পাচনি কৰি ফুৰা দেখা পালে মোৰ বন্ধুখন শোকে খুন্দা মাৰি ধৰে। তুমি যেতিয়া মল্লবীৰ হৈ বাঘ-সিংহ-ম'হৰ লগত যুঁজ কৰি সকলোৰে মন যোগাবলৈ লোৱা, তেতিয়া মই বাৰে বাৰে উচপু খাই উঠোঁ। তাকে দেখি স্নদেষ্কাই সখীয়েকহ'তক এইদৰে কৈ মোৰ লগত ধেমালি কৰে; ‘দেখিছানে আমাৰ সৈৰিগ্ধীৰ দৰৱস্কাটো। বাৰেপাতি উচপু খাই মৰিছে। সৈৰিগ্ধীৰ মনটো ৰান্ধনিবৰুৱাত বাৰুকৈয়ে মজিছে। পিচে এইহাল তেনেই গদনঠি-খান্দিৰ হৈ মিলিলেহে'তেন।’ সিফালে নাম শূনিলে দেৱতা-দানৱবো বন্ধু ক'পি উঠা সবাসাচী অজুৰ্ন আহি হৈছেহি হাতত সোণৰ খাৰু পিঙ্কি চুলিৰ বেণী নচুৱাই ছোৱালীবিলাকৰ নাচ-গানৰ বাইদেউ। আই কুন্তীয়ে যাৰ ওপৰত চকু ৰখাৰ ভাৱ মোক দিছিল, সেই লাজকুৰীয়া আৰু মিঠামুখীয়া সহদেৱ হৈছেহি ৰঙা চুৰিয়া পিঙ্কা জাক গৰখীয়া-ল'ৰাৰ

মুখিয়াল ঘাই-গদুৱাল। বাতি হ'লে বেচেৰাই গাখীৰৰ ফেন যেন কোমল চৰাই-পাখিৰ তলিয়াৰি পৰা বগা ধক্ককীয়া তুলপৰ সলনি শুকান মেটুৰামেটুৰি গৰুছালৰ টাৰি পাৰি মাটিৰ মজিয়াতে শুই দিনৰ ভাগৰ পলুৱায়। আৰু ৰূপে-গদুণে সমান অশ্লিষ্টাৰ নকুলে দিন কটাইছেহি ঘোঁৰাশালৰ ঘাই-ৰখীয়া হৈ। যুধিষ্ঠিৰৰ পাশা-মতলীয়া গদুণটোৰ বাবেই আজি মই স্নদেষ্কাৰ সৈৰিষী! পাণ্ডৱসকলৰ মহিষী আৰু পাণ্ডালৰাজ দ্ৰুপদৰ জীয়াৰী হৈয়ো আজি মোৰ এই দৰৱস্থা। আই কুন্তীৰ বাহিৰে আন কাৰো বাবে মই চন্দন বটি পোৱা নাই, আনকি নিজৰ বাবেও নহয়। এতিয়া চন্দনৰ লেও বটি বটি মোৰ দয়োহাতৰ আঙুলিবোৰ সিবামুৰি ধৰি গৈছেগৈ। তোমালোকৰ কাকোৱেই মই ভয় কৰি পোৱা নাই। আৰু এতিয়া মই বিৰাটৰ সমুখত ভয়ে ভয়ে থিয় হওঁগৈ—জানোচা মই বটি দিয়া চন্দনৰ লেওখিনি তেওঁ মিহি নহ'ল বুলি কয়! মইতো কোঁতয়াবা দেৱতাসকলৰ অপ্ৰিয় কিবা কাম কৰিছিলোঁ বুলি মোৰ মনত নপৰে। তথাপি, মই বাৰু নমৰাকৈ কিয় এইদৰে বাচি আছোঁ!”

ভূমি তেতিয়া চলচলীয়া চকুৰে ক'লে, “ধিক্ মোৰ বাহুবল, ধিক্ অজুৰ্ণৰ গাণ্ডীৱ। চন্দন বটি বটি তোমাৰ হাতৰ তেজ-ৰঙচুৱা আঙুলিবোৰো শিলতকৈয়ো কঠিন হৈ উঠা দেখা পাবলগীয়া হ'ল। মই আজি সভাৰ মাজতে বিৰাটক এশিকনি দিলোহেঁতেন, পদাঘাত কৰি কীচকৰ মৰ চৰমাৰ কৰি পেলালোহেঁতেন, মৎস্যৰাজ্যৰ বাকীবোৰ মানুহকো কঠিন শাস্তি বিহিলোহেঁতেন। মাথোন ধৰ্মৰাজে চকুৰ ঠাৰেৰে বাধা দিলে বুলিয়েই একো নকৰাকৈ বৈ গ'লোঁ। আৰু মাথোন পোন্ধৰ দিন সকলো কষ্ট সহি থাক। তাৰ পাচত, তেৰটা বছৰজোৰা নৰক-যন্ত্ৰণাৰ ওৰ পৰিব। তুমি তেতিয়া পৃথিৱীৰ সম্ৰাজ্ঞী হৈ পৰিবা।”

দ্রৌপদীয়ে ক'লে, “ভূমি ভুল নবুজিবা, ভূমসেন! যুধিষ্ঠিৰক ভিৰ্জকাৰ কৰা মোৰ উদ্দেশ্য নহয়। জানোচা বিৰাট বজা মোৰ ৰূপ দেখি পিছল খায়, স্নদেষ্কাৰ সেই ভয়ে খাই মাৰিছে। তাকে গম পাই এই দৰাছা কীচকে ধিতঙালি কৰিবলৈ সাহ পাইছে। তোমালোকে

যদি কেৱল অজ্ঞাতবাসৰ কথাষাৰকে লৈ গাঁতত সোমাই থকাতেই সকলো দায়িত্ব শেষ কৰিব খুজিছা, তেনেহ'লে মোক তোমালোকে তোমালোকৰ ভাৰ্যা বুলি দাবী কৰাৰ অধিকাৰ হয়তো হেৰুৱাই পেলাবা। হে মহাবলী ভীমসেন, তুমিয়েই মোক জটাসুৰৰ হাতৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিছিল, তুমিয়েই সেই পামণ্ড জয়দেৱক তাৰ ঔদ্ধত্যৰ শাস্তি বিহি মোক শাস্তি দিছিল; এতিয়াও তুমিয়েই মোৰ একমাত্ৰ আশ্ৰয়। তুমি সেই নীচ দৰাশা কীচকক বধ কৰা, শিলত থেকেচি থেকেচি তাৰ মৰোটো গুৰি কৰি পেলোৱা। সি জীয়াই থকাতে যদি কাইলৈ বাতি পুৱায়, তেনেহ'লে ঠিক জানিবা—মই বিহ খাই মৰিম, তথাপি তাৰ ওচৰত লঘু হ'বলৈ নেযাওঁ।” এইবুলি কৈ দ্ৰৌপদীয়ে ভীমৰ বন্ধুত মৰোটো গুৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে।

অৱশেষত ভীমে ক'লে, “যাজ্ঞসেনী, তুমি যি বিচাৰিছা সেয়েই হ'ব। মই পাৰ্শ্বপাৰ্শ্ব কীচকক তাৰ সকলোবোৰ দৰ্জান লগৰীয়াৰ সৈতে এই পাৰ্শ্বপাৰ্শ্বৰ পৰা আঁতৰ কৰি পঠিয়াম। তুমি মাথোন এটা কাম কৰিবা। তুমি তাক আজি গধূলি ছোৱালীহঁতৰ নাচঘৰত তোমাক নিবলৈ লগ ধৰিবলৈ ক'বা। ছোৱালীবোৰ নাচ-গান শিকি গধূলি হ'লেই গুচি যায়গৈ। তাতে এখন আটকধুনীয়া পালেং আছে; সেই পালেংখনতে মই তাক তাৰ উপৰি পৰুষবোৰৰ সৈতে লগ পোৱাই দিম।”

পাৰ্চাদিনা ৰাতিপুৱাৰ কথা। কীচক পোনে পোনেই কাৰেঙৰ অন্তেষ্পদৰত সোমালিহ। দ্ৰৌপদীক দেখা পায়েই ক'বলৈ অহা কথাষাৰ ক'লে, “দেখিলা নহয়, উধুনীয়া গপ দেখুৱাই লাভ নাই। কোনেও তোমাক ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে। বিবাত কেৱল বহি-বজা, আচলতে মইহে উঠি-ৰজা আৰু মোৰ কথামতেই ৰাজ্য চলে। যি হ'বলগীয়া আছিল, সেয়া বাৰু হ'ল। সুন্দৰী, তুমি মোক তোমাৰ মৌ-বনৰ জুড়িত ল'বলৈ দিয়া; মই তোমাক ঢেৰ কিৰাকিবি দিম। তোমাক এশটা সোণৰ মোহৰ কাইলৈকে দিম। আৰু দিম—এশজনী আলখৰা লিগিৰী, এশটা লগুৱা-লিকচো আৰু গাধাই-ঘোৰাই মিহলি সঁচৰ মাইকী খচ্চৰে টনা এখন ধুনীয়া বথ। তুমি ভোঁতয়া সৈৰিধী হৈ জীৱন কটাব নালাগে।”

দ্ৰৌপদীয়ে হাঁহি এটা মাৰি কুহুৰালিয়ালে, “কীচক, তুমি মাথোন

কথাষাৰ বজনজনা হ'বলৈ নিদিবা। মই মোৰ গন্ধৰ্ব-স্বামীকেইজনক কথা ভাবিহে উপ খাই থাকোঁ। তেওঁলোকৰ চাৰিওফালে চকু।”

কীচকে উলাহতে বিভোৰ হৈ ক'লে, “অকৰী, তোমাৰ দেখিছোঁ কলিজাটো টিপচী চৰাইৰ লেখীয়া! ভয় নাই, মই অকলেই আহিম। কোনেও নেনেখে। তোমাৰ সেই গন্ধৰ্বকেইটাৰ চকুবোৰ নিশ্চয় ফেঁচাৰ লেখীয়া নহয়।”

দ্রৌপদীয়ে ক'লে, “ওঁ-হো, ইয়ালৈ নাহিবা। সেই যে নাচঘৰটো দেখিছা, তালৈকে যাবা। গধূলিৰ পাচত যাবা। ৰাতি সেই ঘৰটো উদ্গ হৈ থাকে।”

কীচকৰ লগত এইদৰে কথা-বতৰা হোৱাৰ পাচত দ্রৌপদীয়ে ছেগ চাই ৰাক্ষানিধৰ ফালে পাক মাৰি আহিলগৈ। ভীমে কথাষাৰ গম পায়েই ক'লে, “আজি তাৰ খিতিঙালিৰ হোৰ তুলিম। আজি গধূলিকৈ সি তাৰ চৈধ্য পদুৰক লগ পাবগৈ। তাৰ মৰটো থেঁতালি পেলাম। আৰু কোনোবাই যদি বাধা দিবলৈ আহে, সিহঁতে মাথোন জুইৰ লগতহে উমলিবলৈ আহিব। মই মোৰ চাৰিওটা ভাই-ককাইৰ নামত শপত খাই কৈছোঁ, সকলোৰে চকুৰ আগত মই আজি তাক নেকানেক কৰিম। তাৰ পাচত, আৰু এজোপা বিহু গছ। সেইজোপাও পদলিয়ে-পোখাই উঘালিম; দর্যোধনক বধ কৰি ৰাজ্য উদ্ধাৰ কৰিম। থাকিলে থাকিব, যদ্বিষ্ঠৰে বিৰাট ৰজাৰ সেৱা-শুদ্ৰুদ্যা কৰি!”

ভীমৰ খণ্ডো দেখি দ্রৌপদীয়ে মিনতি জনাই ক'লে, “বীৰ, তুমি সেইবোৰ নকৰিবা। মোৰ কাৰণে সত্যৰ বাটৰ পৰা পিছলিব নালাগে। কীচকক তুমি গোপনে কোনেও গম নোপোৱাকৈয়ে বধ কৰা।”

সিহঁই যিদৰে হৰিণা পহু অহালৈ বাট চাই বননিত চোপ লৈ থাকে, ভীমেও তেনেকৈ কীচক অহালৈ বাট চাই নাচঘৰৰ পালেখনত উঠি গধূলিটো লাহে লাহে ৰাতি হৈ আহিবলৈ দিছিল। অৱশেষত, সাজ-কাছি অহা কীচক সেই আন্ধাৰেৰে ভৰপূৰ নাচঘৰটোলৈ সোমাই আহিল। সোমায়ৈই সি পালেখনৰ ওচৰ পালেগৈ আৰু তাতে উঠি দীঘল দি পৰি থকা ভীমৰ গা'ত হাতখন থৈ মৌ-মিঠা মাতেৰে ক'লে, “স্বন্দৰী, মই

অশেষপূৰ্বত থকা তোমাৰ ঘৰলৈ বহুত ধন-বস্তু, অয়-অজংকাৰ আৰু কেইবাজননীও লগিগৰী পঠিয়াই দিছোঁ। আৰু শূদ্রা, মোৰ ঘৰৰ আটাইবোৰ ভিবোতায়েই কয়, মোৰ নিচিনা ধনীয়া মজা মানুহ হেনো সিহঁতে ক'তো দেখাই নাই।”

ভীমে সাউৎকৈ উঠি লৈ ক'লে, “বৰ বঢ়িয়া কথা, তোৰ নিচিনা নিজেই নিজকে ধনীয়া বুলি যহোৱা পাণিষ্ঠ এটাক আপচু গঢ় দিয়েই ভাল লাগিব। তোৰ ভনীয়েৰে কাইলৈ চাই যাবাহি—ধনীয়া ককায়েকৰ কি গতি হ'ল।” এইবুলি কৈয়েই ভীমে কীচকৰ চুল্লিকোছা খাপ মাৰি ধৰিলে আৰু তাৰ মূৰটো ঘ'টালিবলৈ ধৰিলে। কীচকেও ভীমৰ বাহু দৰুটা খামোচ মাৰি ধৰিলে। তাৰ পাচত, দুয়োৰো মাজত প্রচণ্ড বাহুযুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। এটা পাকত ভীমে কীচকক মূৰৰ ওপৰলৈ তুলি লৈ মহুৰা ফুৰোৱাদি ঘূৰাবলৈ ধৰিলে। অলপ পাচত, ভীমে তাক নাচঘৰৰ ভিতৰতে ফমুঠি দলিওৱাৰ লেখীয়াকৈ দলি মাৰি পঠিয়ালে। থেকেচা খাই পৰাৰ পৰা উঠি আহি কীচকে ভীমকো তাৰ আঠুটোৰে খুন্দা মাৰি বগৰাই পেলালোহি। কিন্তু তাৰ পাচত কীচকৰ বল ভাগি আহিবলৈ ধৰিলে। ভীমে তাক মাটিত বগৰাই লৈ বন্ধুৰ ওপৰত বহি নেজুটো চেপি ধৰিলে। আনখন হাতেৰে ডুকুৱাই ডুকুৱাই একালৰ পৰা হাড়-মূৰ ভাঙি আনিবলৈ ধৰিলে। লগে লগে দাঁত-মূৰ কৰিচি ভীমে নিজকে নিজেই কৈ গ'ল, “কটা চিকাপোৱালি! ইমান সাহস তোৰ, কাৰ সমুখত কাক থিয়গোৱা মাৰিছিল? আজি সৈৰিধীৰ বাটৰ কাইট উঘালিছোঁ।”

তাহানি মহাদেৱে গজাসুৰ বধ কৰোঁতে যি কৰিছিল, ভীমেও কীচকক বধ কৰোঁতে তাকেই কৰিলে। মূৰটো টানি আনি পেটত সূমুৱালোহি, হাত দুখন আৰু ভৰি দুখন ধেনুভিৰীয়াকৈ লৈ ইখনৰ ওপৰত সিখনকৈ জাপি কান্ধৰ কাৰোদি নি পিঠিৰ তলত থ'লেগৈ। মূঠতে, ভীমে কীচকক এথোপা লপথপু মাংসপিণ্ড কৰি পেলালে। তাৰ পাচত, দ্রোপদীক মাতি আনি দেখুৱালোহি, “পাণ্ডালী! চোৱাচোন, সোঁটোৰ কি গতি হ'ল।”

ভীম যোঁত্ৱা নাচঘৰৰ পৰা ওলাই গ'ল, দ্রোপদীয়ে তেঁতিয়া নাচঘৰৰ

পৰীয়াকেইটাক মাতি আনি ক'লে, “পাষণ্ড উঠি-বজাটোৰ কি দশা হ'ল, চোৱা গৈ যোৱা। লোকৰ তিৰোতাৰ ওপৰত চকু দিয়া পাপীবোৰৰ শেষ দশা সদায় তেনেকুৱাই হয়। মোৰ গন্ধৰ্ব-স্বামীসকলে সেই পাপীটোক এনেকৈয়ে ল'লে।”

পৰীয়াকেইটা হাতত জোৰ একোটাৰ লৈ নাচঘৰৰ ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল। সিহঁতে মঙহৰ পিণ্ডটো খুচৰি বিচাৰিবলৈ ধৰিলে—কোনটো মৰ, কোনখন কোনপিনৰ হাত, আৰু কোনখন হাতৰ কিল্লাকুটিটো কেঁনি সোমাল।

॥ উপকীচকবোৰৰ চট্ফটনি ॥

গন্ধৰ্বৰ হাতত কীচক মৰাৰ বাতৰিটো চাৰিওফালে বিয়পি পৰিল। কীচকৰ বৰদেউতাকৰ পুতেক, খুৰাকৰ পুতেক, মোমায়েকৰ পুতেক—এনে ধৰণৰ সস্বন্ধীয়া ভায়েক এগাল আছিল। সিহঁতেও কীচকৰ ক্ষমতা-প্ৰতিপত্তিৰ গহীনা লৈ একেদৰে মৰে ভৰিকটি ফুৰিছিল। মানুহে সিহঁতৰ নাম খৈছিল উপকীচক। মৃত্যুতে তেনেকুৱা এশ পাঁচোটো উপকীচক আছিল। কীচক মৰাত সিহঁতৰ মৰত আকাশ ভাগি পৰিল। নাচঘৰলৈ গৈ সিহঁতে হুৰাওবাবে কান্দিলে। সিহঁতে নৈৰ বালিত চিংভোলোঙা খাই পৰি থকা কাছটোৰ লেখীয়া কীচকৰ পিনে চাই অবাৰ মানিলে। যি কি নহওক, সেই লপ-থপ মঙহৰ থোপাটোকে ককায়েকৰ মৰা-শ বুলি চাঙী এখনত ভুলি লৈ মৰিশালিত দাহ কৰি থৈ আহিবলৈ থিৰাং কৰিলে। পোনতে সেই মৰা-শটোক ঘৰ ফুৰাই আনিবৰ কাৰণে নাচঘৰৰ পৰা সিহঁত ওলাই আহিল।

সেইদৰে সমদল কৰি আহি থাকোঁতেই সিহঁতৰ চকুত পৰিল, কাৰেঙৰ কাষতে দ্রৌপদীয়ে থমকি বৈ সিহঁতকে চাই আছে। তাৰে কোনোবা এটাই মাত দিলে, “দেখিছনে সৌজনী কুলক্ষণীক। তাইৰ কাৰণেই গন্ধৰ্ববোৰে সেনাপতি কীচকক হত্যা কৰিলে। সেই কুলক্ষণী-জনীকো সেনাপতিৰ চিতাত ভুলি পোৱোঁ, ধৰ।” আন এটা উপকীচক

টপলিয়াই বিবাহ বজাৰ ওচৰ পালেগৈ। অন্তেষ্পন্দুৰৰ সৈৰিষী ঘোঁড়িয়া বজাৰ অন্তৰ্গত এটা আগতীয়াটকৈ লৈ থ'ব খুজিলে। বিবাহ তৎক্ষণাত্ মান্তি হ'ল। কাৰণ, বিবাহে সেই উপকীচককেইটাকো ভয় কৰি চলিছিল।

বজাৰ অন্তৰ্গত পালেই সিহঁতে দ্রৌপদীক বান্ধি লৈ মৰিণালিৰ পিনে যাবলৈ ধৰিলে। দ্রৌপদীয়ে আন উপায় নেনেখি পাণ্ডৱসকলৰ চোৰাং নামকেইটা কাটি চিঞৰি চিঞৰি ক'লে, “জয়, জয়ন্ত, বিজয়, জয়সেন, জয়দ্বজ! তোমালোকে মোক বন্ধা কৰাঁহি। উপকীচকবোৰে মোক মশানলৈ নি পুৰি মাৰিব খুজিছে।”

দ্রৌপদীৰ সেই গগনফলা চিঞৰ ভীমৰ কাণত পৰিলগৈ। ভীমে নিমিষতে পিচ-দুৱাৰেদি ওলাই একেজাঁপে দেৱাল পাৰ হৈ মশানৰ পিনে দৌৰিবলৈ ধৰিলে। দ্রৌপদীক দেখা পালেই চিঞৰি উঠিল, “ভয় নাই, সৈৰিষী! আজি সিহঁতৰ এটাকো নিস্তাৰ নিদিওঁ।”

অলপ দূৰ গৈয়েই ভীমে দেখিলে, বাটৰ কাষতে এজোপা বিয়াগোম শূকান গছ। ভীমে সেই গছজোপা উঘালি লৈ উপকীচকজাক পিনে থেদা মাৰি গ'ল। লগে লগে সিহঁতৰ কোনোবা এটাই চিঞৰ মাৰি দিলে, “হেৰ’, সৈৰিষীৰ গন্ধৰ্বজাক আহিছে। সৈৰিষীক মৰ্কাৰি কৰি দে। নহ'লে, আমাৰ গোটেইবোৰকে শাল গছেৰে টঙনিয়াই বোন্দামাৰ কৰিব।”

তাৰ চিঞৰটো শুনিয়েই সিহঁতে দ্রৌপদীৰ বান্ধবোৰ মৰ্কাৰি কৰি দি গোটেইবোৰ ফিৰিঙিত ওফৰাদি উফৰি ঘৰমুৱা হৈ পলাবলৈ ধৰিলে। ভীমে সিহঁতৰ পিচে পিচে থেদা মাৰি গৈ এটা এটাকৈ বাধিবলৈ ধৰিলে। অৱশেষত, সিহঁত গোটেইজাকেই যমৰ ঘৰ পালেগৈ। এশ পাঁচোটা উপকীচকৰ এটাও নমৰাকৈ নেথাকিল। ভীমে সেই মৰা-শ'বোৰ ফেনেকি পাৰ হৈ দ্রৌপদীৰ ওচৰ চাপি ক'লে, “কৃষ্ণা, তুমি এতিয়া নিভ'য়ে কাৰেঙলৈ যোৱাগৈ। মই আন এটা বাটেৰে বান্ধনিঘৰৰ ফালে গৈছোঁ।”

ৰাতিপুৱা গোটেইবোৰ নগৰবাসীয়েই গম পালে, ৰাতিটোৰ ভিতৰতে কীচক এটা মঙহৰ লাড়ু হ'ল আৰু উপকীচক গোটেইজাকৰেই হাড়-মৰ ভাগি মৰিল। তেওঁলোকৰ কিছৰমানে বজাৰ ওচৰলৈ গৈ বাতৰিটো দিলে আৰু ক'লে, “মহাৰাজ, সৈৰিষী চাগৈ আপোনাৰ কাৰেঙলৈ উৰ্দ্ধাতি

আছিল। মানহুজনী ৰূপহী; পদব্দ-মানহে দেখা পালে তাইক পাবলৈ হাবাখদি খাবই। আকৌ কিবা লেঠা লাগে বদ্বিজে আমি ভয় খাইছোঁ। জানোচা কেনেবাকৈ গোটেইখন ৰাজধানীয়েই ধ্বংস হ'বলগীয়া হয়! কাৰণ, গন্ধৰ্ববোৰো মহা পৰাক্ৰমী—উমানটো পাইছেই।”

সেই ৰাতিপুৱাই দ্ৰৌপদীও গা-পা ধুই উঠাৰ পাচত ফৰকাল মনেৰে ফুৰিবলৈ ওলাই গ'ল। দ্ৰৌপদীক দেখা পায়ৈ বহুতে গন্ধৰ্বৰ ভয়ত ফাঁহি-ছিটিকা দি পলাবলৈ ধৰিলে। গতিকে, দ্ৰৌপদী লৰালৰিকৈ ৰাক্ষসঘৰত সোমাই পৰিল। তাতে ভীমক দেখা পাই দ্ৰৌপদীয়ে হাঁহি হাঁহি ক'লে, “যিজনে মোক মৃত্ত কৰিলে, সেই গন্ধৰ্বৰাজক নমস্কাৰ!” ভীমে উত্তৰ দিলে, “অকল জানো তুমি? যাৰ কথা শুনি গন্ধৰ্বসকল ইয়াতে আছেহি, সেই গন্ধৰ্বসকলো তেওঁৰ কথা শুনিয়েই ঋণমৃত্ত হ'ল।”

তাৰ পাচত, দ্ৰৌপদীয়ে শোৱনি-কোঠাৰ কাষতে থকা নাচঘৰৰ ওচৰেদি যাওঁতে গম পালে, অজ্ঞানে কুঁৱৰী আৰু ছোৱালী কিছুমানক নাচ-গান শিকাই আছে। দ্ৰৌপদীক দেখা পাই আটাইবোৰ বাহিৰলৈ ওলাই আহিল। আটাইবোৰে সম্ভাষণ জনাই ক'লে, “বৰ ৰং পাইছোঁ, সেই ডকাইতকেইটা মৰিল বদ্বি শুন। আপুনি ভাগ্যৰ বলতহে ৰক্ষা পালে।” অজ্ঞানেও ক'লে, “ময়ো বৰ স্মৃখী হৈছোঁ। সেই পাণিষ্ঠকেইটা কেনেকৈ মৰিল, তুমি কেনেকৈ ৰক্ষা পালো—সকলো কথা বিতংকৈ শুনিবৰ মন যায়।”

দ্ৰৌপদীয়ে উত্তৰ দিলে, “বৃহন্নলা, সৈবিশ্বীৰ কথা শুনি তোমাৰ নো কি লাভ? তুমি তো ছোৱালীজাকৰ মাজত দিনবোৰ সুখেৰেই কটাইছা। মোৰ নিচিনাকৈ তো চকুপানী টুকি কটাবলগীয়া হোৱা নাই।” অজ্ঞানে তেতিয়া হৃদমনিয়াহ এটা কাঢ়ি ক'লে, “তুমি কি বদ্বি বা সৈবিশ্বী, বৃহন্নলাই কি মহাদেৱৰ মাজত দিন কটাবলগীয়া হৈছে! তুমি নবদ্বিজবা, বৃহন্নলা এটা জন্তুলৈ ৰূপান্তৰিত হৈ পৰিছে; সি আৰু মানহ হৈ থকা নাই। এঘাৰ কথা, আমি ধৰ গুচৰাজীৰকৈ থাকোঁ। সেইকাৰণে কোঁতয়াবা তুমি কিবা কষ্ট পোৱা বদ্বি শুনিলে, বুকুৰ ভিতৰখন চম্‌চমাই উঠা যেন লাগে।”

সেইদিনাখনেই বিবাটে নগৰবাসীবোৰৰ সন্তক-বাণী শুনি সন্দেহাক টেক গৈছিলহি, “মানদহজনীক মানে-সজ্ঞে বিদায় দিয়াই বুদ্ধিমানৰ কাম হ’ব যেন পাইছোঁ। ক’বতো নোৱাৰি, কোনে ক’ত অদৃশ্য গন্ধৰ্ববোৰৰ জগৰ লগায়! তুমিয়েই ক’বা কথাষাৰ—সুন্দৰী, তুমি আন ক’বলৈ যোৱাগৈ। মই নিজে পোনপটীয়াকৈ কথাষাৰ ক’বলৈ বেয়া পাইছোঁ।”

দ্রৌপদী উভতি আহিলত সন্দেহাই ক’লে, “সৈবিশ্বী, তুমি আন ক’বলৈ যোৱাগৈ। বয়সতো তুমি গাভৰু, ব’পতো অনুপমা; আৰু বজায়ো তোমাৰ গন্ধৰ্ববিলাকৰ নামত উচপু খাই থাকিবলৈ লৈছে। সাতে-পাঁচে, তুমি ইয়াৰ পৰা বিদায় লোৱা।”

দ্রৌপদীয়ে ক’লে, “মহাৰাণী, আৰু মাত্ৰ তেৰ দিন বাট চাওক। তাৰ পাচত, মোৰো ব্ৰত শেষ হ’ব, মোৰ গন্ধৰ্ব-স্বামীকেইজনেও তেওঁলোকৰ কাম শেষ কৰি ইয়াত ওলাবাহি। তেতিয়া তেওঁলোকে নিজেই মোক ইয়াৰ পৰা লৈ যাবাহি। যাবৰ সময়ত তেওঁলোকে নিশ্চয় আপোনাসকলক কিছৰ উপকাৰ কৰি থৈ যাব। এই তেৰ দিনৰ কাৰণে আপুনি মোক আপোনালোকৰ বোজা বুলি নেভাবিব।”

॥ গন্ধৰ্বুটিৰ গন্ধৰ্বোৰ স্মৃশ্ৰী ॥

বিবাট বজাৰ ৰাজ্যত অজ্ঞাতবাস কৰি কটোৱা পাণ্ডৱসকলৰ ভাগ্যত যোঁতয়া এনেবোৰ আপদ-বিপদ ঘটি আছিল, সেই সময়ছোৱা কোঁৱৰ-সকলেও হাত সাৱটি বাঁহ থকা নাছিল। দূৰ্যোধনে নানা দেশলৈ বহুতো চোৰাংচোৱা পঠিয়াইছিল—উমান ল’বলৈ, পাণ্ডৱসকলক ক’বলৈ কেনেবাকৈ কোনোবাই দেখা পাইছে নেকি। কোনোবাই কেনেবাকৈ পঞ্চ পাণ্ডৱক লগ পাই চিনি পালেই দূৰ্যোধনৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি হ’ব—পাণ্ডৱসকলে আকৌ বাৰ বছৰ বনবাস খাটি অননিয়ে-বননিয়ে ঘৰি ফুৰোঁতেই বানপ্ৰস্থী হোৱাৰ বয়সৰ ঘেৰত সোমাবৰ সময় হ’বহিয়েই! কিন্তু, দূৰ্যোধনৰ চোৰাংচোৱাবিলাকৰ কোনেও পাণ্ডৱৰ কোনো বাৰ্তাৰ আনি দিব নোৱাৰিলে। দুজনমানে মাথোন বাহী-বাৰ্তাৰ এটা দিলেহি—পাণ্ডৱৰ সাৰথিবোৰ দ্বাৰকাত আছেগৈ।

গতিকে, কোঁৱৰসকলে চিন্তাৰ অথাই সাগৰত খাউনি নোপোৱা হৈ এখন মন্ত্ৰণা-সভা পাতিিলে। দুয়োধনে কথাষাৰ উলিয়ালে, “পাণ্ডৱ-বিলাকৰ অজ্ঞাতবাস শেষ হ’বলৈ আৰু মাথোন কেইটামান দিনহে বাকী আছে। এইকেইটা দিন যেনে তেনে ধৰা নপৰাকৈ পাৰ কৰি দিব পাৰিলেই পাণ্ডৱবিলাকৰ ফালৰ পৰা প্ৰতিজ্ঞা পালন কৰা হ’ব। সেয়ে হ’লে, কোঁৱৰসকলৰ দুখৰ দিন আৰম্ভ হ’ব। ৰাজ্য-ৰাজকোষ সকলোবোৰ সিহঁতৰ হাতত গতাই দিব লাগিব। এতিয়া সেই দুৰৱস্থাৰ প্ৰতিকাৰ কেনেকৈ কৰা হ’ব—আপোনাসকলে থিৰাং কৰি দিয়ক।”

কণই তেতিয়া মাত লগালে, “মোৰ মতেৰে আৰু কিছুমান বচা বচা চোৰাংচোৱা চাৰিওফালে পঠাব লাগে। সিহঁতে নিশ্চয় পাঁচোটাকে বিচাৰি উলিয়াব পাৰিব! সিহঁত নো ক’লৈ যাব?”

দুঃশাসনে ক’লে, “মোৰো সেইটোৱেই মত। সিহঁত যাব ক’লৈ? ক’ৰবাত নিশ্চয় পাহাৰৰ গুহাত নাইবা ডাঠ হাঁহৰ ভিতৰত সোমাই আছে। নহ’লে হয়তো সাগৰ পাৰ হৈ সিপাৰত আছেগৈ। কোনে জানে, হয়তো বাঘ-ভালুকোও খাই সিহঁতৰ চিন নোহোৱা কৰি পেলালে!”

দ্রোণাচাৰ্যই নকৈ নোৱাৰিলে, “ওঁ-হো, সেইটোৰ সম্ভাৱনা নাই। পাণ্ডৱ-বিলাকৰ নিচিনা বীৰ আৰু বুদ্ধিমান মানুহক বাঘে খাই নোহোৱা কৰা অসম্ভৱ। মোৰ ধাৰণা, তেওঁলোকে ক’ৰবাত দিন গণি তেৰ বছৰ অন্ত হ’বলৈ বাট চাই আছে। তোমালোকে যি ভাল দেখা, তাকে, কৰা।”

ভীষ্ময়ো দ্রোণৰ কথাতে হয়ভৰ দি ক’লে, “দ্রোণাচাৰ্যই মোৰ মনৰ কথাষাৰকে কৈছে। পাণ্ডৱবিলাক কৃষ্ণৰ ভক্ত; ধৰ্ম, বুদ্ধি আৰু বীৰত্বৰ বলতে তেওঁলোক জীয়াই আছে। তেওঁলোকে ভাল দিন হ’বলৈ বাট চাই আছে। তেওঁলোকৰ অজ্ঞাতবাসো যাৰে-তাৰে লেখীয়াকৈ পলাই-চপলিয়াই ফুৰা অৱস্থাটো নহয়। ধৰ্মৰাজ যদ্বিষ্ঠৰ যিখন দেশতে থাকেগৈ, সেইখন দেশৰে জয়জয় ময়ময় অৱস্থা হয়। কোনো চোৰাংচোৱাই তেওঁলোকক বিচাৰি নেপায়গৈ।”

কৃপাচাৰ্যই ক’লে, “পাণ্ডৱবিলাক অজ্ঞাতবাসৰ পৰা মুৰ্জালৈ ওলাই

অহাৰ সময় হ'লহিয়েই। ওলাই আহিয়েই তেওঁলোক নিজ ৰাজ্য নিজৰ অধিকাৰলৈ অনাৰ কথাত মন দিব। মোৰ উপদেশ শুনো, দূৰোধিন! এই কেইটা দিনত ভূমি তোমাৰ মিত্ৰবল আৰু ধনবল বঢ়াই লোৱা। তাৰ পাচত, অৱস্থা চাই ব্যৱস্থা কৰিব—হয় সন্ধি, নহয় বিগ্ৰহ, যিটোৱেই তোমাৰ পছন্দ হয়।”

এনেতে এজন চোৰাংচোৱাই বাতৰিটো দিলেহি, মৎস্যৰাজ বিবাটৰ সেনাপতি কীচকক হেনো ৰাতি কোনোবাই বধ কৰিলে।

সেই সময়ত ত্ৰিগত দেশৰ ৰজা স্মশৰ্মাও তাতে আছিল। সিজনে আকৌ কাহানিবাৰে পৰা বিবাট ৰজাক ভালকৈ এপালি মজা দিয়াৰ আশা এটা পুহি থৈছিল। কাৰণ, কীচকে ত্ৰিগত দেশৰ বহুতো বীৰক কেইবাখনো যুদ্ধত ঘটুৱাই স্মশৰ্মাৰ কঁকাল ভাঙি থৈছিল। কিছুদিনৰ আগতে কীচক মৰাৰ বাতৰিটো পাই স্মশৰ্মাৰ আনন্দেৰে হিয়া নধৰা হৈ উঠিছিল, অৱশেষত ঘাই শত্ৰুটোৰ জইন মৰিল।

ছেগ বদজি স্মশৰ্মাই ক'লে, “কীচক মৰিল। বাঢ়িয়া স্মযোগ ওলাইছে, আপোনালোকৰ বল-প্ৰতিপত্তি বঢ়াবৰ কাৰণে। এইটো স্মযোগতে বিবাটৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কৰিবলৈ ভাল হৈছে। বিবাটৰ সোঁ হাতখনেই কটা গৈছে। গতিকে, আমাক একো কৰিব নোৱাৰিব। ইচ্ছা কৰিলেই আমি তেওঁৰ ধন-সোণ, গাঁও-ভূমি আৰু হেজাৰ হেজাৰ গৰু-গাই কাঢ়ি আনি চহকী হৈ ল'ব পাৰোঁ। তাকে কৰিব নুখুজিলে, কিছু সৈন্য-সামন্ত মাৰি উঠি থাউকতে সন্ধি কৰিবলৈ মান্তি হৈ বিবাটক কৃতজ্ঞ কৰি থ'ব পৰা হ'ব। সেয়ে হ'লে, আপোনাৰ শক্তি অলপ বাঢ়ি থাকিব।”

কণই ক'লে, “স্মশৰ্মাই সময়ৰ শৰ সময়তে মাৰি থ'বলৈ এটা বাঢ়িয়া উপদেশ দিছে। আমাৰ সৈন্য-সামন্তবোৰক দৰ্ভাগ হৈ অথবা একেলগে বিবাটৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ-যাত্ৰা কৰিবলৈ আদেশ দিব লাগে। টোকোনা আৰু নিশকতীয়া পাণ্ডুৰবিলাকক লৈ অনাহকতে চিন্তাৰ বোজা এটা মৰত চপাই লোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই। সিহঁতৰ বল পৰিল; কোনে জানে, হয়তো সিহঁতে যমৰ ঘৰত ভাত খাইছেগৈ। এতিয়া আমি বিবাটৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰি ধন-সোণ, গৰু-গাই কিছুমান লুট কৰি অনাটোহে কথা।”

কণ'ই যোঁতয়া ভাল ব'লি ক'লে, তেতিয়া বাকীবোৰেও স্তম্ভৰ্শৰ কথাষাৰতে হয়ভৰ দিলে। থিৰাং কৰা হ'ল, পোনতে বিৰাট বজাৰ গৰ্দ্দখটিবোৰত থকা গৰ্দ্দ-গাইখিনিকে ছাঁৰ কৰি আনিব লাগিব; তাকে কৰিবলৈ তেওঁলোক দ্ৰুভাগ হৈ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ দ্ৰুয়োদ্ভবৰ পৰা বিৰাটৰ ৰাজ্যত সোমাবগৈ।

স্তম্ভৰ্শ যদিবা বিৰাটৰ ৰাজ্যত সৈন্য-সামন্ত লৈ সোমালগৈ, সেইদিনাই আনফালে পাণ্ডৱসকলৰ অজ্ঞাতবাসৰ দিন উৰ্কাৰিছিল। সেয়া তেওঁ-লোকৰ কোনেও নেজানিছিল। যি কি নহওক, এজন গদুৱালে ঢপলিয়াই আহি বিৰাট ৰজাক জনালে, “মহাৰাজ, ত্ৰিগত দেশৰ সৈন্য-সামন্তই আমাৰ সকলোকে মৰিয়াই-খুটিয়াই হেজাৰ হেজাৰ গৰ্দ্দ-গাই কাটি লৈ গৈছে। মহাৰাজে উচিত ব্যৱস্থা কৰক।”

লগে লগে বিৰাট ৰজাই তেওঁৰ সেনা বাহিনীক সাজু হ'বলৈ আদেশ দিলে। যুদ্ধলৈ যাবলৈ ব'লি ৰজাই ভায়েক শতানীক আৰু ডাঙৰজন পুত্ৰক শংখক বন্ধুত কবচ পিন্ধি সাজু হৈ ল'বলৈ ক'লে। নিজেও ল'ৰালবিকৈ কবচ পিন্ধি সাজু হৈ ল'লে। তাৰ পাচত, তেওঁ ভায়েক শতানীক ক'লে, “আমাৰ কংক, বল্লৱ, তন্তিপাল আৰু গ্ৰীষ্মকো গাইপতি উপযুক্ত অস্ত্ৰশস্ত্ৰ, একোষাৰ কবচ আৰু একোখনকৈ বথ দিবলৈ কোৱা। মই এওঁলোকৰ কথা-বতৰাৰ পৰাই গম পাইছোঁ, এওঁলোক আটাইকেয়োজনেই যুদ্ধবিদ্যাৰ অলপ-অচৰপ জানে।”

শতানীকে চাৰিওজন পাণ্ডৱক সকলোখিনি সাজপাৰ, ঢাল-তৰোৱাল আৰু বথৰ যোগান ধৰিলে। তেওঁলোকেও বৰ উলহমালহকৈ বিৰাটৰ সেনা বাহিনীৰ খোজত খোজ মিলাই স্তম্ভৰ্শৰ লগত যুদ্ধ দিবলৈ ৰাজ্যৰ দক্ষিণ সীমান্তৰ পিনে যাত্ৰা কৰিলে।

আবেলি সময়ত দ্ৰুয়ো ৰাজ্যৰ সেনা বাহিনী ইটো-সিটোৰ মন্থামন্থি হ'লগৈ। লগে লগে দ্ৰুয়োদল সেনা বাহিনীৰ মাজত ভূমল যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। বিৰাট আৰু স্তম্ভৰ্শ দ্ৰুয়োজন ৰজাই বথীয়ে-বথীয়ে যুদ্ধ কৰাত ব্যস্ত হৈ পৰিল। বহুপৰ যুদ্ধৰ পাচত স্তম্ভৰ্শৰ হাতত বিৰাট ৰজা হাবিল। স্তম্ভৰ্শই তেওঁক বন্দী কৰি নিজৰ বথত তুলি লৈ থাকিলে।

ধৰিলে। বজা হাবিল দেখি বাকীবোৰ সৈন্য-সামন্ত্যো পাচ-হুঁহুকি পলাবলৈ ল'লে। এনেতে যুদ্ধাৰ্থে ভীমক ক'লে, “বিবাটক তুমি শত্ৰু হাতৰ পৰা মুকলি কৰি আনাগৈ। আমি অভ্যন্তৰীণ ধৰ্ম তেওঁৰ আগ্ৰয়ত স্বত্বে-সম্মানে আছোঁহি। গতিকে, তেওঁৰ স্বৰ্ণ শোধ কৰাটো আমাৰ কৰ্তব্য।” লগে লগে ভীমে এজোপা গছ উচালি আনিবলৈ ওলোৱা দেখি যুদ্ধাৰ্থে মাত লগালে, “ব'বা, তুমি গছ এজোপা লৈ যুদ্ধ কৰা দেখিলেই সকলোৱে তোমাক চিনি পেলাব আমি গোটেইবোৰ ধৰা পৰি যাম। তুমি বৰ ধন-কাড়, খড়্গ-কুঠাৰ— এইবোৰ সাধাৰণ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ লৈ যুদ্ধ কৰাহে ভাল হ'ব।”

পান্ডৱ চাৰিজন বথত উঠি আগবাঢ়ি যোৱা দেখি, বিবাটৰ সৈন্য-বিজাকো পাচ-হুঁহুকিৰ পৰা উভতি আহিল। যুদ্ধাৰ্থে, ভীম, নকুল আৰু সহদেৱ আটাইকেয়োজনে সশস্ত্ৰ সৈন্যক বধ কৰিলে। তাৰ পাচত, যুদ্ধাৰ্থে সশস্ত্ৰক খেদি গ'ল। ভীমে সশস্ত্ৰক বধৰ ঘোঁৰা, সাৰথি আৰু গা-বখীয়া গোটেইবোৰকে বধ কৰিলে। তেতিয়ালৈকে সশস্ত্ৰক হাতত বন্দী হৈ থকা বিবাটে বধৰ পৰা জঁপ মাৰি দিলে। মাটিত ভৰি দিয়েই তেওঁ চকুৰ পচাৰতে সশস্ত্ৰক হাতৰ গদাডাল কাঢ়ি আনিলে। তাৰ পাচত, সেই গদাডালেৰেই সশস্ত্ৰক কোবাবলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যে, ভীমে আহি সশস্ত্ৰক চুলিকোছাত ধৰি বধৰ পৰা তেওঁক টানি আনি মাটিত বগবাই পেলালে আৰু তেওঁৰ মূৰতে এটা ব্ৰহ্মগোৰ শোখালে। সশস্ত্ৰক মূৰ্ছা গ'ল। তাকে দেখি সশস্ত্ৰক সৈন্যবোৰে ভয়ত ফাঁহি-ছিটিকা দিলে।

সশস্ত্ৰক বন্দী কৰি, চুব কৰি নিয়া গোটেইবোৰ গৰু-গাই উল্কাৰ কৰি লৈ পান্ডৱসকল বিবাট বৈ থকা ঠাইৰ পিনে যাবলৈ ধৰিলে। ভীমে সশস্ত্ৰক একেবাৰে গতি লগাই থ'বই খুজিছিল। কিন্তু, যুদ্ধাৰ্থে অগা-ভেট কৰি ক'লে, “ইয়াক, মুকলি কৰি এৰিয়েই দিয়া। প্ৰাণে ৰাখিব নেলাগে।” ভীমে তেতিয়া সশস্ত্ৰক আলফুলকৈ ডিঙিতে গচক মাৰি ধৰি ক'লে, “মুখ, তই যদি জীয়াই থৰকৈ খুজিছ, তেনেহ'লে এইবুলি ক—মই বিবাট বজাৰ লিগিৰা।” যুদ্ধাৰ্থে সশস্ত্ৰক চটকৰ্তি

চাই থাকিব নোৱাৰি ক'লে, “এওঁ দেখোন জিগৰা হৈছেই—মুখেৰে কওক-নকওক। অশমা, তুমি স্বাধীন হৈয়েই থাকাঁ, স্বাধীন হৈয়েই যোৱাগৈ। ভৱিষ্যতে এইবোৰ অধইচ কাম নকৰিব।” অশমাই লাজতে মৰ দোৱাই জাহেকৈ নমস্কাৰ এটা কৰি গঢ়ি গ'ল।

সেই নিশা পাণ্ডৱসকলে ওচৰৰে এটা জুপুৰীত ৰাতিটো খপিলে। পাৰ্চদিনা ৰজা বিৰাটে অতি গদ গদকৈ ক'লে, “হে মহাবীৰসকল, আপোনালোকৰ কাৰণেই মই শত্ৰুৰ কবলৰ পৰা মুকলি হৈ ঘূৰি যাব পাৰিলোঁ। দৰাচলতে, আপোনালোকেই এতিয়া দেশখনৰ গৰাকী। মই আপোনাসকলক কি দিব পাৰোঁ? দিবলৈ একো নাই। ধন-বস্তু, অশ্বৰী ৰমণী, আধা ৰাজ্য, বিষয়-বিভূতি যিহকে লাগে, তাকে কওক—কোনো বস্তুৱেই আপোনালোকৰ প্ৰতি মোৰ কৃতজ্ঞতাৰ জোখ দিব নোৱাৰিব। মাথোন কওক, মই দিবলৈ সাজু আছোঁ।”

যদ্যৰ্থিৰে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, আমাক একো দিব নেলাগে। আপুনি যিবোৰ বাক্য উচ্চাৰণ কৰিলে, তাতেই আমি পৰম সন্তুষ্ট। আপুনি এতিয়া সোনকালে ৰাজধানীলৈ আপোনাৰ জয়ৰ বাতৰিটো পঠাওক।”

॥ ব্ৰহ্মলোৰ ব্ৰহ্ম কাৰ্য্যৱলী ॥

অশমা বিৰাটৰ ৰাজ্যত সোমোৱাৰ পাৰ্চদিনাখনেই ৰাজ্যৰ আনটো মৰেদি কোঁৱৰসকল বিৰাটৰ ৰাজ্যত সোমাইছিলহি। অশমা সোমাইছিল দক্ষিণ সীমাইদি : কোঁৱৰসকল সোমাইছিলহি উত্তৰ সীমাৰ গড়-প্ৰাণি ভাঙি। অশমা সোমাইছিল হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে; ভীষ্ম, দ্ৰোণ, কৰ্ণ আদিক লগত লৈ দূৰ্যোধন সোমাইছিলহি এজাক ধুমুহা হৈ। গৰু-গাই লুট কৰি নিয়াৰ পৰিমাণটোও অশমাৰ ক্ষেত্ৰত আছিল মাথোন কেইহেজাৰমান; আৰু কোঁৱৰসকলৰ ক্ষেত্ৰত আছিল পোনচাটেই ষাঠি হেজাৰ। গুৱালজিলাকৰ বৰমুৰীয়াজন ৰথত উঠি বিজুলী বেগেৰে আহি ৰাজধানী পালেহি। বিৰাট ৰজাক লগ নেপাই তেওঁ বিৰাটৰ আন

এজন পুতেক ভূমিজয় বা উত্তৰক কথাষাৰ জনালোহি, “কৌৱৰ, আপুনিয়েই আহি আমাৰ গো-ধন উদ্ধাৰ কৰি দিয়কহি। মহাৰাজে আপোনাকেই জানো ৰাজ্যৰ ৰখীয়া পাতি থৈ যোৱা নাই?”

উত্তৰে অলপ থেৰোগেৰো কৰি দেখুৱালে, “মোৰ যদি জাল সাৰথি এজন থাকিলহে’তেন, তেতিয়া হ’লে এতিয়াই যুঁজিলে ওলালোহে’তেন। মোৰ আগৰ সাৰথিজন যোৱাবাৰ এখন বৰ ডাঙৰ যুদ্ধত মৰিল। তেওঁ দুকুৱাৰ পাচৰ পৰা মোৰ জানিবা মৌ হাতখনেই কটা গ’ল। ক’ৰবাত যদি কেনেকৈ তেওঁৰ লেখীয়া সাৰথি এজন পালোহে’তেন, মই এই দূৰ্যোধন ভীষ্ম কৰ্ণ কুপ দ্রোণৰ লেখীয়া গৰুচোৰবোৰক পিহি থৈ আহিলোহে’তেন। ওচৰে-পাজৰে মই থকা নাছিলোঁ কাৰণেই কৌৱৰ-বিলাকে তোমালোকৰ গৰু-গাইবোৰৰ ডিঙিৰ পথা সোলোকাই চুব কৰি নিবলৈ সাহটো পালে। বাৰু, যি হ’ব হ’ল—মই আজিয়েই ওলাইছোঁ, মাথোন মনৰ জোখাৰে সাৰথি এজন গোটেই ল’বলৈ দিয়া। তাৰ পাচত, কৌৱৰবিলাকে মোৰ বিক্ৰম দেখি বিচাৰি মানিব; ভাবিব—ক’য় অজুৰ্নেই ওলালহি নেকি।”

দ্রৌপদীয়ে কেইবাবাৰো উত্তৰৰ মন্থত নিজকে অজুৰ্নৰ লগত বিজনি দিয়া কথা শুনি সহিব পৰা নাছিল। এবাৰ মন্থ ফুটাই ক’লে, “এটা কাম কৰক, কৌৱৰ। আপুনি আপোনাৰ ভনীয়েক উত্তৰাৰ হতুৱাই বৃহন্নলাক কোৱাওকচোন। বৃহন্নলাই আজিকালি নাচ-গান লৈ ব্যস্ত থাকিলেও, তাহানি অজুৰ্নৰ ৰথৰ সাৰথি হৈ পাইছিল। মই জনাত তেওঁ ৰথ চলোৱাত বাৰুকৈয়ে পাৰ্কেত। উত্তৰাই ক’লে, তেওঁ সাৰথি হৈ দিবলৈ আপুনি নকৰে। সেয়ে হ’লে, কৌৱৰবোৰ নো আপোনাৰ হাতত কেইপিটিকাৰ বন।”

উত্তৰে সৈবিশ্বীবেশী দ্রৌপদীৰ কথা শুনি ভনীয়েক উত্তৰাক কথাষাৰ ক’লেগৈ। উত্তৰায়ে বৃহন্নলাক কুটুৰিলেগৈ, “আপুনি মোৰ দাদাৰ ৰথৰ সাৰথি হৈ দিবই লাগিব। মোৰে শপত, আপুনি দহোবন কাটি কৰি দাদাৰ লগত যাওক। উভতি আহোঁতে মাথোন মোলৈ সিহঁতৰ ৰণুৱাবোৰে পিন্ধা ৰং-বিৰঙৰ কাপোৰ-কানি অলপ কাটি লৈ আহিব।

মই সেইবোৰেৰে চোলা সী মোৰ পদতলা-বগদোৰাবোৰক পিন্ধাম। এতিয়া আপুনি যদি নেঘাওঁ বদলি কয়, তেনেহ'লে মই কিন্তু জীয়াই নেথাকোঁ— ধৰপ জানিব।”

গতিকৈ, অজুনে উত্তৰৰ ওচৰলৈ গৈ ক'লে, “কৈৱৰ, মোক কিয় আপুনি আপোনাৰ বথৰ সাৰথি হ'বলৈ পাচি পঠিয়ালে? মই বথৰ বাঘজৰী ধৰিব নেজানো, খোলৰ বৰতিহে বান্ধিব জানো।”

উত্তৰে উত্তৰ দিলে, “মই সেইবোৰ নেজানো। তুমি মঠতে মোৰ বথত উঠি ঘোঁৰাকেইটাৰ হতুৱাই মোৰ বথখন কৌৰৱকেইটাৰ ওচৰ পোৱালেগৈয়ে হ'ব।”

তাৰ পাচত, অজুনে সকলোৰে আগত যথেষ্ট ধেমালি কৰি দেখুৱালে। বগদোৰাৰ সাজটো পিন্ধিব নজনাৰ ভাও দেখুৱালে। ককটো ওলোটামুৱাকৈ পিন্ধিলে—যেন সেই আচহুৱা বস্তুটো তেওঁ কোনোদিনে ক'তো দেখাই নাই! কুঁৱৰীবোৰো হাঁহি হাঁহি মাটিত বাগৰি পৰিছিল, এই অজলা বগদোৰাগৰাকীৰ কাৰবাৰ দেখি।

অৱশেষত, বৃহস্পতিবেশী অজুনে বথত উঠিলগৈ। উত্তৰক লৈ অজুনেৰ বথ ধুমুহাৰ বেগে কৌৰৱবিলাক গোটে খোৱা ঠাইখিনিৰ অভিমুখে চেকুৰ মেলিলে। অলপ পৰৰ ভিতৰতে তেওঁলোক নগৰৰ কাষৰ মৰিশালিখন পালেগৈ। তাৰ পৰাই উত্তৰৰ চকুত পৰিল, মৰিশালিখনৰ সিপাৰে সেয়া লাথ লাথ কৌৰৱসেনা যুদ্ধৰ বেহু পাতি বৈ আছে; সিবিলাকৰ দলদোপ-হেম্দ্দালদোপত সাগৰৰ অলেখ ঢৌৰ লেখীয়া গাজনি শুনিবলৈ পোৱা গৈছে। ভয়ত উত্তৰৰ গাৰ নোমবোৰ শিয়ৰি উঠিল। উত্তৰে অজুনেৰ মূখলৈ চাই ক'লে, “বৃহস্পতি, বথখন ওভোতাই লোৱা। মই এই কৌৰৱবিলাকৰ লগত যুঁজ নকৰোঁ। তেওঁলোকৰ মাজত বহুত মহাবীৰ আছে; সিবিলাকক দেৱতায়ো জয় কৰিব নোৱাৰে। মই কি সাহসেৰে তেওঁলোকৰ মূখামুখি হৈ যুঁজ কৰোঁগৈ। মোৰ পিতাই ৰাজ্যৰ গোটেইবোৰ সৈন্য-সামন্ত লগত লৈ গৈছে। মোৰ লগত আনিবলৈ সৈন্য-সামন্ত কোনো নাই। গতিকে, উভতি যোৱাৰ বাহিৰে উপায় নাই।”

অজ্ঞানে ক'লে, “কৌৱৰ, তুমি দেখোন কাৰেঙৰ ডিম্বোডা-মহাজত টেৰ ফিতাহি মৰা কথা কৈছিল। এতিয়া পাচ-হুঁহিকৰ খুজিছা কিয় ? তুমি যদি এতিয়া গৰু-গাইখনি উল্কাৰ নকৰাকৈ উভতি যোৱা, তেনেহ'লে সকলোৱে তোমাকে-মোকে ইতিংকি কৰি মানুহৰ শাৰীত নথ'ব। সৈৰি-ধীয়ে মোৰ সাৰথি কামৰ অনেক শলাগ লৈছে। গতিকে, এতিয়া মই মোৰ কামত সফল নোহোৱাকৈ উভতি নেযাওঁ।”

উত্তৰে তেতিয়া উত্তৰ দিলে, “তুমি জানো দেখা নাই, কৌৱৰৰ সংখ্যা কিমান বেছি ? নিলে নিয়ক, আমাৰ ধন-সোণ, গৰু-গাই। জুইত জাপ দি মৰিবলৈ নাই।” এইবুলি কৈয়েই চলি থকা বথৰ পৰা উত্তৰে জাপ মাৰি দিলে। পিচে পিচে অজ্ঞানেও চাপালি মেলিলে, পলৰীয়া উত্তৰক ধৰি আনিবৰ বাবে।

ৰঙচুৱা ধুতি পিন্ধি মূৰৰ চুলিৰ দীঘলীয়া বেণীডাল লৈ অজ্ঞানক সেইদৰে উত্তৰৰ পিচে পিচে যোৱা দেখি কৌৱৰ পক্ষৰ সাধাৰণ সৈনিকবোৰে উবাই-ঘৰাই হাঁহিবলৈ ধৰিলে। তাৰ মাজতে দুই-এজনে সোধাহাঁথি কৰিলে, ‘সেয়া নো কোন—দেখোন আধাখিনি পুৰুষৰ লেখীয়া আৰু আধাখিনি তিৰোতাৰ লেখীয়া ? মূৰটো প্ৰকাণ্ড, গলধনটো পূৰ্ণ আৰু বাহু দুটা শক্ত ; লৰ দিয়াৰ চেওটোও অজ্ঞানৰ নিচিনা। কোনে জানে, সেয়া চাগৈ আচল অজ্ঞানেই ; মাথোন তাতে তিৰোতাৰ লেখীয়া ঢাকোন এখন আছে ! বোধকৰোঁ, বিবাহৰ পুতেক আমাৰ ভয়ত পলাইছে আৰু অজ্ঞানে তেওঁৰ পিচে পিচে লৰ ধৰিছে—তেওঁক ধৰি আনিবলৈ !’

কিছুদূৰ উভতি অহাৰ বাটেৰে দৌৰি আহি অজ্ঞানে উত্তৰৰ চুলিকোছা ধাপ মাৰি ধৰিলেহি। উত্তৰে তেতিয়া কাণ্ডাওঁ কৰি ক'লে, “আইটি বৃহন্নলা, তোমাক কাবোঁ কৰিছোঁ—বথখন ওভোতাই লোৱা। জীয়াই থাকিলেহে ইটো-সিটো ভোগ কৰিব। মই তোমাক এশ সোণৰ মোহৰ দিম, এধাৰ মকুতাৰ সাতসৰী দিম, এখন ধনীয়া বথ আৰু দহোটা হাতী দিম। তুমি মোক এৰি দিয়া।”

অজ্ঞানে উত্তৰক টানি আনি বথৰ কাষ পোৱালেহি আৰু হাঁহি হাঁহি ক'লে, “তুমি যদি ভয়েই থাইছা, তুমি বাৰু বখী হৈ যুঁজ কৰিব নেজাগে ;

সাৰথি হৈ দিলেই হ'ব, যজ্ঞ-কৰাৰ ভাৰ মোৰ ওপৰত। আহাঁ, তুমি বাঘজৰী ধৰি বথৰ ওপৰত উঠা।" উত্তৰে ভয়ে ভয়ে তাকেই কৰিলে। অজ্ঞানৰ কথামতে বথখন নি সমিধজোপাৰ তল পোৱালৈগৈ, য'ত পাণ্ডৱসকলৰ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰবোৰ লুকুৱাই থোৱা আছিল।

সমিধজোপাৰ তল পায়েই অজ্ঞানে উত্তৰক ক'লে, "কোঁৱৰ, তুমি এই গছজোপাত উঠাচোন। ইয়াতে সৌখিনত টোপোলা এটাত বহুতো বহু-মজীয়া অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ আৰু কবচ আদি আছে। সেই টোপোলাটো নমুই আনা। কাৰণ, তোমাৰ ধনুত কাঁড় জুৰি গদগটো মই যদি টানো, তোমাৰ ধনু ভাগি-ছিগি সাং হ'ব। আকৌ, তোমাৰ নিচিনাকৈ আলফুলাীয়া ধৰণেৰে গদ টানিলে কাঁড়ে হাতীৰ ছাল বিক্ষিৰই নোৱাৰিবগৈ।"

উত্তৰে তেতিয়া ক'লে, "শুনিবলৈ পাইছোঁ, এই গছজোপাত হেনো মৰা-শ এটা টোপোলা বান্ধি ওলোমাই থোৱা আছে। মই ৰাজকোঁৱৰ হৈ সেইটো কেনেকৈ চোওঁ?"

অজ্ঞানে ক'লে, "ভয় নকৰিবা। তাত কোনো চুৱা বস্তু নাই। তাত মাথোন ধনু-কাঁড় আদি অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰহে আছে। তুমি বৰ সেইবোৰ বস্তু চুলে পৰিগ্ৰহে হ'বা। তোমাৰ হতুৱাই মই বাৰু কেলৈ চুৱা বস্তু স্পৰ্শ কৰাম?"

উত্তৰে গছজোপা বগাই তাৰ আগত থকা ডাল এটাৰ পৰা বান্ধোন খুঁজি টোপোলাটো নমাই আনিলে। টোপোলাটোৰ গাঁঠি খুঁজি চাঙতে দেখা পালে চকু চাট মাৰি ধৰা অসংখ্য ধনু-কাঁড়।

অজ্ঞানে উত্তৰক সেই ধনুবিলাক এখন এখনকৈ চিনাকি কৰি দিলে, "এই যে দেখিছা এশটা সোণৰ ফোট থকা এহেজাৰটা সাপৰ মূৰ অঁকা ধনুখন, এইখনেই অজ্ঞানৰ বিখ্যাত গান্ডীৰ ধনু। খাণ্ডৱ বন দাহ কৰিবৰ সময়ত অগ্নিয়ে অজ্ঞানক বৰুণৰ পৰা লৈ দিছিল। আকৌ এইখন ধনু যে দেখিছা মূৰ্ঠিটো যিখনৰ শব্দ সোণেৰে গঢ়া, এইখন ধনু ভীমৰ। গদাৰাজৰ বেষত ইন্দৰ ছবি আঁকি থোৱা এই ধনুখন যুধিষ্ঠিৰৰ। আৰু এই দ্ধন ধনু—এখনত আঁকি থোৱা আছে সোণৰ ঘেৰ এটাত সূৰ্যৰ

ছবি, আনখনত সোণৰ এখিলা পাতত এটা ধনীয়া জিঞাৰ ছবি। এখন ধন নকুলৰ, আনখন সহদেৱৰ। লগত এই কেইটা তুণ। প্ৰত্যেকটো তুণতে ভৰাই থোৱা আছে এমুঠিকৈ ময়্যাপী কড়ি।”

উত্তৰে আচৰিত মানি স্বীকৰণ, “এইবোৰ তেনেহ’লে পাণ্ডৱ সকলৰেই অস্ব-শস্য! কিন্তু, সেই অসামান্য বীৰসকল এতিয়া ক’ত আছে?”

অজ্ঞানে ক’লে, “মই হ’লোঁ পাৰ্শ্ব। সভাসদ কংকই হ’ল যদীষ্টিৰ। ঘাই-বাহানি বজ্জৰ আচলতে ভীম। ঘোঁৰাশালৰ অধীক্ষক গ্ৰীষ্মকই নকুল; আৰু গৰুখুটিবোৰৰ ঘাই-ৰখীয়া তন্তিপালেই সহদেৱ। দ্রৌপদীৰো বাতৰিটো কণ্ঠ, শব্দ। তেৱেঁই তোমালোকৰ ৰাজ-কাৰেঙৰ সৈৰিণী, যাঁলৈ হাত মেলি সেই কীচকটো মৰিল।”

উত্তৰে ক’লে, “মই শব্দিনি আহিছোঁ, অজ্ঞানৰ হেনো দহোটা নাম। যদি আপুনি ক’ব পাৰে, মোৰ তেতিয়া সন্দেহৰ কোনো আৰ নথাকে, আপুনি কোৱা প্ৰতিটো কথাই সঁচা।”

অজ্ঞানে ক’লে, “মই বাৰু কৈ গৈছোঁ, তুমি শব্দিনি যোৱা। মই যতমানে ৰাজ্য মাৰোঁ, সিবিলাকৰ ধনসম্পদ জয় কৰি লওঁ, আনবোৰ সম্পদৰ ওপৰত চকু নিদিওঁ; সেইবাবে মোৰ এটা নাম ধনজয়। যুদ্ধক্ষেত্ৰত মই সকলোবোৰ ৰণকুশলী বীৰক পৰাজিত নকৰাকৈ উভতি নাহোঁ; সেইবাবে মোৰ আন এটা নাম বিজয়। মোৰ ৰথত সদায় বগা ঘোঁৰা জুটি লওঁ; সেইবাবে লোকে মোৰ এটা নাম থেছে, স্বেতবাহন। মই হিমালয়ৰ পটভূমিত পৰ্বফাল্গুনী আৰু উত্তৰফাল্গুনী নক্ষত্ৰ দুটাৰ সংযোজন-দিবসত জন্মগ্ৰহণ কৰিছোঁ; সেইকাৰণে মোৰ জ্যোতিষৰ চিটিকনি থকা নামটো ফাল্গুনী। মই দেৱৰাজ ইন্দ্ৰৰ শয়ন বহুতো অজ্ঞেয় দানৱক দমন কৰাৰ ফলত দেৱৰাজে পৰম সন্তুষ্ট হৈ মোক এটা সূৰ্যৰ লেখীয়া উজ্জ্বল কিৰীটি দান কৰি মৰত পিন্ধাই দিছিল; সেইবাবে মোৰ আৰু এটা নাম হ’ল কিৰীটি। মই যুদ্ধৰ সময়ত ক’তো কোনো ঘিণলগা কাম কৰা নাই; সেইবাবে মোৰ অন্য এটা নাম বীভৎস। মই সোঁ হাত আৰু বাঁও হাত দুয়োখন হাতেৰেই গান্ধীৰ ধনুৰ গদগটানিব পাৰোঁ; সেইবাবে মোৰ আটাইতকৈ চিনাকি নামটো হ’ল সবাসাচী।

মোৰ সকলো কাম নিৰ্মল বদলি সমাগৰা পাৰ্থৱীয়ে জানে ; সেয়ে মোৰ অন্য এটা নাম নিৰ্মলৰ প্ৰতিশব্দ অজ্ঞান। মই দূৰন্ত শব্দকো বশ কৰিব পাৰোঁ বদলিয়েই মোৰ এটা নাম জিহু। অৱশেষত, কৃষ্ণ বঙৰ সন্তান যিহেঁতু যি কোনো পিতাৰ বাবে সপোনৰ ধন, সেইবাবে মোৰ পিতাই মৰমতে মোৰ নাম থৈছিল কৃষ্ণ। এতিয়া বাৰ, পতিয়ন গ'লা নে, ময়েই যে সেই দহোটা নামৰ অধিকাৰী পাৰ্থ ?”

উত্তৰে ভেঁটিয়া অজ্ঞানৰ আগত আঠু লৈ ক'লে, “হে মহাবাহু লোক ক্ষমা কৰক। বহু পুণ্যৰ ফলতহে আপোনাক এইদৰে ইমান কাষৰ পৰা দেখা পাইছোঁ। এতিয়া মোৰ সকলো ভয় দূৰ হৈছে। আপুনি মোৰ বথত উঠক। আপোনাক মই আপোনাৰ ইচ্ছামতে যেনিয়ে লৈ যাবলৈ কয়, তেনিয়ে লৈ যাম। আপোনাক কেৱল এটা কথা জ্ঞাবহ মন গৈছে, আপুনি বাৰ কোন কৰ্মৰ ফলত ক্লীৰত বৰণ কৰিবলগীয়া হৈছে ?”

অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “ক্লীৰ মই নহওঁ। এয়া কেৱল ধৰ্মৰাজ যদুধিষ্ঠিৰৰ আদেশত এটা বছৰ ব্ৰহ্মচৰ্য ব্ৰত পালন কৰিছিলোঁ। এতিয়া মোৰ ব্ৰত ধাৰণৰ কাল শেষ হৈছে।” এইবদলি কৈয়েই তেওঁ দূই বাহুৰ পৰা বাজুৰ দূপাত সোজোকাই পেলালে। তাৰ সলনি হাতৰ সবু-গাঠিৰ পৰা আঙুলিকেইটাৰ গুৰিলৈকে ঢাকি বথা সোণখটোৱা হাত-কবচ দুটা পিন্ধি ল'লে। এটুকুৰা বগা কাপোৰেৰে মূৰৰ চুলিখিনি সামৰি কপালৰ ওপৰত এডাল পটি বান্ধি ল'লে। তাৰ পাচত, পুৰুষদেৱ হৈ তেওঁ অতি পৱিত্ৰ চিন্তেৰে তেওঁৰ অস্ত্ৰসমূহক ধ্যান কৰিলে। লগে লগে সিবিলাকে মন্ত্ৰিতমান ৰূপ ধৰি তেওঁক দেখা দি ক'লেহি, “হে মহাভাগ, আমি কিংকৰসমূহ আপোনাৰ সেৱা কৰিবলৈ প্ৰস্তুত।” অজ্ঞানে তেওঁলোকক প্ৰতি-নমস্কাৰ জনাই এজন এজনকৈ প্ৰত্যেকৰে গা চুই ক'লে, “মই মাতিলেই আহিব।”

তাৰ পাচত, গান্ধীৰ ধনুত গুণডাল পিন্ধাই লৈ দেহৰ শক্তিৰে সিডালত টান মাৰি এৰি দিলে। ক'পি ক'পি তাৰ পৰা বজ্জৰ দৰে এটা শব্দৰ প্ৰবাহ চাৰিওপিনে বৈ গ'ল। সেই শব্দ শুনিয়েই সকলোবোৰ

কৌৰৱে গম পালে, সেই শব্দ আন একোৰে নহয়—কেৱল অজ্ঞানৰ ধনুৰ টকাৰ !

বথৰ ওপৰত থকা উত্তৰৰ সিংহ পতাকা উৰুৱাই খোৱা পতাকাদণ্ড-ডাল অজ্ঞানে খহাই আনিছে। সেই পতাকাখনৰ সলনি অজ্ঞানে নিজৰ বৰীয়া হনুমানৰ ছবি থকা পতাকাখন সেই পতাকাদণ্ডত খুৱাই বথৰ ওপৰত গুৰ্জি দিলে। এনেতে অগ্নিদেৱৰ আদেশত কেইজনমান অশৰীৰী ভূত আহি সেই সোণৰঙী পতাকাখনৰ আশে-পাশে বহি ল'লোঁহ। লগে লগে অজ্ঞানো বথৰ ওপৰত উঠিলহি। তাৰ পাচত, তেওঁ তেওঁৰ দেৱদত্ত মহাশংখত ফু দিবলৈ ধৰিলে। পোনতে উত্তৰৰ বথৰ ঘোঁৰাকেইটাই ভয় খাই বহি দিছিল। অজ্ঞানে তেতিয়া মনুহতৰ বাবে বথৰ বাঘজৰী ধৰি সিহঁতক আকৌ থিয় কৰাই দিলে। তাৰ পাচত, উত্তৰৰ সন্নট মাৰি ধৰি অজ্ঞানে সেই বাঘজৰীডাল উত্তৰৰ হাতৰ মূঠিত শোধাই দিলে।

॥ কৌৰৱ শিবিৰৰ কথা-বতৰাবোৰ ॥

সেইদিনা ৰাতিপুৱাই দ্রোণাচাৰ্যই কৌৰৱপক্ষৰ বাৰসকলক সমুহীয়াকৈ ক'লে, “পুৱাৰে পৰা ভালেমাম অমংগলীয়া লক্ষণ দেখা পাইছোঁ। বতাহে তপত বালিৰ বৰষুণ ঢালিবলৈ লৈছে। আকাশখনো দেখোন ছাইৰঙী হৈ পৰিছে। আৰু তৰোৱালবিলাক খাপৰ পৰা আপোনাআপুনি স্নলকি স্নলকি ওলাই আহিছে। তোমালোক সকলোৱে বেহুৰ পাতি আত্মৰক্ষা কৰিবলৈ সাজু হোৱা। মোৰ ধাৰণা, মহা ধনুৰৰ অজ্ঞানেই নপুংসকৰ সাজ পিন্ধি যুদ্ধ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছে।”

কণই মন্থ পাতি ধৰিলে, “আপুনি সদায় অজ্ঞানৰ প্ৰশংসাত পণ্ডমুখ আৰু আমাৰ নিন্দাতেই আনন্দিত। আপোনাক কৈ থ'লোঁ, আপোনাৰ প্ৰিয়শিষ্য অজ্ঞানৰ শক্তি মোৰ আৰু দূৰ্যোধনৰ বোল ভাগৰ এভাগো নহয়। আমি তাৰ ভয়ত পেপুৱা লগাৰ কোনো মানে নহয়।”

দূৰ্যোধনে ডাৰ লগতে যোগ দিলে, “আপুনি সেই বিবাটৰ পুতেকৰ পাচে পাচে দৌৰি যোৱা নপুংসকৰ সাজ পিন্ধা মানুহটোৰ কথা কৈছে

নৈকি ! যদি সিয়েই অজ্ঞান, তেনেহ'লে দেখোন আমাৰ আচল কামটোৱেই সিজিল ! অজ্ঞাতবাসৰ মাজতে ধৰা পৰা বাবে আকৌ বাৰ বছৰ বনবাস খাটিব লাগিব। আৰু যদি অজ্ঞান নহয়, তেনেহ'লে সেইটো দেখোন এটা পিটিকাৰহে বন।”

দ্রোণে মাতৃ দিলে, “ওঁ-হো, মই গম পাইছোঁ—সেয়া অজ্ঞানেই হ'ব লাগিব। ধনুৰ টংকাৰবোৰেই কৈছে, সেয়া অজ্ঞানৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়। দূৰ্যোধন, আজি তোমাৰ সৈন্যবোৰৰ বহুতেই অজ্ঞানৰ শব্দ-প্ৰহাৰত নিহত অথবা আহত হ'ব। মই তেওঁলোকৰ মূখবোৰৰ পিনে চাইছোঁ। দেখিছোঁ, গোটেইবোৰৰে মূখ শেঁতা পৰি চিনিব নোৱৰা হৈ পৰিছে। যদুৰ নকৰোঁতেই তেওঁলোক পৰাজিত হৈছে। গতিকে, তুমি গৰু-গাইজাককে নিজ ৰাজ্যলৈ পঠিয়াই দিয়া। আৰু আমি বেহুৰ পাতি অজ্ঞান অহালৈ বাট চাই থাকোঁ।”

এইবাৰ দূৰ্যোধনে মাতৃ দিলে, “পিতামহ ভীষ্মইহে ক'ব পাৰিব, পাণ্ডুৱিলাকৰ অজ্ঞাতবাসৰ দিন উৰ্দ্ধলৈ নে নাই। আমাৰ কথা হ'ল, বিৰাট বা অজ্ঞান যিয়েই আহক, আমি মূঠতে যদুৰ কৰিমই। অক্ষাৰ্য দ্রোণে বাৰু আমাৰ সৈন্য বাহিনীৰ পিঠিভাগ ৰক্ষা কৰক। তেখেতে আমাক অজ্ঞানৰ নাম কৈ ভয় নুখুৱালেও হ'ব। আচাৰ্যসকল সদায় বৰ মৰমিয়াল হয়। সদায় বিপদ হ'ব বুলি উৰু খাই থাকে। এইসকল ৰাজকাৰে আৰু যজ্ঞসভাতহে শোভা পোৱা লোক। কাৰণ, এইসকল অস্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰতকৈ জিভাৰ ব্যৱহাৰতহে নিপুণ। আনৰ ছিট ফ'হিয়াই দেখুওৱাত, মানুহৰ চৰিত্ৰ বিচাৰ কৰাত আৰু খাদ্যৰ দোষ-গুণ খুঁচি ফুৰাত এইসকলৰ তুষ্ণনা নাই। গতিকে, আপোনালোক সকলোৱে এই পণ্ডিতসকলক পিচফালে থৈ শত্ৰুৰ মূখামুখি হোৱাৰ উপায় চিন্তা কৰক।”

কণই দূৰ্যোধনক উৎসাহ দি ক'বলৈ ধৰিলে, “কোনেও চিন্তা কৰিব নালাগে। মৎস্যৰাজ বিৰাটেই হওক অথবা অতিৰথ অজ্ঞানেই হওক, কোনোৱেই আজি মোৰ হাতত নিস্তাৰ নেপায়। অজ্ঞানৰ পতাকাডঙত বাহি থকা হনুমান আজি মোৰ যাঠিৰ আঘাতত নিহত হ'ব। আৰু সেই

পতাকাগুণ্ড ঘেঁৰি থকা ভুতবোৰে মোৰ শৰ-প্ৰহাৰ দেখি প্ৰাণ লৈ পলাব। আজি সকলোৱে দেখা পাব, অজ্ঞানক মই কিদৰে বধৰ পৰা বগৰাই তেওঁক বধ কৰি দৰ্যোধনৰ বন্ধুৰ শেজডাল চকুৰ আগতে উঘালি পেলাম।”

কৃপাচাৰ্যই তেতিয়া ক’লে, “ৰাধেয়, তোমাৰ প্ৰকৃতি যে অভ্যস্ত নিষ্ঠুৰ, সেই কথাষাৰ মই বিচিয়াই জনো। তুমি সদায় কেৱল যুদ্ধ কৰিবলৈ বিচাৰি ফুৰা। কিন্তু, তাৰ ফল যে কি ভয়ানক হ’ব পাৰে, সেই কথা ভুলতো নেভাবা। শাস্ত্ৰত বহুতো নীতি-নিয়মৰ কথা আছে। সিবিলাকৰ কথা তুমি একোৱেই নেজানা। সকলোবোৰ প্ৰাচীন পণ্ডিতৰ মতে, যুদ্ধই হ’ল আটাইতকৈ ডাঙৰ পাপ। তোমাৰ মন্থত সকলো সময়তে মাথোন সেই পাপ-বাক্যৰেই উচ্চাৰণ শব্দনা যায়। আৰু এটা কথা, দেশ-কাল যোঁতয়া অনুকূল হৈ থাকে, তেতিয়াহে বল-বিক্ৰমৰ প্ৰদৰ্শন সমীচীন। বৰ্তমান সময়ত অজ্ঞানৰ লগত যুদ্ধ কৰাটো দেশ-কালৰ পৰিপন্থী। কৰ্ণ, তোমাক স্তুতিব খুজিছোঁ, অজ্ঞানৰ তুলনাত এতিয়ালৈকে তুমি কি কৰিছা? আমি তেওঁক প্ৰতাৰণা কৰি তেৰ বছৰকাল নিবাসন দিছোঁ। সেই সিংহ এতিয়া পিঞ্জৰাৰ পৰা মুকলি হৈছে। সেই সিংহই জানো আমাক নিঃশেষ নকৰাকৈ থাকিব? আমি আটাইবোৰে লগ লাগি অজ্ঞানৰ মূখ্যমুখি হ’বলৈ সাজু আছোঁ। কিন্তু, তুমি অকলশৰীয়াটো সেই দঃসাহস নকৰিবা।”

অশ্বথামায়ো ক’লে, “কৰ্ণ, মিছা অহংকাৰ কৰি লাভ নাই। তোমাৰ প্ৰবোচনাতেই দৰ্যোধনে পাণ্ডৱসকলৰ সকলো সম্পত্তি হৰণ কৰিছে। কিন্তু, তুমি জানো কোনোবাদিনা পাণ্ডৱসকলৰ যি কোনো এজনৰ লগত ৰথীয়ে-ৰথীয়ে যুঁজ কৰি সিজনক পৰাজিত কৰি পাইছা? তুমি বাৰুকোন যুদ্ধত কাক পৰাজিত কৰি কৃষ্ণাক জয় কৰিছিল? কিয়, তোমাৰ প্ৰবোচনাতেই জানো বিধৱীত অৱস্থাত মাথোন এখন বস্ত্ৰ পিন্ধি থকা অৱস্থাত তেওঁক ৰাজসভালৈ অনা হোৱা নাছিল? মানুহ আৰু কীট-পতংগ পৰ্যন্ত প্ৰত্যেকেই আপোন শক্তি অনুযায়ী বহু কথাৰেই ক্ৰমা কৰে। কিন্তু, দ্ৰৌপদীক যি অমানৱিক কষ্ট দিছিল, পৃথিৱীৰ

কোনেও তাক ক্ষমা নকৰে। পাণ্ডৱে যে নকৰে, সেয়া জনা কথা। ধৰ্মৰ বিষয়ে জ্ঞান থকা সকলোৱেই কয়, শিষ্য আৰু পুত্ৰৰ মাজত প্ৰভেদ নাই। সেই কাৰণেই, অজ্ঞান মোৰ পিতা দ্ৰোণৰ অতি মৰমৰ পাত্ৰ। দূৰ্যোধন, তোমাৰ কীৰ্তিৰ কথাও কওঁ, শূনা। তোমাৰ কাৰণেই সেই অন্যায় পাশাখেল পতা হৈছিল। তুমিয়েই দ্ৰৌপদীক ৰাজসভালৈ টানি অনাইছিল। ইন্দুপন্থ তুমিয়েই হৰণ কৰিছিল। গতিকে, তুমিয়েই এতিয়া অজ্ঞানৰ লগত যুদ্ধ কৰা। তোমাৰ মোমায়েৰা সেই কুট পট্টা-খেলুৱৈ শকুনিয়োও তোমাৰ ফলীয়া হৈ যুদ্ধ কৰক। এটা কথা কেৱল মনত ৰাখিবা, অজ্ঞানৰ গাণ্ডীৰৰ পৰা পাশাতিৰ ফটুবোৰ মৰ্কাৰি হৈ ওলাই নাই; ওলাই আহে চোক থকা জোড়া জোড়া কাঁড়; আৰু সেইবোৰ মাজবাটতে তোমাৰ মনৰ বাসনা পূৰ কৰি ধৰ্মক নৰয়। মোৰ আচাৰ্য-পিতাই তোমাৰ ফলীয়া হৈ যুদ্ধ কৰিলে কৰিব পাৰে। কিন্তু, মোৰ কথাষাৰ স্পষ্ট—খনজুৱৰ লগত মই যুদ্ধ নকৰোঁ। আৰু যদি মৎস্যৰাজ আহে, তেতিয়া হ'লে অৱশ্যে যুদ্ধ কৰিম।”

পিতামহ ভীষ্মই অশ্বথামাক শাস্ত কৰি ক'লে, “আচাৰ্যপুত্ৰ, কণই বোধকৰোঁ তোমাক যুজলৈ উঠাবৰ বাবেহে সেইবোৰ কথা কৈছে। তুমি তেওঁক ক্ষমা কৰা। এইটো মহাত্ম আমাৰ নিজৰ মাজত তথিয়াতথি মূঠেই উচিত নহয়। আমি সকলোৱে মিলি-জুৰিয়েই যুজ দিব লাগিব।”

অশ্বথামাই তেতিয়া ক'লে, “মোৰ পিতা আচাৰ্য দ্ৰোণে কাৰো প্ৰতি কিবা কুচুটীয়া মনোভাৱ পুহি অজ্ঞানৰ প্ৰশংসা কৰা নাই। কাৰণ, বিজ্ঞজনে গুণবান শত্ৰুৰ গুণৰ প্ৰশংসা আৰু দোষদুষ্ট গৰুৰো দোষ-দুৰ্টিৰ নিশ্চা কৰাত পৰামৰ্শ নহয়। তেনে বিজ্ঞজনে পুত্ৰকো যিদৰে ভৎসনা কৰিও সং উপদেশ দিয়ে, শিষ্যকো সেইদৰে অপ্ৰিয় কথা কৈয়ো কল্যাণকৰ উপদেশ দিয়ে।”

অশ্বথামাৰ কথা শুনি উঠি দূৰ্যোধনে দ্ৰোণৰ পুত্ৰত ক্ষমাভিক্ষা কৰিলে। কণ, ভীষ্ম আৰু কৃপয়ো দ্ৰোণক অনুৰোধ কৰিলে, যাতে তেওঁ দূৰ্যোধনৰ দুষ্টতাত দোষ নধৰি তেওঁক ক্ষমা কৰে। দ্ৰোণে

তেতিয়া ক'লে, “শান্তনুন্দন্দন ভীষ্মৰ কথা শুনি মই তেওঁক ইতিমধ্যে ক্ষমা কৰিছোঁৱেই। মই নিশ্চিত যে, সেই যোদ্ধাজন অজুৰ্নৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়। ভাবিছোঁ, অজ্ঞাতবাসৰ সময় শেষ নোহোৱা হ'লে, অজুৰ্নে নিশ্চয় আমাৰ আগত গা দেখা নিদিলেহেঁতেন। দেখা দিছেহি যোঁতয়া, তেওঁ বিবাটৰ গৰু-গাইজাক উদ্ধাৰ নকৰাকৈ উভতি নেযায়। এইটো পৰিস্থিতিত আপোনাসকলে এনেদৰে সিদ্ধান্ত কৰক, যাতে দূৰ্যোধনৰ কোনো অখ্যাতি নহয় আৰু কোনো পৰাজয়ৰ গ্লানিয়েও তেওঁক স্পৰ্শ নকৰে।”

ভীষ্মই ইতিমধ্যে আঁকি উলিওৱা কাল-চক্ৰ আৰু কাষতে কৰা গণনাবোৰ দেখুৱাই ক'লে, “আচাৰ্য দ্ৰোণে নিভুল কথাষাৰকে কৈছে। এয়া চাওক, কেৱল তেৰ বছৰ সম্পূৰ্ণ হোৱাই নহয়, পাঁচ মাহ ছাঁদিন অতিৰিক্ত সময় উকলি যোৱাৰ পাচতহে অজুৰ্নে গা দেখা দিছেহি। পান্ডৱসকলৰ ধৰ্মজ্ঞান প্রশংসনীয়। তেওঁলোক নিৰ্ভীৰ। গতিকে, তেওঁলোকে কোনো অন্যায়ৰ আশ্ৰয় লৈ ৰাজ্য উদ্ধাৰ কৰাৰ কথা নেভাবে। দূৰ্যোধন, তোমাক এষাৰ কথা কৈ থওঁ—কোনো যুদ্ধতেই মই কাৰো সম্পূৰ্ণ সফলতা দেখা নাই। এটা পক্ষৰ জয়, আনটো পক্ষৰ পৰাজয় ঘটিবই। সোৱা, অজুৰ্ন আহি ওলালহিয়েই। এতিয়া যুদ্ধ কৰিবা নে ধৰ্মসম্মত কাম কৰিবা, তৎক্ষণাৎ থিৰাং কৰি লোৱাঁ।”

দূৰ্যোধনে ক'লে, “পিতামহ, পান্ডৱবিলাকক মই ৰাজ্য ওভোতাই নিদিওঁ। এয়া মোৰ খাতাং কথা। গতিকে, আপোনাসকলে মোৰ হৈ যুদ্ধ দিয়ক।”

ভীষ্মই তেতিয়া ক'লে, “তেনেহ'লে, মোৰ সিদ্ধান্তটো শুনো; ইচ্ছা হ'লে সেইদৰে কাম কৰিলে তুমি অন্ততঃ গ্লানিৰ হাত সাৰিব পাৰিবা। তুমি তোমাৰ সৈন্যবোৰক চাৰি ভাগ কৰি লোৱাঁ। তাৰে এভাগৰ সৈতে তুমি নিজে হস্তিনাপুৰলৈ উভতি যোৱাঁগৈ। এভাগে গৰু-গাইৰ জাকটো লৈ যাওক। বাকী দুভাগ লৈ আমি অজুৰ্নৰ লগত যুদ্ধ দিওঁ।”

ভীষ্মৰ কথাই ৰাজিল। এভাগ সৈন্যৰ লগত দূৰ্যোধন বেগাবেগিকৈ হস্তিনাপুৰ-অভিমুখী হ'ল। এভাগে গৰু-গাইজাক লৈ কিৰিণি পাৰি

যাবলৈ ধৰিলে। বাকী দুভাগক লৈ ভীষ্মই লৰালৰিকৈ বেহুৱা সজাবলৈ ধৰিলে আৰু ক'লে, “সাগৰৰ উপকূলে যিদৰে জোৱাৰৰ ঢৌবোৰ খুন্দা খায়েই উৰ্ভাতি যাবলৈ বাধ্য কৰে, ময়ো সেইদৰে অজুৰ্নক ওভোভাই পঠিয়াম। আচাৰ্য, আপুনি এই বেহুৱা মাজভাগত থাকক। অশ্বত্থামাই বাওঁ ফালটো আৰু কুপাচাৰ্যই সোঁফালটো ৰক্ষা কৰিব। সমুখ ভাগটো ৰক্ষা কৰিব সন্তপন কৰ্ণই। আৰু মই সমস্ত প্ৰতিৰক্ষাৰ গদাৰি ধৰিম, বেহুৱা নৈজৰ ফালে থাকি।”

॥ কোঁৱৰৰ গোঁৱৰ চুৰমাৰ ॥

দ্রোণেই আঙুলিয়াই দেখুৱালে, “সৌখন অজুৰ্নৰ ৰথ। সেয়া তাৰ পৰাই তেওঁ দেৱদত্ত শংখ বজাই শুনাব লাগিছে। লগতে তেওঁৰ পতাকা-দণ্ডৰ ওপৰত বঁহি অহা হনুমানৰ ঘোৰ গৰ্জন শুনিবলৈ পোৱা গৈছে। সোৱা চোৱা, অজুৰ্নে তেওঁৰ গাণ্ডীয়া ধনুৰ গদগ কি প্ৰবল শক্তিয়ে টানিব লাগিছে। আৰু এয়া দুপাট কাঁড় আহি মোৰ ভৰি দুখনৰ আগত পৰিছেহি। তেওঁ মোক সেৱা কৰিছে। আৰু এয়া দেখিলানে মোৰ দুয়োখন কাণৰ কাষেদি দুপাট কাঁড় পাৰ হৈ গ'ল। তেওঁ মোক মোৰ কুশল-বাতৰি সুধিলে।”

অজুৰ্নৰ সিয়ান চকুহালেও দেখিলে, সকলোৱেই আছে—তেওঁ বিচাৰি অহা মানুহটো মাথোন নাই। দ্রোণ, ভীষ্ম, কৰ্ণ—সকলোবোৰেই আছে ; নাই মাথোন দূৰ্যোধন। তেওঁ তেতিয়া উত্তৰক ক'লে, “অলপ ৰ'বা, ৰথখন সোঁ পিনলৈ ঘূৰাই নিয়া। নিৰামিষ যুদ্ধত মোৰ মন নবহে। সোঁপিনে ব'লা, দূৰ্যোধনক ধৰোঁগৈ। তাক জয় কৰি গৰুজাক উদ্ধাৰ কৰি উঠি বাকীবোৰৰ লগত পাচে-পাৰে যুঁজিমহি।”

অজুৰ্নক আনপিনে যোৱা দেখি দ্রোণে ক'লে, “বুজিছোঁ, তেওঁ দূৰ্যোধনৰ বাহিৰে বাকী কাকো বিচৰা নাই। ব'লা, আমি তেওঁৰ পিচে পিচে যাওঁ।”

তাকে দেখি অজুৰ্নে কুব্জ-সৈন্যদলৰ পিনে কাঁড়ৰ পাচত কাঁড় বৰষিবলৈ

ধৰিলে। কাকীত-কবিঙৰ দৰে জাকে জাকে কাড়ি আহি আকাশ
গোটেইখন ছাটি পেলালে। অজ্ঞানৰ শংখধনিৰ প্ৰবল শব্দ, বথৰ চকৰী-
বোৰৰ ঘৰ্ঘৰিণ, গাণ্ডীৱৰ বিবাত টংকাৰ, আৰু পতাকাদণ্ডৰ চাৰিওকাষে
থকা অশৰীৰী ভুতবোৰৰ হুংকাৰ—সকলোবোৰ মিহলি হৈ গোটেইখন
পৃথিৱীকে ক'পাই তুলিলে। সেই তুমুল শব্দৰ ঝলকনিত জাকে জাকে
গৰু-গাই নেজ দাঙি দাঙি একেলগে হেৰ্বেলিয়াই হেৰ্বেলিয়াই নিজৰ
চিনাকি গৰু খুটিবোৰলৈ বুলি চপলিয়াই উভতি আহিবলৈ লাগিল।
বিনাযুদ্ধে সেই গৰু-গাইবোৰ উদ্ধাৰ কৰি উঠি অজ্ঞানে দূৰ্যোধনক
ধৰিবৰ বাবে আগবাঢ়িছিল। এনেতে তেওঁ দেখিলে, সকলোবোৰ
কুৰুবাৰে তেওঁক পিচফালৰ পৰা আগুৱাব ধৰিছেহি। তাকে দেখি তেওঁ
উত্তৰক ক'লে, “ব'লা, বথখন ঘূৰাই কণ থকাৰ পিনলৈ লৈ ব'লা।”

অজ্ঞানক সেইদৰে কণৰ পিনে চোঁচা লোৱা দেখি দূৰ্যোধনৰ ভায়েক
বিকণ আৰু কেইজনমান যোদ্ধা অজ্ঞানক আগচি ধৰিবলৈ আগবাঢ়ি
আহিল। কিন্তু, অজ্ঞানৰ শৰ-প্ৰহাৰত আটাইকেয়োজনে প্ৰাণ লৈ পলাল।
স্বতপন্ন কণৰ ভায়েক সংগ্ৰামজিতে অজ্ঞানৰ হাতত প্ৰাণ বিসৰ্জন দিলে।
কণ নিজেও সেইদিনা অজ্ঞানৰ সমুখত বেচিপৰ ঠাৱৰিব নোৱাৰিলে;
গোটেই গা তেজেৰে ৰাঙলী হৈ বেহুৰ সমুখ ভাগৰ পৰা আঁতৰি পলাল।

দেৱৰাজ ইন্দ্ৰকে প্ৰমুখ্য কৰি অনেক দেৱতা আৰু গন্ধৰ্ব-মহৰ্ষি
জাক পাতি আহি আকাশ-পথত বৈ যুদ্ধ চাবলৈ লাগিলহি। কণক
পৰাভূত কৰি উঠি অজ্ঞানে উত্তৰক বথখন কৃপাচাৰ্য থকাৰ পিনলৈ নিবলৈ
ক'লে। অলপ পৰ যুদ্ধ কৰাৰ পাচতে কৃপাচাৰ্যৰ বথৰ চাৰিওটা ঘোঁৰা
অজ্ঞানৰ শৰ-প্ৰহাৰত ঠাৱৰিব নোৱাৰি জ'পিয়াই উঠিল; লগে লগে
কৃপাচাৰ্য বথৰ পৰা বাগৰি হামখুৰি খাই পৰিল। অজ্ঞানে সিজনৰ
গোঁৰৰ ৰক্ষা কৰি সিমানে এৰিছিল। কিন্তু, অলপ পৰ পাচতে
মাটিৰ পৰা উঠি অজ্ঞানৰ গালৈ এপাট-এপাটকৈ দহপাট কাড়ি মাৰিলে।
উপায় নেদেখি অজ্ঞানেও কৃপাচাৰ্যৰ কবচ, ধনু, বথ আৰু ঘোঁৰা আটাই-
খিনিৰে জ্বইন মাৰি থ'লে। কৃপাচাৰ্যক তেতিয়া আন কিছমান যোদ্ধাই
ডাং-দোলা কৰি ডাৰ পৰা আঁতৰাই নিলে।

তাৰ পাচত দ্রোণাচাৰ্যৰ মন্ত্ৰামুখি হৈ অজ্ঞানে সিজনক নমস্কাৰ কৰি লৈ ক'লে, “গদৰুদেৱ, আমি বনবাস যাপন কৰি উঠি শত্ৰুৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ ল'বলৈ আহিছোঁ। গতিকে, আপোনাৰ আমাৰ ওপৰত থং কৰাৰ অধিকাৰ নাই। কেৱল আপুনি যদি মোক আগতে আক্ৰমণ কৰে, তেতিয়াহে মই আপোনাক প্ৰহাৰ কৰি তাৰ উত্তৰ দিম।”

দ্রোণে তাকেই কৰিলে। অজ্ঞানক তেওঁ বহুতো কাঁড়ৰে ক'ড়িয়াই শালিবলৈ ধৰিলে। লগে লগে অজ্ঞানেও দ্রোণলৈ কাঁড় মাৰিবলৈ আৰম্ভ কৰি দিলে। দুয়োৰো মাজত প্ৰবল যুদ্ধই পক লৈ উঠিল। বাৰিষাৰ বৰষুণৰ দৰে অহা বাণৰ প্ৰহাৰত যেতিয়া দ্রোণ অস্থিৰ হৈ উঠিল, তেতিয়া আচাৰ্য-পুত্ৰ অশ্বথামাই অজ্ঞানক বাধা দিলেহি। মনে মনে তেওঁ অজ্ঞানৰ ধনুৰ্বিদ্যাৰ প্ৰশংসা কৰিলে। অৱশ্যে, তেওঁৰ পিতাক দ্রোণৰ প্ৰতি ক্ষমাহীন শৰ-প্ৰহাৰ দেখি খঙতো অধীৰ হৈ উঠিল। অজ্ঞানেও অশ্বথামাক দেখি গদৰু দ্রোণক এৰি সমন্বীয়া যোদ্ধাগৰাকীক ধৰিবলৈ এটা স্তব্ধা বিচাৰি পালে। সেই ছেগতে দ্রোণ তেজেৰে বাঙলী হৈ তাৰ পৰা আঁতৰ হ'ল।

ইফালে অলপ পৰৰ পাচতে অশ্বথামাৰ তুণত থকা সকলোবোৰ কাঁড় ঢুকাই শেষ হ'ল। অজ্ঞানে তেতিয়া তেওঁক তাতে এৰি থৈ কৰ্ণৰ ফালে দূৰাই চোঁচা ল'লে। দুয়োজনৰ মাজত বহু পৰলৈ যুদ্ধ চলিল। অৱশেষত, অজ্ঞানৰ এপাট কাঁড়ে কৰ্ণৰ বুকুখন শালি ধৰিলে। কৰ্ণৰ সৌভাগ্য, কাঁড়ডাল বেছি দ-কৈ নোসোমাল। কৰ্ণই অসহ্য বেদনাত বুকুখন খামুচি ধৰি তাৰ পৰা লৰালৰিকৈ বিদায় ল'লে।

এনেতে অজ্ঞানে উদ্ভৱ ক'লে, “ব'লা, এইবাৰ সৌ সোণালী পতাকা উৰি থকা বথখনৰ ওচৰলৈ ব'লা। তাতে মোৰ পিতামহ ভীষ্মই মোলৈ বাট চাই আছে।”

উদ্ভৱে তেতিয়া উদ্ভৱ দিলে, “হে বাঁৰ, মই আপোনাৰ ধনু-কাঁড়ৰ কৌশল দেখি অবাক হৈছোঁ। আপোনাৰ প্ৰতিযোগ্যাসকলো সাধাৰণ বাঁৰ নহয়। কিন্তু, আপুনি অশুভ কৌশলেৰে তেওঁলোকক পৰাস্ত কৰিছে। মোৰ এনে লাগিছে যেন আপোনাসকলৰ লগে লগে আকাশ-

পৃথিৱী গোটেইখন চাৰিওপিনে ঘূৰিবলৈ লাগিছে। তেজ, মণ্ডুহ আৰু মেদৰ গোন্ধে মোৰ মূৰটো আচন্দাই কৰি আনিছে। ভয়ত মোৰ কলিজাটো ধপধপাই উঠিছে। মোৰ আৰু বথৰ বাঘজৰী ধৰি থকাৰ শক্তি নাই।”

অজ্ঞানে তেতিয়া মূৰত এমোকোৰা হাঁহ লৈ ক’লে, “ভয় নকৰিবা, উত্তৰ! তুমি ধৈৰ্য ধৰাঁ। আজিৰ যুদ্ধত তুমিও সাৰ্থি হিচাপে যথেষ্ট কৰ্মকৌশল দেখুৱাইছা। ভীষ্মৰ ওচৰলৈ মোক লৈ ব’লা। তোমাকো আজি মই বিচিহ্ন অশ্বকৌশল দেখুৱাম।”

তাৰ পাচত, উত্তৰে তেওঁৰ বথ ভীষ্ম থকাৰ পিনলৈ চলাই নিলে। অজ্ঞান আৰু ভীষ্ম দুয়ো দুয়োৰো মূখামুখি হোৱাৰ লগে লগে দুয়োৰো মাজত ভয়ংকৰ যুদ্ধ আৰম্ভ হ’ল। পোনতে ভীষ্মই কেইবাপাটো শৰ মাৰি অজ্ঞানৰ পতাকাখনত আঁকি থোৱা হনুমানৰ ছবিখন ঘা লগাই নষ্ট কৰি পেলালে। সিখনৰ আশে-পাশে আঙ্গাসতে বহি যোৱা অশ্বৰীৰী ভুতকেইটাকো শৰেৰে শালিলে। ভীষ্মই অজ্ঞানক চিনি পায়ো সেইদৰে নিদৰ্য় ব্যৱহাৰ কৰাত অজ্ঞানৰ ভীষণ খং উঠিল। অজ্ঞানেও তেতিয়া কেইবাপাটো শৰ মাৰি ভীষ্মৰ বথত থকা পতাকাদণ্ড ডাল ভাঙি পেলালে, মূৰৰ ওপৰত থকা ছাতিটোৰ চিন-মোকাম নোহোৱা কৰিলে, আৰু ভীষ্মৰ গা-ৰখীয়া কেইজনক পৃথিৱীৰ পৰা বিদায় দি থ’লে। তাৰ পাচত, দুয়ো দুয়োলৈকে লক্ষ্য কৰি অগ্নি-বাণ, বায়ু-বাণ, বৰুণ-বাণ ইত্যাদি বহুত প্ৰকাৰৰ বাণ এৰি বিচিহ্ন লীলাখেলাৰ সৃষ্টি কৰিলে। সব্যসাচী অজ্ঞানে প্ৰতিটো চকুৰ পচাৰতে বিৰাট গাণ্ডীৱ ইখন হাতৰ পৰা সিখন হাতলৈ নি বিভিন্ন ধৰণৰ শৰ জুৰি ভীষ্মৰ দৰে আঁতৰখী বীৰকো আঁহৰ কৰি তুলিলে। তাৰ পাচত, অজ্ঞানে বহুবাৰ ভীষ্মৰ হাতৰ ধনুৰ ভাঙি ভাঙি সিজ্ঞনক প্ৰায় নিৰস্ত কৰি ৰং চালে। অৱশেষত, অজ্ঞানে স্বৰ্গলোকত শিকি অহা নিয়মেৰে দিব্য-অস্ত্ৰবোৰ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। এবাৰ তেওঁ ভীষ্মৰ বুকুত এপাট-এপাটকৈ দহপাট শৰ বহুৱাই দিলে। চেতনা হেৰুৱাই ভীষ্ম বথৰ ওপৰতে বাগৰি পৰিলে। তেনে অৱস্থাত আপোন কৰ্তব্য স্মৰি সাৰ্থিয়ে ভীষ্মৰ বথ যুদ্ধভূমিৰ পৰা আঁতৰাই নিলে।

ছেগ চাই দর্যোধনে অজ্ঞানৰ পিনে খেদা মাৰি আহিল। লগে লগে অজ্ঞানৰ শৰ-প্ৰহাৰত দর্যোধন ঠাৱৰিব নোৱৰা হ'ল। এনেতে দর্যোধনৰ ভায়েক বিকৰ্ণ এটা হাতীৰ পিঠিত উঠি অজ্ঞানৰ পিনে ঢপলিয়াই আহিল। লগে লগে অজ্ঞানে সেই হাতীটোৰ পাচ-মূৰলৈ লক্ষ্য কৰি এপাট অতি গধৰুৱা কাড়ি মাৰি পঠিয়ালে। মন্থততে হাতীটো মাটিত বাগৰি পৰিল। ইতিমধ্যে, দর্যোধনে অজ্ঞানৰ কপালৰ পিনলৈ লক্ষ্য কৰি শৰ এৰিছিল। অজ্ঞানৰ কপালৰ পৰা তেজৰ সোঁতা এটা বৈ আহিল। তাৰ পাচত, অজ্ঞানে দর্যোধনক শৰ-প্ৰহাৰেৰে থকা-সৰকা কৰি পেলালে। উপায় নেপাই দর্যোধন তেজৰে ৰাঙলী হৈ পলাল। অজ্ঞানে তেতিয়া হাঁহি হাঁহি দর্যোধনক ইতিংক কৰি ক'লে, “হেৰা দর্যোধন, এয়া তুমি কি দেখুৱাব খুজিছা? তোমাৰ নিচিনা মহাবীৰেও নো যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ পৰা যুদ্ধ এৰি পলায় নে! আজিৰ পৰা তোমাৰ দর্যোধন নামটো এৰি পেলাৱা। কাৰণ, সেই নামটোৰ লগত তোমাৰ কামৰ মিল নাইকিয়া হ'ল।”

অজ্ঞানৰ মন্থত উপলব্ধি-মিহলি কথা শুনি দর্যোধন আকৌ উজ্জীৱি আহিল। বাকীসকল কুৰুৱাৰ তেওঁক বক্ষা কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিল। অজ্ঞানে তেতিয়া তেওঁৰ গাণ্ডীৱত ইন্দুৰ পৰা পোৱা সম্মোহন শৰ জুৰি ল'লে। সকলোবোৰ বীৰ ওচৰ পোৱাৰ লগে লগে তেওঁ সেই শৰ এৰিলে। তাৰ পাচত তেওঁ তেওঁৰ মহাশংখ দেৱদত্তত এটা অপূৰ্ব সুৰ বজাবলৈ ধৰিলে। সকলোবোৰ বীৰ য'তে আছিল ত'তে শব্দই পৰিল। উত্তৰে দেখিলে, কাৰো সাৰসুৰ নোহোৱা হ'ল।

অজ্ঞানে উত্তৰাৰ অনুরোধটো মনত পেলাই উত্তৰক ক'লে, “উত্তৰ, তুমি ৰথৰ পৰা নামি যোৱাচোন। দ্ৰোণ আৰু কৃপৰ বগা চাদৰ দৰ্শন, কৰ্ণৰ হালধীয়া চাদৰ্শন, অশ্বত্থামা আৰু দর্যোধনৰ নীলচীয়া চাদৰ দৰ্শন তেওঁলোকৰ গাৰ পৰা সোলোকাই লৈ আনাগৈচোন। উত্তৰাৰ পদজালবোৰক পিছাবলৈ হেনো লাগে। ভীষ্মৰ বাওঁফালেদি ঘূৰি যাবা। তেওঁ টোপনি যাব নেলাগে। কাৰণ, তেওঁ মোৰ সম্মোহন শৰৰ প্ৰতিবেধক জানে।”

উত্তৰে কুব্জবীৰসকলৰ সেই বংবিৰঙৰ কাপোৰবোৰ সোলোকাই আনি লৈ গৈ। তাৰ পাচত, তেওঁলোক উলটি যাবলৈ ওলাল। এনেতে ভীষ্মই সাৰ পাই উঠি অজ্ঞানলৈ আকৌ কেইপাটমান শৰ এৰিলে। অজ্ঞানে তেতিয়া একেলগে দহপাট শৰ এৰি ভীষ্মৰ শৰীৰৰ একাষে বহুৱাই দিলে। ভীষ্ম আকৌ শুই পৰিল। এনেতে দূৰ্যোধনেও সাৰ পাই উঠি ভীষ্মৰ ফালে চাই ক'লে, “পিতামহ, কি চাই আছে? অজ্ঞানক এইদৰে হাঁহিমুখে যাবলৈ নিদিব।” ভীষ্ময়ো তেতিয়া হাঁহি হাঁহি উত্তৰ দিলে, “বোজো তোমাৰ নো বন্ধি-বিক্ৰম ইমানপৰ ক'লৈ গৈছিল? শূনা, তুমি যেতিয়া মৰাৰ লেখীয়াকৈ জেলপুঙা দি শুই আছিলো, অজ্ঞানে তেতিয়া তোমালোকৰ প্ৰতি কোনো নৃশংস ব্যৱহাৰ নকৰিলে। অজ্ঞানে স্বৰ্গ-মৰ্ত্য-নৰকৰ বিনিময়তো স্বধৰ্ম ত্যাগ নকৰে। সেইবুলিয়েই তোমালোক সকলোৱেই এতিয়ালৈকে জীয়া মানুহৰ ভাত খাবলৈ বাচি আছে। গতিকে, তুমি নিজৰ দেশলৈ উভতি যোৱাগৈ, অজ্ঞানেও গৰু-গাইখনি লৈ উভতি যাওকগৈ।” কথাষাৰ সকলোৱে ভাল বুলিলে।

অৱশেষত, কৌৰৱসকল যাবলৈ ওলোৱা দেখি অজ্ঞান শাস্ত হ'ল। তেওঁ তেতিয়া পিতামহ ভীষ্ম, আচাৰ্য দ্ৰোণ আৰু কৃপাচাৰ্য প্ৰত্যেকৰে ভাৰি দখন চুই যোৱাকৈ দহপাট-দহপাট শৰ মাৰি প্ৰণাম জনালে। আচাৰ্য-পুত্ৰ অশ্বথামাকো যথানিয়মে সম্ভাষণ জনালে। তাৰ পাচত, এপাট শৰ মাৰি দূৰ্যোধনৰ মৰুত থকা মূৰুটো ছিৰাছিৰ কৰি পেলালে। এইদৰেই কৌৰৱৰ গৌৰৱ চৰমাব কৰি উঠি অজ্ঞানে উত্তৰক ক'লে, “ব'লা, এতিয়া আমি উভতি যাওঁগৈ। তোমাৰ সকলোবোৰ গৰু-গাই উদ্ধাৰ হ'ল।”

ইমানপৰে যিবোৰ সাধাৰণ কৌৰৱ সেনা গছ-বনৰ আঁৰ লৈ লুকাই আছিল, সকলোবোৰে মূৰ্কাৰলৈ ওলাই আহি অজ্ঞানক প্ৰণাম কৰি ক'লে, “হে মহাভাগ, এতিয়া আমাক আপুনি কি আদেশ দিয়ে—কওক।” অজ্ঞানে তেওঁলোকক ক'লে, “তোমালোক উভতি যোৱাগৈ। তোমালোকৰ কোনো ভয় নাই।” লগে লগে তেওঁলোকে অজ্ঞানৰ ক্ৰুৰ আকৌ এবাৰ মৰ দোৱালে।

উত্তৰে বথখন ওভোতাই লোৱাৰ পাচতে অজ্ঞানে তেওঁক ক'লে,
“বোপা উত্তৰ, ৰাজধানীলৈ উভতি গৈয়েই তুমি তোমাৰ পিতাক আমাৰ
চিনাকিবোৰ নিদিবগৈ। নহ'লে, তোমাৰ পিতাৰাই হঠাৎ প্ৰাণ হেৰুওৱাৰ
সম্ভাৱনা। তুমি বৰং ক'বাগৈ, তুমি নিজেই কৌৰৱবিলাকক পৰাভূত কৰি
গোট্টেইখিনি গো-সম্পদ উদ্ধাৰ কৰিছা।”

উত্তৰে উত্তৰ দিলে, “হে মহাবীৰ, যি কাম কেৱল আপোনাৰ পক্ষেই
সাধন কৰাটো সম্ভৱ, সেয়া মই নিৰ্গিকনে কেনেকৈ কৰিব পাৰোঁ! তথাপি,
আপোনাৰ পৰা আদেশ নোপোৱালৈকে পিতাৰ পৰা আচল ঘটনাটো
গোপন কৰি থ'ম।”

ৰাজধানীৰ ওচৰৰ মৰিশালিখন পায়ৈ সন্নিধ গছজোপাৰ তলত
তেওঁলোক থমকি ৰ'লিহি। অজ্ঞানে তেওঁৰ ধনু-কাড়িবোৰ সামৰি-সুতৰি
টোপোলা বান্ধি আকৌ আগৰ ঠাইত তুলি থ'লে। নিজৰ পতাকাখনৰ
সলনি উত্তৰৰ সিংহৰ ছবি থকা পতাকাখন বথৰ ওপৰত থকা পতাকাদণ্ডত
আঁৰি দিলেহি। লগে লগে অশৰীৰী ভূতকেইজনো অদৃশ্য হৈ পৰিল।

অজ্ঞানে তেতিয়া উত্তৰক ক'লে, “ইয়াতে অলপ সময় বৈ আমি বথৰ
বোৰাকেইটাক দলাইমলাই কৰি ভালকৈ ধুৱাই-পথলাই লওঁ। আবেলিহে
নগৰত সোমামগৈ। ইতিমধ্যে, বাতৰিটো তোমাৰ গৰুখুটিৰ কাৰোবাৰ
হতুৱাই দিওৱা—তুমি যে গৰু-গাই গোট্টেইখিনি উদ্ধাৰ কৰি আনিছা!”

আবেলিলৈ অজ্ঞান আকৌ বহুমলা হৈ পৰিল। উত্তৰক বথৰ বথী
সজাই বহুমলাই সাৰথিৰ ভূমিকা লৈ নগৰৰ অভিমুখে বথ মেলা দিলে।

॥ শুল্কিষ্ঠিৰৰ নাকৰ তেজ ॥

সুশৰ্মা আৰু দ্ৰিগত দেশৰ সৈন্যবোৰক এশকনি দি উঠি বিৰাট ৰজা
আৰু বাকী চাৰিজন পাণ্ডৱ ইতিমধ্যে ৰাজধানীলৈ উভতি আহিছিল।
আহি পায়ৈ বিৰাটে যোঁতয়া শুনিলে, দক্ষিণ ফালৰ গৰুখুটিটোও
কৌৰৱসকলে আক্ৰমণ কৰিলত ৰাজকোঁৱৰ উত্তৰে লগত মাথোন নন্দাসক
বহুমলাক সাৰথি হিচাপে লৈ শত্ৰুৰ মন্থামন্থি হৈছেগৈ, তেতিয়া তেওঁ

চিন্তাত ছটফটাবলৈ ধৰিলে। নিজকে নিজেই কোৱাৰ দৰে তেওঁ কৈ উঠিল, “মাথোন এটাই আশা আছে, যদি কেনেবাকৈ তেওঁলোক আগে-ভাগে উভতি গৈছেগৈ! দ্বিগতীয়াবিলাকৰ পৰাজয়-বাতৰি শুনি হয়তো উভতি যাবগৈয়ো পাৰে। কিন্তু যদি উভতি যোৱা নাই—!” তাৰ পাচত তেওঁ তেওঁৰ সৈন্যবিলাকলৈ চাই ক’লে, “তোমালোক তৎক্ষণাৎ দক্ষিণ সীমান্তৰ পিনে যোৱা। গৈয়েই মোলৈ বতৰাটো পঠিয়াই দিয়াগৈ—কোৱাৰ জীয়াই আছে নে নাই! নক’লেও হ’ব, নপ্ৰসংগ যাব সাৰথি তাৰ জীয়াই থকাৰ আশা কিমানকণ!”

যদ্বিচ্ছিৰে হাঁহি এটা মাৰি বিবাট বজাক সাম্বন্ধনা দি ক’লে, “মহাৰাজ, আপুনি নিশ্চিত হৈ থাকক। বৃহন্নলা যাৰ সাৰথি, সিজনেৰ মৃত্যু অসম্ভৱ। সিজনে নিপুণ সাৰথিৰ সহযোগত কোঁৱৰবিলাকহে নেলাগে, যি কোনো দেৱতা-দানৱকো হেঁচাৰঙে জয় কৰিব পাৰে। চাই থাকক, আপোনাৰ শত্ৰুবোৰে আপোনাৰ গো-সম্পদৰ কোনো ক্ষতি কৰিব নোৱাৰে।”

ঠিক সেই মহত্বতে উত্তৰে অজ্ঞানৰ কথামতে পঠিওৱা গুৱাল কেইজনমানে বাতৰিটো দিলেহি—উত্তৰে কোঁৱৰসকলক পৰাভূত কৰি গৰু-গাইবোৰ উদ্ধাৰ কৰি আনিছে। বিবাটৰ হৃদয় আনন্দত নাচি উঠিল। তেওঁ মন্ত্ৰীসকলক মাতি আনি আদেশ দিলে: হাতীৰ পিঠিত উঠি কাঁহ-পিতলৰ ঘণ্টা বজাই ঘোষকৰ দলে চাৰিওপিনে উত্তৰৰ বিজয়-কাহিনী ঘোষণা কৰি দিয়ক, ৰাজধানীৰ ৰাজআলি পতাকা উৰুৱাই ৰমণীয়-শোভনীয় কৰি তোলাক, আৰু সকলোবোৰ বিষয়া-নাগৰিকে উত্তৰক স্তৱগদ্যৰ তুলি আনক। বৃহন্নলাকো সেইদৰে ৰাজকুঁৱৰী উত্তৰাই নিজে কাৰেঙৰ কুঁৱৰী-লিগৰী সকলোকে লগত লৈ উৰালি দি অশেষপুৰলৈ আগবঢ়াই নিয়ক।

মন্ত্ৰীসকলক সেইদৰে কৈ উঠি, বিবাটে সৈবিশ্ৰীক দেখি ক’লে, “সৈবিশ্ৰী, যোৱাচোন পাশাখেলৰ সবজ্জামবোৰ লৈ আনাই—কংক আৰু মই কেইবাজিমান খেঁজ এই আনন্দৰ দিনটো পালন কৰোঁ।”

যদ্বিচ্ছিৰে মাত দিলে, “মহাৰাজ, শুনিলোঁ—হুট আৰু ধৰ্তৰ লগত

হেনো পাশা খেলিব নেপায়। তেনে খেলা হেনো অতি নিন্দনীয়। এই মূহুৰ্ত্তত আনন্দে হিয়া নধৰা হৈ আপুৱনি পৰম হুস্ত হৈ আছে। গতিকে, আপোনাৰ লগত এতিয়া মই পাশা খেলিব খোজা নাই। আন যি কোনো ৰং-ধেমালিৰ কথা কওক, মই তাত কোনো কুণ্ঠা নেদেখুৱাকৈ যোগ দিম।”

বিৰাটে তেতিয়া হুৰ্দ্দানিয়াহ এটা কাটি ক’লে, “যদি পাশা খেলিবলৈকে নহ’ল, তেনেহ’লে নো অভবোৰ নাৰী, গৰু-গাই, সোণ-ৰূপ ৰক্ষা কৰাৰ প্ৰয়োজন কি? পাশাখেলত মোৰ সৰ্বস্ব উজাৰ কৰি দিও অকণো দখ নালাগে। গতিকে, কংক! তুমি এইবোৰ টাং-বাং কথা নলিয়াবা। দৰ্বাজিমান খেলো আহাঁ।”

যুধিষ্ঠিৰে আকৌ ক’লে, “মহাৰাজ, অনেক দোষ থকা এই খেলাখন খেলি আপোনাৰ কি উপকাৰ হ’ব? বৰং বস্তুটো একেবাৰে এবাই ভাল। আপুৱনি নিশ্চয় মূৰ্খনাকৈ থকা নাই, পাণ্ডুনন্দন ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰে এই খেলত মন বহুৱায়েই নিজৰ ৰাজ্য আৰু দেৱতাতুল্য চাৰিজন ভায়েকক হেৰুৱাই দেউলীয়া হৈ পৰিল। সেই কাৰণেই, এই খেলাখনৰ প্ৰতি মোৰ বৰ বেচি অনুৰাগ নাই। অৱশ্যে, আপোনাৰ মনোৰঞ্জনৰ কাৰণে হয়তো মই খেলিবলগীয়াত পৰিব পাৰোঁ।”

শেষত সেইটোৱেই হ’লগৈ। কাৰেঙৰ মজিয়াত ঢালখন মেলি লৈ বিৰাটে পাৰ্শ্বত তিনিডাল সোঁ হাতৰ মুঠিত ধাঁহি ধাঁহিয়েই ক’লে, “চোৱাচোন কংক, কম কথা হ’ল নে এয়া—মোৰ ল’ৰাই মহাবীৰ কোঁৱৰবিলাকক হাঁহি হাঁহি যুঁজত ঘূঁৱাই দিলে!”

যুধিষ্ঠিৰে অতি নিৰ্লিপ্তভাৱে কথাষাৰৰ সঁহাৰি জনালে, “মহাৰাজ, বহুশলা যাৰ সাৰাধি, সিজনে যে জিকিবই—তাত কি সন্দেহ থাকিব পাৰে!”

বিৰাট সেই কথা শুনিবলৈ মূঠেই সাজু নাছিল। তেওঁ যথেষ্ট অসন্তুষ্ট হ’ল। সেইবাবে ক’লে, “কংক, তুমি এইবোৰ কি কৈছা? মোৰ ল’ৰা উত্তৰক তুমি ইমান নিশকতীয়া বুলি ভাবিলা নে—তেওঁ ভীষ্ম, দ্ৰোণ, কৰ্ণ ইত্যাদিক কোনোপধ্যেই যুঁজত ঘূঁৱাব নোৱাৰে?

আব্দ তুমি বাবে বাবে উত্তৰক নেওচা দি নপুংসক সাৰথিৰ প্ৰশংসাত পশুমুখ হৈ পৰাৰ মানেটো কি? দেখিছোঁ, তোমাৰ ক'বলগীয়া-নক'বলগীয়াৰ জ্ঞান হেৰাই গৈছে। তোমাক সাৱধান কৰি দিলোঁ, তুমি আব্দ দোৱাৰাৰ এটা নপুংসকক মোৰ ল'ৰাতকৈ ডাঙৰ বীৰ কৰি নেদেখুৱাবা।”

যুধিষ্ঠিৰে তেতিয়া ব্যাখ্যা কৰি ক'লে, “মহাৰাজ, আচাৰ্য দ্ৰোণ, কুব্জবংশ ভীষ্ম, মহাবীৰ কৰ্ণ, কৃপ আব্দ দূৰ্যোধন—এইসকলৰ দ্বাৰা পৰিবেষ্টিত হৈ স্বয়ং দেৱৰাজ ইন্দ্রও যদি যুদ্ধক্ষেত্ৰত দেখা দিয়েহি, তথাপি তেওঁ বৃহন্নলাৰ সমুখত ঠাৱৰিব নোৱাৰিব। তেওঁৰ লেখীয়া বীৰ আব্দ কোনো এই পৃথিৱীত দ্বিতীয় এজন নাই আব্দ কোনোকালে নোপজেও বুলি জানি ৰাখক। যুদ্ধ বুলি ক'লেই তেওঁৰ দেহত তেজৰ সোঁত খৰকৈ ব'বলৈ লয়। তেনেকুৱা এজন অতিৰথী বীৰ আপোনাৰ পুত্ৰৰ সহযোগী হৈ যুদ্ধলৈ যোৱা মানেই কপালত বিজয়-তিলক পিন্ধি যুদ্ধলৈ গুলোৱা।”

এইবাৰ বিবাটৰ খণ্ডে মূৰৰ চুলি পালেগৈ। তেওঁ গুৰ্জাৰি উঠিল, “নীচ ব্ৰাহ্মণ, তুমি তোমাৰ উদ্ধতাতিৰ সীমা চেৰাই গ'লা! দেখিছোঁ, তোমাক অলপ শাসন কৰা প্ৰয়োজন।” এইবুলি কৈ বিবাটে যুধিষ্ঠিৰৰ মূখলৈ হাতীদাঁতৰ পাৰ্শ্বত তিনিডাল মাৰি পঠিয়ালে। তাৰে এডাল যুধিষ্ঠিৰৰ নাকত লাগিলগৈ। লগে লগে যুধিষ্ঠিৰৰ নাকৰ পৰা হোলোকা-হোলোকে তেজৰ ধাৰ বৈ আহিল। যুধিষ্ঠিৰে লৰালৰিকৈ হাত দুখনেৰে আঁজালি পাতি তেজৰ টোপালবোৰ মাটিত পৰিবলৈ নিদিয়াকৈ ৰাখিবলৈ ল'লে। ওচৰতে বৈ থকা সৈৰিগ্ৰীবেশিনী দ্ৰৌপদীক তেওঁ চকুৰ ঠাৰেৰে কিবা এছাৰ ক'লে। তেওঁ লৰালৰিকৈ এৰিয়া পানীৰে সৈতে এটা সোণৰ চৰিয়া আনি যুধিষ্ঠিৰৰ সমুখত ধৰিলেহি।

ঠিক সেই সময়তে উত্তৰ আব্দ বৃহন্নলা কাৰেঙত সোমালহি। দূৱাৰ ৰখীয়াই বাৰ্তাৰিটো দিলেহি। বিবাটে দূয়োকো তালৈকে আগবঢ়াই আনিবলৈ আদেশ দিলে। যুধিষ্ঠিৰে লৰালৰিকৈ দূৱাৰৰখীয়াক ওচৰলৈ মাতি আনি কাণে কাণে ক'লে, “বৃহন্নলাক পাচত আহিবলৈ ক'ৰা।

কোঁৱৰৰ সৈতে সমানে সমানে আহিব নেপায়।” আচলতে যুধিষ্ঠিৰৰ মনত পৰিছিল কোন-কাহানিবাই অজ্ঞানে প্ৰতিজ্ঞা কৰি থোৱা এঘাৰ কথা : যুদ্ধৰ বাহিৰে অন্য ক’ৰবাত যদি কোনোবাই যুধিষ্ঠিৰৰ বক্তৃপাত ঘটাই মাটিত এটোপাল হ’লেও তেজ পেলাবলৈ সাহস কৰে, তেনেহ’লে তেওঁ সেই পাপীক জীৱিত হৈ থাকিবলৈ নিদিয়ে।

দুৱাৰৰথীয়াই উত্তৰক আগবঢ়াই আনিলে। পোনচাটেই উত্তৰৰ চকুত পৰিল, যুধিষ্ঠিৰৰ নাকেদি তেজ বৈছে আৰু দ্রৌপদীয়ে এটা সোণৰ চৰিয়া পাতি সেই তেজখিনি ধৰি আছে। উত্তৰে বজা বিৰাটক থাউকতে প্ৰণাম কৰি লৈ উধাতু খাই স্নিগ্ধলৈ, “মহাৰাজ, কোন দুৰাশ্বাই এই পাপ-কামটো কৰিলে?” বিৰাটে উত্তৰ দিলে, “ময়েই এই নীচ ব্ৰাহ্মণক এশিকনি দিছোঁ। আচলতে এই ব্ৰাহ্মণ আৰু গদুৰুতৰ শাস্তিৰ যোগ্য। তেওঁ এই যুদ্ধজয়ৰ বাবে তোমাৰ প্ৰশংসা কৰিব ক’ত, এটা নপুংসকৰ গুণ বখানিয়েই শেষ কৰিব পৰা নাই!”

উত্তৰে তেতিয়া আৰু বোছি উধাতু খাই ক’লে, “মহাৰাজ, আপুনি বৰ বিষম অন্যায় কৰিছে। আপুনি এখেতক অলপো পলম নকৰাকৈ সকলো প্ৰকাৰে প্ৰসন্ন কৰক। সেয়ে নহ’লে, এই ব্ৰাহ্মণৰ অভিশাপত আপুনি সবংশে নাশ পাব, গোটেই ৰাজ্য পুৰি ছাৰখাৰ হ’ব।” বিৰাটে তেতিয়া যুধিষ্ঠিৰৰ দ্বয়োহাত মূঠি মাৰি ধৰি ক্ষমা খুজিলে। যুধিষ্ঠিৰে ক’লে, “মহাৰাজ, আপুনি চিন্তা নকৰিব। মই আপুনি নো-খোজোঁতেই ক্ষমা কৰিছোঁ। তাকে নোহোৱা হ’লে, মোৰ নাকৰ তেজ মাটিত পৰিবলৈ নিদিয়াকৈ নেথাকিলোহেঁতেন আৰু আপোনাৰ ৰাজ্যৰে সৈতে আপুনিও বিনাশ নোপোৱাকৈ নেথাকিলহেঁতেন।”

যুধিষ্ঠিৰৰ নাকৰ পৰা তেজ ওলোৱা থমকিলত অজ্ঞানকো ভিতৰলৈ সোমাই আহিবলৈ অনুমতি দিয়া হ’ল। আহিয়েই তেওঁ পোনতে বিৰাট ৰজাক আৰু তাৰ পাচত যুধিষ্ঠিৰক প্ৰণাম কৰিলে। বিৰাটে অজ্ঞানৰ সমুখতে উত্তৰক বৰ আথেবেথে স্নিগ্ধলৈ ধৰিলে, “বোপা উত্তৰ, তুমি দেখিছোঁ সকলোকে চমক খুৱাই দিছা। মহাবীৰ কৰ্ণ, মহাকাল-তুল্য ভীষ্ম, অশ্বগুৰু দ্ৰোণাচাৰ্য, মহাৰথী অশ্বত্থামা আৰু কৃপাচাৰ্য,

আব্দ মহাবাহুদ দরোঁধন — এনেবোৰ বীৰৰ লগত তুমি বাব্দ কিদৰে যুদ্ধ কৰি উৰ্ভাতি আহিলা ? ইসকলৰ হাতৰ পৰা তুমি যিদৰে গোটেইখিনি গো-সম্পদ কাঢ়ি আনিলা, মোৰ ক'বৰ মন গৈছে তুমি যেন সিংহৰ মূখৰ আগৰ পৰা মঙহৰ ভাৰহে কাঢ়ি আনিলা । কোৱাচোন, তোমাৰ এই অক্ষয় কীৰ্তিৰ কথা শুনিবৰ মন গৈছে ।”

উত্তৰে উত্তৰ দিলে, “মই আপোনাৰ গো-সম্পদ উদ্ধাৰ কৰা নাই । মই সেইসকল বীৰৰ লগত যুদ্ধ কৰি জয়লাভো কৰা নাই । মই বৰং ভয় খাই পলাবলৈ লৈছিলোঁ । এনেতে এগৰাকী দেৱপুত্ৰই মোক লগ দিলেহি । সিজনেই মোৰ বথৰ বথী হৈ কুব্জবীৰসকলক অপৰ্ব বিক্ৰমেৰে পৰাস্ত কৰি সকলোবোৰ গো-সম্পদ উদ্ধাৰ কৰিলে । সিগৰাকীয়ে কোঁৱৰসকলক হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ কৰিবলৈকে মহামূল্য কাপোৰ-কানি কিছুমান সোলোকাই আমাৰ হাতত দি পঠিয়াইছে—উত্তৰাৰ পুত্ৰজীবোৰ সজাবলৈ ।”

বিবাটে ভেঁটিয়া আগতকৈ অলপ কুহুমীয়া মাতেৰে স্নিধিলে, “সেই দেৱপুত্ৰগৰাকী এতিয়া ক'ত আছে ?”

উত্তৰে আচল কথাষাৰ ঢাকি ক'লে, “তেখেতে দেখা দিবহি—হয়তো কাইলৈ, নহ'লেবা পৰহিলৈ ।”

৷ অজ্ঞাতবাসৰ স্বৰ্গনিকা পতন ৷

তাৰ পাচত, তিনি দিন পাৰ হ'ল । সেইদিনা পঞ্চ পাণ্ডৱ আব্দ দ্ৰৌপদীয়ে গা-পা ধুই উঠি শব্দ বগা কাপোৰৰ সাজ আব্দ ৰাজসভাৰ উপযোগী অয়-অলংকাৰ পিন্ধি বিবাটৰ ৰাজসভাত সোমালগৈ । যদ্বিষ্ঠৰ আব্দ দ্ৰৌপদীক বিবাট আব্দ সূদেষ্ণাৰ সিংহাসনত বহুৱাই বাকী চাৰিজন পাণ্ডৱ সভাসদ হৈ বহি ব'ল । যথাসময়ত বিবাট ৰজা ৰাজসভালৈ আহি অবাক হ'ল ; লগে লগে খঙতো অধীৰ হ'ল । তেওঁ যথেষ্ট থংমুৱাকৈয়ে যদ্বিষ্ঠৰক স্নিধিলে, “কংক, এইবোৰ কি দেখিছোঁ । তোমাক মই মৰম কৰি মোৰ সভাসদ পাতিছোঁ । আব্দ তুমি জাঁপ মাৰি মোৰ সিংহাসন-

খনতে বহিলাহি। এবাৰো ভাৰি নেচালা, ভূমি এইখনত বহিবৰ যোগ্য হোৱা নে নোহোৱা।”

অজ্ঞানে হাঁহি এটা মাৰি উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, এখেত এইখন সিংহাসনতহে নেলাগে, দেৱৰাজ ইন্দ্ৰৰ সিংহাসনতো বহিবৰ যোগ্য। এখেত মূৰ্তিমান ধৰ্ম, তিনিও লোকতে বিখ্যাত ৰাজাৰি, পৰম সত্যবাদী আৰু ন্যায়নিষ্ঠ চক্ৰৱৰ্তী সম্ৰাট। যোঁতয়া এখেত কুৰুদেশত আছিল, তেঁতয়া এখেতৰ ভ্ৰমণকালত দহ হেজাৰ হাতী আৰু দ্বিছ হেজাৰ বথে শোভাযাত্ৰা কৰি পাচ লৈছিল। এখেতৰ ঐশ্বৰ্য আৰু প্ৰতাপ দেখি দূৰ্যোধন, কৰ্ণ আৰু শকুনিৰ চকুত টোপনি নহৈছিল। মহাৰাজ, আপুনিযেই কওকচোন—পুৰুষশ্ৰেষ্ঠ যুধিষ্ঠিৰ আপোনাৰ সিংহাসনত বহিবৰ যোগ্য হয় নে নহয়?”

বিৰাটে তেঁতয়া অলপ তভক মাৰি বৈ ক’লে, “এখেতেই যদি ধৰ্ম-ৰাজ যুধিষ্ঠিৰ, তেনেহ’লে এখেতৰ ভায়েক চাৰিজন ক’ত? যশস্বিনী দ্ৰৌপদীয়েই বা কোন? সেই সৰ্বনশীয়া পাশাখেলখনৰ পাচৰ পৰা পাণ্ডৱসকলৰ কাৰোৱেই কোনো বাৰ্তাৰ নেপাওঁ।”

অজ্ঞানে উত্তৰ দিলে, “মহাৰাজ, সন্তানে যিদৰে মাতৃগৰ্ভত কোনেও দেখা নোপোৱাকৈ বাস কৰে, আমিও সেইদৰে অজ্ঞাতবাসৰ কালছোৱা আপোনাৰ কাৰেঙতে আপোনাৰ আশ্ৰয়তে পৰম সুখেৰে বাস কৰিলোঁ।” এইবুলি কৈ তেওঁ প্ৰত্যেকৰে আচল চিনাকিটো উদঙাই ধৰিলে।

উত্তৰেও প্ৰত্যেকজনৰ ওচৰলৈ গৈ ৰজা বিৰাটক চিনাকিবোৰ এইদৰে দিলে, “মহাৰাজ, এই গৰাকী তামবৰণীয়া চকু আৰু জোঙা নাকটোৰে সৈতে বিশাল দেহৰ পুৰুষগৰাকীক যে দেখা পাইছে, এইজনেই ধৰ্মৰাজ যুধিষ্ঠিৰ। এইগৰাকী তপত সোণবৰণীয়া ছালেৰে বিশাল কান্ধ আৰু বাহুৰে সৈতে পুৰুষগৰাকীক যে দেখা পাইছে, এইজনেই মহাবাহু ভীমসেন। এইগৰাকী বৈ পৰা চকুৰ পাৰ্হিৰে সৈতে লাহী কঁকালৰ পুৰুষগৰাকীক যে দেখা পাইছে, এইজনেই মহা ধনুৰ্ধৰ অজ্ঞান। আৰু এয়া বিষ্ণু আৰু ইন্দ্ৰৰ লেখীয়া পৰম ৰূপবান আৰু বিনয়ী পুৰুষ দুগৰাকীয়েই হ’ল নকুল আৰু সহদেৱ। আৰু এইগৰাকী

নীলচীয়া পদুমৰ লেখীয়া দেহৰ বৰণেৰে পৰম ৰূপস্বতীয়েই মহালক্ষ্মী যাজ্ঞসেনী।”

বিবাট তেতিয়া আনন্দত অধীৰ হৈ উঠিল। মূখেৰে মাথোন ইমানকে ক’ব পাৰিলে, “মই এতিয়া মহাৰাজ যদীৰ্শ্ঠিক কহিহেৰে সন্তুষ্ট কৰোঁ। হে ধৰ্ম্মাৰ্জা ৰাজ্যৰ্ষি, নেজানি মই আপোনাৰ গুৰুত কত যে দোষ লগাইছোঁ। সকলোবোৰ দোষ আপুনি নিজ গুণে মৰিষণ কৰক। মোৰ এই ৰাজ্য আৰু যতমানে মোৰ বাল্য পৰা কিবাৰ্কাৰ আছে, সেই সকলোবোৰে গৰাকী আপুনিয়েই। আপোনাৰ ভায়েক অজুৰ্নৰ বাবেই উত্তৰৰ প্ৰাণৰক্ষা পৰিছে। মই মোৰ কন্যা উত্তৰাক অজুৰ্নৰ হাততে সঁপিব খুজিছোঁ। আপুনি মাথোন সেই শত্ৰু-কামৰ বাবে অনুমতি দিয়ক।”

যদীৰ্শ্ঠিৰে তেতিয়া অজুৰ্নৰ মূখলৈ চালে। অজুৰ্নে তেতিয়া ক’লে, “মহাৰাজ, মই আপোনাৰ কন্যা উত্তৰাক মোৰ পুত্ৰবধূ হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছোঁ।”

বিবাটে আকৌ ক’লে, “হে সব্যাসাচী, মই মোৰ কন্যাক তোমাৰ ভাৰ্যা হিচাপেই দান কৰিছোঁ। তুমি কুণ্ঠিত হ’ব নালাগে।”

অজুৰ্নে তেতিয়া ক’লে, “চাওক, মহাৰাজ! আপোনাৰ কন্যা উত্তৰাক মই সদায় দেখিছোঁ, সদায় নাচ-গান শিকাইছোঁ আৰু নিজৰ ছোৱালীৰ দৰেই মৰম কৰি আহিছোঁ। তায়ে মোক তাইৰ আচাৰ্যৰ আসনত বহুৱায়েই প্ৰাধ্বা-সম্মান কৰি আহিছে। তদুপৰি মই যোৱা এবছৰ ধৰি আনকি একেটা কোঠাত পিতা আৰু কন্যাৰ সম্পৰ্ক ৰাখিয়েই বাস কৰিছোঁ। এতিয়া যদি মই আপোনাৰ কন্যাক অন্য এটা সম্পৰ্কেৰে গ্ৰহণ কৰিবলৈ যাওঁ, তেনেহ’লে লোকে মোকো সন্দেহৰ চকুৰে চাব, তাইবো অপযশ পাব। মই সেইটো বস্তুকেই আটাইতকৈ বোঁছ ভয় কৰোঁ। কিন্তু, মই যদি উত্তৰাক মোৰ পুত্ৰ অভিমন্যুলৈ বিয়া কৰাই আনো, সেইবোৰ ভয়ৰ কোনো কাৰণ নেথাকিব। কাৰণ, পুত্ৰ বা ভাতৃৰ লগত একেটা কোঠাতে বাস কৰাত যেনেকৈ কোনো দোষ নাই, পুত্ৰবধূ বা কন্যাৰ লগতো একেটা কোঠাত বাস কৰিলে তেনেকৈ কোনো অপৰিগ্ৰহতাৰ

ছাঁ নপৰে। মহাৰাজ, আপুনি কোনো চিন্তা নকৰিব। মোৰ পুত্ৰ
অভিমন্যু ৰাণীতমতে মহাবীৰ, কৃষ্ণৰ আপোন ভাগিনীয়েক, দেৱকুমাৰৰ
দৰে পৰম ৰূপবান, আৰু এই কোমল বয়সতে অস্ত্ৰবিশাৰদ। মূঠৰ
ওপৰত, তেওঁ আপোনাৰ অতি উপযুক্ত জোৱাই হ'ব।”

অৱশেষত, সেইটোৱেই থিৰাং হ'ল। আৰু থিৰাং হ'ল, সেই
শ্ৰদ্ধকৰ্ম বিৰাটৰ ৰাজ্যৰ ভিতৰুৱা উপপ্ৰসন্ন নগৰত পতা হ'ব।

সময়ৰ মৰুকত দ্বাৰকাৰ পৰা কৃষ্ণ-বলোৰামে কৃতবৰ্মা আৰু সাত্যকি
এইসকলৰ লগতে অভিমন্যুকো লৈ উপপ্ৰসন্ন নগৰ পালেহি। সেই
দ্বাৰকাৰ পৰাই যদুধিষ্ঠিৰৰ ৰথৰ সাৰথি ইন্দ্ৰসেন প্ৰভৃতিও ৰথ আৰু
ঘোঁৰাবোৰ লৈ ওলালহি। ইফালে পাণ্ডাল ৰাজ্যৰ পৰাও ৰজা দ্ৰুপদ,
দ্রৌপদীৰ পঞ্চ পুত্ৰ, শিখণ্ডী আৰু ধৃষ্টদ্যুম্নও ওলালহি। বিবাহ অতি
স্বকলমে আৰু বিপুল ধুমধামেৰে সম্পাদিত হ'ল। সকলোৱে হেপাহ
পলুৱাই ভোজ-ভাত খালে। যাদৱসকল আৰু বহুতেই নানা ধৰণৰ
মদিৰাও প্ৰচুৰ পৰিমাণে খালে।

কৃষ্ণক সাক্ষাৎ সাক্ষী ৰাখিয়েই অভিমন্যু-উত্তৰাৰ বিবাহ সম্পন্ন কৰা
হ'ল। বিৰাটে অভিমন্যুক সাত হেজাৰ ঘোঁৰা, দশটা দ'তাল হাতী
আৰু অলেখ মণি-মুকুতা যৌতুক হিচাপে দিলে। কৃষ্ণয়ো ভাগিনীয়েকক
অনেক গৰু-গাই, ধন-বস্তু আৰু যান-বাহন উপহাৰ স্বৰূপে দিলে।
যদুধিষ্ঠিৰে সেইবোৰকে ব্ৰাহ্মণসকলক দান-দক্ষিণাস্বৰূপে বিলাই দিয়ালে।

এনেকৈয়ে শ্ৰদ্ধ-বিবাহৰ শ্ৰদ্ধ-সমাৰোহত পাণ্ডৱসকলৰ সকলো
মনোকণ্টৰ ওৰ পৰিল।